BIDRAG TIL

DEN STORE NORDISKE KRIGS HISTORIE

UDGIVNE AF

GENERALSTABEN

NIENDE BIND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXII

NORGES FORSVAR
1717—1718

UDARBEJDET AF

KAPTAJN K. C. ROCKSTROH

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXII

COPYRIGHT 1932 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

OPLAG: 350 EKSEMPLARER

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

Kort efter Nytaar 1929 døde Generalløjtnant *Aug. Tuxen.* Det var Hjærtet, der var bleven træt; Hjærnen var klar og arbejdsdygtig lige til det sidste.

General Tuxen havde været den Ledende, Skabende, ved de da udgivne otte Bind af „Bidragene". Ved disse Bind er der vel angivet et Antal efterhaanden vexlende Medarbejdere, men dette var nærmest formelt; thi naar Oberst Harbou undtages, havde disse Medarbejdere kun hjulpen til ved Indsamlingen af noget af Stoffet. General Tuxen baade ledede hele Indsamlingen og bearbejdede Stoffet, skrev alene saavel Udkast som det endelige Manuskript. *De første otte Bind* af „Bidragene" *er* saaledes *General Tuxens Værk.*

I det her foreliggende Bind behandles for Danmark-Norges Vedkommende Begivenhederne i 1717 og 1718, altsaa til og med Karl den Tolvtes Fald og den svenske Hærs Udmarsch af Norge. I et afsluttende Bind skal dels det norsk-danske Felttog i Sverige 1719 og Forholdene indtil Fredsslutningen 1720 behandles, dels skal det indeholde Navne-, Sted- og Sagregister til hele Værket samt endelig indeholde en Fremstilling af Sider af Krigsvæsenet, saaledes som dette havde formet sig under den store nordiske Krig.

Ligesom i det foregaaende Bind er der i det her foreliggende draget særdeles megen Nytte af J. A. Lagermarks, J. O. Wahls og C. O. Munthes trykte Arbejder vedrørende denne Krig. For den politiske Dels Vedkommende har ogsaa her Edv. Holms Afhandlinger om Danmark-Norges ydre Politik i disse Aar sammen med K. J. Hartmans indgaaende Arbejder vedrørende Aalandsforhandlingerne m. m. været til megen Hjælp, hvorhos disse Specialundersøgelser formenes her at have tilladt en mindre indgaaende Behandling af de politiske Forhold.

General Tuxen havde naaet at samle et betydeligt Materiale ogsaa til dette Bind og havde hertil haft Hjælp af Oberst O. L. C. L. Kyhl. Indsamlingen af Materiale har Kaptajn K. C. Rockstroh fortsat i Arkiver og Biblioteker i Kjøbenhavn og Stockholm, medens det norske Rigsarkiv ved Udlaan har stillet Materiale til Raadighed. Ved Indsamling af Stoffet fra trykte Kilder og paa andre Maader har Oberstltn. J. Johansen været Medarbejder. Kapt. Rockstroh har været sat i Stand til at bese de vigtigste af de Steder i det sydlige Norge og det vestlige Sverige, hvor Kampe fandt Sted 1717, 1718 og 1719.

Generalstaben bringer sin bedste Tak til alle, der har bidraget til Arbejdets Fremme.

I det foreliggende Bind er den gregorianske Kalender overalt benyttet undtagen i Henvisningerne, hvor den originale Datering er bibeholdt.

INDHOLD

Side

Fortale 5

Indholdsfortegnelse 7

Fortegnelse over Kort, Planer og Bill. 9

Benyttede Forkortelser 10

1. *Politiske Forhold Vinteren 1716—17* 11
   Har Kong Georg 1716 villet begaa Forræderi mod Czaren? 12. Forhandlinger med de Allierede om Fællesforetagender i 1717 14.
2. *Overvejelser i Kjøbenhavn om Krigsførelsen i 1717* 19
3. *Forhold ved Hær og Flaade i Norge* 27
   Generalløjtn. Wedel overtager Kommandoen 27. Søarmaturen 36. Engelsk Eskadre kommer til Norge 38; Tordenskjolds Eskadre løber ud 40. Jyske Regimenter i Norge hjemsendes 43. Krigsraad i Kristiania 45. General Scholtens Bedømmelse af de norske Forhold 49.
4. *Forhold i den svenske Hær* 51
   Kong Karls nye Hær 52. Opbygning af Basis for Angreb paa Norge 58.
5. *Den danske Flaade i Østersøen* 60
   Eskadrer udsendes 62. Overvejelser af Foretagender mod svenske Orlogshavne 63. Engelsk Flaade kommer til Kjøbenhavn 65; Forhandlinger med Englænderne om Fællesoperationer 67. Planer om Erobring af Gulland 70. Den engelske Flaade forener sig med den danske. De forenede Flaader gaar mod øst 75.
6. *Foretagender med den norske Søarmatur* 76
   Tordenskjold angriber Göteborgs Havn 78. Admiral Gabel bliver Overkrigssekretær 90. Tordenskjold forbereder til Angreb paa Strømstad; hans Forhold til General Wedel 94. Angrebet paa Strømstad; Tordenskjold opgiver Blokaden af den svenske Vestkyst 100.
7. *Forhold ved Østersøflaaderne* 112
   Samarbejdet mellem den danske og den engelske Admiral 112. Planen mod Gulland drøftes atter men opgives af Hensyn til Forholdene i Norge 119.
8. *Den norske Hær og Flaade Sommeren og Efteraaret 1717* 122
   Grænseforsvaret styrkes 124. Wedel venter Angreb; Troppeforstærkninger fra Danmark 128. General Scholtens Udtalelser om Norges Forsvar 138. Galejflotillen m. m. gaar ud igen 142. Schoutbynacht Rosenpalm faar Kommandoen over Søarmaturen 145. Galejflotillen m. m.

Side

trækkes tilbage fra den svenske Kyst 149. Stridigheder indenfor Centraladministrationen i Kjøbenhavn 150. Efterretningstjenesten 153. Almindelig Forsvarsplan af Generalkvarterm. Scheel 158. Forhold ved Søarmaturen 166.

9. *Flaaderne i Østersøen vender hjem* 172
10. *Gabel som Overkrigssekretær* 173
Gabels Forhold til Scholten; hans Felttogsplan for 1718 174.
11. *Forhandlinger med de Allierede om Felttogsplan for 1718* 179
12. *Tilbageblik over Aaret 1717* 186
13. *Den norske Hær og Søarmatur Vinteren 1717—1718* 190
Troppeforstærkninger fra Danmark, Ændringer i den norske Hærorganisation 191. Krigsraad i Maj 199. Forholdene nordenfjælds 212.
14. *Forhold i den svenske Hær* og Hæren i Danmark m. m. 215
15. *General Wedel ønsker at træde tilbage; Lützow bliver Højstkommanderende i Norge* 218
16. *Flaaden i Østersøen* 223
Flaaden i Kjøbenhavn gøres klar 223. En lille Eskadre udsendes 226. En Flaadeafdeling udsendes 228. Engelsk Flaadeafdeling kommer til Kjøbenhavn 232.
17. *Forhandlingerne paa Aalandsøerne mellem Sverige og Rusland. Fortsatte Forhandlinger i Kjøbenhavn med de engelske Ministre* 236
18. *„Den store Votering" om de politiske og militære Forhold* 246
19. *Den norske Hær Sommeren 1718* 251
Forhold i civile og militære Kredse 251. Forsøg paa at faa Scholten til Norge 257. En Kontrolkommission anordnes 258.
20. *Fægtningerne paa Iddefjord* 268
21. *Den norske Hær Efteraaret 1718* 274
Krigsraad i Frederiksstad i Oktober 276.
22. *Forhold i den svenske Hær* 280
Hvilke var Kong Karls Planer for Angrebet? 280. Vurdering af Hæren 283.
23. *Armfelts Tog i det Nordenfjældske* 287
Vejrforhold, topografiske Forhold 287. Forsvarskorpsets Styrke og Opstilling 290. Armfelt bryder igennem Opstillingen; Budde gaar tilbage til Trondhjem 292. Hjælp til Trondhjem til Lands og -Vands 298. Armfelt rykker mod Trondhjem 299. Armfelt gaar tilbage til Sverige 302. Bemærkninger til Armfelts Tog 303.
24. *Forhold søndenfjælds før Kong Karls Angreb* 304
Oversigt over Forsvarshæren 306. Kom Angrebet overraskende? 310.
25. *Karl den Tolvtes Angreb paa det Søndenfjældske November 1718* 314
Angrebshærens Opmarsch, dens Styrke og Sammensætning 314. Kong Karl bryder ind over Enningdalen 321. Mangel paa Samvirken mellem Angrebsgrupperne 323. General Sponeck forlader sine Stillinger uden Kamp 324. Bemærkninger til Sponecks Tilbagetog 332. Forsvarshæren tager Opstilling bag Glommen 337. Krigsraad i Frederiksstad sidst i November 341. Forsvarshæren forstærkes fra Danmark; Gabels Tanker om Norges Forsvar 345.

Side

26. *Belejringen af Frederikssten. Kong Karls Død. Den svenske Hærs Udmarsch* 351

Kong Karls Død; Angrebshæren gaar tilbage til Sverige 357. Bemærkninger i Anledning af Kong Karls Død 361. Kapløb om at bringe Efterretninger til Kjøbenhavn 367. Den søndenfjældske Hær gaar i Hvilekvarter 370.

27. *Bemærkninger til Felttoget søndenfjælds* 372

Navneregister 377

Fortegnelse over Kort, Planer og Billeder.

1. Oversigtskort over det sydl. Norge (moderne).
2. Smaalenske (Fredrikshaldske) Kanton (samtidigt).
3. Hølandske Kanton (samtidigt).
4. Svinesund (samtidigt).
5. Indløbene til Karlskrona (gammelt).
6. Göteborg—Marstrand—Bahus (gammelt).
7. Strømstad (Skitse).
8. Strømstad, Billede (moderne) S. 103.
9. Frederikshald, Billede (samtidigt) S. 352.
10. Sponviken, Billede (samtidigt) S. 353.
11. Armfelts Felttog (samtidigt).
12. Trondhjem (samtidigt).
13. Tegning af Angrebet paa Frederikssten (samtidigt).

SLAGELSE
Garnisonsbibliotek

BENYTTEDE FORKORTELSER

Generalstabens „Bidrag til den store nord. Krigs Hist.“: „*Bidr.*“.
Dansk hist. Tidsskrift: „*H. T.*“.
Prof. Edv. Holms Afhandl. i H. T. 5 III: „Frederik IV og Czar Peter 1716“ og „Danmark-Norges Politik 1716—1720“: „*Holm*“.
K. J. Hartman: „Ålandska kongressen och dess förhistoria“: „*Hartman*“.
C. O. Munthe: „Frederikshalds og Frederiksstens Hist. indtil 1720“: „*Munthe*“.
J. O. Wahl: „Felttogene 1716 og 1718“ i Norsk milit. Tidsskr. 1903: „*Wahl*“.
J. A. Lagermark: „Rustningarna till Karl XII's sista fälttåg“ i Svensk hist. tidskr. 1886: *Lagermark „Rustningarna*“.
J. A. Lagermark: „Karl XII's sista fälttåg. I“ i Svensk hist. tidskr. 1897: *Lagermark „sista fältt. I*“.
J. A. Lagermark: „Karl XII's sista fälttåg. II“ i Svensk hist. tidskr. 1898: *Lagermark „sista fältt. II*“.
J. A. Lagermark: „Striderna vid vestkusten 1717 och 1718“: *Lagermark „Striderna*“.
O. Bergersen: „Viceadmiral Tordenskjold“: „*Bergersen*“.
Gehejmeregistraturen: „*Geh. R.*“.
Konsejllets Relat. t. Kongen: „*Kons. Rel.*“.
Refererede Sager t. Kongen: „*Ref. S.*“.
Memorialer til Kongen: „*Mem.*“.
Krigskancelliets kgl. udfærd. Expd.: „*Expd.*“.
Gesandtskabsrelationer f. Ex. „*Westph.* $^{12}/_{9}$“.
Indkomne Sager til Overkrigssekretæren: „*Okr. I. S.*“.
Udgaaede Sager fra Overkrigssekretæren: „*Okr. udg.*“.
Landetatens Generalkommissariats danske Kopibog: „*G. K. danske Kop.*“.
Landetatens Generalkommissariats tyske Kopibog: „*G. K. tyske Kop.*“.
Admiralitetets Indkomne Sager: „*Adm. I. S.*“.
Admiralitetets Udgaaede Sager: „*Adm. Kop.*“.
Den norske Kontrolkommission: „*Dnk.*“.
Christian Frederiks Afskrifter: „*Chr. Fr.*“.
Svenske Rigsregistratur (Svenske Rigsark.): „*Sv. R. R.*“.
Svenske Krigskollegiets Brevbog (Svenske Krigsarkiv, Generalstab): „*K. K. Br.*“.
Kommanderende Generals Arkiv (Norske Rigsark.): „*Komm. Gen.*“.

1. Politiske Forhold Vinteren 1716—17.

KARL DEN TOLVTES Tog i Norge 1716 afsluttede foreløbig den Række af betydningsfulde Krigshandlinger paa den nordiske Skueplads, der betegnes ved Slaget ved Helsingborg 1710, Felttoget i Nordtyskland og den danske Erobring af Bremen-Verden 1711, Slaget ved Gadebusch 1712, Stenbocks Kapitulation i Tønning 1713, Erobringen af Stralsund og Wismar samt Kampen paa Kolberger Heide (Kieler Fjord) 1715.

Hidtil havde de Nordiske Allierede arbejdet godt eller dog nogenlunde sammen; men fra Efteraaret 1716, efter at Planen om en dansk-russisk Landgang i Skaane var strandet, indtraadte en Splittelse mellem dem, der for Danmark-Norges Vedkommende truede med de alvorligste Følger.

Russerne var Herrer over Østersøens Kyster fra og med Finland til Østpreussen. Preussen havde lagt Haanden paa Stettin, og Georg I havde af Danmark faaet overladt Bremen-Verden. Disse tre Magter var derfor nærmest interesseret i at beholde, hvad hver af dem havde i Hænde, og at slutte Fred med Sverige paa dette Grundlag. Deres militære Stilling var derhos saa meget gunstigere, som Sverige nu havde mistet alle sine Lande hinsides Østersøen, og den svenske Flaade var ude af Stand til at føre en Hær over Østersøen. Norge var derved bleven det selvfølgelige Angrebsobjekt for Karl XII: dette Rige skulde være Erstatning for alt det, han havde mistet.

Det stedse voxende Had mellem Czar Peter og Kong Georg[1]) var i lige Grad til Gunst for Sverige og til Ugunst for Danmark-Norge og blev i den følgende Tid et Forhold af allerstørste Betydning. Grundene til dette Fjendskab, Had, fra Kong Georgs og hans Raadgiveres, navnlig Hannoveranernes, Side siges at være Frygt for formentlige Planer hos Czaren om yderligere at udvide sin Magt langs Østersøens Kyster

[1]) Bidr. VIII 302—307. Holm 537, 575 osv.

og derved true Hannover, særlig Nyerhvervelsen Bremen-Verden. Czarens Støtte til Hertugen af Mecklenburg under dennes Kamp mod sin Adel var et yderligere Moment til at skærpe Fjendskabet. Samtidig fulgte de engelske Ministre med skæve Blikke Czarens ivrige Arbejde paa at skaffe sig en Krigsflaade og en Handelsflaade. Hertil skal endnu være kommen en stærk Misfornøjelse med, at Czaren opgav Foretagendet mod Skaane 1716, skønt Kong Georgs Ministre i Kjøbenhavn og den engelske Flaadechef i Østersøen, Admiral Norris, stærkt trængte ind paa Czaren for at formaa ham til at tage sit Afslag tilbage og gennemføre Landgangsforetagendet. Det sidste er saa paafaldende, at nogle Bemærkninger derom skønnes paakrævet.

Det er højst mærkeligt, at Kong Georg og hans Raadgivere skulde være saa stærkt interesseret i, at dette Landgangsforetagende blev gennemført, thi baade før og senere var det fast Maxime i engelsk og hollandsk Politik, at af maritime Hensyn maatte de to Bredder af Øresund — i hin Tid Hovedpassagen til Østersøen — ikke samtidig tilhøre hverken Danmark eller Sverige. Og et heldig gennemført Landgangsforetagende, et gennemført Erobringstog mod Skaane m. m. maatte dog antages at skulle medføre i ethvert Fald Skaanes Afstaaelse til Danmark. Man spørger derfor uvilkaarligt: Har denne Pression fra engelsk-hannoveransk Side virkelig været ærligt ment — eller har Kong Georg og hans Mænd haft Bagtanker?

I Januar 1717 blev det paalagt den dansk-norske Resident Westphalen at fremsætte skarpe Udtalelser overfor Czaren i Anledning af, at man i Kjøbenhavn havde bragt i Erfaring, at en Grund til Czarens Vægring ved at gaa med til Landgangen var et Pres fra Generalstaternes Side[1]). Hvis et saadant Pres er udøvet, vilde det i ethvert Fald have været i fuld Konsekvens af Generalstaternes sædvanlige Standpunkt, og særlig i disse Aar fulgte Generalstaternes og Englands Politik parallele Veje. Kan man tro, at Opfattelserne var diametralt modsat paa dette Punkt?

I Edv. Holms „Frederik IV og Czar Peter 1716"[2]) nævnes, at Kong Georg og hans hannoveranske Minister Bernstorff ved denne Tid havde fattet den Plan at faa de Danskes Hjælp til at „afvæbne Czarens Styrke og sikre sig hans Person", hvad Tuxen[3]) betegner som en „temmelig forrykt Idé". Senere anfører Tuxen en Udtalelse af General

[1]) Geh. R. $^5/_1$.
[2]) Hist. Tidsskrift 5 III 114—115.
[3]) Bidr. VIII 304.

Henr. Bj. Kaas mange Aar senere, at „der opvaktes nogen Misforstaaelse eller Mistanke, saa at alting blev til intet“[1]), samt af Oberstltn. Hans Elias v. d. Weyde, ogsaa mange Aar efter, at „Aarsagen [til Foretagendets Opgiven] er Gud og var faa Mennesker bekendt“. Tuxen mener, at denne „Misforstaaelse eller Mistanke“ nærmest refererer til Stemninger i danske Kredse mod Czaren. Den skønnes imidlertid mere at gælde Czar Peters egen Stemning, naar man sammenholder den med en fortrolig Udtalelse fra Admiral Judichær til Overkrigssekretær Gabel August 1719 om den engelske „Jalousie“ mod Czaren, som 1716 satte Czaren i den „Vankelmodighed“, om han turde betro sin Person og Armee under „saadan“ [engelsk] Flaades Protektion[2]).

Der er saa meget mere Grund til at tillægge Judichærs Udtalelse Vægt, som det er bekendt, at Czar Peter var i højeste Grad interesseret i alt, hvad der vedrørte Skibsbygning og Skibsudrustning, Judichærs Speciale[3]), og det tør antages, at Judichær under Czarens lange Ophold i Kjøbenhavn har haft særlig god Lejlighed til at lære ham at kende. Judichær var blandt andre tilstede ved Czarens Afrejse fra Kjøbenhavn og paahørte hans „højtidelige Ed og sidste Afskedsord“ til Kong Frederik: „So war Gott Gott ist, so war die Sonne scheint, so war ich gedenke en ærlig Mand in mein Grab zu liegen,“ vilde han vedblive at være trofast mod Kongen.

Det vil dog vistnok falde mangen en svært at tro paa Muligheden af et ligefremt Forræderi mod en Fyrste, der stod i Begreb med at agere sammen med den engelske Flaade. Men sammenholder man Judichærs Udtalelse med, hvad der skete tre Aar senere, efter Afslutningen af den svensk-engelske Fredstraktat, faar Udtalelsen forøget Betydning. Da laa den samme Admiral, Norris, med en Flaadeafdeling ved Kjøbenhavn og fattede i Forening med de engelske Ministre dèr Beslutning om snarest at forene sig med den svenske Flaade i Karlskrona for derefter at opsøge den russiske Flaade ved Aaland og „tilintetgøre“ denne — uden foregaaende engelsk Krigserklæring. Derhos havde Englænderne den Uforskammethed at opfordre til at lade den danske Flaade tage Del i dette Foretagende mod Kong Frederiks Allierede.

Hvor stærkt et Indtryk Czaren har haft af Englændernes forment-

[1]) Bidr. VIII 325.

[2]) I. S. t. Adm. Judichær under Marstrand Expeditionen 1719 i Marineminst. Aflv. t. Rigsark.

[3]) Judichær var Chef for Orlogsværftet i Kjøbenhavn.

lige Hensigter, vides ikke. Beviser har han næppe haft; men allerede Mistanken vilde være nok til at forklare hans Had til Kong Georg, der iøvrigt af Hjærtet gengældte Czarens Følelser mod ham.

De sidste Uger af Czarens Ophold i Kjøbenhavn Efteraaret 1716 havde der været forhandlet om en fælles Angrebsplan for næste Aar. Et af Forslagene gik ud paa Landsætning i Skaane af et dansk Korps med et russisk Kontingent og et samtidigt russisk Angreb fra Finland mod det nordlige Sverige; men sluttelig forelagde Russerne en ændret Plan, hvorefter Angrebet paa Skaane skulde føres alene med danske Tropper, medens Czaren personlig med sin samlede Magt skulde angribe Sverige fra øst. Da Czaren imidlertid stillede større Fordringer om Hjælp af den danske Flaade, end Kong Frederik mente at kunne yde, kunde der ikke opnaas nogen fast Aftale, og alt stod hen i det uvisse. Kong Frederik havde paa samme Tid bestræbt sig for at nærme Czaren og Kong Georg til hinanden og at formaa England til at yde Czaren aktiv Flaadehjælp ved et Angreb paa Sverige; men hverken Kong Georg eller hans Ministre var at formaa hertil.

I de Operationsprojekter, der havde været drøftet, spillede Hensyn til den svenske Flaade en betydelig Rolle — langt større end denne Flaades Tilstand berettigede til. Men Sveriges Fjender synes ikke at have vidst ret Besked om, i hvilken Grad navnlig Hovedflaaden i Karlskrona var forsømt, og Svenskerne vogtede sig vel for ved større Expeditioner at aabenbare dens daarlige Forfatning.

Den danske Hovedflaade i Kjøbenhavn var vel ikke i nogen god Forfatning, hvad Materiellet angaar, men langtfra saa forsømt som den svenske. Den havde flere dygtige Chefer, og den havde Adgang til i fornøden Udstrækning fra udenlandske Havne at supplere sit eget danske og norske Sømandsmateriale, hvad den svenske Flaade var ganske afskaaret fra[1]).

Med beundringsværdig Fremsynethed og Energi var det i faa Aar lykkedes Czaren at skabe en Flaade af søgaaende Skibe, som allerede

[1]) Den ene af Kong Georgs Udsendinge i Kjøbenhavn, Lord Polwarth, udtalte i 1718, at hvorvel Danmarks finansielle Ressourcer var udtømt, havde det dog en taalelig Flaade, gode Sømænd og en god Hær, særlig det talrige Rytteri (Chance „The northern question in 1718" i The engl. hist. review XXI 1906 S. 480).

nu var en Faktor, som der maatte regnes med, og en talrig Galejflaade, der var vel egnet til Optræden i den finske Bugt og dèr omkring. Men Manglen paa kyndige Søofficerer og navnlig paa Matroser var stadig meget trykkende[1]), da Rusland savnede Grundstammen for saadanne: en betydelig Handelsflaade. For Officerernes Vedkommende havde Czaren dog gjort store Anstrengelser for at faa danske, norske, hollandske og engelske Søofficerer til at træde i sin Tjeneste, hvad der ogsaa var lykkedes ret godt.

Fra Kjøbenhavn begav Czaren sig Efteraaret 1716 paa den langvarige Rundrejse til Holland og Frankrig m. m., hvorunder han indledede politiske Forhandlinger til flere Sider og af den største Rækkevidde. Men efter fejlslaget Forsøg paa at komme til Enighed med England genoptog Czaren i Januar 1717 sine Forhandlinger med Kong Frederik og støttedes af Kongen af Preussen, der ogsaa ønskede at drage Kong Frederik bort fra England. Czaren tilbød nu, at han med 20 Batailloner vilde støtte et Angreb paa Skaane; men til Gengæld skulde Kong Frederik stille et Antal Søofficerer og Matroser til Raadighed for Czarens Flaade ved et Angreb paa Sverige fra øst. Hvis ikke Kong Frederik kunde gaa ind paa dette Forslag, tilbød Czaren at møde med Landgangstropper ligesom i 1716, men i god Tid, for sammen med Kongen at angribe Skaane. Kongen holdt imidlertid fast paa sit Forslag af Oktober 1716[2]) og erklærede, at han kun med Besvær kunde bemande sin egen Flaade og ikke havde Matroser at undvære[3]).

Dette Svar viser, at Kongen og hans Ministre vel ikke ønskede at bryde med Czaren, men at man ikke ansaa hans Hjælp for saa nødvendig, at man vilde yde betydelige Ofre for at opnaa denne. Med noget bedre Villie kunde der nok have været afgivet en Del Søfolk til Russerne — Tallet kunde der jo altid forhandles om. Vanskelighederne ved den dansk-norske Flaades Udrustning laa mindre i Mangel paa Mandskab end i Mangel paa Materiel. Det havde været politisk klogt og kunde være blevet af Betydning, om Kongen her havde viist Czaren nogen Imødekommen. Kongen synes her i skadelig Grad at have lyttet til Raad fra den czarfjendtlige Del af Gehejmeraadet, og ingen

[1]) Indberetn. fra Konsul Tyrholm i St. Petersborg $^{18}/_{29}$ Apr. 1717 til Konsejllet.

[2]) Bidr. VIII 314.

[3]) Geh. R. $^{19}/_{1}$ t. Westphalen. Se ogsaa Chance „The northern question" (The engl. hist. review 1905) 36.

af de høje Søofficerer ses herved at have givet Kongen forstandige Raad.

Ulykken var stadig Fjendskabet mellem Czaren og Kong Georg, hvis Interesser ikke kunde forliges, og som hver søgte at trække de andre Parter til sig, bort fra den anden. Kong Frederik søgte nu og senere efter Evne at undgaa at binde sig for stærkt til den ene eller den anden Side, da Resultatet vilde blive aabent Fjendskab fra den forsmaaede Part. Forholdene var meget vanskelige. Foreløbig søgte man at holde det gaaende, indtil nye Momenter, nye Begivenheder kunde klare Forholdene. Og paa Omskiftelser manglede det ikke i hin Tid.

En saadan fandt pludselig Sted i Februar 1717. Gehejmeraad Gørtz, der i 1716 var rejst til Holland og Frankrig for at skaffe Penge, Skibe og Matroser til Iværksættelse af Kong Karls Planer mod Norge, havde indledet Forhandlinger med Russerne og, gennem den svenske Afsending i London, med den skotske Tronprætendent Jacob Edwards Tilhængere, Jacobiterne, om Penge. Til Gengæld skulde Sverige hjælpe Prætendenten med en Flaadeafdeling og et Landgangskorps[1]). Da den engelske Regering erfarede om Gørtz' Samarbejde med Jacobiterne, rejste der sig i England en Stormflod af Skræk og Forbitrelse, som for en Tid bortskyllede den forholdsvis venlige Stemning overfor Sverige og Kong Karl, der hidtil havde hersket i England. Den svenske Gesandt blev arresteret, og man formaaede den hollandske Regering til at arrestere Gørtz; en stærk Flaadeafdeling udrustedes for at sendes til Østersøen, og der vedtoges Lov mod Handel med Sverige.

Dette vakte den største Glæde i Danmark, da der nu aabnede sig Udsigt til kraftig Indgriben fra England overfor Sverige. Kong Georg tilbød endog strax at ville afslutte nye Traktater med Kong Frederik, baade som Konge af England og Kurfyrste af Hannover. Han vilde sikre Kong Frederik de svenske Landsdele syd for Østersøen, der var besat af danske Tropper, og den fyrstelige Del af „Holsten" m. m. I Kjøbenhavn spildte man ikke Tiden men greb strax til.

Allerede den 6. Marts fik Envoyéen i London, Söhlenthal, Instruktion om at forestille den engelske Regering, at det danske Admiralitet havde erklæret, at de svenske Havne let kunde blokeres, naar en dansk og en engelsk Flaade samvirkede. Til Spærring af Göteborg kunde Englænderne afgive 8 Linieskibe og nogle mindre, hvortil den

[1]) Tuxen udtaler i Bidr. VIII 208 bl. a., at Kong Karl ikke stod „fremmed overfor denne Tanke". Det skal derfor fremhæves, at alt tyder paa, at Kong Karl *ikke* har billiget saadanne Planer.

norske Flotille af Fregatter og Galejer m. m. skulde slutte sig. Til Afspærring af Karlskrona skulde England sende en Flaade som i 1716 til Forening med en dansk Flaade, og endelig skulde England lade 6—8 andre Skibe krydse i Østersøen og hindre al Handel paa Stockholm m. fl. svenske Havne.

I April tilstillede vor Regering Söhlenthal Oplysning om stedfundne Forhandlinger i Kjøbenhavn med den ene af Kong Georgs Repræsentanter, Bothmer, samt Oversigter over de dansk-norske Sørustninger og Forslag til en formelig Traktat med England, paa hvis Afslutning Söhlenthal skulde sætte ind af al Kraft. I Forslaget forpligtede Kongen af Danmark sig til at stille en Flaade paa 10 Orlogsskibe til Anvendelse offensivt eller defensivt mod den fælles Fjende. Kongen af England skulde sende en Flaade paa 20 Orlogsskibe, og det var ønskeligt, at i ethvert Fald en Del heraf kunde forblive i de danske Havne ogsaa om Vinteren. Hertil sluttede sig Ønsker om Subsidier og Erhvervelse af de gamle Grænser mod Sverige osv.[1]).

Trods den lovende Begyndelse blev der dog næsten intet af Overenskomst, endsige af Traktat. Englændernes Skræk og Vrede satte sig ret hurtig; Parlamentet var ikke stemt for Krig med Sverige, og de sædvanlige forretningsmæssige Hensyn traadte i Forgrunden.

Kong Frederiks Forslag blev ogsaa snart krydset af andre, der gik i stik modsat Retning. Blandt andet begyndte Kong Karl i Maj samme Aar, gennem Landgreven af Hessen, hvis ene Søn, „Arveprinsen", var gift med Karls Søster, den senere Dronning, at indlede Forbindelse baade med Czaren og Kong Georg om Fred paa Grundlag af nogen Landafstaaelse. Ofret skulde Kong Frederik være: Norge skulde afstaaes til Sverige. Til at begynde med syntes Czaren gunstig stemt

[1]) Da dette Forslag til Traktat ikke fik praktisk Betydning, skal det ikke gengives nærmere. Det er refereret i Chance „The northern question in 1717" S. 37 f. Det maa være dette Forslag til Traktat, General Dewitz, Medlem af Konsejllet, hentyder til i sit Svar paa Kongens Opfordring 1718 til ham og andre om Udtalelse om den politiske Situation („Den store Votering"). Men af Dewitz' Omtale faar man det Indtryk, at det var mere end et Forslag, thi D. skriver, at disse Forhandlinger, som han førte i Forening med Gehejmeraad Joh. G. Holstein, i Hovedsagen førtes til den ønskede Afslutning, idet „Traktaten" [dette er hans Udtryk] blev undertegnet af „os" sub spe rata, med Forbehold af Kongens Billigelse, men senere af „ukendte Grunde" blev taget tilbage. Med megen Bitterhed beklager Dewitz denne Udgang: Paa det daværende Tidspunkt, mener han, kunde der være opnaaet store Ting; nu, i 1718, maa man nøjes med langt mindre fra Englands Side. („Den store Votering" 1718 Løbe Nr. 24. Se endv. S. 246 ff.).

for Forhandling; men det viste sig hurtigt, at han ikke vilde tilbagegive synderligt af sine Erobringer, og desuden vilde han have Kong Frederik medoptaget i Forhandlingerne[1]). Det havde dog allerede nu viist sig, at det var let for Sverige at fremkalde et Kapløb mellem Czaren og Kong Georg om først at opnaa Overenskomst med Sverige — naturligvis med Udelukkelse af den anden Part.

Det Haab, de danske Statsmænd en kort Stund havde sat til, at Englands nylig afsluttede Alliance med Holland og Frankrig skulde blive til Gavn for deres Politik, slog ganske feil, og den fik snarere den modsatte Virkning.

Danmark-Norges politiske Stilling var i denne Tid, men uden at Kong Frederik og hans Raadgivere endnu anede noget derom, overordenlig farlig, hvis Kong Karl kunde bekvemme sig til at slutte Særfred enten med Czaren eller Kong Georg — eller begge. Görtz' hemmelige Arbejde var stadig rettet herpaa. Naar dette var sket, var han kommen et stort Skridt nærmere til det Maal, der for ham var det mest eftertragtede: Isolering af Kong Frederik, Hævn for det gottorpske Hus' Fordrivelse, Genoprettelse af dettes tidligere Herredømme[2]).

Men hverken nu eller senere var Kong Karl at formaa til at give Afkald paa væsenlige Dele af de Lande, han havde overtaget efter sine Forfædre, og Faren for Danmark-Norges Isolering var heldigvis mere tilsyneladende end virkelig.

Baade Czaren og Kong Georg holdt deres hemmelige Forhandlinger gaaende Sommeren 1717 over, og yderligere indledede en gottorpsk diplomatisk Agent særlige Forhandlinger i London om Særfred mellem Sverige og Kong Georg[3]). Görtz har endog hævdet, at han, efter indledende Skridt gennem den russiske Ambassadør i Haag, sidst i August opnaaede personlig Forhandling med Czaren. Herved skal der være truffen foreløbig Aftale om egentlige Fredsforhandlinger, der skulde finde Sted i Åbo. Til at overvære disse vilde Czaren give Adgang for en preussisk Udsending. Efter at have opnaaet dette vigtige Resultat vendte Görtz gennem Preussen og Rusland tilbage til Sverige. Men Pengelaan var det ikke lykkedes ham at opdrive, og hans Forsøg paa at købe Krigsskibe bragte kun ringe Resultat.

I Kjøbenhavn erfarede man lidt efter lidt baade om Czarens og om Kong Georgs Underhandlinger og indsaa efterhaanden, at man ikke

[1]) Hartman I 84 f., 91.
[2]) Hartman I 124 ff., 145.
[3]) Hartman II 5.

kunde sætte sin Lid til nogen af dem. De engelske Ministre i London vendte stadig det døve Øre til Söhlenthals Forsøg paa at faa Gang i sine Sager, Traktatforslaget. Lidt mere Interesse mødte han vel hos Hannoveraneren Bernstorff, men ogsaa denne holdt det gaaende med vage Talemaader undtagen paa eet Punkt: Kong Frederik maatte hjælpe til at faa de russiske Tropper bort fra Nordtyskland. Først naar de var borte, kunde der blive Tale om Samarbejde mellem deres to Monarker[1]).

Da der, naar det kom til Stykket, dog var mere Udsigt til virkelige Krigsforetagender fra Czarens end fra Englands Side, besluttede Regeringen i Kjøbenhavn om Efteraaret 1717 atter at forhandle med Czaren om fælles Operationer mod Sverige[2]) for endelig at fremtvinge Freden. Det viste sig ogsaa, at Czaren var meget villig til Forhandling om Fællesoptræden, baade for at drage Kong Frederik over til sig og for ved de forestaaende Forhandlinger med Sverige at have de stærkest mulige Kort paa Haanden.

---

2. Overvejelser i Kjøbenhavn om Krigsførelsen i 1717.

Efter Svenskernes Udmarsch af Norge Sommeren 1716 havde Gen. Lützow uden Kamp besat Sydgrænsen, og hermed afsluttedes det norske Felttog for dette Aar. Mærkeligt nok ønskede Ledelsen i Kjøbenhavn ikke nogen Diversion af den norske Hær til Støtte for den planlagte Landgang i Skaane. Men den norske Hær var ogsaa kun daarligt skikket til Felttog i Fjendens Land. For øvrigt lagde den meget slette Sundhedstilstand henad Efteraaret og det slemme Vejr Hindringer i Vejen for større Foretagender. Efter afholdt Krigsraad i Begyndelsen af September blev Størsteparten af de i det sydlige Norge udskrevne Afdelinger hjemsendt til Lægene, medens de øvrige sammen med de danske Bataillioner besatte Fæstningerne og Posteringerne langs Grænsen.

For at faa et autoritativt Skøn om de norske Forsvarsforhold beordredes et Antal Officerer, der havde deltaget i Aarets Felttog, til i

[1]) Söhlenthal $^{31}/_{3}$, $^{30}/_{7}$ og $^{3}/_{8}$.

[2]) Den Gabelske Felttogsplan, hvorom senere.

Slutningen af Oktober at træde sammen i Kjøbenhavn for under Forsæde af General Scholten at drøfte disse Forhold og fremsætte Forslag. Kommissionen indskrænkede sig i Hovedsagen til at foreslaa nogen Forøgelse af de to søndenfjældske Dragonregimenter og anbefalede, at de jyske Batailloner indtil videre skulde forblive i Norge. Som naturligt var, nedsattes der omtrent samtidig en lignende Kommission i Kristiania under Forsæde af Vicestatholder Krag. Man enedes her om Hærens Opstilling for Vinteren — i Hovedsagen inddelt i 3 Korps efter de 3 „Kantons": Smaalenske (Frederikshaldske), Hølandske og Vingerske og med Kantonnementer længere fra Grænsen men med større Beredskab end hidtil ved de til Lægene hjemsendte Afdelinger. Ved Vagthold og Arbejder regnede man i udstrakt Grad paa Hjælp af Bønderne. Det henstilledes, at den f. T. i Danmark værende norske Bataillon Huitfeldt samt yderligere mindst 6 danske Batailloner og nogle Ryttere opsendtes til Norge[1]).

Forinden dette sidste Forslag naaede til Kjøbenhavn, havde man dèr beordret den nævnte Bataillon samt 3 jyske og 2 fyenske udskrevne Batailloner og Levetzows jyske Kyrasserregiment overført til Norge. Over de 5 Batailloner skulde Generalmaj. Møsting have og beholde Kommandoen.

Konvojeringen af disse Tropper overdroges til Tordenskjold med 2 Orlogsskibe og 5 Fregatter. Denne Eskadre skulde herefter udgøre den norske søgaaende Eskadre. Paa Vej op til Norge i Begyndelsen af December blev Transporten overfalden af en voldsom Storm, der ganske adsplittede Flaaden. Nogle af Fartøjerne blev kastet ind paa den svenske Kyst, hvorved 6 jyske Kompagnier faldt i Fangenskab. De andre Skibe blev dels dreven ned i Sundet, dels over til Fladstrand. I Januar 1717 var dog disse Tropper, undtagen de fangne, alle bleven overført til Norge.

Den ulykkelige Begivenhed med de 6 jyske Kompagnier gav Anledning til en af de hyppige Stridigheder mellem Tordenskjold og Undergivne, her Kapt. Gerh. Sievers. Oppe i Kattegat var Tordenskjold forud for Transporten, medens Sievers var ved de bageste Skibe; men i Snebyger og Tykning og senere Storm tabte Sievers Tordenskjolds Skib af Sigte, og Transporten blev adsplittet. Tordenskjold var som sædvanlig hurtig i Vendingen og berettede strax fra Fladstrand til Kongen, Generaladmiralen (Gyldenløve) og Admiralitetet: Han var uden Skyld; han var gaaet til Fladstrand for at hente General Wedel;

[1]) Relat. fra Statholdersk. i Norge $^{14}/_{11}$.

men Sievers burde være bleven ved Transportflaaden. I Skrivelse til Sievers selv udtalte Tordenskjold Dadel over, at S. saa hurtig var „opduvet" fra Transportskibene; han burde være gaaet tilbage i Sundet med en Del af disse. Sievers skrev herefter til Kongen, at han mente at have gjort sin Pligt; bad Kongen ej tro paa Tordenskjolds Udtalelser men lade Retten undersøge Forholdet[1]).

Det kunde forudses, at for den dansk-norske Hær vilde Aaret 1717 blive en Beredskabets Tid. Offensivplanerne mod Skaane var udskudt, i Virkeligheden opgivet. En Offensiv fra den norske Grænse krævede store Forberedelser, hvis der skulde blive Tale om Resultater af afgørende Betydning, og Efterretninger fra Sverige gik hovedsagelig ud paa, at Kong Karl traf store Forberedelser til et nyt Felttog mod Norge. Vor politiske Ledelse opfattede Hærenes Opgave saaledes, at det foreløbig gjaldt om med mindst mulig Bekostning at holde Hærene paa den hidtidige Styrke og i fornødent Omfang forstærke Hæren i Norge med danske Afdelinger.

Selv efter at en stærk engelsk Flaade i April kom i Sundet og i Maj havde forenet sig med en dansk Eskadre til fælles Optræden i Østersøen, lod Kongen udtale, at der ikke var synderlig Udsigt til Felttog dette Aar[2]). Dette Standpunkt havde man valgt, skønt der efter den engelske Flaades Ankomst ikke var noget at risikere for Sjælland m. m., selv om man overførte Hovedmassen af den danske Hær til Norge og herfra søgte at føre et Stød ind i Sverige, saaledes som det for Alvor overvejedes senere i 1717 og udførtes i 1719. En Udtalelse fra den danske Minister i Frankrig i Maj 1717: At man i Paris ikke kunde forstaa den danske Hærs Uvirksomhed, at den ikke netop nu foretog et Angreb fra Norge[3]), lod vor Regering ganske uændset — maaske fordi man i Kjøbenhavn ikke havde nogen Tillid til Frankrig, hvis gamle Forbindelser med Sverige var kendt nok. Iøvrigt paabød de meget vanskelige Forplejnings- og Indkvarteringsforhold i Norge at holde Troppeforstærkninger fra Danmark nede paa et forsvarligt Minimum, saa længe fjendtligt Angreb ikke skønnedes nær forestaaende.

Flaadeledelsen handlede ud fra lignende Grundsætning som Hær-

[1]) Ref. S. $^{11}/_{1}$ (Genltn. Lützow), $^{15}/_{1}$ (Sievers $^{8}/_{12}$ og $^{16}/_{12}$ 1716), $^{5}/_{2}$ (Oberstltn. Stauffenberg). Bergersen Tskj. 673 ff.

[2]) Exped. $^{4}/_{6}$.

[3]) Wernicke $^{21}/_{5}$.

ledelsen: Det gjaldt om at holde Udgifterne nede paa et Minimum ved kun at udruste det absolut fornødne Antal Skibe. For dog at udnytte den dansk-norske Flaades Overlegenhed, navnlig i Kattegattet („Nordsøen"), bestemte man sig til ved Handelskrig at søge at tilføje Sverige størst mulig Skade, helst helt standse dets Søhandel til og fra og herved gøre Gengæld for den overordentlige Skade, som svenske Kapere tilføjede den danske og norske Søhandel. Man henviste herved til, at det var Nødværge, et Modtræk mod det af Kong Karl udstedte Kaperreglement, der tillod svenske Kapere at bemægtige sig ethvert Skib, ligegyldig hvad Nation, der handlede paa Danmark-Norge m. m. Ved Nytaar 1717 udstedtes Ordre til Admiralitetet, at alle Skibe, der blev antruffen ved de „skaanske og jyske Kyster", ladet med provisions de bouche et de guerre, egnet til Nytte for den fjendtlige Hær, skulde anholdes og opbringes, saalænge Krigen varede. Dog skulde Skib og Ladning lades urørt indtil videre og intet konfiskeres eller borttages.

Som af Professor E. Holm[1]) fremhævet var Retten til saadan Indgriben overfor de Neutrales Handel meget tvivlsom, og den stred mod det Standpunkt, som Danmark tidligere havde søgt at hævde overfor England bl. a.

Samtidig søgte Regeringen at formaa andre Magter til Deltagelse i Handelskrigen. Czaren fandt vor Regerings Optræden „billig", og Preussen, der rettede sig meget efter Czaren, stillede sig nogenlunde velvillig. Overfor Fristaden Lübeck, der drev meget betydelig Handel paa Sverige, tog man ikke mange Hensyn: Saasnart Vandet var aabent, blev der lagt en Fregat ind paa Traven med Ordre til at tage de udløbende Fartøjer og sende dem til Kjøbenhavn efter at have forseglet Lasten. Senere forbød Fregatten endog enhver Udsejlen. Dette førte naturligvis til Forsøg af Købmændene paa forskellige Udveje. Ved Kejserens Indgriben blev Forholdsreglerne mod Lübeck dog mildnet noget. Vanskeligere var Forholdet overfor Holland og England; men efter at Jacobiternes Anslag var opdaget, fandt de danske Forslag en noget gunstigere Jordbund i England, og dettes Forholdsregler paavirkede ogsaa i nogen Grad de Medallierede, Holland og Frankrig[2]).

Det staar sandsynligvis i Forbindelse med Handelskrigen, at Regeringen ved samme Tid udstedte et skarpt Forbud mod, at Søofficerer, høje som lave, ejede Skibe eller Skibsparter. De, der ejede saadanne,

[1]) Holm 612 ff.

[2]) Expd. $^{2}/_{11}$, $^{22}/_{11}$, $^{5}/_{21}$, $^{26}/_{3}$ og $^{2}/_{4}$; Geh. R. $^{2}/_{25}$, $^{6}/_{31}$, $^{13}/_{5}$ og $^{16}/_{4}$; Westph. $^{29}/_{2}$; Stöcken $^{27}/_{3}$.

fik to Maaneder til at skille sig af dermed. Det blev ogsaa forbudt Officererne at føre Handelsvarer med paa de kongelige Skibe, og Marinens Personale maatte ikke være Leverandører til Flaaden og dennes Etablissementer. Admiralitetet søgte at faa Bestemmelsen formildet noget ved at gøre gældende, at mange Søofficerer i lange Tider ikke havde faaet deres Gage udbetalt og derfor havde været nødt til paa anden Maade at skaffe sig Indtægter. Der blev da tilstaaet en noget længere Frist til Afhændelsen; men samtidig forlangte Kongen nøjagtig Fortegnelse over, hvilke Søofficerer der ejede Skibe og over disses Størrelse. Efter denne Fortegnelse at dømme, drejede det sig ikke om store Sager. Opgivelserne er dog næppe at stole paa[1]). Fra gammel Tid var Skipper og Købmand ofte det samme, og dette synes at have bredt sig fra Handels- til Krigsmarinen[2]). Det vides, at Tordenskjold var og trods Forbudet vedblev at være „Negotiant" i betydeligt Omfang, dels for egen Regning, dels i Forbindelse med andre Købmænd. Hans Forretningstalent har dog vistnok været større end almindeligt.

Det skal ikke tages bogstaveligt, at der i lange Tider ikke var udbetalt Gager — et Udtryk som man træffer paa utallige Gange saavel ved Hæren som ved Marinen, for Befalingsmænd som for Menige. Da der i det afsluttende Bind af nærværende Værk vil blive gjort nærmere rede for disse Forhold, skal her kun bemærkes, at Pengelønnen bestod af to Dele: „Avancen" og „Afregningen". Den første udgjorde en vis Brøkdel af Gagen, Lønningen, varieret omtrent fra den fulde Lønning for de Menige til en stedse mindre Brøkdel for Befalingsmændene — forholdsvis desto mindre, jo større Gagen, jo højere Chargen var. For Officerer fra Kaptajner opefter kom yderligere til den almindelige Gage den saakaldte Stabsgage, for Søofficerer „Kahytspenge". Afregningen udgjorde Resten af Gagen, og med den kunde det ganske vist i pengeknappe Tider trække ud aarevis. Overfor de hvervede Soldater og de lavere Grader af det sejlende Personale var det iøvrigt hensigtsmæssigt at trække Afregningen ud og lade dem have et efter Forholdene klækkeligt Beløb staaende i Afregning dels for at have et Hold paa dem, dels for at de ikke skulde staa ganske subsistensløse ved deres Afsked, dels endelig for at have noget til de giftes Familie.

---

[1]) Expd. $^{16}/_{1}$ Nr. 77—79, $^{22}/_{2}$ Nr. 243 og $^{7}/_{4}$ Nr. 489; Adm. Kop. $^{9}/_{2}$ og $^{23}/_{3}$.

[2]) Den berømte Cort Adeler var vistnok ligesaameget Handelsmand i stor Stil, som han var Sømand.

Samtidig med at Hæren i Norge var bleven forstærket fra Danmark, lykkedes det endelig at faa Generalløjtnant Erhard Wedel til at rejse op og tage Overkommandoen over den norske Hær, efter at han omtrent et Aar efter sin Udnævnelse til Stillingen var forbleven i Oldenburg. Han havde stadig henskudt sig under Sygelighed; men han har vistnok ogsaa næret Betænkelighed ved at skulle samarbejde med Vicestatholderen, Baron Fr. Krag[1]). Wedel var en Repræsentant for den indvandrede tyske Adel, medens Krag var en yderst nidkær Repræsentant for den gamle danske Højadel og ikke helt let at samarbejde med. Men endelig, ved Juletid 1716, indberettede Wedel til Kongen, at han „mit erster Gelegenheit und vorfallender Convoy nach Norwegen übergehen würde", hvad der var Kongen „besonders lieb" at erfare[2]). Ved Nytaarstid var han naaet til Fladstrand, og den 25. Januar afgik han med Tordenskjolds Skib og landede to Dage senere i Norge[3]).

Vicestatholder Krag havde i November, da han erfarede, at Wedel skulde overtage Kommandoen, indtrængende indstillet til Kongen, at Wedels Instrux fik et Punkt om, at Krag skulde tilkaldes til Krigskonsejllerne, eller, hvis Krag var fraværende, have Meddelelse om, hvad der var forhandlet og vedtaget. Man havde imidlertid ikke efterkommet Indstillingen, hvad der medførte, at Krag med kritiske Blikke fulgte Begivenhederne paa det militære Omraade. Saalænge Wedel forblev i Stillingen, fandt Krag sig nogenlunde i at blive holdt udenfor; men da Lützow i 1718 havde afløst Wedel og i Modsætning til i 1716 vilde holde Krag udenfor, protesterede denne paa det skarpeste derimod og fik i December dette Aar udvirket en kongelig Ordre til Lützow om, at Krag skulde deltage i Krigsraadene[4]).

Man kan undres over, at Kongen og hans militære Raadgivere, nærmest Overkrigssekretær Eickstedt, viste en saadan Langmodighed, fandt sig i Wedels Træghed med at overtage sin Post og ikke afskedigede ham og udnævnte en anden i Stedet. Frederik IV var imidlertid i Almindelighed en meget langmodig Mand og viste allerede nu nogen Slaphed paa flere Omraader af Statsstyrelsen. Hertil kom, at det var vanskeligt for Øjeblikket at finde nogen til selvstændig Kommando egnet blandt de yngre Generaler. De to ældste Generalspersoner, Scholten og

[1]) Relat. fra Statholderskabet i Norge $^{11}/_{11}$ 1716.
[2]) Okr. udg. $^{2}/_{1}$ 1717.
[3]) „Delmenh." Journal $^{27}/_{1}$. Relat. f. Statholderskabet i Norge $^{30}/_{1}$.
[4]) Relat. fra Statholderskabet i Norge $^{11}/_{11}$ 1716. Se endv. S. 367.

Dewitz, var paa anden Maade optaget: Scholten som den dygtige og myndige Præses i General- og Kommissariats Kollegiet, Dewitz, hvis Helbred var meget skrøbeligt, som Medlem af Konsejllet. I det foregaaende Bind[1]) er det nævnt, at blandt de mange Generalløjtnanter var der ingen, der hævede sig over Jævnmaalet, og navnlig skortede det blandt Generalløjtnanterne paa selvstændige Personligheder, paa Mænd, der turde tage et Ansvar paa sig. I Marinen havde man dog een fremragende Fører, Chr. Thomesen Sehested.

Det er paafaldende, i hvilken Grad Frederik den Fjerdes Generalitet stod under Faderens, Christian den Femtes, under den Skaanske Krig. Ganske vist var Hertug Carl Rudolph af Württemberg og General Dewitz meget dygtige og erfarne Førere og energiske Personligheder, og General Scholten var en dygtig Ingeniør og Generalstabschef; men den førstnævnte arbejdede daarligt sammen med Scholten og havde nu trukken sig ud af dansk Tjeneste. Scholten var nu nær ved de Halvfjerds, og Dewitz var, som før nævnt, svagelig. Det er derfor forstaaeligt, at da Kongen i 1718 var gaaet med til at forberede et Indfald i Bahus Len 1719, søgte man at faa en høj, kejserlig General indkaldt.

Maaske bortset fra Kong Karl selv[2]) var den svenske Hær i Øjeblikket ikke meget bedre stillet med Hensyn til Førere end den dansknorske. Den svenske havde vel et Antal ret dygtige Generalspersoner; men med Undtagelse af Feltmarskallerne Stenbock og Rehnsköld og General Dücker ingen betydelige Førere, og de to først nævnte sad i fjendtligt Fangenskab.

Efter en lang Jule- og Nytaarshvile blev Marinemyndighederne i Kjøbenhavn pludselig energiske i Februar — sandsynligvis under Paavirkning af Efterretninger fra den anden Side af Sundet. En kgl. Ordre til Admiralitetet m. fl. bestemte, at der ved Dag og Nat skulde arbejdes paa, at en tilstrækkelig Eskadre kunde være sejlklar og udløbe senest ved Slutningen af Marts, og at et yderligere Antal Skibe skulde sendes efter snarest muligt[3]).

Judichær havde sine Sager i Orden og kunde faa Dage senere

[1]) Bidr. VIII 232.

[2]) Hans Ledelse af Felttoget 1718 berettiger til Tvivl om, hvorvidt han virkelig var en Fører i stort Format. At han var en uforlignelig Soldat er hævet over al Tvivl.

[3]) Expd. $^{6}/_{2}$ Nr. 153 og lign. til Søet. Gen. Komm. samt til Admiral Judichær, Holmens Chef.

aflevere Oversigt over 25 Linieskibe, der dels alt var i sødygtig Stand, dels var synet og udsat til Reparation af forskellig Art. Samtidig indgav han Liste over sine 3 Tøjhuskompagnier, der talte 310 Hoveder, hovedsagelig Arkelibetjente og Bøsseskytter (Kanonerer)[1]). Allerede den 16. gav Kongen Resolution paa Judichærs Forslag og navngav 20 Orlogsskibe, der skulde sættes i brugbar Stand til at løbe ud inden Udgangen af Marts, og deraf særlig 6 af dem, som Judichær havde fremhævet som klar til først at løbe ud.

Et Par Dage efter afgav Admiralitetet Melding[2]) om, hvad der, foruden Officerer, behøvedes af Personel efter „det lille Reglement" til hele Flaaden: 23 Orlogsskibe og 30 mindre af alle Slags, ialt 7531 Md. Det største Antal heraf var 5654 Matroser og 817 Bøsseskytter. Af tjenstgørende og midlertidig hjemsendte „Maanedstjenere", altsaa det mere løse Personale, havdes 7197 samt 250 Tøjhusfolk — ialt 7447, saa at der kun manglede 84 i det fulde Tal. Yderligere havdes som Reserve „Aarstjenere" (Søfolk), nemlig det faste Personale paa Holmen, 30 Kompagnier, 1264 Md., hvoraf dog en Del var udkommanderet (i Norge, Stralsund osv.) samt desuden et betydeligt Antal, der kunde udkommanderes om fornødent[3]). Af Maanedstjenere var henved Halvdelen norske Folk, hvoraf ingen var hjemforløvet. Kjøbenhavns Hverving talte 1150, Hamburger Hverving omtr. 1300, „Holsten" (og Slesvig) noget over 1000, de øvrige fra de danske Provinser[4]). Til disse meget betydelige Antal kommer yderligere „Soldatesken", Landsoldater, omtr. 2500 Md. alene til 21 Orlogsskibe. Soldaterne fordeltes med 150 Md. til de største, ned til 100 paa de mindre[5]).

Om hvorvidt ogsaa Fregatterne som hidtil skulde have Soldateske, var Kongen uenig med Generaladmiralen, Gyldenløve, der havde rekvireret Soldater, da Fregatter efter Kongens Mening ikke var egentlige Kampskibe, „Rangskibe", og ikke „rangerede i Batailler" men var Krydsere. Gyldenløve „fordristede" sig imidlertid til at remonstrere

[1]) Adm. I. S. $^{11}/_{2}$.

[2]) Adm. Kop. $^{18}/_{2}$ til Kongen.

[3]) Om det underordnede Personel ved Marinen se ogsaa S. 223.

[4]) Admiralitetet siger, at Kongen i December 1716 havde bevilget Hvervning. Der hverves nu i Norge, Hamburg og „Holsten" yderligere 1000 Matroser, navnlig for ogsaa at kunne afgive noget til Koffardiflaaden.

[5]) Over Holmens særlige Personale: De 30 Kompagnier Søfolk, 3 Komp. Tøjhusfolk, Haandværksfolket, Holmens Kompagnier og Ekvipagen paa Elben d. $^{2}/_{4}$ 17 er der specificerede Opgivelser i Kr. Kanc. (Søetatens) I. S.

mod den kongl. Resolution. Han indrømmede, at Fregatterne ikke traadte ind i Slaglinien; „men de har dog udi slig action alletider deres Ligemænd at vente. Og dersom det skulde arrivere, som ofte sket er, at een particulier Fregat skulde komme udi action med een anden, da kan det være at befrygte, at Fjendens Soldatesque ved sit smaa Gewehr kan jage Matroserne, som staar blotte, fra Stykkerne — og saaledes borttage og bemestre sig Fregatten; allerhelst da man af alle Relationer har den Efterretning, at de udi Sverige presser Mandskab overalt og vil proppe deres Skibe fulde med Folk. Mens ikke desmindre, dersom her ej var saa stor Mangel paa Matroser, som her nu for Tiden er, at man Soldaternes Plads med dennem kunde bedække og til den Ende med mere Haandgewehr vorde forsynet, var det vel. Og skulde man endog paa Orlogsskibene gærne ville have Matroser for Soldater, saasom det er rarere [d. v. s. sjældnere] paa de store Skibe at bruge Musqueterie og det smaa Gewehr end paa Fregatterne . . .“ Men Kongen veed alt i Forvejen, hvor svært det er at faa Matroser. — Sluttelig bevilgede Kongen, at endnu dette Aar maatte Fregatterne faa Soldateske[1]).

Den 9. Marts bestemte en kgl. Resolution, at en Eskadre paa 9 Orlogsskibe, hvoriblandt de foran nævnte 6, samt 3 Fregatter og 3 mindre Skibe — alle nævnt ved Navn — under Viceadmiral Gabels Kommando skulde gaa til Østersøen paa nærmere Ordre.

---

3. Forhold ved Hær og Flaade i Norge.

Den Hær, som Wedel overtog ved sin Ankomst til Norge, var efter Tallet ganske betydelig. Dens Inddeling faldt vedblivende naturligt i et større søndenfjældsk og et mindre nordenfjældsk Korps — det første direkte under Overgeneralens Administration, Tilsyn og Ledelse, medens det andet paa Grund af Afstanden og de særlige Forhold maatte være friere stillet.

[1]) Expd. $^{16}/_{2}$ Nr. 217, $^{9}/_{3}$ Nr. 320—22, $^{27}/_{3}$, $^{5}/_{1}$, $^{12}/_{4}$ og $^{24}/_{4}$; Ref. S. $^{13}/_{3}$ (Gyldenløve); Adm. Reg. $^{21}/_{4}$ Nr. 51; Adm. Kop. $^{13}/_{4}$.

Søndenfjældske Korps bestod af:

Infanteri. Udskrevne norske Regimenter: Akershusiske, Smaalenske, Oplandske, Vesterlenske og Bergenhusiske. Danske Do. Riberske, Aarhusiske og Aalborgske. Viborgske Bataillon. Norske geworbne Regt. Et Skiløberkompagni.

Ryttere og Dragoner. Levetzows Kyrasserregt. 2 søndenfjældske Dragonregt., dels udskrevne, dels geworbne.

Nordenfjældske Korps: Søndre og nordre Trondhjemske udskrevne Inf. Regt. og Nordenfjældske Dragonkorps.

Spredt i Garnisonerne: Fæstningsbetjente, 5 Artillerikompagnier og et Par Garnisonskompagnier (geworbne).

Et stort Antal Landdragonkompagnier, nærmest Milits[1]).

Af Riberske Regt. var 2, af Aalborgske Regt. 4 Komp. i Fangenskab, hvor de forblev i lange Tider, da Svenskerne ikke vilde udvexle dem. Viborgske Batl. var i Regiment med den Lolland-Falsterske, der skulde bruges paa Flaaden i Østersøen, og det bestemtes, at Viborgske Batl. skulde opløses og fordeles mellem Riberske og Aarhusiske Regt.[2]). De to Dragonregimenter skulde forstærkes til 10 Kompagnier hver[3]).

Allerede den 10. Februar holdt Wedel i Moss et lille, orienterende „Krigs-Conseil" med nogle af de højere Officerer og militære Embedsmænd. Man drøftede navnlig Troppefordelingen i Kantonerne samt i de enkelte Fæstninger og Posteringer langs Grænsen. Der vedtoges Bestemmelser om Proviantering af Fæstningerne og Fremskaffelse af Forsyninger til Afdelingerne.

Tordenskjold, der var fulgt med Wedel „til Moss, Frederiksstad og muligen videre"[4]), havde Dagen i Forvejen indgivet Memorial til Krigskonsejllet om Penge til Søarmaturen og fik foreløbig tilstaaet Halvdelen af, hvad han havde anmodet om. Samarbejdet mellem den kommanderende General og Chefen for Søvæsnet syntes saaledes godt indledet. Wedel har aabenbart strax stillet sig velvilligt overfor den raske unge Sømand, hvis mindre tiltalende Sider først efterhaanden viste sig for ham. Pengebevillingen var det første Bevis paa Generalens Velvillie og for hans Redebonhed til at gøre sit til, at Søarmaturen snarest kunde blive i Stand til at optage sin Gærning paa Søen.

Wedel har paa dette Tidspunkt ikke været vidende om, at Penge-

[1]) Se iøvrigt Bidr. VIII S. 59—62.
[2]) Expd. $^{16}/_{3}$.
[3]) Expd. $^{15}/_{1}$, $^{12}/_{2}$ og $^{15}/_{2}$.
[4]) „Fyens" Protokol $^{8}/_{2}$.

midler og andre Fornødenheder til den norske Søarmaturs egentlige søgaaende Del skulde bevilges af og skaffes gennem Søetatens Kommissariat i Kjøbenhavn, den fælles Bevillingsmyndighed for hvad der hørte til Søforsvaret. Eller ogsaa har han med Rette skønnet, at man i disse Anliggender maatte handle alene under Hensyntagen til det Heles Vel, uden om Forskrifterne. Iøvrigt var Forholdet m. H. t. Galejeskadren i saa Henseende ikke ganske klart, men i Forplejningshenseende hørte den i Virkeligheden under den norske Kasse.

I Løbet af den mangeaarige Krigstilstand havde der paa begge Sider af den norsk-svenske Grænse udviklet sig en livlig Efterretningstjeneste[1]), og paa begge Sider havde de militære Myndigheder hertil bestemte Pengesummer. Efterretningsmændene, „Kundskaberne", var for en Del Emissærer fra Forretningsfolk og drev Geschæft med Køb og Salg inde paa det fremmede Omraade, samtidig med at de samlede Efterretninger, som de solgte ved Hjemkomsten. Andre havde inde paa det fjendtlige Omraade deres faste Forbindelser, med hvilke de mødtes efter Aftale for at udvexle Efterretninger — noget for noget. Brødrene Colbjørnsen i Frederikshald førte altid et vel assorteret Lager af Efterretninger og vidste herigennem at skaffe sig Indflydelse hos højere Militære.

Ikke sjældent bragtes der overraskende paalidelige Meldinger om Forhold hos Fjenden; men i de omtrent to Aar, der hengik i Spændingen paa norsk Side, inden det saa mangfoldige Gange profeterede store Angreb kom, var Kundskaberne til mere Skade end Gavn ved deres idelige Meldinger om, at nu kom Angrebet. De gjorde de Kommanderende paa Grænsen mere og mere nervøse og fremkaldte bekostelige, for Tropperne og Befolkningen ødelæggende Alarmeringer og Sammendragninger. Resultatet blev en almindelig Afslappelse hos de Ansvarshavende, saa at det gik som med Hyrden og Ulven: Da Angrebet kom i November 1718, troede kun de færreste paa, at nu endelig var det Alvor.

General Wedel var til at begynde med meget interesseret i Efterretningstjenesten og lod sig flere Gange i begribelig Nervøsitet rive med til Forholdsregler, som bagefter viste sig unødvendige. Efterhaanden blev han dog skeptisk m. H. t. Nytten af denne Tjeneste og søgte at begrænse dens værste Vildskud.

I de første Maaneder af 1717 lød Efterretningerne om Fjenden snart

[1]) Se ogsaa S. 42, 154 ff.

beroligende, snart alarmerende. Det meste drejede sig om Samling af Proviant snart her, snart dèr og om mindre Troppebevægelser; men af og til hed det sig dog ogsaa, at større Troppemasser var i Bevægelse fra Skaane nordefter, dels til Bahus Len og Vigsiden, dels til Værmland. Den første Del af Vinteren var mild, Vandene frøs ikke til[1]), og Dele af den norske Galejeskadre kunde færdes langs den svenske Skærgaard uden at have noget vigtigt at melde. Generalløjtn. Lützow saa da ogsaa meget fortrøstningsfuldt paa Situationen og mente, at de trufne Forsvarsanstalter var betryggende: Skulde Fjenden vove et Angreb, var man vel forberedt til at tage imod ham. Efter nogle Dages Frost i Begyndelsen af Februar blev Beretningerne dog mindre tillidsfulde. Hurtigt indtrædende Tøvejr med Snefald forandrede dog atter Forholdene. Fra Trondhjem meldtes, at Søerne ganske vist var tilfrosne, men at der ikke mærkedes noget til fjendtlige Troppebevægelser[2]).

Af særlig Interesse var en Melding om, at Fjenden ved Svinesund, paa det smalleste Sted, hvor Hovedvejen fra Bahus Len naar Vandet, havde anlagt to Skanser paa Højderne paa begge Sider af Vejen. Det var Begyndelsen til den nye Fæstning, Sundsborg, som skulde faa ret stor Betydning i Krigens sidste Aar som Brohoved, Udfaldsport og Magasinplads — altsammen til Styrkelse af Hærens Basis for Angrebet paa Norge.

Efter Krigsraadet i Moss foretog Wedel en Inspektionsrejse paa et Par Uger til Fæstninger, Skanser og Posteringer ved Syd- og Sydøstgrænsen op til Kongsvinger. Den 25. Febr. kom han tilbage til Kristiania. Overalt havde han med de kommanderende Officerer drøftet Forholdene og udstedt Ordrer til Forøgelse af Forsvarsevnen. Det var begyndt at fryse stærkt; Vandene lagde til, og fra Frederikssten lød Efterretningerne paa, at Fjenden nærede „alvorlige Hensigter mod Grænsen" allerede nu. I Løken Præstegaard ved Høland[3]), udgav Wedel derfor en lang Række Ordrer om en almindelig Fremskydning af Troppeforstærkninger fra Kantonnementerne, Forøgelse af Fæstningernes Garnisoner, Opisning af Glommen, Indkaldelse af Landdragoner og Bønder, dels til Hjælp ved Vagthold i Grænseposterne, dels til Isningsarbejder. Navnlig skønnede han, at Posteringerne i „Rakkestad Kanton", omkring Frederikshald, var altfor svagt besat i de „for Haanden væ-

[1]) Relat. f. Statholdersk. i Norge $^{15}/_{11}$, $^{30}/_{1}$.

[2]) Ref. S. $^{5}/_{12}$ 16 fra Brig. Halcke i Trondhjem, $^{8}/_{12}$ 16 fra Obl. Brun i Frederikssten, $^{29}/_{1}$ og $^{6}/_{2}$ 17 fra Genm. Møsting.

[3]) Se Kortbilagene Nr. 1, 2 og 3.

rende Tider, da man ej kan vide, hvorhen Fjenden vil vende sig". Han stillede dog i Udsigt, at saasnart Vejrliget blev mildere og Aarstiden lidt mere fremskreden, „saa man for Fjenden kan vente sig fri", skulde Forstærkningerne til Fæstningerne strax blive „udløvet". Han havde allerede nu erfaret, hvor skæbnesvangert det var for de udskrevne og til Garnisonsophold uvante Afdelinger, norske som danske, at sammenhobes i Fæstningerne, hvor Soldaterne led Nød af Kulde, utilstrækkeligt Kvarter og daarlig Forplejning. Samtidig satte han Forstærkningsarbejder i Gang ved Gjelleraasen, tæt nordøst for Kristiania, m. fl. Steder i samme Egn.

Wedel maatte ogsaa allerede nu tage Standpunkt til „Almuens", Bøndernes Forhold i Grænseegnene ved et fjendtligt Indbrud. Det var alt tidligere paabudt, at „naar man fornam, at Fjenden med en samlet Magt nærmede sig Grænsen og vilde trænge ind", skulde „Almuen i Sognene paa den anden [østre] Side af Glommen" forlade Hus og Hjem for at unddrage Fjenden „Subsistencen" til Mennesker og Heste. De skulde betimelig forinden flytte deres Beholdninger af Hø og Halm ud af Laderne og sætte det i Stakke i Nærheden for hurtig at kunne „antænde det med Ild". Herefter skulde den mandlige Del med deres Vaaben og Ammunition begive sig til de nærmeste Posteringer ved Grænsen og hjælpe til ved Forsvaret af disse. Kommandanterne i Posteringerne skulde have Rulle over, hvilke bevæbnede Bønder der skulde møde paa hvert Sted. Wedel skønnede, at der foreløbig ikke var noget altfor alvorligt paafærde og henstillede til Civiløvrigheden, at Bønderne kunde forblive ved deres Gaarde og Huse; men adskillige Steder var Folkene alt opbudt[1]).

Lützow, der nu var traadt tilbage fra Overkommandoen, udviklede for Wedel, „at naar Fjenden med en samlet Magt gjorde Indfald i den Egn mellem Frederiksstad og Halden [Frederikshald], kunde vi ikke paa den Side Glommen maintinere os, og par consequent maatte da i saa Maade alt, hvad der fandtes, komme Fjenden til Nytte"[2]). Dette sidste slog ganske til, da Karl XII i November 1718 brød ind i Norge. Da var Lützow igen bleven Højstkommanderende; men da var det hans Plan, at der med den stærkere Hær skulde ydes kraftig Modstand øst for Glommen.

Forholdene paa svensk Side ved Begyndelsen af 1717 vil senere

[1]) Komm. Gen. Konc. til Amtmd. Werenskjold $^{16}/_{2}$ 17, til St.amtmd. Tonsberg $^{18}/_{2}$ 17.

[2]) Komm. Gen. Konc. til Lützow $^{27}/_{2}$ 17.

blive behandlet; men det skal allerede her nævnes, at hvorvel der i Sverige selv var Mænd, der troede, at Kong Karl endnu denne Vinter vilde falde ind i Norge[1]), laa der intet virkeligt til Grund for Rygterne om Angreb. Men saasnart der i de svenske Grænsedistrikter fandt Bevægelser Sted, enten Afløsning af Tropper, Kantonnementsskifte, Transport af Proviant eller Krigsmateriel, Sammendragning af et Regiment til Mønstring eller Exercits osv. og ikke mindst naar Kong Karl inspicerede i Grænseomraadet: strax strømmede det ind med Meldinger om, at Angrebet nu var nær forestaaende. Det kan derfor ikke undre, at Wedel, for hvem Forholdene var nye, og paa hvem Hovedansvaret hvilede, blev nervøs og i den første Tid traf Anordninger, som i Virkeligheden var upaakrævet.

Selv blandt de højest staaende Personer i Sverige herskede der Uvished om, hvornaar Kongen vilde finde Tiden moden til det store Angreb. Efterhaanden blev dog Anstalterne af et saadant Omfang, at det umuligt kunde hemmeligholdes, naar det store Angrebsapparat endelig engang sattes i Bevægelse. De Troppemængder med deres stærke Træn, der herved skulde skydes frem over de store Afstande og paa forholdsvis faa og slette Veje, krævede derhos saa megen Tid, inden de kunde naa frem til Grænsen, at selv et Minimum af norsk Efterretningstjeneste betimelig maatte kunne alarmere.

At man paa norsk Side maatte holde sig til den afventende, opslidende Defensiv; i Uger, Maaneder, Aar imødeseende det uundgaaelige, overvældende Angreb, var en Prøvelse, der ikke kunde afvendes. I saa Henseende var Forholdene paa svensk Side langt gunstigere. Her forberedte man i Ro til Offensiven og var Herre over, naar, hvor og hvorledes denne skulde ske.

Denne pinlige Tilstand paa norsk Side sled stærkt paa Kræfterne, ved Tropperne som ved Befolkningen i Grænseomraaderne. Sammenhobningen af Tropper i Grænsefæstningerne fremkaldte stor Sygelighed og mange Dødsfald. Egentlige Lasaretter var endnu ikke oprettet, saa at de Syge maatte ligge hen sammen med de Sunde med den ringe Pleje, som Feltskærerne kunde yde. Wedel søgte fra første Færd at ordne Sundhedstjenesten ved at ansætte en Stabskirurg og forøge Antallet af Feltskærer; med en stedlig Apoteker sluttede han Akkord om Levering af Medicin til samtlige Afdelinger. I Frederiksstad, Hovedfæstningen med til Tider henved 2000 Md. Garnison, arbejdede han paa Indretning

[1]) Lagermark Rustningarna till Karl XII sista fälttåg, Svensk hist. Tidskrift 1886, 264.

af et virkeligt Sygehus, og indtil dette kunde tages i Brug, lod han de Syge føre ud af den meget usunde By til mere spredte Beboelser, samtidig med at han gennem Civiløvrigheden søgte at faa bortskaffet de Dynger af Uhumskheder, som Tiderne igennem havde ophobet sig i den trange Fæstningsby[1]). Saasnart Forholdene tillod det, trak han Størstedelen af Garnisonerne ud af Fæstningerne og formindskede Besætningen i Posteringerne. De udskrevne norske Tropper lagde han i Kantonnement hos Bønderne, senere i Teltlejr, eller hjemsendte dem til deres Læg, for at de kunde komme til Kræfter efter Strabadserne i den strænge Aarstid. Desværre havde man i Danmark ved Opsendelsen af de udskrevne Afdelinger ikke anset det for nødvendigt, at disse fik deres Feltrekvisitter, Telte, Teltvogne, Feltkedler osv. med, da det var Hensigten, at de navnlig skulde være Fæstningsbesætning, hvad der i Virkeligheden var det værste, der kunde ske med dem.

Strax efter Tilbagekomsten fra Inspektionsrejsen sendte Wedel Apotekeren til Vingerske Kanton for sammen med Officererne, Garnisonsbarberen og Regimentsfeltskæren at visitere de mange Syge i Fæstningen og Omegnen. Nogle af Patienterne led af „hidsig" Feber, andre af „Fieber ardens oder Magen-Fieber". Opholdsrummene, Barakkerne, var meget fugtige og usunde, og Feltskæren havde hverken Medicin-„Kiste" eller Medikamenter til den. Blandt Civilbefolkningen var der ogsaa megen Sygdom. En af Grundene til, at Rekonvalescenter ikke kan komme til Kræfter igen, tilskriver Apotekeren, at Bønderne brygger deres Øl af Korn, der dels er umodent, dels ødelagt af Frost, dels har hængt og spiret paa Stængerne. Der udkræves Medikamenter og Pulvere, der kan dæmpe „Heden" i de Syge. De Sunde bør to Gange ugentlig have en lille Ration „Præservativ-Brændevin" til at varme Maven og skaffe Folkene af med den „usunde Fugtighed"[2]).

Befolkningen i Grænseomraaderne var ikke meget bedre stillet end Soldaterne. I de mere fredelige Perioder maatte de i deres trange Hjem skaffe Plads til en stærk Indkvartering, tildels med Bespisning for en altfor ringe Betaling. Til andre Tider blev de opbudt til Vagthold og Arbejde i Grænseposteringerne sammen med Soldaterne, til Opisning af Vandløbene, Udbedring af Veje, Kørsler, Træfældning osv. Wedel

[1]) Expd. $^{29}/_{1}$ 17 Nr. 111. Komm. Gen. Konc. $^{27}/_{3}$ 17 t. Magistr. i Frederiksstad.

[2]) Komm. Gen. Pakkesager Nr. II; Konc. $^{7}/_{3}$ 17. Se ogsaa Munthe 622, 652, 662 ff.

søgte paa enhver Maade at lindre Trykket paa Befolkningen og hindre Overgreb fra Troppernes Side. Anarkiet med den uberettigede Rekvisition af alle og enhver af Skydsheste standsede han ved at lade fremstille tjenstlige Rekvisitionsblanketter, som han selv forvaltede, og som kun udleveredes videre gennem Kantoncheferne, Generalerne, personlig.

Paa alle Omraader viste Wedel sig fra første Færd som en dygtig, omhyggelig Administrator af Statens Midler[1]). Regimenterne maatte indsende ugentlige Lister over deres Styrke, hvorigennem Af- og Tilgang, Antal syge og fraværende kunde kontrolleres. Ved klog og hensynsfuld Samvirken med de civile Myndigheder, navnlig Amtmændene[2]), med hvilke han samarbejdede direkte, søgte han at fordele de tunge Byrder efter Retfærdigheds- og Billighedshensyn paa alle Befolkningslag. Hvad der er bevaret af hans oprindelig meget omfattende Arkiver[3]) viser, at han med ægte Humanitet og Fordomsfrihed tog sig af Klager og Besværinger fra Smaa som Store i Samfundet.

Man maa beundre den ægte fornemme, hensynsfulde Form, Wedel iagttog overfor alle, Civile som Militære, Fornemme som Almuefolk. Selv hvor han maa skride ind overfor sine Undergivne for Sløseri eller Overgreb — og det skete ikke sjældent — overholdt han altid en faderligt formanende Form, der sjældent gik over til Trusler om Afsked eller anden Straf men paakaldte Æres- og Pligtfølelsen[4]).

Det kunde ligge nær at mene, at Forholdet mellem Wedel og Lützow vilde frembyde Vanskeligheder, da Lützow forblev i Hæren og gik ind under Wedels Kommando. Men ogsaa her maa man — ved Siden af Lützows Loyalitet og Pligtfølelse — beundre Wedels fornemme, ridderlige Hensynsfuldhed overfor den betydeligt ældre Undergivne. Saagodtsom altid komplimenterer Wedel Lützow, der førte Befalingen i det største Kanton, det Frederikshaldske, for de af Lützow trufne Anstalter; og har Wedel Ønsker i en eller anden Henseende, fremsættes de altid i den mest hensynsfulde Form.

Bortset fra Inspektionsrejserne o. l. opholdt Wedel sig stedse i Kri-

[1]) Se ogsaa J. Schiøtz „Hvad er Grunden til, at den norske Hær" osv. (Norsk milt. Tidsskr. 1929).

[2]) Han synes at være gaaet mest muligt udenom Vicestatholderen men iagttog iøvrigt en taktfuld Form overfor denne.

[3]) Efter Wedels Afgang beklagede Lützow m. fl., at Wedel havde taget vigtige Dele af Arkivet med sig.

[4]) Uvilkaarlig paatrænger sig en Sammenligning med Chefen for Søforsvaret, Tordenskjold, der hundsede, tirrede og truede sine Undergivne og kaldte Trods, det Onde, op i dem.

stiania. Hans Embedsskrivelser udfærdigedes med sjældne Undtagelser paa Norsk (Dansk), og det skønnes, at om end Tysk var hans Modersmaal, har han enten i Forvejen haft eller hurtigt erhvervet sig Kendskab til Landets Sprog. Sin Generaladjutant i Oldenburg tog han ikke med til Norge, da denne ikke „var Sproget mægtig“[1]). Skønt Stabspersonalet ikke var talrigt, og de tjenstlige Udfærdigelser sædvanlig var meget indgaaende, arbejdede Administrationsapparatet fortrinligt. Meget ofte falder Resolutionen samme Dag, som Sagen indgaar.

I sit skriftlige Samkvem med Kongen og Overkrigssekretæren, Eickstedt, var Wedel meget tilbageholdende. Ligesaa overfor det nidkære og stramt ledede Landetatens Generalkommissariat. Og dette i en Tid, da selv de højeste Embedsmænd ikke gærne foretog noget af Betydning uden i Forvejen at have sikret sig Godkendelse paa høje og højeste Steder. Saa rosværdigt Wedels Forhold end kunde være, blev hans Kølighed overfor de højeste Myndigheder i Længden til Skade baade for hans Embedsomraade og for ham selv personlig.

Et Par Uger efter Inspektionsrejsens Afslutning gav Wedel Beretning til Kongen[2]) om sit Syn paa Forholdene. Den synes at være Svar paa to kongelige Skrivelser i Februar. I den ene anmodes Wedel om særlig at undersøge Artilleriets Tilstand, hvorom Artillerichefen, Oberst Wilster, nylig havde givet Indberetning[3]). I den anden udtaltes, at nu, da der var sendt Forstærkninger til Norge, vilde Wedel være i Stand til med Eftertryk at afvise et Angreb. Kongen er overbevist om, at de norske Indtægter vil forslaa til at dække Udgifterne. Wedel skal forhandle med Slotsloven om Pengeanvisninger, og Lønningsudgifter skal afholdes fremfor alle andre.

I sit Svar erkendte Wedel, at Troppestyrken nu var betydelig; men baade de danske og de norske nationale Afdelinger led under stor Syge-

[1]) Mem. Wedel $^{5}/_{7}$ 17.

[2]) Mem. $^{13}/_{3}$.

[3]) Wilster foreslog, at det søndenfjældske Artilleri lagdes ind i Fæstningerne ligesom i Fredstid. Baade i Frederikshald og Kongsvinger trængtes til artilleristisk Sagkundskab. Kommandanten i Kongsvinger var „ein Reutter, dennoch ein redlicher Mann, hat aber wenige connaissance von dem, so zur défense des Postens gehöret“. Derfor bør Major Reitzenstein, der „har set noget“ og i Viden ej staar tilbage for Oberstltn. Meyer, sendes op. Om Scholtens Kritik af Tilstanden ved det norske Artilleri se Scholtens Kopibog $^{1}/_{2}$ 1717.

lighed. De mange Fæstninger krævede store Besætninger, og de før Wedels Ankomst indrettede Posteringer fra Sponvigen til Frederikshald og videre over Kongsvinger til Kristiansfjæld, som han ikke nu turde hæve, slugte en Mængde Folk. Heraf synes at fremgaa, at Wedel ikke var Tilhænger af det hidtidige udprægede Kordonsystem og saa den store Mangel ved, at sluttede Troppestyrker bag de vigtigste Punkter manglede. At han ikke strax, inden han ret var inde i de særegne Forhold paa denne for ham saa fremmedartede Krigsskueplads, vilde iværksætte en radikal Ændring af det System, som hans Underførere nu var indforstaaet med, kan der ikke med Rette indvendes noget imod.

Paa Grund af den vedholdende Frost og indløbne Efterretninger om Fjendens Bevægelser — fortsætter Wedel — havde samtlige regulære Tropper samt de udskrevne norske Regimenters nye og gamle Reserver og Landdragonerne været trukket ud af Kvartererne og Lægene. Dette havde i overordentlig Grad forøget Udgifterne til Lønnings- og Avancepenge, saa de var steget til 70.000 Rdl. pr. Maaned, foruden hvad Søarmaturen krævede. Endnu turde han dog ikke af Besparelseshensyn foretage nogen Hjemsendelse. Med Henblik paa den egentlig norske Hær, der skulde underholdes af de norske Intrader, navnlig Skatter og Told, erklærede han, at han ikke kunde indse, hvor de nødvendige Penge skulde komme fra. Han specificerede Oversigt over, hvad der krævedes til Avancepenge [til Officererne] og Lønningspenge til de Menige, foruden Penge til Brød og Sulevare, og mindede Kongen om, at denne i Juli det foregaaende Aar havde bevilget den norske Hær et halvt Aars Gage som Afslag paa dens tilgodehavende Afregning for 6 Aar, „naar Kassen bliver af den Etat, at samme, uden at præjudicere Avancens og Lønningens daglige Betaling kan betales".

Fæstningernes og Artilleriets Tilstand havde Wedel ikke funden tilfredsstillende og bad om, at særlige Midler til Forbedring maatte blive bevilget.

Ved Midten af November 1716 havde den 26aarige Tordenskjold faaet Kommandoen over Nordsøeskadren og den norske Flotille, der kom til at bestaa af 2 mindre Orlogsskibe, 5 Fregatter, 2 Skytsskibe samt et betydeligt Antal Galejer og mindre Fartøjer[1]).

Det var naturligvis et Vovestykke at betro en saa ung Officer et

[1]) Bergersen Tordenskj. 664 ff.

saadant Kommando, at lægge saa mange Menneskers Skæbne i en endnu ret uprøvet Officers Haand; thi Tordenskjold havde ikke forud selvstændig ledet en af flere Enheder bestaaende Styrke — endsige en saa talrig og saa broget sammensat som her. At han i Gabel har haft en Velynder kan ikke betvivles, og ogsaa Chr. Thomesen Sehested var ham gunstig stemt. Dette har selvsagt været T. en mægtig Støtte.

Hans Instrux lød paa det almindelige, at han skulde søge at gøre Fjenden al mulig Afbræk og Skade, og til dette Formaal kunde han entreprenere, foretage, gøre og lade, hvad han maatte anse for tjenligt. Med norske Generalitet skulde han konferere i alle Sager af Importance; men i Tilfælde, hvor han mente at kunne udrette noget vigtigt, uden at der var Tid eller Lejlighed til, forud at konferere med Generalitetet, skulde han, efter i Krigsraad med sine Chefer at have overvejet Sagen, uden videre Forespørgsel, paa bedste Maade iværksætte Foretagendet.

Mod denne Instrux kan der ikke indvendes noget. Ved loyal Opfattelse af den skulde den medføre godt Samarbejde mellem Eskadrechefen og den kommanderende General eller „Generalitetet" uden at binde Hænderne paa den først nævnte. De Opgaver, den norske Søarmatur skulde løse, var Sikring af Postforbindelsen mellem Norge og Danmark, Sikring af Søhandelen, enten ved Konvojering eller ved at holde de svenske Kapere nede og Göteborgeskadren inde, sikre Troppeoverførsler, hindre den svenske Søhandel og Forbindelsen søværts langs Vigsiden. Ved Krydser- og Konvojeringstjenesten havde Eskadren Støtte af de større og mindre Krigsskibe, der udsendtes fra Kjøbenhavn i forskellige Øjemed, færdedes i Farvandene og jævnlig anløb norske Kystbyer.

I Februar og Marts opholdt Tordenskjold sig det meste af Tiden i Kristiania; hovedsagelig optagen af at rekvirere Penge, Proviant og Ammunition samt Soldateske til Søarmaturen. Ved Hæren i Norge skulde de norske Afdelinger underholdes af de norske Statsindtægter, de danske Afdelinger fra Danmark. For Søarmaturens Vedkommende var Forholdet som før nævnt mere sammensat og ikke klart reguleret. „Armaturen" var en Blanding af norske og danske Fartøjer, idet den søgaaende Del nærmest var dansk, Skærgaardsflotillen nærmest norsk. Den blandede Soldateske fra norske og danske Afdelinger komplicerede yderligere Forholdet. Da Sagen kom til Afgørelse, hævdede Generalkommissariatet i Kjøbenhavn, at norske Søarmatur skulde forsynes af Søetatens Kommissariat efter Rekvisition af Armaturens Chef, og at

den kommanderende General i Norge ikke havde noget hermed at gøre. Den vanskelige Forbindelse om Vinteren mellem Danmark og Norge, de meget vanskelige Pengeforhold og manglende Forudseenhed flere Steder, medførte imidlertid nu og senere, at Tordenskjold stadig bestormede General Wedel for Penge og Forsyninger af alle Slags. Wedel svarede vel stedse, at de Midler, Hæren raadede over, var bestemt for den alene, men da han fuldt indsaa den store Betydning af god Forstaaelse og godt Samarbejde mellem Land- og Søforsvaret, viste han sig imødekommende og bevilgede efter Evne ogsaa til dette sidste.

Medens Tordenskjold opholdt sig i Kristiania og pr. Korrespondance opmuntrede sine Chefer, var hans Næstkommanderende, den af Aar og som Officer ældre Kapt. Sievers, i Larvik og Staværn, hvor de to Orlogsskibe, „Laaland" og „Fyen", samt Fregatterne havde Station. Kapt. Sahlgaard i Frederiksstad havde Kommandoen over Skærgaardsflotillen.

Kapt. Sievers arbejdede ufortrødent paa at holde Fregatterne, der kom og gik, i god Stand og synes elskværdigt at have glemt den nylig af Tordenskjold modtagne ufortjente Reprimande m. m. Derimod reagerede en af Fregatcheferne, Kapt. Lemvig, kraftigt over en Røffel, han havde faaet af Tordenskjold, da han søgte Havn for at faa nogle kassable Sejl ombyttet. Tordenskjold overfusede ham og truede endog med at sætte ham fra Kommandoen. En Synsforretning viste imidlertid, at Fartøjet i flere Retninger var usødygtigt, og der gik ret lang Tid hen, inden man turde risikere at lade det gaa i Søen igen.

Den 22. Februar udstedtes der kgl. Ordre til Tordenskjold om, at hans Eskadre snarest skulde gaa i Søen og hindre Tilførsler til Sverige; men med den usikre Postgang synes Ordren at have været længe undervejs. I og for sig skulde den heller ikke være nødvendig, hvis Tordenskjold rettede sig efter sin Instrux. Sievers havde flere Gange foreslaaet Tordenskjold, at Sievers' eget Skib, „Fyen", gjordes sejlklart, saa at han kunde løbe ud med det inden Udgangen af Februar; men først ved Maanedens Slutning fik han Svar, at Skibet ikke kunde gaa paa Kryds før i April[1]), og Sievers havde efterhaanden set sig nødt til at tage forskellige Sager fra Orlogsskibene til Fregatterne.

Den 18. Marts, medens Tordenskjolds Orlogsskibe stadig henlaa usejlklar, indkom der til Staværn en Eskadre paa 4 engelske Orlogsskibe. Chefen forklarede Sievers — Tordenskjold var i Kristiania —, at de havde været 14 Dage undervejs fra London og nu blot vilde

[1]) „Fyens" Protokol $^{22}/_{2}$. Tordenskj. t. Sievers $^{28}/_{2}$.

fylde Vand. Sievers gik ombord hos dem, og efter at Vin og Punsch havde aabnet Hjærterne lidt, fortalte Englænderne, at der var opstaaet Stridigheder mellem England og Sverige, der havde medført, at Eskadren, efter at have krydset ved Anholt, skulde lægge sig ved Makø[1]). En Flaade paa 30 Skibe skulde gaa til Kjøbenhavn og hjælpe Danmark til en god Fred med Sverige. Sievers indbød Englænderne til Middag ombord hos sig den næste Dag og haabede saa at faa noget mere at vide. Ved Middagen fortalte den engelske Kommandør, Stuart, at hans Eskadre skulde lægge sig i Nærheden af den norsk-svenske Grænse, saa at han over Frederikshald eller Frederiksstad kunde faa Efterretninger om Forholdene i Grænseegnene og i Göteborg og yde den norsk-danske Eskadre Hjælp til at spærre for Göteborg. Et yderligere Antal engelske Orlogsskibe skulde krydse mellem Jylland og Norge; alene Isen havde hindret ham i at gaa ind til Frederiksstad. Stuart vilde nu rejse op til Kristiania for at tale med „Generalen" [Wedel][2]).

Sievers lod nu af al Kraft arbejde paa Klargøring af de to Orlogsskibe og skyndede paa Tordenskjold, navnlig da han fik at vide, at en svensk Eskadre alt laa ved Skagen og forjog vore Krydsere. Men først den 8. April, altsaa længe efter baade Englænderne og Svenskerne, gik de to Orlogsskibe i Søen.

I et Krigskonsejl i Kristiania ved Slutningen af Marts havde Tordenskjold under Paaberaabelse af den kongl. Ordre af 22. Febr. rekvireret 1500 Md. Soldateske samt Penge og Proviant til et Beløb af omtr. 20.000 Rdl. Mod Antallet af Soldater havde Wedel ikke noget at indvende men stillede 2000 Md. til Raadighed, hvoraf Tordenskjold kunde udsøge sig det ønskede Antal. Men saa store Pengesummer kunde han ikke anvise; han havde dem ikke. Tordenskjold foreslog, ved Auktion at bortsælge den kostbare Ladning i et opbragt engelsk Skib. Da dette stred mod Regeringens nylige Anordning, vilde Wedel ikke give Tilladelse dertil: Man burde gaa frem efter Lov og Ret. Ogsaa Krudt rekvirerede Tordenskjold, skønt han ikke havde brugt af det, han var reglementeret med. Han fik det dog[3]).

Da Scholten i Kjøbenhavn fik Rekvisitionen paa Soldateske forelagt, protesterede han mod en saa stor Afgivelse, som han fandt unød-

[1]) Omtr. 20 Kil. syd for Frederiksstad, udfor Indløbet til Svinesund.

[2]) Sievers til Admiralitetet $^{21}/_{3}$; til Tordenskj. $^{15}/_{3}$, $^{18}/_{3}$, $^{31}/_{3}$ og $^{1}/_{4}$ („Fyen"s Protokol).

[3]) Mem. Wedel $^{27}/_{3}$. Komm. Gen. Konc. $^{31}/_{3}$ og $^{1}/_{4}$, uindf. Konc. (Rekv. af Tordenskj.) $^{17}/_{3}$, $^{18}/_{3}$ og $^{19}/_{3}$.

vendig — „det skulde da være, at man dèr havde en eller anden Dessein for mod Fjenden" — og han holdt bestemt paa, at Fæstningernes Magasiner og Beholdninger ikke maatte røres[1]).

Sidst i Marts sendtes der Meddelelse fra Kjøbenhavn til Tordenskjold om, at Kongen af England havde ladet meddele, at der vilde blive udsendt 5 Fregatter til at krydse udfor Göteborg. Tordenskjold skulde behandle dem som Venner og stadig holde Forbindelse med dem for i paakommende Fald at optræde sammen med dem. Særlig skulde han søge at opbringe nogle fra Holland til Göteborg bestemte Skibe med Kornvarer[2]).

Det var højst uheldigt, at Tordenskjolds to Orlogsskibe kom saa sent i Søen, thi Dele af den svenske Göteborg Eskadre var løben ud allerede ved Midten af Marts, og de engelske Fregatter synes ikke at have lagt Svenskerne Hindringer i Vejen — der var jo heller ikke Krigstilstand mellem Sverige og England. Den 25. Marts havde Sievers paa Tordenskjolds Vegne sendt tre af Krydserne afsted med Konvoj, dels til Fladstrand, dels til Sundet. Dagen efter løb de sammen med den svenske Eskadre, som de angav til tre svære Fregatter og tre mindre Skibe. Svenskerne jagede de tre Krydsere og tog Konvojen paa eet Fartøj nær, og en af Krydserne maatte ofre Chalup, Jolle, Øl og Vand for at slippe fra Fjenden. Selv inde ved Fladstrand tog Svenskerne af de dèr liggende Koffardiskibe og standsede en Tid hele Transportfarten mellem Jylland og Norge[3]).

Da Efterretning om denne Ravage naaede til Kjøbenhavn, beordredes Admiral Gabel til at sende tre af sine Orlogsskibe og et Par Fregatter under Kommando af Kommandør J. A. v. Paulsen op i Kattegat til Beskyttelse af Handelsskibene og Kysterne. Samtidig med Sejlordren til Paulsen udfærdigedes Bemyndigelse til Tordenskjold til at sætte saadanne af hans Skibschefer, der forsaa sig, fra Kommandoen, hvad der viser en fuldstændig Misopfattelse af Forholdene[4]).

Paulsens Eskadre forsinkedes dels af ugunstig Vind, dels af en Ordre om at sende to af Orlogsskibene tilbage til Kjøbenhavn, og først den 12. April gik han med gunstig Vind nordpaa[5]).

Den 8. April kom Tordenskjold altsaa endelig afsted fra Staværn

[1]) Scholtens Kopibog $^{24}/_{4}$.
[2]) Expd. $^{29}/_{3}$.
[3]) Adm. I. S. Sthyr og Normann $^{27}/_{3}$, Wodroff $^{29}/_{3}$, Lund $^{31}/_{3}$.
[4]) Expd. $^{2}/_{4}$.
[5]) „Ebenezer" s Journ. $^{2}/_{4}$—$^{22}/_{4}$.

og tog nogle Koffardiskibe med til Fladstrand. Undervejs kom Eskadren i Sigte af nogle Skibe af Göteborg Eskadren, som joges ind til Göteborg, hvorefter Tordenskjold gik over til Fladstrand. Det var under Forfølgningen af de svenske Skibe, at Tordenskj. og Kapt. Vossbein paa Fregatten „Søridderen" tørnede saa frygteligt sammen[1]). Vossbein indsendte udførlig Klage til Admiralitetet, og det kan ikke nægtes, at han, der var anset for en af Marinens dygtigste og mest energiske Fregatchefer, havde været udsat for en endog usædvanlig grov Behandling[2]).

Den 14. April samledes Paulsens og Tordenskjolds Eskadrer ved Fladstrand, og den næste Uges Tid opholdt de sig i Farvandet heromkring, hvorved de fik den Fornøjelse at se den engelske Storflaade under Admiral Byng sejle op. Sammen med denne vendte Paulsen tilbage til Kjøbenhavn, medens Tordenskj. besørgede Konvojtjenesten[3]).

Den 11. April, udenfor Göteborg, havde Tordenskj. indberettet til Admiralitetet om, hvad der var hændet de første Dage under hans Kryds. Naar han nu har bragt en Konvoj op til Norge, vil han gaa til Frederiksstad, hente Skærgaardsflotillen og derefter blokere Göteborg, saa ikke en Baad kan slippe ud. Han udtaler, at han er uskyldig i, at Fjenden har taget nogle af Koffardiskibene, og at det skyldes den stærke Frost, at Eskadren ikke var bleven klar tidligere. Hertil kan siges ligesom tidligere, at Tordenskj. altid var „uskyldig", naar et eller andet under hans Kommando gik galt. At stærk Frost har forhindret Eskadrens Klargøring og Udløben var nærmest Usandhed, da Skibenes Ind- og Udløben fra de forskellige Havne kun faa Dage af og til havde været umuliggjort af Is.

I det foran berørte Krigsraad i Kristiania mod Slutningen af Marts enedes man om, at nu ved „Aarets Tiltagelse", og da Isen paa Vandene

---

[1]) Adm. I. S. $^{22}/_{4}$ (Vossbein). Bergersen 714 f.

[2]) For at man ikke skal tro, at Tonen i Marinen var som under Tordenskjolds Kommando, skal bemærkes, at Forholdet almindelig var lige modsat. Klager over eller Forsøg paa at skyde de underordnede Skibschefer frem i Breschen for sig forekommer saare sjældent. Tonen var urban og hensynsfuld: ovenfra faderlig, opmuntrende, mest muligt rosende; nedenfra ærbødig, aaben og fri uden Overdrivelse. Chefen for Kadetkorpset, Rosenpalm, selv en frisk Sømand og dannet Mand, lagde tilbørlig Vægt paa at opdrage de Unge til dannet, beleven Optræden.

[3]) „Göteborg"s Journal $^{5}/_{4}$—$^{22}/_{4}$; Bergersen 717 ff.

langs Grænserne svækkedes mere og mere, og endelig da Efterretningerne fra hinsides lød fredeligt, turde man skride til at hjemsende samtlige Reserver samt Landdragonerne. Da det imidlertid netop i de nærmest følgende Dage faldt i med stærkere Kulde end nogen Tid før paa Vinteren — hvad der ogsaa var Tilfældet i Danmark — maatte Wedel tilbagekalde de udstedte Ordrer om Hjemsendelse. Men han lovede Kongen, at saasnart Vejret blev mildere, vilde han yderligere lade Størstedelen af de udskrevne norske Regimenter søndenfjælds gaa i Kvarter, og han kunde snart efter lade dette ske. Fra Kjøbenhavn modtog han hen i April Befaling om, at „da Søen nu er aaben" og intet Overfald at befrygte, skulde han hjemsende de i de egentlige Grænseegne hjemmehørende norske Regimenter[1]); men dette var alt da sket.

Wedel havde endnu god Tro til Nytten af Kundskabere og søgte om at faa den hertil bevilgede Sum forhøjet, hvad der tilstodes ham, da Scholten støttede det.

Noget udenfor de almindelige Kundskabsefterretninger var en udførlig Oversigt, som Generalm. Mösting, der kommanderede i det Rakkestadske Omraade, først i Maj sendte General Scholten. Mösting meddelte heri en Oversigt over det svenske Generalitet og de gamle, staaende Regimenter, hvis samlede Styrke han beregnede til 15580 Ryttere og Dragoner og 32500 til Fods. Hertil kom et yderligere Antal nye Regimenter, bestaaende af alle Slags „Handverks Geseller, Bønder, Husmænd, Klokkere, Præstedrenge, ingen undtagen til Defension". Den hele Hær angives til 60.000 Md. Oversigten har ikke sin Styrke i Enkelthederne, men de store Tal er ikke langt fra det Maal, som Kong Karl allerede da havde sat sig, og det kan være Rygter herom, Mösting har erhvervet[2]).

I Foraarsmaanederne dette Aar faldt der en saa usædvanlig Ro over Forholdene i Norge, at flere af de høje danske Officerer dèr søgte om at komme ned til Danmark for at deltage i et formentlig forestaaende Angreb paa Skaane[3]). Enten har de troet, at det det foregaaende Aar opgivne dansk-russiske Landgangsforetagende ikke var endelig opgivet, eller ogsaa er Rygter om de nye Planer, der virkelig overvejedes i

[1]) Expd. $^{10}/_{4}$; Mem. Wedel $^{27}/_{3}$; Ref. S. Wedel $^{27}/_{3}$ og $^{2}/_{4}$; Komm. Gen. Konc. $^{24}/_{3}$ til Schwertfeger; Scholtens Kopibog $^{26}/_{4}$.

[2]) Scholtens l. S. Mösting $^{1}/_{5}$; Lagermark Rustningarna 265.

[3]) Wedels Propos. t. Krigsraadet $^{21}/_{5}$ Pkt. 7.

Kjøbenhavn paa Grundlag af den engelske Flaades Ankomst, hurtig naaet op til Norge[1]). Disse Planer skrinlagdes dog hurtigt.

Efter Hjemsendelsen af Størstedelen af de udskrevne norske Regimenter faldt Tjenesten i Fæstningerne, paa Eskadren og Flotillen samt i de mest udsatte Grænseegne alene paa enkelte norske Regimenter, navnlig Vesterlenske og Bergenhusiske samt det norske geworbne, og de udskrevne danske Regimenter. Disse sidste, der vedblivende ikke havde Materiel til Lejrophold, var navnlig henvist til at indlægges i Fæstningerne, hvad der var højst uheldigt for Sundhedstilstanden. Generalm. Mösting, der af Kongen personlig havde faaet Paalæg om at varetage disse Regimenters Tarv, havde allerede i Krigsraadet i Marts protesteret imod, at der fortsattes med saadan Anvendelse, skønt denne egentlig var forudsat ved deres Opsendelse. Han havde fremhævet, at Regimenterne hele den foregaaende Sommer var bleven strabadseret paa Flaaden, derefter havde udstaaet meget Ondt paa den langvarige Transport til Norge i December—Januar for saa at hobes sammen i Fæstningerne. Han opnaaede da ogsaa en foreløbig Forandring af Forholdet, men i et paatænkt nyt Krigsraad vilde det blive foreslaaet, at de danske Regimenter atter dels skulde arbejde i Posteringerne, dels indlægges i Frederikshald og Frederiksstad. Herimod protesterede han i et skriftligt Indlæg[2]): Det kunde forudses, at Sygdommene vilde tage yderligere til, saa at Folkene vilde gaa helt til Grunde.

Da Mösting skrev dette, var der imidlertid Overvejelser i Gang i Kjøbenhavn, der førte til, at de tre jyske Regimenter beordredes ført tilbage til Danmark. Man har altsaa skønnet, at Forholdene i Norge tillod en saadan Formindskelse af Forsvarshæren. Samtidig skulde de to Generalmajorer Rosenauer og Mösting, der var Regimentschefer, følge med tilbage — Rosenauer dog først efter Forsøg paa at faa de 6 fangne Kompagnier udvexlet[3]).

Til Gengæld sendte Kongen en af sine Generaladjutanter, Oberst A. F. Mösting, op til Norge for derfra direkte at holde Kongen under-

[1]) Ref. S. $^{12}/_{4}$ 17 Nr. 6; Okr. udg. $^{10}/_{4}$ 17 Nr. 134. Disse Planer holdtes dog strængt hemmelig.

[2]) Komm. Gen. Pakke IX, Krigs-Kons. i Kristiania $^{21}/_{5}$.

[3]) Expd. $^{21}/_{4}$ Nr. 562—66.

rettet om Forholdene og for at træffe Anstalt til Overførelsen af de jyske Regimenter. Den 15. Maj kom han til Larvik og sendte Fregatten „Raa" ud for at finde Tordenskjold, der laa udenfor Göteborg, med Ordre til ham om, at Skytsprammene og nogle Galejer skulde holdes parat til Troppetransporten. Disse Fartøjer skulde derefter afvente Ordre til at afgaa til Kjøbenhavn til Anvendelse i Østersøen[1]).

Den 7. Maj havde Wedel modtaget Ordren om de jyske Regimenters Afgang. Om Transportskibe og Konvoj skulde der forhandles med Tordenskj., og Wedel vidste ikke, hvor denne opholdt sig, da T. ved sin Afsejling fra Frederiksstad med hele sin Styrke ikke havde efterladt Besked om, hvor Breve m. m. kunde træffe ham, endmindre underrettet Wedel derom. Samme Dag, som Mösting kom til Larvik, kom Kapt. Vossbein derind fra Søen og medbragte en svensk Kaper paa 16 „Stykker". Han berettede, at nogle Dage i Forvejen var 14 svenske Kapere løbet ud fra Göteborg for at krydse mellem „Næsset" [Lindesnæs] og Doggers Bank og allerede havde opbragt en Del Koffardiskibe[2]). Ugen efter berettede Mösting, at engelske Krigsskibe havde taget to svenske Kapere og befriet nogle tagne Koffardiskibe. Da vidste han ogsaa, at Tordenskjold havde haft en stor „Descente fore paa Gottenborg". Denne var vel mislykkedes for ham, men ved Guds store Naade slap han dog derfra med Flotillen.

Det trak ud med Troppernes Overførelse; men endelig, den 18. Juni, kom de tre Regimenter velbeholden, paa forskellige af Flotillens Fartøjer, til Fladstrand og marscherede hjem til Lægene. Nu var i Norge kun Fyenske Nationalregiment, Weinmann, tilbage, hvoraf en Del paa Flotillen[3]).

Den rolige Tid fra Begyndelsen af April benyttede Wedel til at komplettere de norske udskrevne Infanteriregimenter søndenfjælds — foreløbig dog ikke det Bergenhusiske, der først senere kom for. I Skrivelse

[1]) Se Side 67 ff. om Forhandlingerne i Kjøbenhavn efter Englændernes Ankomst.

[2]) Dette maa dog synes noget tvivlsomt, da Tordenskjold havde lovet Admiralitetet, at ikke en Baad skulde slippe ud fra Göteborg.

[3]) Expd. $^{30}/_{4}$ Nr. 646, $^{10}/_{5}$ Nr. 693; Memor. Genm. Mösting $^{15}/_{5}$, $^{22}/_{5}$ og $^{21}/_{6}$, Ob. Mösting $^{15}/_{5}$, $^{22}/_{5}$ og $^{14}/_{6}$; G. K. danske Kop. $^{1}/_{5}$ Nr. 152—55; Komm. Gen. Conc. $^{7}/_{4}$.

til Slotsloven udtalte han, at der overalt var opstaaet store Vakancer som Følge af det meget Ondt, Regimenterne havde udstaaet i Posteringerne i den forløbne Vinter. Han henstillede, at Civilbetjentene snarest traadte sammen med de Kommissioner, som Regimenterne vilde udsende, og at Lægsmændene fik Paalæg om at fremstille alt til Lægene hørende Mandskab; „thi det skal være bekendt nok, at en stor Del af det dygtigste Mandskab retirerer fra de Sogne, hvor Kompletteringerne holdes, for at slippe for at blive Soldat". Han paalagde Regimentscheferne, hver for sig at udtage det allerbedste Mandskab, uden nogen „Passioner" [Vilkaarlighed]; men de skulde samtidig tage rimelige Hensyn til alt, hvad der baadede Landbruget og Landets øvrige Erhverv og navnlig udtage „ledige" [ugifte] dygtige og løse Karle, som der i Virkeligheden ikke skulde være Mangel paa i Landet[1]).

Som den forudseende Mand han var, vilde Wedel ogsaa benytte den gunstige Aarstid til at sætte den mest sandsynlige Krigsskueplads i god Forsvarsstand og ogsaa paa andre Omraader forbedre Forholdene i Hæren. Endelig vilde han med sine Chefer drøfte det vigtigste af alle Spørgsmaal, nemlig den mest hensigtsmæssige Opstilling af Stridskræfterne, naar den farefulde Aarstid, Eftersommeren, atter kom. Ved Begyndelsen af Maj forberedte han Cheferne paa, at han agtede, snart at sammenkalde dem til Krigsraad i Kristiania. Da hans Næstkommanderende, Lützow, imidlertid meldte, at han ikke kunde møde netop nu, udsatte Wedel Mødet til i „Helligdagene". Mødet begyndte den 21. Maj, en Uge efter Tordenskjolds mislykkede Foretagende ved Göteborg, som man iøvrigt næppe har haft nærmere Oplysning om — i ethvert Fald blev det ikke omtalt.

Da dette Krigsraad er det første blandt de af Wedel afholdte, hvorom der er forefunden nogenlunde udførlige Oplysninger[2]), skal det omtales nærmere. Ifølge en udateret Koncept-Proposition var det, Wedel ønskede drøftet af de sammenkaldte 9 Herrer, Forholdene nu, da Hæren skulde miste de 3 jyske Regimenter.

1. De nye Garnisoneringsforhold.
2. Anstalter mod den store Sygelighed i Garnisonerne „formedelst den Kuld og Frost de maatte udstaa i Ermangling af behørige Sengklæder". For at dette ikke skulde gentage sig næste Vinter, burde

[1]) Komm. Gen. Konc. $^{3}/_{8}$.

[2]) Som foran nævnt skal Wedel ved sin Bortrejse have taget vigtige Dele af sit Arkiv med.

man henvende sig til Generalkommissariatet i Kjøbenhavn, da „deslige Rekvisiter" ej var at faa tilkøbs i Norge.

3. og 5. Da Tordenskjold ved Flotillen havde ladet plyndre paa den svenske Kyst, maatte man være belavet paa Repressalier langs Landegrænsen og træffe Anstalter herimod, bl. a. ved at indkalde Fyrrørkorpset, „som om Vinteren er Skiløbere", og fordele det paa Grænsen.
4. Generalmajørerne Mösting og Rosenauer, der skulde til Danmark, burde remplaceres af Obersterne A. M. Krag og Brockenhuus — henholdsvis hos Genltn. Lützow i det Frederikshaldske og i det Vingerske Kanton.
6. Om ikke Kavalleriet burde trækkes noget tættere sammen.
7. Da Efterretningerne gik ud paa, at Fjenden „mer og mer sætter sig i en formidabel Magt" i de ved Svinesund [Sundsborg] opførte Fæstningsværker m. m. og her ophobede de til en forehavende Expedition nødvendige Rekvisiter, maatte man, hvis ikke Descenten paa Skaane sker iaar eller „Rüssen" angriber Vesterbotten, belave sig paa fjendtligt Angreb, naar den bekvemme Aarstid kom.
8. Det burde nøje overvejes, om man til Vinter skulde besætte Posteringerne som i afvigte, eller om man ikke burde holde Hæren mere samlet. Hvis der kom gode Forstærkninger fra Danmark, var det vel nok bedst at besætte Posteringerne som hidtil.
9. Om ikke Retranchementerne langs Glommen burde forstærkes og navnlig Skanserne ved Blaker, Nes og Elverum istandsættes og forsynes med fast Besætning.
10. Da Erfaringerne fra den forløbne Vinter tydelig viste den ringe Nytte af Landdragonkompagnierne, fordi næsten Halvdelen som syge var bleven tilbage i Lægene, naar de blev opbudt; og de fleste af dem var gamle, skøbelige Mænd — om det ikke var bedre, at man blandt det meget store Antal i Agershusiske, Smaalenske og Oplandske Regimentsdistrikter udtog omtrent Halvdelen af det nuværende og organiserede disse Folk i virkelig brugbare Afdelinger.
11. Da Artillerikompagnierne var saa svage, at naar et Feltartilleri skulde opstilles, maatte der tages Folk fra Fæstningernes Artilleri, foresloges Oprettelsen af et særligt, fast Felt-Artillerikompagni.
12. Om der ikke ved „den anden Side af Glommen", ved Onstadsund eller Grønsund, samt Sandesund burde opføres nogle Værker, „paadet Armeen kunde sætte sig derunder i Favør af Ka-

nonerne, som derpaa kunde plantes udi paakommende Fald og formedelst en fjendtlig paatrængende Overmagt, og saaledes uden Farlighed og med Commoditet paa denne Side Glommen vorde oversat".

Wedel tænkte sig altsaa endnu Muligheden af en Landgang i Skaane i Lighed med det i 1716 tilsigtede. Tanken herom var dog nu ganske opgivet i Kjøbenhavn. De Planer, der havde været drøftet med Englænderne efter Storflaadens Ankomst, om mere begrænsede Foretagender, var nu ogsaa saagodtsom opgivet.

Resultatet af Krigsraadets Overvejelser er nedlagt i et „Krigs Conseillets Betænkning", der er dateret i Kristiania 30. Maj. Man er gennemgaaende enig med Wedel i de af ham opstillede Punkter. Der vedtoges en Plan for betydelige Omflytninger af Afdelingerne. Propositionens Pkt. 7 og 8 behandledes under eet og har været drøftet indgaaende. I Besvarelsen hedder det, at „efterdi Fjenden ikke kan fortkomme nogen Vej med sit Artilleri i det Frederikshaldske Kanton |: nu ved Sommers Tid :| uden alene over Svinesund"[1]), burde der ubetinget „udi Bergerne ved Svinesund fra Vandet af indtil Plainen" opføres gode Værker i Defileerne, „hvor Passagen gaar", naar Fjenden, under Favør af sine Kanoner paa de ved Svinesund opførte „Forter", havde slaaet Bro. Til Besætning i disse Værker vilde behøves mindst 3 Bataillioner. Ved Tistedals Bro [tæt øst for Frederikshald] burde opføres et Værk, der krævede mindst en Bataillon. Paa Sydøstgrænsen ved Skotsberg, Ørje Bro og Ganerø[2]) ogsaa (mindst) en Bataillon. I en Centrumsstilling ved Skjeberg [omtrent 20 Kil. nord for Frederikshald] kunde opstilles et Korps paa 5 Batlr. og 1200 Heste, til Understøttelse til den ene eller den anden Side. Frederiksstad og Frederikshald [Frederikssten] burde hver have 2 Batlr. Saaledes ialt i Frederikshalds Kanton 14 Batlr., 1200 Heste. Hølands Kanton maatte kunne nøjes med 2 Batlr., 400 Heste, Vingerske med 4 Batlr., 400 H. — alt beregnet for Sommertid og rolige Forhold.

Ved fjendtligt „Indbrud" kunde Dele af Fæstningsgarnisonerne erstattes med Landdragoner, saaledes at man af det søndenfjældske Korps, 24 Batlr., 2000 Heste, kunde have 10 Batlr., 1200 H. i samlet Korps. Frederikshald og Frederiksstad burde have 2 Batlr. egentlige Solda-

[1]) Dette kan nok siges at være bleven bekræftet, da Indbrudet kom i November 1718.

[2]) Tæt øst f. Frederikshald; ved Femsjøen.

ter. Hølandske og Vingerske Kanton maatte klare sig med det foran nævnte, men Kristiania maatte have 2 Batlr., Kongsvinger og Elverums Fæstninger hver $^1/_2$ Batl., Basmo, Kristianssand og Staværn hver et Par Kompagnier.

Med en saadan Fordeling skulde man kunne afvise fjendtlige mindre Styrker, og da Fjenden ikke endnu havde tilstrækkelig store Magasiner til Raadighed, vilde han vanskelig kunne angribe med større Styrker. „Og ved faldende stor Sne Vinters Tid skulde det falde ham fast umuligt enten ved Vinger, i Høland eller Rakkestad Sogn at trænge igennem". Men da man har „remarqveret", at ved Barfrost uden Sne, naar Isen overalt er passabel, kunde nogle Defileer omgaas og afskæres, da de vanskelig kan forsvares, hvis Fjenden samtidig paa flere Steder med en stor Magt skulde søge at „tentere noget" — er det af største Vigtighed at faa saa mange Tropper op fra Danmark, at samtlige Posteringer kan besættes og desuden formeres et Korps, hvortil Posteringerne kunde trække sig tilbage. Hertil ønskes de Tropper igen, der hidtil har været her, i god og komplet Stand, samt yderligere et Kavaleriregiment for at kunne „gøre tête imod det svenske store Kavalleri", hvortil mindst 3—4000 Heste vil være nødvendig. Men til dette Rytteri maa Hø tilføres fra Jylland. Af dansk Infanteri ønskes 8000 Md. l: da Hans May. dog maa underholde Tropperne[1]) :l „til et Korps de Reserv, hvilke dels udi Tune Sogn [ved Sarpsborg] og andre ved Blaker og udi Fet Sogn maa være posteret, saa de udi Posteringerne staaende Tropper sig dertil kunde retirere og saa længe holde Tête, indtil man har sammentrukket alle Posteringerne" — og saa „søge" Fjenden. Kan der ikke ventes Tropper fra Danmark, maatte man allerhelst abandonnere alt hinsides Glommen men dog lade Almue og Landdragoner besætte Posteringerne[2]).

Fra enkelte af Krigsraadets Medlemmer findes der skriftlige Svar paa Propositionen, men de er uden større Interesse. En Udtalelse af General Mösting om Forsvarsbetingelserne om Vinteren bør dog anføres. Han skriver, at de vidtstrakte Posteringer ikke kan forsvares, medmindre der falder stærk Sne, men at i saadant Tilfælde var baade Vingerske og Hølandske Kanton i „temmelig Sikkerhed". Men det er bekendt, tilføjer han, at naar der disse Steder falder 2—3 Alen Sne, er der i Smaalandene [Frederikshaldske], det mest udsatte, kun en

[1]) Meningen maa være, at de skal underholdes fra Danmark — ikke af den norske Kasse.

[2]) Komm. Gen. Ark. Pakke IX Koncept med Wedels Propos. m. m. samt et Læg med Besvarelser fra nogle af Generalerne; Koncepter $^4/_5$ til Lützow.

halv Alen, saa at Fjenden nogle Steder kan gaa over Fjældene, navnlig ved Torpedalen.

Paa Grundlag af Krigsraadets Udtalelser afgav Wedel Rapport til Kongen, hvori han ogsaa fremførte enkelte andre, nærmest hans personlige Kommandoomraade vedrørende Forhold. Denne Rapport blev først midt i Juli, under en ret kompliceret Situation[1]), tilstillet General Scholten til Udtalelse. At der var hengaaet saa lang Tid, inden Scholten fik Dokumentet, kan ligge i, at Kongen i Mellemtiden havde skiftet Overkrigssekretær, fra General Eickstedt til Admiral Gabel.

Scholten indleder sine Udtalelser med nogle Bemærkninger om den kommanderende Generals Stilling ved den norske Hær. Det er meget „billigt", at Wedel altid, uden at afvente nærmere Ordre, kan sammendrage Tropperne, naar han skønner det nødvendigt, „hvilket afhænger af hans Konduite". Det er rigtigt, at Wedel vil søge at give Agt paa saadanne falske og smaa Mouvements, hvorved Fjenden vilde søge at alarmere ham, for ikke unødvendig at udmatte Folkene og besvære „Cassa". Det er højst nødvendigt, at Wedel faar Ordre til, hver Gang han finder det rigtigt, og Fjenden virkelig gør nogle Mouvements, uden at afvente Ordre, sammendrager Tropperne for at beskytte Landet. Thi skulde han først afvente Ordre fra Kjøbenhavn, vilde det blive for sent. Kundskabspengene bør forhøjes: Det vil betale sig i Længden, da det ellers maa befrygtes, at Wedel paa en „verpflogene [løs] Zeitung" foretog „fausse Mouvements". Indstillingen om Afgivelse af mere Mandskab til Arbejde paa Fæstningerne anbefales.

Men baade Wedel og Krigsraadet ønsker større Garnisoner i Fæstningerne, end Scholten finder nødvendigt. „So kann ich solches nicht begreifen, dann in den Festungen Agershus und Fridrichsstadt, wie auch denen anderen, so hinter der Armee und Postierung gelegen", kan der altid kastes Folk ind, „weshalb mir däucht, dasz darinnen nur eine kleine Garnison zu legen wäre, damit man mit der Armee um so viel stärker an der Grenze sein könne — doch dasz die Festung Friedrichssten, worinnen man nicht allemal Leute werfen kann, mit Garnison vollkommen versehen bleibe".

Det er fuldstændig rigtigt, fortsætter Scholten, at der er truffen Anstalt til, ved Befæstningsanlæg ved Svinesund at hindre fjendtlig Broslagning og Overgang. Det burde forlængst være sket, og der bør ikke tøves en Time dermed, „zumalen die Kriegsraison erfordert, dasz man allezeit an dem Ort, wo der Feind am nächsten steht, die Mittel zur

[1]) Se S. 120.

Defension zur Hand nehmen müsse". Man skulde her, uden at spørge Kongen derom, have sat Soldater og Bønder i Arbejde, „angesehen es Dero Dienste erfordern, gleich eine Armee sich allezeit ohne Ordre gegen den Feind solchergestalt mit Werken versehen musz, als die Generalität es nötig findet". Ogsaa de gamle Værker [sammesteds] burde forlængst være istandsat. Posteringen ved Svinesund er ganske vist for vidtløftig; men det kan muligvis ikke være anderledes. „Allein, diese und dergleichen Postirung sind nicht kapable, wann ein Feind auf ein- oder anderen Ort solche mit Force angreifen wollte, denselben abhalten zu können. Und wann ein Feind solchergestalt auf ein- oder anderen Ort durchbrechen sollte, sehe ich aus keiner Veranstaltung, dasz ein Rendezvous, wie doch billig sein sollte, sei verordnet worden, allwo die Truppen von der Postirung sich, um eine Armee zu formiren, zusammenziehen können; dann wann der Feind an einem Ort durchgedrungen, die andere Postirung coupiret und unnütze sein würde." Derfor maa Wedel have Ordre til at være betænkt herpaa, saa at enhver veed, hvorhen han skal marschere.

Da der ingen Ingeniør findes deroppe til at forestaa Fortifikationsvæsenet, foreslaar Scholten, at Generalkvartermester Scheel, „als welchem nicht allein des Landes kundig, besondern er auch dazu capable ist", strax rejser derop[1]).

De af Krigsraadet foreslaaede Officerer til Reservetropperne og Landdragonerne bør sendes op, og samtlige Transporter bør udføres endnu i den gode Aarstid[2]).

Hovedpunkterne i Scholtens Memorial er altsaa:

Den kommanderende General i Norge skal stilles frit. Han skal strax, naar Forholdene skønnes at kræve det, handle paa egen Haand; ikke spørge i Kjøbenhavn. Alt overlades til hans Konduite.

Posteringerne i forreste Linie og Fæstningerne i anden bør kun have Minimum af Tropper. Hovedsagen er, at der i Farens Stund hurtigt og sikkert kan sammendrages den størst mulige Styrke til Operationer.

[1]) Det har sikkert været Wedel velkommen at faa Scheel op, thi W. havde gentagne Gange udbedt sig det men stadig faaet Afslag; Scheel kunde ikke undværes i Danmark. De to Mænd kendte hinanden fra Felttogene i Ungarn og Tyskland tidligere i Aarhundredet.

[2]) Expd. $^{21}/_{7}$ Nr. 1009; Scholtens Kop. $^{18}/_{7}$; G. K. tyske Kop. $^{16}/_{7}$ Nr. 1539. Scholtens Udviklinger her bør sammenholdes med det „Projekt" om Norges Forsvar, som Scholten udarbejdede i Begyndelsen af August s. A. sammen med Scheel — se Side 138 ff.

Det er her den gamle, erfarne Krigsmand, der giver sine Raad — ikke den ellers saa sparsommelige, med Statens Midler nøjeregnende Præses i Generalkommissariatet.

---

4. Forhold i den svenske Hær.

I Ly af Görtz' geniale Udenrigspolitik, der havde vakt Splid mellem Sveriges Fjender og bragt dem til enkeltvis, mer eller mindre aabenlyst, at søge Forhandlinger med Sverige, og støttet af den samme Statsmands opfindsomme og haardhændede Metoder til at presse de sidste Ressourcer ud af det allerede saa haardt prøvede svenske Folk, arbejdede Kong Karl sindigt, uden Overilelse paa at opstille en Hær, der ikke alene ved sit Tal men ogsaa ved sin Organisation og Bevæbning skulde være Redskab for ham til atter at gribe Offensiven og foreskrive Fjenderne Loven.

Allerede i December 1716 hed det sig, at Kong Karl vilde forøge Hæren op til 60.000 Md. Nogen bestemt, mundtlig eller skriftlig, Udtalelse herom af Kongen selv synes ikke at foreligge. Kong Karl var en Mand, der skrev meget lidt og ikke talte synderlig mere — i ethvert Fald ikke om Statens, de offentlige Sager. Det er betegnende, at man endnu til denne Dag ikke veed, hvor vidt hans Planer mod Norge gik: Om han tilsigtede en Erobring af hele Landet eller kun Dele deraf, særlig den sydøstlige indtil Glommen[1]). Fortrolige havde

[1]) Se dog „Bidrag" VIII 167 Udtalelse (af Tuxen): At der ikke var Tvivl om, at Kong Karl 1716 søgte at erobre Norge for at indlemme det i Sverige. Men det kan ikke ses, hvorpaa denne Udtalelse støttes. Det af Lagermark „sista fältt." II S. 285 ff. meddelte kan tyde paa baade det ene og det andet. C. O. Nordensvan, „Karl XII" 282, mener, at Kong Karl ikke tilsigtede en varig Erobring af hele Norge men vistnok kun at erhverve Landet indtil Glommen, medens det øvrige skulde benyttes til Bytte mod det af Danskerne erobrede Pommern.

Man kommer maaske det virkelige Forhold nærmest ved at antage, at Kong Karl enten ikke har gjort sig fuldt klart, hvad han egentlig vilde i saa Henseende, eller at hans Ønsker og Attraa har skiftet fra Tid til anden. Bortset fra visse Ideer, Forestillinger, som han fastholdt med urokkelig Stædighed, skiftede han jævnlig Standpunkt selv i betydningsfulde Forhold, og anordnede een Dag, hvad han tilbagekaldte eller ændrede en senere.

han ikke. Sine politiske Afgørelser og administrative Anordninger traf han ligesom stykkevis, ofte uden at have drøftet dem med sine nærmeste Hjælpere, efter i Enrum at have overvejet dem, og ofte kun efterhaanden som foreliggende eller indtrædende Forhold nødvendig krævede dem. Selv hans nærmeste Medhjælpere — Medarbejdere kan man ikke benævne dem — paa det politiske Omraade, Görtz og von Müllern, kunde lange Tider igennem gaa i Uvished om, hvilke Afgørelser deres kongelige Herre vilde træffe. Hans Søster og Svogeren, Prins Frederik af Hessen, den senere Konge, og den unge Hertug af Gottorp, hans Søstersøn, havde ingensomhelst Indflydelse paa ham, hvad Statens Sager angik[1]); de svenske Raader og de højeste administrative Myndigheder ligesaalidt. De fik deres Ordrer, som de skulde udføre — det var alt. Gennem den højt fortjente Organisator af Kong Karls Artilleri, General Cronstedt, en Mand som nød Kongens Bevaagenhed og fulde Tillid, kendes et lille Træk herpaa. Generalen forelagde hyppig personlig sine Forslag og rettede herunder bestemte Spørgsmaal: Kongen svarede jævnlig slet ikke derpaa men var stadig lige venlig[2]).

Men samtidig hermed var Kongen venlig overfor alle, sindsligevægtig, jævnt munter under alle Omskiftelser, overbærende overfor uheldige Undergivne; streng og uforsonlig kun overfor udtalt Utroskab eller Uærlighed. Hans æventyrlige Mod og hans personlige Nøjsomhed og Haardførhed er kendt af alle.

I Februar 1717 beordredes[3]), at ikke alene de gamle Landskabers „ständiga" Regimenter skulde rekrutteres op til den normale Styrke men ogsaa de nyere, extraordinære 3-, 4-, 5- og 7-Männingsregimenter, og de hvervede Regimenter fik Hvervepatenter. Samtidig paalagdes det de Samfundsklasser paa Land og i By, der hidtil havde været fri for at stille Soldat eller Rytter, at give Mandskab til de extraordinære Regimenter. Dette gav omtr. 6000 Md., men var langt fra tilstrækkeligt til Hærplanens Gennemførelse, der ogsaa forudsatte Oprettelsen

[1]) A. Munthe meddeler i „Karl XII och den ryska sjömakten" III 741 et Brev fra Prins Frederik af December 1716, hvori Prinsen fraraader Kong Karl et nyt Angreb paa Norge, der næppe kan gennemføres. Prinsen forudser en ødelæggende Handelskrig og tilraader Fredsforhandlinger med Danmark. I sit Svar i Januar afviste Kong Karl ikke dette sidste; men snart fik andre Stemninger Overhaand hos ham.

[2]) K. K. Br. 1717 S. 423—439 osv.

[3]) Lagermark Rustningarna 266, 268 f., 272. Om den svenske Hærs Organiseringsarbejde henvises i Alm. til dette særdeles grundige Skrift.

af helt nye Regimenter. I Juli 1718 befaledes, at der skulde hverves 6000 Md. udover det tidligere bestemte. Heraf skulde hvert Len yde et bestemt Antal, og hvis ikke dette naaedes, skulde det manglende udtages. Yderligere hvervedes der 1000 „Trosdrenge", der vel, som Navnet angiver, skulde betjene det overordenlig talrige Tros — Køretøjer og Pakheste — men iøvrigt skulde tjene som Reserve for Regimenterne. I Skaane og Halland, tildels ogsaa Bahus Len, hvor Inddelingsværket ikke var indført for Infanteriet, skulde hver 6. Mand udskrives. Men baade dette og Tvangshverving stødte paa store Vanskeligheder, navnlig almindelig Uvillie hos Befolkningen, og var ikke fuldt gennemført ved Kong Karls Død og bortfaldt derefter.

Om Forhold i de tidligere danske og norske Landskaber skal gøres nogle yderligere Bemærkninger.

I April 1717 indberettede Generalguvernøren i Bahus Len m. m. Feltmarskal Mörner, at baade den nu foretagne Rekrutering og andre Undersøgelser viser, at Landet er blottet for mandbare, fuldvoxne Folk. Ved Sognerekruteringerne præsenteres der ofte Karle, der vel er nogenlunde tjenstdygtige men ikke er saa høje, som de til Rekrutmodtagelsen mødte Officerer ønsker. Men man maa jo tage, hvad der forefindes, og Officererne skal svare til, hvad de har modtaget. Kongen har ganske vist befalet, at Officererne ikke skal paatvinges Karle, men Kronebetjentene hævder, at der ikke findes bedre. Hertil kommer, at Befolkningen i disse Egne nærer den største Afsky og Frygt for Infanteritjenesten og derfor har ladet sig enrullere [til Tjeneste ved Flaaden][1]).

Endnu skarpere fremtræder i Skaane Uvillien mod at tjene til Fods. I 1719 berettes, at Skaanske 3-Männingsregiment er vel forsynet med Mandskab; men dette Landskab er ogsaa kun tildels „inddelt" [til Stilling af „ständigt" Regiment] saaledes som de gammel-svenske Provinser — det sydlige Halland ligesaa. Dette Forhold burde ikke vedblive. Man kunde mene, at disse Grænselandskaber bedre kunde holde Infanteri end Rytteri; men hertil er at bemærke, at Almuen i disse Landskaber har mere Lyst til at tjene tilhest end tilfods, hvad man stadig har erfaret ved Knægte-[Infanterist-]udskrivningen i de forløbne Krigsaar, idet en til Knægt udskreven Bondekarl gærne har villet betale to „Soldater-Lejer", hvis han blot maa blive Rytter. Nægter man dem dette, slaar de sig sammen med andre ligesindede og rømmer, 20—30 i Flok og gaar til Skovene, hvor de opholder sig, indtil de faar Lejlig-

[1]) Gen.guv. i Göteborgs m. fl. Len t. Kongen 1717 Pakke Nr. 1, Mörner $^{17}/_{9}$.

hed til at sætte over til „den anden Side", hvad der for Kongen og Riget er meget skadeligt. Lader man dem derfor tjene tilhest, undgaas ikke alene alt sligt, men samtidig finder Hs. May. saa hos disse „Nationer" en saa bestandig og uryggelig Troskab som hos nogen Nation under hele Sveriges Krone, naar de ikke tvinges til anden Krigstjeneste end den, hvortil de har naturlig Tilbøjelighed[1]).

Denne Ulyst til at tjene tilfods er iøvrigt ganske det samme, som man stadig træffer paa hos de danske Bønderkarle.

Men selv i de gammel-svenske Landsdele og ved de gamle inddelte Regimenter kunde Udskrivningen støde paa Vanskeligheder i denne langvarige Krigsperiode[2]).

Til de i Forvejen meget talstærke og meget begunstigede Livregimenter tilfods og tilhest føjede Kong Karl endnu en Eliteafdeling, en Grenader-Bataillon (Regiment) ved Afgivelse af udsøgt Mandskab fra bestaaende Infanteriregimenter — iøvrigt en meget omdisputerlig Foranstaltning, da man derved berøvede de gamle Afdelinger deres bedste Mandskab og trykkede dem ned i Forhold til disse Gardeafdelinger. Livdragonregimentet skulde forstærkes til 1500 Mand. Volontører, der ved Kavalleriet var særlig vel beredne, antoges i stort Antal. Samtlige inddelte Regimenter tilfods og tilhest skulde fordoble Antallet af Underofficerer, senere ogsaa af Subalternofficerer. Det samme blev gennemført ved de hvervede Afdelinger[3]).

Paa Hærens Forsyning med rigeligt Krigsmateriel af alle Arter blev der lagt overordenlig Vægt.

Artillerichefen, Cronstedt, foreslog i Februar 1717 en betydningsfuld Omordning af Artilleriet, hvorved den hidtidige strænge Adskillelse mellem Fæstningernes og Felthærens Artilleripersonale ophævedes: Artilleriet skulde fremtidig anvendes i Felten eller i Fæstningerne alt efter de skiftende Forhold. Den særlige Staldetat ved Artilleriet skulde ophæves, samtidig med at en stor Del af Betjeningsmandskabet gjordes beredent. Alt til Artilleriet hørende skulde herefter udgøre et meget talstærkt „Regiment" med et Antal „Stykke"-Kompagnier, 1 Fyrværker- og 1 Minørkompagni og skulde i Felten kunne føre 16

[1]) K. K. Br. 1719 S. 3791 (Reinh. Lode).
[2]) Adm. handl. rör. arméen, Smålands Inf.rgmt. 1703—20.
[3]) Sv. R. R. $^{8}/_{2}$, $^{16}/_{2}$, $^{22}/_{2}$ og $^{5}/_{3}$ samt $^{1}/_{10}$ 1717.

6 Pds. og 32 3 Pds. Kanoner. Cronstedt indstillede endvidere, at Fæstningernes Beholdninger af Skyts og Ammunition herefter skulde kunne tages til Anvendelse paa de Steder, hvor der i Øjeblikket var Brug derfor, uden at Kommandanter eller de stedlige Artillerichefer kunde modsætte sig det. Alt dette fik Kongens Approbation.

Som en af Forberedelserne til Angrebet paa Norge iværksatte Cronstedt allerede tidlig i 1717 Fabrikation af Kanoner og Haubitzer — de sidste efter Tegning af Landshøvding, Generalm. Appelman — samt store Mængder 80 og 60 Pds. Granater ved en Række Fabrikker. Ogsaa Granaterne skulde fremstilles efter nye Tegninger og med en saadan Omhu m. H. t. Form og Vægt, at de hidtidige store Afvigelser under Kastningen formindskedes. Det sværeste Skyts blev ved Prøver „beskudt" med dobbelt Ladning og to Projektiler for at prøve dets Styrke. Ved Eda Skanse i Værmland paabegyndte han Opstilling af en ny Afdeling svært Belejringsartilleri, bestemt til Anvendelse mod Befæstninger paa den norske Grænse her[1]).

Visse Dele af Kystbefolkningen, der hidtil havde været inddelt i Baadsmandskompagnier, inddeltes nu i 5 Regimenter med forskellige Benævnelser og med fra 3 til 9 Kompagnier i hvert. Senere oprettedes yderligere et Regiment og en Bataillon. De organiseredes, bevæbnedes og indøvedes som „Marinere", saaledes at de efter Omstændighederne kunde benyttes paa Søen eller til Lands[2]).

„Almuens" Organisation til Grænsebevogtning blev ikke forglemt. Navnlig og først i Værmland og Dalsland, senere i en Del Len i Øst- og Mellemsverige, blev der uddelt Vaaben, og efterhaanden ansattes derved et betydeligt Antal Officerer. For den krigsmæssige Værd af disse Opbud var det af Betydning, at Landshøvdingerne næsten overalt var forhenværende Generalspersoner, der forenede militær Handlekraft og Indsigt med Vane til at lede Masserne, foruden at de med Lethed samarbejdede med de militære Myndigheder.

Almueopbudene i Sverige fik større militær Betydning end de tilsvarende norske. Disse sidste havde kun de Vaaben, som de selv kunde skaffe sig, og skulde de fleste Steder føres og ledes af de faatallige Civilbetjente. Der kan nævnes ikke ganske faa Lejligheder, hvor de svenske Grænsetropper fik god Støtte af Almueopbudene, navnlig hvor

[1]) Sv. R. R. $^{1}/_{3}$ og $^{26}/_{7}$ 1717; K. K. Br. 1717 423, 427, 431 osv. (Cronstedt m. fl.).

[2]) Sv. R. R. $^{3}/_{7}$ og $^{22}/_{11}$ 1717.

der kunde skaffes nogen Forplejning til disse. Det bør dog bemærkes, at medens de svenske Opbud som oftest anvendtes til Værn for deres egen umiddelbare Hjemstavn og i Forbindelse med regulære Tropper, opgav den norske Hærafdeling i Frederikshaldomraadet ved Indbrudet i November 1718 ganske at forsvare Landet syd for Glommen, hvorefter Almueopbud i disse Egne maatte blive betydningsløse[1]).

Tilvejebringelsen af Uniformer til denne store Hær voldte betydelige Vanskeligheder og kunde ikke helt gennemføres. Den dansk-norske Hærs Uniformer tilvirkedes enten — og helst — i Indlandet eller indkøbtes i Hamburg. Den svenske Hær var nærmest henvist til at forsyne sig med engelske Klædevarer, men dette besværliggjordes ved Forsøgene paa at spærre af for Sveriges Udenrigshandel. De engelske Købmænd fandt dog mange Omveje til at drive Forretninger, selv efter at deres Regering havde forbudt Handelen paa Sverige. Uld fra Udlandet kunde ogsaa vanskelig skaffes. De inddelte, gamle Regimenter var noget heldigere stillet end de nyoprettede, da Roterne m. fl. skulde iklæde deres Soldat (Rytter) og nogenlunde kunde tilvejebringe den saakaldte Undermundering: Hat, Vest, Buxer, Strømper, Sko og Halsklud.

Kong Karl var ifølge sin Natur, tildels ogsaa ifølge Erfaringer fra nogle Fodfolkskampe i Krigens tidligere Aar, Tilhænger af Piken ved en Del af Infanteriet og beordrede, at en Fjerdedel[2]), senere endog en Trediedel, af dette skulde være Pikenerer. I det hele taget tillagde han vedblivende Nærkamp med de blanke Vaaben en større Betydning end Flertallet af hans Samtidige. Han synes derfor ikke at have bekymret sig særlig meget om Skydevaabnene ved Infanteriet, og man træffer ikke sjældent Besværinger fra Regimentchefer over, at disse Vaaben var gamle, udslidte eller daarlig fabrikeret[3]). Derimod indskærper han stadig ved sine Inspiceringer, hvor han personlig prøvede Vaabnene, at Bajonetterne og Kaarderne, „värjorna", og Pallaskerne skal være længere og stærkere end hidtil, og at Underofficererne og de lavere Officerer skal være fuldt bevæbnet ligesom de Menige. I den danske Hær havde man som Følge af Kampene 1710 og 1712 genindført Piken som delvis Bevæbning — dog saaledes at den medførtes paa Vogne

[1]) Sv. R. R. $^{18}/_{1}$ 1717; K. K. Br. 1717 S. 1243 (Hugo Hamilton).

[2]) Sv. R. R. $^{30}/_{1}$ 1717.

[3]) Om Kong Karls Forkærlighed for Piken fremfor Skydevaaben se Svenske Generalstabs „Karl XII på slagfältet" IV 952 f.

for event. at tages i Brug. Der maatte imidlertid blive stor Forskel paa Kampformerne i de Egne, aabne, flade Landskaber, hvor Kong Karl hidtil havde krigedes, og hvor store, sluttede Styrker kunde opstilles og manøvrere, og Krigsføring i Norge, hvor saadant var næsten ganske udelukket. Noget af det første, Feltmarskal Rehnsköld anordnede, da han 1719, efter Kong Karls Død, overtog Ledelsen af Forsvaret af Vestsverige, var at afskaffe Piken, som han fandt ganske uanvendelig ved Kampe i Grænseegnene. Pikenererne synes dog ogsaa at være bleven øvet i Brugen af Skydevaaben, thi en Regimentchef, der er „sindet ved Chargering og Skydning at exercere Regimentet for at vænne Mandskabet ved Ild og sit Gewehrs rette Nyttende og Brug", rekvirerer Krudt, Kugler og „Flinttor" [Flintestene] ikke alene til Musketererne men ogsaa til Pikenererne[1]).

Dragonerne var særlig svært bevæbnet, idet de var udrustet med Musket med Bajonet, Pistoler og Kaarde. Rytterne førte Karabin i Stedet for Musket.

Infanteristerne udstyredes almindelig med 24 skarpe Skud pr. Md. — iøvrigt ligesom i den dansk-norske Hær — regnet med 21 Skud Krudt af et Skaalpund. Foruden 24 Kaliberkugler havde Infanteristen 60 Rendekugler og desuden en Haandgranat og baade Flintesten og Lunte. Særlig Livgarden t. F. med en Styrke af henved 2400 Md. fik dog 40 skarpe Skud pr. Musketer[2]).

Hærens stærke Udstyr med Skanseredskaber er bemærkelsesværdig. Af Øxer havde hidtil kun hvert Telthold haft en; nu skulde hver Mand — Infanterist, Dragon og Rytter hver have sin og yderligere hver en Spade. Hensigten med alle disse Redskaber, maa have været, at de skulde komme til Brug i det norske Felttog navnlig ved Belejringsforetagender, paa Tog gennem de vidtstrakte uvejsomme Skove og ved Vintertid til at bane Vej gennem Sneen[3]).

I Overensstemmelse med sine Planer for den kommende Tid: Defensiv mod syd, overfor Danmark, Offensiv mod Norge befalede Kong Karl i Januar 1717, at Landskronas Fæstningsværker skulde forstærkes

[1]) K. K. Br. 1717 S. 1041 (Fleetwood).

[2]) K. K. Br. 1718 S. 1917 (Törnflycht).

[3]) Om Udstyret med Vaaben, Ammunition m. m. m. K. K. Br. 1717 175, 179, 187, 191, 213, 497 osv.

og skydes længere frem, samt at der paa et stort Antal Punkter, der var særlig gunstige for Landgangsforsøg, paa den skaanske Kyst skulde anlægges Retranchementer og Reduter. Særlig Raa Fiskerleje, syd for Helsingborg, skulde fuldstændig omsluttes af et Retranchement[1]).

Som foran omtalt var der ved det smalleste Sted af Svinesund, Hovedpassagen i Retning mod Frederiksstad, Moss og Kristiania, paabegyndt Anlæg af et stærkt Brohoved, en ny Fæstning, Sundsborg[2]). Herefter kastede Kongen sine Øjne paa den lille Havneby Strømstad paa den nordvestligste Del af Kysten og fattede Planen om paa dette Sted at anlægge en befæstet Hoved-Magasinplads. Forudsat at Göteborgeskadren og -flotillen forstærkedes saa meget, at de kunde tilkæmpe sig Herredømmet i Farvandet, Skærgaarden, her, vilde Strømstad kunne faa overordentlig Betydning under Operationerne mod Norge. Til Sikring af Strømstad mod Landsiden blev der opført en Række Trætaarne, Vagthuse, i Linien Lommelanda—Næsinge Ske. Ogsaa ved Vestra Ed i Dalsland, hvor der alt fandtes et mindre Anlæg, skulde der oprettes Magasiner. Ligesaa ved Holmedal og Eda i Værmland samt et Par Steder i Jæmteland (Jærpe, Dufved m. fl.)[3]).

Allerede heraf skønner man Kong Karls Angrebsplan: Et Hovedangreb fra syd og mindre Foretagender fra sydøst og nordøst, saaledes som det ogsaa faldt bekvemmest under Hensyn til Troppernes Opmarsch fra det vidtstrakte Land og til Tilvejebringelsen af de nødvendige store Forraad af Krigsfornødenheder ligefra Skyts og Ammunition til Forplejning af Mennesker og Heste.

Fra norsk Side fulgte man Forberedelserne langs Grænsen, navnlig Anlæget ved Sundsborg, der tildels kunde iagttages direkte, med største Opmærksomhed.

Sundsborg betegner man paa norsk Side i Begyndelsen af Marts 1717 kun som Sundsborg „Skanse", hvad der var rigtigt paa dette Tidspunkt. Wedel skriver da til Lützow, „at han [Fjenden] søger sig dèr saa fast at sætte, at naar han paa en anden Kant ved Grænsen noget vilde foretage og ytre sin Intention, han endog fra Sundsborg af i en Hast kunde over gaa ved Broer eller Pramme, han paa Ruller

[1]) Sv. R. R. $^{15}/_{1}$ og $^{2}/_{3}$ 1717.

[2]) Se P. G. Berggren „Karl XIIs galärtransp. från Strömstad" osv. (Karolinska förbundets årsbok 1920 154). Kortbilag Nr. 2, 4 og 7.

[3]) Stora nord. Kriget III Strödda handl. 1715—18, Rapp. f. Sundsborg $^{13}/_{3}$ og $^{7}/_{4}$ 17; Gen.guv. i Göteb. m. m. 1717 Pk. I, Mörner $^{3}/_{3}$, $^{4}/_{3}$ og $^{28}/_{3}$.

kunde have apteret, som i en Gesvindighed var til Vandet at nedbringe og derover lægge for at proseqvere sine Troppers Oversættelse, hvilket man til en betimelig Forsigtighed maa stille sig fore", og træffe Modanstalter. Han anbefaler Lützow den yderste Paapasselighed og giver nærmere Instruktion herom.

For Krigsflaaden viste Kong Karl ikke tilnærmelsesvis Interesse som for Hæren, og han havde aldrig viist det. Den svenske Flaade var i sig selv ikke den dansk-norske underlegen; men Forholdene nødte til at fordele den paa tre Steder: Hovedflaaden i Karlskrona og Eskadrer ved Stockholm og Göteborg; og 1716 og 1717 var den ganske afmægtig overfor Modstandernes forenede Flaader. Selv Flaaden i Karlskrona, de egentlige Kampskibe, var henvist til for alle Tilfælde at holde sig nogenlunde rede i Havnen, og der udsendtes kun af og til nogle Krydsere og Kapere for efter Evne at genere Fjendens Handel og beskytte egen. Med overordenligt Besvær var det lykkedes i Karlskrona at faa samlet Proviant for nogle faa Maaneder, og herover vogtedes der som over en Skat. I April tillod Kongen vel, at tre, højst fire Orlogsskibe lagdes ud paa Reden sammen med nogle Fregatter, og denne lille Eskadre fik ogsaa Tilladelse til at gaa ud paa et lille Kryds henimod den danske Kyst; men det vigtigste var, fremfor alt at spare paa Provianten. Instruktionen af 10. Maj til en Eskadre paa to Orlogsskibe og en Fregat, der skulde ud paa Kryds, viser, hvor vanskeligt det var at skaffe Skibsfornødenheder, idet Eskadrens Hovedformaal var at komme over Skibe, der medførte Mastetræ eller Hamp[1]).

Ved Stockholm Eskadren havde Viceadmiral Ørnfeldt i Maj en Del af Skibs- og Galejeskadren sejlklar og i Søen til Kryds i de nærmeste Farvande, og videre ønskede Kongen ikke foretaget dèr; kunde der tages nogle Priser, var det vel.

For Göteborg Eskadren viste Kong Karl større Interesse, dels fordi der her fra var Lejlighed til at føre effektiv Krydser- og Kaperkrig, dels fordi denne Eskadre i Forbindelse med Galejflotillen kunde yde uvurderlig Tjeneste ved Fremføring af alle Arter Fornødenheder til et vigtigt Punkt i Basis for Angrebet paa Norge: Strømstad m. m. Der blev derfor baade 1717 og 1718 gjort betydelige Anstrængelser for

[1]) Sv. R. R. $^{8}/_{2}$, $^{6}/_{5}$ og $^{21}/_{5}$ 1717; Danske Adm. I. S. $^{29}/_{4}$ 1717.

at forøge Flaadestyrken i Göteborg, navnlig med store og stærkt bestykkede Galejer. Derimod mislykkedes Gørtz' Forsøg paa fra Holland og Frankrig at skaffe Skibe og Besætninger til Forøgelse af Göteborg Flaaden.

Foraaret 1717 lod Kongen Genltn. Schoultz v. Ascheraden, den tapre Fæstningskommandant fra Wismar, rekognoscere hele den hallandske Kyst op til Göteborg for at udse Pladser til Anlæg af Galejhavne. Han fandt flere Steder vel egnet. Han slutter en udførlig Redegørelse med at udtale, at Fordelen ved saadanne Havne navnlig vilde bestaa i, at Danmark i Krigstid kunde meget hindres i Sejladsen og Handelen mellem Kjøbenhavn, Hamburg, Holland, England osv. samt i Forbindelsen med Norge og altid maatte benytte bekostelig Konvojering. Desuden vilde saadanne Havne være en Trusel om Landgangsforetagender derfra mod Sjælland og Jylland, hvor der maatte holdes store Besætningsstyrker. Danskerne maatte desuden stadig holde Flaader i Beredskab i Kjøge Bugt og mod „Vestersøen". Derimod kunde de svenske Flaader i Karlskrona og Göteborg samles og kaste en Hær i Land i Jylland. Endelig kunde den svenske Handel paa England, Holland osv. drives fra disse Havne, uden at passere Sundet[1]).

Sveriges Ressourcer var dog saa stærkt beslaglagt paa andre Omraader, at de ikke tillod selv blot Begyndelsen til nye Havneanlæg.

---

5. Den danske Flaade i Østersøen.

Efter at Gabels Eskadre i Marts var gjort sejlklar[2]), udsendtes der i Slutningen af denne Maaned fra Kjøbenhavn nogle Fregatter og smaa armerede Fartøjer til at begynde Konvojtjenesten i Farvandene omkring Sjælland og over mod Hertugdømmerne. Men ligesom Göteborg Eskadren var i Søen før Tordenskjolds og ryddede op blandt vore Koffardiskibe i Kattegat og Skagerak, saaledes var der allerede i Begyndelsen af April fra Karlskrona udsendt en lille Eskadre paa 4 Orlogsskibe og

[1]) Svenske Rigsark., Karl XII Tid, Skr. t. Kgl. Maj. Ser. I $^{15}/_{3}$ 1717.
[2]) S. 27.

nogle mindre. Denne Eskadre krydsede snart mellem Falsterbo og Møen, snart lagde den sig i Kjøge Bugt og lod sine lette Fartøjer jage og opbringe Koffardiskibe. Gabels Eskadre var ganske samtidig bleven lagt ud paa Reden og havde sin fulde Bemanding, hvorunder som Soldateske alt det udskrevne Infanteri af Sjælland og Lolland-Falster. Den 9. April hejstes Gabels Flag[1]) paa „Prins Christian"; men da man havde modtaget Alarmefterretninger om, at Göteborg Eskadren og Kaperne var i Søen, og formodede, at Tordenskjold endnu ikke var løben ud, havde man maattet svække Gabels Eskadre ved at sende Kommandør Paulsen til Kattegat[2]) og mente, at Gabel nu ikke var stærk nok til at byde Karlskrona Flaaden Spidsen.

Da man i Kjøbenhavn fik Meldinger om den svenske Eskadre i Kjøge Bugt, synes man at have holdt den for en Avantgarde for Karlskrona Flaaden, der altsaa strax skulde kunne ventes i Søen. Admiralitetet har saaledes ikke haft paalidelige Efterretninger om Forholdene i Karlskrona og har næret Opfattelse af Tilstanden her, der var saare langt fra Virkeligheden[3]). Dette finder Bekræftelse i en kongelig Ordre af 16. April, hvorved Konsejllet befales til at træde sammen med Admiralitetet for at overveje, om man, hvis Fjenden med overlegen Styrke vilde gaa op gennem Flinterenden, skulde lade Gabel med sin Eskadre gaa nord paa for at forene sig med Paulsens og Tordenskjolds Afdelinger samt den ventede engelske Flaade. Den 18. var de Herrer samlet og overvejede „grundigt" og kom til den Slutning, at Gabel skulde afsejle efter den oprindelige Bestemmelse, til Østersøen[4]). I Nødsfald kunde han retirere sig til Kjøbenhavn. Dette havde man strax underrettet Gabel om[5]), og at saaledes var Kongens Villie. Gabel havde allerede da af sig selv sendt et Par Fregatter ud efter Paulsen med Ordre, at han skulde vende tilbage til Kjøbenhavn. Paulsen var iøvrigt allerede kommen tilbage til Gilleleje, og man ventede, at han med gunstig Vind kunde være ved Kjøbenhavn paa 10—12 Timer. Saa vilde

[1]) „Pr. Christian" s Journal.

[2]) Sammenlign S. 40.

[3]) De engelsk-hannoveranske Ministre i Kjøbenhavn sendte allerede i Februar og Marts en Række Alarmefterretninger til Hoffet i London om store Flaadeudrustninger i Karlskrona og Göteborg og om, at den danske Flaade ikke var rede til at modsætte sig svenske Søexpeditioner. Tilsvarende Efterretninger har de uden Tvivl meddelt Konsejllet i Kjøbenhavn. (Chance „The northern question in 1717" 51 f.).

[4]) Kons. Rel. $^{18}/_{4}$.

[5]) Kongen var ikke i Kjøbenhavn.

gjorde sig til Herre over „Dybene" ved Pommern, samt et Antal Koffardiskibe til at tilføre Flotillen Proviant for 3 Maaneder, for at være paa den sikre Side. De i Kjøbenhavn værende Skytspramme maatte armeres og hertil føjes 8—9 Galejer samt Flaadens Travailleslupper og nogle Brandere. Thi vi maa med smaa Fartøjer bemægtige os Havnen, saa at al den Magt, der er deri, ej kan jage os ud, og at „de" [Fjenden] i 6 Uger ej kan ekvipere eller inventere nogen Magt, som kan hindre Hans Majestæts „Dessein" [mod Skaane? Gulland?].

For det andet. Der behøves 3000 Md. til at tage hvert af de to Forter [eller Kasteller: Kongsholm paa Tiurø, Dronningskær paa Aspø, hvilke beherskede Hovedindløbet til Karlskrona]. Disse Styrker skal landsættes, da der ved hvert Kastel er et „Eyland, 1 Mil eller $^3/_4$ Mil stort". Naar Landfolket er sat paa Land, „som er ingen Difficultet", maa Flotillen bedække dem Flankerne, at de ej kan surpreneres. Landfolket maa have Kanoner og Morterer og den Slags Materialer, som behøves for at tage et Værk, „der er ikke halv saa stærkt som Hornværket for Stralsund". De maa have Bombarderer. Ved det ene Kastel er der et Taarn som det ved Swine Skanse. Oberst Heinsohn[1]) er bedst til dette Værk, Oberst Arentskjold[2]) til Batterierne. Kommandør Gude[3]) kan betroes Flotillen under min Direktion.

Naar Hans Majestæt har besluttet denne Dessein, skal jeg nærmere forklare mig. Dette Forslag bør holdes hemmelig, „thi dersom Englænderne, Hollænderne eller Czaren begreb, at man kunde ruinere den svenske Flaade herved, vilde [de] det maaske ej tillade. Men alene kunde man sige dem, at man fik at gøre dette for at indskrænke dem saameget bedre". Skal Englænderne betale Omkostningerne derved enten helt eller halvt, kan man gøre dem en Regning paa 10.000 Rdl. maanedlig; men Hans Majestæt kan nok gøre det for 6000 maanedlig.

„Jeg vil gærne paatage mig at føre dette Dessein ud", hvis Hans Maj. vil; men derved ej udelukkes fra den Rettighed, saavel som mine Kammerater at kommandere Hans Majestæts Flaade efter min Rang, „og dette Flotille Admirals Navn ej skulde synes at gøre mig ubekvem til at gøre det, mine Undermænd betroes"[4]).

---

[1]) Chef for Ingeniørkorpset.

[2]) Chef for Artilleriet.

[3]) Kommanderede den ved Stralsund liggende Flotille.

[4]) Dette Aktstykke ligger mellem Gehejmeraad Sehesteds fortrolige Papirer og er antagelig p. G. a. Slutningsbemærkningen næppe funden egnet til direkte at forelægges Kongen.

Den engelske Hovedflaade til Østersøen under Admiral George Byng var gaaet i Søen i Begyndelsen af April med en Styrke af 20 Linieskibe, og yderligere 5 skulde snarest følge efter. I Forvejen var, som tidligere omtalt, en Eskadre lette Skibe under Kommandør Stuart afsendt til Skagerak og Kattegat[1]). Den samlede Flaadestyrke skulde ialt udgøre 25 Linieskibe, 10 Fregatter og 3 Brandere — med en Besætning paa 8760 Md. og bestykket med 1924 Kanoner.

Allerede i Marts Maaneds Begyndelse havde Gehejmeraad Sehested paalagt Söhlenthal i London at anmode om, at 8 Orlogsskibe maatte blokere Göteborg. Englænderne fandt dog, at en saadan Styrke var lovlig rigelig: en Del af den norske Eskadre maatte kunne anvendes her, og de ønskede at holde Hovedflaaden saa stærk som muligt.

I Kjøbenhavn var man i højeste Grad spændt paa, hvad Instrux Admiral Byng fik med sig, og Minister Bernstorff i London lovede paa Anmodning at skaffe Söhlenthal Kopi deraf. Det blev der dog ikke noget af. Foreløbig blev det sagt, at Byng havde Ordre til, ved forekommende Lejlighed at angribe svenske Krigsskibe; men nogen Krigserklæring var der ikke udstedt til Sverige[2]). Paa Gehejmeraad Sehesteds Forespørgsel gennem Söhlenthal, om Byng ikke skulde blokere Göteborg og Karlskrona, muligvis endog „forcere" dem for at ruinere den svenske Flaade, da man herefter med faa Skibe og ringe Bekostning kunde hindre al Handel paa Sverige, svarede Bernstorff med at udbede bestemte Forslag fra dansk Side.

Samtidig med Opdagelsen af det svensk-jakobitiske Anslag var der fra de engelsk-hannoveranske Ministre i Kjøbenhavn til Hoffet i London indløben højst alarmerende — men ganske ubegrundede — Efterretninger om store Flaadeudrustninger i Karlskrona og Göteborg og Forberedelser til Troppetransporter til Skotland. I den Anledning havde man i største Hast fremmet Klargøringen og Afsendelsen af den stærke Flaade til Kattegat og Østersøen. Indtil denne kunde afgaa i fuld Styrke, var den lille Eskadre, der skulde rekognoscere mod Göteborg, bleven afsendt.

I Instruxen til Chefen for Storflaaden, Byng, var nu det tidligere: Beskyttelse af den britiske Søhandel det sekundære, Sikringen af de britiske Kyster det primære Formaal. Admiralen skulde søge oplyst, om Karlskrona Flaaden var kommen til Göteborg. Var den det, skulde han

[1]) Side 38 f.

[2]) Söhlenthal $^{19}/_{3}$ og $^{30}/_{3}$.

om muligt angribe den eller dog blokere den i Havnen. Samarbejde med den danske Flaade skulde tilvejebringes. Hvis den svenske Flaade alt var paa Vej til England, uden at Byng havde observeret den, skulde han strax gøre omkring og angribe den, hvor han traf den. Havde Karlskrona Flaaden endnu ikke passeret Sundet, skulde en tilstrækkelig Blokadestyrke efterlades foran Göteborg, medens Hovedstyrken skulde gaa til Kjøbenhavn. Her skulde Admiralen oplyse Kong Frederik om sin Instrux og træde i Samarbejde med den danske Flaade. Var denne endnu ikke rede med en saadan Styrke, at de forenede Flaader kunde angribe Karlskrona, skulde Byng gaa tilbage og blokere Göteborg. Naar den danske Flaade var rede til Forening med den engelske, skulde Byng gaa til Østersøen og hindre Karlskrona Flaaden i at løbe ud, eventuelt angribe den eller dog blokere den i Havnen.

Da Byng kom til Kjøbenhavn, var han imidlertid paa det rene med, at Efterretningerne om svensk Flaadeexpedition mod England var grundløse, og at hans Instrux altsaa ikke passede for de faktisk foreliggende Forhold. Han rettede derfor foreløbig sin Opmærksomhed mod Russerne og deres Bevægelser i Nordtyskland[1]). Han maatte have nye Instruktioner fra London og se Tiden an, indtil disse kom.

I Ventetiden, indtil den engelske Flaade kom, var man i Kjøbenhavn skreden til at skærpe Forholdsreglerne overfor Hansestæderne. Lübeck fik Underretning om, at intet Skib fik Lov at løbe ud, før den engelske Flaade var ankommen; de andre fik Meddelelse om, at ethvert Skib, der vilde handle paa Sverige, vilde blive taget og Ladningen konfiskeret. Lübeck klagede atter til Kejseren, der ogsaa strax greb ind med Protest. Kong Frederik søgte foreløbig at forsvare sine Forholdsregler ved fornyet Henvisning til det svenske Kaperreglement; men det danske Standpunkt kunde dog ikke i Længden forsvares og gennemføres. Generalstaterne nægtede ogsaa vedblivende Danmark Retten til at standse Handelen paa Sverige.

Samtidig med at England sendte sin Flaade til Østersøen, sendte Frankrig, dets Allierede, en af sine fornemste Diplomater, Grev de la Marck, til Karl XII. Greven opholdt sig undervejs et Par Uger i Haag og fortsatte derefter Rejsen over Hamburg og Lübeck. I Hamburg anmodede han den danske Resident om Pas til fra Lübeck at gaa til Sverige. Residenten lod Anmodningen gaa videre til Konsejllet, der ud-

[1]) Chance „The northern question in 1717" 52 ff.

talte, at der ikke var Grund til at nægte at udstede Passet, og sendte strax Kongen et saadant til Underskrift[1]).

Den 22. April kunde Konsejllet i Kongens Navn — Kongen opholdt sig paa Frederiksborg — takke den engelske Minister i Kjøbenhavn, Lord Polwarth, for Meddelelse om den engelske Flaades lykkelige Ankomst i Sundet. Den foregaaende Dag havde den ankret op mellem Lappen og Kullen, hvor nogle af Kommandør Paulsens Skibe passerede den. Den 22. om Morgenen tidlig gik Englænderne Sundet ind forbi Kronborg under gensidig Salutering fra Admiralskibet, Fæstningen, Vagtskibet og Resten af Paulsens Eskadre, der sejlede sammen med de forreste Skibe af den engelske Flaade og indkom paa Kjøbenhavns Red med dem samme Dag[2]).

Den 24. April havde Gehejmeraad Sehested den første Sammenkomst med Admiral Byng, der ledsagedes af Mylord Polwarth. Det synes kun at have været en Slags Præsentation, Visit. Admiralen gav dog strax nogle Meddelelser om Formaalet for sin Sendelse. Ifølge nogle bevarede Notitser af Sehested[3]) bevidnede Admiralen mangfoldig Hans britiske Majestæts oprigtige og gode Intentioner imod Kong Frederik og tilbød at gøre alt for at efterkomme dennes „Ordrer". Han havde mødt Tordenskjold undervejs og af denne erfaret, at Svenskerne var løbet ud fra Karlskrona, hvorfor han havde taget hele sin Flaade med til Kjøbenhavn. Men hvis Kongen ønskede det, vilde han detachere mod „la mer du Nord ou dans le categat" 5 Linieskibe og 2 større Fregatter. Han ønskede en Liste over den danske og den svenske Flaade. Han tilbød, at hvis Svenskerne var i Søen, vilde han sejle strax og angribe dem — og iøvrigt udføre alt, hvad Omstændighederne medfører. Han havde Ordre til, ikke alene at tage de Skibe, der fører provisions de guerre eller de bouche, men ogsaa i Almindelighed at forhindre Handel paa Sverige. Yderligere et Par Smaabemærkninger, nærmest af Polwarth, der bl. a. anbefaler, at den tiltrædende franske Gesandt i Sverige faar Tilladelse til at sende sine Depecher over Danmark.

To Dage efter, altsaa d. 26. April, holdtes en egentlig Konference, hvori „Conseillet"[4]), Admiral Byng, Ministrene Polwarth og Bothmer

[1]) Geh. R. $^{26}/_{4}$. Se S. 74.

[2]) „Göteborgs" Journal $^{21}/_{4}$ og $^{23}/_{4}$; Vagtskibets, „Frk. Elskens", $^{22}/_{4}$.

[3]) Christian Sehest. Ark. Pk. 2.

[4]) Af dette var i ethvert Fald foruden Sehested ogsaa Vibe tilstede, Holstein vistnok ogsaa.

samt Generaladmiral Gyldenløve og Admiral Sehested[1]) deltog. „Man"[2]), d. v. s. Gehejmeraad Sehested, sagde til „dem" [Englænderne], at Hans Majestæt med Fornøjelse havde erfaret Hans britiske Majestæts gunstige Intentioner for den fælles Sag samt den Bestemthed og forbindtlige Maade, hvorpaa Admiralen tilbyder at udføre sine Ordrer. Kongen skønnede, at Admiralen var istand til at agere mod den fælles Fjende uden yderligere Ordre og uden Tidsspilde, og ønskede at vide Admiralens Mening om, hvorledes man kan udføre Operationerne mod den fælles Fjende paa den kraftigste Maade.

Admiral Byng svarede, at han og hans Officerer var ubekendt med Farvandene her, og han afventede „vore" Forslag. „Man" svarede ham, at der kun var to Veje: Enten at bekæmpe Fjenden paa Havet eller angribe ham i Havnen.

Efterat „vi" længe havde talt for og imod Foretagender mod Karlskrona og Göteborg, erklærede Admiral Byng, at han var rede til at udføre alt, hvad man fandt praktikabelt og forstandigt og overalt, hvor Kongen vilde risikere sine Krigsskibe. Hvis man kunde tage Øen Aspø[3]), fandt han ikke Affæren med Karlskrona impraktikabel. Hvad Overkommandoen angik, sagde han, at han ikke vilde gøre nogen Vanskelighed, og „man" enedes om omtrent den samme Fod som forgangen Aar[4]). Han havde nu detacheret 5 Orlogsskibe og 2 Brandere mod nord, og med første gunstige Vind vilde han gaa ind i Østersøen for at forene sig med Kongens Eskadre.

Den følgende Dag konfererede Konsejllet med de danske Sagkyndige: Gyldenløve og Sehested, Scholten og Dewitz. Om der har været andre tilstede, nævner Gehejmeraaden ikke noget om; det er dog ikke antageligt. „Affæren", Foretagendet, afhænger af Muligheden af at erobre Aspø. Generalerne udtaler, at man ikke kan udskibe Folk og Artilleri paa Øen uden Sikkerhed for at være dækket af Flotillen. Derfor maa man vide forud, om de fjendtlige Krigsskibe kan nærme sig Øen tilstrækkeligt til at kunne fordrive Flotillen.

Konferencen enedes om, at Viceadmiral Gabel skal gøre sit muligste for at undersøge det virkelige Omfang af Aspø — om det er Klippe eller bearbejdelig Jord; Omgivelserne; Havneindløbet; de dette forsvarende Forter; Vanddybden osv. Herom skulde der konfereres med

[1]) Mærkeligt nok, da Raben var ældre Admiral.
[2]) Det er atter Chr. Sehesteds Optegnelser, hvorfra Oplysningerne haves.
[3]) Udfor Karlskrona Krigshavn. Se Kortbilag Nr. 5.
[4]) „Bidrag" VIII 255 ff.

Admiral Byng, og nøjagtige Oplysninger skulde indhentes fra nogle nævnte Lodser og „kendte Mænd", der vidste særlig god Besked om Forholdene ved Karlskrona.

Dagen efter samledes de fire Sagkyndige med Englænderne: Byng og Kontreadmiral Calwell, Polwarth og Bothmer, „touchant l'entreprise sur Carlscrona". Man enedes om, at der først skulde skaffes de nøjagtigst mulige Oplysninger om de stedlige Forhold, som den foregaaende Dag omtalt, og samtidig træffes alle nødvendige Forberedelser i størst mulig Hast. Det fremhævedes, at man først maatte erobre Forterne paa Øerne Aspø og Tiurkø, koste hvad det vilde, og derefter med Flaaderne trænge ind i Havnen, hvor man p. G. a. den store Overlegenhed roligt kunde postere sig og her paa nærmeste Hold dømme om, hvad der var „praktikabelt og muligt". Englænderne erklærede sig vedblivende fuldt villige til at kæmpe Side om Side med de Danske og dele Ondt og Godt med disse.

Efter disse Forhandlinger at dømme tegnede det til godt og virksomt Samarbejde mellem de to Flaader. Man var paa dansk Side ikke berettiget til at vente mere — havde vel endog ventet mindre. At Admiral Byng først vilde afvente Resultatet af Rekognosceringer af et saa betydningsfuldt Angrebsobjekt som den svenske Hoved-Krigshavn med de meget vanskelige Adgange, var ikke alene hans Ret men ogsaa hans Pligt. Hans Udtalelser viste, at hans Ordrer og Instruktioner tillod ham kraftig Handling, og at han selv var rede dertil. Man skulde nu mene, at det fra dansk Side saa meget tilstræbte Maal: aaben Krigstilstand mellem England og Sverige var sin Virkeliggørelse meget nær.

De danske Forhandlere har alligevel ikke været fuldt paa det rene med, hvad Admiral Byngs Ordrer indeholdt[1]); thi paa en Forespørgsel herom fra Admiral Raben, da han sidst i Maj havde afløst Gabel paa Eskadren i Kjøge Bugt, kunde Konsejllet ikke oplyse noget bestemt. Gehejmeraaderne gik ud fra som givet, at Raben fra Gabel havde modtaget alle Brevskaber og Optegnelser fra Konferencerne i Kjøbenhavn mellem Byng og Konsejllet m. fl. Af Optegnelser fra en mellem Byng og Gabel senere holdt Konference skulde kunne ses, om Byng havde Ordre til at gaa angrebsvis til Værks mod Sverige og dets Flaade. Konsejllet tilføjede yderligere, at hvad de to Admiraler — altsaa nu Byng og Raben — enedes om i kombineret Krigsraad skulde gennemføres uden videre Forespørgsel, forudsat at det skete

[1]) Dette er ikke saa mærkeligt. Byng har næppe villet lade dem forstaa, at hans Instrux var udfærdiget paa Grundlag af falske Forudsætninger.

med „kombineret" Magt. Den danske Flaadeafdeling maatte imidlertid ikke gaa længere mod øst end til Sydenden af Øland — dog kunde Krydsere sendes saa langt ud, som det skønnedes nødvendigt[1]). Kongen tillod, at der foretoges smaa Bombardementer og Landsætninger, naar det skete fra begge Flaader i Forening. Skulde Byng falde paa at foretage noget mod Gulland, altsaa længere oppe i nordøst, skulde Kongens Resolution indhentes.

Ligesaalidt som mod Admiral Byngs foreløbige Standpunkt at ville have gode Oplysninger om Forholdene ved Karlskrona kan der indvendes imod de to Generalers. De vilde vide nøje Besked, inden de kunde give deres Tilslutning til Igangsættelsen af et saa vigtigt og vanskeligt Værk. De var begge kloge, dygtige og ansvarsbevidste Mænd, der forstod deres Metier, og hvad Scholten muligvis kunde mangle i hurtig Beslutsomhed, maa Dewitz, trods sin legemlige Infirmitet, antages at have besiddet.

Ret mærkeligt er det, at hverken Admiralerne eller Generalerne synes at have haft nogenlunde Kendskab til en saa nær liggende og betydningsfuld Krigshavn som Karlskrona. Nu skulde det vise sig, om Hullet i deres Viden kunde blive udfyldt, inden det blev for sent, og om det derefter skønnedes raadeligt at skride til Handling.

Umiddelbart før den engelske Flaades Ankomst havde Kongen beordret Admiralitetet til at udtale sig om Muligheden for „saavel Gullands Indtagelse som og Havnene for Gottenborg og Marstrand at ruinere". Gyldenløve lod Ordren gaa videre til dem af Flagmændene, der ikke for Tiden var udkommanderet, og hver af dem har efter sin Indsigt og Erfaring afgivet mere eller mindre indgaaende Svar, hvorefter Gyldenløve mod Slutningen af Maj fremsendte „enhvers Tanker in orig."

Det mest indgaaende og interessante er Judichærs[2]). Han anbefalede kraftigt at udruste hele den danske Flaade, uden Hensyn til eventuel engelsk Hjælp. Saa kunde een Del sammen med Englænderne vende sig mod den svenske Hovedflaade, en anden erobre Gulland. Dette sidste Objekt tillægger han dog kun sekundær Betydning som en „interims gierning". Men skal det udføres, da hurtigst muligt, og han angiver de-

[1]) Expd. $^{9}/_{6}$. Smlgn. S. 74.

[2]) Han var indfødt Gullænding. Hans Indlæg er paa 16 Foliosider foruden et senere Supplement.

tailleret, hvorledes Landgangseskadren burde sammensættes samt Styrken af Landtropper. Han anbefaler Samarbejde med den russiske Galejflaade.

Desseinet mod Göteborg og Marstrand[1]) finder han af allerstørste Betydning. Han havde 1695 været i Göteborg og mener, at Stadens Befæstning mod Landsiden er saa stærk, at der skal en „nombreuse og victorieux Armee" til for at forcere denne. Havnen er i sig selv ret grund, og for at komme paa Bombardementsafstand fra Havnen vil Skibene, hvis de kommer indenfor Ny Elfsborg, blive udsat for Beskydning fra Gammel Elfsborg. Kun hvis man kan bemægtige sig Øen Hisingen, er der Udsigt til et virksomt Bombardement. Denne Ø er imidlertid saa stor og for Forsvareren saa let tilgængelig, at det er vanskeligt for Angriberen at fastholde den. „Men dersom Hisingen kan vorde taget og behauptet, saa kan Gottenborg derfra meget vel bombarderes, Skibene i Havnen ruineres og Mundingen af Havnen forsjunkes". Men en saadan Forsænkning vil ikke længe forblive effektiv, hvorfor han foreslaar „først og for alting at erobre Marstrand, ikke for at ruinere Havnen men med kombineret Force" og Besætning „soustinere" den og dèr junctis viribus" holde Vinteren igennem saamange Fregatter og Fartøjer, at Göteborgs Force kunde dæmpes. — Havde man Marstrand inde, kunde man menagere de stærke Konvojer, og yderligere var det „en stor Formur for Norge, naar de Svenske ikke kunde faa deres [Angrebs-]Rekvisita til Vands frem". At Marstrand ikke er uovervindelig, viste den forrige Statholder i Norge, Gyldenløve, der erobrede Karlsten i forrige Krig. Marstrand bør absolut erobres[2]).

Derefter udvikler Judichær, hvorledes et Angreb paa Göteborgs Havn bør iværksættes; Betingelserne derfor; hvor Vanskelighederne ligger, og hvorledes de kan imødegaas. Han slutter med: „Det kommer an paa Hans Majestæts egen allernaad. Resolution — enten han behager, at denne Kampagne skal bortslides med menagerlig Inaktion, eller han allern. behager at bruge den nu til Hjælp komne Sømagt udi saadanne Okkasioner og Expeditioner, som ved Superioritet af Søforce alene kan udrettes. Imens, tænker [jeg], er det raadeligst at

[1]) Se Kortbilag Nr. 6.

[2]) Judichærs Udviklinger her har særlig Interesse, ved at det var ham, der 1719 var udset til at kommandere og paa det omhyggeligste forberedte Expeditionen imod Marstrand. Men ved Gabels Hjælp fik Tordenskj. sig i sidste Øjeblik Kommandoen over Expeditionen overdraget.

bruge de Engelske, medens de er piquered, og derfor med dem i Sommer anspænde alle Kræfter, at indbemeldte Poster kunde erobres . . ." Hvis yderligere en stærk Hær kunde gaa iland og erobre Karlskrona, havde vi Ende paa Krigen.

Admiral Raben skriver, at Gulland let kan erobres. Vor egen Flaade bør være stærk nok til at „byde en fjendtlig Hovedet, thi jeg kan ikke vide, om de Engelske har nogen Ordre til at hjælpe os at tage nogen Lande ind". Göteborgs Havn kan ikke ruineres men vel nok Fartøjerne deri, med Bombarderer og Brandere. „Disse sidste kunde med en god Vind under Røg og Smøg indsendes." Marstrands Havn kan ikke ruineres, da Vanddybden er saa betydelig, og Karlsten er meget stærk.

Sehested anbefaler, at inden der foretages noget mod Göteborgs Havn og Marstrand, skal man søge Oplysninger hos Tordenskjold om Forholdene, da han er den, der nu veed bedst Besked. Det er muligt at der, siden Sehested sidst var i Göteborg, er bleven anlagt nye Værker dèr. „Mens naar man har det der behørige til, saa gør enhver, det anbetroes, vel sin Flid efter hans Ordres Indhold." Fremfor alt maa Kongen ikke forlade sig paa nogen fremmed Sømagt; „mens hvad maa ske, maa ske med en samlet Magt af Hans Majestæts egen Flaade af 18 à 19 Skibe".

Schoutbynacht Kaas gør opmærksom paa, at Ny Elfsborg er stærk. Men vil man angribe, maa man ogsaa finde sig i at miste et Par Skibe. Eskadren i Kattegat bør i saa Fald forstærkes med nogle Orlogsskibe, Pramme og Galejer m. m., „som alt maa samle sig under Fladstrand og dèr fra med en god, sløv, staaende Vind af nord eller syd sejle til Göteborg." Han giver Anvisning paa, at Tordenskjold har to fortrinlige Lodser, som kender Forholdene deroppe meget nøje.

Gyldenløves Udtalelse, der først er dateret omtrent en Maaned senere end de andres, samtidig med disses Fremsendelse til Kongen, er uden Interesse[1]). Desværre synes der ikke at være affordret Gabel Udtalelse. Han var jo dog ikke længere borte, end at der let kunde faas Forbindelse med ham.

Disse Udtalelser af ledende Søofficerer faar forhøjet Interesse, ved at de er afgivet under den engelske Flaades Ophold ved Kjøbenhavn og samtidig med Forhandlingerne mellem Englænderne og danske Diplomater og Officerer[2]). Man ser, at der blandt vore Admiraler ikke

[1]) Krigskancelliet Forskell. Vota 1717—22.

[2]) Judichærs er dateret 27., Rabens og Kaas' d. 28. April.

herskede ubetinget Tillid til Værdien af den engelske Flaadehjælp og navnlig ikke til, at Englænderne vilde hjælpe til at erobre nogen Del af svensk Land. Det er ogsaa af Interesse at bemærke, hvorledes disse erfarne Officerer bedømte Chancerne for et Angreb paa Göteborgs Havn, samtidig med at Tordenskjold omgikkes med Plan om ved et „Husarenstreich" at trænge ind og ødelægge de fjendtlige Skibe dèr

Af samtlige Drøftelser blandt de ledende Mænd i Kjøbenhavn i disse Dage fremgaar, at Planer om Angreb paa de svenske Krigshavne stærkt optog Sindene. At et Erobringstog mod Gulland kunde sættes i Scene og gennemføres uden større Vanskelighed, var der almindelig Enighed om.

Den 30. April gav Kongen Resolution paa et Forslag af Gyldenløve om Ordre til Gabel angaaende Ceremoniellet, Etiketten, overfor den engelske Flaade. Det skulde i Hovedsagen være, som da Gyldenløve det foregaaende Aar førte Kommandoen. Der maatte ikke, som ellers overfor fremmede Krigsskibe i vore Vande, kræves Salut af den engelske Admiral, men man skulde afvente, hvad denne vilde gøre i saa Henseende. Saluterede Byng, skulde der svares Skud for Skud. Om Dagen signalerede hver af Flaaderne for sig, men for Nat og i Taage burde der træffes Aftale. Det var bedst, at fælles Krigsraad altid afholdtes paa det samme Skib — dansk eller engelsk. Gabel „kunde nok" først gøre Visit ombord hos Byng for at byde ham Velkommen. Han skulde ikke følge Englænderne længere østlig end til Øland[1]).

Den 3. Maj var Kongen ombord paa den engelske Flaade, og samme Dag blev Gabel beordret at komme fra Eskadren i Kjøge Bugt til Kongen paa Frederiksborg[2]). Englænderne forblev foreløbig ved Kjøbenhavn, hvor ogsaa den danske Reserveeskadre laa, alene med en lille Sikkerhedsbesætning ombord. Den 7. Maj kom en engelsk Fregat til Gabel, der var vendt tilbage til sin Eskadre og stadig laa ved Stævns, med „Kompliment" fra Admiral Byng, at naar Vinden blev god, vilde han forene sig med Gabel. Man forhastede sig altsaa ikke. Foreløbig beordredes Gyldenløve og Gabel til at forhandle med Byng om, hvorledes man event. kunde forhindre „fremmede Magter" — formentlig

[1]) Expd. $^{30}/_{4}$; Adm. Reg. o. kgl. Miss. $^{30}/_{4}$.
[2]) „Andrikkens" Journ. $^{3}/_{5}$; „Pr. Chr.s" $^{7}/_{5}$.

russiske eller mecklenburgske — i fra Søsiden at kaste Tropper ind i det af Danske og Preussere svagt besatte Wismar. En Del Galejer, Skytspramme og Galioter i Norge, altsaa hørende til Tordenskjolds Styrke, beordredes at holde sig parat til Anvendelse i Østersøen — til de med de forenede Flaader forudsete Foretagender[1]).

De af Gabel udsendte Krydsere havde intetsomhelst at melde om fjendtlige Skibe i Søen. Den 7. Maj nærmede sig to russiske Orlogsskibe øst fra. De saluterede Admiralen, strøg en Del af deres Sejl, gik agter om Flaaden og satte saa Sejl igen for at gaa videre. Dette var respektstridigt og kunde ikke tillades at passere. De fik sendt et skarpt Skud for Bougen, at de skulde lægge bi og give „Rapport til Flaget". De gik saa skikkeligt nok over Stag og kom tilbage til Flaaden. Kommandøren, „Brandt", kom ombord til Gabel og bad meget om Undskyldning. Han meddelte, at han kom fra Reval og skulde til Kjøbenhavn. Den russiske Flaade var ude og krydsede udenfor Reval. — Det var jo en temmelig overmodig Behandling af en allieret Magts Repræsentanter. Englændere havde man ikke vovet at byde en saadan Behandling, næppe heller en Hollænder.

Dagen efter blev et lybsk Fartøj, der skulde overføre den franske Ambassadør Grev de la Marck med Følge til Sverige, stoppet og bragt op til Flaaden. Det var anden Gang, han blev stoppet af danske Krigsskibe. Da hans Fartøj vilde løbe ud fra Travemünde, havde den dèr stationerede Kaptajnltn. ladet Fartøjet „skarpt visitere", hvad Greven, der jo havde dansk Pas[2]), var bleven meget vred over. Kapt. Ltn. havde dog faaet ham til at „være skikkelig" ved bagefter at traktere med en Middag paa 10 Retter og lade Kanonerne salutere ham[3]). Denne anden Gang sendte Greven sin Sekretær ombord med Passene; men Gabel svarede, at han ikke havde faaet Underretning om saadan Pasudstedelse; Ambassadøren kunde ikke passere, før Gabel havde indhentet Ordre dertil. Derimod gav Gabel ham Tilladelse til at gaa i Land i Stævns for at rafraichere sig og holdt den 11. stort Gilde for ham. Kongens Skaal blev drukket under vældig Salutskydning, og da Greven om Aftenen gik fra Borde, blev der atter saluteret, mandet Ræer og „robt" [af Besætningen] 9 Gange. Hvorpaa Ambassadøren standsmæssigt paa et af Krigsskibene blev overført til Malmø[4]).

[1]) Expd. $^{8}/_{5}$, $^{12}/_{5}$ og $^{17}/_{5}$; Ref. S. $^{14}/_{5}$; Adm. Kop. $^{8}/_{5}$; Smlgn. S. 44.
[2]) S. 66.
[3]) Adm. I. S. $^{11}/_{5}$.
[4]) Se ogsaa Chance „The northern question in 1717" 46.

Den 18. Maj om Eftermiddagen sluttede den engelske Flaade sig til den danske. Gabel aflagde Visit hos Byng, og denne gengældte strax. Den 21. var de tre højeste engelske Chefer til Middag ombord hos Gabel, og Kongens Skaal blev drukket under vældig Kanonade.

Samme Dag udstedtes der nye og skærpede Ordrer om Handelsfarten i Østersøen, idet al Fart paa svenske Havne forbødes, ligegyldig hvor Skibene hørte hjemme. I Juni ændredes dette til, at neutrale Skibe skulde konvoyeres — af egne eller danske Krigsfartøjer — for Kontrollens Skyld[1]).

Den 31. Maj overtog Admiral Raben, som foran nævnt, Befalingen over Østersøeskadren, idet Kongen d. 22. havde entlediget Gabel, efter Ansøgning p. G. a. Svaghed samt hans „magtpaaliggende partikulære Affærer"[2]). Den Instrux, som Raben havde faaet paa sin Forespørgsel ved Overtagelsen af Kommandoen[3]), og som iøvrigt først blev udfærdiget, da begge Flaaderne var afsejlet østpaa, skulde han ikke blive meget klogere af, og den var nærmest negativ. Men endnu halvanden Maaned efter den engelske Flaades Ankomst kendte Regeringen selv ikke andet til Byngs Instrux, end hvad der kunde udledes af hans første Udtalelser. Vor Regering synes ikke at have været særlig ivrig for energiske Foretagender; ellers vilde den vel have beordret Raben til Forsøg paa at faa Byng til at gaa med til saadanne. At Angrebet paa Karlskrona var opgivet allerede i den første Uge af Juni fremgaar indirekte af en Skrivelse af 8. Juni fra den nye Overkrigssekretær Admiral Gabel til Tordenskjold. Denne havde tidligere faaet Ordre til at sende to svært bestykkede Skytspramme ned til Kjøbenhavn til Brug mod Karlskrona, men dette kontremanderedes nu „saasom vi dem her ej behøver".

Den 5. Juni om Morgenen „lettede vi Anker med vore Skibe", den engelske Flaade ligesaa, „og faldt øst over"[4]). Efter et Par Timers Sejlads braste den danske Flaade op for at vente paa Englænderne, hvorefter der samlet fortsattes videre øst paa. Om Eftermiddagen faldt det i med Vindstille, men næste Dags Eftermiddag havde man Bramsejlskuling af vest til om Aftenen, da der atter brastes op sydøst for Simrishamn. Den 7. om Aftenen gik de samlede Flaader til Ankers

[1]) Expd. $^{21}/_{5}$ og $^{18}/_{6}$; Prot. reg. cons. $^{25}/_{5}$.

[2]) Over- og underordn. Bestillingsmænds Arkiver, Gabel; „Ebenezers" Journ. $^{31}/_{5}$.

[3]) S. 69.

[4]) „Ebenezer" s m. fl. Journal $^{5}/_{6}$—$^{7}/_{6}$.

ved Hanø, med Krydsere ude i øst og sydøst[1]). Til Fjenden havde man intet set; men Generalguvernøren i Skaane m. m., Genltn. Schoultz iagttog personlig, fra Aahus om Formiddagen den 7., Flaaderne, 48 Sejlere stærk, styrende mod Hanø[2]).

---

6. Foretagender med den norske Søarmatur.

Den oprindelig gode Forstaaelse mellem General Wedel og den unge Chef for Søarmaturen, Tordenskjold, tabte sig ret hurtig, og Wedel begyndte at indse, hvilken vanskelig, navnlig illoyal Natur Tordenskjold var. Som den fornemt tænkende og besindige Mand Wedel var, søgte han dog vedblivende at efterkomme T.s Anmodninger om Penge, Mandskab og Forsyninger. Til Gengæld mente Wedel at kunne vente Imødekommen bl. a. ved Udførelse af nogle Transporter ved Fæstningernes Forsyning med forskellige Fornødenheder; men heri blev han ganske skuffet, skønt de ønskede Fartøjer var ubeskæftiget.

Befalingsmyndighed over Søarmaturen havde Wedel ikke, og som foran bemærket var saadant ejheller absolut nødvendigt for loyalt Samarbejde mellem den Højstkommanderende over Hæren og Chefen for Søarmaturen. Overfor en Mand, der saa hurtig var løben i Vejret som T., havde en skarpere Instrux fra Kongen og Admiralitetet end den, der var tildelt T., imidlertid været nødvendig, og det var først, da Begivenheder i Løbet af Sommeren havde belært Admiralitetet m. fl., at T.s Efterfølger fik en Instrux, der lagde Grunden til godt Samarbejde mellem de to Faktorer, samtidig med at Efterfølgeren var en dannet og loyal Mand. I denne Henseende var Forholdet paa den anden Side Grænsen mønsterværdigt, til største Gavn for Tjenesten[3]).

Efter at have ledet nogle Konvojer samlede Tordenskjold ved Slutningen af April Hovedmængden af sin Eskadre og Flotille ved Frederiks-

[1]) „Prins Christians" Journal $^{7}/_{6}$. Hanø Bugten, mellem Simrishamn og Aahus, 60 Kil. i n.n.v. fra Bornholms Nordpynt.

[2]) Sv. R. Ark. Karl XII Tid, Skr. t. Kgl. M. Ser. I.

[3]) Komm. Gen. Konc. $^{13}/_{3}$ (Tordenskj.), $^{27}/_{3}$ (Sahlgaard), $^{7}/_{4}$ (samme), $^{17}/_{4}$ (Budde), $^{1}/_{5}$ (Budde og Tordenskj.).

stad. Wedel havde opfyldt alle hans Ønsker[1]), udbetalt ham en stor Pengesum, leveret ham Fyrkugler og Begkranse samt meget betydelige Mængder Krudt fra Fæstningernes Beholdninger og ønskede ham derefter god Lykke paa hans „forehavende" Expedition ɔ: Blokaden af Göteborg, efter hvad Wedel maatte antage. Wedel mindede T. om at indsende en af en undergiven Fregatchef opfanget svensk Brevpost „mrkt. Carolus d. 12. udi Bogstaver" med over 30 Breve, idet han erindrede T. baade om en almindelig kongelig Befaling i saa Henseende og Aftale mellem Wedel og Tordenskjold, at saadanne Sager skulde afgives til Wedel til Undersøgelse om „mulige Oplysninger om fjendtlige Desseins mod Norge" for derefter af W. at sendes til Kjøbenhavn[2]).

Der kan ikke være Tvivl om, at Tordenskjold længe i Forvejen har fattet den Plan at foretage et Overfald paa Göteborgs Havn. Herpaa tyder de store Rekvisitioner af Krudt samt Brandmateriel men navnlig den talrige Soldateske med alle Befalingsmændene op til en Oberst. For øvrigt laa Tanken om Foretagender mod Göteborg og Marstrand, udført med en til deres Betydning og Vanskelighederne derved svarende Expedition, i Luften baade da og senere. Den unge, foretagsomme og forvovne Sømand har villet komme andre i Forkøbet, høste Æren og yderligere vinde sin Konges Gunst. Det ham paalagte Hverv, at beskytte Handelsskibene og hindre Handel paa Sverige, krævede Blokade eller Kryds eller begge Dele samtidig. Ved et rask „Coup" i en Haandevending at opnaa Øjemedet maatte langt mere tiltale en dristig men utilstrækkelig erfaren Mand.

Da Tordenskjold først den 9. Maj afsejlede fra Frederiksstad, havde han modtaget Ordren fra Kjøbenhavn[3]) om Samarbejde med den Eskadre, som Admiral Byng havde detacheret til Kattegat, til Indeslutning af Göteborg og Marstrand. Hertil har T. dog ikke taget noget Hensyn, og det kan ikke antages, at Englænderne vilde have taget Del i et direkte Angreb paa Göteborg, dels fordi de ikke vilde have underlagt sig Tordenskjolds Kommando[4]), dels fordi det laa udenfor Englændernes Tanke at indlade sig paa hasarderede Foretagender.

Ligesaalidt som Tordenskjold havde forhandlet med norske Generalitet om sit Anslag mod Göteborg, ligesaalidt har han overfor Admi-

[1]) S. 39.

[2]) Komm. Gen. Konc. $^{6}/_{5}$ og $^{19}/_{5}$.

[3]) Expd. $^{24}/_{4}$.

[4]) Admiral Byng afslog et Forslag af Admiral Raben om, at engelske Krydsere skulde operere sammen med danske.

ralitetet, Overkrigssekretæren m. fl. udtalt sig klart herom. Til at begynde med skriver han, at han med sine Pramme og Galejer vil indeslutte Fjendens Havne, saa at Farten derpaa hindres[1]). Dernæst melder han den 5. Maj, at han agter næste Dag at gaa til Sejls for et godt „Coup". Han veed vel, skriver han, at Fjenden daglig har befæstet sig med Skanser og grovt Skyts ved Göteborg, Elfsborg, Gammel- og Ny Værft, hvor alle hans Fartøjer ligger; men han har dog det Haab, at hans Dessein skal blive velsignet — alt, efter hans Sædvane, under gentagen vederstyggelig Paaberaabelse af „min Gud"[2]). At han ikke efterkommer en Ordre fra Wedel om at landsætte Størstedelen af de danske Kompagnier, der ifølge kongelig Ordre snarest skulde overføres til Jylland, er der ikke saameget at sige til, da han nu een Gang har sat sig i Hovedet at udføre „Coupet".

Endelig den 12. Maj, ved Fladstrand, slutter han en Rapport om sin Sejlads hertil med, at hvis Gud forlener godt Vejr, gaar han med sit hele Kommando „i Herrens Navn uopholdelig fort til forehavende Dessein af yderste Formue at søge udført. Den barmhjærtige Gud give Lykke!" Til Kongen beretter han samtidig bl. a., at han nu gaar til Sejls for at udføre sit Dessein. „Gud være min Ledsager; saa fattes mig ingen Lykke!"[3]).

Det er først af hans Beretning til Admiralitetet tre Dage efter Angrebet, at man faar klar Oplysning om, hvad hans Hensigt egentlig har været.

Paa svensk Side var man betimeligt og vel underrettet. Generalguvernøren i Bahus Len m. m. Feltmarsk. Mörner kunde berette til Kong Karl, at Tordenskjold den 30. April „ny Stil" laa paa Revieret ved Frederiksstad med 2 Orlogsskibe, 2 Stykpramme og 12 Galejer, til hvis Besætning behøvedes 3600 Md. I Frederiksstad fortalte man, fortsætter Mörner, at T. med sine Skibe og Galejer har i Sinde at hindre Göteborgs Forbindelse med Søen, hvorfor T. har taget nogle i Frederiksstad boende Svenske, som kender Forholdene ved Göteborg, ombord til sig.

Den 10. Maj var Mörner undervejs fra Göteborg til Sundsborg og skriver fra Tanum, en Snes Kilometer syd for Strømstad, at det er berettet ham, at den norske Søstyrke med et anseeligt Antal Galejer, Orlogsskibe, Pramme og mindre Fartøjer under Kommandør Tordenskj.

[1]) Ref. S. $^{30}/_{4}$ Nr. 5.
[2]) Adm. I. S.
[3]) Adm. I. S. Bergersen 735.

idag passerede forbi. Endnu veed man ikke, hvori Fjendens Forehavende bestaar, men Styrken skal alene af Infanteri tælle 3600 Md., efter hvad General de la Gardie har erfaret. Mörner har truffen de Anstalter, han kan, og fortsætter sin Rejse til Sundsborg, hvorfra han dog strax vil rejse tilbage til Göteborg[1]).

Mörners Beretning var rigtig. Den foregaaende Dag „2 Glas i Platfoden" (Kl. 5 Eftm.)[2]) var Tordenskjold paa „Laaland" gaaet under Sejl, og de andre Fartøjer, hvoriblandt en stor Flaade af Handelsfartøjer, fulgte efterhaanden. Ved 8-Tiden passerede Skytsprammen „Hjælperen" Øerne „Søstrene" en Snes Kilometer sydvest for Fredriksstad; Kl. 9 har den Færder „2 Mil" i NVtV, og der fortsættes i sydvestlig Retning. I Dagvagten den 10. har man passeret Værøerne omtr. 35 Kil. sydvest for Fredriksstad, og ved 2-Tiden om Eftermiddagen pejles Kæringøen, omtr. 35 Kil. nordvest for Marstrand, „ØtS 3 Mil". Tordenskjold har maaske regnet med, at naar han sejlede fra Fredriksstad om Aftenen, vilde han om Natten kunne fortsætte uden at blive observeret fra den svenske Kyst; men den svenske Udkigstjeneste, Kystvagterne, har virket for godt hertil.

Naar Mörner forsaavidt uanfægtet fortsætter sin Rejse til Sundsborg, skønt Tordenskjolds Flaade vel maatte antages at gaa ad Göteborg til, maa han, den erfarne og ansvarlige Chef, være gaaet ud fra, at de af ham trufne Forsvarsanstalter var tilstrækkelige og kun behøvede saadanne Anordninger med Besætningsstyrken, der kunde sættes i Værk alt efter Omstændighederne.

Af Tordenskjolds Rapport til Admiralitetet d. 12. ses, at han havde tænkt at ville slippe Konvojen i Højde med Göteborg, hvorefter han muligvis strax har villet løbe ind i Göteborg Fjord med sin Kampstyrke. Han valgte imidlertid at løbe over til Fladstrand med det hele og ankrede her om Morgenen d. 11.

Det har været tillagt særlig Betydning, at Mörner af en svensk Ritmester Brunner, der med Orlov rejste hjem fra Fangenskab i Norge, har faaet Underretning om Tordenskjolds Forehavende, og Tordenskjold selv har, da det var gaaet ham galt ved Göteborg, ikke undladt i sin Beretning til Kongen ogsaa at anføre dette som undskyldende Moment og rette Anke mod Wedel. Det skete ikke sjældent, at krigsfangne Officerer paa begge Sider paa Æresord fik Lov til for en bestemt Tid at rejse hjem for at pleje sig og rejse Penge til Underhold i Fangen-

[1]) Gen.guv. i Göteborgs m. fl. Len 1717 Pk. 1.
[2]) Adm. I S. Tordenskj. $^{12}/_{5}$.

skabet. Brunner havde den 16. April faaet Wedels Tilladelse til at rejse hjem i 6 Uger. Fra Kristianssand skulde han under Bevogtning af en paalidelig Underofficer sendes til Vands til Frederiksstad og derefter „videre frembringes" til Grænsen, Svinesund. Han kan saaledes, som alle andre dèr, have set Tordenskjolds Flotille udenfor Frederiksstad og draget sine Slutninger.

At Brunner mødte Mörner paa dennes Rejse til Sundsborg og har berettet Mörner noget om Tordenskjold, er rigtigt nok; men hvormeget Brunner har vidst at fortælle vides ikke. Overfor Wedel holdt Tordenskjold sin Plan hemmelig, og selv overfor Admiralitetet og Kongen udtalte han sig, som foran bemærket, meget forbeholdent. Det er imidlertid ingenlunde udelukket, at Tordenskjold under sit Ophold i Frederiksstad har været aabenmundet og renommeret med, hvad han havde isinde.

Den 12., mellem Kl. 5 og 6 Eftm., gik Kampstyrken med Tenderfartøjerne under Sejl fra Fladstrand, ankrede midlertidig udenfor [Hirs] „Holmene" Kl. 7 og lettede atter Kl. 8. Vinden, der om Morgenen havde været nordøst, Bramsejlskuling, overtrukket og med Regnbyger, gik efterhaanden over til sydsydvest og syd til vest, hvad der var meget gunstigt, da Maalet for Sejladsen laa i østnordøst. Afstanden i Luftlinie mellem Fladstrand (Frederikshavn) og Göteborg er 80—85 Kil. Nøjagtige Oplysninger om Skibenes, navnlig de svære Skytsprammes og Galejernes, Hastighed under Sejlads under forskellige Forhold haves ikke. Galejerne var Rofartøjer men førte ogsaa lidt Sejl. Af „Hjælperens" — den bedste Sejler af de to Skytsskibe — Journal ses, at den, tildels sammen med Koffardiflaaden, med gunstig Vind den 10.—11. gjorde en Strækning paa 80—90 Kil. i 11 Timer. En særlig god Oplysning haves fra det samme Fartøjs Journal den 26.—27. Maj, da det sammen med det andet, „Archa Noæ", dette sidste slæbt af Fregatten „Raa", en af Flaadens bedste Sejlere, sejlede fra Göteborg til Fladstrand. Med gunstig Vind sejlede de omtr. 70 Kil. i 8 Timer, hvad der vistnok kan anses for maximal Hastighed. De to smaa Orlogsskibe var bedre sejlende; men vore Orlogsskibe stod i det Hele tilbage i Hastighed for baade engelske og franske. Alt ialt kan man næppe regne med større Hastighed end 8—9 Kil. i Timen for den samlede Kampeskadre med dens Tendere, Koffardiskibe med Krudt, Proviant, Besætningernes Skibskister m. m. m. Dette vil give en Overfartstid fra Fladstrand og „Holmene" til Göteborg paa 10—11 Timer, saaledes at under gunstige Forhold, bl. a. hurtig Passeren af Skærgaarden udfor Göteborg Fjord, kunde Eskadren først ved 5—6

Tiden om Morgenen naa ind mod Göteborg, altsaa ved højlys Dag[1]). Hertil maatte yderligere lægges en rundelig Tid til Formering af den broget sammensatte Eskadre, til Ordreudstedelse m. m.

En Overrumpling af Modstanderen den 13. og hermed Grundbetingelsen for et heldigt Udfald af Foretagendet maa saaledes anses for ganske udelukket. Afsejlingen fra Fladstrand burde ikke være sket senere end Kl. 4 om Eftermiddagen, hvis Tordenskjold, som han siger, han tilsigtede, vilde angribe ved Dagens Frembrud[2]).

Dette maa ogsaa være gaaet op for Tordenskjold under Sejladsen. Men nu var Tærningerne kastet. Ankre op midlertidig, udenfor Synsvidde fra den svenske Kyst, var ikke muligt p. G. a. den store Vanddybde i den østre Del af Kattegat. Sejladsen fortsattes, og den 13. ved 6-Tiden om Morgenen ankredes 3—4 Kil. udenfor Ny Elfsborg, der hilstes med et Par Kanonskud[3]).

Umiddelbart før Afsejlingen fra Fladstrand havde Tordenskjold haft et nyt og voldsomt Sammenstød med Kapt. Vossbein — den samme som han havde overfuset omtr. en Maaned i Forvejen udfor Göteborg, og med hvem han havde en Sag gaaende i den Anledning[4]). Vossbein var lige kommen ind fra Kryds, og T. beordrede ham til at slæbe Skytsprammen „Archa Noæ" over til Göteborg, hvad V. mente var i Modstrid med hans almindelige Ordre: at krydse. Der var Fejl paa begge Sider; men V. nægtede Lydighed og sejlede sin Vej med nogle skarpe Skud efter sig som Afskedshilsen fra T.

Blandt de Undskyldninger, som Tordenskjold bagefter opregnede for, at hans Foretagende var mislykket, spiller Vossbeins Nægtelse af at slæbe „Arken" Hovedrollen, idet T. skriver, at hvis V. havde gjort som befalet, vilde Eskadren være kommen ind ved Daggry, og saa vilde Overrumplingen være lykkedes. En Undersøgelse af Tidspunktet

[1]) Henimod Kl. 3 Morgen var Chefskibet „Laaland" naaet frem omtr. 19 Kil. udenfor Winga, hvor det afventede de bageste Fartøjer. Kl. omtr. 5 passerede „Hjælperen" forbi Winga; Kl. 6 var den ved Brännö, omtr. midtvejs mellem Winga og Ny Elfsborg. Den kunde ikke „komme Skærene forover"; maatte først gøre et Par Vendinger og ankrede derefter midlertidig: „Alt klart til at slaa".

[2]) Herom se ogsaa O. Kuylenstjerna „Peder Wessel Tordenskjolds ... angrepp på Göteborg ... 1717 och 1719".

[3]) Se Kortbilag Nr. 6.

[4]) Om denne Strid mellem T. og V. fortælles der udførligt af T.s Biografer. Fra Parterne selv foreligger der Klage fra T. til Admiralitetet d. $^{17}/_{5}$, til Kongen $^{5}/_{6}$ — fra V. til Admiralitetet $^{16}/_{5}$.

for Vossbeins Ulydighed viser imidlertid, at Tordenskjolds Paastand er slet begrundet.

Medens Eskadren den 13. om Dagen laa for Anker udenfor Ny Elfsborg, havde Tordenskjold sine Chefer ombord for at meddele dem om sit „Dessein", hvortil ingen strax havde noget at indvende. Men efter at være kommen ombord paa sit Skib fik T.s Næstkommanderende, Sievers, Betænkeligheder m. H. t. Foretagendets Gennemførlighed under de foreliggende Forhold. Han har antagelig nu kunnet skønne nærmere over Fjendens Forsvarsanstalter. Noget Forsøg fra Tordenskjolds Side paa at rekognoscere Forholdene fandt ikke Sted. Angrebet maatte altsaa føres paa bedste Beskub, i det Haab at Fjenden ikke traf de nødvendige Anstalter eller begik andre Fejl — det skrøbeligste Grundlag for et alvorligt Foretagende.

I Stedet for atter at gaa ombord til Tordenskjold og tale med ham, valgte Sievers den mere forsigtige Form at skrive. Han udtalte, at han ikke tvivlede om, at hvis efter Vinds og Vejrs Lejlighed den forestaaende Attakering havde kunnet blive i Værk stillet, den da kunde være falden lykkelig ud. Men nu, da Fjenden har faaet sig „posteret", tvivler han paa, at Foretagendet kan falde ud til Kongens Tjeneste. Det vil koste meget og sætter mere paa Spil, end Kongens Tjeneste kan vinde derved, selv om det lykkedes. De fjendtlige Orlogsskibe, der har Støtte af Ny Elfsborg og Batterierne paa Kärringøen, klarer sig nok; og om nogle Koffardiskibe kan opbrændes eller tages, interesserer ikke Kongens Tjeneste, som de alle skal observere. Er det Kongens Villie, *skal* vi vove Liv og Blod. — Han haaber, at foregaaende og efterfølgende Raad ikke ilde optages af Hr. Kommandøren, som er dette, at denne vil behage, baade for Kongens og Tordenskjolds egen Skyld, om det skulde gaa ilde, at „hidkalde Deres Stabsofficerer og Kommandøren for Galejflotillen [samt Sievers]; fremlægge den Ordre, De maa have til denne Expedition, saaat enhver maa give sit Votum" — og derefter sætte Sagen i Værk . . .

Tordenskjold svarede strax skriftlig, at han allerede havde skrevet til Kongen om det „forehavende Dessein" ligesom ogsaa til General en chef Wedel. Nu kunde Beslutningen ikke ændres. Men hvis Sievers var betænkelig ved at bivaane Aktionen, „da haaber jeg i Herrens Navn mit Dessein uden hans Assistance" lykkeligt at fuldføre[1]).

Det skønnes, at Sievers, som rimeligt er, har kendt Tordenskjolds almindelige Instrux og har fremholdt, at der forud for et Foretagende

[1]) „Fyens" Protokol $^{13}/_{5}$.

som her enten maatte foreligge en bestemt kgl. Ordre eller være holdt Konference med norske Generalitet. Hvis ikke, var Chefen forpligtet til at holde virkeligt Krigsraad med sine Chefer.

Overfor Sievers turde Tordenskjold ikke paastaa at have Kongens Ordre til Foretagendet; men han foregav at have tilskrevet Kongen derom. Dette var jo i det højeste kun halv Sandhed, da han intetsteds nævner, hvori hans „Dessein" bestaar. At han har skrevet til Wedel derom er fuldstændig usandt, hvad der bl. a. fremgaar af en Skrivelse den 6. Juli samme Aar fra Wedel til Tordenskjold[1]), som Svar paa en Skrivelse fra denne sidste, der „begærer min [Wedels] Betænkning om, hvadenten han skal attakere Fjenden eller lægge sig paa en Plads udi Passagen til Defension. Da haver Hr. Kommandøren |: mig vitterlig :| aldrig nogen Tid tilforn med mig om hans ejgentlig Dessein, Søvæsnet angaaende, specialiter konfereret, men vel diskursive snart et, snart et andet talet. Meget mindre er mig nogen Tid af Ds. kgl. May. befalet derudi mig at melere". Da havde Tordenskjold kort i Forvejen haft den Dristighed at berette til Kongen, at han havde aftalt Angrebet med Wedel[2]). Men overfor den fornemt tænkende og handlende Wedels Erklæring er Tordenskjolds Paastand ganske betydningsløs, og han drister sig heller ikke til overfor Wedel selv at fastholde sin Paastand[3]).

Den Styrke, som Tordenskjold raadede over ved Göteborg, bestod af de to mindre Orlogsskibe, to Skytsskibe, „Pramme", 8 Galejer og et betydeligt Antal mindre Fartøjer — ialt med en Besætning af henved 4000 Hoveder. Altsaa et betydeligt Kommando. Orlogsskibene var bestykket med 50 svære og lette Kanoner hver. Skytsskibene, der førte henholdsvis 46 og 38 Stykker[4]), mest svære Kalibre, var de egentlige Artilleriskibe. Galejerne førte gennemgaaende kun en enkelt, mellemsvær Kanon og nogle faa lette og var af ringe Betydning i en Artillerikamp. Brandgodset var indladet i Smaafartøjerne.

Ved Bahus, omtr. 10 Kil. ovenfor Göteborg, deler Götaelven sig i to Arme, hvoraf den sydlige løber forbi Göteborg, der dengang udelukkende laa paa den sydlige Flodbred. Den nederste Del af dette Løb

[1]) Side 96.

[2]) Ref. S. $^{25}/_{6}$ N. 13.

[3]) Komm. Gen. Konc. $^{6}/_{7}$; Bergersen 788.

[4]) Antallet af de lettere Stykker paa Skytsskibene kunde dog variere noget.

har mest en Brede af knap 2 Kil. men indsnævres mellem Billingen og Rya Nabbe[1]) til omtr. 1 Kil. Fra Ny Elfsborg udefter aabner Løbet sig til en Fjord, opfyldt af større og mindre Klippeøer samt Holme, der rager op af Vandet som Hvalfiskerygge. Selve Staden var befæstet og forsvaredes yderligere af et Par isolerede Værker. Fortet Ny Elfsborg var opført paa en lille Ø omtrent midt i Farvandet og var ret stærkt bestykket. Paa Billingen, ved Gl. Elfsborg og Rya Nabbe var der mindre Anlæg med svært Skyts[2]). Iøvrigt er Efterretningerne om Værkerne og deres Bestykning meget ubestemte, og Tordenskjold taler i sin Rapport kun om 2 Batterier, og i „Hjælperen"s Journal nævnes ogsaa kun to[3]).

Tæt indenfor Billingen fandtes den lille Orlogshavn „Nya Varfvet", medens Handelshavnen var oppe ved selve Staden. Den maritime Styrke udgjordes af 4 smaa Orlogsskibe, egentlig store Fregatter, samt en Del Galejer og mindre Skibe; men Orlogsskibene var af forskellige Grunde kun delvis bemandet, og først efter Angrebet indkom et betydeligt Antal af det indrullerede Sømandskab[4]). Besætningen i Værkerne og Fæstningen bestod, foruden svage Artilleristyrker, af Smaalands 3- og 5-Mænnings Regt., Oberst Zengerleins Sachsiske (Tyske) Regt. og den nyoprettede Grenaderbataillon, der havde været paa Marsch mod den norske Grænse men af Mörner rettidig blev standset undervejs og beordret til Göteborg. De to svenske Afdelinger talte tilsammen omtr. 1000 Md. Det Sachsiske Regiments Styrke er ubekendt, men det var langtfra komplet. Grenaderbataillonen var en Eliteafdeling. Det Sachsiske Regt. faar ellers sædvanlig mindre god Omtale; men da Zengerlein senere fik svensk Skjoldebrev bl. a. for sit Forhold ved Göteborg, maa det antages, at Regimentet her har viist et godt Forhold.

Skønt der nogen Tid i Forvejen var rekvireret og modtaget en Del Kanon- og Musketkrudt fra Jönköping, var Beholdningerne ret ringe. Efter Kampen den 14. var hele Beholdningen i Staden og samtlige Værker kun 300 Centner Krudt, og der manglede ganske Granater til Mortererne[5]).

[1]) Se Kort Nr. 6.

[2]) Se den livfulde og gode Fremstilling af O. Kuylenstjerna Striderna vid Göta Älfs Mynning 18 ff.

[3]) Nogle Forfattere, bl. a. Bergersen 747, siger, at der ogsaa var Batterier paa Kærringberget, men dette synes ikke at være rigtigt, skønt Tordenskjold i sin Rapport af $^{17}/_{5}$ taler om et Batteri dèr.

[4]) Mörner til Karl XII $^{16}/_{5}$.

[5]) K. K. Br. 1717 1559 og 1569.

Feltmarskal Mörner havde skyndt sig tilbage fra Sundsborg til Göteborg, hvor han ankom den 13. om Eftermiddagen og strax ilede omkring overalt for at mønstre de trufne Anstalter. Disse bestod nærmest i, at de 4 Orlogsskibe blev lagt i Linie bag hverandre tværs over Farvandet ved Nya Varfvet, og at det stejle, højt opragende Kærringberget ligeoverfor Ny Elfsborg besattes med Infanteri. Viceadmiral Strömstjerna havde Befaling over Søstyrken. Kong Karls Svoger, Arveprinsen af Hessen, befandt sig netop i disse Dage i Göteborg og tog energisk Del i Anstalterne.

Om Kampen ved Göteborg den 14. Maj haves der et Par ret udførlige Rapporter fra Tordenskjold, men de er mest Udenomssnak, beregnet paa at undskylde og tilsløre mere end paa at berette, hvad der er foregaaet. „Hjælperen"s Journal er nogenlunde udførlig og er formentlig den eneste paalidelige danske Kilde. Feltmarskal Mörners Beretninger til Kong Karl er meget lakoniske, som i Almindelighed de svenske Rapporter, og blev suppleret ved mundtlig Rapport af Mörners Generaladjutant til Kongen.

Forud for Fremrykningen lod Tordenskjold de to Linieskibe lægge sig for Anker udenfor Kanonskuds Afstand fra Ny Elfsborg, hvor de forblev under Kampen. Det synes, som om han har ladet næsten hele deres Besætning, Soldater som Matroser, overføre til de andre Fartøjer, der herved maa være bleven proppet med Mandskab.

Ved 9-Tiden om Aftenen d. 13. lettede Angrebsstyrken. Skytsskibene blev bugseret forrest, derefter kom Galejerne; Smaafartøjerne sidst. Det gik langsomt, skønt Vinden ikke var ugunstig. Mellem Kl. 11 og 12 faldt de første Skud fra Ny Elfsborg, paa langt Hold. Bugseringen fortsattes under jævn Skydning fra Ny E., hvis Ild dog var temmelig uvirksom. Først mellem Kl. 3 og 4[1]), da det omtrent var helt lyst, blev Kanonaden fra de svenske Batterier og Skibene virksom. „Arken" var forrest, dernæst „Hjælperen", der ved Solopgang ankrede „paa Spring" agter for „Arken", mellem Ny Elfsborg og den fjendtlige Skibslinie m. m.

„Hjælperen"s Journal siger: „Og fyrede allesammen paa de Svenske. Og de igen paa os, saa stærkt de kunde. De Svenske skød stærkt paa os, baade fra Skibene og begge Batterier. Ligeledes fra Ny Elfsborg, saa stærkt de kunde, og vi ligeledes paa dem igen paa bedste Maade". Med den opgaaende Sol faldt Vinden østlig, „dog mest Stille, i Røg og Damp. De fyrede helt stærkt fra Batterierne saavelsom fra

[1]) Solopgang omtr. Kl. 4.

Elfsborg, og det med svært Skyts". Kl. $5^1/_2$ „blev befalet, at vi skulde varpe længer ind. Og vi lettede og holdt længere ind til de Svenske; men de halede alt inden Batterierne. Og vi sloges haardt den hele Vagt" [ɔ: til Kl. 8 Morgen]. „Det ottende Glas [mellem $7^1/_2$ og 8 Morgen] holdt Archa Noæ og Galejerne fra os. Da fik jeg Ordre til at retirere. Vores Skib var ilde forskudt paa Sejl og Redskaber. Vi satte Sejl til og sejlede ud til Orlogsskibene og ankrede dèr."

Det har altid heddet sig, at „Arken" var forrest i Bataillen og dækkede Tilbagetoget. Det fremgaar imidlertid af „Hjælperen"s Journal, at dette Skib har dækket Tilbagetoget. Dets Mandetab var ogsaa dobbelt saa stort som „Arken"s.

Mellem 4 og 5 Timer havde den virksomme Kanonade varet. I denne Tid havde Flotillen ligget paa det snævre Rum, beskudt fra alle Sider. Mærkeligt, at Tabet: 52 døde, 79 haardt og omtr. 40 let saarede, ikke blev større paa de med Mandskab fuldt proppede Fartøjer.

Af Fartøjer mistedes 2 Galejer. Under Tilbagetoget kom „Arken" paa Grund men kom atter af igen. „Hjælperen" bortskød 65 Centner Krudt. Hvad de andre bortskød, kan ikke opgives.

Blandt de Faldne var Næstkommanderende, Sievers. Under hvilke Forhold han blev dræbt, vides ikke; hans Skib, „Fyen", var jo ikke i Kamp, saa at han maa være fulgt med en Afdeling af sin Besætning over paa et andet Fartøj[1]).

Angrebet paa Göteborgs Havn denne Dag var paa Forhaand udsigtsløst. Om det kunde være falden noget heldigere ud, hvis Eskadren var kommen ind før Daggry den 13., faar staa hen; sandsynligt er det ikke. Farvandet i Göteborg Fjord var vanskeligt ved Nattetid, navnlig

[1]) Hans Enke, der sad tilbage med to smaa Børn, siger i et Bønskrift til Kongen om noget af Mandens Tilgodehavende, at hendes sal. Mand under Angrebet var fulgt med og havde gjort sin Devoir, „hvor Ilden var stærkest og Træfningen mest desperat; og saalænge som Gud gav ham Liv og Aande, viste han sig og at være den samme, som han var paa Kolberger Heide" m. fl. Steder. Kongen havde ogsaa benaadet ham med et „særligt Naadestegn at bære". Senere skriver hun til Kongen, at hun har erfaret, at Tordenskjold skal have forebragt denne, at han (T.) ikke havde ordineret S. „paa Post" — „maaske for at sætte en Blame paa min sal. Mand efter hans Død, til sin egen Befrielse". Hun sender derfor Kopi af Sievers' Henvendelse til Tordenskjold og dennes Svarskrivelse in orig. (I. S. t. Kr. Kanc. (Søetaten) $^7/_7$ og $^{12}/_7$ 17).

for de tunge Skytsskibe[1]), og Fremrykningen det sidste Stykke den 14. tog megen Tid.

Det maa i høj Grad forbause, at Tordenskjold saa forsigtigt lod sine Orlogsskibe ligge uvirksomt udenfor Skudvidde. Det maatte være rigtigt, fra første Øjeblik at være saa stærk i Artilleri som muligt; og uden at løbe nogen alt for stor Risiko kunde Orlogsskibene nok finde en Plads indenfor Kanonskuds Afstand fra Ny Elfsborg, hvorfra de med deres svære Skyts rettet mod dette Fort virksomt kunde have støttet Angrebet. Ogsaa mod det paa Kærringberget opstillede Infanteri kunde Orlogsskibene have gjort god Nytte.

Skytsskibene blev rigtigt benyttet og kæmpede bravt; men det er vanskeligt at indse, hvad de mange svagt bestykkede og med Mandskab proppede Galejer skulde inde i det allerfarligste Omraade — medmindre det var Hensigten, at Infanteriet skulde benyttes til et lille Landgangsforetagende. Men der blev slet ikke gjort noget Forsøg herpaa.

Foretagendet var slet planlagt: uden Kendskab til Fjendens Anstalter i den senere Tid. Det blev slet indledet og gennemført: med kun Halvdelen af de egentlige Kampskibe. Det holdtes gaaende længe efter, at det maatte være gaaet op for Lederen, at det var umuligt at gennemføre. Til Tordenskjolds Undskyldning tjener hans Ungdommelighed og manglende Erfaring i selvstændig at lede et større, sammensat Kommando.

Skønt Tordenskjolds Rapporter om Angrebet — af 17. Maj og 4. Juni[2]) — kun indeholder lidet reelt om Foretagendet, skal der dog, da T. er bleven en historisk Personlighed, nævnes nogle Punkter af dem.

Han skriver, at hvis Vossbein havde slæbt „Arken" over, vilde han være „ankommen ved Daggry". Dette er drøftet foran.

Han hævder at have udvist Forsigtighed og haft gode Efterretninger om Fjenden. Dette passer dog kun daarligt med en anden af hans Udtalelser om Fjendens extraordinære Force og skønne Dispositioner mod „min lille Magt".

Han har konfereret med General en chef om Foretagendet, og Wedel fandt det gennemførligt. Ogsaa dette er omtalt foran.

Han paastaar, at da han fornam Fjendens Dispositioner og indsaa, at det var umuligt at gennemføre Foretagendet, gik han forsigtigt tilbage. — Til en saadan Erkendelse skulde T. formentlig kunnet komme kort efter, at det var bleven lyst, og hans Fartøjer var kommen ind i Rummet mellem Ny Elfsborg og Nya Varfvet — f. Ex. mellem Kl. 4 og

[1]) Se S. 81 Note 1 Bemærkn. herom i „Hjælperens" Journ.

[2]) Adm. I. S.

5 — og saa have beordret Tilbagegangen. Nu veed man ganske vist ikke, hvor Tordenskjold selv opholdt sig under Kampen, men hans Paastand er i ethvert Fald uforenelig med Udtalelsen i „Hjælperen"s Journal, at dette Skib Kl. $5^1/_2$ fik Ordre til at varpe længere ind. Og først henad Kl. 8 fik det Ordre til at „retirere"[1]). Alle de andre Fartøjer havde fortsat Kampen til omtr. Kl. $7^1/_2$.

Af andre Bemærkninger i T.s to Rapporter skal anføres:

Jeg er uden Skyld i, at de to Galejer blev tagen.

Jeg har ikke drevet Kapt. Sievers i Døden men tværtimod opfordret ham til Forsigtighed[!].

Det behagede den barmhjærtige Gud at bevare T. med sunde Lemmer i denne hans 18. Bataille.

Gud har særdeles velsignet Hans Kgl. May.s retfærdige Vaaben med denne Aktions lykkelige Udfald, som af alle Forstandige . . . uden egen Ros . . . kaldes ret for „glorieuse".

Det var den skarpeste Bataille i mere end 100 Aar.

Admiral Strömstjerna har af Prinsen af Hessen faaet en haard Reprimande, og Kommandanten paa Elfsborg er arresteret, da de ej har holdt sig godt i „Slaget" osv. osv.

Det er forbavsende, hvad der dengang kunde puttes ind i en tjenstlig Rapport.

De svenske Oplysninger om Kampen er som foran nævnt meget kortfattede, og man synes ikke at have tillagt Affæren særlig stor Betydning. Om de svenske Fægtningstab oplyser et opfanget svensk Brev, at disse kun skulde være 9 Mand og intet Fartøj. Tordenskjold skal, hedder det, have mistet 2 Galejer og efterladt 32 Md. døde foruden dem, han rimeligvis har ført med sig[2]). Ifølge Mörner skal de Faldne være bleven begravet paa Brännö — 4 Kil. udenfor Ny Elfsborg[3]).

---

[1]) Dette Tidspunkt stemmer med Mörners Rapport paa selve Kampdagen. Bergersen siger S. 746, at T. „i Dagbrækningen [Kl. 3—4] den 14. kom ind i Farvandet mellem Ny Elfsborg og Nya Varfvet"; S. 749 at T. „snart" var klar over, at der intet var at udrette, hvorfor han besluttede at trække sig tilbage. Bergersen anfører smst. efter „Laalands" Journal, at den stærke Kanonering fra begge Sider vedvarede til i Dagvagten 7. Glas. Ordene „Dagbrækningen", „snart" og i „7. Glas" [Kl. 7—$7^1/_2$] lader sig imidlertid daarligt forlige med hverandre. Smlgn. ogsaa Wahl 159 ff.

[2]) Ref. S. Raben $^{12}/_6$.

[3]) Mörner t. Kong Karl $^9/_5$.

I Dagene indtil 26. Maj blev Tordenskjold liggende med Eskadren paa Göteborgs Fjord, uden at det kom til yderligere Fægtning. Efter sin sædvanlige Skik søgte T. næsten daglig at parlamentere med Fjenden, snart om et, snart et andet. Den 20. skriver Mörner til Kongen, at de fjendtlige Skibe endnu ligger der. Enten ventes der paa flere Skibe fra Kjøbenhavn, mener han, eller ogsaa vil de lukke for Tilførsler. Han lader af al Kraft arbejde paa at faa sine Galejer udrustet. 5, deriblandt de 2, de tog fra Fjenden, er alt færdig; og naar han faar endnu et Par Stykker til færdig, vil han ikke betænke sig paa at gaa løs paa Fjenden[1]).

Gennem norske Generalitet havde Tordenskjold d. 17. Maj beordret nogle af sine Krydsere til snarest at slutte sig til ham ved Göteborg. Samtidig med at Wedel anmodede Tordenskjold om at sørge for Konvoj til Overførslen af de jyske Regimenter fra Norge, søgte han at stifte Fred mellem Tordenskjold og Vossbein, efter at denne sidste havde givet Wedel en Fremstilling af Striden med Tordenskj. I velvalgte Ord og under Henvisning til begges dygtige Tjeneste fremhævede Wedel for den ene Part Nødvendigheden af at undgaa alt, hvad der kunde gøre de Undergivne „modvillige eller genstridige" — for den anden „med sømmelig Føjelighed at følge den ham foresatte Kommando". For den ene som den anden burde Hensynet til at fremme Kongens Tjeneste være det afgørende.

Wedel anmodede indtrængende Tordenskjold om med sin Eskadre at forblive ved „de Wigsidiske Kyster, paadet vore egne Grænser for Ulempe og Skade" fra Fjendens armerede Fartøjer kunde sikres, „hvilket hannem som en høj fornøden Ting særdeles rekommanderes"[2]).

Den 26. Maj lod Tordenskjold de to Skytsskibe afgaa til Fladstrand[3]) og sejlede samtidig med hele den øvrige Del af Søarmaturen langsomt nord paa. Efter nogle Razziaer, egentlige Plyndringer, paa den svenske Skærgaardskyst kom han selv med Orlogsskibene til Larvik i Begyndelsen af Juni. Forinden Afsejlingen fra Göteborg havde han fra Admiralitetet modtaget en paa Grundlag af hans Rapport af 17. Maj affattet trøstende Skrivelse, der dog sluttede med, at han ikke en anden Gang maatte indlade sig paa saadanne Foretagender uden særlig kgl. Ordre. Yderligere havde han den Glæde, at Fregatten „Raa", paa sin Vej fra Kjøbenhavn ind til ham, ved Indløbet til Göteborg Fjord bemægtigede sig en rig Prise „De Lindeboom". Om Prisepengene her-

[1]) Mörner t. Kong Karl $^{9}/_{5}$.
[2]) Komm. Gen. Konc. $^{18}/_{5}$, $^{19}/_{5}$ og $^{21}/_{5}$. Tordenskj. t. Wedel $^{17}/_{5}$.
[3]) Expd. $^{12}/_{5}$ Nr. 678. Se S. 80.

for rejste sig mellem Chefen paa „Raa" og Tordenskjold en hidsig Strid, der mange Aar efter Tordenskjolds Død og med skiftende Domsafsigelser endte med, at Tordenskjolds Bo gik af med Sejren[1]).

Det er nævnt foran[2]), at Admiral Gabel p. G. a. Svaghed og hans „partikulære Affærer" var bleven entlediget, og at Admiral Raben havde afløst ham som Chef paa Flaaden i Østersøen. Nogle Dage senere blev Overkrigssekretæren for Hær og Flaade, General Eickstedt, entlediget og Gabel udnævnt til hans Eftermand. Om Grunden til Eickstedts Afskedigelse kan der ikke oplyses noget bestemt. Saadanne Forandringer i de højeste Embedsstillinger anordnedes af Selvherskeren uden officiel Mellemkomst af andre.

Eickstedt var ikke nogen betydelig Mand og navnlig ikke i Besiddelse af Initiativ, men han var en korrekt, pligtopfyldende og diskret Officer og Embedsmand. Som en Grund til hans Afskedigelse kan man gætte paa, at han kun modstræbende har kunnet gaa ind paa Planerne om Rytteriets Forøgelse og faste Tilknytning til bestemte Omraader, de nye Ryttergodsdistrikter, og Kongens herved foranledigede betydningsfulde Godspolitik. Disse Planer og Gennemførelsen deraf optog i disse Aar mere end noget andet Kongen. Gabel har i Fortrolighed udtalt, at Kongens Planer i saa Henseende var uhensigtsmæssige, upaakrævede; men han har desuagtet gjort sig til Kongens lydige og villige Redskab for paa andre Omraader at opnaa personlig Indflydelse.

Det var noget usædvanligt, at en Søofficer blev Overkrigssekretær, thi vel sorterede baade Marinens og Hærens Anliggender under ham, men Marinen havde i Admiralitetet en Institution, der forenede Administrations- og tildels ogsaa Kommando-Myndighed, medens Hæren ikke havde noget tilsvarende „Generalitet". Med Gabels Udnævnelse og hans hurtigt voxende overordenlig store Indflydelse paa Kongen forrykkedes det tilvante Forhold i Forsvarsvæsnet paa uheldig Maade, idet Gabel indskrænkede Admiralitetets naturlige Omraade og Myndighed, samtidig med at han opnaaede en Indflydelse paa Hærens Anliggender, der ikke svarede til hans Evner og Indsigt[3]) og bragte ham i stadig

[1]) Om denne Sag se bl. a. „Raa"s Journal $^{21}/_{5}$ 17, sammes Protokol $^{26}/_{5}$ 17 og Adm. I. S. s. D. Dansk hist. Tidsskr. IX 5 282 ff.

[2]) S. 75.

[3]) Hans første personlige skriftlige Udfærdigelser vedrørende Landetaten er meget naive, næsten komiske.

Konflikt med Hærens Generalkommissariat. Som det senere vil blive omtalt, blandede han sig ogsaa hurtigt i Udenrigspolitiken, der hidtil havde været Konsejllets, særlig Gehejmeraad Sehesteds, specielle Omraade. En meget uheldig Side hos Gabel var, at han paa flere Omraader var en stærkt interesseret Geschæftsmand og ikke synes at have trukket de rette Grænser mellem Pligterne som Embedsmand og som privat Forretningsmand. Af Karakter var Gabel overfladisk og løs men samtidig livlig interesseret paa mange Omraader, human og velvillig.

Gabel havde hidtil viist sig som Tordenskjolds Velynder, og det vedblev han ogsaa herefter at være, skønt T. trak store Vexler paa hans Velvillie. En af hans allerførste Embedshandlinger som Overkrigssekretær blev at tage Standpunkt til Tordenskjolds Forhold i den sidste Tid, hvad han gjorde i „Haandbrev" til denne. Han skriver, at Kongen misbilliger, at Tordenskjold har ophævet Blokaden af Göteborg, og T. skal snarest muligt genoptage den med samlet Magt. Admiral Raben har faaet Ordre til at tale med Admiral Byng om Befaling til de engelske Skibe i „Nordsøen" om at forene sig med T., der skal søge paa alle Maader at holde god Harmoni og Venskab med Englænderne. Ingen af Parterne skal salutere for hinanden; hver af dem kommanderer sit „Korps" og besørger sin Vagt. Skal der holdes Krigsraad, var det bedst, for at undgaa al Disput, at T. enes med Englænderne om, „at om I var hos de Engelske, vilde I holde Conseil de guerre hos dem; og var de Engelske hos Eder, kunde Conseil de guerre holdes dèr". Begge Parter bør sætte sig paa en Fod at leve meget „familliер" med hinanden, hvorved mange Disputer kan vorde ophævet.

De to til Fladstrand oversendte Skytsskibe kan Tordenskjold trække til sig og benytte ved Blokaden af Göteborg ganske efter Forholdene, „saasom vi dem ej her behøver".

Kongen har befalet Gabel at „melde monami", at Majestæten „ikke aldeles er ret vel fornøjet med den sidste Aktion: At lade sacrifiere saa mange Folk foruden at være assureret om en lykkeligere Succes. Og om man endskønt havde kunnet komme til at brænde en Snes Skibe op, som dog efter den Situation ifra Göteborg ikke ret vel var muligt, saa var det dog ikke værd derfor at lade skyde en Snes Mennesker ihjel, fordi et Skib kan man bygge udi 1 Aar, og til en god Matros[1]) vil i det ringeste 24 Aar". Kongen befaler derfor, „at naar monami en

[1]) Sømanden Gabel har kun Tanke for Matroserne — ikke for de dræbte Soldater.

anden Gang en Sag af saa stor Importance vil attakere, at han da først derom indsender en Projekt" for at indhente Kongens Resolution.

Dernæst vil Gabel „som en oprigtig Ven" paalægge Tordenskjold, at denne „sig noget beflitter at være elsket af Deres Officerer og Gemene, og at De Deres rude Hastighed noget lidet vilde polere med Douceur og Sagtmodighed og komme i Hu, at Lykken løber underlig omkring i Verden. Og maa De pardonere mig, at jeg Dennem siger, at Deres Konduite med Kapt. Vossbein lugter meget af Hævngærrighed, som er den største Vice, et Menneske kan have, hvorudi De slet ingen Generøsitet haver ladet se. For var der en Officer, som var min største Uven og havde begaaet en Forseelse, saa havde jeg ikke sovet roligt, førend jeg fandt Occasion til at give den Officer Lejlighed til at redressere hans Forseelse, og naar han da ikke vil profitere deraf, bør man ogsaa at sætte al Barmhjærtighed tilside".

„Det dependerer af Eder at tage dette an efter eget Behag, og kan I være forsikret, at om jeg ikke holdt Eder som min Ven, at jeg ikke herom saa vidtløftigen skulde skrive . . ."[1])

En smukkere, mere hensynsfuld Form for en højt stillet Overordnets Formaning til en ung Officer end Gabels her til Tordenskjold kan vel ikke tænkes. Den vidner om den højest tilladelige Grad af Overbærenhed og Velvillie, forbunden med virkelig fornem Tænkemaade.

Noget senere fik Vossbein skriftlig en skarp Irettesættelse af Gabel. Da Tordenskjold imidlertid efter Modtagelsen af Gabels Tilrettevisning var gaaet i Forbøn for Vossbein, blev denne sidste i Betragtning af hans ellers udviste udmærkede Forhold samtidig forfremmet til Kommandørkaptajn[2]).

Omkring den 20. Juni overførte Tordenskjold de jyske Regimenter til Fladstrand. Herved passerede han den engelske Kattegatseskadre til Ankers under Skagen. Skønt Kongen d. 9. Juni havde paalagt Raben, af „al Magt" at formaa Byng til at lade denne Eskadre forene sig med Tordenskjolds til Blokade af Göteborg, var der hidtil ikke sket noget i denne Retning, og Englænderne synes at have forholdt sig ganske passivt. Eskadrechefen sendte nu et af sine Skibe til Fladstrand til Forhandling med Tordenskjold. Tordenskjold maatte dog indberette, at han forgæves havde konfereret med den engelske Eskadrechef om Indeslutning af Göteborg og Marstrand. Englænderen havde ikke villet

[1]) Okr. udg. $^{8}/_{6}$ Nr. 177.
[2]) Okr. udg. $^{26}/_{6}$ Nr. 198.

indlade sig videre paa Sagen og sagt, at hans Admiral nok ved Lejlighed vilde give ham Ordre i saa Henseende. For øvrigt havde han sendt to af sine fire Skibe til Hovedflaaden i Østersøen for at proviantere.

Tordenskjold vendte saa tilbage til Larkollen, medtagende de to Skytsskibe, der havde ligget ved Fladstrand og forgæves ventet paa nærmere Ordre til at gaa til Østersøen, til Deltagelse i Fællesforetagender af de to Hovedflaader. Saadanne Foretagender var altsaa stillet i Bero[1]).

Til Gengæld synes man i Kjøbenhavn nu at interessere sig mere for Göteborg, thi den 26. Juni anmodede man Lord Polwarth om at beordre Eskadrechefen i Kattegat til Handling i Forbindelse med Tordenskjold for om muligt at ødelægge Göteborgeskadren. Man fremholdt, at Tordenskjold raadede over 3 Orlogsskibe[2]), 2 Skytsskibe og nogle Galejer og mindre Fartøjer. Hvis han blev forstærket med 3 engelske Skibe, bliver han Göteborgeskadren overlegen og kan helt afspærre Göteborg. Der synes at være nogen Modsigelse her, thi at afspærre Göteborg er ikke det samme som at ødelægge Eskadren dèr. Det var dog Meningen, at man vilde begrænse sig til det første; thi Gabel skrev til Tordenskj., at det var Kongens Villie og Befaling, at Göteborg skulde blokeres. Naar T. faar tre Englændere med sig til sin egen Styrke, skal han indespærre Göteborg. Hertil føjer Gabel nogle stærkt fornødne Paalæg og Formaninger angaaende administrative Forhold[3]).

Det viste sig imidlertid umuligt nu at formaa Englænderne til Optræden sammen med Tordenskjold; de var ikke længere „piqueret"; Jærnet var bleven koldt. Under saadanne Omstændigheder ansaa Tordenskjold sig ikke „kapabel" til at blokere Göteborg og sendte en Expres til Kjøbenhavn for at erfare, om han alligevel skulde begynde derpaa[4]). Efter at have indhentet Kongens Resolution svarede Gabel, at da Tordenskjold havde forestillet, at Blokaden „vil falde noget kostbar og besværlig", bemyndigedes han i Stedet derfor til, ved stadig Krydsning at holde Søen saa ren som muligt, og saaledes at stedse Halvdelen

[1]) Expd. $^{9}/_{6}$; Adm. I. S. Tordenskj. $^{22}/_{6}$; „Hjælperens" Journ. $^{18}/_{5}$.

[2]) Orlogsskibet „Göteborg" var bleven sendt op til Forstærkning.

[3]) Geh. R. $^{26}/_{6}$; Okr. udg. $^{26}/_{6}$. Wedel havde søgt at formaa Tordenskjold til at indgive Maanedslister over sine Besætninger i Lighed med, hvad der skete i Hæren. Herimod havde T. rejst en Himmelstorm, men efter det mislykkede Angreb paa Göteborg faldt han strax tilføje uden Indvending.

[4]) Komm. Gen. Conc. (til Tordenskj.) $^{1}/_{7}$; Bergersen 781.

af Eskadren var i Søen. Galejflotillen burde stedse holdes i sejlklar Stand til at angribe Fjenden, hvis denne skulde forsøge paa med sin Flotille at føre Artilleri hen til Skjeberg Kilen til Angreb paa Frederiksstad, „som er det preciøseste Sted, som Kongen har i Norge", hvilket Tordenskjold „udi højeste Maade" maatte holde for Øje[1]). Denne Ordre maa Tordenskjold have haft, inden han foretog Angrebet paa Strømstad d. 19. Juli, men først efter Nederlaget her traf han Forberedelse til at efterkomme den.

Efter sin Tilbagekomst til Norge begyndte Tordenskjold en ny, hidsig Kamp med de norske Myndigheder om Soldateske, Penge, Proviant og Ammunition til Eskadre og Flotille for Blokadeforetagendet m. m. General Wedel var i høj Grad interesseret i, at T. nu skulde indeslutte Göteborg, hvad han altid havde anset af stor Betydning: „Derfore det ej heller anderledes kunde udfalde [end] til Hs. May.s Misfornøjelse", at T. i Maj havde forladt dette Sted. Skønt T. selv skulde sørge for Proviant[2]) fra Kjøbenhavn, vilde Wedel dog lade udlevere til ham for at fremme Kongens Tjeneste. Penge og Ammunition skulde han ogsaa faa, men de store Fordringer om Soldateske ansaa W. for overdreven under de foreliggende Forhold, der baade paabød den største Økonomi med Mandskab og ikke nødvendiggjorde de krævede store Styrker. Det skønnes, at Wedel havde fuldstændig Ret heri, thi exempelvis et Skib som „Hjælperen" medførte over det dobbelte Antal Soldater af, hvad det var reglementeret med. Idet Wedel beordrede Gen. Lützow til at afgive 1000 Md. til Tordenskjold, bemærker han, at man „lettelig kan slutte, at Kommandør Tordenskjold, i Henseende til saa stærk en Besætning, ham forhen var given, har maattet have et vist Dessein" [nemlig det mod Göteborg i Maj]. Men nu, da T. kun har Kongens Ordre om Blokade, kan saa store Styrker ikke være nødvendig. Lützow bør anordne Afgivelsen saaledes, at ikke hele Kompagnier afgives, „paa det at ikke eet Kompagni mere skulde ruineres end det andet"[3]). Det er altsaa med megen Betænkelighed,

[1]) Okr. udg. $^{8}/_{7}$; se S. 142.

[2]) Naar Tordenskjold ved denne og andre Lejligheder skriver, at hans Folk „dør af Sult", er dette kun en af hans sædvanlige Overdrivelser. En Undersøgelse af Proviantbeholdningerne paa nogle af hans Fartøjer paa dette Tidspunkt viser, at der i disse Dage havdes Fødevarer af alle Slags for fra $2^{1}/_{2}$ til 7—8 Uger til den fulde Besætning.

[3]) Ref. S. $^{2}/_{7}$ Nr. 1; Komm. Gen. Konc. $^{18}/_{6}$ til Lützow og Tordenskj., $^{21}/_{6}$ til Lützow, Sahlgaard og Alsbach, $^{28}/_{6}$ til Lützow og Tordenskj., $^{1}/_{7}$ og $^{4}/_{7}$ til Lützow.

at Wedel har overladt saa mange af sine Undergivne til Tordenskjold.

I disse første Julidage gik der atter alarmerende Rygter om fjendtlige Foretagender mod Norge. En fra Göteborg undvegen fangen dansk Søkadet bragte Efterretning baade til Wedel og Tordenskjold om, at en Transportflaade var afgaaet fra Göteborg mod nord med Proviant og Ammunition, hvorfor Wedel indtrængende anbefalede Tordenskjold at træffe Anstalt herimod. Kommandanten i Frederikssten vidste at berette, at samtlige Orlogsskibe og Galejer i Göteborg skulde gaa til Strømstad, koste hvad det vilde! Betydelige Troppestyrker skulde være i Fremmarsch fra syd og øst mod Grænsen. Om 14 Dage vilde Kong Karl selv gaa over Svinesund, angribe, belejre Frederiksstad og bombardere Frederikshald. Store Mængder Skyts og Ammunition var indskibet i Göteborg for med Orlogsskibe og Galejer at føres til Grænsen. Wedel tog det til at begynde med ret roligt og mente, at disse Efterretninger var „nok af samme Slags som mange af dem, man forgangen Vinter havde". Tordenskjold tillagde dem derimod strax stor Betydning. Men om han virkelig har troet paa dem, eller han kun benyttede sig af dem til at presse mere Mandskab og Ammuntion ud af Wedel, faar staa hen.

Wedel blev efterhaanden smittet af den almindelige Uro, begyndte at tænke paa Samling af Tropperne og søgte ogsaa af den Grund at „menagere" Tordenskjolds Fordringer. Samtidig paalagde han dog Lützow at efterkomme disse, „paa det han [Tordenskj.] ikke i Mangel deraf skulde undskylde sig eller foregive, at han ikke med Flotillen kunde forføje sig til den af Hans May. anbefalede Post og Blokaden for Göteborg foretage". Han fandt Tordenskjolds Rekvisitioner paa Krudt stærkt overdrevne, og det ses ogsaa, at Skytsskibene ikke kunde rumme de dem tildelte Beholdninger, men maatte indlade en stor Del deraf i det dem hver ledsagende Koffardifartøj (Tender).

Samtidig med selv at træffe Forberedelser til at tage mod det svenske Angreb pressede Wedel paa Tordenskjold om at „efterleve sin Ordre og forføje sig paa den ham af Hans May. befalede Post for at afværge og forekomme |: næst guddommelig Bistand :| det Onde, som Fjenden kunde paa vore Grænser ... tentere". Han anbefaler T. at afvende og hindre Fjenden i at fremtransportere Krigsmateriel fra Göteborg. Fra Vinger, hvor han opholdt sig paa Inspektion, beordrede han en almindelig Fremrykning mod Grænsen af samtlige geworbne Afdelinger og de nærmeste af de udskrevne. Grænsefæstningerne lod han

forsyne med Proviant og Ammunition som for en forestaaende Belejring, „i denne Tid, da Lyset ligesom brænder paa Fingeren, og man ej veed, hvor snart Fjenden noget imod samme Fæstning [Frederiksstad] vil foretage". Ved Skjeberg og Torpum, tæt nordvest for Frederikshald, lod han afstikke Lejr til et samlet Korps, og herefter ilede han tilbage til Kristiania for at samarbejde med Slotsloven om yderligere Anstalter[1]).

Den 6. Juli svarede Wedel paa en lige modtagen skriftlig Forespørgsel fra Tordenskjold, der „begærer min Betænkning om, hvadenten han skal attakere Fjenden eller lægge sig paa en Plads udi Passagen til Defension. Da haver Hr. Kommandøren |: mig vitterlig :| aldrig nogen Tid tilforn med mig om hans ejgentlig Dessein, Søvæsnet angaaende, specialiter konfereret, men vel diskursive snart et og snart et andet talet[2]). Meget mindre er mig nogen Tid af Deres Kgl. May. befalet, derudi mig at melere". Men paa T.s Forlangende vil W. „erindre om", at det for den kgl. Tjeneste og Landets Defension er højst fornødent, at Tordenskjold „jo før, jo bedre og uden Tids Forsømmelse" løber ud med saavel Orlogsskibene som Fregatterne og Galejflotillen „og efter sin gode Konduite som en Sø Officer derunder søger Lejlighed at forhindre, at Fjenden med sin Sømagt ikke enten bliver tilladt at fatte Post paa de norske Kyster, ejheller i Dynekil, Strømstad eller dèr omkring ..." Wedel tilføjer, at det skulde gøre ham meget ondt, om „nogen Forsømmelse, formedelst vor Søarmatur ikke betimelig er udgaaet ...", skulde kunne formodes at være Skyld i, at et saa vigtigt Foretagende ikke bliver udført, og „om Hr. Kommandøren noget Ansvar i saa Maade skulde tilfalde". Hvorfor Wedel atter og indtrængende anbefaler Tordenskj. „bedste Flid og Nidkærhed". Wedel tilføjer nogle Bemærkninger om, at Tordenskj. selv er Skyld i, at han endnu ikke har modtaget de ham anviste Penge, samt i at det norske Søforsvar ikke tidligere var bleven forstærket paa forskellig Maade. Havde Tordenskj., slutter Wedel sin Skrivelse, virket for dette sidste, vilde Stillingen have været gunstigere, end Tilfældet var nu[3]).

[1]) Komm. Gen. Konc. $^{4}/_{7}$ til Lützow og Tordenskj., $^{4}/_{7}$ til Schwertfeger, $^{6}/_{7}$ til Slotsloven.

[2]) Bergersen S. 794 refererer ikke Wedels Skrivelse korrekt, naar han skriver, „at de [Wedel og T.] „discoursive" har talt snart om ett, snart om et annet" ; thi W. skriver udtrykkelig, at det er Tordenskjold, der har talt om mangt og meget — hvad der er noget ganske andet.

[3]) Komm. Gen. Konc. $^{6}/_{7}$.

Wedel har altsaa bestemt afslaaet at gaa ind paa Tordenskjolds Forsøg paa at faa tegnet en skriftlig, blanko Ulykkesforsikring. Dette laa Wedel saameget nærmere, som T. ikke med et Ord antyder, hvad han muligvis kunde have i Sinde men — naivt, eller hvad man nu vil kalde det — skriver til Wedel, at han kun overfor Kongen, Konsejllet og Admiralitetet kan aabenbare et hemmeligt Dessein[1]). Man spørger her forbavset: Men Planen for Angrebet paa Göteborg i Maj vil han ifølge sin Paastand i Forvejen have drøftet med Wedel og faaet dennes Tilslutning. Var det da ikke mindst ligesaameget et „hemmeligt Dessein"?

Til General Lützow skrev Wedel Dagen efter, at Fjenden vistnok vilde søge, med det første at sætte sig fast ved Strømstad. Det havde derfor visselig været godt, om Tordenskjold betimelig var løben ud med Søarmaturen for at forhindre dette, „hvorom jeg hannem . . . atter igen har tilskrevet". W. tilføjer, at han endelig idag paa sine mangfoldige Indstillinger har faaet Kongens Tilladelse til at forsyne Søarmaturen fra Landetatens Beholdninger „til uomgængelig Fornødenhed". Lützow bedes om at „flittig ville pressere paa Kommandøren, at han skyndeligst med Søarmaturen udgaar". Atter den følgende Dag skriver Wedel til Lützow, at denne yderligere kan give Tordenskjold noget Mandskab, skønt det kan forudses, at Hæren selv faar Brug for hver eneste Mand nu. To Dage senere skriver Wedel til Lützow, at det er godt, at denne har ladet Tordenskjold faa det Antal Mand, han forlanger, „paa det han ikke siden derover skulde paaberaabe sig at være opholdt"[2]).

Wedels Opfattelse af Situationen fremgaar af en Skrivelse af 10. Juli til den Højstkommanderende nordenfjælds, Generalmajor Vind: At han har sammendraget Tropperne „formedelst Fjendens Mouvement, og da han [Fjenden] nu for kort siden med sin Sømagt fra Göteborg er udgaaet og til Strømstad ankommen baade med Proviantskibe, Folk og andre behøvende Rekvisita under det Skin at fortificere og befæste Strømstad, som og virkelig arbejdes paa", hvorefter han nok vil „give os en Visite", hvad ogsaa Vind bør være belavet paa dèroppe.

Wedel har altsaa godt nok Øje for Betydningen af, at Fjenden hindres i at indrette sig ved Strømstad, ved at Tordenskjold stopper for Tilførsler dertil. At han ikke endnu tillægger dette Sted overvættes Be-

[1]) Bergersen 797.

[2]) Komm. Gen. Konc. $^{7}/_{7}$ til Lützow, $^{8}/_{7}$ til Lützow og Tordenskj., $^{10}/_{7}$ til Lützow.

tydning ligger vel i, at han har indset, at Tilførselsforholdene, til Lands som til Vands, var overmaade vanskelige, og altsaa at dets Muligheder som væsentligt Støttepunkt for et Angreb paa Norge maatte ligge ret fjærnt og var snævert forbunden med, at Fjenden blev Herre i Farvandene deromkring.

Den 11. Juli skriver Wedel til Tordenskjold, at denne formentlig nu er naaet til Koster — altsaa alt har passeret Strømstad. „Saa tviver jeg ikke paa, han med den ganske Flotille jo vel søger det Sted, hvor han med Søarmaturen kan studtze[1]) Fjenden i sit Forehavende og Dessein, hvilket ham for alle Ting til Ds. kgl. May. Tjeneste rekommanderes". Det ser nu ud til, tilføjer Wedel, at Fjenden „ligesom har studtzet" i sine Mouvements og Anstalter, p. G. a. at man paa norsk Side har truffen Modanstalter[2]).

Det var iøvrigt rigtigt, at Fjenden med Opmærksomhed havde fulgt, hvad der af Wedel var anordnet. Det skal dog fremhæves, at der ikke paa svensk Side var foretaget noget extraordinært med større eller mindre Dele af Hæren[3]).

Endelig, langt om længe, d. 7. Juli om Efterm., var Tordenskjold klar til med hele Styrken af Orlogsskibe, Skytspramme, Galejer og mindre Fartøjer at afgaa fra Larkollen. Egentlig skulde han ifølge Ordren af $^{26}/_{6}$ kun have et Par af Galejerne med til Blokaden af Göteborg, medens de øvrige dels skulde have Station i Nærheden af Frederiksstad, dels vedligeholde en Forbindelse med Blokadestyrken. Han tog dog nu det hele med sig foreløbig.

Vinden var ikke gunstig. Tordenskjold selv med „Laaland" slap ud gennem det nordre Gab, men bl. a. „Fyen" og de to Pramme blev liggende. Lodsen paa „Hjælperen" blev i „Kongens Navn i alle Officerernes Nærværelse" spurgt, om han vilde eller kunde sejle „ved saadan Lejlighed. Men han svarte Nej, at han ej tog sig det paa, uden naar Vinden var god". Det blev meldt til Tordenskjold, der svarede, at „kunde han ej sejle, maatte han blive liggende". Lidt senere paa Dagen løb dog „Fyen" ud til „Laaland", der var ankret op. Den 8. om Morgenen tidlig „resolverede" Lodsen at sejle, og i Løbet af Dagen naaede hele Styrken op til Frederiksstad, hvor den forblev til den 14. om Morgenen, fik Soldater ombord, Krudt og Proviant.

Medens Tordenskjold laa ved Frederiksstad, og efter at Wedel havde

[1]) Se i de næste Sætninger Wedels Opfattelse af Ordet „studtze".
[2]) Komm. Gen. Konc. $^{11}/_{7}$.
[3]) Lagermark „Striderna" S. 17.

henvist ham til selv at beslutte om, hvorledes han vilde imødegaa Fjenden, skrev han Beretning til Kongen og Admiralitetet om sine Planer, der først og fremmest gjaldt Strømstad. Han indleder med at omtale Fjendens Søstyrke, som han langt overvurderer. Strømstads Befæstning kunde have været hindret, hvis han betimelig havde faaet, hvad han mener at have behøvet. Det hidtil frygtede Angreb synes ikke at blive til noget, og naar de 3 engelske Skibe kommer, vil han strax blokere Göteborg og Marstrand. For at udnytte Ventetiden vil han søge at emportere eller ruinere Strømstads Befæstning — „dog ikke uden med god Apparence til ingen eller ganske liden Forlis" og først efter nøjeste Rekognoscering. Skulde Attaken vise sig vanskelig, vil han først søge Kongens Resolution[1]).

Det er muligt, at Tordenskjold først d. 8. Juli, da han skrev dette, har fattet Beslutningen om at angribe Strømstad[2]). Hans overdrevne Rekvisitioner af Soldater og Krudt tyder ganske vist paa andet og mere end et Blokadeforetagende — som ogsaa Wedel formodede. Det er dog kun naturligt, at Tordenskjold efter Nederlaget ved Göteborg har tørstet efter en Lejlighed til Oprejsning. Og skønt han ligesom antyder, at Strømstads Forsvarsanlæg var mere fremskreden, end det virkelig var Tilfældet, kunde han med Grund formene, at han var Fjenden langt overlegen i Kampmidler, og at han i ethvert Fald ikke løb nogen større Risiko. Nøjere Oplysninger om Forholdene i Strømstad synes han dog ikke at have haft den 8. Juli.

Den 14. Juli var Vinden nogenlunde gunstig, og Tordenskjold satte nu Kursen mod syd med hele sin Styrke og naaede i Løbet af Dagen frem til og syd for Akersund under afvexlende Sejlføring, Bugsering og Roning men maatte saa ankre op for ugunstig Vind og Strøm. Den 15. om Morgenen kom Orlogsskibene atter under Sejl og naaede ved Middagstid frem til 5—6 Kil. udenfor Strømstad, hvor de ankrede[3]).

---

[1]) Kons. Rel. Tskjold $^{8}/_{7}$.

[2]) Det mener Bergersen (S. 798). Hvorledes Bergersen saa i Tordenskjolds Prokuratorindlæg $^{29}/_{3}$ 1718 (se senere S. 111 f.) kan godkende Udtalelsen om, at Wedel i sin Skrivelse af 6. Juli „var enig i, at Maalet ikke bedre kunde naaes end ved Strømstad" — er uforstaaeligt. Men Tordenskjolds Udtalelse var jo faktisk en Forfalskning af Kendsgerninger (af Wedels Skrivelse). Iøvrigt, hvis Wedel har haft Planen allerede den 6. Juli om Angrebet paa Strømstad, Tordenskjold først den 8. Juli, burde den „uvissnelige heder" m. m., der omstraaler Tordenskjold for Strømstadaffæren, i ethvert Fald overføres fra Tordenskjolds til Wedels Konto.

[3]) Se Kortbilag m. m. Nr. 7 og Textskitsen S. 103.

De to Skytspramme, enkelte Galejer og mindre Fartøjer maatte derimod blive tilbage. Under stadig Varpning, Bugsering og Roning arbejdede de sig langsomt, Stykke for Stykke, sydefter, og endelig den 18. lykkedes det „Arken" og nogle Galejer m. fl. at naa op til Orlogsskibene, der nu havde lagt sig nærmere ind mod Strømstad. Men først d. 19. Kl. 9 om Morgenen naaede „Hjælperen" og Resten af Galejerne op til Strømstad. Da var Kampen forbi. Allerede Kl. $2^1/_2$ om Morgenen denne Dag, ved Herføl Øerne, i Luftlinie omtr. 12 Kil. fra Strømstad, havde man paa „Hjælperen" hørt Skydning fra Strømstad. Da „Hjælperen" endelig ankrede op, saa man fra den, at „nogle af Skibene havde lidt stor Skade af Batterierne, hvor de havde attakeret"[1]).

Den lille Skærgaardsby, Fiskerby, Strømstad var i Løbet af den foregaaende Maaneds Tid begyndt at faa nogen krigsmæssig Betydning, efter at Sundsborg ved Svinesund hidtil alene havde draget Opmærksomheden hen paa sig. Til ind i Maj havde Byen hverken haft Magasiner af nogen Art eller militær Besætning; men derefter blev der af tilfældige Aarsager lagt en lille Garnison, 100 Md., derind[2]). Den 1. Juni befalede Kong Karl imidlertid, at der skulde oprettes Magasiner her; Byen skulde, hedder det, indrettes til „Hoved-Magasins Stedet" saavel for Ammunition som for Proviant, der skulde føres dertil fra de andre Magasinsteder i denne Del af Landet. Generalguvernøren, Feltmarsk. Mörner, beordrede strax de nærmeste Landshøvdinger til, alt efter Forholdene ad Sø- eller Landvejen, ved Dag og Nat, at lade Proviant føre til Strømstad. Hvad der førtes til ad Søvejen skulde ledsages af armerede Fartøjer. Indretningen af et stort Bageri befaledes. Den 9. Juni berettede Mörner, at han havde travlt med den første Søtransport fra Göteborg, fra hvis Volde han efter Kongens Befaling havde ladet tage 10 24 Pds. og 10 18 Pds. Kanoner samt Ammunition m. m. Endvidere vilde han lade Størstedelen af Hallandske Infanteriregiment indskibe, medens Resten af Regimentet ad Landevejen skulde marschere til Strømstad.

Allerede nu[3]) kunde Mörner underrette Kong Karl om, at man hinsides Grænsen har „ondt til" Strømstad, der ligger saa „tæt paa

[1]) „Hjælperen"s Journal.
[2]) Mörner til Kongen $^1/_5$.
[3]) Mörner til Kongen $^{29}/_5$. Lagermark Striderna S. 171.

Næsen af Frederiksstad"[1]), og at der herfra kan voldes Fjenden store Ulykker. Den første Transport, der bestod af 5 Skibe med Proviant foruden nogle armerede Fartøjer, kom til Strømstad den 2. ell. 3. Juli uden nogensomhelst Hinder. Mandskabet blev strax landsat; de ledsagende Galejer lagt saa langt ud paa Fjorden, at de med første gunstige Vind kunde vende tilbage til Göteborg til ny Transport, og nogle af dem satte strax Kursen mod syd.

I de samme Dage havde Generalmajor Hierta overtaget Kommandoen langs Grænsen her. Han havde trukket Vesterbottens Regiment til, til Arbejde sammen med Hallands Regt.[2]) (Oberst Rutenschiöld) paa Opførelse af Batterier ved Havnen og Sikring af Proviantfartøjerne, hvilke han havde ladet lægge ind i Havnen. Denne var ikke bredere, end at den kunde „overskydes med Musketteri". Paa Mörners Befaling og nærmere Anvisning af Hierta paabegyndte Oberstltn. Clausen med Grenaderbataillonen strax Anlæget af et Batteri „foran Indløbet til Kanalen", og han ventede, endnu samme Dag at kunne faa tre svære Kanoner anbragt deri. Yderligere skulde der indrettes 3 Batterier „paa begge Sider af Kanalen", hvorved man vilde blive i Stand til at forhindre „alle fjendtlige Desseins". Om „Torenschildts" Eskadre havde man da ingen anden Efterretning, end at den stadig laa ved Larkollen m. m[3]).

Da Tordenskjold foretog sit Angreb, bestod Forsvarsværkerne af et stort Batteri, „Carolus", paa 14 24- og 18-Pds. Kanoner, paa den vestre Side af den tæt udenfor Havnen liggende lille Klippeø Laholmen, der ved en Træbro var forbunden med Byen. Ifølge Tordenskjolds Rapport efter Kampen havde dette Batteri endnu ikke noget Brystværn, da Angrebet skete. Inde ved selve Havnen var der opført to smaa Batterier med 3 Stykker svært Skyts i hvert. Infanteristyrken var ret betydelig nemlig Hallands og Vesterbottens Infanteriregtr. samt muligvis Dele af Vestgötadals Inf. Regt., endvidere det meste af Gre-

[1]) Strømstad ligger i Luftlinie godt 20 Kil. fra Frederikshald, 30 Kil. fra Frederiksstad.

[2]) Bergersen nævner S. 804, at Vesterbottens Regt. droges til fra Vestergøtland, men S. 814 opføres Vestgøtadals Regt. og Norrbottens Regt. efter Angivende efter den svenske Inskription paa Mindesmærket i Strømstad. Men i et Forhør paa „Laaland" over tre Desertører af Hallands Inf.regt. udsagde disse, at Besætningen under „Actionen" var Hallandske Regt. og Vesterbottens Regt. samt Hovedstyrken af Grenaderbataillonen (Orig. kgl. Ordr. t. Konsejllet $^{8}/_{8}$). Der fandtes iøvrigt næppe noget „Norrbottens Regt." dengang.

[3]) Mörner til Kongen $^{26}/_{6}$ med Bilag fra Hierta og Clausen.

naderbataillonen. Fra Göteborg var medfulgt noget Artillerimandskab. Med Ammunition til det svære Skyts var det yderst smaat, idet man kun raadede over 30 Skud pr. Kanon, og der var kun ringe Udsigt til betimelig at faa mere transporteret frem, saalænge den fjendtlige Eskadre forblev ved Kysten.

Fra det en halv Kilometer brede Indløb til Strømstad Fjord mellem S. Långöen og Halsörholmene, omtr. 3 Kil. vest for Strømstad, aabner Fjorden sig noget men begrænses atter af Killingholmen, Furuholmen og Bjørkholmene. Disse tre Holme sammen med Notholmen nordligere ligger i en Bue udenom Strømstad i en Afstand af 1—$1^1/_2$ Kil.

Laholmen, der nu er landfast med Strømstad, er kun 5—600 Meter i Omkreds og hæver sig ret brat op fra Fjorden.

Sejlløbets Hovedretning indefter er øst-nordøst, og Vanddybden er selv i de smalle Løb meget betydelig.

Efter at Tordenskjold, som foran nævnt, med de 3 Orlogsskibe den 15. Juli havde ligget omtr. 5 Kil. udenfor Strømstad, mellem Holmengraa og sydlige Hällesø, et Par Timer, lettedes Anker, Skibene gik nærmere ind og ankrede om Eftermiddagen mellem Kl. 3 og 4 omtr. 2—3 Kil. udenfor Byen, syd for Killingholmen[1]). Fra Batteriet paa Laholmen afgaves nogle Skud, der dog ikke rakte ud til Skibene. „Vi drillede med vore Stykker" og gjorde alting klart til Bataille, for at være parat, naar Prammene og Galejerne naaede op. Den næste Dags Formiddag aabnede svenske Infanterister fra Killingholmen Musketild mod Skibene, der sendte Chaluper og Baade ind med Soldateske, hvorpaa Svenskerne gik tilbage. Under Landsætningen blev der skudt paa Fartøjerne fra Batteriet paa Laholmen, „dog, Gudske-lof, gjorde ingen Skade videre". Om Eftermiddagen samme Dag gik Tordenskj. iland „paa Fjordens nordlige Bred", sandsynligvis paa Killingholmen[2]), med

[1]) Til Fremstillingen er hovedsagelig benyttet „Göteborg"s Journal (Kapt. Danielsen). Endvidere Kapt. Rostgaards („Fyen") Indberetn. $^{26}/_7$ til Admiralitetet samt Søkadet A. Gerners Beretn. $^{21}/_7$ til sin Onkel, Admiral Thambsen (Danske Saml. II, 1, 252 ff.). G. var ombord paa Tordenskj.s Skib „Laaland". Ogsaa noget af Tordenskjolds Rapporter til Kongen og Admiralitetet $^{22}/_7$ (Adm. 1. S.) har kunnet benyttes. Se endv. Bergersen 800—819.

[2]) A. Hammarskjöld „Om Tordenskjold och svenskarne" (Sv. hist. tidskr. XI) siger, at Rekognosceringen skete fra Bjørkholmene, paa den sydlige Side af Fjorden, hvad der ikke kan antages at være rigtigt.

Kaptajnerne Rostgaard og Danielsen m. fl. for at „erkyndige os Lejligheden ved Batterierne". Ifølge Rostgaard fandt Tordenskj. det ønskeligt at ødelægge disse Batterier, for at Fjenden ej skulde have „nogen sikker Retirade" for at forsyne sine ved Svinesund eller Strømstad kamperende Tropper med Proviant og Artilleri[1]). Den 17. skød Tordenskj. nogle Skud mod det store Batteri og Byen. Det mentes, at

Strømstad nu.
a Laholmen, *b* Furuholmen, *c* Killingholmen, *d* Notholmen.

Batteriet blev truffen. Der svaredes derfra med nogle Bombekast, som dog ikke traf.

Den 18., en Søndag, ved Middagstid mente Danielsen at observere Prammene og Galejerne undervejs fra Akersund. Som foran nævnt var „Hjælperen" og nogle Galejer m. m. dog endnu langt bagefter. Om Aftenen mellem 6 og 7 kom Chefen for Galejeskadren, Kapt. Sahlgaard, med sin Galej og 2 Dobbeltchaluper, og en Time senere kom „Arken" med 3 Galejer og 2 Chaluper.

Tordenskjold havde nu samlet de 3 Orlogsskibe, den ene Skyts-

[1]) Efter dette at dømme har Tordenskjold altsaa kun tillagt de ganske nylig paabegyndte Anlæg ved Strømstad sekundær Betydning — nemlig den at forsyne Grænsebesætningen. Det kan næppe antages, at han har kendt Kong Karls Hensigter for dette Sted.

pram, 4 Galejer og nogle mindre Fartøjer. Men endnu manglede det kraftigste, sværest bestykkede Fartøj, Prammen „Hjælperen", og 3 Galejer m. m. Han fandt alligevel „Desseinet plausibelt" med den Styrke, han havde, hvad der ogsaa med Rette maatte antages, da han allerede nu var 3—4 Gange stærkere i Artilleri end Fjenden og kunde koncentrere dette, som det skønnedes bedst. Han har rimeligvis tænkt, at ligesom ved Dynekilen det foregaaende Aar, hvor han ogsaa var langt overlegen i svært Artilleri, skulde dette skaffe ham et let og hurtigt Resultat. Forskellen mellem Forholdene ved Dynekilen og ved Strømstad var dog bl. a., at medens han det første Sted havde kunnet sejle ind for Vinden og var nogenlunde ubeskudt, indtil han selv kunde aabne Ilden med fuld Kraft og paa en Afstand, der passede ham, maatte han ved Strømstad varpe sig frem under stadig Beskydning. Infanteri, Soldateske, havde han rigeligt af, hvis det behøvedes.

I Løbet af Aftenen samlede han de tilstedeværende Chefer — Oberstltn. Grambow af Landetaten, Rostgaard, Danielsen, Sahlgaard og Grib — ombord paa „Laaland" — „og passiarte med os" og forelagde, først mundtligt, derpaa skriftligt, sin Hensigt og Beslutning og spurgte, „hvad vi syntes derom, hvorpaa vi samtlige svarede Ja". Han lod dem underskrive Krigsraadsbeslutningen, „hvorpaa det da blev i Guds Navn resolveret". Atter kommen ombord paa hver sit Skib lod Cheferne Kuglerne tage ud af Kanonerne og erstatte med Skraa (Kardæsker).

Tordenskjold har senere hævdet, at han viste Cheferne et Rids, en Tegning, hvorpaa hvert Fartøjs Plads og Opgave var angivet. Da han synes at have regnet med, at „Hjælperen"[1]) og de manglende Galejer endnu kunde naa op til Deltagelse i Angrebet, kan Ridset dog ikke have nyttet stort. Da Admiralitetet Aaret efter havde hans Sag vedrørende Strømstad til Undersøgelse, paastod Tordenskjold, at han havde givet hver af Cheferne et „Rids". Cheferne selv nævner ikke noget herom.

Hans Plan var, at „Arken" og to af Galejerne skulde gaa ind gennem det søndre Gab, mellem Bjørkholmene og Furuholmen for at angribe det store Batteri syd fra. Tilsvarende Opgave var tiltænkt „Hjælperen" nord fra. Orlogsskibene [og „Hjælperen"?] skulde gaa ind

[1]) I sine Rapporter angiver han, at „Hjælperen" kun var en Mil borte, da han iværksatte Angrebet — en af hans Biografer (Bergersen S. 807) siger endda, at „Hjælperen" kun var $^1/_4$ Mil borte. Begge Angivelser er jo urigtige, navnlig den sidste. Bergersen angiver ikke noget om, hvorfra han har Afstanden en kvart Mil.

gennem det nordre Gab, mellem Furuholmen og Killingholmen: „Fyen" forrest, derefter „Laaland", „Göteborg" sidst — lægge sig paa Linie udfor det store Batteri og deltage i Beskydningen af dette. To af Galejerne skulde søge at afbryde Broen ud til Laholmen. Ifølge Gerners Beretning var denne sidste Opgave tiltænkt de manglende 3 Galejer, der jo ikke tidsnok naaede ind til Deltagelse. Kanonaden skulde begynde samtidig over hele Linien.

Det havde regnet noget men var nu Tørvejr; Vinden østlig, dog mest Stille.

Grib paa den tungt bevægelige „Arken" begyndte allerede før Midnat at varpe sig ind, og mellem Kl. 12 Midnat og $12^1/_2$ begyndte Fjenden at kanonere paa „Arken", samtidig med at Orlogsskibene paa een Gang begyndte at varpe sig ind mod det store Batteri. Der er noget uklart over Begyndelsessituationen. Det staar fast, at de tre Orlogsskibe langt om længe endte med at ligge paa Linie i nord-syd, Stævnene — i ethvert Fald ved „Göteborg" og „Laaland" — i nord, i Ordenen „Göteborg", „Laaland", „Fyen". Under Indvarpningen halede „Laaland" sig foran „Fyen", saaledes at Ordenen blev „Laaland", „Fyen", „Göteborg". Herved kom „Laaland" først paa Plads, dernæst „Fyen", sydfor, medens „Göteborg", der havde været sidst, satte sig forrest.

Orlogsskibenes Indvarpning tog meget lang Tid. Kapt. Danielsen („Göteborg") skriver i sin Journal, at skønt han gjorde sit Bedste med Varpningen for at naa op paa sin Post, kunde han ikke komme saa hurtigt frem som de to andre p. G. a. Vanskeligheden med at holde sit Varp klar af de andres, at de ikke alle tre skulde rage op paa Siden af hverandre. Desuden hindredes hans Udsigt af, at „Laaland" under Indvarpningen lod noget Bougskyts kanonere uafladelig, hvad der i det stille Vejr fyldte Luften med Røg og Damp. Først i Dagvagten 2. Glas (Kl. $4^1/_2$—5)[1]), altsaa først efter mindst 4 Timers Varpning, hvorunder de havde været beskudt fra det store Batteri uden virksomt at kunne skyde igen, kunde „Laaland" og „Fyen" dreje Bredsiden til og optage Kampen med dette og det søndre Havnebatteri. De laa omtr. 3 Kabellængder (600 Meter) fra, vest for, det store Batteri[2]). Og først en

[1]) Ifl. „Laaland"s Journal „i første Glas", altsaa Kl. 4—$4^1/_2$.

[2]) Ifl. „Göteborg"s Journal. Men ifl. „Laaland"s Journal var Afstanden dog ikke større, end at Fjenden kunde række dem med Haandgevær — altsaa betydelig nærmere end af „Göteborg" angivet. „Laalands" Angivelse er maaske rigtigere end „Göteborg"s. „Laaland" havde kun haft tre Varp ude.

halv Time senere havde „Göteborg" sit 5. Varp inde[1]) og kunde begynde Kanonaden paa Hovedbatteriet og det nordre Havnebatteri. Men selv nu kunde „Göteborg" ikke benytte sit agterste Skyts i Arkeliet, af Frygt for at træffe „Laaland" „udi hans Boug, saasom han laa os med Bougsprydet tæt op paa vort Galeri".

Da Skibene under den langvarige Indvarpning havde været beskudt paalangs, har det ved Spillene arbejdende Mandskab været meget udsat, ligesom ogsaa Folkene i Baadene.

„Arken" og de to Galejer var paa Plads allerede mellem Kl. $2^1/_2$ og 3, og „Arken" aabnede strax en kraftig Ild mod det store Batteri men har selv været under stærk Beskydning fra dette, samtidig med at det har været beskudt langskibs og paa nært Hold fra søndre Havnebatteri. Efter godt en Times Kanonade havde „Arken", uden Støtte af Orlogsskibene, gentagne Gange skudt det store Batteri „lam" og tvungen Betjeningsmandskabet bort fra Stykkerne; men der kom stadig frisk Mandskab fra Land, og „Arken" blev selv saa medtagen, at den maatte varpe ud igen, hvorefter den ikke mere kom til Deltagelse[2]). Det lykkedes ikke Galejerne at afbryde Broen — ifølge svensk Opgivelse fordi Vandet var for grundt til, at de kunde naa ind, hvad Tordenskjold ogsaa senere maatte erkende, efter at han først i sin Rapport til Kongen havde antydet, at det skyldtes daarlig Føring fra Sahlgaards Side.

I Tiden fra omtr. $4^1/_2$ til omtr. $5^1/_2$ kanonerede Orlogsskibene af al Kraft, navnlig paa Hovedbatteriet, og ifølge „Laaland"s Journal var det mellem $5^1/_2$ og 6 lykkedes tre Gange at drive Betjeningsmandskabet bort fra Batterierne[3]). Tordenskjold besluttede derfor nu, selv, med to Galejer, hvorpaa bl. a. 300 Infanterister, at gøre Landgang paa den søndre Side af Laholmen, medens to andre Galejer samtidig skulde angribe den nordre Side.

Om dette Landgangsforsøg skriver Gerner: Da de [Svenske] nu var fra Kanonerne, gik Tordenskjold over paa Galejen „Sophia" og tog en Galej med sig og roede hen til den Ost [skal være syd] Ende af Holmen. Da han kom Holmen paa 4 Skridt nær, stod ald Galejerne paa Grund, hvor der da kom som Græs saa tyk af Folk ned af Berget paa

[1]) „Göteborg" skulde altsaa have ligget for Anker et betydeligt Stykke længere ude paa Fjorden end „Laaland".

[2]) Ifl. Lagermark Striderna 21 skal „Arken" dog atter have søgt at gribe ind.

[3]) Fra svensk Side hævdes det, at Ildpavserne skyldtes Mangel paa Ammunition, hvad der lyder meget rimeligt, da Ammunitionsbeholdningen jo var meget ringe, og der maatte spares paa den.

[ɔ: Toppen af] Holmen og lagde sig bag Klipper og Stene og begyndte at skyde med Musketteri paa de to Galejer og skød Folkene fra Aarerne, hvor da Tordenskjold blev kvæst, en Flintekugle gennem den venstre Axel, ligeledes udi Laaret, tilligemed Oberstl. Grambow, som var med ham paa Galejen, blev og skudt udi Axlen, og Kapt. Dam, som førte Galejen, fik 7 Musketkugler igennem sig og strax døde. De tvende andre Galejer, som skulde attakere den vestre [ɔ: nordre] Ende af Holmen, var ikke kommen endda op (hvorfore de gav for, at de kom paa en Grund at staa), og de 3 Galejer, som skulde attakere Broen, som gaar fra Byen og til Holmen, var og ikke opkommen, formedelst de kom saa silde ind til os, thi de havde været ude og hjulpet at bugsere [„Hjælperen"], saaat de skød med Musketteriet alene paa de 2de Galejer, saaat Folkene, som endda vare friske, maatte søge Rummet. Tordenskjold og Oberstltn. Grambow tilligemed Major Rosenkrantz, som alle tre vare blesserede, kom ombord hos os igen og blev forbunden. I det kom 2de svenske Joller, hver med 4 à 5 Md. udi, og vilde ombord paa de to Galejer (som laa, som der var ikke en levende Sjæl ombord); men de blev med Skraa og Kugler af os saa behilsede, at baade Jolle og Folk fløj af Vandet. Siden maatte de andre Galejer hen og hjælpe dem ud igen ...

Dette Forsøg paa Landsætning foregik mellem Kl. 6 og 7.

Det fjendtlige Infanteris pludselige Fremstormen og Skydning synes fuldstændig at have konsterneret Tordenskjold, der selv fik et Par lette Saar. Han skyndte sig bort fra Galejen ombord paa „Laaland" og gav Ordre til, at Linieskibene strax blev trukket ud af den fjendtlige Ild: „I det 7. Glas" [mellem 7 og 7½], skriver Kaptajn Danielsen i sin Journal, „raabte Kapt. Wessel[1]) til mig af „Laaland", at hans Broder var blesseret, og vi skulde gøre vort Bedste at retirere tilbage igen, hvorpaa vi alle tre maatte kappe vore Tove ... bugserede os saa udværts om igen ..."

De lidte Mandetab var ganske vist meget betydelige, men Tordenskjolds talmæssige Overlegenhed i Artilleri var saa overvældende, at Kampen maatte kunne fortsættes og gennemføres til et gunstigt Resultat. Fjenden havde nu bortskudt næsten al sin Kanonammunition og var nærmest henvist til Infanteriforsvar — hvad Tordenskjold m. fl. dog ikke kunde vide.

Det var saa heldigt for Angriberen, at Vinden var frisket lidt op fra nord og nordøst, saa at Skibene kunde sætte nogle Sejl til, og Klokken

[1]) Han var Flagkaptajn hos Tordenskjold.

godt 8 ankrede de udenfor Skudvidde, paa det Sted, hvor de først havde ankret den 15. Fjenden fortsatte Beskydningen af dem med megen Virkning, saa længe han kunde række dem.

Af en eller anden Grund synes Tordenskjold nu efter sin Tur at have ventet et fjendtligt Angreb; thi ved Middagstid beordrede han Chefen for „Hjælperen" ombord hos sig og befalede ham til at „holde Skibet klart og ryddeligt", da han ventede Angreb fra syd. Han skal ogsaa have ladet de faldne Soldater og Matroser kaste overbord her.

Tidlig næste Morgen gav Tordenskjold Orlogsskibene Ordre til Afsejling — nord paa, til Frederiksstad, medens Skytsprammene og Galejflotillen sendtes ind i Skjebergkilen, altsaa ogsaa i norsk Farvand. Han har saaledes ganske opgivet at udføre det ham paalagte Hverv: At blokere den fjendtlige Kyst og forhindre yderligere Tilførsler til Strømstad.

Sit Tab opgiver Tordenskj. til 94 døde, 246 saarede, hvoraf henholdsvis 45 og 167 af Soldatesken. De Svenskes Tab opgives af Hierta til 19 døde og 173 saarede. Forholdet mellem de to Parters Tab af døde og saarede samt en Opgivelse af Chefen paa „Fyen" kan tyde paa, at Svenskerne har regnet de let saarede med, Tordenskjold kun de haardt saarede. Han har ikke regnet sig selv med blandt de saarede. Han fortæller efterhaanden senere Admiralitetet, at han har erfaret, at Fjendens Tab har været 700—1100 Md.; derefter 1200—1500, 1600 og 16 faldne Officerer — ja han naar endog op til 1500—2000 Md. „Og det kan godt være rigtigt", skriver han. Man forbavses stadig over, hvad en Chef kan sætte ind i en tjenstlig Rapport. Men Tordenskjold var jo noget for sig.

Hvis den Rekvisition paa Ammunition, som Tordenskjold strax indsendte, er Maal for, hvad der blev bortskudt af Angriberen, skulde det være 20.000 Pund Krudt og 2100 Projektiler, hvoraf 600 Knippelkugler, Resten Kardæsker. Infanteriammunition synes ikke at være bortskudt. Skønt Svenskerne kun havde Ammunition til ialt 600 Skud var deres Skydning dog ganske overordentlig virksom ogsaa paa Skibsmateriellet. „Laaland" alene skal have faaet over 90 Kugler gennem Skroget, hvad der gør det forstaaeligt, at Rosenpalm, da han i August afløste Tordenskjold, erklærede, at dette Skib ikke var tjenstdygtigt.

Den første, usikre Efterretning om Kampen ved Strømstad den 19. naaede først d. 26. til Kjøbenhavn, med en Koffardikaptajn, der havde hørt langvarig Kanonade inde fra Strømstad[1]). Den 28. maa der være

[1]) Kons. Rel. $^{27}/_{7}$.

indtruffen yderligere derom; men endnu saa sent som d. 2. August skriver Overkrigssekretær Gabel fra Kolding, hvor han opholdt sig hos Kongen, at der dèr er indløben Tidende, at Tordenskjold „med Fjenden skal have været i en Aktion, om hvis Udfald her endnu ej nogen Vished haves". Derimod havde Kommandanten i Frederikssten Natten mellem 26. og 27. Juli faaet Efterretninger, der lød paa, at der nu i Strømstad laa $3^1/_2$ Regiment. Ved Angrebet havde Grenaderbataillonen haft 10 døde, 55 saarede, det andet Infanteri 9 døde, 21 saarede. Artilleriet havde 1 Løjtnant og 3 Md. døde, 2 saarede. Yderligere af Grenaderbataillonen 1 Major og 2 Kaptajner saarede. Tordenskjolds Kanonade havde kun gjort ringe Skade, da Skudene gik for højt, saa at Kuglerne slog mest ned i Byen[1]). Magasinet og de 5 Transportskibe under Laholmen led ingen Skade. General Hierta havde selv staaet ved Kanonerne [Hovedbatteriet] under Kanonaden og observerede Fjendens daarlige Skydning. Men endelig blev Betjeningsmandskabet drevet fra Kanonerne. Saa havde Tordenskjold ladet et Par bemandede Fartøjer gaa ind til Batteriet. Hierta havde imidlertid beordret 500 Grenaderer til at passe paa disse Fartøjer, og da de kom paa Pistolskuds Afstand, angreb Grenadererne saa ivrigt, at flere af dem løb ud i Vandet for at entre Fartøjerne, og hvis ikke Vinden havde rejst sig og drevet disse fra Land, vilde de være bleven erobret.

I sin Rapport til Kongen, dateret 22. Juli, var Tordenskjold ikke alene meget karrig med Anerkendelse af sine Undergivnes Forhold under Kampen, men han antyder endog, at han er bleven daarlig støttet. Det skønnes dog, at han gør sine Undergivne skammelig Uret.

Som foran nævnt er de svenske Beretninger meget kortfattede og meget nøgterne. Forsvarsanstalterne var efter Tiden og Forholdene fortrinligt gennemført. Kampen havde været ledet fortrinligt; Infanteriet og Artilleriet havde kappedes i Dygtighed, Tapperhed og Udholdenhed, og i Forening havde de afvist et langt overlegent Angreb af en tapper og dristig Modstander[2]).

[1]) Hammarskjöld anf. Skr. tilskriver dette Skibenes „Vugning" som Følge af Skydningen og den opstaaede Brise. Der var imidlertid næsten ingen Vind, og har Skibene alligevel „vugget", skulde dette vel medføre, at Skudene snart gik for højt, snart for lavt.

[2]) I Inskriptionen paa den Mindestøtte, som Svenskerne paa 200-Aarsdagen for Kampen rejste i Strømstad, staar der, at Sejren vandtes over den d a n s k e Flaade under Tordenskjold. Herimod tager Bergersen (S. 814) ivrigt til Gemæle: Det er en „fejlagtig og i dette Tilfælde aldeles misvisende Betegnelse". Bergersen vil have Nederlaget overført fra dansk Konto til norsk. Flaaden bestod

I sin Beretning til Kongen skriver Tordenskj., at han har handlet i Overensstemmelse med General Wedel, hvad der jo maa forbavse. I en samtidig Skrivelse udtrykker han sig med mere Forsigtighed: at W. jo havde approberet hans Forslag om at gøre Fjenden al mulig Hindring.

Tordenskjolds Angreb paa Strømstad var i ingen Henseende noget betydningsfuldt Foretagende. Selv om det lykkedes, vilde dette blive uden større direkte Følger, da det afgørende maatte blive, om Stedet i den kommende Tid, Sommer og Vinter, kunde holdes afspærret. Men det kunde det ikke. Paa det daværende Tidspunkt var Forsvarsanlægene endnu ganske primitive; der var kun opført et enkelt Magasinhus, og den tilførte Proviant var forholdsvis ubetydelig[1]).

Naar Tordenskjold alligevel bestemte sig til Foretagendet, fortjener han den Ros, som altid vil tilkomme Foretagsomheden. Naar denne samtidig er forenet med Dygtighed, Omsigt og sejg Energi, er der Betingelser for gode Resultater.

Det var en Fejl, at Tordenskj. ikke ventede de faa Timer, som han selv maa antages at have regnet med, til „Hjælperen"s og de tre Galejers Ankomst. Hans Udtalelse i hans Rapporter om Nødvendigheden af at angribe strax for at forekomme Fjendens yderligere Forsvarsanstalter[2]) er betydningsløs, navnlig i Sammenligning med den meget betydelige Styrketilvæxt, han vilde faa i sit kraftigste og vel ledede Artilleriskib ved at vente de faa Timer. Men det maa stadig holdes ham til Gode, at han var en ung Mand med meget begrænset Erfaring, samt at han med Grund har kunnet regne med, at hans Styrke, som den var paa Stedet, endda maatte være Fjendens langt overlegen. „Havde vi haft vor Styrke samlet", siger Kapt. Rostgaard beklagende, „kunde vi have hindret Fjenden i at faa Sukkurs af Tropper over Broen til Øen. Men „Hjælperen" med 3 Galejer kom først til os i Retræten".

Det var ikke godt, at Tordenskjold lod alle tre Orlogsskibe følge efter hverandre gennem det samme Løb og kun „Arken" og et Par Galejer

dog hovedsagelig af de tre danske Orlogsskibe og den danske Stykpram „Arken". Det var dem, der førte Kampen og — ganske vist som Følge af daarlig Ledelse — led Nederlaget. Men Besætningen var hovedsagelig blandet norsk-dansk.

[1]) P. G. Berggrén udtaler i „Karl XII. galärtransp. från Strömstad osv." S. 154, at Strømstad 1717 var gjort til en Vaabenplads af Rang og Hoveddepot for Hæren. At Kong Karl oprindelig tilsigtede det sidste er rigtigt; men det blev opgivet paa Halvvejen. Nogen Vaabenplads af Rang var og blev det ikke.

[2]) Bergersen 807.

gennem det andet. Han har manglet Indsigt til at kunne skønne, at Indvarpningen af de tre Skibe kunde medtage en Tid af omtr. 4 Timer, hvoraf en af Følgerne blev, at „Arken" var nedkæmpet en rum Tid, før Orlogsskibene kunde gribe ind. Men selv efter at „Arken" var nedkæmpet, kunde han rette 75—80 Kanoner og næsten ubegrænsede Ammunitionsmængder mod Fjendens 20 Kanoner.

At han selv fulgte med de to Galejer for at være blandt de første til at plukke Sejrens Frugter ved Hovedbatteriet var ikke klogt men tilgiveligt hos en ung Mand.

Admiral Raben fik tilsendt en Afskrift af Tordenskjolds Hovedrapport og bemærker i den Anledning til Admiralitetet: „. . . . ellers ser jeg deraf, at der maa være noget i Kommandør Tordenskjolds Hjærne, som synes at have en spansk Don [Quichotte?] i Gærningen. Jeg haver kommuniceret Hr. Admiral Byng samme Bataille, hvilken ikke stemmer overens med hans Tanker, thi han synes, at Skibe kan vel slaas med hinanden og dermed udrette noget, men at slaas mod Stenklipper finder han, ikke er noget nyttigt"[1]).

I flere norske og svenske Skrifter, hvori Strømstad Kampen behandles, siges det, at Strømstad Nederlaget havde den betydningsfulde Følge, at den omtrent fuldt forberedte Expedition til Gulland blev opgivet. Dette er imidlertid urigtigt. Som det senere vil ses[2]), blev denne Expedition opgivet som Følge af stærkt alarmerende Meldinger fra General Wedel om formentlig umiddelbart forestaaende stærkt Angreb paa det sydlige Norge. Disse Meldinger indtraf hos Kongen, i Jylland, senest den 18. Juli, Dagen før Strømstad Kampen.

I April 1718 afgav Admiralitetet efter kongelig Ordre Udtalelse angaaende Tordenskjolds Forhold ved Strømstad. Der skulde svares paa 4 Spørgsmaal, hvoraf det første var: „Af hvad Aarsag og Motiver han bemeldte Attaque tenteret". De brave Herrer har herefter affattet et mere velment end velbegrundet Forsvarsskrift. Tordenskjold har, skriver de, forevist dem et Brev „in orig." af 6. Juli, hvori General Wedel „ham uomgængelig forbinder" til at „attakere" Strømstad. Af Wedels „højst empressante Expressioner" vil, fortsætter de, fremgaa, „at det ikke stod til Kommandøren [T.] enten at underlade den gjorte Attake eller og

[1]) Adm. I. S. $^{22}/_{8}$.
[2]) S. 120.

at opsætte den". — Ved Besvarelsen af de andre Punkter henviser de stadig til Wedels „pressante termines".

Skylden[1]) væltes saaledes fra Tordenskj. over paa Wedel, der intet har anet eller faaet at vide om „Undersøgelsen" — fra Sømanden over paa Landofficeren. De brave Herrer ses ikke at have søgt Oplysninger i Sagen, afhørt nogen osv. men har holdt sig til et skriftligt Indlæg af Tordenskjold. Sit Brev til Wedel, hvori han vægrer sig ved at aabenbare, hvori „Desseinet" bestod, har Tordenskj. ikke forevist Admiralitetet, ligesaalidt som Skrivelsen til Wedel efter at Foretagendet var mislykket[2]).

Ifølge almindelig Opfattelse maa en Anklaget benytte alle Udveje til at forsvare sig. Man kan dog ikke komme udenom, at Tordenskjolds Handlemaade her er, navnlig for en Officer, i højeste Grad illoyal overfor Wedel — egentlig uhæderlig[3]). Men Wedel var paa dette Tidspunkt i Unaade, saa at man ikke behøvede at tage Hensyn til ham.

---

7. Forhold ved Østersøflaaderne.

I den anden Juniuge havde de forenede Flaader ankret op ved Hanø[4]), sydvest for Karlskrona. Maaneden igennem laa Hovedstyrken

[1]) Kongen skal have tilkendegivet, at Angrebet ikke var bygget paa Ræson.

[2]) Smlgn. S. 97. Se ogsaa Bergersen 797 og 827 ff.

[3]) Indk. S. t. Krigskanc. (Søetaten) $^{13}/_{4}$ 1718; Adm. Reg. o. kgl. Miss 1718—21 Nr. 310; Expd. $^{14}/_{5}$ 1718 Nr. 435. Lagermark („Striderna" S. 17) er selvfølgelig ikke i Tvivl om det rette Forhold mellem Wedel og Tordenskj. angaaende Strømstad. Efter at have refereret, hvad der var gaaet forud mellem W. og T., skriver han: Af det foran nævnte fremgaar, at hvorvel Wedel ved den Tid havde været meget urolig for et Angreb, saa fik dog Tordenskjold ikke nogen Befaling eller Opfordring af ham til at angribe Strømstad — endnu mindre af hele det norske Generalitet, som ifølge Tordenskjolds Instruktion skulde raadspørges.

Bergersen har benyttet Lagermarks Arbejde men har ikke indvendt noget imod Lagermarks Opfattelse paa dette for Tordenskjolds Eftermæle dog væsentlige Punkt.

[4]) S. 76.

dels stille her, dels krydsede den i Forening frem og tilbage langs den svenske Sydkyst eller i Farvandet Bornholm—Rügen—Møen. Større og mindre Eskadrer af Orlogsskibe og Fregatter krydsede til alle Sider for at kontrolere fremmede, henholdsvis beskytte egne Handelsskibe og skaffe Efterretninger.

Den svenske Flaade i Karlskrona saa man ikke noget til. Den var stadig kun delvis udrustet, og Muligheden for at komme ud i rum Sø med større eller mindre Dele var, bortset fra nogle faa Kapere, næsten ganske udelukket.

De danske Skibsjournaler giver udførlig og nøjagtig Oplysning om alt, hvad der skete under Sejlads og Stilleliggen; men det er næsten altsammen uden videre Interesse. Derimod giver en udførlig Rapport fra Admiral Raben, dateret 13. Juni i Nærheden af Hanø, god Oversigt over Forholdene i de to forenede Flaader.

Der berettes bl. a., at undervejs fra Kjøge Bugt havde engelske Krydsere anholdt et lybsk Fartøj, der medførte en Del Breve fra Sverige, hvori der førtes almindelig Klage over de haarde Tider. Af et af Brevene syntes at fremgaa, at Sekretæren hos den franske Ambassadør, la Marck, hos Kong Karl, ved sine Gennemrejser gennem Kjøbenhavn havde ført „hemmelige" Brevskaber med sig og muligvis ogsaa havde søgt at spionere om Forholdene i Kjøbenhavn; thi Svenskerne var vel underrettet bl. a. om de forenede Flaaders Sejlads[1]).

Det havde ikke endnu været muligt at faa en eneste Svensker fangen. Et svensk Orlogsskib var sluppen ind i Karlskrona Havn efter en Rekognosceringstur, skønt de bedst sejlende Skibe i de to Flaader havde jaget det.

Admiral Byng var af den Anskuelse, at efter Tordenskjolds Angreb ved Göteborg var enhver Mulighed for at overraske Svenskerne et eller andet Sted ganske udelukket. Byng var sædvanlig vel underrettet om Forholdene hos Fjenden, da han havde rigelig med Penge til at købe Spioner for. Man vidste, at Kong Karl stadig opholdt sig i Lund, og at hans Hær talte 60.000 Md. Karlskrona var fyldt med Artilleri og Artillerister samt Infanteri, og overalt langs Kysterne laa der stærke Rytterposter. Flaaden i Karlskrona bestod for Øjeblikket af 8 udrustede Orlogsskibe, hvoraf 3 Tredækkere, der laa en Mil udenfor Havnen. I denne var der yderligere 4 udrustede Skibe og 6, der ikke var tiltaklet.

[1]) La Marcks Brevbefordring gennem Danmark gav i den følgende Tid Anledning til mange Bryderier.

Raben fortsætter, at han havde foreslaaet Byng, at begge Flaaders Krydsere skulde operere sammen; men det ønskede Byng ikke, da Kommandoforholdene og mulige Prisepenge kunde give Anledning til Vanskeligheder. Raben klagede herved over, at de danske Skibe var langt daarligere Sejlere end de engelske. Af den Grund havde Englænderne overtaget Fjærnkrydsningerne.

Den 11. Juni var en Del Krydsere af begge Flaader vendt tilbage, andre var ude. Den 12. havde Flagmændene været samlet paa det engelske Admiralskib til Krigsraad. Det var her bleven besluttet, at Admiral Byng skulde gaa ombord paa et af sine andre Skibe, uden at hejse sit Flag men dog tage yderligere 7 af sine andre Skibe med sig. Raben skulde følge efter ombord i sit Admiralskib, men ogsaa uden at vise sit Flag, og tage med sig 3 andre Orlogsskibe, ført af Schoutbynacht Rosenpalm, samt de to Galejer, der fandtes ved Flaaden. Denne Styrke skulde gaa ind mod Karlskrona, for at Admiralerne personlig kunde se paa Forholdene — om der var noget at gøre.

Raben var fuld af Ros over Byng. Paa den engelske Konges Fødselsdag havde Raben og Rosenpalm været ombord hos Byng og var bleven „magnifique tracteret". Byng var saa opfyldt af Interesse for „det fælles Bedste", at Raben maatte beundre det. „Og maa jeg sige, sandt for Gud, at jeg finder Admiral Byng saa vel disponeret til det gemene Bedste, som ingen Mand bedre kunde være; thi der kan aldrig være nogen Ting, som jeg hannem kan proponere — om Muligheden er at gøre det, han jo gærne vil, saa jeg maa endnu allerunderdanigst sige, at han lever med mig, som om han var en af mine bedste Venner og i alle Maader vel intentioneret til det gemene Bedste"[1]).

Den Rekognoscering, som Raben nævner den 13. Juni, paabegyndtes allerede Dagen efter. Om Aftenen, paa Ankerpladsen ved Hanø, samlede Raben sine Chefer ombord paa Orlogsskibet „Louise", hvor ogsaa en Del engelske Søofficerer var mødt. Han befalede alt klart til om Natten, naar han strøg sit Kommandoflag, at hejse Kommandoflaget paa „Havfruens" Stortop. Dette skete lidt før Midnat, hvorpaa man ogsaa „slugte" Fyrene paa Admiralskibet, medens en Lunte tændtes paa „Havfruen" til Vagtskud. Kl. 4 næste Morgen afsejlede Raben med sit Admiralskib, „Prins Christian", men altsaa uden Admiralsflaget, 3 andre Orlogsskibe, en Fregat og de to Galejer, og Englænderne fulgte med 8 Orlogsskibe og to Fregatter.

Kl. $3^1/_2$ om Efterm. vendte de tilbage: Vejret var usigtbart og Vinden

[1]) Ref. S. $^{42}/_{6}$.

ugunstig. Men den 17. om Eftermiddagen forsøgte man igen og observerede 4 fjendtlige Orlogsskibe for Anker ved Indløbet til Aspø Sund[1]): et Admiralskib, et Kommandørskib og to mindre. Samme Dags Eftermidd., efter at den engelske Admiral var kommen ombord hos Raben, observeredes syv fjendtlige Orlogsskibe under Kungsholmen, hvoriblandt to med Flag paa Stortoppen, et Schoutbynachtskib og et med Stander; endvidere to Bombarderer, der løsnede et Par Skud hver. Et Par Skanser m. m. pejledes. Den 18. var alle samlet paa Ankerpladsen, og Raben lod nu sit Flag hejse paa „Prins Christian"[2]).

Den 21. kunde en Eskadre paa 4 danske Orlogsskibe, der skulde paa Kryds, paa $1^1/_2$ Mils Afstand fra Karlskrona tælle 10 fjendtlige Orlogsskibe „mellem Skanserne". Da den samme Eskadre den 28. om Eftermiddagen krydsede mellem Øland og Karlskrona, observerede man 11 Orlogsskibe, der „sejlede paa os an"; men noget efter standsede de 6 af dem, og kun 5 fortsatte Kursen mod den danske Eskadre. Paa denne gjorde man klart Skib og sejlede frem i Ordre de bataille. Nu viste Fjenden „rigtig Sejgn", de Danske ligesaa og hejste „den danske Konges Flag". Til nogen Kamp kom det dog ikke — vel fordi de Svenske vidste, at de inden længe kunde vente Modstandere ogsaa fra anden Side[3]).

Det Resultat, som de to Admiraler kom til ved disse Rekognosceringer og andre, der i de følgende Dage udførtes af Krydsere, kendes ikke direkte. Raben har den 22. Juni indsendt en Rapport, men den er ikke forefunden. Det kan imidlertid skønnes, at de meget vanskelige Løb mellem større og mindre Øer, Klipper og Skær udfor Karlskrona, de, navnlig ved Hovedindløbet mellem Aspø og Tjurkø (Kungsholm), anlagte stærke Forter og Skanser, den dog delvis kampfærdige svenske Flaade, de stærke Besætninger i Fæstningsbyen — at alt dette gjorde Udsigterne for et Angreb alene med Flaadestyrker saagodtsom haabløse. En Overraskelse var utænkelig, og den engelske Admirals Udtalelser til Raben efter Tordenskjolds Nederlag ved Göteborg og Strømstad viser, at denne erfarne Sømand ikke vilde kæmpe mod „Sten-

[1]) Hovedindløbet til Karlskrona Havn, mellem Øerne Aspø og Tjurkø. Løbet beherskedes af to Kasteller, et paa hver af de to Øer (Kungsholm og Dronningskær). Se Kort Nr. 5.

[2]) „Prins Christian"s og „Havfruen"s Journaler.

[3]) Krydserrapporter fra Wolter Jansen („Ulysses") $^3/_7$, $^{18}/_7$ og $^{25}/_7$ (Adm. I. S.); „Havfruen"s Protokol $^{20}/_6$, $^{23}/_6$ og $^{27}/_6$ — denne sidste Dag særlig om en Rekognoscering ved Karlskrona af stærke dansk-engelske Eskadrer.

klipper". Et Forsøg paa at ødelægge Orlogshavnen og Flaaden deri vilde udkræve en meget omfattende Expedition. Derimod kunde et Forsøg paa med de to Flaaders sværeste Skyts at foretage en Beskydning af Forsvarsværkerne ved Hovedindløbet nok iværksættes uden større Risiko — noget Resultat af virkelig Betydning var dog ikke at vente heraf. De Drøftelser af Forholdene, som de to Admiraler gentagne Gange havde med deres Underførere, viser dog, at man ikke helt havde opgivet at udføre noget.

Admiral Byng har berettet hjem, at et Angreb paa Karlskrona var udsigtsløst, hvad de Danske sikkert vidste i Forvejen, saa at de næppe havde næret alvorlige Planer mod dette Sted. Derimod syntes de at nære Planer mod Øland eller Gulland[1]).

Efter nogle Dages Kryds gik Hovedflaaderne ved Slutningen af Juni tilbage og ankrede ved Stævns. Den 1. Juli anmodede Raben Kongen om at beordre ham og Byng at komme til Kjøbenhavn, for at „vi med Eders kgl. Maj. selv om al Ting fuldkommen Rapport kan give" samt indhente Kongens Villie, „hvad foretages skal; thi det efter min . . . Tanke hart presserer, om noget „Dissin" i denne Sommer skal udføres. Og hver Time, som bliver forsømt, at være Eders May. Tjeneste og det gemene Bedste meget skadelig". I en Efterskrift tilføjer han, at samme Aften Kl. 9 kom Admiral Byng tilligemed Schoutbynacht Calwell „mig her omborde og bad, hvad der skulde ske, maatte ske med det første". Byng vilde næste Morgen i egne Anliggender rejse til Kjøbenhavn, og hvis Kongen samtidig vilde kalde Raben til sig, „skulde han [Byng] være villig til i alt at indgaa . . ."[2]).

Den 3. Juli vendte den af Raben expres til Kjøbenhavn med Skrivelsen til Kongen afsendte Kaptajn tilbage til Flaaden, og Raben personlig sejlede umiddelbart derpaa ind til Dragør. Først den 13. Juli vendte han tilbage igen til sin Flaade[3]).

Der er ikke i danske Kilder forefunden noget om, hvorledes Konferencerne i Kjøbenhavn er forløben. Nogle af dem har formentlig funden Sted i Kongens Nærværelse og derfor ikke givet Anledning til Referat. Men det har iøvrigt ogsaa jævnlig viist sig, at der fra Konferencer mellem Medlemmer af Konsejllet og udenlandske Myndigheder kun er efterladt lidet eller slet intet skriftligt. Den 11. Juli skriver Raben til Gabel, at han nu er færdig til at gaa ud til Flaaden igen.

[1]) Chance anf. Skr. 58.
[2]) Okr. udg. $^{3}/_{7}$ Nr. 212 med Indlæg fra Raben.
[3]) „Pr. Chr." Journal.

Admiral Byng havde været til Middag hos ham og havde meddelt, at ved Karlskrona „er alting, som det var". Byng bad, „vi maatte haste, hvad som gøres skal, for ej Tiden at forsømme"[1]).

Fra anden Side[2]) vides det, at ogsaa Byng har deltaget i disse Konferencer, der har drejet sig om Foretagendet mod Gulland. Som det var at forudse efter det nu foreliggende politiske Forhold mellem England og Sverige har Byng undslaaet sig for direkte Deltagelse i Angreb paa svensk Omraade, og han har henskudt sig under, at hans Flaade ved Detacheringer m. m. var reduceret til Halvdelen af den oprindelige Styrke. De Danske maatte alene udføre Foretagendet mod Gulland; dog vilde han bevogte Karlskrona. Da dette ikke tilfredsstillede de Danske, strakte Byng sig saa vidt, at han tilbød at lade to af sine Skibe deltage i Expeditionen. Karlskrona turde man ikke røre ved. I Kjøbenhavn havde man endelig vedtaget Planen om Toget mod Gulland, og i Stilhed men med megen Iver og Omhyggelighed arbejdedes der paa at forberede dette. Men kort efter indtraf der Efterretninger fra Norge, der pludselig forandrede hele Situationen.

Indtil ind i August forblev Flaadernes Hovedstyrke liggende i Kjøge Bugt, hvorefter de i Forening gik øst paa. Medens de laa stille, indtraf nogle af de engelske Krydsere med en svensk Fregat, som efter en ret skarp Fægtning var bleven erobret ved Danzig. Denne Fregat blev senere tilbudt den danske Regering tilkøbs[3]). Det var saaledes kommen til en isoleret, virkelig krigersk Handling mellem den engelske Flaade og Svenskerne, uden at nogen formel Krigserklæring var afgivet, og en saadan paafulgte end ikke herefter fra nogen af Siderne.

Den engelske Regerings ændrede Standpunkt overfor Sverige fremgaar af en Ordre d. $^{31}/_{5}$ til Byng om at hjemsende 7 af sine Skibe. Med det øvrige skulde han indskrænke sig til at følge, hvad der foregik. Midt i Juli havde endvidere Englands Forhold til Rusland bedret sig saameget, at Byng fik Ordre til kun at beholde saamange Skibe hos sig, som han mente nødvendige for at hindre svenske Angrebsforetagender. Byng svarede, at han fra 1. September kun vilde beholde 10 Skibe i Østersøen samt 3 i Kattegat til Støtte for den danske Eskadre dèr[4]). Det kan antages, at den Ordre, som Admiral Byng

[1]) Indk. S. t. Krigskanc. (Søetaten) $^{11}/_{7}$
[2]) Chance anf. Skr. 58 f.
[3]) Adm. I. S. $^{23}/_{7}$ (Adm. Byng).
[4]) Chance anf. Skr. 59 f.

d. 13. Juli udstedte til Chefen for en Eskadre paa tre Orlogsskibe, der skulde gaa paa Kryds i Østersøen sammen med en dansk Eskadre under Rosenpalm, omtrent gengiver de Ordrer, som Byng selv da havde. Eskadren skal operere sammen med den danske i alle de Forhold, hvor det drejer sig om at beskytte Kongen af Danmarks Stater eller om at lægge Svenskerne Hindringer i Vejen for deres Foretagender. Eskadren skal fortsætte sit Kryds, saalænge Chefen kan forpleje sin Besætning, eller som et kombineret dansk-engelsk Krigsraad anser det for nødvendigt[1]).

Det rent personlige Forhold mellem Raben og Byng, ligesom ogsaa mellem deres Underordnede, var vedblivende særdeles venskabeligt, og Byng var overordenlig imødekommende overfor Ønsker af Raben m. H. t. Konvojering og Krydsen[2]).

Efterhaanden som Foraars- og Sommermaanederne gik, blev det stedse mere øjensynligt, at Kong Frederik, der mere var en Fredens Mand end en Krigernatur, nærmest søgte „at holde det gaaende" uden større Foretagender — at fastholde det alt vundne og iøvrigt, navnlig ved at søge at holde sammen paa de Nordiske Allierede, lade Tiden arbejde for sig. Det voldte stedse større Vanskeligheder at fremskaffe de til Krigens Fortsættelse nødvendige Pengemidler. Men man vidste, at hos Modstanderen var Forholdene i saa Henseende ligefrem fortvivlede, og ventede, at det svenske Folks hidtil vidunderlige Kraft, Sejghed og Taalmodighed endelig vilde give efter for det uhyre Tryk af Forholdene.

For Fuldstændigheds Skyld skal erindres om, at foruden Hoved-Flaadestationen i Kjøbenhavn og den norske „Søarmatur" var der vedblivende mindre „Søekvipager" i Glückstadt og Stralsund. Den i Glückstadt havde kun et Par smaa søgaaende Skibe, der navnlig skulde benyttes til Kontrol med Skibsfarten paa Hamburg og Konvojeringstjeneste mellem Vestjylland og Oldenburg. Af Mangel paa Pengemidler lykkedes det kun med største Besvær Chefen her i Løbet af Sommeren at faa Skibene nødtørftig bemandet og klar til de ham paalagte Hverv. Ekvipagen i Stralsund bestod af nogle mindre Skytspramme og et Par smaa søgaaende Skibe. Den laa uvirksom hen til langt ind i Sommeren,

[1]) Adm. I. S. $^{12}/_{7}$.

[2]) Adm. I. S. $^{16}/_{7}$ og $^{20}/_{7}$ (fra Raben).

da der hverken var Penge eller Materialer til Fartøjernes Reparation. Besætningerne var lagt i Land med Kostpenge, men disse udbetaltes kun uregelmæssigt og langt bagud. I April rebellerede Besætningerne, der her ligesom i Almindelighed i Flaaden var hvervede Folk, og først ved kraftig Indskriden af Fæstningskommandanten bragtes der Ro tilveje.

I et tidligere Afsnit[1]) er omtalt de Overvejelser, der i April fandt Sted indenfor Admiralitetet angaaende saadanne Expeditioner, der kunde tænkes udført: mod Göteborg-Marstrand, mod Karlskrona, mod Gulland. De flestes Skøn var gaaet ud paa, at de to først nævnte vel frembød store Vanskeligheder men dog ikke var udsigtsløse — det sidste mentes at kunne gennemføres med Lethed. Generalerne Scholten og Dewitz, Kongens nærmeste Raadgivere ved det landmilitære, synes ikke at være bleven raadspurgt udover den ene Gang i April — formentlig fordi det hovedsagelig drejede sig om Flaadeexpeditioner.

I den første Tid efter Foreningen af de to Hovedflaader havde Tankerne mest rettet sig mod Karlskrona, men snart rykkede Planen om Expeditionen til Gulland frem i Forgrunden. Planen mod Göteborg-Marstrand dukkede dog frem med Mellemrum.

Den 3. Juli, samme Dag som Raben pressede paa, hvad de forenede Flaader skulde foretage, afgav General Scholten Forslag til Sammensætningen af et Korps til den „foreslaaede Expedition", uden at dennes Maal nævnes. Korpset kunde bestaa af 5 Batailloner af forskellige geworbne Regimenter i Kjøbenhavn, 4 Eskadroner Kyrasserer af 4 Regimenter, samt noget Artilleri. Infanteriet skulde medføre sine hurtigskydende Kanoner, fornøden Ammunition, Spidsbjælker osv. Rigelig Forplejning til Folk og Heste skulde medføres. En Generalløjtnant skulde have Kommandoen, og hertil udpegedes v. Eyndten. I Overensstemmelse hermed udstedtes Ordrer til de paagældende Chefer, stadig uden at Expeditionens Maal nævntes, og samtidig — maaske for at vildlede mulige Spioner — udstedtes der paa Scholtens Forslag Ordre til en Række Batailloner om at holde sig rede til Transport til Norge. Paa Bornholm skulde der oprettes yderligere Magasiner for Expeditionskorpset.

Den 12. Juli sammentraadte Scholten og Eyndten samt Admiral Raben og Judichær, hvortil senere ogsaa Gyldenløve og Gehejmeraad Se-

[1]) S 70 ff.

hested sluttede sig, for efter kgl. Befaling at drøfte Forholdet overfor Gullands Befolkning. Den 17. var den Bogtrykker, der skulde trykke et „Manifest" til Befolkningen, ombord hos Raben for at faa endelig Besked, og samme Dag havde Scholten sluttet Forhandlingerne med Judichær om Transportskibene, som Judichær bestemt havde lovet færdig apteret og parat til den 28. Men nu havde det ogsaa Hast: „Die Zeit, woran alles gelegen" p. G. a. Aarstiden og den lange Sørejse, maatte ikke trækkes længere ud[1]).

Men pludselig og ganske uformodet ændredes hele Situationen. Under Kongens Rejse i Jylland indløb der Alarmefterretning fra General Wedel, at Fjenden var i Fremrykning mod Norges Grænser. Den 18. Juli, fra Kolding, gik der Expresordre til Scholten om at erklære, hvorvidt han mente, at Gullandsexpeditionen alligevel kunde gaa for sig, naar der nu maatte sendes Hjælp op til Norge, nemlig tildels de Bataillioner, som man allerede paa et andet Grundlag havde forberedt herpaa. Til Forsyninger af alle Slags og Transportskibe for saadan Hjælp skulde Generalkommissariatet træffe omhyggelige Forberedelser. Kongen havde endvidere bestemt, at to af de jyske Kyrasserregimenter skulde overføres til Norge, og at der til Hestenes Forplejning skulde oprettes Magasiner tre Steder paa Jyllands Østkyst. Hvis Scholten herefter fandt Gullandsexpeditionen uudførlig, skulde han standse de hertil trufne Forberedelser[2]).

Den 21. besvarede Scholten den kongelige Skrivelse. Han havde netop nogle faa Dage i Forvejen udarbejdet en særdeles instruktiv Forestilling til Kongen om de norske Forhold i Anledning af Wedels Memorial efter det omkring Slutningen af Maj afholdte Krigsraad[3]). Angaaende Gullandsexpeditionen erklærede Scholten, at han var hjærtelig glad over, at denne ikke alt var afgaaet, og der kunde efter hans Mening nu ikke længere være Tale derom, „dann an Norwegen, um selbiges Königreich zu secundiren, ein weit mehrers gelegen ist, als dieses Dessein auf Gotland fortzusetzen — zumehr da beides zusammen nicht hätte geschehen können", da man ikke turde blotte Sjælland. De til Gulland bestemte Transportskibe kunde nu benyttes til Transporten til Norge.

Kongen godkendte som sædvanlig Scholtens Anskuelse af Forhol-

[1]) Mem., Scholten $^{3}/_{7}$; Scholtens I. S., Maull m. fl. $^{15}/_{7}$; Okr. udg. $^{12}/_{7}$. Sammes I. S., Raben $^{17}/_{7}$.

[2]) Expd. $^{18}/_{7}$. Se S. 111; 128.

[3]) Se Side 49 ff.

dene. Gehr. Sehested, der var forbleven i Kjøbenhavn, medens bl. a. Gehr. Vibe ledsagede Kongen, fik Ordre om, at da man havde paalidelige Efterretninger om, at Fjenden var til Sinds nu at angribe Norge, maatte der afsendes Tropper dèr til og Foretagendet mod Gulland opgives. I Forening med Scholten og Finanskollegiet skulde Sehested lade alt fornødent iværksætte[1]).

Admiral Raben ærgrede sig frygteligt, da han langt om længe erfarede, at „det dessin paa Gulland" var opgivet; det gjorde ham „hjærtelig ondt", da han var forvisset om, at det kunde have været gennemført. For dog at gøre noget var han nu enedes med Admiral Byng om et Krydstogt med Flaaderne østpaa, „at holde de Svenske vaagne, ifald de noget mod Norge vilde tentere". Men hans Officerer beklager sig haardt over resterende Underholdspenge, der bevirker, at de ikke kan „holde god Omgængelse med de Engelske", altsaa gøre Gengæld for udvist Gæstfrihed.

Som en Undtagelse, da han ellers aldrig siger et ondt Ord om sine Undergivne, bemærker han ved denne Lejlighed, at „de unge Herrer [Fregatchefer] nødig vil krydse" men hellere føre Konvojer i vore egne Farvande. „Her er snart ingen, uden de er begærende at komme fra deres Fartøjer; thi de kan ikke holde det for Spisningen, saasom de ingen Kostpenge faar"[2]).

Om den opgivne Expedition skriver Raben senere: „Hvem Aarsag har været, at vort Dessein blev ophævet, vilde Gud forlade". Han vidste dog godt, at Sehested ikke var Skyld deri, og det er snarest Gabel, han har mistænkt. Da han senere erfarede, at Russerne lige havde forsøgt et Landgangsforetagende paa Gulland, plyndret noget paa Øens Kyster, hvorved Gullænderne paa Opfordring til at levere Kvæg og Faar skulde have svaret, at de vilde give Kugler i Stedet, udtalte han, at de Danske vilde have kunnet erobre Øen med mindre Styrker end Russerne; „thi de ere befrøgtende for Ziberien, dersom de skulde komme under bemeldte Rysseres Magt"[3]).

Raben var efterhaanden bleven meget misfornøjet med sine Skibes Tilstand. De største Skibe, Tredækkerne, var for „svære" i den urolige Aarstid; de kunde ikke „saa lettelig overgaa Søen som de mindre",

---

[1]) Orig. kgl. Ordr. t. Kons. og til Gehr. Sehested $^{25}/_{7}$; Expd. $^{23}/_{7}$ Nr. 1017; Scholtens Kopibog $^{21}/_{7}$.

[2]) Kons. Rel. $^{11}/_{8}$; Adm. I. S. (Raben) $^{22}/_{7}$ og $^{1}/_{8}$; Raben t. Sehested $^{30}/_{7}$, $^{22}/_{8}$, $^{12}/_{9}$ og $^{17}/_{9}$ (Gehr. Sehest. Arkiv).

[3]) Okr. udg. (Raben) $^{28}/_{7}$; Adm. I. S. $^{7}/_{9}$ (Raben).

hvorfor han gærne vilde have dem ombyttet med lettere Skibe. Han optog det som en personlig Fornærmelse, da der, efter Flaadens Tilbagevenden til Kjøge Bugt i September, mødte Funktionærer fra Holmen for at syne de anmeldte Skader paa Skibene og „erfare, om vi har sagt Sandhed". „De Engelske har i denne haarde Storm [under Bornholm] næsten intet lidt, hvad der forundrer mig, udover at have mistet nogle Baade, de har slæbt. Jeg tror, at Kongen af England bliver bedre betjent med sin Flaades Reparation end den danske Konge". Det er Judichær, der nok har „bemøyet sig med saadanne Relationer" [om Rabens Klager]; men Judichær skulde hellere holde Skibene i en bedre Stand osv. osv. En anden Gang skriver han: „Jeg saa med egen Haandskrift, at her er Folk i Flaaden, som siger: „Naar Skibene ankommer fra Kjøbenhavn, saa er det dem [paa Holmen] lige kært, i hvad Stand de er". Om det er Kongen til Tjeneste og tro Mands Arbejde, veed jeg vel. Havde de været her, skulde ingen Dievel eller Helvede kunne hjælpe dem, uden Gud alene, som hjalp os; basta! . . ."[1]).

---

8. Den norske Hær og Flaade Sommeren og Efteraaret 1717.

Smaalenenes Amt, den sydøstligste Del af Norge, syntes efter alt at dømme at skulle blive den principaleste Skueplads for de kommende Kampe. Det omgives mod øst og syd af de svenske Landskaber Dalsland og Bahus Len („Vigen", „Vigsiden"), mod vest af Skagerak og Kristiania Fjord, mod nord af Akershus Amt. Det er særlig karakteriseret ved de tre store „Vasdrag": den mægtige Glommen, det Frederikshaldske Vanddrag og Mossevanddraget. For Begivenhederne i 1718 blev de to første af særlig Interesse.

Det Frederikshaldske Vanddrag har en Længde af 128 Kil. og har sit Udspring i Akershus Amt, ikke langt fra Glommens Leje, hvorfra det med sydlig-sydøstlig Retning nærmer sig Grænsen mod Sverige, som det følger paa sit midterste Løb i en Afstand af 5—10 Kil. —

[1]) Adm. I. S. $^{1}/_{9}$ (Raben).

snart som Elv, snart som en Række større og mindre Søer. Fra Søen Asperen tager det skarp vestlig Retning, indtil det ved Frederikshald falder ud i Svinesund, dèr hvor Iddefjord forener sig med dette Sund. Paa Løbet mellem Søerne har det gennemgaaende stærkt Fald, saa at det sjældnere lægger fast til om Vinteren. Paa det sidste Stykke, gennem Tistedalen, har det paa en Strækning af 6 Kil. et Fald paa 80 Meter. Af særlig vigtige Overgange paa det mellemste Løb skal nævnes Ørje, Strømsfoss og Skotsberg.

Efter at være traadt ud af den store Sø Øjeren strømmer Glommen paa en Strækning af omtr. 90 Kil. i store Bugtninger men dog hovedsagelig i sydlig Retning og falder ved Frederiksstad ud i Kristiania Fjord. Paa den øverste Halvdel af den nævnte Strækning er Floden forholdsvis smal, enkelte Steder indtil kun 30 Meter, men strømmer til Gengæld for det meste med rivende Fart mellem bratte Fjældvægge. Overgange paa denne Halvdel: Onstadsund og Grønsund. Fra Grønsund breder Floden sig, strømmer roligere og omslutter en Række større og mindre Øer. Efter de store Fald ved Sarpen („Sarpfossen") er Floden sejlbar paa den øvrige Strækning, selv for store Skibe.

Af Betydning er ogsaa Enningdalens Vanddrag, der begynder tæt syd for Søen Asperen og mest følger Rigsgrænsen, indtil det træder ind i Kornsjøerne, der mest ligger paa svensk Omraade. Fra søndre Kornsjø, paa svensk Omraade, gaar det mod vest til den lange Sø Bullaren, ligeledes paa svensk Omraade. Bullarens Afløb gaar lige mod nord, gennem Enningdalen, paa norsk Omraade, til Iddefjord, der som foran nævnt staar i Forbindelse med Svinesund. Naar Bullaren og Iddefjord om Vinteren lagde til, var de den slagne Landevej fra Sverige ind i Norge. Derfor, siger H. O. Scheel i „Krigens Skueplads"[1]), var et ordnet Forsvar af den lille Trekant af Norge syd for Tistedalen ikke mulig, og det maatte overlades til den stedlige Befolkning at forsvare Bjærgpas og andre Snævringer. Naar Slud og Regn indfaldt, blev de i Forvejen meget vanskelige Veje (Rideveje og Fodstier) her næsten ganske ufarbare.

Svinesund[2]), der optager Tistedalselven (Frederikshalds Vanddrag) og Iddefjord (Enningdalens Vanddrag), har en Længde af 10 Kil., regnet fra Frederikshald til Sponviken, og udmunder i Singlefjord, den inderste Snip af Skagerak. Sundets Brede varierer fra 200 til 800 Meter — ved selve Færgestedet Svinesund dog kun 180 Meter, eller

[1]) S. 49.

[2]) Se Kortbilagene m. m. Nr. 2, 4, 9 og 10.

hvad man i hin Tid benævnte „et godt Bøsseskud". Bredderne paa begge Sider er „bratte og bjærgige"; den svenske, sydlige, Side hyppigst overragende. Kun i strænge Vintre kunde Svinesund lægge fast til. Indløbet, ved Sponviken, havde tidligere været forsvaret af en Skanse; men den var bleven nedlagt, da der paa Grund af Sundets Bugter og mellemliggende Fjælde ikke var Udsigt hen til Færgestedet. I 1717 begyndte man imidlertid at istandsætte Skansen i Forbindelse med de andre Forsvarsanlæg langs Sundet og gav den fast Besætning.

Det sydøstlige Norge er ikke noget egentligt Bjærgland men et i det hele temmelig jævnt Plateau, der sænker sig fra øst mod vest. Den største Del af Landet ligger kun 100—200 Meter over Havfladen, og kun ganske faa Punkter naar en Højde af 300—350 Meter. De væsenligste Hindringer for Fremkommeligheden var Elvene, Søerne og Mosedragene, naar de ikke var tilfrosne.

Idplateauet er Knudepunktet i det Smaalenske Fjældsystem. Det begrænses i nord af den dybt indskaarne Tistedalssænkning og dennes Fortsættelse i øst: Femsjøen og Steinselven — iøvrigt af Enningdals Vanddraget og dettes Fortsættelse Iddefjord, men har en Fortsættelse mod øst milevidt ind i Sverige. Fra Ystehedekilen, en Vig af Iddefjord, strækker den flade, frugtbare „Store Idslette" sig mod nordøst langt ind i Idplateauet, der ellers falder stejlt af mod Iddefjord. Nord for Tistedalssænkningen m. m. har Plateauet Fortsættelse mod nord og nordvest i to forholdsvis lave Højdebælter: et østligt langs Landegrænsen, til begge Sider af Frederikshalds Vanddrag, et vestligt over Glommen og videre mod nordvest.

M. H. t. Vejsystemerne i det sydøstlige Norge henvises til Bemærkningerne i Bd. VIII 57 samt de yderligere Bemærkninger i nærværende Bind S. 321.

General Wedel havde benyttet den rolige Tid til Befæstningsarbejder, dels paa særlig vigtige Punkter ved Sydgrænsen, dels i Fæstningerne. Der skulde oprettes nogle nye udskrevne Kompagnier, Dragonerne skulde forstærkes, og samtlige Regimenter var beskæftiget med at skaffe nye Munderinger fra Udlandet. Wedel vilde dernæst benytte Sommermaanederne til at holde Generalmønstringer kompagni- og bataillonsvis omkring i Kvarterdistrikterne, hvor Mandskabet udhvilede sig efter Vinterens Anstrængelser og styrkede sig til den Eftersommer- eller Vinterkampagne, der bestemt ventedes.

I Overensstemmelse med en af Krigsraadets „Slutninger" tilskrev Wedel Generalmajor Budde, Kommandant i Frederiksstad, i Begyndel-

sen af Juni, at det var „uomgængelig høj fornøden", at der i Bjærgene ved Svinesund[1]), „fra Vandet af indtil Plainen, blev oprettet i Defileerne, hvor Fjenden maatte passere, dygtige Værker, for desto bedre i paakommende Fald at disputere Passagen, naar Fjenden under Favør af hans nyoprettede Forter [Sundsborg] ved Svinesund havde slaaet Broen og densamme passeret, efterdi at Fjenden ikke ved Sommers Tide over Enningdal, Skotsberg eller Ørjebro skal kunne føre noget Slags attiraille" [Angrebsmateriel]. Ligeledes bør der ved Tistedals Bro anlægges et kraftigt Værk til at forsvare Broen og Vadestedet derved[2]). Wedel bad Budde slutte sig til de Officerer af Wedels Stab, der strax vilde blive afsendt til ham, for at de i Fællesskab kunde „overlægge og udi al Stilhed"[3]) se paa Forholdene. Herefter kunde Værkerne ved Svinesund besættes med 3 Batailloner, det ved Tistedalen med en Batl.[4]).

Midt i Juni indleverede de udsendte Officerer et meget udførligt og klart affattet Forslag om, hvilke Arbejder der burde udføres og hvorledes. Kortelig angivet foreslog de Opførelsen af et mindre Batteri ved Rørbæk Kilen, tæt ved Færgestedet, med et Par meget svære Kanoner til at beskyde den Bro, som Svenskerne antagelig vilde søge at kaste over Sundet. Selve „Svinesund er en meget farlig Ort for os", da Fjenden dels fra sine Batterier nede ved Vandet kan beherske Sundet og derved vanskelig hindres fra at lægge Bro over, dels kan han fra sine Reduter og Batterier oppe paa Højderne enfilere det passable Terræn paa norsk Side. Stedet er saameget farligere, formedelst „den store, alfare Vej gennem hans eget Land, hvor han mageligst kan føre [Belejrings] Rekvisita til en Indgang her i Landet"[5]). Fortsættelsen heraf paa norsk Side burde spærres af en Forskansning, hvori et Batteri nede paa Stranden til direkte Beskydning af Fjendens Broarbejde. Ved Lunestadbugten [Lundestad], „en stærk Fjerdingvej" øst for Færgestedet, burde anlægges tre med hverandre forbundne Reduter, bl. a. til Spærring af Hovedvejen forbi Bergs Kirke. Ved Tistedals Bro

---

[1]) Se Kortbilag m. m. Nr. 2, 4, 9 og 10.

[2]) Komm. Gen. Conc. (Budde) $^2/_6$. Smlgn. S. 47.

[3]) Fra de dominerende Højder ved Sundsborg kunde Fjenden overse den norske Bred.

[4]) Se S. 47 og 49.

[5]) Det var Hovedvejen fra Göteborg over Uddevalla, over Qvistrum Bro — Tanum osv. med en kort Sidevej til Strømstad. Paa norsk Side fører Fortsættelsen mod Frederiksstad.

og Vadestedet strax derved, „hvor man med Hest og Karl uden ringeste Besvær kan overkomme", et større Værk, resp. et Retranchement, og bagved alt dette et Batteri.

Mellem disse Hovedpunkter burde lægges et Antal Traverser m. m. til at spærre Mellemrummene. Anlægene ved Frederikshald burde først fuldføres, og da Terrænet var overset fra og kunde beskydes fra Fjendens Side, var det rigtigst først at opføre Blenderinger til Dækning for Mandskabet under Arbejdet. Det foresloges, at der strax sattes 1200 Md. i Arbejde, med de fornødne Redskaber[1]).

Forslaget blev i Hovedsagen godkendt af Wedel Dagen efter, at det var indleveret, og Ordrer strax udstedt til Regimenterne om Afgivelse af Mandskab.

Det var Hensigten, naar disse Arbejder var fuldført, at indskrænke Besætningerne af den regulære Hær i Posteringerne til det mindst mulige. Alene mellem Frederikshald og Ørje Bro havde hidtil 2400 Md. været anset for nødvendig, om man skulde være sikker. Dette Antal vilde kunne nedsættes til 8—900, naar Kantonchefen fik Bemyndigelse til at trække Forstærkning til af Landdragonerne og „Almuende Mand". Det gjaldt om, ved Svinesund at samle den størst mulige Styrke af den regulære Hær[2]). Wedel personlig nærede ikke videre Tillid til Folkeopbud. „De bevæbnede Bønder [Landdragonerne] eller Almuer gør [jeg] endelig ikke noget Facit paa". De burde dog inddeles og anvises, hvor de i paakommende Fald skulde indfinde sig. De vilde kunne udgøre et betydeligt Antal, naar de blev ført frem af deres „Øvrigheder" og ikke uden højeste Straf maatte udeblive[3]). Den under Indfaldet i 1716 af Slotsloven i Kongens Navn udstedte meget skarpe Anordning om Folkeopbud havde ifølge Slotslovens eget Skøn ikke haft det tilsigtede „Eftertröch", Virkning[4]).

Det aarlige Byggeprojekt for Fæstningerne var tidligere bleven indsendt. Kongen tilstillede Scholten det til Erklæring. Scholten godkendte det meste men kritiserede skarpt en Del deraf. Han havde allerede tidligere haft en Indberetning fra Chefen for det dansk-norske Artilleri, Oberst Wilster, til Erklæring og fandt meget deri at kritisere. Navnlig var Fæstningernes Krudtbeholdning for ringe, og nogle Steder

[1]) Forslaget er dat. Kristiania 16. Juni, underskr. af Generaladj. Bording m. fl. Komm. Gen. Arkiv Pk. IX; Wedels Konc. $^{17}/_{6}$.

[2]) Udat. Indberetn. fra Oberst Hartv. Huitfeldt i Scholtens indk. Breve.

[3]) Komm. Gen. Konc. $^{15}/_{7}$ til General Lützow.

[4]) Relat. fra Statholderskabet i Norge $^{16}/_{1}$ 1717.

passede Kugler og Granater ikke til Skytsets Kaliber, hvad der med det snareste burde ændres. „Man maa i højeste Grad undres over, at Artilleriet i de norske Fæstninger i saa mange Tider har været i saadan Forvirring". Det rigtigste var, at Wilster selv rejste op til Norge for at faa Orden paa Sagerne. Men Uordenerne stammede fra før Wilsters Tid[1]).

Scholten skønnede, at trods det, at Frederiksstad „paa en Maade er Nøglen til Norge", var Stedets Befæstning mangelfuld. Der havde ikke været anvist tilstrækkelige Midler til Vedligeholdelsen, der her krævede mere end ved de andre Fæstninger, da Naturen selv ydede saa lidt. Saavel Udenværkerne som Gravene og Hovedvolden synes at have været stærkt forfalden. Kommandanten, Budde, var højst ilde tilmode ved Udsigten til at skulle forsvare Fæstningen, som den nu var, „da jeg", skriver han, „som en Kommandant udi paakommende Tilfælde snart ikke ser Udveje ... at kunne defendere den som min Fyrighed og redelige Intention er". Han vovede dog ikke at skrive saaledes til Generalkommissariatet (Scholten) men til Gabel, med hvem han stod paa en særlig fortrolig Fod. Scholten var mest stemt for at lægge særlig Vægt paa Befæstning af Kristiania By sammen med Akershus, og hertil bevilgedes der en ret betydelig Sum, men ogsaa til de øvrige, navnlig Frederiksstad og Kongsvinger, blev der bevilget Penge[2]).

Kundskabernes Efterretninger i Juni udsagde snart et, snart et andet; men Maaneden forløb roligt, og Wedel kunde henstille til Generalmaj. Vind i det Nordenfjældske, at man ogsaa dèr hjemsendte af det udskrevne Mandskab. General Scholten havde gentagne Gange kritiseret, at Wedel selv holdt for store Styrker fremme i Posteringerne langs Grænsen og havde slidt mere paa det udskrevne Mandskab end nødvendigt, hvad der tærede paa Kassebeholdningerne. Det var imidlertid lettere at sidde i Kontorerne nede i Kjøbenhavn og kritisere end oppe i Kristiania at bære Ansvaret. Den kommanderende General vidste, at hvis Uvejret brød løs nu, vilde hans Styrker være ganske underlegne i aaben Mark. Scholten var dog ikke i Tvivl om, at der burde sendes betydelige Forstærkninger af det geworbne Infanteri op til Norge, muligvis ogsaa et Rytterregiment. Et Par af de yngre Generalspersoner burde følge med, og Ingeniøroberst H. H. Scheel kunde med

[1]) Scholtens Kopibog $^{1}/_{2}$, $^{11}/_{3}$, $^{26}/_{4}$ og $^{17}/_{6}$; Okr. I. S. $^{30}/_{6}$ (Budde).
[2]) Expd. $^{26}/_{6}$ Nr. 941; Komm. Gen. Konc. $^{11}/_{7}$.

et Par andre Ingeniører rejse derop i Forvejen for at overtage Ledelsen af Fæstningsarbejderne, særlig de projekterede Arbejder ved Svinesund[1]).

Hvor hurtigt Stemningerne kunde skifte i Norge viser bl. a. et Par Indberetninger fra General Lützow i det Frederikshaldske Kanton. Den 30. Juni skriver han, at indkomne Efterretninger lød paa, at Fjenden forholdt sig ganske rolig. „I Sommer sker der intet"; men vi bør have Forstærkninger op inden Vinteren. Men faa Dage efter har han faaet Meldinger om fjendtlige Bevægelser overalt paa Vigsiden tillands og -vands, og allerede den 4. Juli melder han „i største Hast" yderligere om det samme. Han er strax ilet frem til Grænsen og har ladet de ham underlagte Tropper rykke ud af Kantonnementerne. Gabel maa endelig bede Kongen sende Hjælp op. Det var omtrent de samme Efterretninger, som Tordenskjold yderligere oppustede[2]).

Wedels Opfattelse af Forholdene og hans Forholdsregler i Dagene 4.—11. Juli er omtalt foran[3]). Efter nogen Tvivl om Efterretningernes Paalidelighed har han ladet sig rive med. Af en iøvrigt forstaaelig Frygt for at komme for sent havde han beordret samtlige disponible Tropper frem mod Grænsen. Men allerede den 11. Juli mente han, at Fjenden havde ladet sig imponere af hans Modanstalter. Han har vel nødig villet erkende, at det hele nok kun var blind Alarm.

I den kongelige Expres-Ordre af 18. Juli[4]) fra Kolding til General Scholten om at udtale sig om, hvad der burde ske i Anledning af General Wedels Beretning, at Fjenden „nærmede sig Norge", siges, at Wedels Beretning vedlægges. Den er ikke forefunden[5]). Den maa antages at være afsendt fra Kristiania før den 11., paa hvilken Dag Wedel jo saa roligt paa Situationen. Af Scholtens Besvarelse d. 21. Juli fremgaar en Udtalelse af Wedel, at Tordenskjold endnu ikke er „gaaet

[1]) Scholtens Kopibog $^{3}/_{7}$.
[2]) Okr. I. S. $^{28}/_{6}$, $^{3}/_{7}$ og $^{4}/_{7}$ (Lützow).
[3]) S. 97.
[4]) S. 120.
[5]) Scholten refererer af den, at Wedel skriver, at Fjenden har „rettet sit Dessein mod Norge", at Fjenden ifølge fra alle Sider indløbende Efterretninger „marscherer mod Norge", at Fjenden har oprettet store Magasiner og ladet saa mange Skibe som muligt bringe sammen fra Göteborg og løbe i Søen til Befordring af disse.

i Søen", da Wedel afsender sin Beretning. Tordenskj. sejlede den 7. fra Larkollen til Frederiksstad, hvor han forblev fra den 7. til den 14. Det ligger nærmest at antage, at Wedels Beretning er affærdiget mellem disse to Datoer, og da Wedel den 7. betjener sig af det Udtryk, at „Lyset brænder paa Fingeren", har han antagelig samtidig eller strax derefter skrevet til Kongen. Hos denne var bl. a. Vibe og Gabel. Den først nævnte synes trods sin høje Stilling ikke at have været nogen meget betydelig Mand, men han havde megen Indflydelse paa Kongen. En af de russiske Ministre i Kjøbenhavn karakteriserer ham som en stor Kujon, saaat en Alarmefterretning fra Norge nok kan have bragt ham ud af Ligevægten. Gabel var altid hurtig i Vendingen, rask til at handle men ikke i Besiddelse af et roligt, overlegent Jugement. Han var den nærmeste til at tage Affære her, og det gjorde han — og har vel nok bagefter angret det.

Det bør dog bemærkes, at den danske Afsending i Rusland, Westphalen, der var fulgt med Czaren til Paris, midt i Juni indberettede, at den franske Ambassadør hos Kong Karl, de la Marck, havde indberettet, at Kong Karl for Tiden alene var optagen af Planer om at erobre Norge endnu i denne Sommer, og en Maaned senere gentog Westphalen sine Advarsler. Lignende Advarsler indløb fra den danske Minister i England, og de engelske Diplomater i Kjøbenhavn udtalte sig indtrængende i samme Retning.

Den Memorial til Kongen, som Scholten afgav i Anledning af det norske Krigsraad omkring Slutningen af Maj, havde antaget Formen af et Forslag til Direktiver for Wedel[1]). Den maa have krydset den kongelige Expres-Ordre fra Kolding, thi allerede den 21. Juli, medens Kongen opholdt sig i Randers, blev der udstedt Ordre til Wedel i nær Overensstemmelse med Scholtens Forslag. Det er dog karakteristisk, at medens den ellers saa økonomiske Scholten ikke nævner noget om at „menagere" Pengemidlerne eller udvise „Menage", findes dette Ord flere Steder i Kongens Ordre. Denne slutter med, at 8 Batailloner og 2 Rytterregimenter snarest vil blive sendt op til Norge[2]).

De Batailloner, der nu skulde overføres til Norge — 6 af Kjøbenhavns Garnison, 1 fra Fredericia, 1 fra Rendsborg — skulde medføre deres hurtigskydende Kanoner, to hver, samt Karduskarrerne men ingen Heste, der maatte kunne faas i Norge. Pikerne skulde medføres

[1]) Se S. 49 f.

[2]) Exped. $^{21}/_{7}$.

for alle Tilfælde men ingen Køretøjer til dem og ingen Patronkarrer, da hver Mand medførte 24 skarpe Skud. Avancepengene — den forskudsvise Lønning — skulde blive anvist for Tiden indtil midt i September. Afsendelsen af Transporten skulde fremskyndes mest muligt. Bataillonen fra Rendsborg skulde befordres frem paa Vogne ved Nat og Dag. Ved dens Passage forbi Kolding var Kongen tilstede og anordnede noget kortere Etaper — der var da falden mere Ro over Gemyterne[1]).

Af Rytteri skulde der sendes to Regimenter til Norge, hvortil Kongen havde bestemt Lüttichaus og Körbitz'. Scholten mente, at hvis der kunde skaffes tilstrækkeligt Foder, burde der sendes endnu mere Rytteri; men dette maatte Wedel afgøre.

Scholten benyttede Anledningen til yderligere Udtalelser om de norske Forhold. Landdragonerne burde have været opbudt strax. De havde ganske vist ingen Heste, men de maatte dog kunne bruges i Fæstningerne. Alle Bestræbelser maatte rettes paa at gøre Feltarmeen saa stærk som muligt. Troppernes Opstilling var altfor spredt, hvad der lettelig kunde medføre en Ulykke. Yderligere havde Wedel givet Tordenskjold altfor mange Soldater med: Styrken var ringe nok i Forvejen.

Scholten rejste det Spørgsmaal: „Ob des Feindes Dessein nicht viel daran accrochire [kunde hindres], wann ihm das Auslaufen in der See benommen werden, und er mit seinen Schiffen nicht dahin kommen kann, wo er seiner groszen Artillerie benöthiget ist; solchenfalls es ihm ohnmöglich fallen würde, gegen Ew. Kgl. May. Festungen etwas vornehmen oder ausrichten zu können." Om ikke derfor en Viceadmiral eller anden Søofficer af højere Karakter end Tordenskjold er nødvendig deroppe, og om ikke de engelske Krydsere dèr burde trækkes til. Tordenskjold var endnu ikke gaaet i Søen, da Wedel afsendte sin Beretning, og „det er dog nu paa højeste Tid". Flotillen bør snarest muligt gaa ud for at hindre Fjendens Forehavende og søge at trække de engelske Skibe til sig. „Ich habe sonsten allezeit gemeint, dasz der Kommandeur Tordenskj., mit Hülfe einiger englischen Schiffe, Gottenburg sollte blocquiret halten, solchenfalls es gewisz wäre, dasz der Feind zu diesem Vorhaben[2]) nicht hätte schreiten dürfen." Han forudser, at det kan blive nødvendigt, at de jyske Nationalregimenter igen

[1]) Scholtens indk. Br., Eickstedt $^{11}/_{8}$.
[2]) Det formentlig overhængende Angreb.

føres over til Norge, eller at de gaar til Holsten og afløser geworbne Regimenter dèr, for at disse sidste kan føres til Norge. Fremfor alt maa man gøre sig til Herre i Farvandene deroppe.

Det synes, som om de meget alvorlige Efterretninger fra Norge kunde have faaet yderst vigtige politiske Følger, hvis de havde været rigtige; revet Englænderne ud af deres relative Passivitet og drevet dem til virkelige Krigsforetagender mod Sverige. Scholten indberettede nemlig til Kongen d. 24. Juli, at Lord Polwarth og Admiral Byng den foregaaende Dags Eftermiddag havde opsøgt ham og udtalt, at de havde erfaret, at de Svenske vilde gøre Indfald i Norge og i den Anledning havde udrustet alle deres Skibe i Göteborg for at bringe Proviant og svært Artilleri „derhen". Da det var dem magtpaaliggende baade at tjene Kong Frederik og varetage deres egne Interesser, vilde Englænderne strax give Ordre til, at deres Skibe, der krydsede i „Nordsøen", snarest sluttede sig til Tordenskjold for at angribe Fjenden, hvor de fandt ham. Hvilket de bad Scholten referere for Kongen. „Worauf sie von mir weggegangen sind, sich zu . . . Güldenlew und dem Geheimbten Rath v. Sehestedt verfügt haben, mit ihnen auch dieserwegen zu sprechen". Scholten bad Kongen underrette Tordenskjold herom.

Samme Dag indberettede Gehejmeraad Sehested til Kongen — blandt en Mængde Smaanyheder — at de to engelske Herrer havde spurgt Gyldenløve, om de kunde yde Kongen nogen Hjælp mod de svenske Desseins mod Norge ved at detachere nogle Skibe til „Nordsøen" til Forstærkning af den dèr værende engelske Eskadre, saa at man kunde optræde desto kraftigere sammen med Tordenskjold. Herpaa skal Gyldenløve have svaret, at dette ikke var nødvendigt.

Sehesteds Beretning maa antages at hvile paa en Meddelelse fra Gyldenløve til Sehested, der aabenbart ikke selv har talt med Englænderne. Hvorledes Samtalen mellem Gyldenløve og Englænderne iøvrigt er falden, vides ikke. Men Resultatet var altsaa, at Gyldenløve afviste den tilbudte Hjælp.

Da disse Samtaler fandt Sted, havde man i Kjøbenhavn ingen Anelse om Tordenskjolds nye Nederlag, ved Strømstad d. 19. Derimod lagde Sehested en Melding fra Tordenskjold ved sin Indberetning til Kongen. Denne Melding var T.s Rapport af 8. Juli, hvori han bl. a.

skriver, at han „finder mig hannem [Fjenden] bastant, hvis han søger mig". En lignende havde Admiralitetet, Gyldenløve, faaet, og det kan være paa Grundlag af den citerede Udtalelse, at Gyldenløve har afslaaet Englændernes Hjælp.

Englændernes Udtalelse her om at angribe Svenskerne, hvor de traf dem, gik i Virkeligheden ikke udover det almindelige engelske Standpunkt i Forholdet til Sverige og Danmark-Norge, da Tilbudet maa opfattes saaledes, at de vilde hjælpe til at afvise det formodede Angreb paa Kong Frederiks Lande og Riger. Men selv med denne Begrænsning maa det ikke glemmes, at Tilbudet var i høj Grad anerkendelsesværdigt.

Medens Kongen forblev i Jylland, optaget af sine Godsspekulationer, ilede Gabel tilbage til Kjøbenhavn. Han var Bindemidlet mellem de forskellige Myndigheder, der skulde sættes i Gang med Troppernes Samling, Udrustning og Overførelse. I de nærmest følgende Dage udstedte de militære Myndigheder en Række Ordrer om Troppernes Overførelse, og navnlig Generalkommissariatet for Landetaten var overordentlig hurtig i Vendingen. Den 24. Juli meldte Scholten til Kongen, at om tre Dage kunde de 6 Bataillioner i Kjøbenhavn, hvoraf en fra Kronborg, hvis Vinden var gunstig, afgaa til Fladstrand tilligemed Transportskibene til Overførelse dèr fra af et Rytterregiment. Disse Skibe var forsynet med Hø, Havre og Vand til de henved 1000 Heste, som et Rytterregiment medførte. Til Mandskaberne medførtes Flæsk, Smør, Tobak, Brød og Brændevin for en Overfartstid af højst 16 Dage. Af rede Penge var anvist 17000 Rdl. pr. Maaned, der prompte skulde blive sendt op til Troppernes Underhold i Norge. Hvis der ikke i Norge kunde skaffes tilstrækkelig Hesteforplejning, skulde denne skaffes fra de jyske Magasiner. Hver Bataillon kunde medføre indtil 24 Soldaterhustruer — de normale Sygeplejersker.

Efter en Konference „i Raadstuen" med Scholten, Gehejmr. Sehested, Admiralerne Sehested, Reedtz og Judichær tilskrev Gabel Admiral Raben om at faa Admiral Byng til at afgive et Orlogsskib til sammen med to af Rabens at konvojere Tropperne. Byng var strax villig hertil, og d. 28. kom de tre Orlogsskibe til Kjøbenhavn. Man antog, at det kunde være tilstrækkeligt, at disse Skibe ledsagede Transporten til op mellem Anholt og Læsø, hvorefter de snarest skulde vende tilbage til Østersøen. Ved Farten fra Fladstrand maatte nogle Fregatter

være tilstrækkelig. Da Rygter om Strømstadaffæren naaede Gabel i Kolding, skrev han imidlertid til Raben, at under de usikre Forhold var det dog maaske bedst at forstærke Konvojen[1]).

Den 31. kunde Scholten og Gehr. Sehested melde Kongen, at i Kjøbenhavn var alt klart til Afgang, og Dagen efter gik Tropperne ombord. Da nu Rygterne om Strømstadaffæren antog fastere Form, henstillede Admiralitetet, at man enten ventede noget med Afsejlingen eller yderligere forstærkede Konvojen, indtil man fik sikrere Efterretninger. Af denne og andre Grunde udsattes Afsejlingen; men den 3. August skrev Scholten, at nu var Vind og Vejr gunstig, og samme Dag afgik Transporten fra Kjøbenhavn under Kommando af Schoutbynacht Rosenpalm, der havde ført Orlogsskibene hertil fra Østersøen. Rosenpalm havde Ordre til efter Omstændighederne at landsætte Tropperne enten ved Frederiksstad eller Larkollen. Han skulde derefter overtage Kommandoen over den norske Søarmatur.

Gehr. Sehested mente, at Transporten kunde være i Norge allerede om et Par Dage og udtalte med Tilfredsstillelse, at en saa betydelig Troppeforstærkning vilde sætte Norge i fuldstændig Sikkerhed. Fra Tordenskjold selv havde han endnu ingen Underretning[2]).

De Afdelinger, der afgik til Norge, var en Bataillon af hver af følgende Regimenter: Dronningen, Sjælland, Jylland, Fyen, Prins Georg, 1., 2. og 4. „Danske". De tre sidste kaldtes nu sædvanlig efter deres Chefer. Generalmajor Gaffron førte midlertidig Befalingen over de 8 Bataillioner. Tilbage i Danmark m. m. blev: I Kjøbenhavn 8 Bataillioner, i Kastellet 1, paa Kronborg 1, i Nyborg + Fredericia 1, i Rendsborg 2 Batlr. + 2 Kpr., i Frederiksort 2 Kpr., i Glückstadt 1 Batl. + 2 Kpr., i Oldenburg 1 Batl., i Wismar 2 Batlr., i Stralsund 4 Batlr. — alle geworbne.

Af de udskrevne Regimenter var de af Sjælland og Laaland-Falster paa Flaaden, Fyenske Regt. i Norge, medens de nylig fra Norge hjemkomne jyske Regimenter var i deres Læg. Rytteriet (Dragonerne) var fordelt over hele Kongeriget i deres „Nationaldistrikter", for en Del optaget af at indrette disse efter den nye Plan. Dragonerne paa geworben Fod laa i Holsten.

---

[1]) Kons. Rel. $^{27}/_{7}$; Okr. udg. $^{24}/_{7}$ og $^{2}/_{8}$.

[2]) Orig. kgl. Ordr. t. Kons. $^{4}/_{8}$; Expd. $^{31}/_{7}$; Kons. Rel. $^{31}/_{7}$ og $^{3}/_{8}$; Memor. $^{24}/_{7}$, $^{31}/_{7}$ og $^{3}/_{8}$ (Scholten); G. K. danske Kop. en Række Ordrer i Dagene $^{21}/_{7}$—$^{29}/_{7}$ (Nr. 187—269); G. K. tyske Kop. Do. $^{24}/_{7}$—$^{31}/_{7}$ (Nr. 1613—1690); Adm. Kop. $^{28}/_{7}$.

Umiddelbart før Indskibningen havde Gaffron mønstret de 6 Bataillioner i Kjøbenhavn. De var fuldtallige; omtr. 600 Mg., Grenaderer og Tømmermænd (Pionerer) pr. Batl. — med Underofficerer m. fl. men uden Officerer omtr. 4000 Md.[1]).

Landetatens Generalkommissariat havde under Scholtens kloge og myndige Ledelse ydet fortrinligt Arbejde i disse Dage og viist et beundringsværdigt Overblik og Fremsyn. Dette bør saa meget mere nævnes, som Kommissariatets tjenstlige Omraade ikke var begrænset til det rent militære men ogsaa greb stærkt ind paa de civile eller halvt militære Forvaltningsmyndigheders, saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne m. m. og de erobrede Landskaber syd for Østersøen. Dengang som nu kunde den militære Administration tjene som Mønster for den civile i Hurtighed, Omsigt, Præcision og Myndighed.

De gunstige Vejrforhold ved Transportens Afgang blev kun af kort Varighed. Allerede Natten efter Afsejlingen fik Transporten Modvind og maatte ligge stille. Scholten beordrede Gaffron til, hvis Vinden i længere Tid blev kontrær, at lade en Del af Tropperne gaa i Land for ikke at udmatte dem paa Fartøjerne i den raadende stærke Hede. De kunde saa længe kampere i deres Telte. Først den 7. August kunde Flaaden gaa Sundet ud for en sydøstlig Vind. Allerede næste Dags Aften var den naaet op mellem Skagen og Marstrand, da Vinden gik om til haard sydvest, der om Natten gik over til Storm af nordvest, saa Flaaden, som Rosenpalm skriver, hverken kunde komme frem eller tilbage. Orlogsskibene og nogle af Transportfartøjerne ankrede; andre søgte at holde det gaaende under Sejl, da deres Ankergrejer ikke var tilstrækkelige paa det dybe Vand; atter andre, der havde søgt at ankre, drev for Ankrene over mod den svenske Kyst ved Marstrand. Et af disse sidste, hvorpaa Ob. Reichwein var med 5 af sine Kompagnier, omtr. 600 Md., maatte kappe Ankrene, da Skipperen ikke vovede i en saadan Storm at forsøge at krydse men satte Kursen tilbage mod Sundet, „og jeg har heri ladet ham raade", skriver Reichwein, „da han maatte forstaa det bedre end jeg". Paa lignende Maade gik det med et Skib med et Kompagni af Ob. Scheels samt Artilleri og Ammunition, et med et andet Kompagni af Scheels og et med et stort Antal Officerer og Heste. Et femte Skib med Ob. Zepelin og hele hans Bataillon mistede Stormasten, blev læk og drev ind ved Hornbæk. Fra disse 5 Skibe blev Folk og Heste sat i Land og maatte vente, til Fartøjerne atter var sejlklare. Den 10., da Vejret havde be-

[1]) Scholtens I. S. $^{31}/_{7}$ (Gaffron).

daget sig noget, løb Rosenpalm hen langs den svenske Kyst og reddede 4 Skibe, der var drevet ind mellem Skærene. Andre havde søgt Læ under Læsø. Den 12. kom Rosenpalm til Larkollen, med hvad han havde samlet, og udskibede her de Tropper, der skulde til Frederiksstad, og lod de øvrige gaa til Kristiania. Rosenpalm selv gik i en Chalup op til denne By og meldte sig til Wedel som Chef for norske Søarmatur. Wedel udtalte, at denne ikke var i den bedste Forfatning, og at Rosenpalm snarest burde opsøge Tordenskjold, se paa Sagerne og dernæst bestemme, hvad der kunde gøres for at hindre Fremførsler fra Göteborg til Strømstad. Rosenpalm vilde saa lade sin Næstkommanderende, Kommandørkaptajn Boysen, med en Del af Orlogsfartøjerne besørge Overførslerne fra Fladstrand.

Admiralitetet synes at have været misfornøjet med Forholdene ved Transporten og befalede strax indgaaende Forhør afholdt over Kaptajnerne paa de 5 Koffardiskibe. Forhørene viste dog, at der ikke var noget at bebrejde Skibenes Førere[1]).

Af de først ankomne Batailloner forblev to (Dronningen og Jyske) foreløbig i Kristiania; én (Sjællandske) gik paa Postering ved Svinesund, en, Schultz (2. Danske) til Frederiksstad. Johannsens (4. Danske) og Reichweins (1. Danske), naar denne var bleven samlet, skulde ligge i Moss og Omegn. Scholtens og Eickstedts i Bragnæs, Strømsø osv. Kyrasserregimentet skulde ligge i Aas og Vestby m. m. Men først den 5. Sept. ankom Transporten fra Fladstrand med de to Batailloner og Lüttichaus Kyrasserer, samtidig med de til Sundet tilbage drevne, der igen og længe havde kæmpet med Modvind.

Wedel havde næret Betænkelighed ved at lægge de nyankomne Batailloner frem i forreste Linie, da „man stiller sig for, at der er mange Springere[2]) iblandt dem". Derimod roste han meget det udskrevne Fyenske Regt. (Weinmann), der var kommen til Norge sammen med de jyske og i 10 Maaneder uafbrudt havde været anvendt enten paa Postering eller ombord paa Skibene. Overalt, i Fægtning, paa Postering og ved Befæstningsarbejderne havde de opvakte og ivrige Fyenboer

---

[1]) Scholtens Kop. $^{1}/_{8}$; Scholtens I. S. $^{9}/_{8}$ (Reichwein); Adm. I. S. $^{13}/_{8}$ (Rosenpalm), $^{10}/_{8}$ og $^{11}/_{8}$ (Forhørene); Adm. Kop. $^{11}/_{8}$ (Løve). Om Overførslen nærmere i Adm. I. S. $^{13}/_{8}$ og $^{16}/_{8}$ (Rosenpalm) og $^{1}/_{9}$ (Boysen). Forhørene findes i Vagtskibet „Elsgens" Protokol S. 102—106.

[2]) Ref. S. $^{25}/_{9}$ Nr. 3; Okr. I. S. $^{14}/_{8}$ (Gaffron); Scholtens Kop. $^{17}/_{7}$; Komm. Gen. Konc. $^{11}/_{8}$, $^{15}/_{8}$ (Weinmann) og $^{16}/_{8}$. Komm. Gen. I. S. $^{14}/_{7}$, $^{15}/_{9}$, $^{2}/_{10}$, $^{18}/_{10}$ og $^{25}/_{10}$ (Weinmann). „Springere": Folk, der vil desertere.

viist et fortrinligt Forhold og trængte nu til nogen Hvile, som Wedel gærne vilde unde dem; men han kunde ikke undvære dem i forreste Linie.

Underholdet af de nu opsendte danske Tropper fremkaldte stærke Uoverensstemmelser mellem Kongen, Generalkommissariatet og Gabel. Kommissariatet pressede paa at faa Kongens Resolution paa foreslaaede betimelige Anstalter til Forsyningerne med Penge (Avancen) og Rug til Soldaterne, Foder til Hestene. Endvidere maatte Kongen give bestemt Resolution paa, om der skulde endnu et Rytterregiment til Norge foruden Lüttichaus.

Kongen — vel nærmest Gabel — holdt paa, at da de danske Afdelinger, der forud havde været i Norge, var bleven forplejet af den norske Kasse[1]), kunde det samme ske nu — i ethvert Fald delvis. Men Kommissariatet hævdede, at da den norske Kasse i Forvejen havde ondt ved at forpleje de norske Tropper, kunde der ikke være Tale om, nu at vælte mere over paa den. Kongen gav endelig efter og tillod yderligere, at norske Kasse foreløbig fik anvist en Del af Sølvværkets Indtægter. Dette sidste modsatte de Finansdeputerede (Rentekamret) sig imidlertid; de vilde i ethvert Fald vide bestemt i Forvejen, hvormeget der kunde blive Brug for. Kommissariatet vilde helst undgaa den vanskelige Transport af rede Sølvpenge til Norge og anbefalede et Tilbud af Grev Gyldensteen (Huguetan) om ved Anvisninger i Norge at stille 30.000 Rdl. til Raadighed. Resultatet blev alligevel langt om længe, at rede Sølv maatte sendes op.

Uenigheden mellem Kommissariatet og Gabel direkte drejede sig nærmest om, at Kommissariatet vilde levere saa megen Rug, at de opsendte Afdelinger kunde faa Brød af Rug alene, som de var vant til, ikke iblandet en Trediedel Byg, som det var Brug i Norge. Men en saadan Forskel mellem de norske og de danske Soldaters Forplejning modsatte Gabel sig i de kraftigste Udtryk, skønt Kommissariatet henviste til, at det af Hensyn til de danske Soldaters Sundhedstilstand var nødvendigt, at de fik rent Rugbrød. Kongen havde allerede approberet Kommissariatets Indstilling herom; men Gabel forestillede Kongen, at det i højeste Grad forbavsede ham, at Kommissariatet havde foreslaaet Kongen „en saa præjudicerlig Anstalt". Hans Udtalelser i denne Anledning fortjener at gengives. „Es ist leider zur Genüge bekannt,

[1]) Disse Afdelinger var danske Nationalregtr., hvis Underhold ikke var optaget i det aarlige Militærbudget.

dasz die Harmonie unter denen dänischen und norwegischen Truppen nicht allerdings so vollkommen sei[1]), wie wohl zu wünschen wäre." Han mener derfor, at der paa enhver optænkelig Maade bør arbejdes paa at afhjælpe al Uenighed og oprette et fast, godt Forhold. Det af Kommissariatet foreslaaede om Brødet vil blive en rig Kilde til Jalusi og Uenighed; det vil gyde Olie i Ilden. De norske Tropper som de danske tjener een Herre, forretter samme Tjeneste. „Die Normänner haben nicht weniger als jene von ihrer allerunterth. Treue pflichtschuldige Proben abgelegt" og vil, naar Fjenden angriber, yde kraftig Modstand. Det er derfor let at skønne, „dasz es dieser getreuen Nation sehr picquiren würde, wann selbe, da sie alles thut was von ehrlichen Leuten und getreuen Unterthanen kann pretendiret werden, und in Treue und Bravour niemanden etwas nachgeben[2]), sich dennoch auf geringeren Fusz als andere sollten verpflegt und anderen, so zu reden, nachgesetzet werden". De danske Tropper kan ligesaa godt spise denne Blanding som de norske. Nordmændene er vant til den, og de Danske kan ikke mærke den.

Disse varmt følte og fuldt berettigede Forestillinger kunde Kongen ikke staa for: At hans norske Undersaatter ikke skulde staa hans Hjærte ligesaa nær som hans danske. Han ændrede sin Resolution, som Gabel vilde have det.

Det viste sig dog hurtigt, at de danske Tropper, hvis Forplejning oppe i Norge paa mange Maader stødte paa store Vanskeligheder, ikke kunde taale det blandede Brød, der ovenikøbet ofte var deres eneste Næring, men blev syge i stor Maalestok, skønt disse trænede Soldater ellers kun kendte lidt til Sygdom. Fra samtlige Chefer, ikke mindst fra General Wedel, hævede sig de stærkeste Klager paa de Undergivnes Vegne, og Slutresultatet blev, at den ændrede kongelige Resolution maatte ændres endnu en Gang[3]).

Gabel havde ved denne Sag kastet Handsken til Generalkommissariatet, General Scholten. Handsken blev strax taget op, om end paa et andet, langt betydeligere Omraade, som det følgende vil vise. Den gamle General var en altfor myndig, klog og indsigtsfuld Mand til, at

---

[1]) Dette skønnes dog kun at være et Postulat. Der er i ethvert Fald ikke forefunden noget i den Retning for de Meniges Vedkommende.

[2]) Gabels Udtalelser falder i meget sammen med, hvad General Grev Schmettow udtalte omtr. 50 Aar senere.

[3]) Expd. $^{21}/_{8}$ Nr. 1140; G. K. tyske Kop. $^{17}/_{8}$ Nr. 1814, $^{27}/_{8}$ Nr. 1828, $^{29}/_{8}$ Nr. 1846; Okr. I. S. $^{24}/_{8}$; Okr. udg. $^{21}/_{8}$ Nr. 258, $^{28}/_{8}$ Nr. 264, $^{15}/_{9}$ Nr. 292.

den iltre og ofte mangelfuldt funderede Gabel kunde maale sig med ham. Det er en Selvfølge, at et baade sagligt og personligt Modsætningsforhold mellem disse to hver paa sit Omraade ledende Mænd maatte faa meget uheldige Følger, og dette saameget mere som Kongens tidligere Kraft og Myndighed allerede nu var begyndt betænkelig at svækkes.

Scholten havde nyttet Lejligheden, medens Troppetransporten laa ved Kjøbenhavn og ventede paa gunstig Vind, til at kalde sin yngre Kollega, Ingeniørofficeren Generalkvartermester Scheel, „der er meget bekendt med dette Land" [Norge], til sig til Konference om Forholdene deroppe, og Scheel havde „paa Kortet" viist Scholten „et og andet" m. H. t. Forholdene. De to Herrer havde derpaa udarbejdet et „ohnmaszgebliches Projekt" til Kongen over, hvorledes Fæstningerne burde besættes, Grænserne observeres og navnlig Glommen, „der er Landets største Styrke", hævdes. Projektet fremsendtes til Kongen. Dets Hovedindhold var følgende[1]).

For at Felthæren i paakommende Fald kunde være saa stærk som muligt, burde Frederiksstad og Akershus nøjes med smaa Garnisoner, men de to Steder burde altid have rigelige Forsyninger af Ammunition og Proviant. „Efter dette Projekt kunde, hvis Fjenden paa et eller andet Sted af Grænsen skulde trænge ind, Posteringerne og Tropperne, hvis de vel observerede alt, aldrig kunne afskæres men altid kunne trække sig tilbage til Hovedhæren. Det øvrige vil afhænge af, at Generalitetet deroppe tager sine Forholdsregler, alt efter hvorledes Fjendens Foretagender maatte være rettet. Desuden har jeg funden det høj-nødvendigt at slaa fast, at hvis Fjenden vilde trænge ind over sine Broer over Svinesund, skal der dèr ydes Modstand [„ihm allda tête gemacht werden"], og derfor bør Halvdelen af Felthæren kampere bagved for at understøtte disse Poster." Ved sin Ankomst til Norge vil Scheel med Generalitetet besørge det videre fornødne.

Hertil føjer Scholten sine „ohnmaszgebliche Gedanken", en samlet Forsvarsplan for det søndenfjældske Norge, affattet udførlig i 12 Punkter, der kortelig skal refereres.

1. Fæstningen Frederikssten bør strax have fuld Garnison, 1200 Md. (2 Batlr.), og snarest mulig provianteres for 8 Maaneder.

2. Ved Svinesund, overfor Fjendens „Fæstning eller Skanse", bør, saa nær Brostedet som muligt, anlægges en stærk Forskansning med svært Skyts, med en Besætning paa 2—3 Batlr.

[1]) Smlgn. Scholtens Udtalelser til Krigsraadsbetænkningen S. 49 f.

3. Frederiksstad og Akershus bør kun have en Bataillon hver men provianteres for 8 Maaneder. Deres Kampbesætning kan være henholdsvis 1200 og 1500 Md.

4. Gænsefæstningen Basmo bør strax have fuld Besætning, 300 Md., og fuld Proviantforsyning. Den kunde være Replipunkt for en Kavalleripostering paa 100 Heste ved selve Basmo eller ved „Ørjefoss", til Patrouillering langs Grænsen. Ved Rakkestad bør være en lignende Postering.

5. „Da Glommenselven er Landets største Defension, som absolut bør holdes", maa enten den gamle Blaker Skanse eller en ny i samme Egn, nord for Glommen, opføres, hvori en Batl. og 100 Heste.

6. Ved Nes Anstalter som ved Blaker.

7. Kongsvinger bør strax have fuld Besætning, en Batl., samt Proviant for 8 Maaneder. Desuden bør den gamle Skanse her, ved Overgangen over Glommen, genopføres og have en Rytterstyrke paa 100 Heste til Patrouillering langs Grænsen og langs Glommen.

8. For Hof ved Glommen lignende Rytterstyrker til Patrouiller mod Vinger, Kristiansfjæld osv.

9. Kristiansfjæld bør have en Batl. Den gamle Skanse her vest for Glommen istandsættes og besættes. Proviant for 8 Maaneder. 100 Heste til Patrouiller mod Hof og Østerdalen.

Til alt dette vil medgaa $8^1/_2$ Batl., 600 Heste. Da Hæren i det søndenfjældske Norge, med de 8 nye Batailloner vil udgøre 32 Batlr.[1]), kunde Felthæren faa $23^1/_2$ Batl. og hele Rytteriet ÷ de 600 Heste.

10. Af Landskaberne syd for Glommen bør det mest mulige fastholdes. Hertil kunde anvendes 12 Batlr og Halvdelen af Rytteriet, hvilken Styrke kunde kampere mellem Svinesund og Rakkestad og afgive Besætning ved Svinesund. Dette Korps skal „modsætte sig" fjendtligt Indbrud ved Svinesund, Frederikshald eller Basmo. Overfor en overmægtig Fjende vilde Korpset altid have fri Retræte gennem Frederiksstad, Sandesund osv. til at gaa bag Glommen, der „selvfølgelig skal forsvares til det yderste". Samtidig hermed kastes der Garnison ind i Frederiksstad.

11. De 11 Batailloner og den anden Halvdel af Rytteriet kunde kampere ved Nes eller Vormsund og her fra hævde Forsvaret af Glommen saavel i sydlig som i nordlig Retning, indtil Kristiansfjæld. Dette

[1]) Scholten har regnet med en Fordobling af de udskrevne norske Infanteriregimenter, som først langt senere blev gennemført.

Korps maa hurtigst muligt skaffe sig Underretning om, hvor Fjenden først vil bryde ind for dèr „ihm tête zu machen" — eventuelt forene sig med det første Korps. Dette vil altsammen afhænge af den kommanderende Generals „Forsigtighed" efter indhentet god Kundskab.

12. Om Oprettelse af Magasiner.

Alt dette skulde kun betragtes som et Udkast til nærmere Overvejelse af norske Generalitet[1]).

Der er ikke forefunden nogen kongelig Udfærdigelse i Overensstemmelse med Scholtens „Tanker"; men det kan anses for givet, at Scheel har faaet Genpart af Dokumentet. Det vil senere ses, at Scheel i sin Stilling som norske Hærs Generalkvartermester, Generalstabschef, bestandig og med Kraft søgte at faa Scholtens Synspunkter gennemført.

Ved samme Tid havde Gabel henvendt sig til General Gehr. Dewitz, den anden „Store Gamle"[2]), der mest opholdt sig paa sit Gods Frederiksgave paa Fyn, plaget af Gigt m. m., for at faa gode Raad m. H. t. Anstalterne i Norge. Dewitz afslog dog Anmodningen: Han kendte for lidt til de norske Forhold. Kun mente han, at det vilde blive vanskeligt at tilvejebringe Foder til mere Rytteri i Norge. Han stod i jævnlig Korrespondance med Scholten og havde bl. a. udtalt til denne, at han ansaa det for uheldigt at sende mere end Lüttichaus Regiment op til Norge. Kongen blev derefter tvivlraadig, om endnu et Regiment skulde sendes op; men det varede længe, inden han resolverede, at det skulde forblive, som det nu var[3]) — altsaa blev Körbitz' Regiment ikke overført til Norge.

Pengeforholdene ved den norske Hær havde voldt og vedblev at volde Wedel mange Kvaler og gav Anledning til stedse voxende Misstemning mellem ham og Generalkommissariatet i Kjøbenhavn. I en af sine Indberetninger til Kongen havde Wedel gengivet en Udtalelse af Feltkassereren, Weybye: At naar denne nu havde udbetalt Kostpengene for tre Uger, vidste han intet Raad længere. I en Erklæring i den Anledning, som Kongen havde forlangt af Scholten, udtalte denne, at det, efter de af ham i den forløbne Vinter anstillede Beregninger, var ham

[1]) Scholtens Kop. $^{1}/_{8}$.
[2]) Dewitz var dog kun godt 50 Aar.
[3]) Dewitz samme Dag ($^{11}/_{8}$) til Scholten og Gabel.

umuligt at forstaa, hvorledes der kunde være en saadan Pengemangel. Hvis der „deroppe" fandtes en „Person af Autoritet" til at forestaa Pengevæsenet, maatte der indkomme langt flere Penge end nu. Men General Wedel havde hidtil aldrig forestillet „os i Generalkommissariatet noget med Fundament" om Pengemangel. Hvad Scholten her bemærker, er rigtigt nok. Wedel førte en meget flittig Korrespondance med sine underordnede Chefer og de civile Myndigheder, og til Kongen indberettede han det nødvendige; men de første Maaneder, han var i Norge, henvendte han sig kun sjælden til Overkrigssekretæren, til Generalkommissariatet næsten slet ikke.

Da Kongen ønskede, at Scholten foreslog en Omordning af det norske Finansvæsen og angav, hvem han kunde anse for egnet til at gennemføre en saadan, undslog Scholten sig: Han kendte for lidt til de norske Forhold, erklærede han. Han henviste kortelig til, at da han afvigte Vinter efter Kongens Befaling, sammen med Gehr. Vibe, overvejede den norske Finansstyrelse, var de to Herrer enige om, at hvis man i Norge indrettede sig ligesom i Danmark med Intradernes Inddrivning, vilde Midlerne ikke alene være tilstrækkelige men endog give noget Overskud. At der nu ingen Penge var i de militære Kasser, maatte tilskrives Mangler ved Inddrivningen, hvortil Feltkasserer Weybye ikke havde Autoritet nok. Den største Mangel laa ved Toldopkrævningerne. Men desuden var det ikke i Norge som i Danmark, hvor enhver Proprietær (Godsejer) maatte betale Kontributionerne for sine Bønder, medens i Norge Proprietærerne kun betalte for sig selv. Nogen bestemt Person kunde Scholten ikke bringe i Forslag til at ordne Forholdene, da han ikke tilstrækkelig kendte saadanne, som der kunde være Tale om. Han mente, at der ved Slotsloven maatte kunne findes en egnet Mand, men endte dog med at nævne Navnet paa en Forvaltningsembedsmand, som han kendte som en „exacte og accurat" Mand[1]).

I den anden Halvdel af Juli havde Wedel Hovedkvarter paa Hafslund i Nærheden af Sandesund og afventede Begivenhedernes Gang. Fjenden forholdt sig imidlertid stille, og Wedel kunde i Ro tage sig af de norske Regimenters Uniformering, Ordning af Sundhedstjenesten m. m.

---

[1]) Scholten Kop. $^{31}/_{7}$.

Det er nævnt foran[1]), at medens Tordenskjold med de ramponerede Orlogsskibe vendte tilbage til Frederiksstad, beordrede han Flotillen under Kapt. Sahlgaard til at lægge sig ind i Skjebergkilen — ogsaa paa norsk Omraade, mellem Frederiksstad og Frederikshald. Det ser mærkelig hovedløst ud. I Skrivelse til Tordenskjold den 8. Juli havde Gabel befalet, „at o m Svensken vilde entreprenere at gaa ud med hans Flotille for at bringe sit Artilleri hen i Skieberkilen, at d a min Hr. Kommandør i en Hast kunde tage Flotillen og dermed repoussere de Svenskes farlige Dessein". Men Svenskerne havde ikke foretaget nogetsomhelst af den Art, og der var ingen Udsigt til noget saadant for Tiden. Gabels ganske hypotetiske Ordre har Tordenskjold imidlertid valgt at tage som absolut, skønt han vidste bedre Besked med de virkelige Forhold end Gabel nede i Kjøbenhavn[2]).

Sahlgaard indberettede derfor ogsaa endnu samme Dag, han var kommen til Skjebergkilen, skriftlig til den Højstkommanderende i Egnen, Genltn. Lützow, at han vel efter Tordenskjolds Ordre var gaaet derind, men at han i fornødent Fald ikke kunde komme ud derfra igen med sydlig Vind og ejheller varpe sig ud, da Vandet var for dybt hertil. Baade Lützow og Sahlgaard maa have været paa det rene med, at det var stik imod Flotillens Opgave at lægge sig ind paa dette Sted. Der blev derfor strax sammenkaldt et Krigsraad af de højeste Officerer i Distriktet, hvori ogsaa Sahlgaard deltog, for Dagen efter „at overlægge, hvor han [Sahlgaard] bedst kan lægge sig med Flotillen baade for at beskytte vore Kyster og hindre Fjenden, saavidt muligt, i at fremføre til Strømstad den Proviant, som Fjenden i Göteborg i den Anledning skal have liggende færdig og paa rede Haand".

Det vedtoges, at Sahlgaard „efter formenende fuldkommen eget Betænkende" skulde forlade Skjebergkilen og lægge sig ved Makø, altsaa udfor den s v e n s k e Kyst, „hvad vi samtlige anser at være fornøden". Naar Sahlgaard dernæst havde faaet Erstatning for den ved Strømstad bortskudte Ammunition, vilde han gaa længere mod syd, til Koster, noget syd for Strømstad[3]). Tordenskjold skulde strax have Underretning om Beslutningen.

Den 22. om Formiddagen satte Sahlgaard Kursen mod syd fra Skje-

[1]) S. 94 og 108.

[2]) Bergersen gengiver (S. 815) Gabels Brev saaledes, at man i Kjøbenhavn „ventede omfattende offensive Foretagender" „med Landsætning af Tropper og Artilleri". Men dette er jo noget andet, end hvad Gabel skriver.

[3]) Udat. Konc. i Komm. Gen. Arkiv Pakke IX.

bergkilen med samtlige Galejer, de to Skytspramme samt et af Orlogsskibene og ankrede et Par Timer senere ved Makø, hvor Styrken forblev til den 4. August og modtog Forsyninger af forskellig Art. Tordenskjold selv forblev i Frederiksstad, og først den 28. Juli gav han Ordre til Sahlgaard om at afspærre Strømstad.

Den 4. August om Morgenen tidlig roede Galejerne længere sydpaa. De andre Fartøjer havde Ordre til at følge efter, saasnart Vinden tillod det. Da Vinden imidlertid var kontrær[1]), maatte de svære Fartøjer ligge uvirksomt ved Makø, og her saa de den 6. om Aftenen Galejerne vende tilbage — fra Strømstad, forjaget af Fjenden.

Svenskerne havde ikke undladt at benytte den gunstige Lejlighed, medens hele Tordenskjolds Styrke var som bortblæst, til at føre ny Transport til Strømstad. Mörner skriver den 24. Juli fra Göteborg, at Bedækningen for den første Transport til Strømstad er kommen tilbage, og da Tordenskjold er slaaet og har trukken sig tilbage, er der Mulighed for at føre en ny Transport frem, navnlig Skyts og Ammunition. For en Sikkerheds Skyld havde han dog alt i Forvejen afsendt Ammunition ad Landevejen. Den 31. Juli var denne anden Transport afgaaet; men den 5. August meldte Gen. Hierta fra Strømstad, at 8 fjendtlige Galejer havde spærret Indløbet — uden Tvivl for at stoppe de Transporter, der var undervejs fra Uddevalla og Göteborg. Han bad Mörner om Hjælp, og denne befalede ham at sætte Soldater ombord paa Fartøjerne i Transporten, hvor de befandt sig, og forjage Fjenden. Det var Sahlgaards oven nævnte Galejer, der endelig var kommen frem. Hierta synes at have efterkommet Mörners Ordre, og da Transportens Bedækning bestod af 5 Galejer og 2 Brigantiner og ifølge Mörners Udtalelse var Sahlgaards Galejer overlegen, er den norske Flotille bleven jaget tilbage[2]).

[1]) Lagermark „Striderna" 25 ff. fremhæver, at Vinden var gunstig for den svenske Transport, altsaa sydlig.

[2]) „Det var atter igen den ulyksalige Sahlgaard, som var ude," skriver Bergersen (S. 833) og tilføjer, at Sahlgaard trods den mest positive Ordre af Tordenskjold var veget for en efter Tordenskjolds Mening langt underlegen Modstander. Hertil skal bemærkes, at Skytsprammene og Orlogsskibet jo var forhindret i at naa frem. Sahlgaard fik øjeblikkelig fra Frederiksstad en af de sædvanlige Afrøflinger for Retræten overfor en „underlegen Styrke". Han har viist „slet Konduite"; det „vil og skal komme paa hans eget Forsvar, og da maa han takke sig selv for sin timelige Velfærds Spilde, om han end dermed vil slippe". Om Styrkeforholdene kunde Tordenskj. intetsomhelst vide, men Sagen var, at han nærede Nag til Sahlgaard og forfulgte ham (Bergersen 817). Tordenskjold mente jo, at Sahlgaard paa Strømstaddagen ikke havde gjort, hvad

Den 9. August meldtes fra Göteborg, at en Transport d. 6. August er ankommen til Strømstad efter at have forjaget Sahlgaards Galejer. Om der yderligere var kommen en mellem d. 20. Juli, da Tordenskjold sejlede bort, og den 6. August kan ikke oplyses; men til Meldingen af 9. August udtalte Kong Karl i ethvert Fald, at nu maatte Strømstad være forsynet tilstrækkeligt. Alligevel fortsatte man i Göteborg m. fl. Steder med Forberedelser til at afsende yderligere store Mængder af meget svært Skyts samt Ammunition til Strømstad, hvad der bagefter billigedes, resp. befaledes af Kongen. Samtidig arbejdedes der paa Byens Befæstning og paa Opførelse af flere Magasiner[1]).

Den 27. Juli, medens Tordenskjold laa ved Frederiksstad, skrev han til Wedel og lovede, at han med det snareste vilde løbe ud og passe Fjenden op. Han havde ganske vist af en Koffardiskipper nylig faaet saadanne Efterretninger om Fjenden, at det havde god Tid. Wedel udtalte strax sin Tilfredshed med Tordenskjolds Løfte og anbefalede ham Hs. May.s magtpaaliggende Tjeneste, „at man kan være sikker paa, at Fjenden ikke tilfører sit Magasin i Strømstad yderligere tilvands", hvad Fjenden nok, af Hensyn til Forplejningen af sine ved Grænsen staaende Tropper, vilde forsøge paa. Wedel vilde om nogle Dage komme til Frederiksstad for at høre, hvad T. havde at foredrage. Den 3. August var W. i Frederiksstad og opfordrede indtrængende T. til at løbe ud med Orlogsskibene. Indtil den 29. Juli havde Vinden været gunstig for Fart mod syd, men saa slog Vinden om: Tiden var forpasset.

Efter Modtagelsen af Tordenskjolds Melding om den sidste svenske Transport til Strømstad skrev Wedel til Gabel herom. Han var med Rette misfornøjet over den daarlige Ledelse af Søarmaturen, der trods den betydelige Overlegenhed over de svenske Søstridskræfter ikke havde forhindret dette sidste. „Ermeldte Kommandør [Tordenskj.] og Kaptajn Sahlgaard vil begge skyde samme Hændelse fra sig, alligevel det just var den Ting, som jeg ikke een men mange Gange, ja nu sidst

---

han kunde og burde for at ødelægge Broen over til Laholmen, og Sahlgaards Bestræbelse for at redressere Flotillens meningsløse Indlæggelse i Skjebergkilen synes hos Tordenskjold at have virket modsat af, hvad man kunde have ventet. Tordenskjold forklagede omgaaende og uden at undersøge Forholdene Sahlgaard til Wedel og Slotsloven. Han selv var „uskyldig"; han havde gjort alt, hvad der stod i hans Magt. Det nu skete „er Guds Finger, Landet til Straf".

[1]) Sv. R. R. $^{28}/_{7}$, $^{29}/_{7}$, $^{1}/_{8}$, $^{5}/_{8}$ og $^{12}/_{8}$; Mörner til Kongen $^{13}/_{7}$, $^{20}/_{7}$, $^{27}/_{7}$ og $^{16}/_{8}$.

ved min Rejse igennem Frederiksstad, da jeg selv talede med Kommandør T., i højeste Maade har rekommanderet til at se afværget og forhindret, hvorom det og var mest angelegent; thi baade har Fjenden derved forsynet sit Magasin til Troppernes Underhold, som led største Mangel for Livets Ophold, saaog forstærket sig med Artilleri og alt dets Tilbehør, som meget er at beklage"[1]).

Endelig den 9. August var Vinden saa gunstig, at Tordenskjold kunde løbe ud fra Frederiksstad, og den næste Dag lagde han sig med hele Styrken af Orlogsskibe, Pramme, Galejer m. m. saaledes udenfor Strømstad, at, som han beretter, ikke en Baad kan slippe ud derfra[2]).

Forinden Afsejlingen havde han faaet Underretning om, at Schoutbynacht Rosenpalm havde faaet Overkommandoen over norske Søarmatur. Den kongelige Ordre herom er udstedt den 29. Juli, medens Kongen var i Jylland. Skønt Myndighederne i Kjøbenhavn endnu ikke den Dag synes at have erfaret andet end et Rygte om Tordenskjolds Nederlag ved Strømstad, er det muligt, at noget Bestemtere kan være naaet til Kongen, men det er ikke sandsynligt. Naar Kongen desuagtet allerede den nævnte Dag har skiftet Kommandoen, kan Grunden have været Misfornøjelse med Gøteborg-Affæren i Maj og med, at den saa hedt ønskede Spærring af de svenske Vestkysthavne stadig ikke blev til noget. Dette Kommandoskifte var iøvrigt af mange Grunde bleven en Nødvendighed og burde allerede tidligere være sket. Admiralitetet synes ikke at være bleven raadspurgt[3]), saa at det er Gabel, der har udført Kongens Ordre.

Rosenpalm fik overdraget Kommandoen over „Nordsøeskadren" med mere og samtidig en Instrux, der lød paa:

1. Han skal sikkert overføre Tropperne fra Fladstrand (altsaa de 2 Batlr. og Kyrasserregimentet).
2. Han skal forhandle med General Wedel om, hvorledes Søarmaturen bedst og billigst kan indrettes til den kongelige Tjenestes Tarv, saa at man kan vide Omkostningerne derved, og iværksætte dette.
3. Han skal mønstre alle Skibe og Fartøjer og give Rapport derover.
4. Findes det tjenligt, at hans eget Skib bliver deroppe, skal det ske.

---

[1]) Okr. I. S. $^{7}/_{8}$ (Wedel).

[2]) Adm. I. S. $^{13}/_{8}$ (Tordenskj.).

[3]) Derimod havde Scholten kort i Forvejen (S. 130) stærkt fremhævet det betydningsfulde i, at Fjenden blev forhindret i Transporterne til Strømstad og anbefalet, at en Søofficer af højere Charge end Tordenskjold fik Kommandoen deroppe.

De andre Skibe[1]) skal han sende ned til Danmark, men han bliver selv deroppe, saa længe hans Nærværelse er nødvendig.

5. Det overlades til hans bekendte Konduite at overlægge og forhandle alt med General Wedel og udføre alt, hvad der er til Gavn for den kongelige Tjeneste og Skade for Fjenden.
6. Skulde han deltage i en Entreprise sammen med General Wedel, søger han at faa Englænderne med og skal altid handle i bedste Forstaaelse med dem.

Underretning om Kommandoskiftet m. m. tilsendtes bl. a. General Wedel. Denne fik Underretning om, at han og Rosenpalm skulde forhandle om Forhold vedrørende den norske Søarmatur. Tordenskjold fik Underretning, med den Tilføjelse, at han skulde agte Rosenpalm som sin foresatte Chef og uvægerlig, under Hs. Maj.s Naades Fortabelse, efterleve hans Befalinger. Denne sidste Tilføjelse, der lyder som en Trusel, var noget ganske usædvanligt, men kunde være nødvendig overfor Tordenskj.[2]).

Rosenpalm forblev indtil Krigens Slutning som norske Søarmaturs Chef, og han beholdt sit eget Linieskib hos sig.

Pkt. 5 i Instruxen er af særlig Interesse, ved at det klart fastslaas, at Chefen for Søarmaturen skal forhandle og overlægge alt med den Højstkommanderende i Norge, sikre Samarbejde mellem de to Sider af Forsvaret. Man kunde mene, at godt Samarbejde maatte fremkomme af sig selv, maatte være en Selvfølge mellem Mænd, hvem meget er betroet; men dette er kun muligt, naar de væsenligste Betingelser for Samarbejdet: Ærlighed og Loyalitet, Ansvarsfølelse og Ansvarsfrejdighed findes paa begge Sider.

Mellem Tordenskjolds og Fjendens Styrker ved Strømstad vexledes der daglig nogle Skud, uden at der iøvrigt hændte synderligt. Den 22. August, medens Tordenskjold i et eller andet Ærinde var oppe i Kristiania, ankom Rosenpalm til Strømstad og overtog Kommandoen.

Samme Dag bemærkede man ombord paa „Hjælperen", der med nogle af Galejerne laa i det inderste af de sydlige Løb til Strømstad („Tange Fjord"), at Fjenden arbejdede paa Batterier inde paa den nære Strand og fortsatte hermed under nogen Kanoneren fra begge Sider til den 25., da Svenskerne aabnede en kraftig Beskydning mod Fartøjerne, der svarede efter bedste Evne. „Hjælperen" fik nogle Kugler i Skroget, men led ikke synderligt Tab. Den følgende Dag fort-

[1]) D. v. s. de Skibe, der havde deltaget i Konvojen.
[2]) Expd. $^{29}/_{7}$ Nr. 1040—45.

sattes Kanoneringen til om Eftermiddagen, da Fartøjerne paa Rosenpalms Befaling bugserede sig ud til de andre Skibe[1]). Til disse havde samme Dag sluttet sig nogle engelske Orlogsskibe.

Samme Dag kaldte Rosenpalm Skibscheferne ombord til sig — Chefen paa „Göteborg" sendte sin Næstkommanderende, „da jeg ej var vel tilpas" — „for at give deres Tanker" om, hvorledes man nu bedst kunde postere sig for at hindre Fjendens Transporter til Strømstad og Svinesund eller Forsøg paa Invasion paa de norske Øer. Man enedes om, at efter de sidste fjendtlige Anstalter skønnedes det bedst, „det med allerførste Lejlighed, som var muligt, tragtedes efter at komme til Koster[2]), hvor man videre kunde efter Tilstanden overveje alting". Dog skulde der detacheres nogle Fartøjer til Makø for at forhindre fjendtlige Ravager paa Øerne dèr. Af en forefunden ufuldstændig Rapport fra Rosenpalm, skreven nogle Dage senere, fremgaar imidlertid, at det havde været Meningen, at en tredie Afdeling skulde ligge ved Lindøerne, tæt syd for Koster; men da den samlede Styrke den 28. sejlede ud fra Strømstad, var Vinden kontrær, saa at man hverken kunde komme til Koster eller Lindøerne med de egentlige Kampskibe, hvorfor Kursen sattes nordefter, op til Makø, med hele Styrken. Her vilde Rosenpalm forblive, „indtil Vinden vil føje; da strax afsejles til Koster og Lindøerne; og er Anstalten gjort saaledes: At i Makø skal „Göteborg" med 4 Galejer [og nogle mindre Fartøjer] ligge for at dække egne Kyster og holde Farten fri mellem Frederiksstad og Koster og hindre al Tilførsel til Svinesund tilvands. I Koster skal ligge „Laaland" og „Fyen", og udi Lindøerne de to Pramme og fem hele og halve Galejer for efter Mulighed at hindre Transporter fra Göteborg til Strømstad"[3]).

Dette var altsaa Rosenpalms Plan. For øvrigt mente han, at Fjenden ikke lagde synderlig Vægt paa, for Tiden at føre mere Proviant til Strømstad, da han havde erfaret, at der nu oprettedes Magasiner i Uddevalla og Venersborg. I en lille Følgeskrivelse samme Dag til sin Rapport bemærker Rosenp. til Gabel, at det herefter vil blive en Umulighed, naar de lange Nætter kommer, at hindre Fjendens Sejlads inden-

[1]) Krigskanc. I. S. (Søetaten) $^{28}/_{8}$ (Rosenp.); „Hjælperen"s Journal 26. og 27. August om ret betydeligt Ammunitionsforbrug; Mörner til Kong Karl $^{3}/_{8}$ og $^{9}/_{8}$. Se ogsaa Lagermark „Striderna" 28.

[2]) Lidt længere mod sydvest.

[3]) Rosenpalm til Kongen og Gabel $^{28}/_{8}$ fra Makø „udi al Hast" (Krigskanc., Søetaten).

skærs mellem Göteborg og Strømstad. Men nu vil han konferere med Wedel om dette og om, hvad der skal foretages „paa Søen".

Men Rosenpalm holdt ikke fast ved sin Plan. I en noget senere Skrivelse til Gehr. Sehested forklarer han, at s e l v o m man lagde sig ved Koster og Lindøerne, kunde man dog ikke hindre Forbindelsen mellem Göteborg og Strømstad: Derfor var han bleven ved Makø[1]). Noget lignende beretter han samme Dag til Admiralitetet.

Den 30. August vendte Tordenskjold tilbage til sin Post. Han skal da skriftlig overfor Rosenpalm skarpt have kritiseret dennes Plan om at lægge Detachementer ved Koster og Lindøerne: Det var uden Nytte; det var for farligt; i de kommende Efteraarsmaaneder vilde det medføre Strabadser for Besætningerne. I Stedet derfor foreslog han, at een Del af den ikke-søgaaende Styrke forblev ved Makø, en anden lagdes ind til Frederiksstad — altsaa en almindelig Tilbagetrækning af Styrkerne — og saa kunde han, Tordenskj., gaa paa Kryds med de fleste af Orlogsskibene[2]). I Skrivelse til Wedel d. 6. Sept. udtalte Rosenp. nu, at han vilde forlægge Flotillen de to nævnte Steder — altsaa Makø og Frederiksstad — under Tordenskjolds Kommando. Selv vilde han gaa paa Kryds med sine egne Orlogsskibe sammen med de engelske. Iøvrigt havde han godkendt Tordenskjolds tidligere Anordninger til Blokering af Strømstad og funden dem hensigtsmæssige efter de da foreliggende Forhold. Nu, efter at Fjenden med Batterier havde spærret Tange Fjord, var de tidligere Opstillinger ikke gennemførlige.

Rosenpalm har altsaa fulgt sin Næstkommanderendes, Tordenskjolds, Forslag.

Det er selvfølgelig rigtigt, at Efteraaret vilde medføre Strabadser for Besætningerne; men det er ikke rigtigt, at Detachementerne ved Koster og Lindøerne vilde blive uden Nytte, naar der passedes paa og indhentedes Efterretninger. Det var farligt — javel, men det var jo Krig. For øvrigt var de 4 Orlogsskibe + Skytspramme + Galejer og Chaluper de fjendtlige Søstyrker paa hele Kysten saa langt overlegne, at de vel kunde dele sig. Lindøerne og Koster ligger kun en Mils Vej fra hinanden. Af fjendtlige Fartøjer havde man i flere Maaneder kun set nogle Galejer o. l. samt Kapere, medens Fregatterne saagodtsom hele Tiden forblev inde ved Göteborg.

Helt forhindre Tilførsler til Strømstad kunde Flotillen ikke, selv om der passedes noksaagodt paa, da Fjenden havde Landvejen fri og

[1]) Gehr. Sehesteds Arkiv, Søet. vedr.
[2]) Bergersen S. 840 f.

ogsaa kraftigt benyttede sig af denne til Fremførsel af Proviant, Byggematerialer til Barakker, Magasiner, Bageri m. m. Men endnu havde Strømstad langtfra en saadan Betydning, at der kunde være Grund til at binde saa store Styrker som hidtil til dette Sted alene. Netop ved denne Tid var en lille Flotille løben ud fra Göteborg, havde plyndret paa Læsø, angrebet en Konvoj ved Grenaa og kapret en Mængde Koffardiskibe i Kattegattet og Storebælt, saa der hævede sig høje Skrig fra alle Sider om at faa Svenskerne forjaget.

Den 12. September indberettede Rosenpalm til Kongen om de hidtil trufne Anstalter. Saasnart Overførslerne til Norge var sikret, vilde han med de fire Orlogsskibe og en Fregat gaa til Göteborg for at afvente og hindre Fjendens Planer, hvorom der gik slemme Rygter. Han beklagede, at han ikke ret kan regne med de engelske Skibe, der dels skal til Østersøen, dels vende hjem til England ved Slutningen af September. Han beder om, at de maa faa Ordre til at forblive hos ham, saalænge Søen er aaben. Ved den trufne Fordeling kan Hovedstyrken af Galejerne og mindre Fartøjer ligge ved Frederiksstad, hvor Besætningerne kan hvile ud men dog stedse være parat til at gaa ud, naar det paakræves. Besætningerne paa de ved Makø liggende kan afløses fra Tid til anden „for at forekomme deres aldeles Undergang". At det var slemt i saa Henseende, fremgaar bl. a. af et Bønskrift fra Besætningerne paa de to Skytspramme om at blive afløst inden Vinteren, da de ellers alle maatte krepere.

Det var meget modstræbende, at Wedel var gaaet med til, at Flotillen m. m. var bleven trukken helt tilbage til norsk Farvand, til Makø og Frederiksstad, hvad han dog, „naar ikke andet er muligt, maa bifalde", da Rosenpalm og Tordenskjold enstemmig havde erklæret, at Fjenden altid indenskærs kunde holde Forbindelse vedlige mellem Göteborg, Strømstad og Dynekilen[1]). Det maa derfor have været ham en stor Tilfredsstillelse at modtage en kongelig Ordre af 18. Sept. (dat. fra Gottorp) til i Forbindelse med Rosenpalm at indrette en fast Station for Flotillen ved Koster eller omliggende Øer for at afskære Fjenden al Tilførsel til Dynekilen, Sundsborg og Strømstad. Her skulde Styrken kunne ligge i Sikkerhed til enhver Aarstid og gennemføre Afspærringen. Det valgte Sted skulde forsynes med nogle Batterier, bestykkes og have fuld Besætning. Rosenpalm fik tilsvarende Ordre samt

[1]) Memor. (Wedel) $^{20}/_{10}$.

Befaling til indtil videre selv at tage Ophold ved Flotillen — altsaa ikke selv krydse[1]).

Denne Ordre er formentlig udstedt i den Tro, at Rosenpalms første Bestemmelse om at lægge en Del af Flotillen ved Koster var fulgt.

Der var imidlertid langt til Udførelsen af denne Ordre, eller rettere sagt, der kom saagodtsom ikke noget ud deraf. Da den indtraf, havde Rosenpalm længe været optaget af at rense Søen for fjendtlige Kapere og sørge for Konvoj til de store Provianttransporter.

Hertil kom, at de ledende Myndigheder: Kongen + Gabel, der opholdt sig paa Gottorp, Landetatens Generalkommissariat (Scholten), Søetatens Do. (Baron C. Rantzau og Adm. Barfoed), Admiralitetet og Rentekamret (de Deputerede ved Finanserne) lige med Eet, som man siger, røg i Haarene paa hverandre indbyrdes. Kongen (Gabel) bebrejdede pludselig Landetatens Kommissariat, at der ikke var truffen Anstalt til at tilføre Hæren i Norge tilstrækkelig Forplejning og Penge for Tiden indtil næste Foraar. Nu kom Efteraaret med de vanskelige Vejrforhold, Vinteren med Islæg, og Tiden havde ikke været benyttet. Men Kommissariatet kunde, trods sin „store Bestyrtelse" over Beskyldningerne, henvise til, at det i 6 hurtig paa hverandre følgende Indstillinger i August—September havde søgt at faa Kongens Resolution paa, hvor stærk Hæren i Norge skulde være, og hvilke Afdelinger der skulde forplejes af den kongelige Kasse, for at kunne beregne, hvad der behøvedes — men intet Svar faaet. „Vi har gjort vor Pligt."

Dette Kommissariat bebrejdede Admiralitetet, at dette ikke havde stillet den fornødne Konvoj til Raadighed, skønt den var bestilt i god Tid. Admiralitetet erklærede imidlertid, at det ikke havde Fregatter til Raadighed dertil — alt var i Forvejen optaget eller saaledes beskadiget af Storm, at Reparationerne først maatte ske. Det kastede en Del af Skylden, om der var nogen, over paa Rosenpalm, der skulde besørge Transporterne mellem Fladstrand og Norge, medens Admiralitetet kun havde at besørge dem op til Fladstrand. Admiralitetet blev yderligere bestormet af Rentekamret om Skibe til at forjage de svenske Kapere fra Kattegat, og da Admiralitetet ikke hurtigt nok kunde besørge dette, faldt Gabel over det med en skarp Reprimande.

Ogsaa General Wedel, Rosenpalm og Overkrigskommissæren i Norge, Schwertfeger, anklagedes af Generalkommissariatet for Sendrægtighed med at sende de tomme Transportskibe med Konvojerne ned

[1]) Expd. $^{18}/_{9}$.

fra Norge. De to først nævnte forsvarede sig dog kraftigt og med gode Grunde[1]).

En Skrivelse fra Søetatens Generalkommissariat fra Slutningen af Oktober giver et Begreb om Forholdene indenfor Centralstyrelsen i disse Dage. Som Følge af Landetatens Kommissariats Angreb paa Søetatens i Anledning af Forsyningerne til den norske Søarmatur udarbejdede den angrebne Part en vidtløftig „Deduktion" over alt, hvad der var passeret i denne Sag, og anmodede om, at Kongen „en plein Consejl i Vedkommendes Paahør" vilde lade Deduktionen oplæse. Som Indledning hertil udbad de to fornemste Herrer i Søet. Komm., Baron C. Rantzau og Admiral Barfoed, sig en Konference med Gehejmeraaderne i „Raadstuen", men „hvortil da ej fandtes Lejlighed, formedelst Posten" [til de udenlandske Repræsentanter]. Da det dog vedrørte „en pressant Materie", indfandt de to Herrer sig dernæst personlig „for Raadstuedøren"; men da var Gehejmeraaderne desværre bortgaaet. Rantzau opsøgte nu Gehejmeraad Vibe og bad denne modtage Dokumentet. „Mens som Hans Excell. vægrede sig, samme, som udenfor sit Departement, at imodtage", gik Rantzau til Gehr. Sehested med det. Denne erkendte vel at have haft noget med „den Materie" at gøre; men ogsaa han vægrede sig ved at modtage Dokumentet: Det laa ogsaa udenfor hans Departement. Rantzau opsøgte saa Overkrigssekr. Gabel „i sit Hus" — men Gabel var paa Slottet hos Kongen. Her fik Rantzau Gabel i Tale og fik endelig Foretræde for Kongen, hvem han bad om, at Sagen paa det nøjeste maatte blive undersøgt. Det blev der dog ikke noget af, og man erfarer intet mere om Sagen; thi den gamle Administrations- og Krigsmand Scholten gik ogsaa Kongen helst udenom.

Noget hjalp det paa Samarbejdet, at Kongen endelig befalede, at de to Kommissariater samt Admiralitetet og Rentekamret skulde træde sammen under Forsæde af Scholten for i Fællesskab at træffe Aftaler om det vigtige Søtransportvæsen[2]).

---

[1]) „Ligesaa vist som jeg er født i Danmark, saa er jeg fuldkommen ligesaa ivrig for Hs. Maj.s Tjenestes Befordring, som jeg dertil er skyldig", svarer Rosenpalm paa Angrebet (Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{10}/_{10}$). Derimod synes Bebrejdelsen for Sendrægtighed nok at kunne rettes mod Schwertfeger, thi Rosenpalm skriver senere om ham, at han er en ærlig Mand, men ikke skabt til „det Embede" — han er for langsom i sin Embedsførelse. (Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{3}/_{1}$ 18).

[2]) Expd. $^{29}/_{9}$; G. K. tyske Kop. $^{29}/_{8}$, $^{1}/_{9}$, $^{18}/_{9}$, $^{21}/_{9}$, $^{2}/_{10}$ og $^{5}/_{10}$; Adm. Kop. $^{18}/_{9}$ og $^{24}/_{9}$; Krigskanc. (Søet.) I. S. $^{3}/_{8}$ og $^{10}/_{10}$ (Rosenpalm); Komm. Gen. Konc. $^{23}/_{10}$ (Gabel).

Af Ordren d. 18. Sept. til Wedel og Rosenpalm[1]) fremgaar, at Kongen, d. v. s. Gabel, der kendte Forholdene i de norsk-svenske Farvande meget godt, lagde den største Vægt paa Oprettelsen af en Station ved Koster. Admiralitetet var af en noget anden Anskuelse, hvad det udviklede i en Forestilling til Kongen. Det havde af Beretningen af 12. Sept. fra Rosenpalm[2]) set, at han havde lagt Orlogsskibet „Laaland" og 5 Galejer ved Koster[3]), hvad man fandt var godt; men man troede ikke, at han ved at krydse mellem Skagen og Göteborg kunde holde Fjenden indespærret og dække den norske og den danske Kyst. I den kommende vanskelige Aarstid vilde selv de svære Skibe ikke kunne holde Søen i haardt Vejr men maatte søge Havn og endda blive haardt medtaget. Efter Admiralitetets Mening var der kun eet at gøre: blokere Göteborg. Dette var efter deres Skøn ikke saa vanskeligt, som nogle Officerer gærne vilde forestille det, hvad Genltn. Vibe havde viist 1676. Man kan ikke regne paa Englænderne, ihvad de end lover. Men Rosenpalm vilde med sine 5 (4) Orlogsskibe og en Skytspram, naar man yderligere forstærkede ham med et Par Bombardergalioter, et Par Brandere og nogle Galejer, meget vel kunne gennemføre Blokaden. Til at spærre Løbet fra Bahus kunde han bruge Flotillen fra „Koster" sammen med 4 godt bestykkede Galioter. Denne Styrke kunde klare sig uden Hjælp af Orlogsskibene, og man fik herved en billig Skærgaardsflaade. Et Par Fregatter kunde krydse mellem Skagen, Vinga og Marstrand. Rosenpalm skulde ikke selv være bunden til Eskadren (ved Göteborg), men efter Forholdene snart være ved Flotillen, snart ved Generalitetet i Norge, snart ved Fladstrand. Hvis Göteborg bliver blokeret, vil baade Norge og Jylland være dækket og Provianteringen af Norge være sikret[4]).

Denne Forestilling blev besvaret omgaaende, fra Gottorp, ved Gabel: Hans Maj. vilde „kortelig" underrette Admiralitetet om, at „saasom Schoutbyn. Rosenpalm i Nordsøen var nærværende og alting selv i Øjesyn kunde tage og derom bedre end de Fraværende judicere, Hs. Maj. da alting paa hans Konduite og Foranstaltning vilde lade ankomme". Admiralitetet havde [kun] at sørge for Konvojer til Overførsel af Proviant, naar Generalitetet forlangte det[5]). — En ægte Gabelsk

[1]) S. 149.
[2]) S. 149.
[3]) Det er jo en Misforstaaelse; det skal være Makø.
[4]) Adm. Kop. $^{25}/_{9}$; Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{28}/_{9}$.
[5]) Expd. $^{29}/_{9}$ Nr. 1315.

Udfærdigelse! At en Søofficer var bleven Overkrigssekretær resulterede altsaa i, at Admiralitetet, hvis Præses dog var Hans Høje Excellence Generaladmiral Gyldenløve, blev henvist til kun at sørge for Konvojer men ikke maatte blande sig i Sager vedrørende Operationerne eller Kommandoen!

I en anden Ordre samme Dag befaledes Admiralitetet til om muligt at skaffe Rosenpalm Forstærkning med nogle gode Fregatter.

Samtidig havde Kongen imidlertid modtaget Rosenpalms og Wedels Indberetninger om, at der ikke var nogen Flotille ved Koster, men at de var bleven enige om, at 5 af de største Galejer skulde oplægges ved Frederiksstad, dog saaledes, at de altid var rede til at gaa ud. Som Svar herpaa udstedtes der, samme Dag som den lille Skrivelse til Admiralitetet, Ordre til Wedel om, at da Kongen mente, at Sikringen af Kongeriget Norge hovedsagelig beroede paa den derværende Sømagt, var han „noget betænkelig" ved denne Forholdsregel. De to Herrer burde atter overveje, om dette var heldigt. De skulde undersøge, om ikke Flotillen, som i Ordren af 18. Sept. befalet, kunde ligge sikkert ved Koster og Makø[1]). Af en eller anden Grund kom der dog til at hengaa flere Uger, inden den nævnte Ordre naaede op til Norge.

At være kommanderende General i Norge under de daværende Forhold var en højst opslidende Gærning og desto mere opslidende, jo mere pligtopfyldende Generalen var, og jo mindre Kendskab han besad til Folk og Land.

Der kunde ganske vist regnes med, at visse Aarstider, navnlig Juli—September og Januar—Februar, var de gunstigste for en indbrydende Fjende: Eftersommeren p. G. a. den lave Vandstand i Elve, Søer og Sumpe, Vejenes og Terrænets relativt gode Farbarhed, den forholdsvise Lethed ved at skaffe noget Underhold paa Stedet til Mennesker og Heste samt Undværligheden af egentlige Kvarterer til Tropperne — den haardeste Vintertid fordi Vandene frøs til og afgav fortrinlige Passager for Tropper og Træn. Men en Modstander som Karl XII var uberegnelig. Wedel skriver i September til Oberst Hartv. Huitfeldt, en aktiv og altid travlt optaget Mand, at Kong Karl „sig vel liden eller ingen Rolighed giver", og samtidig til Genltn. Lützow at „man vel veed,

[1]) Expd. $^{29}/_{9}$ Nr. 1317, 1320 og 1321.

[at Kong Karl] er af det Homeur, at han ikke altid følger Raison, men tværtimod sit Generalitets Raadføring vil igennem med Hovedet og friste Lykken"[1]).

Det kan synes mærkeligt, at Hærene i de to Lande i lange Perioder kunde staa krigsberedt paa hver sin Side af Grænsen, uden at skarpe Rekognosceringer, mindre Kampe af tilfældige Aarsager, eller Forsøg paa at bemægtige sig Støttepunkter for større Foretagender fandt Sted. Men saaledes var det. I de særlige Naturforhold paa den norsk-svenske Grænse: de store Vanddrag, vældige, uvejsomme Skovstrækninger, vidtstrakte, ubeboede, barske og vanskelig fremkommelige Bjærg- og Sumplandskaber ligger i nogen Grad Forklaringen paa dette Forhold. Af og til forsøgte svenske Officerer at rekognoscere lidt ind over Grænsen, og Kong Karl var selv en Gang lidt inde paa norsk Omraade, og baade norden- og søndenfjælds sendtes der nogle Gange „Partier" ind over den ene eller den anden Grænse med skiftende Formaal, der dog mest gik ud over den fredelige Befolkning. General Wedel var af Princip, af humane Hensyn, en Modstander af Plyndringstog mod den fjendtlige Grænsebefolkning, „saasom jeg ingenlunde tillader, at vi skal have Eftermæle paa vor Side for Plyndring paa Grænserne"[2]). Grænsebefolkningen selv, paa den ene Side som den anden, var gensidig fredelig stemt og overholdt helst den gammeldags „Bondefred", naar deres Herrer sloges.

Af de mangfoldige i norske og danske Arkiver opbevarede Kundskabsmeldinger[3]) skal anføres nogle Prøver fra August—September 1717.

Oberst Huitfeldt i Asak, tæt nordøst for Frederikshald, meddeler bl. a. „Kundskab gennem Ganerø Postering $^{11}/_{9}$: Nu i Moment ankom Gangmanden Klk. 8 og beretter, at den svenske Gangmand har sagt, at iforgaars eller igaar ankom den svenske Konge til Svinesund".

„Fra Bohuslen d. $^{11}/_{9}$: $^{27}/_{8}$ gammel Stil ankom Hs. kgl. Maj. til Strømstad og var ikkun selvanden. Han er frisk og sund. Hvor længe han sig her opholder, veed man ej . . . Næstleden Onsdag rejste Kongen fra Strømstad og kom der igen den 10. Idag, den 11., rejste han atter fra Strømstad til „Blomersholm", og imorgen er han ventendes til Strømstad igen . . ."

„Indløben gennem Tistedalen $^{12}/_{9}$: Nu kom en Mand, som har været

[1]) Komm. Gen. Konc. $^{11}/_{9}$.
[2]) Komm. Gen. Konc. $^{7}/_{8}$ (Huitfeldt).
[3]) Sammenlign de alm. Bemærknr. om Efterr.tjenesten S. 29.

i Uddevalla og beretter [meget udførligt om, hvilke Tropper der findes dèr og hvor stærke]. Vist er det, at tvende französche Ministris var til Lund [ɔ: i Lund i Skaane], og det Zaren skulde være til [ɔ: i] Paris, hvilket vel findes sikrere i deres egne Orter . . . Ryssen er med sin Armee landsat 20 Mile nær Stockholm og nærmer sig alt mere Stockholm . . . Flaaden ved Karlskrona er alt aftaklet og indlagt i Havn ved Skanserne og synes ej at ville gaa ud, da deres Modstandere i Østersøen er alt for stærke. Baadsmændene drages derfra til Göteborg at besætte den göteborgske Flaade samt de 4 i Halland byggede Galejer, som nu er gaaet af Stablen og udtakles, og samme Fartøj med den göteborgske Eskadre at udgaa at krydse i Nordsøen" [hvorefter udførligt om dette]. Der skal komme yderligere Besked, „naar Expressen kommer igen til Onsdag, da Mødet bliver Klokken 12, hvortil atter igen forlanges en Matte Tobak imod to Kvarter behollet Smør til Leverantz, som sandelig koster mig selv 10 Rigsdaler Penge og faas i Lejren 8 Rdl.—8½ Rdl. men udi Kobber Daler"[1]).

Eftersommeren og Efteraarsmaanederne dette Aar forløb i næsten fuldstændig Ro. Kundskabsmændenes Beretninger kunde af og til fremkalde nogen Bevægelse i Gemyterne, men Wedel tog efterhaanden disse Beretninger roligere og søgte at indvirke paa sine Kantonchefer i samme Retning. I Slutningen af August skriver han saaledes til en af disse, at der for Øjeblikket ikke er særlig Grund til Frygt, „besynderlig da man veed, at Fjenden ikke kan flyve frem, og [jeg] maa tro, at densamme, omskønt med Magt, maa dog først gøre en Kompliment for de i Vejen lagte Posteringer, der ikke heller saa lettelig vil falde Fjenden, uden Ophold at spadsere over, [eller] igennemtrænge . . ." Midt i September skriver han til Genmaj. Vind i Trondhjem: „Omskønt man skulde tænke efter Krigsraison, nu ej den Tid paa Aaret at være [Indfald søndenfjælds] at foretage, maa dog til Side sættes, siden at man med saa synderlig en Fjende har at bestille . . ." Ved samme Tid til Ob. Hartv. Huitfeldt: At Wedel ikke ret kan tro, at Kong Karl nylig har været et godt Stykke inde over den norske Grænse; men paa den anden Side . . . „efterdi han er en Herre, som hastig kan skride til en sælsom Resolution", maa man være vagtsom. Til Major Stuart, en særlig virksom og intelligent Officer, giver Wedel samtidig Udtryk for nogen Mistanke til Kundskabsmændenes Ærlighed og Uegennytten hos nogle af de „Gejstlige eller verdslige Folk", der optræder som Mellemmænd.

[1]) Scholten I. S. ¹¹/₉ (Huitfeldt).

En god Støtte m. H. t. Efterretningsvæsenet havde Wedel i Rytterofficeren Genm. Trampe, der var en forstandig og ligevægtig og samtidig meget virksom Mand. Som Følge af at han havde Kommandoen over Rytteriet søndenfjælds, fik han fra alle Kanter en Masse Efterretninger, som han som oftest vurderede meget sobert, skønt han, som han skriver, havde meget vanskeligt ved at stedfæste Oplysningerne fra hinsides, da det ikke havde været ham muligt at skaffe sig et Kort. I September berettede Trampe til General Scholten i Kjøbenhavn, at Fjenden vanskelig vil kunne overskride Grænsen, naar „vi blot er Herrer tilsøs"; saalænge Søen er aaben, og nu efter de ankomne Troppeforstærkninger fra Danmark, er man i Sikkerhed mod Svenskerne[1]).

Den stærke Uro, der i Begyndelsen af Juli havde bemægtiget sig Wedel og drevet ham til at sammendrage og fremskyde Tropperne og alarmere Kongen og Gabel, tabte sig jo hurtigt. I Begyndelsen af August lod han Posteringerne de fleste Steder gaa noget tilbage og nøjedes med kun paa enkelte vigtige Punkter at holde større Styrker. Dette sidste navnlig ved Svinesund og Tistedalen, hvor der tillige arbejdedes med store Kommandoer paa de nye Værker. De norske Regimenter, der var udskrevet i de sydlige og sydøstlige Distrikter, hjemsendtes til deres Læg for at hvile ud, faa nye Munderinger — og spare paa „Cassen". At de efterhaanden indtræffende danske Afdelinger kun for en Del lagdes frem i forreste Linie skyldtes vel for en Del Wedels Frygt for, at tidligere svenske Soldater, Fanger fra Tønning osv., der var optaget i de geworbne Regimenter, skulde løbe over; men det viser ogsaa, at han saa paa Forholdene med Sindsro[2]).

Men saasnart det berettedes, at Kong Karl var oppe i Grænseegnene, navnlig ved Sundsborg og Strømstad, blev Kantoncheferne nervøse, og Expresmeldinger strømmede ind til Wedel. I den anden Uge af September havde Wedel „udi Sammenværelse og Conference" med de hos ham i Kristiania værende Officerer m. fl. begyndt en Drøftelse af en Forsvarsplan af Oberst Scheel[3]), der netop da var vendt tilbage fra en tre Ugers Inspektionsrejse langs hele Syd- og Sydøstfronten. Men midt under Forhandlingerne lod Wedel sig af Meldinger fra Genltn. Lützow m. fl. rive med til at befale Sammendragning ved Skje-

[1]) Scholten I. S. $^{17}/_{9}$ (Trampe).

[2]) Komm. Gen. Konc. $^{7}/_{8}$ (Schwertfeger), $^{9}/_{8}$ (Lützow og Trampe), $^{14}/_{8}$ (Cicignon); Okr. I. S. $^{30}/_{7}$ (Lützow).

[3]) Scholten I. S. $^{11}/_{9}$ (Scheel).

berg af et Korps paa 6 Batlr. og 11 Eskadroner — Bataillonerne navnlig de nylig fra Danmark opkomne — og samtlige udskrevne Afdelinger i det Frederikshaldske Kanton fik Ordre til at holde sig rede til hastigt Opbrud. Det gik vel hurtigt op for Wedel, at det igen kun var blind Alarm; men for at være paa den sikre Side i denne farlige Aarstid holdt han dog dette Korps samlet i Lejr indtil midt i Oktober. Han havde da Efterretning om, at de fjendtlige Regimenter, der hidtil havde staaet nær op ad Grænsen, var bleven trukken tilbage over hele Fronten lige fra Kongsvinger-Egnen til Strømstad, samt at Kong Karl opholdt sig i Lund. Wedel mente derfor, at Fjenden havde opgivet at foretage noget alvorligt „iaar"; men han var forberedt paa, at naar Frosten gjorde Elve og Moradser farbare, altsaa efter Nytaar, vilde Angrebet komme[1]).

Medens det lille Korps laa ved Skjeberg, havde det stadig 600 Md. paa Fæstningsarbejde i Frederiksstad og en Postering paa 200 Md. ved Sponvigen. Ude i forreste Linie stod det meste af Fyenske natj. Regt., en Batl. Eickstedt og en Johannsen ved Svinesund; ved Tistedalen Ob. Huitfeldt med det meste af sit Regt., nogle Kompagnier Smaalenske og nogle Dragoner; ved Skotsberg Ob. Sten Blix med 4 Kompr.; ved Strømsfos og Ørje Bro Resten af Fyenske natj. Hvad der af Rytteriet ikke var ved Korpset laa i sine Kvarterer, Reserverne af Smaalenske Regt. i deres Læg. Da Lejren hævedes, blev Svinesund besat af kommanderede Styrker af Sjællandske, Fyenske (gew.), Reichweins, Schultz' [senere Prinsen af Sønderborgs] og Johannsens Batailloner med ialt 10 Kaptajner, 24 Løjtnanter, 72 Underofficerer og 1200 Md. — alt under Kommando af Oberstltn. Duwahl og 2 Majorer[2]).

Generalmaj. Gaffron, der var fulgt med Troppetransporten til Norge, blev ansat som Næstkommanderende hos Generalløjtn. Lützow. Denne opholdt sig mest muligt paa sin Ejendom i Nærheden af Frederiksstad, men i den kritiske Tid henstillede Wedel til ham, for en Tid at vælge Kvarter nærmere ved Grænsen. Det var bestemt, at endnu en høj Infanteriofficer, Generalløjtn. Grev Sponneck skulde op til Norge; men af særlige Grunde, der senere vil blive omtalt, trak det ud med hans Afrejse. En tredie af Infanterigeneralerne, Budde, be-

[1]) Ref. S. $^{16}/_{11}$ B (Wedel $^{16}/_{10}$).

[2]) Komm. Gen. Konc. $^{10}/_{9}$ og $^{11}/_{9}$ til Lützow og Schwertfeger, $^{14}/_{9}$ til Huitfeldt.

fandt sig meget ilde i Stillingen som Kommandant i Frederiksstad; han vilde hellere gøre Tjeneste ved Felthæren. Wedel indstillede derfor, at Budde, der „er en hurtig og habil Mand", fik sit Ønske opfyldt, og at Oberst Storm, der paa Grund af sin Tykkelse ikke godt egnede sig til at „kravle paa Klipperne", afløste Budde. Wedel foreslog endvidere, at den iøvrigt dygtige Kommandant i Frederikssten Oberstltn. H. J. Brun, der var kommen stærkt paa Kant med Borgere i Frederikshald, navnlig de almægtige Colbjørnsønner, om økonomiske Anliggender, kom ud og fik et Regiment som karakteriseret Oberst. Wedel fik foreløbig Afslag paa sine Indstillinger skønt de tjenstlig set var meget vel begrundet. Senere blev de dog efterkommet. Gabel synes fra første Færd at have været uvenlig stemt overfor Wedel, hvis Indstillinger og Forslag jævnlig blev afvist paa overlegen og saarende Maade, og Wedel har navnlig i den første Tid ikke kunnet bekvemme sig til det meget nyttige men med hans fornemme og værdige Naturel lidet stemmende Skridt at træde i mere direkte Forbindelse med Gabel, saaledes som mange andre Officerer gjorde. Efterhaanden indsaa han dog, at han maatte ofre noget af sin personlige Værdighed for at faa de tjenstlige Sager til at glide lettere.

Som foran nævnt havde Generalkvartermester Scheel i en Konference i Kristiania forelagt Forslag til en samlet Forsvarsplan for det søndenfjældske Norge. Skønt Forslaget skulde forelægges en tysktalende Overgeneral, var det udfærdiget paa fortræffeligt Dansk; thi ikke alene var Scheel trods sit tysk klingende Navn Dansk, men han har ogsaa rettet sig efter, at de militære Udfærdigelser i Norge affattedes paa Dansk (Norsk). Som det kunde ventes efter den nylige Drøftelse i Kjøbenhavn mellem Scholten og Scheel, er Hovedprinciperne i Forslaget de samme som dem, Scholten havde fremsat for Kongen[1]) — dog modificeret i Overensstemmelse med de Iagttagelser, som Scheel havde gjort paa sin nylig afsluttede Inspektionsrejse. Det skal kun gengives i Hovedtrækkene.

A. Smaalenske Kanton.

Frederiksstads Befæstning trænger overalt til Forbedring, hvilket nærmere omtales. Paa Sydsiden og Nordsiden bør anlægges to detacherede, stærke Værker. Ved 6 Ugers Arbejde med 600 Md., kan man i ethvert Fald sikre Fæstningen mod et coup de main.

[1]) S. 138 ff.

Sponvigens tidligere Værk bør forblive, som det er.

Naar Frederiksstens Fæstning med de detacherede større og mindre Værker var udbedret for det dertil bevilgede Beløb, kunde den hævde sig overfor betydelige fjendtlige Styrker.

Basmo er i sig selv uindtagelig; men Værkerne er for en stor Del udført i Tømmer, der ved et Bombardement kan stikkes i Brand. For at forhindre dette bør Tømmeret dækkes med Tørv eller Jord.

Posteringerne og Forskansningerne langs Grænsen var godt anlagt og kan nok noget hindre en fjendtlig Indtrængen; men afværge en saadan kan de aldeles ikke, da de ikke kan støtte hverandre, „saa og efter den Besætning, som derudi findes. Og om en stærkere Besætning derudi skulde vorde kommanderet, skal det befindes, at den ganske Krigsmagt, som nu, med de fra Danmark nylig komne Tropper, her i Norge haves, ikke er tilstrækkelig, alle de Sommer- og langt mindre Vinter-Posteringer saaledes at besætte, det jo Fjenden med en superiør Magt paa en eller anden Post skulde derigennem trænge". Og herefter maatte de øvrige Besætninger forlade deres Poster; de kunde blive afskaaren uden at kunne samle sig, hvorved hele Hæren kunde blive slaaet en detail eller adsplittet, hvorover Landet mistede sit Forsvar.

Derefter gennemgaas de enkelte Posteringer indgaaende. Den ved Svinesund er nødvendig og vel planlagt og bør fuldendes. De ved Tistedalen ligesaa. De mange Sommerposteringer kan ligesom de bagvedværende Vinterposteringer nok opholde en Fjende, men de kræver altfor store Styrker og altfor meget Arbejde. Man bør nøjes med i dem at lægge lidt Infanteri og nogle Ryttere til at indhente Efterretninger.

Men i hele dette Kanton findes intet Sted noget samlet Korps til at støtte Posteringerne. Et saadant, saa stærkt som paa nogen Maade muligt, bør samles ved Skjeberg eller Rakkestad[1]).

B. Hølandske Kanton.

Blaker Skanse ligger godt og er nyttig, da den dækker Overgangen over Glommen. Den bør færdiggøres og derefter have en Besætning paa 2—300 Md.

De mangfoldige Posteringer for Sommer og Vinter anføres ligesom ved det Smaalenske og behandles paa lignende Maade.

Ved Nes, Sammenløbet af Glommen og Vormen, bør opføres en Skanse med fast Besætning.

[1]) Det blev netop dette, Wedel anordnede i de følgende Dage.

C. Vingerske Kanton

har han ikke haft Tid til at undersøge; men efter Oberstl. Bordings Kort og Udsagn at dømme er Forholdene med Posteringerne de samme som ved de andre.

Fæstningsbesætningerne foreslaar han efter Aftalen med Scholten. Foreløbig regner han med, at kun Bergenhusiske og Vesterlenske — foruden Cicignons geworbne og de 10 danske Batlr., er til Raadighed; men de to først nævnte regner han i tre Batailloner hver. Efter at have fradraget 7 Batlr. til Fæstningerne, bliver der 12 tilbage. Det er for lidt til tre Korps. Vil man holde dem samlet i eet, maatte dette dog deles mod de farligste Indbrudssteder f. Ex. saaledes, at een Del fik Opstilling mellem Svinesund og Tistedalen, en anden i Vinger Egnen. Han foreslaar derfor en fast Inddeling i to Korps: Det ene ved Skjeberg eller Rakkestad, paa 8 Batlr og med Støtte af de „tre" Smaalenske Batlr. og det ene danske Rytterregt. — det andet paa 4 Batlr. + de Oplandske og Akershusiske Regtr. + det andet danske Rytterregiment. Saalænge Aarstiden tillader det, bør de to Korps kampere; de omliggende Bøndergaarde indrettes til Kanton-Kvarterer, suppleret med Barakker. Det første Korps giver stærk Besætning til Svinesund og Tistedalen, og de paabegyndte Arbejder dèr fuldføres. Til Arbejdet ved Frederiksstad afgives en Batl. Disse Styrker afløses hver Uge. Det andet Korps støtter Hølandske og Vingerske Afsnit og giver Arbejdsmandskab og Besætning til Blaker Skanse og Vormsund (Nes) Redute osv.

Samtlige øvrige Posteringer besættes af de nye Reserver og de geworbne, beredne Dragoner.

Skulde Fjenden drive eller trykke et af disse Korps tilbage, er de kun 11 —12 Mil fra hinanden og kan i 3 × 24 Timer samles bag Glommen. Men Vejene fra Frederiksstad langs Glommens venstre Bred op til Vormsund er vanskelige at passere og bør udbedres, saaledes at to Ryttere og to Infanterister paa hver Side af dem med Lethed kan passere. Derimod er Vejen fra Vormsund til Vinger god. Vejforbedringen bør fortsættes fra Vinger mod nord[1]).

Paa svensk Side fortsatte man i Efteraarsmaanederne jævnt med at føre Kanoner, Morterer og Ammunition til Strømstad og Sundsborg

[1]) Arkivalier vedrør. den St. nord. Krig i Norge (danske Rigsark.) Christian Frederiks Papirer Løbe Nr. 13.

og opførte nogle Magasinbygninger i Strømstad. Af Proviant tilførtes der kun lidt, saa at Besætningerne de to Steder knap havde det tørre Brød. I Strømstad var Sygeligheden saa stor, at man maatte indskrænke Besætningen til et enkelt Regiment. Ved Eda i Værmland nær ved Grænsen begyndte man at oprette Magasiner og oplagre Proviant, og lignende skete i Jæmteland.

For Søstyrkerne paa Vestkysten viste Kong Karl vedblivende betydelig Interesse. Det befaledes, at Eskadren i Göteborg skulde forlægges fast til Marstrand, hvor der skulde indrettes Værft og Administrationsbygninger efter en ret storstilet Plan, samtidig med at der arbejdedes paa Værker til at beskytte den nye Orlogshavn dèr[1]). En Ordre om, at Fregatterne, efter at være gjort sejlklar, skulde løbe ud, kom ikke til Udførelse inden Vinteren p. G. a. særlig ugunstige Vindforhold. Galejflotillen var bleven forøget med nye og meget kraftige Fartøjer, der dog viste sig at være i samme Forhold svært bevægelige.

Ved Hæren fortsattes med Forøgelse af Befalingsmænd ved Regimenterne, med Forøgelse og Forbedring af Vaaben, Feltrekvisiter og Beklædning. Men udover Samlinger til Mønstring regimentsvis og lidt Øvelse forblev Regimenterne roligt i deres Distrikter, og selv Grænseegnene holdtes kun tyndt besat. Paa Forøgelse af det svære Skyts og Ammunition dertil arbejdedes kraftigt i Industriegnene i Mellemsverige. Prøver med nye Modeller foretoges med stor Iver og fulgtes af Kongen med megen Interesse[2]).

Af særlig Interesse er en Række Anordninger i December, hvorved et Antal Generaler fik anvist hver sit tjenstlige Omraade ved de to Hovedvaabenarter og i de forskellige Egne af Riget, ved Udskrivninger og Mønstringer, Anordning af Marscher og Forberedelser for disse, ved Justitsen, Forplejningen osv.[3]).

I Norge fortsattes Befæstningsarbejderne efter Scheels Plan og med den billige Arbejdskraft, man havde i Soldaterne. Mindre Fremgang havde Arbejdet med Forbedring af Vejene, da dette hovedsagelig skulde udføres af Bønderne i de paagældende Egne, og de var i Forvejen besværet paa saa mange andre Maader.

[1]) Sv. R. R. $^{1}/_{10}$, $^{31}/_{10}$ og $^{7}/_{11}$.
[2]) Smlgn. Karl XII på slagfältet. S. 944 ff.
[3]) Sv. R. R. $^{17}/_{12}$. Se S. 318.

Desertionerne fra de geworbne Infanteriafdelinger blev efterhaanden en slem Plage, jo strængere Arbejdet blev og jo vanskeligere Vejret. Wedel udtaler herom paa sin sædvanlige forstandige Maade, at „samme Deserteurs kan lidet være at fortænke, eftersom de ere indfødte Svenske, der havde vaaren bedre efterladt i Danmark end dem her at opbringe". Man vidste ikke anden og bedre Anstalt derimod, end at upaalidelige Folk ikke maatte bruges ved Patrouillering. Navnlig ved Svinesund satte Svenskerne, da Nætterne blev lange og mørke, over i Baade og hentede Desertørerne, der ved Signal og Tegn gav tilkende, at de laa nede ved Bredden mellem Klipper og Træer og ventede paa at blive hentet. Kong Karl havde befalet, at man skulde skaffe et Antal Uniformer fra den fjendtlige Hær, og det fik man hurtig samlet. Disse Uniformer skulde bruges i Grænsedistriktet til svenske „Partier", der skulde ind over Grænsen for at tage Fanger og skaffe Efterretninger. Paa norsk Side anordnedes noget lignende ved Skiløberne. Disse hørte mest hjemme i Grænseomraadet og bestod af udsøgte, stærke, udholdende og dristige Folk under ligeledes udsøgte Førere. Deres Uniform var vel den sædvanlige, men Foret i Frakken skulde være blaat, saa at de, naar de paa deres Rekognosceringstog over Grænsen vendte Frakkerne, kunde antages for at være Svenske.

Meget uklogt var det fra Danmark, i Modsætning til hvad der ellers var Skik og Brug, anordnet, at Soldaterne ikke fik Arbejdspenge og ejheller den ellers i Felten sædvanlige Dusør. Endnu værre og uklogere var det, at Soldaternes Brødportion i lang Tid kun var $1^1/_2$ Pund daglig ligesom paa Fredsfod. Paa Soldaternes bestandige Klager herover og Officerernes indtrængende Anmodning ændrede Wedel paa eget Ansvar dette til, at der skulde leveres den sædvanlige Feltportion: to Pund. Derimod kunde Wedel ikke hjælpe paa, at nogle af de sidst ankomne Bataillioner kun havde gamle, halvt opslidte Uniformer, der hurtig gik helt til ved det strænge Arbejde. Nye Uniformer var vel bestilt inden Afrejsen fra Garnisonerne men var ikke færdige ved Afsejlingen. Sagen var vanskelig, thi nogle Folk deserterede, fordi de ikke kunde holde ud i deres Laser i det barske Vejr; men andre ventede dermed, til de fik nye og varme Klæder for saa strax at tage reisaus. Ligesaa med Lønningen: Fik Soldaten den ikke udbetalt regelmæssigt og fuldtud, var det galt; men saalænge han havde noget tilgode, havde man dog noget Hold paa ham. Selv de flinke, ærekære fyenske Soldater, Weinmanns Regiment, „lider ikke bedre[!] end de andre men

maa opholde sig i kolde og slette Hytter, efterat de Arbejdet daglig har forrettet" — og fik ikke det Brød, de kunde spise.

Som foran nævnt ophævede Wedel Kampementet ved Skjeberg ved Midten af Oktober, da han havde Indtryk af, at Fjenden alt var gaaet i Vinterkvarter. I Lejren forblev alene Bataillonen af Fyenske geworbne som Støtte for Posteringerne ved Svinesund. Disse holdtes besat af kommanderede Styrker af de sidst ankomne Batailloner i Overensstemmelse med Scheels Forslag, og den øvrige Del af disse Batailloner lagdes i Kvarter længere tilbage. Senere blev det fra Kjøbenhavn befalet, at da de danske Afdelinger ikke havde Karrer til at transportere Telte og andre Rekvisiter, skulde de mest muligt lægges ind i Fæstningerne, de norske besætte Posteringerne.

Wedel og Lützow var enige om, at det var nødvendigt, inden man gik over til Vinteropstillingen og lagde Reservestyrkerne længere tilbage i Kantonnement, at give Frederikssten den fulde Krigsbesætning, 1800 Md., da de ansaa det for tvivlsomt, om de dertil forudsete Afdelinger fra Tistedalen og Svinesund betimelig kunde naa ind deri, hvis Fjenden brød gennem Posteringerne. De erkendte dog, at Scheel „som en Ingeniør, der veed at jugere Fæstningen med dessen Værker og par consequent hvad Besætning dertil kan behøves, samt andre erfarne, er af den Sentiment, at 1000 kunde være nok", hvad man derfor nøjedes med foreløbig.

Ved Midten af November begyndte det at fryse ret haardt, og hermed var Roen forbi. Wedel underrettede Lützow om, at fra alle Sider meldte Kundskaberne om „de mange og store Foranstaltninger, paa den svenske Side gjort bliver, der klarlig viser, at Fjenden ved belejlig Tid udi forestaaende Vinter aldeles maa være sindet, med al Magt at tentere imod dette Rige det saa længe forehafte Dessein". I et netop nu afholdt Krigskonsejl er det derfor bleven besluttet at holde alt parat til paa nærmere Ordre af Lützow, naar denne skønner Øjeblikket kommen, at trække Tropperne i det Smaalenske Kanton sammen. Til Hjælp har Lützow Trampe ved Rytteriet, Budde ved Infanteriet[1]). Wedel har sørget for Opstilling af Barakker til Mand og Hest, hvor Bøndernes Huse ikke er tilstrækkelige, og Slotslovens Samtykke til at opbyde Almuen i dette Kanton til Hjælp ved Arbejde og Bevogtning er indhentet.

Naar Vandene lægger til, skal Lützow „da saa strax og i al Snarhed trække Magten tilsammen og, forinden Fjenden kunde søge den Ter-

[1]) Gaffron kommanderede nu i det Vingerske, Generalmajor Cicignon i det Hølandske.

rain, hvor han sig kan udbrede, gribe ham an" og kaste ham tilbage. „De geschwinde Skud", de hurtigskydende Infanterikanoner, var bleven sat paa „Vinter Attelage" [Slæder?], og de norske Batailloners Mandskab skal indøves i Brugen deraf paa samme Maade som ved de danske Batailloner[1]).

For Skiløberkompagniet og dets Udrustning interesserede Wedel sig meget. De almindelige Ski kunde skaffes for 64 Skilling [133 Øre], da de efter Skiløberkaptajnen, Albergs, Udtalelse ikke behøvede Underforing længere end $1^1/_2$ Alen. Derimod kostede de Ski en Rdl., som de Folk, der skulde trække „de saakalde Kielcker, som Kompagniet maa have hos sig i Fjældene, eller hvor de render paa Ski, og kan være langt fra Huse og Folk, fordi at, om enten en Karl kunde blive blesseret af Fjenden, eller og at han blev syg, det han ej kunde staa paa sine egne Ski, saa maa en saadan derpaa lægges og fortbringes ..."[2]). Wedel havde alt da indstillet, at Skiløberkorpset blev forøget til 2 Kompagnier og angivet, fra hvilke Egne Folkene dertil bedst kunde faas. Foreløbig havde han dog faaet Afslag.

Det nævnte Krigsraad havde været afholdt i Kristiania d. 9., 10. og 11. November, og hver af disse Dage havde man gennemgaaet Anordninger for Vinteropstillingerne i de tre Kantons: Smaalenske, Hølandske og Vingerske. Scheel havde forelagt et til de mindste Detailler udarbejdet men klart og overskueligt Forslag til Fordelingen i Fæstninger, Posteringer, paa Flotillen, i Kantonnementer og Reserveopstillinger af samtlige Tropper og Landdragoner i det Søndenfjældske. Det var bleven et helt Værk. I Hovedtrækkene vel i Overensstemmelse med hans tidligere Forslag[3]), men dog saaledes modereret, at der opstilledes tre Korps, og at Reserveafdelingerne ikke skulde kampere men indkvarteres hos Bønderne eller i Barakker, stærkt sammentrængt om de centrale Punkter. I Overensstemmelse hermed fik Kantoncheferne og Regimentscheferne hver sin Ordre i Dagene omkring den 16. November, hvorefter hver for sit Vedkommende skulde forberede det videre til hurtig Iværksættelse, naar det skønnedes for sikkert, at Fjenden „moverede" sig.

Da Forudsætningen ikke indtraf, blev det ved Forberedelserne, hvorfor kun den „Summarisk Extrakt", der danner Slutningen paa det store Arbejde, skal anføres.

[1]) Komm. Gen. uindførte Konc. $^{15}/_{11}$.
[2]) Komm. Gen. Konc. $^{15}/_{11}$ (Lützow) og $^{16}/_{11}$ (Schwertfeger).
[3]) S. 158 ff.

				Rytt.	Drag.	Inf.
1. Smaalenske Kanton [faar]	10	Esk.	9 Batl.	600	599	5212
2. Hølandske	9	„	7 „	300	700	3010
3. Vingerske	9	„	7 „	300	700	4027
4. Garnisoner						6568
5. Flotillen						1546
	28	„	23 „	1200	1999	20363

Scheel har denne Gang regnet med, at de fem udskrevne norske Infanteriregimenter ved Hjælp af deres Reserver var bragt op paa: Oplandske 4 Batlr., Smaalenske og Akershusiske hver $3^1/_2$, Bergenhusiske og Vesterlenske hver 3 — ialt 17. Hertil Cicignons geworbne norske 3 Batlr. (÷ 1 Komp.), Fyenske nationale 2, 8 danske geworbne — tilsammen 30 Batlr. Landdragonerne er regnet til 2700 Md.[1]).

Med Henblik paa de muligvis forestaaende Kvarterskifter havde Wedel faaet nedsat en Kommission af Civile og Militære til at udarbejde faste Regler for Soldaternes Bespisning i Kvartererne, hos Bønderne. Fra Enkeltmand, fra Sognene, fra den civile Øvrighed havde der uophørlig været klaget over de haarde Byrder af alle Slags, der hvilede paa Bondebefolkningen, som ikke alene skulde udruste og forsyne deres udskrevne Mandskab og selv hyppig blev opbudt til Kørsler, Post- og Personbefordring og Arbejde, men ogsaa ofte helt eller delvis skulde bespise deres Indkvartering. Wedel følte med de „stakkels Underdaner"; „men som Krigen, der er en Synde-Straf af Gud, ej andet medfører" end Trængsler for alle, og Byrder og Paalæg jo kun tjente til Landets Forsvar, saa maatte de bæres.

Det blev nu fastslaaet, at den indkvarterede Soldat skulde nøjes med to Maaltider daglig, hvorfor der skulde erlægges 2 Skilling dansk. Øl skulde betales extra. Soldaten skulde nøjes med den i Landet sædvanlige Kost. Brødet skulde han selv levere. „Maaltids-Øl" skulde betales med en Skilling Potten — stærkere do. med 2 Skilling.

Ved Midten af December var Vejret bleven mildere, og baade i det Vingerske og det Hølandske faldt der et godt Lag Sne, saa at Kantoncheferne her med Ro saa den nærmeste Tid imøde. Det blev derfor midlertidig beordret, at der fra disse Kantons kunde ske Troppeforskydninger mod syd, til Hjælp for Smaalenske, hvis det behøvedes.

Ogsaa fra det Nordenfjældske meldtes der om stærkt Snefald, med den Tilføjelse, at selv om Sneen smeltede i den nærmeste Tid, vilde dog alle Vande, Sumpe og Veje komme i en saadan Forfatning,

[1]) Christian Frederiks Papirer Nr. 1 og 2.

at et Angreb ikke var at vente. Wedel bad derfor Genmaj. Vind i Trondhjem hjemsende det mest mulige af sine Afdelinger for at spare „Cassen", da „bekendte Folk" havde berettet ham, at Fjenden paa den Kant „ikke skal have bekvem Lejlighed, noget at foretage før i Februar og Marts næste Aar".

Medens Rosenpalm var travlt optagen af sine Konvojeringer og Administrationssager, laa Tordenskjold ved Makø med sit Orlogsskib, Skytsprammene og nogle Galejer m. m. Sidst i September maatte han berette til Wedel, at nogle fjendtlige Galejer m. fl. Fartøjer nylig var løben ind til Strømstad[1]), og at det skønnedes nødvendigt at forøge hans Styrke med nogle af de ved Frederiksstad liggende Galejer. Skønt denne Henstilling var holdt i en ganske anden Tone end Tordenskjolds sædvanlige, gav den dog Wedel Anledning til nogle for ham usædvanlig skarpe Udtalelser. At de fjendtlige Galejer, skriver han, var kommen til Strømstad, undrede ham ikke, thi det maatte blive Konsekvensen af Tordenskjolds Betænkning til Rosenpalm og Rosenpalms derpaa begrundede Udtalelser til Wedel: at det ikke var muligt at forhindre Fjendens søværts Forbindelse med Strømstad, og at Flotillen m. m. maatte trækkes tilbage til den norske Kyst. Naar Tordenskjold nu, fortsætter Wedel, ønskede sin Flotille forstærket, behøvede han blot selv at anordne det, da han selv havde Kommandoen over hele Styrken, og alt var parat. Men Wedel vilde dog gøre Tordenskjold opmærksom paa, at da han for nogle faa Dage siden spurgte Tordenskjold, om denne ikke burde forstærke sig, havde Tordenskjold svaret, at dette var unødvendigt.

Den Instrux, der var udstedt til Rosenpalm ved hans Overtagelse af Kommandoen over den norske Station, havde væsenlig ændret Wedels Forhold til denne. Medens Tordenskjold havde haft Kommandoen, havde det udviklet sig til, at Galejflotillen fik sine Forsyninger og Penge fra „Generalitetet" i Norge — ganske vist under skarp Protest og Forbud fra Hærens Generalkommissariat i Kjøbenhavn — og kun de søgaaende Skibe fik det meste gennem Søetatens Kommissariat. We-

[1]) Antagelig som Forløber for Kong Karls foran nævnte Ordre om en almindelig Fremskydning mod nord af Søstridskræfterne paa Vestkysten.

del havde derfor ment sig berettiget til, ved forekommende Lejlighed at lade enkelte Fartøjer besørge en og anden tjenstlig Transport; men Tordenskjold havde ganske ignoreret Wedels Henvendelser i saa Henseende, og dette Exempel havde hans Underordnede fulgt. Nu var Forholdet bleven forandret til, eller rettere tilbageført til det naturlige, at kun i Nødsfald kunde der udleveres af Hærens Beholdninger til Galejflotillen. Men samtidig ser man nu Wedel optræde med passende Myndighed overfor Søofficererne og disse som en Selvfølge rette sig efter Wedels Henstillinger.

Den kongelige Ordre af 18. September om, at Wedel og Rosenpalm i Fællesskab skulde udsøge Plads for en Station ved Koster[1]), havde været en Maanedstid om at naa op til Norge. Da var Rosenpalm, som foran nævnt, ude paa Konvojering, saa at Wedel ikke kunde konferere med ham og maatte nøjes med at lade Flotillen gaa frem til Koster[2]). Selvfølgelig var Observationsforholdene meget bedre dèr end ved Makø, saa at fjendtlige Bevægelser sydfra tidligere kunde iagttages og Forholdsregler træffes.

Endelig, i Begyndelsen af November, var Rosenpalm klar til at sejle til Koster for at udsøge Vinterhavnen. Den engelske Eskadre i Kattegat havde indtil da dels krydset paa egen Haand, dels hjulpet Rosenpalm med Konvojering, og Rosenp. mente at kunne stole paa Englændernes fortsatte Medarbejde, naar han havde forlagt Flotillen og et Par af sine Orlogsskibe ved Koster og Makø og derefter med sine øvrige Skibe fortsatte med Kryds og Konvojering. Men netop som han var sejlklar ved Larvik „for der fra med samtlige Orlogsskibene at udsejle til sit Forehavende at tage i Øjesyn", sejlede Englænderne til Kjøbenhavn for at proviantere. Herved fandt Rosenpalm „sine Koncepter at være forrygt" og mente at være for svag til at besætte baade Koster og Makø, da han skulde bruge to af Orlogsskibene og en Fregat til Konvojering. Dog vilde han, saasnart Vind og Vejr tillod det, lade et Par Orlogsskibe gaa til Koster samt fordele „Flotillen og Galejeskadren" paa bedste Maade[3]).

Paa Grund af Storm og Modvind kunde Rosenpalm dog ikke komme ud. Medens han ventede paa bedre Vejr, fik han Efterretninger om, at Fjendens Galejstyrker var bleven forøget. Dette gjorde ham yderligere

[1]) S. 149 f. og 152.
[2]) Memor. $^{20}/_{10}$ og Okr. I. S. s. Dag (Wedel).
[3]) Komm. Gen. uindf. Konc. $^{6}/_{11}$.

betænkelig ved at lægge en Del af Styrken ved Koster, hvorfor han anmodede Admiralitetet om at sende op til ham fra Kjøbenhavn, hvad man dèr havde af Galejer og Chaluper. De norske Galejer, erklærede han, var uegnede til at ligge ude om Vinteren; Folkene vilde krepere. Det var allerede galt nok ved Makø, men dèr kunde de dog komme i Land. Makø maatte absolut holdes besat nu af Hensyn til Kystforsvaret, og en søgaaende Eskadre maatte han ogsaa have. Styrken ved Koster vilde saaledes kun blive svag og være udsat for Overrumpling. I 6—8 Uger havde Vejret nu været saa slemt, at man ikke kunde holde Søen; men saasnart det bedrede sig, vilde han dog søge at iværksætte den kongelige Ordre om Koster.

Han udviklede imidlertid udførligt de mange Vanskeligheder for et Vinterophold ved Koster og foreslog en Plan, hvorefter hans Styrke bedst kunde fordeles, naar Vinteren rigtig tog fat. Staværn frøs senest til, og Isen brød først op dèr, saa at dette Sted var bedst egnet for de søgaaende Skibe, Gjersø for Galejerne. Til Larvik var der som Regel aaben Passage[1]). Wedel sluttede sig til Rosenpalms Forslag og udtalte, at man ikke burde lægge Galejerne i Vinterleje ved Frederiksstad, da man saa, hvis Fjenden angreb og indesluttede dette Sted, maatte sænke eller ødelægge dem.

I Kjøbenhavn havde man en anden Opfattelse m. H. t. Vinterhavnene. Frederiksstad var udset til Hovedmagasinplads for den norske Hær[2]) i den kommende Tid, og Søstyrkerne skulde benytte Larkollen eller Kristiania som Rendez-vousplads — ikke Larvik eller Staværn.

Paa en Alarmmelding fra Tordenskjold ved Makø anmodede Wedel indtrængende Rosenpalm om at forstærke den dèr værende Flotille. Det var dog kun en af de mange blinde Alarmeringer, uden Spor af Hold i Virkelighed. Wedel var bleven stærkt angreben af den og skriver til Rosenpalm: „Saa U-rolig jeg befandt mig efter den fra Hr. Kommandør Tordenskjold indkomne Relation under 6. ds. [November] om Fjendens i Strømstad forsamlede Sømagt", navnlig da Modvind hindrede Orlogsskibene ved Staværn i at kunne ile til Hjælp ved Makø — ligesaa glad blev Wedel[3]), da Rosenpalm skyndsomst rejste over Land til Frederiksstad og kunde forsikre ham, at Posten ved Makø var sat i saadan Stand, at den kunde hævde sig mod Fjendens Sømagt.

[1]) Adm. I. S. $^{6}/_{11}$ (Rosenpalm).

[2]) Det var med Henblik paa de for næste Aar paatænkte store Operationer mod Sverige.

[3]) Komm. Gen. uindf. Konc. $^{18}/_{11}$ (Rosenp.).

Det er antagelig den samme Alarmefterretning, der har fremkaldt et Forslag af Scheel, „hvis Fjenden om Vinteren, naar vor Flotille ej kan holde Søen eller blive liggende ved Makø, skulde sende et stærkt Korps til Vands fra Strømstad" og søge at lande i Egnen ved Frederiksstad. Først og fremmest er Observation af Strømstad med Smaafartøjer nødvendig. Smaalenske Kanton bør forstærkes fra Hølandske, da Forholdene dèr tillader det nu efter Snefaldet. Den samlede Styrke af Infanteri og Rytteri maa hurtigst møde paa Landgangsstedet og slaa Fjenden under eller efter Landgangen. For Troppeforskydningerne angaves der nærmere Forslag, der strax iværksattes fra nord mod syd[1]).

Mod Midten af December begyndte det igen at fryse. Wedel traf derfor Aftale med Rosenpalm om, at naar Isen nødte Flotillen ved Makø til at gaa bort, skulde nogle mindre, lette Fartøjer dog forblive for at observere mod Strømstad.

Wedel havde modtaget den glædelige Efterretning, at 60.000 Rdl., som Holland skyldte fra tidligere Tid, var anvist til norske Søarmaturs Fornødenheder. Rosenpalm skulde snarest begynde paa Reparationer og, indtil Pengene kom, søge at skaffe Materiale paa Kredit. En anden Efterretning, der glædede Wedel meget, var, at Søetaten i Kjøbenhavn endelig havde bevilget Penge til et Hospital ved Frederiksstad, for hvis Indretning den nyudnævnte Stabskirurg Gunerus forlængst havde gjort Forslag. Navnlig de mange Saarede fra Tordenskjolds to Expeditioner og de mange Syge fra Flotillen havde lidt frygteligt under den hidtil nødvendigvis fulgte Udvej med at indlægge dem i Frederiksstad, hvor der var lidt Plads ledig. Men selv det nødvendigste: Senge og Sengklæder til dem havde ikke kunnet skaffes. Mange af de Saarede havde mistet deres Køjeklæder og tarvelige Gangklæder under Kanonaderne ved Göteborg og Strømstad og savnede ganske Midler til at forny disse Ting.

Endnu inden Rosenpalm eller Wedel havde tilladt ham det, endsige befalet noget derom, forlod Komm.kapt. Vossbein, der havde afløst Tordenskjold paa Posten ved Makø, dette Sted paa Grund af Frosten og lagde sig tæt ind til Frederiksstad. „Det er ilde", skriver Wedel til Rosenpalm og paalægger denne „alvorligt", dog at sørge for at fornødne og egnede Patrouillefartøjer bliver ude. Da Vejret ind under Juletid atter blev mildere, og Søen var aaben, opfordrede Wedel

---

[1]) Chr. Fr.s Pap. Løbe Nr. 10, $^{14}/_{12}$; Komm. Gen. Konc. $^{16}/_{12}$ (Lützow).

Rosenpalm til atter at lægge Flotillen ud ved Makø, da „vore Fartøjer vel ligesaagodt kan holde Søen som Fjendens fra Strømstad kan løbe ud". I ethvert Fald burde Galejerne længst mulig blive ved Holmene ved Frederiksstad. Ved Nytaarstid, da en frygtelig Storm indtraf, laa Galejflaaden dog vedblivende udfor Kragerø ved Frederiksstad men blev derefter ført over til den vestre Side af Kristiania Fjord og oplagt dèr[1]). Mandskabet sendtes iland og indkvarteredes i Egnen om Tønsberg, i umiddelbar Nærhed af Galejerne for at kunne tages ombord, naar det skønnedes nødvendigt.

Rosenpalm fik Kongens Fuldmagt til paa Grundlag af de lovede mange Penge at slutte Overenskomster i Norge om Flotillens Reparation og Proviantering for 1718. Om muligt, skulde han søge i Løbet af Vinteren at faa bygget to store Skytspramme med 24 Stkr. 24 Pds. Kanoner hver samt 4 Bombardergalioter, der kunde føre 100 Pds. Morterer. I Kjøbenhavn tog man fat paa at ombygge to af de ældre Orlogsskibe til Skytspramme. Alt dette var Forberedelser til Gennemførelsen af de store Planer, som Gabel havde udkastet for næste Aars Felttog.

I September havde Wedel hørt Rygter om, at Fjenden vilde transportere Fartøjer over Land fra Strømstad til Iddefjord[2]) for at opnaa Herredømmet paa dette Vand, der paa en Strækning danner Grænse mellem Norge og Sverige. Han kom da paa den Tanke, som Modtræk at lade nogle Fartøjer slæbe fra Rösnæskilen til Knivsø i Svinesund, til Anvendelse ved Frederikshald og i Iddefjord, og traf Anstalt til at lade Vejen mellem de to Punkter udbedre for saadan Transport. Til Tordenskjold, der laa lige i Nærheden, henvendte han sig om at lede dette. Wedel blev saameget mere optaget af dette Projekt, der blev Indledningen til den lille Søkrig paa Iddefjord Sommeren og Efteraaret 1718, som han erfarede, at Fjenden „saa ganske hemmelig ved Krokstrand[3]) byggede Pramme og store Flaader", som „holdtes forborgen ved at dækkes med Ris m. m., hvormed de ufejlbar agter noget af Importance at tentere".

[1]) Da var den kongelige Ordre, der forbød dette, ikke naaet op.

[2]) Om Vandlinien Bullaren — Enningdalselven — Iddefjord — Svinesund se S. 123 f.

[3]) Ved Iddefjord, østnordøst for Strømstad.

Tordenskjold traf ogsaa Aftale med General Budde i Frederiksstad om, at to dobbelte Chaluper skulde slæbes over, og dette blev udført for den enes Vedkommende. Men da Turen kom til den anden, maatte Wedel meddele Rosenpalm, der nu var bleven udnævnt til Viceadmiral, at „Hr. Kommandør Tordenskjold ej med den andens Overbringelse af samme Slags sig vilde befatte, siden han fornam, her fra at blive afløst". Wedel anmodede Rosenpalm om at lade det udføre og nøjedes med at foreholde Tordenskj. at observere, hvad der var fornødent for Hans Maj. Tjeneste og hørte under Tordenskjolds Kommando, indtil han blev afløst fra sin Post. Dette gik for sig i November. Men allerede i Oktober havde Tordenskj. indfunden sig hos Wedel: Han vilde ikke underordne sig under Rosenp.. Wedel foreholdt ham alvorlig Følgerne af saadan Ulydighed, der kunde komme ham dyrt at staa; han kunde miste Kongens Naade. Efter meget Vrøvl, skriver Wedel til Gabel, („De kender ham jo") gav han endelig efter.

Efter først at være bleven afløst af Kommandør A. J. Paulsen rejste Tordenskj. over til Rosenp. i Larvik. Han er desperat, skriver Rosenp. til Gabel, at han ej er kommen ned [til Kjøbenhavn], og Vinden er imod, og han har ej altfor stor Patience. „Jeg har læst for ham som en Fader[1]). Beder mon frère gøre ligesaa. Han er ej godtalende paa Mange, som skal have talt for resolut om ham. Jeg mener, det er ej saa; men han mener Jo."

Hvad Rosenp. mener med, at der ikke var bleven „talt for resolut om" Tordenskj., er ikke helt klart. Men at hans Handlinger hele dette Aar igennem var bleven kritiseret maatte være en Selvfølge. Saaledes indberettede Generalkommissariatet til Kongen i August, at man havde erfaret, at Tordenskj. ved Strømstad havde haft en Aktion med Fjenden, hvori mange Officerer, Matroser og Soldater er falden eller saaret. Det er utilbørligt med de stedfundne store Udleveringer til Flotillen af Fæstningernes haardt fornødne Ammunition — især naar Tordenskj. foretager saadanne Angreb, hvor han bortskyder saamegen Ammunition, som en hel Fæstning behøver.

Da Rosenpalm kom op til Norge, havde Wedel jo talt meget med ham om Tordenskjolds „Økonomi" med Søstyrkerne. Tordenskj. havde allerede da skrevet til Wedel, at han ikke vilde blive deroppe længere, saasom han var saa brav en Mand, der næsten havde sejlet hele Ver-

[1]) Rosenpalm havde været og var vedblivende Chef for Søkadetkompagniet.

den rundt og i saa Maade gjort store og sandelig uhørlige Ting osv. osv. Rosenpalm og Wedel var dog enige om, at Tordenskjolds „Fraværelse er tjenligere end hans Nærværelse"[1]).

---

9. Flaaderne i Østersøen vender hjem.

De forenede Flaader i Østersøen var forblevet i Kjøge Bugt[2]) indtil midt i Oktober. Til Fjenden mærkedes intet. Omtrent Halvdelen af den engelske Flaade var ude omkring for at konvojere de talrige engelske Handelsskibe til og fra Østersøhavnene. Admiral Raben kritiserede bestandig sine Skibes Tilstand og skød Skylden paa visse af sine Kolleger; og hermed gik Tiden.

Midt i Oktober gik den Del af Flaaderne, der ikke var ude paa Kryds m. m., ned til Kjøbenhavn og lagde sig samlet paa Yderreden. Konsejllet havde ganske vist i den stadig omrejsende Konges Navn beordret Raben til ikke at gaa længere end til Dragør, proviantere dèr og stadig være parat til at gaa syd paa, hvis der skulde komme Efterretning om, at den fjendtlige Flaade var i Søen. Det brød Raben sig dog ikke om men blev liggende paa Yderreden.

I Begyndelsen af November kom den udsendte Del af den engelske Flaade til Kjøbenhavn med en mægtig Koffardiflaade, og den 12. November sejlede Englænderne hjem. Som foran omtalt var jo ogsaa den engelske Kattegatseskadre gaaet til Kjøbenhavn. Søhlenthals gentagne Forsøg paa at formaa den engelske Regering til at lade 10 engelske Orlogsskibe forblive Vinteren over ved Kjøbenhavn havde været frugtesløse.

Raben gik nu direkte til Kongen og fik — med Tilsidesættelse af Konsejllets Ordre — dennes mundtlige Samtykke og paafølgende Ordre til, at medens en Eskadre paa 4 Orlogsskibe og et Par Fregatter gik op i Kjøge Bugt for at holde Farvandet rent og blive ude, saalænge Vinteren tillod det, skulde den øvrige Del af Flaaden lægges op. Hvil-

[1]) Se ogsaa Bergersen 835 f.
[2]) S. 122.

ket Raben underrettede Admiralitetet om. Admiralitetet holdt for, at et Par Fregatter[1]) burde tage Vinterstation ved Christiansø, hvad der ogsaa blev anordnet.

Alt Mandskabet af de to Sjællandske Nationalregimenter (Soldatesken) hjemsendtes til Lægene, og de Matroser af den indenlandske Hvervning, der ønskede det, blev ogsaa hjemforløvet, med Ordre til at møde igen i Kjøbenhavn til Marts næste Aar.

Paa Efterretning i Begyndelsen af December om, at en svensk Eskadre vilde søge at gaa op gennem Sundet, befaledes at nogle af de oplagte Skibe skulde udrustes for at kunne forstærke Eskadren i Kjøge Bugt. Schoutbynacht Ulrik Kaas, der havde Kommandoen over denne Eskadre, formodede, at Fjenden snarere vilde gaa gennem Store Bælt, og ønskede at gaa gennem Sundet for derefter at møde Fjenden ved Sjællands Rev. Men ogsaa denne Gang var det blind Alarm. Fra Bornholm kunde Generalmaj. Reedtz meddele, at den svenske Flaade i Karlskrona paa nær et Orlogsskib og en Fregat alt var aftaklet, saa at Kaas' Togt bortfaldt.

Efter en Periode med meget uroligt Vejr faldt det ved Juletid ind med stille, klar Frost, hvorfor Kaas, for ikke at risikere ikke at kunne komme til Kjøbenhavn for Is, satte Kursen hjemefter med de store Skibe, hvad der iøvrigt samtidig var bleven befalet.

---

10. Gabel som Overkrigssekretær.

Det daarlige Samarbejde mellem de forskellige Faktorer ved Forsvarsvæsenet: Overkrigssekretæren, Landetatens Generalkommissariat, Søetatens Do. og Admiralitetet, er omtalt foran[2]). Før Gabels Udnævnelse til Overkrigssekretær havde hver af disse Faktorer arbejdet roligt indenfor de Rammer, som Tiden og Forholdenes Udvikling efterhaanden havde optrukket, og i jævn god Forstaaelse med de andre, og Overkrigssekretæren, der iøvrigt ikke altid havde været en Militær,

[1]) Heriblandt den af Englænderne erobrede og bortsolgte svenske Fregat „Ilderim".

[2]) S. 150 f.

opfattede sig nærmest som blot Referent overfor Kongen af de forskellige Myndigheders Indstillinger, Forslag, Rapporter osv. for, efter modtagen kongelig Resolution at sætte denne i Stil. Ved Siden af denne hans Hovedvirksomhed traf Overkrigssekretæren Afgørelse af mindre betydelige Sager og førte nogen personlig Korrespondance, alt eftersom han opfattede sin Stilling. Før Gabels Tid havde denne sidste Side af Virksomheden dog haft forholdsvis ringe Omfang, men nu voxede den hurtigt op og tiltog stadig i samme Forhold som Kongens Arbejdsdygtighed tog af og Gabels Indflydelse paa Kongen tog til.

For Hærens Vedkommende hæmmedes Gabels Virksomhedstrang og Ærgerrighed meget betydeligt af den Indflydelse, som Scholten vedblivende besad paa Kongen, der nødig traf Bestemmelse i Sager af stor Betydning, uden at Scholten forud havde afgivet sit Skøn. Gabel fandt sig kun yderst nødtvungen i dette og arbejdede stadig og vedholdende paa at begrænse Scholtens Omraade og Myndighed.

For Søetatens Vedkommende blev Forholdet i saa Henseende endnu mindre tilfredsstillende, thi Generaladmiralen, Gyldenløve, var trods sine unge Aar svag af Helbred og ikke synderlig energisk og trak sig ret hurtigt ud af direkte og almindelig Deltagelse i Sagernes Behandling og Afgørelse, saa at Admiralitetets Indflydelse hurtigt blev ganske ringe.

Ogsaa paa Konsejllets Omraade, navnlig det udenrigspolitiske, greb Gabel hurtigt og afgørende ind, skønt dette absolut laa udenfor hans Beføjelser. Han synes strax at have underlagt sig den ene af Gehejmeraaderne, den hos Kongen personlig vellidte Vibe, der vel har skønnet, at Gabel var den kommende Tids Mand, som man maatte holde sig til. Gehejmeraad Sehested, Kongens hidtidige Tillidsmand i den udenrigske Politik og nærmest Lederen af denne, synes at have affunden sig med de nye Forhold. En tredie, Joh. Georg Holstein, synes at have været mindre føjelig; men han var endnu ny i Stillingen og holdt sig tilbage, naar han ikke direkte blev paakaldt.

Mellem Scholten og Gabel kom det hurtigt til en Styrkeprøve af alvorligste Art. Anledningen hertil var, at Gabel i Begyndelsen af September overgav Kongen en Memorial, hvori han indtrængende opfordrede Kongen til en energisk Offensiv i 1718 med en stærk Hær ud fra Norge. Han har fremhævet[1]) Nødvendigheden af, ved kraftige

[1]) Denne Memorial er ikke forefunden, men dens Indhold fremgaar af andre Aktstykker, og den skønnes navnlig i Hovedtrækkene sammenfaldende med et Projekt af Gabel i 1718 for Felttoget 1719.

Anstalter at tvinge Fjenden til den saa længselsfuldt ønskede Fred. Man maatte ikke lade Aaret 1718 hengaa ligesom 1717, uden afgørende Skridt, men selv tage Initiativet og paatvinge Fjenden sin Villie i Stedet for at vente til det Øjeblik, da *han* var fuldt færdig med sine Forberedelser og gik over til Angreb, som det passede ham. Det dansk-norske Monarki vilde ved en fortsat Afventen af Begivenhederne svækkes end mere, medens Fjenden med forholdsvis ringe Omkostninger forøgede alle sine Angrebsmidler. Som almindelig Forberedelse burde der ved Fladstrand og Aalborg oprettes Magasiner til Underhold af en Angrebshær paa 30.000 Md. Infanteri og 10.000 Ryttere i 8 Maaneder. England burde opfordres til atter i 1718 at sende en Flaade til vore Farvande, saa at de forenede Flaader baade kunde sikre Danmark og Hertugdømmerne og dække de store Overførsler af Tropper samt Fornødenheder af enhver Art.

Kongen maa antages herefter at have anmodet Gabel om Forslag om, hvorledes denne tænkte sig de militære Operationer tillands udført; thi et Par Uger senere indgav Gabel en ny Memorial om denne Side af Sagen. Til Medhjælp ved Udarbejdelsen af denne, altsaa en egentlig Operationsplan, havde han udset sig Generalløjtnant Grev Sponeck, og Forslaget, Planen er formentlig udarbejdet, medens Kongen og Gabel opholdt sig paa Gottorp Slot. Sponeck laa dengang i det nærved liggende Rendsborg. Han var vel ikke blandt de ældste, højeste i Generalitetet og heller ikke anset for at være af de mest fremragende, men han havde dog et godt Navn som Fører og kan antages at have været velset af Kongen, da han under dennes Øjne i Slaget ved Gadebusch havde viist et særdeles godt Forhold.

Kortelig angivet gik Planen ud paa, under passende Sikring af Indbrudshærens Ryg og venstre Flanke mod Egnene nord for Venern, med Hærens Hovedstyrke at trænge frem mod syd, mod Bahus og Göteborg. Til Sikring mod fjendtlige Stød fra sydøst skulde der mellem Venersborg og Uddevalla, paa en Strækning af 2—3 Mil, opkastes et stærkt Retranchement. Hvilke Opgaver Hæren iøvrigt skulde løse, hvilke særlige Angrebsobjekter man havde for Øje, nævntes der ikke noget bestemt om.

Til Forsyninger af Hærens Hovedmasse i Egnen Göteborg—Bahus skulde i Jylland oplagrede Forraad i Løbet af Foraaret 1718 overføres til de store Øer Tjörn eller Orust nord for Marstrand. Fremrykningen skulde begynde i April, saa at man i Maj „i ethvert Fald ... har Vigen og Bahus Len i Besiddelse" og er Herre paa Venern Sø.

Et fjendtligt Angreb med Hæren i Skaane kunde ikke ventes før i Juni.

Kongen og hans Raadgivere havde ved Aarets Begyndelse haabet, at naar det lykkedes at spærre for Sveriges Ud- og Indførsel, saa at det blev henvist alene til sine egne Hjælpekilder, vilde det derigennem kunne tvinges til Fredsunderhandlinger. Men dette Haab var næsten bleven ganske skuffet. De engelske Købmænd trodsede vedblivende deres Regerings Forbud mod Handel paa Sverige. Hollænderne vilde ikke finde sig i Hindringer for deres Handel, og ogsaa overfor Hansestæderne havde Regeringen maattet læmpe sine Forholdsregler. Endelig havde Tordenskjold skuffet Forventningerne om, at han med sine forskelligartede og til Formaalet betydelige Søstyrker skulde beskytte egen Handel og udrette noget positivt i den ønskede Retning. Der var da, nu mod Aarets Slutning, Mulighed for, at Kongen og andre vilde gunstigt optage Forslag om at betræde andre Veje til Fredens Opnaaelse.

Foreløbig nøjedes Kongen med at lade Scholten udtale sig om Gabels Plan — dels fordi Scholten var „Generalissimus", dels fordi han som Præses i Generalkommissariatet vilde komme til at anordne de store Udskrivninger af Proviant og Furage m. m., Oprettelse af Magasinerne og Gennemførelsen af Transporttjenesten samt udarbejde Overslag over de store Pengemidler, der vilde blive nødvendige.

Scholten afgav sin Betænkning i Slutningen af Oktober. Han indleder med at sige, at han finder de af Gabel og Sponeck angivne Tanker og Sentiments meget gode — hvis blot alt det fornødne kan anskaffes i rette Tid og føres til Hæren, og Operationerne saa kan udføres.

Men herefter begynder hans saglige Kritik, der navnlig gaar ud paa en paa Beregninger grundet stærk Tvivl om Muligheden for at skaffe og fremføre de store Masser af Rug, Havre og Hø samt Smør, Kød, Flæsk, Øl, Tobak og Brændevin m. m. til det Tidspunkt, som Gabel har angivet. Alene Antallet af Heste, der skal forplejes, vilde blive 16000.

Angaaende det operative udtaler han, at man ikke, som Gabel og Sponeck, kan gaa ud fra den Mulighed, at Fjenden p. G. a. manglende Underhold i de betragtede Landskaber vil undlade at angribe men forbliver staaende i Skaane. En stærk Flaade maa ogsaa under alle Omstændigheder forblive i Østersøen for at beskytte Landskaberne her. Om Flaaden desuden er stærk nok til at beskytte de store Trans-

porter af Mennesker, Heste, Proviant m. m. m. bør nøje overvejes. Hjælp fra de Allierede maa blive en Nødvendighed.

Man maa regne med, at Fjenden, støttet paa Bahus og Göteborg vil søge at afskære Hærens Forbindelse med Norge eller endog helt afskære Tilbagegangen dertil. Det Retranchement, som Gabel og Sponeck tænker anlagt mellem Venersborg og Uddevalla, skal være meget stærkt for at blive til Nytte, og det vil faa en Længde af tre Mil. Det er tvivlsomt, om det vil kunne holdes af de 5000 Md., som Gabel og Sponeck har beregnet dertil. Der er kun ringe Udsigt til at erobre Bahus Fæstning. I ethvert Fald maatte der opstilles tre Korps: et mod Bahus, et paa Hisingen (mod Göteborg), og endda maatte man sikre sig paa den tredie Side, imod Østergøtland. Med en saadan Fordeling af Hæren maa man være belavet paa, at Fjenden med Overmagt vil vende sig mod en af Delene og søge at slaa den. Scholten kan ikke indse, hvad de to Herrer mener med, at „man einen festen Fusz nehmen könnte" — hvor og hvor længe? Og hvis alt gik som tænkt, skulde saa den Del af Hæren, der ikke behøvedes til at fastholde det erobrede, føres tilbage til Norge og forblive dèr den næste Vinter?

Endelig kan man ikke helt blotte Danmark for Tropper, da det ikke er en Umulighed, at der kunde indtræde saadan Frost, at Fjenden kunde gaa over Sundet til Sjælland[1]). Han slutter med, at han tvivler paa, at hvad der muligvis kan vindes, vil være d e t værd, som det vil koste.

Scholtens Udtalelser er holdt i en rolig, saglig, forretningsmæssig Tone, og det er kun med de et Par Gange gentagne Ord, at alt i Forvejen „nøje maa overvejes" og „modent drøftes og overlægges", at han antyder, at han anser Planen for dilettantmæssig.

At Gabel er bleven meget ilde berørt af Scholtens Udtalelser fremgaar tydeligt af hans iltre Imødegaaelse Punkt for Punkt. Han hævder i et nyt Indlæg, at det under alle Omstændigheder er nødvendigt at proviantere Norge for et helt Aar, selv om hans Plan ikke kommer til Udførelse. Scholtens Beregninger var sat for højt op. Men selv om de var rigtige, vil Erhvervelsen af Landskaberne Vigen og Bahus Len finansielt og i militær Henseende rigeligt opveje Udgifterne.

At Fjenden skulde kunne afskære Angrebshæren fra Norge, „ist so unmöglich als lebendig in den Himmel zu kommen", og han tilbyder, paa Forlangende, klart og tydeligt at vise paa Kortet, at det er abso-

[1]) Herved tænker Scholten vel nærmest paa Vinteren 1715—16, da en Overgang en kort Tid med megen Betænkelighed imødesaas i Kjøbenhavn.

lut umuligt. Hverken han eller Sponeck har tænkt paa at angribe Bahus Fæstning, da dette vil være ganske unødvendigt. Han kan ikke tro, at det er General Scholtens Alvor, at Fjenden kunde gaa over til Sjælland med en Hær. Naar „vi" staar i Fjendens Land med 40.000 Md., vil Fjenden faa andet at tænke paa end at gaa over Isen til Sjælland, og desuden vilde saadant være et meget voveligt Foretagende.

Gabel slutter med en indtrængende Henstilling til Kongen om moden og „tiefsinniges Nachdenken" og om, at hans Plan ikke bliver forkastet, medmindre Scholten eller nogen anden „was mehr ersprieszliches oder fundamentaleres eingeben könne" til at opnaa en gloriøs og god Fred. Thi „allergnädigster König und Herr! wo künftiges Jahr nicht eben wie dieses soll wegschleichen, so ist nun die höchste Zeit, um einen festen Plan zu formieren, um alles diesen Winter mit Menage einzurichten"[1]).

Gabels Projekt har den særlige Interesse, at hvad han ikke fik gennemført for 1718, det blev i 1719 paabegyndt som i 1717 foreslaaet. Kongen lod det heller ikke henlægge „ad acta", men beordrede i November Scholten, Gehr. Vibe og Gabel til at træde sammen og overlægge

I. Hvorledes Operationer fra Norge ind i Sverige fremtidig skal udføres.
II. Hvorledes de dertil nødvendige Penge kan opdrives.
III. Hvorledes Magasiner dertil skal indrettes.

Det tilføjedes, at de tre Herrer jo kendte „Projektet". Der var, hedder det videre, udtalt forskellige Meninger derom; men Kongen mente dog „efter moden Overvejelse", at det vilde være ham uudholdeligt at forblive i Uvirksomhed, da han ikke blot frygtede for, at denne byrdefulde Krig vilde blive uendelig, men ogsaa at maatte se paa, hvorledes hans Lande tabte Kræfterne, uden at der foretoges noget mod Fjenden, medens Kongen af Sverige, der kan holde sin Hær med langt mindre Udgifter, vinder mere og mere Tid til at blive stærk, for derefter at gaa over til Angreb. Det er derfor Kongens faste Beslutning, i næste Felttog at angribe Fjenden fra Norge, hvor [hvis?] det ikke viser sig ugørligt.

En saadan Sag maa imidlertid overvejes nøje for at rydde mulige Vanskeligheder afvejen, hvorfor de tre Herrer snarest skulde træde sammen. Det skulde ogsaa overvejes, hvorledes Danmark og Hertug-

[1]) Krigskanc. Forskell. Vota 1717—22.

dømmerne m. m. bedst kunde sikres under Felttoget. Dette kunde bedst ske, hvis England hjalp med nogle Skibe. Kongen vilde gøre sig Flid for i Tide at opnaa dette gennem sine Ministre.

General Scholten særlig skulde opstille et „akkurat Forslag" over, hvad der vilde behøves af Penge, Proviant, Furage, Ammunition og andre Krigsfornødenheder[1]).

Et Par Uger senere beordredes Etatsraad Joh. Neve i Rentekammeret til at indtræde i Kommissionen som Sekretær. Ligesom Vibe havde han fulgt Kongen paa Overrejserne og kan herved have været under Paavirkning af Gabel[2]).

---

11. Forhandlinger med de Allierede om Felttogsplan for 1718.

I Overensstemmelse med Kongens Beslutning fik Baron Söhlenthal Instrux om at indlede Forhandlinger i London. Han henvendte sig strax til Grev Bernstorff, der foreløbig udbad sig nærmere Oplysninger om Felttogsplanen til Forelæggelse for Kong Georg. Bernstorff udtalte samtidig, at Danmark ikke kunde vente nogen Understøttelse fra Rusland, da Czaren var rede til at ofre alt andet for Hensynet til sig selv for at opnaa Særfred med Sverige — ja han var endog rede til at afstaa alle sine Erobringer fra Sverige, alene med Undtagelse af Petersborg, Kronstadt og Ingermanland. Det afhang alene af Kong Karl, om han vilde gaa ind herpaa. Dette vilde nu vise sig, naar Baron Görtz kom tilbage til Sverige.

En Uge senere meddelte Bernstorff Kong Georgs Svar: Alt afhang af Czarens Holdning overfor Sverige. Vilde Czaren give Afkald paa at føre Forhandlinger om Særfred, kunde man forhandle med ham om Deltagelse i det foreslaaede Felttog. Et Par Dage efter maatte Söhlenthal melde hjem, at der endnu ikke var kommet synderligt ud af Forhandlingerne med Bernstorff. Det engelske Hof interesserede sig ikke videre for Deltagelse i Felttoget[3]), men mere for, hvorledes Preussens

[1]) Geh. Reg. $^{18}/_{11}$.
[2]) Geh. Reg. $^{8}/_{12}$.
[3]) Söhlenthal $^{3}/_{12}$ 17 og $^{11}/_{1}$ 18.

og Polens Forsøg paa at opnaa Fred med Sverige vilde falde ud. Deltagelse i Landgangsforetagender sammen med dansk-norske Styrker var ganske udelukket for Englands Vedkommende; der kunde højst blive Tale om Afsendelse af en Eskadre til Østersøen ligesom i 1717[1]). Fra den Kant fik Gabels Projekt altsaa ikke nogen Støtte.

Samtidig med Opfordringen til det engelske Hof fik Etatsraad Westphalen Instrux i samme Retning for Czarens Vedkommende. Westphalen befandt sig for Øjeblikket i Kjøbenhavn men var rejsefærdig for at vende tilbage til sin Post. I Instruxen hed det, at under Forudsætning af Hjælp fra de Allierede havde Kong Frederik bestemt sig til, med en stærk Hær at foretage et Indfald fra Norge, og Magasiner var alt oprettet for dette Formaal. Czaren anmodedes om, senest i Juni næste Aar fra Finland at falde ind i Sverige for at binde en Del af den svenske Hær. Det tilføjedes, at den dansk-norske Afsending i London havde faaet Befaling til af yderste Evne at arbejde for Hjælp af engelske Flaadeafdelinger, der var aldeles nødvendige for Gennemførelsen af saavel Kong Frederiks Plan som for Czarens Foretagender. Czaren opfordredes indtrængende til at tilfredsstille Kong Georg i det mecklenburgske Spørgsmaal og til, bestemt at erklære, ikke at ville slutte Separatfred med Sverige eller efter Felttoget 1718 rykke ud af Gammel-Sverige, før Kong Frederiks Lande ved Fredsslutningen havde faaet tilbage, hvad de ved Tidernes Ugunst havde mistet — eller dog det meste deraf — samt Hertugdømmet Slesvig og den Del af Pommern, som de danske Tropper nu holdt besat[2]).

Det var en højst vanskelig Opgave, der var paalagt Gehr. Vibe: At skulle tilvejebringe et Samarbejde mellem Scholten og Gabel, der ikke blot sagligt men ogsaa personligt stod saa skarpt overfor hinanden. Og nogen særlig Indsigt i eller særlige Evner for de Forhold, han vilde faa med at gøre, skønnes Vibe ikke at have besiddet.

Om Forhandlingerne mellem de tre (fire) Herrer er intet forefunden. Det er en Selvfølge, at Sagen er bleven behandlet i allerstørste Fortrolighed, men dette fremgaar ogsaa bl. a. af, at en Kommission af høje Civile og Militære, der, nogle Dage efter Ordren

[1]) Kong Georg søgte ved denne Tid ivrigt at opnaa Særfred med Sverige.
[2]) Geh. Reg. $^{21}/_{11}$. Smlgn. Holm 594 ff. og Hartman II 26—34.

til de tre Herrer, befaledes til at træde sammen paa General Scholtens nærmere Tilsigelse for at overveje, hvorledes de Magasiner, som var forudsat i Projektet, kunde oprettes, kun fik den Oplysning, at det drejede sig om en „vis" Expedition.

Det synes, som om Gabels Projekt ogsaa har været tilstillet andre Medlemmer af Konsejllet til Udtalelse, og en saadan fra J. G. Holstein er bevaret. H. tvivler om, at Kongen af Sverige kan angribes i sit „kolde, barske Land", uden at han strax søger Afgørelsen ved en „Hauptaction". Holstein er saa meget Barn af sin Tid, at han meget fraraader at lade alt ankomme paa en saadan, navnlig da der vil tabes mere ved en Ulykke end vindes ved det modsatte. Man har ingen Fæstning at støtte sig til, og Fjenden har alle Fordelene i sit eget Land. Iøvrigt vil han ikke udtale sig om den egentlig militære Side af Sagen — det overlader han til Kongens egen Indsigt og til Generalerne, hvis Metier det er. Alene Generalkommissariatet [Scholten] kan afgøre, om de store Forberedelser kan gennemføres til den forudsatte Tid; men han anser det ikke for muligt. Om de politiske Forhold, der kan faa Betydning ved Sagens Afgørelse udtaler han sig derimod meget udførligt men anser dem ikke for gunstige. Sluttelig fraraader han „Hazard" og tilraader „solide og sikre principiis"[1]).

Fra General, Gehr. Dewitz er der ikke forefunden nogen Udtalelse; men han saa i Reglen paa de militære Sager ligesom Scholten.

Det kan synes mærkeligt, at Gabels Medarbejder Genltn. Sponeck ikke med et Ord er medinddraget i Drøftelsen. Han blev derimod med rigelige Rejsepenge i Begyndelsen af November sendt op til sin Post i Norge. Antagelig har Scholten anset ham altfor ubetydelig til at skulle deltage i Overvejelserne. Samtidig med ham blev en af de højere Rytterofficerer Genltn. Mörner, der var paa Badeophold i Tyskland, øjeblikkelig hjemkaldt, ogsaa for at sendes til Norge. Det har antagelig været Gabels Hensigt, som Forberedelse til dem tiltænkte ledende Stillinger i Angrebshæren næste Aar, at de i god Tid skulde sætte sig ind i Forholdene[2]).

Gabel synes derimod ikke at have regnet med den General, der skulde synes at være den nærmeste til at blive Overgeneral i det planlagte Felttog: Wedel. Forholdet mellem Wedel og Gabel var vel nu begyndt at blive noget bedre, og Wedel korresponderede nu ret flittigt med Gabel, men blev for hver Dag mere utilfreds med For-

[1]) Den Ledreborgske Saml. (Kgl. Bibl.) Fol. 436; Holm 595.

[2]) Expd. $^{19}/_{10}$ Nr. 1347 og 1350, $^{22}/_{11}$ Nr. 1566; Okr. udg. $^{31}/_{10}$ Nr. 350.

holdene og skrev allerede i November til Gabel, at han ikke kunde holde ud at blive i Norge. Hans Forhold til sine Undergivne var vedblivende godt; hans Omhu for den menige Soldat og for den civile Befolkning var vedblivende den samme; Forholdet mellem ham og den civile Styrelse korrekt[1]), og med Rosenpalm stod han paa en meget god Fod. Men Kongens (Gabels) Indstilling til Wedels Forslag og Rapporter var vedblivende meget kølig, og man faar det Indtryk, at Gabel har tilsigtet at gøre Wedel ked af det Hele for at faa en anden, yngre, mindre selvstændig Overgeneral op til Norge. Wedel var jo udnævnt til Posten og havde overtaget denne, længe før Gabel blev Oversekretær.

Den stadige Pengemangel, der pinte Wedel meget, den skarpe Kritik fra Scholten, der virkede i samme Retning, var ham uudholdelig. „Je souffre trop, soit par rapport à mon honneur, soit par rapport à ma subsistance, pour qu'on me lasse [!] languir plus longtemps", skriver han til Gabel sidst i November. Kort før Nytaar 1718 takker han Gabel for, at denne har lovet at tale hans Sag hos Kongen; det giver ham Haab om, at han paa en eller anden Maade kan slippe „herfra". Han kan ikke fortsætte sin Tjeneste paa denne Maade; han kan ikke subsistere og er ved at forgaa af Sorg. Man ødelægger samtidig Sjæl og Legeme[2]).

Resultatet af de forskellige Forhandlinger og Behandlinger blev, som det kunde ventes: Gabels Projekt blev foreløbig henlagt. Kongen har ikke kunnet undgaa at rette sig efter den Kritik, som Scholten og Holstein, og muligvis flere, havde fremsat. Tydeligere Udtryk end Holsteins om „Hazard" og Manglen paa „solide og sikre principiis" samt Scholtens om nøje Overvejelse og moden Drøftelse og Overlæg var jo heller ikke lette at komme udenom. Kun i nogle yderligere Forhandlinger gennem Diplomaterne i Udlandet, navnlig Rusland[3]) og England, spores endnu i nogen Tid Krusninger i Vandet efter den Sten, som Gabel saa pludselig havde kastet deri. I disse Forhandlinger giver man det vel fra dansk Side Udseende af, at der allerede var truffen ret omfattende Forberedelser til Felttoget, men dette er ganske urigtigt.

Projektet er imidlertid Vidnesbyrd om et kraftigt Initiativ hos Gabel, som et Forsøg fra dansk Side paa ved Tilbud til de Allierede om ved en

[1]) Mellem Vicestatholder Krag og Wedel dog meget køligt.
[2]) Okr. I. S. $^{27}/_{11}$ og $^{23}/_{12}$ (Wedel).
[3]) Se Hartman II 26—34.

betydningsfuld Krigshandling at komme ud af det politiske Dødvande, de hemmelige Forhandlinger om Fred mellem Sverige og dettes stærke Modstandere: Rusland og England-Hannover, at forene de Allierede til et afgørende Stød.

Aaret 1717 løb ud, uden at det var lykkedes Kong Frederik at formaa Kong Georg som Konge af England til virkelig Krig med Sverige. Tværtimod satte Kong Georg snart efter endnu større Kraft paa Underhandlingerne med Sverige om Særfred, og det skyldtes alene Kong Karls haardnakkede Vægring ved at afstaa Land til Kong Georg som Kurfyrste af Hannover, at disse Underhandlinger gik istaa. Trods Afslaget til Kong Georg vedblev Görtz dog at spille disse Underhandlinger ud mod Czaren for hos denne at fremkalde en gunstigere Stemning for Fred med Sverige, naar de nærmere Forhandlinger tog deres Begyndelse. Da Forsøget paa at drive England frem til Indgriben mod Sverige i ethvert Fald foreløbig maatte betragtes som mislykket, maatte der fra dansk Side gøres kraftige Forsøg paa at faa Czaren til at gaa ind paa den Gabelske Angrebsplan, idet man ikke helt havde opgivet Haabet om Støtte af en engelsk Eskadre ved et kombineret dansk-russisk Angreb.

Efter nogen Tøven modtog Czaren ogsaa Forslaget med Velvillie, idet han skønnede, at Regeringen i Kjøbenhavn nu havde opgivet Kong Georg for at slutte sig til ham. I Begyndelsen af 1718 gik Czaren endog helt ind paa at antage Felttogsplanen og erklærede sig villig til i Forsommeren samme Aar med 40.000 Md. at gøre Landgang i Gammel-Sverige, hvis den dansk-norske Hær med 30.000 Md. samtidig brød ind fra den norske Grænse. Men en Betingelse fra hans Side var, at en dansk Flaadeafdeling i Forbindelse med hans egen Flaade sikrede hans Landgang. Kong Frederik maatte imidlertid meddele, at han ikke kunde sende nogen Del af sin Flaade længere mod øst end til Bornholm, hvorfor han og Czaren maatte rette deres Anstrængelser paa at faa en engelsk Eskadre til at støtte den russiske Landgang.

En saadan Flaadehjælp fra England maatte dog vistnok paa Forhaand anses for uopnaaelig; thi paa eet Punkt var Kong Georgs engelske og hannoveranske Ministre, Englændere og Hannoveranere, enige: Til det yderste at hindre Czaren i at opnaa Overherredømmet i Østersøen, og den engelske Regering savnede ikke Grunde til at

undslaa sig for Deltagelse. Dette har selvfølgelig ikke overrasket Czaren. Han frafaldt sit Ønske om engelsk Flaadehjælp men ønskede til Gengæld, at den danske Flaade skulde gaa saa langt øst paa som til Gulland; her vilde han lade sin søgaaende Flaade slutte sig til. De forenede Flaader skulde saa sammen indeslutte den svenske i Karlskrona og derved dække begge Landforetagender. Czaren gik endog saa vidt i Imødekommen, at han lovede at gøre alt for, at Kong Frederik kunde vinde de Landskaber tilbage, der tidligere var gaaet tabt.

Man skulde nu synes, at Betingelserne for et afgørende dansk-russisk Samarbejde var tilstede, naar blot Kong Frederik kunde beslutte sig til at lade i ethvert Fald en Afdeling af Flaaden forene sig med Russerne. At de forenede Flaader vilde være den svenske overlegen, er utvivlsomt. Det Faremoment, der laa i at lade en Flaadeafdeling gaa til Gulland, maatte tages med: Det var jo Krig, og der maatte voves noget for at vinde noget. Og naar det erindres, at man for kun nogle Maaneder siden havde ment, uden større Risiko at kunne sende en mindre Landgangsexpedition til Gulland, kunde man vel ogsaa nu sende en stærk Flaadeafdeling dertil.

Men Kong Frederik fastholdt sit hidtidige Standpunkt. Czarens Forslag om fælles Flaadeoperation ses ikke at have været drøftet hverken i Admiralitetet eller i Konsejllet. Dette sidstes Medlemmer stod jo i Forvejen delt i et engelsksindet (Dewitz og Holstein) og et nogenlunde russiskvenligt Parti (Sehested og Vibe); men de to først nævnte Herrer var de mest energiske. Bortset fra Præses i Admiralitetet, Gyldenløve, blev der sædvanlig, og for Øjeblikket endnu mindre end før, kun lagt ringe Vægt paa, hvad Admiralitetet mente i Spørgsmaal af dette Omfang. Gyldenløve var kun lidet energisk men samtidig vistnok personlig uvenligt stemt overfor Czaren, og de andre ældre Søofficerer skønnes med sædvanlig standsmæssig Bornerthed at have set ned paa den nyskabte russiske Flaade. Gabel var yderst fjendtligt stemt overfor Czaren, hvad der betød saameget mere, som hans Indflydelse paa Kongen var stadig voxende. Endelig bør det atter nævnes, at man i Kjøbenhavn vidste god Besked om Czarens Fredsunderhandlinger men ikke med Kong Georgs.

Til alle disse for en Tilslutning til Czaren ugunstige Forhold kom netop ved denne Tid et Moment af stor Betydning nemlig Czarens Forslag om Giftermaal mellem hans ældste Datter og Kronprins Christian, hvilket strax blev afvist i Kjøbenhavn. At Czaren og Czarinde Katharina blev højlig forbitret over Afvisningen er saare forstaaeligt.

Enden paa det Hele blev da, at Forhandlingerne med Czaren om Fællesforetagender igen en Gang ophørte, og Czaren mente nu, at han ved de begyndende Fredsforhandlinger paa Aaland mellem Rusland og Sverige ikke behøvede at tage Hensyn til den dansk-norske Stat.

Forholdene indenfor vor politiske og militære Ledelse i disse Maaneder viser en højst beklagelig Mangel paa Initiativ og kraftig Villie hos Kongen, paa Samarbejde mellem de forskellige Faktorer af Styrelsen og indenfor disse. De faa handledygtige Mænd, der fandtes i de forskellige Administrationsgrene holdt sig mest muligt til deres eget begrænsede Omraade og blev forsætlig holdt udenfor de politiske Forhold. Flertallet af de høje civile og militære Embedsmænd var nu ogsaa bleven alt for gamle, udslidte af de mange Aars Krig og Besværligheder, de hurtigt vexlende politiske og militære Begivenheder; men Tidens Forhold var ikke til, at yngre, dygtige og handlekraftige Mænd kunde komme frem i ledende Stillinger. En Undtagelse herfra var forsaavidt Gabel; men hans kraftige Initiativ var forbunden med saa mange uheldige Egenskaber, at hans Virksomhed blev mere nedbrydende end samlende, mere negativ end positiv.

Af andre militær-politiske Forhold skal nævnes, at Wismar, der efter Erobringen 1716 holdtes besat af en blandet dansk og preussisk Garnison, var Genstand for stadige Forhandlinger mellem Regeringen i Kjøbenhavn, Kong Georg, Kong Frederik Wilhelm og Kejseren. I Løbet af Vinteren 1717—18 sløjfede Garnisonen Stadens Fæstningsværker. Dette skete vel i Overensstemmelse med Traktat af 1715 mellem Danmark, Preussen og Hannover, men i Mellemtiden havde Kong Georg forandret Opfattelse og søgte at modsætte sig Sløjfningen men forgæves. Efter at Sløjfningen var tilendebragt, forblev der kun en lille Garnison tilbage som Sikkerhedsbesætning. Czaren havde meget ønsket, at Staden blev afgivet til Hertugen af Mecklenburg, men dette modsatte Kong Georg sig paa det kraftigste[1]).

[1]) Nærmere om Wismar se Bengt Lundberg „Sverige och Preussen från krigsutbrottet" osv. II.

12. Tilbageblik over Aaret 1717.

Efter Nederlagenes Aar 1710 og 1712 var fulgt de heldige Aar 1713(14) (Tønning), 1715—16 (Kolberger Heide, Stralsund, Rügen, Wismar), 1716 (Tilbagevisningen af Kong Karls Angreb paa Norge). Endelig havde Aaret 1716 syntes at skulle sætte Kronen paa Værket med et dansk-russisk Angreb paa Skaane.

I 1717 havde man fortsat Krigen „med andre Midler", med Forsøget paa Afspærring af Sveriges Ud- og Indførsel. Men Sverige var i nogenlunde tilstrækkelig Grad et selvforsynende Land. Der indtraadte vel Dyrtid, Knaphed paa baade Nødvendigheds- og Luxusartikler, ja endog paa Levnedsmidler, men de egentlige Krigsfornødenheder kunde tilvejebringes i Landet selv, og som foran omtalt viste det sig vanskeligt, helt at stoppe Adgangene til Sverige.

Det var ikke helt urigtigt, hvad Kong Frederik udtalte i Efteraaret 1717, at Underholdet af den dansk-norske Hær tærede forholdsvis mere paa hans Landes finansielle Kraft, end Underholdet af den talstærke svenske Hær paa Sveriges, og dette Lands Udgifter til Flaaden var kun ringe mod det dansk-norskes tilsvarende.

At Hærudgifterne i Danmark var saa store, skønt kun en Del af Hæren var paa egentlig Krigsfod, laa i, at den hovedsagelig var en hvervet Hær, altid paa fuld Krigsstyrke, og den skulde underholdes af Staten direkte, medens den svenske Hær hovedsagelig underholdtes af dem, der stillede Soldaten, navnlig Bondestanden. Den svenske Hærs Regimenter laa det meste af Tiden hjemme i deres Udskrivningsdistrikter med Mandskabet hjemsendt til Bondearbejdet, ligesom i Fredstid, og kun i de mest udsatte Grænseomraader var der trukken Tropper sammen til Bevogtning, Fæstningsarbejde og til at urolige Fjenden. Og samtidig forøgedes den svenske Hær betydelig i Antal, dens Krigsmateriel meget betydeligt.

Men paa den anden Side havde Danmark-Norge ganske anderledes Ressourcer end Sverige og kunde udnytte disse. Navnlig Hertugdømmerne, der var fri for enhver Art af Soldaterhold, var vedblivende i Stand til at yde store Summer til Statens Finanser, og i Kongeriget var den virksomme og billige Ordning, med at Skatterne af den langt overvejende Del af Befolkningen, Bønderne, skulde fremskaffes af

Godsejerne resp. Amtskriverne, en virksom, mægtig og billig Støtte for Staten. I Danmark og Hertugdømmerne gik Livet sin jævne Gang omtrent som i Fred; egentlig Dyrtid paa det Nødvendige kendtes ikke, og Hovedmassen af Befolkningen var vant til smaa Kaar, tarvelig og billig Levemaade. Forsaavidt vilde Krigstilstanden kunne bæres endnu et Antal Aar, uden at nogen egentlig Nødstilstand, endsige nogen Katastrofe vilde indtræde, saalænge Krigen holdtes udenfor Landets Grænser.

Bortset fra Landskaberne syd og sydøst for Glommen, hvor Bønderne led haardt under Krigens Byrder, var Forholdene for den norske Befolkning omtrent som for den danske. Bønder og Fiskere var et hærdet og nøjsomt Folk, hvis Fornødenheder ikke gik synderlig ud over, hvad de selv kunde frembringe, og i den faatallige Embedsstand havde de naturlige Beskyttere og Talsmænd mod eventuelle Misbrug.

Betragter man de egentlig militære Faktorer: Hær og Flaade i det sidst forløbne Aar, kan det siges, at ved Hæren i Danmark og Hertugdømmerne var Forholdene omtrent som i Fred. De geworbne Regimenter havde deres Hververe i Udlandet som sædvanlig, og ved de Regimenter, der havde en Bataillon i Norge, sørgede den hjemmeværende Del for Rekrutter m. m. til den paa Krigsskuepladsen. Ved Flaaden var Forholdene m. H. t. Personellet gode, Afgangen ved Fægtningstab i Løbet af Krigen havde været uvæsenlig, og Hvervingerne af Matroser i Ind- og Udland ydede tilstrækkeligt. Værre var det med Materiellet, Skibene. De ældre af disse maatte efterhaanden udrangeres[1]), og der byggedes saagodtsom intet af egentlige Orlogsskibe. Noget bødedes der herpaa ved, at Flaadeledelsen i Krigens senere Aar var gaaet over til Bygning af de stærkt bestykkede men tungt bevægelige Skytspramme og Bombardergalioter. De besad stor artilleristisk Kraft, kunde for en stor Del, baade i og udenfor Fægtning, betjenes af Soldatesken, og i Sammenligning med de højtopragende egentlige Orlogsskibe var de kun lidet saarbare.

Udover Tordenskjolds Affærer ved Göteborg i Maj, ved Strømstad i Juli var der i 1717 ikke forefalden egentlige Krigsbegivenheder; men de to Fægtninger havde medført forholdsvis betydelige Tab af Soldater og Matroser. Bortset fra 1710, da Orlogsskibet „Dannebrog"

[1]) Nogle af dem blev brugt til Fundament for Søbatteriet „Trekroner", andre blev ombygget til Skytspramme (Indk. S. t. Krigskanc. (Søet.) $^{18}/_{6}$ og $^{16}/_{12}$ 17 (Judichær)).

sprang i Luften, var Mandetabet i de to Fægtninger større end hele den øvrige Flaades samlede Tab i den lange Krig.

Hæren i det søndenfjældske Norge havde i 1717 udstaaet betydelige Strabadser. De vanskelige Forhold m. H. t. Underbringelse i det tyndt befolkede Land, Sammenstuvningen af Mandskab i Kvarterer og Barakker og ikke mindst i de snævre Fæstningsrum, Manglen paa egentlige Sygehuse, det for de danske Tropper uvante barske Klima, det strænge Befæstningsarbejde, der ofte maatte udføres om Nætterne, havde medført megen Sygelighed og ikke faa Dødsfald — ved de norske Tropper som ved de danske.

Alligevel var Hæren i Norge mere krigsdygtig ved Slutningen af 1717 end ved Begyndelsen. De gentagne Sammendragninger i Kampementer, den stærkere Koncentration paa de vigtigste Punkter, den kommanderende Generals jævnlige Inspiceringer og det paabegyndte Samarbejde mellem Kantoncheferne indbyrdes havde virket samlende og afhærdende. Nogen Desertion af upaalidelige Elementer i de geworbne Afdelinger havde ikke været til at undgaa, men noget betydeligt Omfang fik det ikke. At indstukne svensk fødte benyttede Lejligheden, er der ikke noget at sige til. Om de øvrige kan man sige, at den Karakteristik, som Rosenpalm gav af en deserteret Kadet af blandet Herkomst, vel kan gælde i Almindelighed: „Stor Skade skal han ej gøre, som han var en dum Dievel og ejede ingen Slags Dyd."

Ser man paa Forholdene paa svensk Side, springer det først og fremmest i Øjnene, med hvor begrænsede Midler det var lykkedes at vække og vedligeholde Uro, næsten Frygt hos Fjenderne, særlig i Danmark-Norge, der laa nærmest for. Skønt kun Dele af Flaaden havde været udrustet, havde dog dens Tilstedeværelse i Forbindelse med Kystbefæstningerne været tilstrækkelig til at hindre ethvert Angrebsforsøg fra den langt overlegne dansk-engelske Flaade, ja endog til om Efteraaret, da den engelske Flaade var sejlet hjem, at vække Bekymringer for svenske Planer om Landgangsforetagender i Nordtyskland, der kunde true Holsten. Paa Kattegatskysten havde der Gang paa Gang gaaet stærkt alarmerende Rygter om Planer med og Omfanget af den ubetydelige Eskadre i Göteborg m. m., og med ringe Midler af Mandskab, Fartøjer og andet Materiel havde Svenskerne fuldstændig gennemført deres Plan med Strømstad i det Omfang, de

foreløbig tilsigtede. At Tordenskjolds Angreb ved Göteborg og Strømstad skulde have intimideret Fjenden eller med nogensomhelst Virkning krydset hans Planer, som det er bleven paastaaet, er selvfølgelig barnlig Tale. Det maa tværtimod antages — hvad ogsaa en Udtalelse af Feltmarskal Mörner viser — at Fjendens Selvtillid, Følelse af Overlegenhed, er bleven forøget derved.

13. Den norske Hær og Søarmatur Vinteren 1717—1718.

General Wedel havde allerede i Oktober 1717 anmodet om at blive forstærket med yderligere 4 Batailloner fra Danmark. Dette blev afslaaet foreløbig, da de jyske Nationalregimenter, der havde været i Norge, ikke endnu havde faaet deres Rekrutter, saa at man ikke vel kunde bruge dem til Besætning i de holstenske Fæstninger, hvorfra den ønskede Forstærkning skulde tages, og man var i Kjøbenhavn som omtalt ikke ganske uden Frygt for svenske Foretagender mod Holsten.

Derimod var der bleven sendt store Mængder af Kornvarer og andre Levnedsmidler samt Penge op til de danske Tropper. Den sidste Transport i 1717, der foruden de konvojerende Krigsskibe bestod af 24 tomme Transportskibe til Korn og Hø samt en Del private Fartøjer, løb ud fra Norge sidst i November, men blev dreven tilbage af Storm. Da Transporten endelig var bleven samlet igen, løb den ud den 22. December og naaede at faa Skagen i Sigte, men blev overfalden af „et forskrækkeligt Vejr", der atter og ganske adsplittede Flaaden. Nogle Fartøjer kom ind til Norge igen „med allerstørste Livsfare", andre drev ind i svenske Havne, atter andre sank i Søen eller blev knust mod Klipper og Skær. Blandt andre strandede Fregatten „Lossen", hvorved omtrent Halvdelen af den godt 100 Md. stærke Besætning druknede. — Et Exempel blandt mange andre paa Transportvanskelighederne dengang, navnlig i den sene Aarstid.

Til Gengæld for, at Wedel foreløbig nægtedes mere Infanteri fra Danmark, var de to søndenfjældske Dragonafdelinger, Kruses og Ötkens, bleven udvidet med nye Kompagnier, saa at de hver blev paa 10 Kompagnier, 1000 Hoveder, dels beredne, dels uberedne, dels udskrevne paa sædvanlig Maade, dels udtagne mod Haandpenge. Af større Betydning var en Ordre til Wedel ved Slutningen af 1717, at de norske udskrevne Infanteriregimenter, i Stedet for som hidtil delvis

at bestaa af Reserver, skulde sættes paa ensartet Fod i 12 Kompagnier à 100 Mg. — de søndenfjældske ved Halvering af de hidtidige Regimenter forøget ved Nyudskrivninger, de to nordenfjældske ved at deles i tre lige Dele og Forøgelse ved Udtagelse blandt Landdragonerne. Af de søndenfjældske Landdragoner skulde de bedste udtages og deraf oprettes et sædvanligt Dragonregiment paa 1200 Md. — senere sat op til 1800. Det nordenfjældske Dragonkorps skulde sættes paa lignende Fod som det nye søndenfjældske. Wedel skulde indsende Forslagslister over Officererne til disse Nyopstillinger, og hvad der ikke kunde tilvejebringes i Norge af egnede Personer skulde blive sendt op fra Danmark[1]).

Om denne pludselige og store Forøgelse af den norske Hær er der ikke forefundet nogetsomhelst til forudgaaede Forhandlinger. Hverken Scholten[2]) eller Konsejllet, end mindre Slotsloven og General Wedel ses at have haft med Sagen at gøre. Det er derfor sandsynligt, at Gabel er Ophavsmanden dertil, og at han har forstaaet at overbevise Kongen om Nødvendigheden deraf. Det staar formentlig i Forbindelse med hans Planer for Felttoget 1718.

Wedel fandt vel denne Forøgelse af Hæren gavnlig; men, som han skriver til Gabel, den var lettere at udføre paa Papiret end i Virkeligheden. Nogle af de udskrevne Regimenter laa ganske vist i Kantonnement spredt i Hjemegnen, men andre var i Fæstningerne eller Posteringerne. Han lovede dog at tage fat med Kraft, naar de nye Chefer for Regimenter og Kompagnier kom, og indstillede indtrængende, at Kongen vilde frafalde Bestemmelsen om, at de nye Officerer kun skulde have „reformeret" (karakteriseret) Gage, d. v. s. Oberster kun Oberstløjtnants-, Oberstløjtnanter kun Majorsgage osv. Han bad ogsaa om, at der opsendtes dygtige Officerer, saa at man ikke i Danmark beholdt Kærnen og sendte „Skallerne" op til Norge. Strax efter sin Hjemkomst fra en Inspektionsrejse mod Slutningen af Marts sammenkaldte han en Kommission til Forberedelse af Arbejdet. Genmaj. Römeling og Oberst Scheel ledede dette, og samtlige nye og gamle Regimentschefer samt nogle høje civile Embedsmænd tog Del deri.

Det er en Selvfølge, at der ved denne Forøgelse af Hæren paalagdes Bønderne yderligere Byrder. I det Nordenfjældske stod man paa dette Tidspunkt overfor Skifte i Overkommandoen, idet General-

[1]) Expd. $^{26}/_{11}$ Nr. 1586, $^{24}/_{12}$ Nr. 1785 og 1877; Memor. $^{8}/_{1}$ 1718 (Wedel).
[2]) Noget Kendskab til Planen har Scholten dog haft.

major Vind, meget mod sit Ønske, skulde afløses af Genmaj. Budde, og den dygtige og virksomme Stiftamtmand Ahnen advarede meget indtrængende mod Planens Gennemførelse. Navnlig Dragonregimentets Oprettelse vilde medføre meget tunge Byrder for den faatallige Bondebefolkning i disse Egne.

Den største Del af Vinteren 1717—18 var den søndenfjældske Hærs Fordeling i Hovedtrækkene saaledes, at af de to Dragonregimenter stod 8 Kompagnier dels fremme i Posteringerne, dels umiddelbart bagved disse, 12 Kompagnier i Lægene. De to Kyrasserregimenter i Kantonnement bag Posteringerne. Størstedelen af Smaalenske, Akershusiske og Oplandske var hjemme i Lægene, men hele Vesterlenske og Bergenhusiske laa dels i Posteringerne, dels indkvarteret i Nærheden af Flotillens Vinterhavn. Cicignons hvervede norske var nu overgaaet til Generalmajor Römeling og var spredt i Fæstninger, Skanser og Posteringer. Weinmanns Fyenske (nationale) i Posteringerne ved Svinesund og Tistedalen. De 8 danske geworbne Batailloner laa hovedsagelig i Fæstningerne, nogle Kompagnier dog i Posteringerne[1]). Ved Midten af Januar 1718 var alle Vande tilfrosne, Mosedragene kunde bære, og der var kun falden lidt Sne i det Frederikshaldske; men Forholdene skønnedes saa rolige, at Wedel nøjedes med en mindre Fremskydning mod Posteringerne.

I Februar var den sidst ankomne Ryttergeneral, Mörner, omkring paa Rekognoscering i det Smaalenske (Frederikshaldske), som han fandt var et udmærket Landskab for Rytteriet paa denne Aarstid. Alt var tilfrosset, og man kunde komme frem overalt. De nyopførte Værker var til ingen Nytte, de kunde overalt omgaas; men nu trak det op til Tøvejr, hvad der forsaavidt var heldigt. De to Kyrasserregimenter var i en fortræffelig Forfatning og fuldt komplette, men ved Infanteriet var Forholdene højst beklagelige med Sygdom og Dødsfald. Der fandtes hverken Læger eller Hospitaler; at tilvejebringe begge Dele var for en ansvarlig Officer ikke alene en Tjeneste- men mindst ligesaameget en Samvittighedssag[2]).

I Februar—Marts foretog Wedel selv en Inspektionsrejse. Han var ledsaget af en af Gabel opsendt Kaptajn Hans Rantzau, der skulde berejse saavel det sønden- som det nordenfjældske, se paa alle Forhold og berette, først skriftligt og, efter Tilbagekomsten til Kjøben-

[1]) Af en udførlig, udateret Liste i Hærens Arkiv, Scheelske Sager Pk. Nr. 5.

[2]) Okr. I. S. $^{12}/_{2}$.

havn, mundtligt[1]). I meget trykket Stemning kom Wedel tilbage til Kristiania, og der var nu ingen Ende paa hans Klager over Pengemangel, Sygdomme og Død og anden Elendighed. Navnlig de udskrevne norske Tropper ude i Posteringerne led frygtelig under utilstrækkelig Forplejning, utilstrækkelig Beklædning og jammerlige Underbringelsesforhold. De danske Kyrasserregimenter havde han derimod funden i fortræffelig Stand, og ved det geworbne Infanteri var Forholdene nogenlunde, efter at Brødportionen endelig var bleven forhøjet. I sin irriterede Stemning ragede han i heftig Strid med Slotsloven, navnlig Vicestatholderen; men det hjalp ikke paa Forholdene, og Krag bebrejdede ham, at han uden absolut Nødvendighed holdt Hæren mere kampberedt, end Forholdene krævede og mere, end „Cassen" kunde bære — ikke at tale om de haarde Strabadser for Mandskabet.

Wedels Beretninger til Kjøbenhavn i Tiden herefter genlød af et stadigt Skrig om Penge til de norske Tropper, og hans Underførere sekunderede ham kraftigt. Men Generalkommissariatet, der kun skulde forpleje de 8 geworbne Bataillioner og det ene Kyrasserregiment, vendte det døve Øre til Wedels Reklamationer. Rentekamret var vel overordnet Myndighed ogsaa for det norske Finansvæsen, men det savnede de kraftige Midler til at gennemføre sine Ordrer, som Generalkommissariatet anvendte indenfor sit Omraade, og til Tider havde det ikke Penge til Disposition, selv om dets Villie var god nok.

Til Vejledning for Kongen udarbejdede Generalkommissariatet flere Gange Oversigt over den særlige norske Hærs og Flotilles Aarsindtægter og -udgifter, saaledes som disse beregnedes, idet Weinmanns Regiment og det ene Kyrasserregiment jo skulde forplejes af den norske Kasse. Herefter skulde „Avancen", Lønningen, til Hæren være 580.000 Rdl., til Flotillen 100.000. Med forskellige andre Udgiftsposter ialt 770.000 Rdl. De vigtigste Indtægter var Krigsstyr omtr. 181.000, Forpagtningsafgiften af nordenfjældske Told 84.000; den søndenfjældske Told 154.000, ordinær Kontribution 234.000, Sølvværket 146.000. Sammen med Restancer fra 1717 ialt 898.000 Rdl. saa at der skulde fremkomme et Overskud paa 128.000 Rdl. til forskellig Anvendelse. Forudsætningen for Udgiftsberegningen var dog

[1]) Han havde først ledsaget Mörner paa dennes Rejse. Forsvarsanstalterne ved Sydgrænsen fandt han gode. Svinesund var ikke islagt, men ellers kunde man komme frem overalt. Baade Mörner og Sponeck havde han funden ved godt Mod (Okr. I. S. $^{12}/_{2}$ og $^{19}/_{2}$).

stadig den, at de udskrevne Afdelinger eller dog de fleste af dem var hjemme i Lægene Halvdelen af Aaret og kun skulde koste en Ubetydelighed. Da denne Forudsætning kun i ringe Grad blev opfyldt, maatte der fremkomme et stort Minus allerede af den Grund, hvad der gav Stof til de alvorligste Konflikter mellem Generalkommissariatet og Wedel. For Hærens Vedkommende forværredes Forholdene yderligere ved, at Gabel uden Rentekamrets og Generalkommissariatets Vidende overdrog til Flotillen af de for Hæren særlig beregnede Indtægter. Dette fik Scholten dog sat en Stopper for.

Til Hæren i Danmark, Hertugdømmerne og Grevskaberne m. m. beregnedes der ordinært 1.343.571 Rdl.; til Hæren i Danmark m. m. og den norske Hær extraordinært yderligere 939.000; til Flaaderne under eet 1.600.000. Til de forskellige andre Styrelsesgrene, hvorunder Hoffet, 674.000[1]).

Forud for Generalernes Inspiceringer havde Generalkvarterm. Scheel været omkring i Hølandske og Vingerske Kantons og herved afsluttet sine Inspiceringer af de provisoriske Befæstningsanlæg, navnlig deres Betydning og Betingelserne for deres Besættelse og Forsvar ved Vintertid. I en Betænkning herom udtalte han, at der var lagt et anerkendelsesværdigt Arbejde i disse store Anlæg. Han fandt, at Stederne gennemgaaende var vel valgt; men de udkrævede Besætninger af Tropper og Bønder i Antal, der ikke kunde præsteres og ikke skaffes Forplejning. Ved Vintertid kunde de næsten alle omgaas og deres Besætning afskæres. Han foreslog derfor, at de kun skulde besættes med ganske smaa Styrker af de regulære Tropper, kun til Patrouilleren og Alarmeren. Paa Bønderne gjorde han ingen Regning — de udstod i Forvejen Trængsler nok paa andre Maader[2]).

Ved den norske Søarmatur, særlig Flotillen, var Forholdene i alle Henseender bedre end ved Hæren, da Fartøjerne havde været lagt op i den strænge Aarstid og Mandskabet lagt i Kvarter. Gabel havde været overordentlig virksom for at skaffe Penge til Flotillen, som han rimeligvis ventede sig meget af for sine Felttogsplaner. Rosenpalm, der selv var pekuniært vel stillet og levede paa en stor Fod, viste sig

[1]) G. K. tyske Kop. $^{26}/_{4}$ Nr. 625, $^{6}/_{12}$ Nr. 2265.
[2]) Chr. Fred. Papirer, Scheel til Wedel $^{6}/_{1}$.

at være en dygtig Administrator ogsaa i sit Embede og forstod samtidig at sætte sig i et godt Forhold til de militære og civile Embedsmænd samt Befolkningen, hvad der paa mange Maader ogsaa kom hans Undergivne til Gode. Af de lovede hollandske Penge var der ganske vist ikke indløben noget endnu; men Gabel fik sat igennem, at Generalkommissariatet i Kjøbenhavn skulde laane Søetaten en betydelig Pengesum til Flotillens Udrustning. Til Gengæld laante Rosenpalm Wedel Penge til Hæren, da Nøden i Marts Maaned var paa sit højeste. Efterhaanden fik Rosenpalm samlet gode Anvisninger paa ikke mindre end 337.000 Rdl.[1]). Da Pengene imidlertid kun vilde indløbe lidt efter lidt, og Flotillens Udrustning skulde fremskyndes saaledes, at Fartøjerne kunde løbe ud før Svenskernes, fik Rosenpalm Paalæg om, ved Hjælp af Slotsloven at sætte sig i Forbindelse med Magistraten i de større Byer om, at Købmændene m. fl. ydede foreløbige Laan. Henstillingen mødte gennemgaaende Velvillie, og der skaffedes hurtig ikke ubetydelige Beløb ad denne Vej.

I December havde Rosenpalm faaet Ordre om, at norske Søarmatur for 1718 skulde bestaa af 2 Orlogsskibe, 3 Fregatter, 3 Skytspramme, samtlige Galejer m. m. En Del af disse Fartøjer laa i Kjøbenhavn, og Judichær fik Ordre til at fremskynde deres Udrustning. Kongen vilde personlig instruere et Par af Fregatcheferne om deres Hverv[2]).

Rosenpalm skulde i Løbet af Vinteren lade nogle af sine Officerer berejse Kysten fra Trondhjem til Kristiania og optage Fortegnelser over Mandskab til Hovedflaadens Bemanding i det kommende Felttog. Da han ogsaa fik Ordre til, at de to Orlogsskibe, han havde faaet Lov at beholde, skulde til Kjøbenhavn, tegnede det til en usædvanlig stor Udrustning af Østersøflaaden. Grunden hertil var, at der i Kjøbenhavn igen gik Rygter om, at Kong Karl agtede, med første aabne Vande, at foretage Landgang paa et Punkt af den sydlige Østersøkyst, formentlig Danzig. Den ellers saa roligt dømmende Scholten mente derimod, at Expeditionen snarere skulde gaa til Rostock. Garnisonerne i Holsten var svage og Fæstningerne dèr ikke særlig godt forsynet med Proviant. Han tilraadede at samle et Korps, navnlig af Rytteri, i Hertugdømmerne for at være forberedt for alle Tilfælde[3]). Skønt Rygterne ikke blev bekræftet af Udsendingene i Udlandet, navnlig ikke fra Westphalen i Rusland, frygtede man dog i Kjø-

[1]) Bl. a. 40.000 Rdl. fra Wilken Hornemanns Dødsbo.

[2]) Expd. $^{24}/_{12}$ 17, $^{8}/_{1}$ 18 Nr. 52, $^{7}/_{3}$ 18 Nr. 281—83. Se ogsaa S. 224.

[3]) Memor. $^{28}/_{1}$ og $^{25}/_{2}$ (Scholten).

benhavn, at Forholdet mellem Sverige og Rusland allerede nu var et saadant, at Kong Karl kunde tænke paa, uden Hindringer fra russisk Side at foretage en Expedition over Østersøen.

Da General Wedel fik Meddelelse fra Rosenpalm om en saa betydelig Svækkelse af Norges Forsvar, som Bortdragelsen af samtlige Orlogsskibe vilde være, protesterede han strax paa det mest energiske overfor Kongen. Rygterne om svenske Transporter over Østersøen var formentlig kun „en Finte" af Fjenden, sigtende til at svække det norske Søforsvar. Det var tværtimod i Göteborg og Marstrand m. m., at Fjenden traf store Anstalter med Krigsskibe af alle Arter[1]).

Rosenpalm saa ikke saa sort paa Forholdene som Wedel, og ved Midten af Marts mente han, at det allerede i Februar indtraadte Tøvejr og Stormene havde ødelagt enhver Mulighed for fjendtlig Indtrængen. Da han sidst i Marts fik Ordren om at sende alle sine Orlogsskibe til Kjøbenhavn, blev han vel betænkelig men efterkom dog forsaavidt Ordren, som han kun beholdt et af dem — foruden sine Fregatter. Han vidste da, at han med det allerførste fra Kjøbenhavn kunde vente en ny Skytspram samt nogle Bombardergalioter[2]).

Allerede den 2. April løb den første Skytspram „Hjælperinden" af Stabelen i Kongens Overværelse. Den var lavet af Skroget af et udrangeret Orlogsskib. Judichær lovede Kongen, at om 14 Dage skulde Fartøjet være sejlklar, hvortil Kongen skal have svaret, at hvis Judichær holdt Ord, skulde han blive Admiral[3]). Det førte 22 24-Pds. Kanoner foruden 10 lettere paa 2. Dæk til at skyde forud og agterud, samt 3 100-Pds. Morterer, „hvilken Nouvotæt med Mortiers imellem Kanonerne formodes i Tilfælde at blive af god Effekt", mente Judichær. Den anden Skytspram „Kronprinsen" blev færdig strax efter og førte 16 18-Pds. Kanoner og 5 36-Pds. Haubitser. Ogsaa den kom op til Norge.

Rosenpalm fik dog ikke Lov at beholde sit sidste Orlogsskib, thi en „expres Snav" fra Kjøbenhavn bragte en „absolut Ordre" fra Kongen personlig om, at alle Orlogsskibe ufortøvet skulde sendes ned. Rosenp. forestillede vel Gabel, at Følgen kunde blive „Norriges store U-lykke", da man nu maatte vente, at Fjenden, „koste hvad det vil", vilde udføre sit Dessein mod Norge. Den 8. April afgik de sidste Or-

[1]) Memor. $^{12}/_{4}$ (Wedel).

[2]) Admiral Rosenpalms Kopibøger i Norge A $^{18}/_{3}$ Nr. 203 og $^{31}/_{3}$ Nr. 210.

[3]) Han var dengang Viceadmiral.

logsskibe til Kjøbenhavn, medtagende en stor Koffardiflaade. Herefter skrev Rosenp. til Gabel paa sin sædvanlige halvt alvorlige, halvt spøgefulde Maade: „Jeg er ej Minister, hvorfor jeg ej tør ræsonnere over de Ting", men han skønner, at det ikke er umuligt for Fjenden nu, da han har Mængder af Folk, at føre en Transport paa 50-60.000 Md. Infanteri over til Jylland, naar han er Herre i disse Farvande, hvad han allerede nu saavidt er. Den norske Søarmatur bør derfor, saasnart det er gørligt, atter have nogle Orlogsskibe, thi ogsaa i Norge gaar der stærke Rygter om svensk-russisk Fred.

Vinteren hørte tidlig op dette Aar. Rosenpalm lod derfor sine Galejer og lette Fartøjer rekognoscere langs den svenske Kyst, hvor der dog ikke bemærkedes noget usædvanligt, udover at Svenskerne rørte lidt paa sig forskellige Steder. Han var dog „curieus for at vide, hvad de Fjendtlige paa Valløer [Hvaløerne] har foretaget sig; som der meldes de har vaaren meged barmhiertige".

Den norske Soldateske fra Orlogsskibene havde han tidligere ladet afmarschere til deres Regimenter for ikke at have dem at føde paa. For sine Galejbesætninger havde han sørget godt i Løbet af Vinteren og navnlig skaffet dem et Maaltid varm Mad daglig, Grød eller Ærter. Iøvrigt var han meget virksom for betimelig at have god og rigelig Proviant til sine Besætninger, naar Foraaret kom. Saaledes lod han indkøbe en Mængde Ost i England; fra Jylland røget Flæsk, Gryn og Mel m. m. I Frederiksstad skaffede han sig et Bryggeri; i Larvik lod han opføre Bagerovn og et Bryggeri, og yderligere bestilte han Øl fra Jylland, England og Irland. Øllet var næstefter Brødet det vigtigste Næringsmiddel, da man paa Skibene hverken kendte The eller Kaffe, og Ølforbruget ombord var meget stort til al den salte Kost.

For Sundhedstjenesten drog han ogsaa omhyggeligt Omsorg. Han lod betimelig Stabskirurg Gunerus indkøbe Medikamenter efter de Fortegnelser, som „Mestrene" (Feltskærerne, Skibsbarberne) paa Skibe og Galejer indsendte til ham. Ved Hjælp af Gunerus lod han paa Trosvig ved Frederiksstad indrette et Hospital for sine Syge og sluttede specificerede Kontrakter med Hospitalsbestyreren om alt vedrørende de Syges Behandling og Forplejning og overdrog Gunerus Overtilsynet hermed.

Fremskaffelsen af de 1600 Matroser til Flaaden i Kjøbenhavn var ikke nogen Smaating. Trondhjems og Bergens Stifter skulde præstere 1200, nemlig 400 hel-, 400 halvbefarne og 400 „søvante". Rosenpalm var ikke mere uegennyttig, end at han havde tænkt først at tilfreds-

stille sin egen Søarmaturs Behov og saa afgive til Kjøbenhavn; men dette maatte han ændre, da Admiralitetet paalagde ham at skaffe 2000 Md. paa Grundlag af Forordningen af 1709.

Ligesom i Danmark var Kystbefolkningen ikke egentlig værnepligtig, og Matroser, Maanedstjenere, skulde antages ved Hvervning af Frivillige. Men i Realiteten betød dette ikke stort, og ligesom i Danmark anvendtes der Tvang, „Presning", hvor der ikke meldte sig tilstrækkeligt af Frivillige. Ogsaa ligesom i Danmark havde de søfarende Folk i Norge mere Lyst til Koffarditjenesten end til Orlogstjenesten, og de søgte i stor Udstrækning til Udlandet, navnlig til Holland. Som Grundlag for Hvervningen, Udtagelsen, tjente Lister fra Præster, Fogder og Amtmænd over Kystbefolkningen i Alder mellem 16 og 56 Aar. Der lokkedes med en Maaneds Gage paa Haanden, nemlig $3^1/_2$ Rdl. til en Helbefaren, $2^1/_2$ til en Halvbefaren, $1^1/_2$ til en Søvant — samt Kostpenge 4 Mark dansk om Ugen.

Hvervingen trak længe ud og stødte paa store Vanskeligheder fra Befolkningens Side, skønt Rosenpalm viste ret stor Imødekommen overfor private Rederes Anmodninger om Mandskab til deres Fartøjer, da han med Rette erkendte den store Betydning af, at den private Søfart opretholdtes i størst mulig Udstrækning. De af hans udsendte Officerer udfærdigede Lister over Mandskabet skulde give Oplysning om, hvem der frivillig havde meldt sig, og hvem der var presset.

I den 3. Uge af April beordredes Schoutbynacht Bille til med tre Orlogsskibe at konvojere de nye Skytspramme og Galioter m. m. op til Norge. Undervejs skulde han efter Vind og Vejrs Lejlighed visitere alle svenske Havne og ruinere, destruere, opbrænde og bortjage, hvad der fandtes af Fartøjer. Orlogsskibene skulde snarest muligt ned til Kjøbenhavn igen; dog kunde et af dem blive ved Rosenpalm. Derefter skulde Bille i Forening med Rosenp. postere sig foran Göteborg og holde dette Sted saaledes indesluttet, at intet Fartøj uden kgl. dansk Pas kunde komme ud eller ind[1]). Inden Afsejlingen beordredes dog Kommandør A. J. Paulsen til i Stedet for Bille at føre Eskadren op osv.

Rosenpalm, der fik Meddelelse om Ordren til Bille (Paulsen), befalede Paulsen til at gaa direkte til Koster, da Fjendens „Hoved-Sømagt" nu var samlet i Strømstad. Naar hele Styrken var samlet dèr, vilde Rosenp. selv overtage Kommandoen. Men inden dette skete, maatte han rejse til General-Krigsraad i Kristiania, hvorfor han beordrede Vossbein til med de gamle Skytspramme og samtlige Galejer at forene sig

[1]) Expd. $^{20}/_{4}$.

med Paulsen, enten paa „Leeren" ved Frederiksstad eller ved Koster. De to Herrer skulde i Forening, indtil Rosenpalm kom tilbage, overveje, hvorledes man kunde hindre Fjenden i at komme ud fra Strømstad. Naar Rosenpalm indtraf, skulde der træffes Bestemmelse om det videre Forhold og særlig om, snarest at „forsjunke den enge Passage" ved Styrsø[1]).

Den 6. Maj naaede Paulsen op. Rosenpalm sendte ham strax mod syd med Orlogsskibene; men til nogen Blokade kom det heller ikke denne Gang, da det bragtes i Erfaring, at de svenske Orlogsskibe (Fregatter) ikke var i Göteborg men i Marstrand[2]), Galejflotillen i Strømstad. Paulsen valgte derfor at slutte sig til Rosenpalm[3]), hvad denne fuldtud godkendte og forsvarede overfor Gabel. Ordren om, at Orlogsskibene strax skulde til Kjøbenhavn maa altsaa være bleven forandret.

I det Krigsraad, som Rosenpalm skulde deltage i, var tilstede, foruden Wedel og Scheel, Lützow, Sponeck[4]), Mörner, Gaffron, Römeling, Kruse og Lüttichau. Den 8. Maj forelagde Rosenpalm et Forslag om Angreb paa Strømstad. Det er af særlig Interesse, fordi det er det første Forslag til egentlig offensivt Samarbejde mellem Hæren og Søarmaturen, og fordi Behandlingen deraf i Krigsraadet viser, at Generalerne var saa fastgroet i Defensiven, at de ikke kunde tænke sig at tage Del i et selv nok saa begrænset offensivt Foretagende, skønt der raadedes over tilstrækkelige Kræfter dertil, og det maatte antages at kunne iværksættes og afsluttes i kort Tid uden større Risiko.

Rosenpalm udtalte, at den Styrke, han for Øjeblikket raadede over, var tilstrækkelig til Landets Forsvar, og han var yderligere rede til at anvende Styrken „til Fjendens største Afbræk", naar man var enedes om, hvorledes det bedst kunde ske. Strømstad er et meget fordelagtigt Sted for Fjenden, da han dèr har sine Magasiner ved Haanden, hvis han faar fast Fod i Norge, og uden saadanne vil han ikke kunne faa Underhold til en „suffisant Armee" samt Munition de guerre til en „ret-

---

[1]) Rosenpalms Kopibog B $^{3}/_{5}$ til Paulsen, $^{7}/_{5}$ til Vossbein; „Prins Carls" Journaler (Chefens og Styrmændenes).

[2]) Mærkeligt nok, at man paa norsk Side var uvidende om dette. Men i Kjøbenhavn vidste man heller ikke bedre.

[3]) Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{7}/_{5}$ og $^{30}/_{5}$ (Paulsen).

[4]) Eller „Schponeck", som Generalen selv skriver sig.

skaffen Expedition". Den fjendtlige Flotille ligger for Tiden hovedsagelig i Strømstad. Dette Sted bør derfor blokeres, saa at Fjenden hverken kan komme til eller fra, og dette bør strax iværksættes, for at al Forbindelse fra Strømstad til Marstrand og Göteborg kan standses.

Rosenpalm havde først tænkt, med Bomber og Brandkugler at ruinere saavel Magasinerne, der kun er opført af Træ, som Flotillen, hvilket nok kunde lykkes og „mærkelig vilde forstyrre deres forehavende Concepter". Han kender Strømstads Havn tilstrækkelig til at vide, at han kan komme baade Flotillen og Magasinerne nær nok til, uden for stor Hazard at naa dem; men da Bombardement fra Søen er mere uvis end fra Land, og en stor Del Ammunition kunde gaa med uden at gøre Fjenden tilstrækkelig Skade, foreslaar han, at der paa Flotillen indskibes en saadan Infanteristyrke, nogle Bataillioner, at man kan regne at være Strømstads Besætning overlegen. Samtidig med, at man skræmmer Fjenden med Bombarderingen og Kanonaden, kunde denne Styrke kastes i Land en halv eller hel Mil fra Strømstad, ganske overraskende for Fjenden.

Det skønnes muligt, at man med „maadeligt" Tab kunde indtage Fjendens Værker [paa Landsiden], hvad der vilde være af stor Konsekvens; thi var man heldig, saa var Fjendens Flotille ogsaa kaput. Men Expeditionen maa ske, naar Vejrforholdene tillader egen Flotille at komme ind til den fjendtlige, og nøje Samarbejde maa aftales med Landgangsstyrken om, at denne giver Signal, naar den er kommen i Engagement med Fjenden. Yderligere kunde Posteringerne foretage nogle Bevægelser for at „amusere" Fjenden. Han slutter med at bede om Undskyldning, hvis han „mulig entrerer for vidt udi Landvæsnet"; men han gør det „kun af Hensyn til Fædrelandets Bedste"[1]). Ved den paafølgende mundtlige Drøftelse synes Rosenp. at have foreslaaet en Infanteristyrke paa 5000 Md.; men han kunde vel ogsaa have nøjedes med noget mindre.

Generalitetet lovede skriftligt Svar paa Forslaget, men inden dette forelaa, skrev Rosenpalm til Kongen og Gabel d. 13. Maj, at han af den mundtlige Diskussion skønnede, „at det ikke for mange Aarsager Skyld kunde ske". Det skriftlige Svar fik han en Uge senere. Det var afslaaende.

Wedel skrev, at Forslaget havde været forelagt det samlede Generalitet. Dette havde ydet Rosenpalms „zelirten Intention" den i alle

[1]) Rosenp. Kopibog B. $^{9}/_{5}$. Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{13}/_{5}$ (Rosenp.).

Maader velfortjente Ros. Hvor gærne man end vilde sekundere ham, binder vor vel bekendte Svaghed, der ikke tillader os at anvende en betydelig Del af de til Beskyttelse af Rigets Grænser bestemte Stridskræfter, vore Hænder, og vi tør ikke, alene paa Grund af et Haab om et lykkeligt Udfald, udsætte os for Fare. Iøvrigt henviser Wedel til Generalitetets vedlagte Udtalelse og slutter med at henstille, at Göteborg bliver indesluttet, da nok det meste af Galejflaaden i Strømstad skal være gaaet syd paa.

I Generalitetets Udtalelse erkendes den store Betydning af at komme Strømstads Magasiner m. m. tillivs. Rosenpalm har ment at kunne nøjes med 5000 Md.; men da Flotillen er afhængig af Vind og Vejr, kunde denne Styrke gaa tabt[1]). Det er meget vanskeligt at trække en saadan Styrke sammen, og det vil koste „Cassen" betydeligt. Og hvis Strømstad ikke kan indtages „mit dem Degen in der Faust?" Hvorledes dække Infanteriet, hvis Fjenden, hvad der maa formodes, har Rytteri i Nærheden? osv. osv.

Der vides ikke noget om Diskussionen mellem Generalerne — om muligvis nogle har stemt for Rosenpalms Forslag. Nogen stor Risiko synes der ikke at have været forbunden med Foretagendet. Men ved denne Lejlighed som iøvrigt var Generalerne m e g e t forsigtige. Fremhævelsen af, at Stridskræfterne er bestemt til Grænsernes Forsvar, er karakteristisk — som om dette Forsvar ikke kunde fyldestgøres ogsaa gennem Angreb paa et betydningsfuldt Punkt paa den anden Side af Grænsen. Hvis Infanteriet blev sat i Land f. Ex. ved Indløbet til Dynekilen, vilde det kun have 6—7 Kilometer til Strømstad og være ret godt sikret mod at blive afskaaren, naar en passende Styrke deraf sammen med nogle Skytspramme, Galejer og mindre Fartøjer, som havdes i Overflod, dækkede Udskibningsstedet.

Herpaa svarede Rosenp., at saa kunde Flotillen kun dække eget Land. Den Passage til Strømstad, som han havde tænkt at ville forsænke, syntes at være spærret med Batterier og vel besat med Mandskab, saa at et Angreb derpaa vistnok vilde koste for mange Folk. Men saasnart Vinden tillod at slæbe Skytsprammene til Koster, skulde det blive nærmere undersøgt. Kun hvis man angreb samtidig til Lands og til Vands, kunde man komme Fjenden tillivs. „Jeg fornemmer nok, at Armeen ikke er i den bedste Tilstand, som er ilde". Om Fjendens Forberedelser til Angreb paa Norge hørte man nu ikke saameget som

[1]) Efter Landsætningen; hvis den ikke kunde komme ombord igen i Galejerne.

tidligere. Det harmede Rosenp., at han med den betydelige Styrke, han for Tiden raadede over — Orlogsskibene havde han stadig hos sig — ikke var i Stand til at udrette noget effektivt mod Fjenden[1]).

Den 13. Maj havde Rosenp. hele sin Styrke samlet vest for Makø og ventede paa Vind til at slæbe Prammene til Koster for at blokere Galejflotillen i Strømstad og „om Lejlighed gives, uden for stor Hazard imod den Fordel, man deraf kunde vente, haaber jeg at ruinere dem med Bomber".

Nu skulde to af Orlogsskibene til Kjøbenhavn og samtidig føre Fyenske National-Regiment, der efter halvandet Aars Ophold i Norge trængte haardt til Hvile, over til Fladstrand. Men Vinden var stadig kontrær. Paa Vej til Kjøbenhavn (Fladstrand) ragede et af Orlogsskibene i Vindstille paa Grund ved Koster. Fra Strømstad gik strax en Afdeling Galejer ud for at angribe det; men dels kom tre norske Galejer Orlogsskibet til Undsætning, dels blæste det nu haardt op af sydsydvest, saa at Skibet kom flot igen[2]).

I Slutningen af Maj beklager Rosenpalm sig til Gabel: „Her ligger jeg ved Makø, som jeg var muured". Hvis han endda havde Haab om at kunne udrette noget ordentligt, „maatte Makø gærne være eengang saa hæsligt, som det er". Nu var ogsaa Størstedelen af Flotillen i Strømstad gaaet sydpaa, uden at han havde kunnet hindre det, da de svenske Galejer var mere bevægelige end de norske. Hvis Fjenden vedblivende holdt sig til Defensiven, saa han til sin Fortvivlelse ikke Mulighed for at udrette noget. Ved Angreb samtidig fra Sø- og Landsiden kunde „den formidable Armatur" udrette noget betydeligt; men som det var nu, var den til ingen videre Nytte. Blokaden af Göteborg og Marstrand kunde besørges af to af Orlogsskibene og en Fregat. Fregatterne burde deles i to Hold til at holde de mange svenske Smaakapere og et Par Fregatter nede. Det ene Hold kunde krydse mellem Marstrand og Doggers Bank, det andet mellem Doggers Bank, Næsset og Marstrand. Saa var det tilstrækkeligt at have to Pramme og 7—8 Galejer ved Makø[3]).

I Begyndelsen af Juni mødte en „Kongens Laqvei"[4]) hos Rosen-

[1]) Krigskanc. (Søet.) I. S. $^{22}/_{5}$.

[2]) Genguv. i Göteborg m. m. 1718, Carl G. Siöblad til Mörner $^{18}/_{5}$.

[3]) Rosenp. Kop. B $^{29}/_{5}$ Nr. 63.

[4]) Kongens Lakajer var meget betroede Folk. Forsynet med Vognpas til expres Befordring forrettede de Kurertjeneste i Lighed med de gamle Tiders „Enspændere", overbragte Kongens skriftlige og mundtlige Ordrer, medførte store Pengesummer osv.

palm med Ordre fra Gabel i Kongens Navn, at da Fjenden viste sig i Østersøen, skulde de to resterende Orlogsskibe strax sendes til Kjøbenhavn. Da samtidig svenske Skibe gjorde Ravage i Store Bælt m. m., skulde to af Fregatterne og to af Galejerne sendes til Bæltet. Med den herefter tilbageblevne Styrke: en Fregat, 5 Pramme, 7 Galejer og 2 Bombardergalioter skulde Rosenpalm observere Marstrand, da man nu frygtede for en fjendtlig Transport dèr fra til Jylland.

Da Rosenpalm ansaa det for nødvendigt at have Styrker baade ved Makø og Koster og nu yderligere med sin reducerede Flotille skulde observere Marstrand, vilde han forhandle med Wedel om, hvorledes han skulde fordele Styrkerne.

Da de to Orlogsskibe under Kommandørkapt. Ulfeldt den 10. Juni kom paa Kjøbenhavns Red, var Forholdene forandret, idet der var ankommen en lille engelsk Flaade, der havde forenet sig med en dansk Flaadeafdeling under Admiral Raben. Der var saaledes intet at frygte for i Østersøen, hvorfor Ulfeldt beordredes til hurtigt at vende tilbage til Rosenpalm[1]). Den 4. Juli var Ulfeldt kommen tilbage til Staværn, hvor han kunde meddele Rosenpalm, hvad han af „remoqvabel" Nyt havde erfaret i Kjøbenhavn, men navnlig „haver velb. Hr. Admiral flittig at helse fra Kierresten". Den 6. Juli samlede Rosenp. hele sin Styrke i Nærheden af Makø, hvor den forblev liggende til i December, 5 Maaneder, uden at der i denne lange Tid foretoges andet, end at der engang imellem „drelledes" lidt med Skytset, og at man af og til saa nogle svenske Galejer og Smaafartøjer[2]). Dog kom nogle af de lette Fartøjer til at deltage i Smaabataillerne paa Iddefjorden.

Ved Begyndelsen af April havde Scheel forelagt Forslag til den søndenfjældske Hærs Fordeling og Opstilling for Sommeren. I sin Styrkeberegning gik han ud fra, at de fem udskrevne norske Infanteriregimenter nu var afdelt i ti effektive, hvad der imidlertid ikke endnu var fuldt gennemført — ved Bergenhusiske end ikke paabegyndt. Rimeligvis efter Wedels Ønske var Opstillingen i tre Kantons bibeholdt. Da de danske Batailloner nu havde faaet enspændige Karrer sendt op fra Danmark, kunde der frit disponeres over dem i eller udenfor Fæstningerne.

---

[1]) „Prins Carls" Journaler.
[2]) S. 272.

Af det detaillerede Forslag skal kun Hovedtrækkene anføres: I Smaalenske begge Kyrasserregimenter og Størstedelen af Ötkens Dragonregt.; af Infanteri navnlig Smaalenske, Bergenhusiske og Römelings Regimenter samt nogle enlige Bataillioner. I Hølandske Kompagnier af Ötkens og Kruses Dragoner; af Infanteri navnlig Akershusiske Regtr. I Vingerske det meste af Kruses Dragoner; af Infanteri hele Oplandske, Halvdelen af Vesterlenske (Blix) osv. Flotillen fik 4 Batlr., og Fæstningerne fik tildelt betydelige Styrker af Hensyn til Fæstningsarbejderne.

Overalt var der taget Hensyn til, at de udskrevne Regimenter blev fordelt til deres Hjemegn. For hvert Kantons Vedkommende var angivet, hvilke Bataillioner og Kompagnier der kunde forblive i Lægene „for at spare Kassen, indtil den høje Nød forlanger dem"[1]).

I det flere Gange nævnte General-Krigsraad i Kristiania i den anden Uge af Maj har General Wedel forelagt en Betænkning, Proposition, i 10 Paragraffer, hvoraf en havde 12 Underafdelinger og 4 Bilag. Efter at Generalerne mundtlig havde drøftet Indholdet af Betænkningen, kunde hver enkelt af dem skriftlig „afgive sin Mening eller diktere til Protokollen". Endelig skulde der paa Grundlag af det Hele opsættes en „Slutning" til Kongen, underskreven af samtlige. Den i April vedtagne Fordeling af Tropperne havde kun været rent midlertidig, som en Overgang til den egentlige Opstilling for Sommeren. Nu, da Jorden snart havde sat sig — hed det videre i Indledningen til Betænkningen — maatte man, efter alt hvad der forelaa om Fjenden, vente, at saasnart der i Marken var Græs til Kavalleriet, vilde han i denne Sommer forsøge sit yderste mod dette Rige.

Nogen Forhandlingsprotokol er ikke forefunden ligesaalidt som skriftlige Enkeltudtalelser fra Deltagerne. Derimod findes der en „Erklæring" fra Scheel, Punkt for Punkt til Wedels „Betænkning" samt en kortfattet Betænkning fra Generalerne ÷ Wedel. Denne sidste Betænkning, der er dateret samme Dag som Scheels, er dog kun tildels direkte Svar paa Wedels. Da Wedels Betænkning og Scheels Erklæring baade omhandler den søndenfjældske Hærs Opstilling for at møde det ventede Angreb og Hærens Forhold under de forskellige Situationer, der kunde tænkes at indtræde, og altsaa er en egentlig Felttogsplan, er der Grund til at gaa nærmere ind paa begge[2]). — Det blev Wedels

[1]) Komm. Gen. Ark. Pakke IX.
[2]) Komm. Gen. Ark. Pakke IX.

sidste Krigsraad. En Maaned efter havde Kongen bønhørt ham og fritaget ham for den for ham nu utaalelige Byrde som kommanderende General.

Wedel:

§ 1. Hvad kan man slutte af Efterretningerne og foretage i den Anledning?

Scheel:

Ifølge det af Wedel forelagte skønnedes af alle Efterretninger, at det var Fjendens Hensigt, i denne Sommer med en stor Magt at bryde ind. Og man bør saavidt tro paa det, som dette er muligt. Men da Efterretningerne intet meddeler om de til saadant Desseins Udførelse hørende Magasiner, kan man ikke vide, om Fjenden med Eftertryk kan gennemføre sit Forehavende. Alligevel bør man med Hæren og andre Krigsrekvisiter foretage enhver mulig Modforanstaltning og sætte sig i en saadan Positur, som om man ikke tvivlede om Indbrud.

§ 2. Hvilke Forholdsregler skal vi efter vor Styrke og vore idler tage for at modsætte os Fjendens Forehavende?

Efter Fradrag af Soldateske til Flotillen, Fæstningsbesætninger m. m. kan man kun regne med 17 Batailloner[1]), der er stærkt svækket ved Afgang paa forskellig Maade, og „særlig de norske Nationale vil kun kunne bringe ganske svage Batailloner i Felten", samt 8 Eskadroner Kyrasserer og 11 Kompagnier Dragoner. Dette er ikke tilstrækkeligt til at besætte alle ved Grænsen opførte Posteringer og Tranchementer saaledes, at Indbrudet kan forhindres. Og hvis Kræfterne alligevel udstykkedes saaledes, vilde Fjenden lettelig kunne bryde igennem paa flere Steder og vor Hær løbe Fare for at blive slaaet en detail. Styrken bør derfor ikke udstykkes anderledes, end at den ved fjendtligt Indbrud kan samles. Dog bør alle Posteringer ved Grænsen have Vagter og Patrouiller, der kan melde, for derefter at sætte sig

[1]) I Virkeligheden kun 15, da Fyenske Nationalregt. netop da var hjemkaldt.

§ 3. Bør Styrken fordeles som hidtil, paa tre Kantons?

i et eller andet Defilé, maaske bag Glommen, og dèr modsætte sig Fjenden.

Hæren er ikke stærk nok til, at der kan dannes tre konsiderable Korps i de hidtidige tre Kantons. Men man kan heller ikke paa Forhaand samle Hæren paa eet Sted. Den bør deles i to Dele: Den ene i Smaalenske mod Vigen og Bahuslen, den anden i Oplandene (Øvre Rommerige) mod Værmland og Dalsland. I disse Omraader ligger Fjendens største Magt indkvarteret, og herigennem maa han marschere mod Norge ogsaa med sin øvrige Magt. Herved vilde de to Hærdele [dog] „komme til at staa 14 norske Mile fra hinanden".

Hvis de tre Kantons skal holdes som hidtil, spørges I) hvilke Posteringer i hvert Kanton, der skal have fast Besætning og forsvares?

I det Smaalenske er Posterne Sponvigen, Svinesund og Tistedalen [i forreste Linie], Onstadsund, Grønsund, Opsund og Sandesund de vigtigste. De bør forsvares og indrettes dertil. I Øvre Rommerige Odal og Solør; Blaker Skanse, Vormsund, Os Sund og den gamle Skanse nedenfor Vinger.

II) Hvor stærkt bør de besættes og indrettes til Forsvar?

1000 Infanterister og 100 Dragoner for Strækningen Ørjebro—Sponvigen[1]). Hvis disse Styrker kastes tilbage, skal de gaa tilbage til og besætte Frederiksstad og Øjeren[?]. Til 15 Grænseposter i Øvre Rommerige[1]) omtr. 400 Infanterister og 100 Dragoner, der event. bagefter skal besætte Posterne i 2. Linie.

III) Hvorledes underholdes disse Besætninger?

[Besvares kortelig.]

IV) Hvis Fjenden paa et eller andet Punkt af Grænsen kaster Posterne, skal saa de andre blive staaende

De skal forsvare deres Poster, til de ved Fjendens Gewalt drives derfra, eller til de faar Ordre om Tilbagegang. Rendezvous kunde for Smaalenske Korps blive: først i Egnen ved Hafslund, Varteig Bro og Bergs

[1]) Specificeres nærmere.

til nærmere Ordre eller strax gaa tilbage — og da hvorhen?

Kirke, „dernæst" Sandesund og Frederiksstad, i hvilket sidste Tilfælde, men ikke før, de tre Poster Tistedalen, Svinesund og Sponvigen inddrages.

V) Om det til Rendezvous bestemte Sted allerede er saaledes beskaffen, at det kan holdes, eller om Tranchéarbejder bør udføres?

Naar det angivne Skansearbejde er udført, kan man godt holde de nævnte Poster bag Glommen — eventuelt kan man indrette dem vidtløftigere og bedre.

VI) Hvis Fjenden mod Formodning skulde samtidig forcere et eller to Kantons — hvor |: i saadant ikke haabende Fald :| Tropperne dèr skulde trække sig sammen og igen sætte sig for ej at blive afskaaren?

Hvis, mod al Formodning, Smaalenske Korps skulde blive tvungen af Fjendens Gewalt og Overmagt længer tilbage og bag Glommen end foran nævnt, trækker det sig tilbage mod Kristiania, mod „Hobroe", „Jabroe" og Bagaasen. I saadant, ej formodende, Fald maatte ogsaa det Oplandske (Rommerigske) Korps trække sig tilbage, til Gjelleraasen og Mastevejen, for, hvis man, ved Fjendens overlegne Magt og Gewalt, mod al Formodning skulde opgive, forlade og blotgive en Del af Landet, alligevel at dække de bedste Søhavne og den konsiderableste Del af Kongeriget, nemlig Fæstningerne Agershus og Handelsstæderne Kristiania, Bragernes osv. samt det konsiderable Sølvbjærgværk Kongsberg samt de i Kristiania Stift liggende bedste Dele af Landdistrikterne og Kristiansands og Bergens Stifter m. m. Ved saadan stor og ikke formodende Fare og Ulykke maatte man dog afvente Hjælp fra Danmark eller Fjendens yderste Extremitet.

Men i det andet Tilfælde, og hvis Kantonerne ikke skulde forblive paa den hidtidige Fod, skulde VII) over-

Hvis Armeen, som foran nævnt, strax sammendrages i et eller to Korps, inden Fjenden foretager noget mod vor Grænse, bør den ubetinget kantonnere, indtil Fjenden virkelig har nærmet sig vor Grænse.

lægges, om Armeen saa med et eller to Korps sammen skulde kampere eller kantonnere?

VIII) Hvor kan saadanne Kantonnements eller Kampements tages og Grænsen iagttages ved smaa Vagter og Patrouiller?

IX) Hvorledes skaffe Hæren Forplejning?

X) Er det nødvendigt at dække disse Kampements eller Kantonnements med Forsvarsværker?

XI) Naar det nu ved Stemmeflerhed i Krigskonsejllet er afgjort, hvad der skønnes bedst for Hs. Maj. Tjeneste, enten at fortsætte med Kantonnements som hidtil eller Kampements eller Kantonnements samlet, hvor bør saa Magasinerne være?

XII) Hvis det skal forblive som i § 3 og Kantoninddelingen opretholdes, hvorledes bør saa Styrken fordeles til Kantonerne?

Ved Kampement vil Undersaatterne blive ødelagt i flere Mils Omkreds.

Smaalenske Korps kan kantonnere i Borge, Skjeberg, Berg, Rakkestad, Eidsberg, Askim og Trøgstad. Oplandske i Fet, Sørum, Nes, Ejdsvold, Ullensager, Nannestad, Gjerdrum og Skedsmoe. [Posteringerne i 1. og 2. Linie som under I) og II) angivet.]

[Henvisning til III.]

[Henvisning til II.]

For Smaalenske Korps navnlig i Frederikssten og Frederiksstad, dernæst i Moss og Onstadsund. For Oplandske i Agershus Fæstning, ved Blakersund, Nes og i Kongsvinger.

Der er jo kun 8 Eskadroner Kyrasserer, 11 Kompr. Dragoner samt 17 Batlr. til at gaa i Felten, og deraf kan efter min Mening ikke formeres tre konsiderable Korps. Derfor bør man først i det Smaalenske imod Grænserne og til Dækning af Frederiksstad, der er et af de konsiderableste Steder, udtage 6 Esk. Kyrasserer, 6 Komp. beredne Dragoner og 9 Batlr. Det øvrige til det Oplandske Korps. De 200 Fyrrører (Skiløbe-

re) fordeles til begge. De 4 Kompr. uberedne Dragoner kan bruges til Vagt ved Magasinerne.

§ 5. Bør de hidtil bestemte Fæstningsbesætninger forøges eller formindskes? Bør disse Besætninger afgives nu? Hvilke Fæstninger kan og skal man soutenere med Armeen?

Besætningerne af de regulære Tropper bør strax afgives, thi der maa arbejdes ivrigt i Sommer paa Værkernes Istandsættelse. Men hertil kan de „saakaldte nye Reserver" bruges, da den nye Inddeling endnu ikke er helt gennemført. Landdragonerne bør derimod først inddrages, naar Fjenden virkelig har nærmet sig vore Grænser. De 5 Kompr. beredne Dragoner til Fæstningerne kan foreløbig blive ved Korpsene. Hvis Fæstningerne forlades af Armeen, skal Garnisonerne forstærkes, enten med Bønder, „saakaldte Mand à Huusz", eller af de regulære Tropper med yderligere en Trediedel udover det hidtil bestemte.

§ 6. Om Posten ved Svinesund, hvis Fjenden baade tillands trænger ind og vil slaa Bro over Svinesund, bør forlade Posten, eller om den bør holde Stand til det yderste?

Dette er drøftet under § 3, særlig Punkt IV.

§ 7. Hvor bør Armeen trække sig hen, hvis den (hvad Gud bevare os for) maatte vige for en overlegen Magt eller blev kastet — for enten at afvente Hjælp fra Danmark eller endog afvente den yderste Extremitet fra Fjendens Side?

[Henvisning til § 3, særlig Pkt. VI.]

§ 8 er en skarp Protest mod den gentagne

En Forstærkning paa 6—8 Bataillioner fra Danmark er ønskelig.

kgl. Ordre om, at Fyenske Nationalregt. snarest skal hjem til Danmark.	
§ 9. Om det til Lettelse for Krigskassen kan tilraades, at samtlige norske Nationaltropper trækkes tilbage fra Grænserne og sendes til Lægene, og kun Fæstningerne holdes tilstrækkelig besat?	Der er allerede forlagt til Lægene hvad der kan.
Kristiania, $^{10}/_{5}$ 1718.	Kristiania, $^{18}/_{5}$ 1718.
Wedel.	*Scheel.*

Generalernes Udtalelse, „Slutningen", er ret kortfattet. Man skulde ikke tro, hedder det deri, at Fjenden vilde angribe allerede nu denne Sommer, da der i Sverige ikke er oprettet Magasiner til store Hærstyrker, og Fjenden ikke kan vente i Norge at finde synderligt til Underhold. Men da man er vant til, at de Svenske udfører Ting, „welche auch wider die Vernunft gestritten", maa man alligevel tage sine Forholdsregler.

Hvad Smaalenske Korps angaar, stemmer de for, at hvis Fjenden angriber med betydelig Styrke paa den østre Side, skal Tropperne paa den lange Strækning Ørje Bro til Tistedalen strax trække sig tilbage til det sluttede Korps og paa hvert Sted kun efterlade en Vagt, der skal „forsvare sig til sidste Mand" og derefter gaa tilbage i Bjærgene og fortsætte Modstanden.

Hølandske Kanton vil de have opretholdt som hidtil, og Styrkerne her skal forholde sig som de i det Smaalenske. Om det Vingerske udtales ikke noget af Betydning.

Saalænge Fjenden ikke er trængt ind i Strækningen Vinger—Strømsfos, skal Posterne i Strækningen Tistedalen—Svinesund holdes til det yderste. Men selv om Fjenden trænger ind gennem den først nævnte Strækning, maa dog den anden ikke forlades, før Fjenden med stor Styrke har tvungen Smaalenske Korps til at gaa tilbage for at dække Frederiksstad.

Glommenlinien skal forsvares til det yderste, og alle tre Korps maa her holdes saa nær sammen, at de kan støtte hverandre. Forstærkninger fra Danmark er nødvendige[1]).

Den 21. Maj har Krigsraadet atter været samlet, inden Generalerne rejste hver til sit. Maaske har Scheels Betænkning været drøftet i Mellemtiden. Wedel forelagde til Besvarelse 12 nye Punkter; men kun nogle af disse kendes fra et ubetydeligt skriftligt Indlæg fra Generalm. Kruse[2]). Det skal kun nævnes, at i ethvert Fald Wedel tænkte sig Muligheden af et dansk Angreb paa Skaane.

Man søger i disse Betænkninger forgæves at udfinde, hvad der egentlig var Wedels egen Tanke, Plan for Hærens Anvendelse, naar det store Angreb kom. Og Generalernes „Slutning" er egentlig ikke Udtryk for nogen Beslutning udover dette, at de var belavet paa at gaa tilbage bag Glommenlinien. Det skal allerede her bemærkes, at den et Par Steder i „Slutningen" udtalte Villie til kraftig Modstand paa nogle Steder i forreste Linie ganske manglede, da Fjenden endelig angreb i November.

Ifølge sin Instruktion[3]) skulde Wedel træffe de afgørende Beslutninger efter at have „hørt" sit Krigsraad; men Scholten fremhævede gentagne Gange i sine Betænkninger til Kongen i 1717, at det maatte overlades til den kommanderende Generals Konduite at handle efter Omstændighederne. Dette, at holde Krigsraad staar jo ikke højt i Kurs nuomstunder, men i hin Tid saa man anderledes paa det. Dog maa et Krigsraad som dette siges at være nær ved det Absurde — selv i hin Tid.

Generalernes „Slutning" blev af Kongen tilstillet Scholten til Udtalelse. Scholten anbefalede Henstillingen om, at Fyenske Nationalregiment forblev i Norge, og at Rekrutter sendtes op til dets Komplettering. Han var ogsaa i og for sig stemt for Afsendelsen af yderligere Forstærkninger, men disse maatte tages fra Sjælland, hvad der ikke var helt uden Risiko. Han mente, at den norske Flotille ikke behøvede saa talrig Soldateske som 4 Bataillioner; det var, skrev han, ligesaameget som hele den øvrige Krigsflaade tilsammen fik; tre Batlr. maatte være rigelig. Ogsaa nogle af Fæstningsbesætningerne fandt han for store. Det vigtigste var, strax at have en betydelig Styrke i Marken at møde Fjenden med.

[1]) Af Chr. Fred. Papirer.
[2]) Komm. Gen. Ark. Pakke IX.
[3]) Bidr. VIII 167.

Det vigtigste Punkt i Scheels „Erklæring" om Operationshærens Inddeling i to Korps eller tre var der ikke truffen endelig Afgørelse paa, og Scholtens Udtalelse, der er meget kortfattet, gaar ikke ind derpaa. Da Sommeren hengik uden Angreb, blev der ikke Lejlighed til at erfare, om det ene eller det andet var det bedste. Om Scheel direkte til Scholten har udtalt sig om denne Sag vides ikke; men mod Slutningen af August forelagde Scholten Kongen en Memorial om Norges Forsvar i nær Overensstemmelse med Scheels Erklæring, navnlig med den af Scheel foreslaaede Inddeling i kun to Korps og deres indbyrdes Styrke. Scholten regnede da med, at de norske Regimenters Dublering var gennemført, hvilket dog ikke var Tilfældet endnu.

Det betydningsfulde Spørgsmaal om, hvorvidt Smaalenske Korps overfor en Overmagt skulde yde væsentlig Modstand syd for Glommen, havde Scheel ikke berørt i sin Erklæring. Men da han vil have Hovedstyrken staaende her og denne stærkest mulig, maa man antage, at han er gaaet ud fra, at der skulde ydes Modstand, inden Korpset trak sig bag Glommen. Men selvfølgelig maatte dets Forhold blive stærkt afhængig af Omstændighederne. Scholten siger om dette Punkt kun ret ubestemt, at man ikke strax bør overlade Fjenden hele dette Afsnit, og derfor vil han have Smaalenske Korps gjort stærkt. Men en saadan Udtalelse kan jo udlægges meget forskelligt, og særlig aggressiv er den ikke[1]).

Den lille nordenfjældske Hærafdeling stod i Hovedsagen i Egnen øst for Trondhjem op mod Landegrænsen, hvorfra en stor Del af Mandskabet var udskreven. I Januar oprettedes et tredie udskrevet Infanteriregiment ved Deling af de to gamle Regimenter, hvad der gik nogenlunde smertefrit. Derimod stødte Udviklingen af det bestaaende Dragonkorps til et Dragonregiment ved Udtagelse af Mandskab blandt de mest tjenlige Landdragoner paa store Vanskeligheder. Stiftamtmand v. Ahnen fraraadede indtrængende at gennemføre Projektet, fordi Lægsbønderne i Forvejen var haardt spændt for ved Afgivelsen af Infanterister, og fordi der vanskeligt kunde skaffes Heste af den Størrelse, som forlangtes ved de geworbne Dragonafdelinger. Foder kunde ogsaa kun med Vanskelighed skaffes, og endelig mente Ahnen, at Naturforholdene deroppe var meget ugunstige for Dragoner — hellere maatte

[1]) G. K. tyske Kop. $^{14}/_{6}$ Nr. 1017.

man opstille et lille Skiløberkorps. Da Armfelt angreb i September, var dog Dragonkorpset stadig paa den gamle Fod.

Efterretningerne deroppefra i Aarets første Maaneder lød paa, at Fjenden forholdt sig ganske rolig. Han lod vel flittig patrouillere frem mod Grænsepassene og oprettede Proviantdepoter i Dufved Skanse og Frøsøen i Jæmteland samt i Laangö Skanse i Herjedalen; men „de frygter os ligesaameget som vi dem". Ligesom Vicestatholder Krag i Kristiania overfor General Wedel, hævder Ahnen overfor den højstkommanderende nordenfjælds, Genmaj. Vind, at denne uden Nødvendighed holder næsten hele den lille Hær fremme ved Landegrænsen, hvad Ahnen ogsaa bestandig beretter til Gabel. Det koster Kassen mange Penge og ruinerer Bønderne, der hindres i at passe deres Næringsveje. Indtil Udgangen af Februar, skriver Ahnen, vil Fjenden intet kunne foretage her; han vil ikke i den haarde Vintertid vove sig over Fjældryggen, hvor der intet Brændsel findes og i tre Dagsmarscher ikke en menneskelig Bolig. Han maa føre alt med sig, thi paa denne Strækning er intet at faa til Mandskabet, endmindre til Hestene. Vejen er saa snæver, at kun to kan ride Side om Side; og kommer man udenfor den, synker Hesten i Sne til Bugen[1]). Der er nogen Mulighed for Angreb i Tiden Marts til midt i April, men derefter og til i Juli er Angreb atter udelukket[2]).

Ahnens Bebrejdelser mod Vind for at holde næsten hele Korpset fremme i Posteringerne var dog en stærk Overdrivelse, da dette kun havde funden Sted i den farligste Tid: Slutningen af Vinteren og atter fra August til Vinterens Indtræden.

For at skabe bedre Forhold mellem den civile og den militære Ledelse var Generalmaj. Budde bleven beordret til at afløse Genmaj. Vind. Der hengik dog derefter flere Maaneder, inden Vind kunde komme bort og Budde derop, da Vejene saavel i Skovene som „paa Fjældet" var ufremkommelige p. G. a. Snesmæltningen. Budde havde som Brigadér haft Kommandoen nordenfjælds, indtil han udnævntes til General og beordredes til at overtage Kommandantskabet i Frederikstad. Han var altsaa godt kendt med Forholdene deroppe og stod i godt Forhold til Civilbefolkningen.

I Tidsrummet mellem Vinds Afrejse og Buddes Ankomst førte Kommandanten i Trondhjem, Ob. v. d. Osten, midlertidig Kommandoen

[1]) Disse Bemærkninger har særlig Interesse for Betragtningerne til Armfeldts Felttog.

[2]) Okr. I. S. $^{12}/_{2}$ og $^{28}/_{3}$ (Ahnen).

deroppe. Ogsaa han var godt kendt med Forholdene og gav i Februar Gabel en meget instruktiv Oversigt over disse. Ligesom v. Ahnen erklærede han, at Vejene over Fjældene ikke vilde være fremkommelige før fra Begyndelsen af Marts. Indtil dette Tidspunkt kunde man som Besætning i de forreste Skanser og Forhug nøjes med nogle Kompagnier fra de mest afsides Egne samt de dertil hørende Reserver og Landdragoner. Derefter udtaler han sig om de enkelte Værker. Han tillægger disse ringe Betydning, da de vanskeligt kan forsvares effektivt og lettelig kan omgaas. De bør dog have en lille Besætning, der sender Patrouiller fremad mod den svenske Grænse. Naar den farlige Aarstid er inde, og Forholdene iøvrigt gør det nødvendigt, bør Hovedstyrken af Korpset samles i Stjørdalen, der er nærmeste Vej fra Jæmteland mod Trondhjem. — De tre andre Oberster i Korpset bifalder Ostens Udviklinger: De to fordi de ikke har tilstrækkeligt Kendskab til Forholdene, den tredie fordi han kender disse godt[1]).

Om Forholdene paa Fjendens Side paa den nordenfjældske Front havde man kun faa Efterretninger. Paa svensk Side havde den designerede Overgeneral, Generalltn. Armfelt, nede fra Lund i Skaane beordret den Højstkommanderende i Jæmteland m. m., Generalmaj. og Overstatholder R. H. Horn, til at sende et „Parti" paa 100 Md. frem paa Ski for at indhente „Kundskab" hinsides Grænsen. Dette blev udført i den første Halvdel af Marts under Kommando af Regimentskvartermester Hammarschiöld. Under de vanskeligste Forhold og usigelige Anstrængelser arbejdede Partiet sig frem til den norske Landsbygd Suul, hvor det lykkedes at overraske en norsk Skipatrouille paa en Underofficer og 14 Md. Ved indgaaende Forhør af disse, navnlig af Underofficeren, fik Svenskerne udførlige og gennemgaaende fuldstændig rigtige Oplysninger om Afdelinger, Troppestyrke, Magasiner samt personelle Forhold saavel civile som militære[2]). — Paa norsk Side søgte man at gøre Gengæld men med mindre Held.

[1]) Okr. I. S. $^{15}/_{2}$ (Osten). Se endv. S. 291.

[2]) Sv. Rigsark., Krigshist. Handl., Nord. Kr. Sverige Nr. 140 (Horn).

14. Forhold i den svenske Hær og Hæren i Danmark m. m.

Sammenligner man det Krigsberedskab, de forholdsvis betydelige Troppestyrker, der paa norsk Side opretholdtes paa skarp Feltfod det meste af Aaret 1718, med Forholdene paa svensk Side, virker det overraskende, saa faa Tropper Svenskerne havde i det vigtigste Grænsedistrikt Vigen, Bahuslen og Dalsland. I Vintertiden besørgedes Vagtholdet her nærmest af Kommandoer af Bahuslens Dragoner, samme Lens Kavalleriregiment og Grenaderbataillonen (-regimentet). Først fra Maj forøgedes Styrkerne med Østre Skaanske Regt., Dele af Smaalands Tremænnings Regt., Skaraborg Lens Regt. og Elfsborg Lens Regt. Paa Grænsen mod det Trondhjemske laa der smaa Besætninger af Jæmtelandske Regt. i Frøsøen og Dufved samt Laangaa Skanse. Iøvrigt laa Regimenterne hjemme i deres Distrikter ligesom hidtil[1]). — Det var en af Fordelene ved at være den angribende, den stærkere, i Ro at kunne spare paa Pengene, Forplejningen m. m., fortsætte med Regimenternes Forøgelse, navnlig med Befalingsmænd, og Udrustning, tilvirke og slæbe de store Mængder af Proviant, Skyts, Ammunition og Skanseredskaber sammen paa de valgte Magasinpladser.

Men hvem der ikke undte sig Ro, det var Kong Karl selv. Gang paa Gang, Vinter som Sommer, var han i Bevægelse langs den norske Syd- og Sydøstgrænse, og de norske Efterretningsmænd vidste altid at berette om Kongens Besøg snart her, snart dèr. Magasinregnskaberne fra Strømstad viser, at der ikke gik en Maaned i 1718, uden at Kongens Staldetat blev forplejet dèr flere eller færre Dage ad Gangen.

I Januar befalede Kong Karl, at Regimenternes Tros (Trænmandskab, Heste og Køretøjer) skulde være fuldstændig i Orden allersenest til Udgangen af Marts. Fra samtlige Fæstninger i Skaane og Halland samt fra Flaadehavnene foregik der uafbrudt Transporter af svært Skyts med Ammunition nord paa — syd for Göteborg ved Landtransport, fra Göteborg til Strømstad mest ad Søvejen, og næsten daglig gik der Ammunitionstransporter paa den sidst nævnte Strækning.

[1]) Oversigt i Sv. R. R. $^{3}/_{5}$ 18 over Regimenternes Indkvarteringsomraader og den paatænkte Inddeling til de tre Angrebsarmeer. Om Grænsebevogtningen paa svensk Side se Lagermark „sista fältt." 279 f.

I Strømstad og Eda Skanse fortsatte man med Opførelse af Magasiner til Ammunition og Proviant. Teglværkerne i vid Omkreds sattes i Gang med Tilvirkning af Sten til Magasiner og Bagerier; omfattende Tømmerfældninger til Bygningstømmer befaledes osv. Særlig for Belejringsartilleriets Vedkommende befaledes, at der til Eda Skanse skulde fremføres alt Tilbehør til en Attake „ligesom ved Strømstad"[1].

Af Hensyn til betimelige Forberedelser for Angrebskorpsenes Opmarsch fik Görtz allerede midt i Maj Underretning om Sammensætningen af disse, idet Kongen paa dette Tidspunkt regnede med 1) Armeen i Bahuslen, 2) Armeen i Værmland og 3) Armeen i Jæmteland. Dette blev dog ændret betydeligt, inden Indbrudet skete, og navnlig blev der af Regimenter fra de to første Grupper samlet en Gruppe ved Vestre Ed i Dalsland[2].

Ved Hæren i Danmark var Forholdene vedblivende omtrent som paa Fredsfod. Der fortsattes ivrigt med Indretningen af afrundede Rytterdistrikter, hvori Hovedstyrken af Rytteriet, de saakaldte „nationale", d. v. s. efter Distriktet benævnte men hvervede Regimenter, kaserneredes. Mandskabet var langt overvejende Danske. Paa Sjælland alene samledes 6 Regimenter; et lignende Antal fordeltes i de øvrige Landsdele. De saakaldte Landdragonregimenter af udskrevne Bønderkarle havde under Krigen viist et saa fortrinligt Forhold, at de blev „forfremmet" til Kyrasserregimenter. Dette opfordrede til Nyopstilling af Landdragonregimenter, hvilket skete ved, at der i Rytterdistrikterne, hvor Bønderne nu blev fritaget for at stille Infanterister, udtoges Mandskab til tre stærke Landdragonregimenter. Til Gengæld nedsattes Styrken i de udskrevne Infanteriregimenter til 81 Menige pr. Kompagni, foruden Trommeslagere m. fl. Paa given Anledning blev det befalet, at Lægsbønderne intet Sted maatte tillades at betale Penge i Stedet for at levere Soldat. Havde de ikke nogen tjenstdygtig Karl at levere, skulde de selv hverve en.

Da Svenskerne stadig vægrede sig ved at udveksle de i 1717 ved Stranding paa den svenske Kyst fangne 6 jyske Kompagnier, skønt der baade i Danmark og Norge var Overflod af svenske Fanger til Bytte,

[1]) Sv. R. R. $^{6}/_{1}$, $^{8}/_{1}$, $^{11}/_{1}$, $^{31}/_{1}$ og $^{5}/_{2}$ 1718; Sv. Rigsark. Karl XII Tid, Skr. t. Kgl. Maj. Ser. I Phil. B. v. Schwerin $^{22}/_{1}$ 1718. Lagermark Rustningarna.
[2]) Sv. R. R. $^{5}/_{5}$ 1718.

maatte man udskrive nyt Mandskab i Stedet, hvad der voldte betydelige Vanskeligheder. De svensk fødte Fanger, der nu i flere Aar havde staaet ved det udskrevne Infanteri og havde været benyttet til allehaande Arbejder, tjent hos Bønderne eller som Haandværkere arbejdet i Købstæderne, blev nu udskilt af Regimenterne og førtes som Reserver. Blandt disse skete yderligere en Udskillen af gamle, svagelige Folk, der, efter Aftale med de svenske Myndigheder, efterhaanden i større eller mindre Troppe førtes over til Skaane. Ikke faa af dem var hellere bleven i Danmark.

I Maj beordredes 18 jyske Infanterikompagnier i Garnison i Hertugdømmerne som Afløsning for Batailloner af de geworbne, der marscherede ned i „Grevskaberne" for at arbejde ved de store Digeanlæg efter stedfundne ødelæggende Oversvømmelser. Det udskrevne Infanteri af Sjælland m. m. blev atter dette Aar benyttet som Soldateske paa Flaaden.

I endnu højere Grad end i Norge vexlede Anskuelserne i Kjøbenhavn om, hvorvidt Aaret 1718 vilde medføre noget egentligt Felttog. Gabels Projekt om Angreb var henlagt, og man hører intet mere derom. I Februar antydede Kongen endog, at han ikke ventede nogen „Campagne" dette Aar, og i Overensstemmelse med denne Anskuelse blev det befalet, at de meget betydelige Udgifter til [Heste-]Rationer og [Knægte-]Portioner til Officererne ikke skulde udbetales. Scholten synes at have næret lignende Anskuelse, thi han foreslog, at Regimenternes Trænheste blev bortsolgt, hvad der ogsaa skete. Den samme Anskuelse blev gjort gældende overfor en Henstilling om at forøge Flaadens Krudtbeholdning: Det skønnedes unødvendigt, da man ikke ventede større Søtræfninger dette Aar.

Men paa den anden Side havde bl. a. Scholten næret nogen Frygt for svenske Troppeoverføringer over Østersøen i Foraaret. Helt uden Grund var dette ikke, thi i Begyndelsen af Marts befalede Kong Karl, at alt, hvad der af Transportfartøjer fandtes ved Flaaden i Karlskrona, skulde gøres færdig til at transportere Kavalleri. Men senere kom han ikke tilbage hertil. Derimod godkendte han et Forslag fra Admiralitetet om, at en Eskadre paa 11 Orlogsskibe og 3 Fregatter skulde gøres klar til paa nærmere Ordre at løbe ud fra Karlskrona ved Slutningen af April. Ved en ny Ordre befalede han, at en Eskadre paa 4 Orlogsskibe og 3 Fregatter skulde løbe ud.

Hæren i Danmark var i det Hele i fortrinlig Forfatning, og Regimenterne var fuldtallige. Hærens Kærne var de to Garderegimenter og det meget stærke Rytteri; men der haves Vidnesbyrd om, at ogsaa de geworbne Linieregimenter var afhærdede og særdeles krigsdygtige.

---

15. General Wedel ønsker at træde tilbage.

Det er nævnt foran[1]), at der efterhaanden opstod et skarpt Modsætningsforhold mellem Generalkommissariatet i Kjøbenhavn, d. v. s. Scholten, og General Wedel. Navnlig fra Begyndelsen af Marts tog dette Fart, da Wedel med egne Øjne paa Mønstringsrejsen havde set de fortvivlede Forhold ved de norske udskrevne Tropper. Den ene Halvdel af disse, skriver han, laa allerede nu syg af „Hitzig und Fleckfieber" og smittede de andre, der i Forvejen var medtagen af Strabadser. Disse Folk maatte for det meste leve af Vand og Brød; de laa paa den bare Jord i de tyndslidte Uniformer eller Laser af disse. Penge til dem havde han ikke. Af Tropper i saadan Forfatning kunde man ingen Tjeneste vente, hvis Fjenden angreb. Wedel havde henvendt sig til Slotsloven med Anmodning om, at denne ved Henstilling til Velhavere vilde hjælpe foreløbig med Forskud[2]). Men Slotsloven havde viist sig koldsindig og svaret, at han kunde lade Folkene gaa hjem til Lægene. „Jeg kunde hertil have svaret, om de med Villie vilde udsætte Landet for Fare." Kongen maa tage sig af de ulykkelige norske Tropper og skaffe dem Penge.

Wedels Reklamation blev tilstillet Generalkommissariatet til Erklæring. Dette udtalte som Indledning, at det aldeles ikke troede paa Nødvendigheden af at holde hele Hæren samlet paa en Tid, da Strømmene var isfrie. Havde Fjenden villet angribe, vilde dette være sket, medens alt var tilfrosset. Troppernes Sammendragning havde kostet mange Penge. „Det er dog en Sag, vi ikke kan bedømme. Det maa overlades til det norske Generalitet, hvad de finder, tjener Deres Maj. bedst."

[1]) S. 140 f.

[2]) Saaledes som Rosenpalm havde opnaaet det gennem Slotsloven.

Men naar Folkene led saaledes under Kulden, var det Officerernes Skyld, der ikke betimelig havde sørget for Fremskaffelsen af de nye Uniformer, som der forlængst var anvist Penge til. De burde have bestilt Uniformerne i Holland eller England og ikke i Hamburg, hvorfra de altfor sent naaede op til Norge, skønt en Fregat længe havde ligget og ventet paa at føre dem op.

Pengemanglen var Generalkommissariatet ganske uforstaaelig, da samtlige norske Indtægter var anvist til norske Hær og Flotille. Naar Pengene ikke indkom rettidig, maatte det ligge i, at Hovedkasserer Weybye ikke var energisk nok til at drive paa. Det var nødvendigt at ansætte en Mand med større Autoritet og højere Charge for at forhindre Konfusion i det norske Pengevæsen. Naar Soldaten var i Felten burde han ubetinget have to Pund Brød daglig. Hvad særlig de danske Tropper angik, var de forsynet med Penge til ind i Maj, og der skulde betimelig blive sendt flere. De norske Magasiner er godt forsynet med Proviant; men det er muligt, at man „deroppe" ikke har sørget for at skaffe den ud til Tropperne i den Tid, Føret var godt.

Angaaende Kundskabsmeldingernes Værd var Generalkommissariatet stærkt i Tvivl, men troede ikke, at Fjenden vilde angribe før til Vinter. Hvad Fjenden foretog sig nu [i Foraaret] tilsigtede alene at trætte og opslide de norske Tropper.

En Specifikation over, hvad der for Tiden skulde findes i de norske Magasiner ifølge Generalkommissariatets Regnskaber, vedlægges, og den ser ret betryggende ud[1]).

Den 9. April skriver Wedel, der endnu ikke vidste noget om Generalkommissariatets Erklæring men havde gentaget sine Klager, at han haaber, at hans Forestillinger om de elendige Tilstande nu er naaet ned til Danmark. Nøden voxer daglig. Hertil hans Bekymringer over, at Orlogsskibene nu skal til Kjøbenhavn, efter at man hidtil har været overlegen paa Søen. I Göteborg, Marstrand og Strømstad har Fjenden en Mængde Orlogsskibe, Galeaser og Galejer rede til Brug. Den 12. April skriver han direkte til Kongen om det samme. Hans Henvendelser til Generalkommissariatet er dels forbleven ubesvaret, dels svares der, at der er Penge nok i Norge. Men indtil Midten af Juni skal han bruge 268.000 Rdl. og kan kun vente at faa omtrent 76.000. Hvis ikke de underordnede Chefer selv havde rejst nogle Penge, havde han maattet hjemsende Regimenterne i den allerfarligste Tid.

[1]) Memor. $^{22}/_{3}$ (Gen. Komm.).

Allerede den 16. April afsendte han en Indstilling om det samme: Vi maa have Hjælp, inden det bliver for silde. Fjendens Forberedelser er Alvor; han kommer, naar der er Græs paa Marken.

I Begyndelsen af Maj havde han den Glæde, at Flotillen vilde blive forstærket betydelig, og til de danske Tropper var der kommen Penge. „Men hvad de andre skal leve af, veed jeg ikke. Gid General Scholtens matematiske Deduktion kunde raade Bod paa Troppernes Elendighed . . . Le plus court sera que le Déducteur vienne icy commander l'armée et la faire subsister par son art"[1]).

Det eneste Resultat, Wedel nu opnaaede, var en kongelig Resolution om, at der skulde „forhandles" med Scholten og Generalkommissariatet, om der kunde skaffes nogle Penge. Dette førte dog ikke til noget. Nogen stor Trøst kan det ikke have været for Wedel, at man fulgte Scholtens Indstilling om at ansætte en myndigere Mand end Schwertfeger ved norske Generalkommissariat og fra 1. Maj udnævnte Oberst i Rytteriet v. Bertouch som Generalkrigskommissær, thi Wedel havde været vel tilfreds med Schwertfeger[2]).

Ved Slutningen af April underrettede Gabel Wedel om, at man vel havde modtaget en Række Forestillinger fra ham, men at det allermeste var bleven afslaaet af Kongen, og nogle Dage senere udtalte Gabel angaaende de sidst modtagne Memorialer, at han af alle Kræfter havde støttet disse. „Men da Deres Excellence af de derpaa fulgte Resolutioner lettelig vil have set, hvorledes Svarene har været, og at disse ikke altid har haft den ønskede Effekt, saa veed i Sandhed min Ringhed intet bedre at tilraade, end naar man efter Samvittighed har iagttaget alt, hvad der er muligt, saa maa man med Sindsro og Taalmodighed lade det passere, som ej er til at ændre"[3]).

Men nu havde Wedel faaet nok. Bægeret var fuldt til Randen. Den 7. Maj, samtidig med hans Forberedelser til Krigsraadet, skrev han til Kongen, at da det syntes, at han ikke kunde opnaa nogetsomhelst, vidste han ikke bedre end at falde „zu Euer Königl. Mayst. Füszen nieder, und bitte allerunterthänigst, mich in hohen königlichen Gnaden zu entlassen". Han ønsker, at Kongen vil nedlægge herværende Kommando i lykkeligere Hænder end hans[4]).

---

[1]) Memor. $^{11}/_{3}$, $^{15}/_{3}$, $^{19}/_{3}$, $^{12}/_{4}$ (Wedel); Okr. I. S. $^{8}/_{1}$ og $^{22}/_{1}$ (Krag), $^{26}/_{3}$, $^{9}/_{4}$ og $^{16}/_{4}$ (Wedel); Ref. S. $^{15}/_{4}$ (Wedel).

[2]) G. K. tyske Kop. $^{25}/_{4}$ Nr. 617.

[3]) Okr. udg. $^{23}/_{4}$ Nr. 150 og $^{12}/_{5}$ Nr. 179.

[4]) Okr. I. S. $^{7}/_{5}$, $^{14}/_{5}$, $^{21}/_{5}$ og $^{4}/_{8}$ (Wedel).

Den 30. Maj bevilgede Kongen Wedels Afsked og udnævnte samtidig Generalløjtn. Lützow til kommanderende General i Norge[1]). Lützow var da omtrent 64 Aar gammel.

Lützow havde strax tilbudt sig, da han erfarede, at Wedel søgte sin Afsked. I sin skriftlige Tak til Kongen for Udnævnelsen udtalte Lützow, at han skulde gøre sig al mulig Flid i sit Embede. Hvis Ildesindede har søgt at insinuere, at han ikke er kraftig nok til at overtage Stillingen, maa han tillade sig at udtale, at han er i Stand til at taale Anstrængelser og gøre god Tjeneste. Han har strax skrevet til de to andre Generalløjtnanter, Sponeck og Mörner, om at komme til sig til Forhandling[2]).

Ligesom det taler til Ære for Lützow, at han loyalt var gaaet ind under Wedels Kommando efter selv, i en vanskelig Tid, at have været Højstkommanderende og klaret Stillingen tilfredsstillende, saaledes taler det nu til hans Ære, at han ikke undslog sig for, i en endnu vanskeligere Tid, at tage den tunge Byrde paa sig.

Det er muligt, at Kongen og Gabel har været betænkt paa, at Overdragelsen til Lützow kun var midlertidig; men hans Udnævnelse havde ganske den sædvanlige officielle Form.

Wedel rejste snarest muligt med Familien hjem til Oldenburg. Kongen og Gabel opholdt sig ved denne Tid i Hertugdømmerne, og Wedel søgte her Audiens hos Kongen. En forefunden udateret Memorial fra ham til Kongen maa være skreven kort Tid efter. Han udtaler sig heri om sit Forhold som kommanderende General i Norge. Det er et Opgør. Han har, skriver han, faaet den Skæbne, som han havde frygtet for, nemlig at ufortjent Fjendskab hemmeligt og offentligt forfølger ham og spinder Rænker, hvorved han kunde miste Kongens Naade. „For at undgaa dette, som er mig pinligere end Døden, har jeg besluttet at gaa min Vej, i den Tanke, hellere at give mig i Guds end i Menneskers Hænder". Af Kongens egen Mund har han maattet høre, at man har beskyldt ham for, ej at have skaanet den kongelige Kasse, ved uden Nødvendighed at holde de nationale Tropper til Tjeneste. Hvis han ikke havde frygtet for at spilde Kongens Tid, kunde han mundtligt soleklart modbevise disse Anklager — nu maa han nøjes med et Par Linier. Kongen veed, at foruden det norske geworbne Regiment har Bergenhusiske og Vesterlenske lige siden Krigens Be-

[1]) Expd. $^{30}/_{5}$ Nr. 926—929.
[2]) Memor. $^{21}/_{5}$ (Lützow).

gyndelse været til fast Tjeneste paa Grund af de lange Afstande. De har tjent paa Flotillen og Fæstningerne. De tre andre nationale Regimenter har været fordelt, som Rigets Sikkerhed og Troppernes Konservation har fordret det, samtidig med, at den kongelige Kasse skaanedes. Ikke en Mand er gaaet ud af Læget uden i den haardeste Nød. Af Generalløjtnanterne Lützows og Sponecks samt Generalmajor Gaffrons egne Skrivelser vil Kongen se, at det kun er paa deres indtrængende Opfordring, at Tropperne er bleven indkaldt . . . .

Som tidligere nævnt var Wedel en i Ordets bedste Betydning fornem Personlighed, en human, pligtopfyldende og loyal Officer, der samvittighedsfuldt havde bestræbt sig for at sætte sig ind i de særegne norske Forhold. Det havde været godt for ham selv som for den norske Hær, om han havde besiddet enten større Smidighed til at vinde Myndighederne i Kjøbenhavn eller en stærkere Karakter til med Held at kæmpe mod dem.

Hvorledes Wedel kunde have klaret Stillingen som kommanderende General, da Angrebet kom i November 1718, er vanskeligt at sige; men et maadeligere Forsvar end det, der virkelig blev ydet, kan vanskelig tænkes. Wedel havde dog det meget betydningsfulde Plus fremfor Lützow, at Underførerne havde Respekt for og Tillid til ham, og Sponeck vilde ikke have vovet at byde Wedel, hvad han tillod sig overfor Lützow. Samarbejdet mellem Førerne vilde sikkert have udviklet sig bedre og have medført større Energi hos disse. Fremragende Førerevner synes Wedel ikke at have besiddet. Han havde for lidt Selvstændighed, for lidt Tillid til sig selv; var for lidt beslutningsdygtig, for uklar. Paa Baggrund af den Nimbus, der omstraaler Kong Karl som Kriger, kunde man vel mene, at Partiet: Karl den Tolvte mod Generalløjtnant Wedel var altfor ulige — at Resultatet maatte være paa Forhaand givet. Men, som tidligere udtalt, Ledelsen af Angrebet paa Norge i November 1718 berettiger ikke til at henregne Kong Karl til de virkelig store Førere.

Om Wedels Afgang og Lützows Tiltræden udtaler Rosenpalm — meget varsomt selvfølgelig — til Gabel: „. . .; hvilken Forandring jeg ikke saa hastigt havde ventet", særlig da man nu venter Fjendens Angreb. „Det vil give den gode, ærlige Lützow en Hoben Arbejde, inden han kommer ret i Kundskab om alle Dispositionerne. Gud give god Harmoni mellem Generalerne" samt Penge til Folket — „saa har jeg endnu Haab, at om Svensken kommer, saa faar han sit Banesaar i Norge". Naar Rosenpalm udtaler Ønsket om god Harmoni mellem

Generalerne er det ikke, fordi en saadan havde manglet i Wedels Periode, men fordi Rosenpalm med sit Kendskab til Forholdene har forudset den højst uheldige Udvikling i den kommende Tid[1]).

---

16. Flaaden i Østersøen.

Midt i Januar var Admiralitetet og Søetatens Generalkommissariat bleven skræmmet op af deres vinterlige Ro ved alvorlige Optøjer i Kjøbenhavn af nødlidende Søfolk og disses Hustruer og Børn. Med den endnu ret stærke Garnison i Staden og det gammelkendte Modsætningsforhold mellem Soldater og Matroser var der vel ingen alvorlig Fare paa Færde; men Kongen blev dog meget ubehagelig berørt ved Optrinene og lod udtale sin Forundring over, at Søetatens Generalkommissariat ikke havde efterkommet Ordren fra December om at udbetale samtlige Matroser i Aarstjeneste et halvt Aars Løn som Afslag (Afdrag) paa deres Tilgodehavende. Ved Forhandlinger med de Deputerede ved Finanserne (Rentekamret) skulde der fremtidig sørges for, at Matroserne fik deres „Mundportion" ligesaavel som Soldaterne fik deres Lønning.

De Folk, det her drejede sig om, var, hvad man senere kaldte „Holmens faste Stok". Der var to Kategorier af underordnet Personale ved Marinen: „Maanedstjenere" og „Aars- og aarlige Maanedstjenere", hvorunder ogsaa „Tøjhus-Søfolket" hørte. De første var de egentlig Sejlende, de hørte under Admiralitetet og tilvejebragtes ved Hvervning i Ind- og Udland efter det vexlende Behov i Freds- og Krigstid. De andre hørte under Holmens Chef og forrettede de almindelige Arbejder samt Vagttjeneste paa Holmen, Flaadestationen, eller udgjorde den faste Stok af Skippere, Styrmænd, Bøsseskytter (Kanonerer) osv. Dog var denne Kategori tillige Reserve for den første, idet man efter Nødvendighed heraf udtog Mandskab til Skibsbesætninger, naar der ikke forefandtes tilstrækkeligt af Maanedstjenere. Denne anden Kategori sorterede under Søetatens Generalkommissariat. Endelig var der

[1]) Okr. I. S. (Søet.) $^{11}/_{6}$ (Rosenp.).

en tredie Slags, de løse „Sjovere", der kun antoges paa Dagløn alt efter Behov; af og til i meget betydelige Antal.

Blandt det underordnede Personale, navnlig de gifte Folks Familier, og navnlig atter den faste Stoks, var Nøden ubeskrivelig, hvadenten Manden var i Land, eller han var ude at sejle, og Klagerne var ligesaa berettigede, som de var højlydte og vedholdende.

Ogsaa Officererne klagede; vel ikke uden Grund, men de fleste af dem forstod at skaffe sig extra Indtægter, og de og deres Familie var ikke egenlig nødlidende.

Hærens Menige var kun meget lavt lønnet og maatte lade en vis lille Del af Lønningen staa som Afregning; men de fik som Regel, i Fred som i Krig, deres Lønning, Brød og Uniform til den bestemte Tid. Her var det mere Officererne, der i Krigstid efterhaanden fik betydelige Tilgodehavender; men de kunde ogsaa bedre taale det. At Lønningsforholdene var bedre ordnet i Hæren end i Marinen i hin Tid, laa dels i den strammere Tone i Hæren i Almindelighed, dels i den energiske Ledelse af Landetatens Generalkommissariat i Særdeleshed.

Sidst i Januar og først i Februar holdt de Deputerede ved Finanserne og de Deputerede i Søetatens Generalkommissariat en Række Møder i „Raadstuen" sammen med Overkrigssekretæren for at forhandle og træffe Bestemmelse om Flaadens Udrustning dette Aar. Det vedtoges — forøvrigt ganske som Kongen (Gabel) havde tænkt sig det — at der skulde udrustes og udsendes 21 Orlogsskibe, hvoraf de 20 til Østersøen, og yderligere 4 holdes i Reserve. Fregatternes og de mangfoldige mindre Fartøjers Antal og Virkeomraader ordnedes dernæst af Admiralitetet. Til Anvendelse i „Nordsøen" bestemtes kun eet Orlogsskib, da Admiralitetet gik ud fra, at Rosenpalm med et betydeligt Antal Skytspramme og Bombardergalioter skulde indeslutte Göteborg, hvor den fjendtlige Eskadre jo fejlagtig formodedes at ligge[1]). Til Gengæld bestemtes til „Nordsøen" og Kattegat et betydeligt Antal Fregatter og mindre Fartøjer. Til Konvojering mellem de forskellige Landsdele anvistes ligeledes et betydeligt Antal mindre Fartøjer[2]).

Admiralitetet mente, at de 20 Orlogsskibe, hvoraf nogle var i Norge hos Rosenpalm, vilde være Fjenden bastant i Østersøen[3]). Judichær havde lovet, at 14 Dage efter at Isen ved Kjøbenhavn var borte, skulde 12 af Orlogsskibene være parat. Til Skibenes Bemanding vilde der

[1]) Se S. 195.

[2]) Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{31}/_{1}$—$^{5}/_{2}$.

[3]) Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{4}/_{2}$, Admiralitetet t. Kongen.

mangle 15—1600 Md., da flere Hvervninger var smeltet betydelig sammen i Tidens Løb. Derfor blev det bestemt, at Rosenpalm skulde have Ordre til fra Norge at nedsende det størst mulige Antal nyhvervede[1]), samt at der hvervedes i „Holsten" [Hertugdømmerne], og at Indrulleringscheferne foretog en Rejse i Kongerigets Distrikter og „antog Mandskab".

Fra Kongen fik Admiralitetet Ordre til at fremsætte Forslag til en fastere Ordning af Personellet paa hvert enkelt Skib, med nøjagtige og stadig jævnførte Ruller over Styrken og nøjagtige Udbetalinger af Lønningen til det underordnede Personale. Admiralitetet udarbejdede derpaa et meget udførligt Forslag om en fast Inddeling af Orlogsskibene i tre Eskadrer under hver sin Admiral. Lønningsudbetalingen skulde fremtidig ske ved Skibschefen personlig, i Nærværelse af Eskadrechefen eller en af ham beordret Flagmand. Det maa derfor antages, at ikke alt med Lønningsudbetalingen har fungeret, som det burde[2]).

Gabel var som sædvanlig hurtig i Vendingen. Allerede den 7. Februar udstedtes kongl. Ordre om, at 12 benævnte Orlogsskibe med ved Navn angivne Chefer skulde ekviperes og underlægges Admiral Raben, og endnu inden Udgangen af Februar fulgte Bestemmelse om Personellet til de enkelte Skibe, som af Admiralitetet foreslaaet. Herefter skulde ved samtlige Orlogsskibe og Fregatter ordineres „visse og faste" Officerer og Folk, altsaa hele Besætningen fra den højeste til den laveste, der ikke skal skifte undtagen ved Avancement eller Dødsfald. Det skal ombord gaa saa regelmæssigt til som ved „et Regiment tillands", hvorfor Proviantskriveren paa hvert Skib skal føre Rulle over Besætningen ganske som en Regimentskvartermester tillands. Hver Maaned skal han fra Søetatens Generalkommissariat i Chefens Overværelse modtage Lønninger, Gager og Kostpenge til hele Besætningen samt hvad der iøvrigt maatte tilkomme denne. En af Admiralitetet og en af Søetatens Generalkommissariat skal maanedlig mønstre Mandskab og Officerer, hvadenten de er ombord eller ej. Dog skulde Flagmænd være undtagen for deres Flagskibs Vedkommende[3]).

Det viste sig dog vanskeligt, allerede strax i dette Aar at give hvert Skib den faste Besætning, og Gennemførelsen af denne Sag gav Anledning til stærk Uenighed indenfor Admiralitetet. Gyldenløve modsatte

[1]) S. 195.

[2]) Kr. Kanc. I. S. (Søet.) $^{31}/_{1}$, $^{3}/_{2}$ og $^{5}/_{2}$; Adm. Kop. $^{4}/_{2}$ og $^{7}/_{2}$. Om Lønningsforholdene særl. v. Norske Søarmatur Kr. Kanc. I. S. (Søet.) $^{24}/_{2}$.

[3]) Expd. $^{7}/_{2}$ og $^{21}/_{2}$.

sig det, medens alle de andre anbefalede det. Mod Rulleføringen, Mønstringerne og Lønningsudbetalingen rejstes der ingen Indvendinger[1]).

Den 26. Februar kunde Admiralitetet indberette, at Isen var borte, og den 7. Marts indkaldtes det hjemforløvede Sømandskab, Maanedstjenerne. Soldateske rekvireredes, ialt noget over 1700 Md., hvilket Tal blev godkendt af Scholten, der indskrænkede sig til at anbefale, at saavidt muligt sluttede Kompagnier afgaves til hvert Skib. De 12 først færdige Orlogsskibe og 10 Fregatter skulde have en Besætning paa 6528 Md. Der blev af en eller anden Myndighed gjort opmærksom paa, at Skibene havde større Besætning end nødvendigt, idet der henvistes til, at et engelsk Orlogsskib paa 50 Kanoner havde mindre Besætning end et tilsvarende dansk. Hertil bemærkede Admiralitetet imidlertid, at de engelske Skibe kun førte 12-Pds. og 6-Pds. Kanoner, hvor de danske førte 18-Pds. og 12-Pds., og det var Kanonernes Kaliber, der var det afgørende.

Det var iøvrigt rigtigt, at Englænderne nøjedes med mindre Besætning end de Danske. Flertallet af de engelske Orlogsskibe førte kun 50 Kanoner og havde en Besætning paa 240 Md., altsaa omtrent 5 Md. pr. Kanon, medens de danske gennemsnitlig havde 7 Md. Af Flagmænd havde den engelske Flaade, der kom hertil i Maj dette Aar, to til 10 Orlogsskibe, medens den danske havde fire Flagmænd til samme Antal Orlogsskibe[2]).

Den 11. Marts beordredes Admiralitetet til af al Kraft at udruste 4 af de bedste Orlogsskibe og faa dem sejlklare. To af de største Fregatter skulde løbe ud og skaffe Oplysning om Fjendens Dessein, Udrustning og Armering samt Forholdene i Karlskrona. Cheferne for de to Fregatter beordredes af Admiralitetet til at gaa direkte til denne Orlogshavn og indhente Efterretninger, navnlig gennem de stedlige Fiskere. Forsigtighed anbefaledes dem; Kamp maatte de ikke indlade sig paa. Naar de havde faaet sikre Efterretninger, skulde de følges tilbage til Kjøbenhavn.

Den 6. April var Fregatterne tilbage, med meget indgaaende Oplysninger, baade fra Karlskrona og Karlshamn. Kun ganske enkelte af de svenske Skibe var sejlklare; de allerfleste henlaa aftaklede. Karlskronaflaaden kunde saaledes ikke med større Styrker gaa i Søen foreløbig. Man nøjedes derfor i Kjøbenhavn med at gøre 5 Orlogsskibe af Admiral Rabens egen Eskadre sejlklar og lægge dem ud paa Strøm-

[1]) Adm. Kop. $^{26}/_{2}$ og $^{12}/_{3}$.
[2]) Expd. $^{11}/_{3}$; Adm. Kop. $^{11}/_{4}$ og $^{11}/_{4}$.

men, parat til at sejle, saasnart Kongen havde opgivet, hvor de skulde hen. Til Soldateske toges foreløbig Geworbne af Kjøbenhavns Garnison.

De øvrige Skibe af Rabens Eskadre skulde vel gøres sejlklare men ikke lægges ud, og foreløbig fik de kun halv Besætning og en lille Vagtstyrke. Da Forholdene i Østersøen stadig syntes meget rolige, indskrænkede man sig endog til, af de 5 Orlogsskibe kun at udsende to samt en Fregat til Observation mod Karlskrona. Den 19. April fik denne lille Eskadre, der kommanderedes af Schoutbynacht Schindel, Ordre til at sejle til Farvandet mellem Bornholm og den svenske Kyst og holde det gaaende med Kryds her, saalænge til han fik Vished om, at ingen overlegen fjendtlig Magt var i Søen. Derefter skulde han gaa op i Hanø Bugten, saa nær som muligt til Karlskrona, og søge Efterretning om Fjenden. Efter endt Hverv skulde han „rapportere" til Kjøge Bugt. Var Fjenden i Søen, skulde det efter det aftalte System rapporteres til Signalstationerne paa Møen og Stævns[1]).

Fra de svenske Kattegatshavne fik man Efterretninger, der pegede paa en betydelig Virksomhed dèr. Til de Orlogsskibe, der var beordret ned fra Norge til Kjøbenhavn, kom ved Fladstrand nogle Søfolk fra danske og norske Fartøjer, der var bleven kapret af Svenskerne, og kunde meddele, hvad de havde set og hørt. Og som de Fagfolk de var, havde deres Meddelelser betydelig mere Værd end de sædvanlige Kundskabsmænds. De meddelte, at der til Göteborg førtes Masser af Ammunition, der strax ad Søvejen førtes videre til Strømstad. Krigsskibene laa i Marstrand og gjordes rede til at løbe ud. Ligesaa to Orlogsskibe i Gøteborg. De skulde alle være sejlklare i Løbet af 8 Dage sammen med en Mængde Smaafartøjer, Kapere. De vidste yderligere at berette om nybyggede Galejer af en usædvanlig Størrelse og Bestykning. „Armadien [Krigsmagten] angaaende, findes Landfolk [Soldater] som Græs, men daarligt med Søfolk". Naar Græsset kommer, gaar Svenskerne ind i Norge med 60.000 Md. tilhest og tilfods paa tre Steder: Mod Kristiania, Frederikshald og Trondhjem[2]). I Juni kunde Kaptajn Grib ved norske Søarmatur meddele gode Oplysninger om den svenske Kattegatseskadre, hvilke i Hovedsagen bekræftede, hvad Søfolkene havde meddelt i April[3]).

I Kjøbenhavn traf man hensigtsmæssige Anstalter til at imødegaa

[1]) Adm. Kop. $^{13}/_{4}$.
[2]) Expd. $^{25}/_{3}$ og $^{13}/_{4}$; Adm. I. S. $^{13}/_{4}$ Rapp. f. „Göteborg".
[3]) Adm. I. S. $^{13}/_{6}$ (Grib).

svenske Foretagender mod de norske Kyster. Ganske vist blev Orlogsskibene trukken ned til Kjøbenhavn[1]) til at forstærke Østersøflaaden, men man forstærkede til Gengæld kraftigt det norske Kystforsvar. Det blev paalagt Admiralitetet, af yderste Evne at fremskynde Færdiggørelsen og Afsendelsen af de nye Pramme og Bombardergalioter m. m., der skulde forstærke den norske Flotille. De skulde medføre samtlige i Kjøbenhavn værende Lodser og Styrmænd, der var kendt med Forholdene paa Vigsiden, og konvojeres op af tre Orlogsskibe, som dog strax derefter skulde vende tilbage. Den 27. April gik disse Forstærkninger under Sejl fra Kjøbenhavn. Dagen i Forvejen var Orlogsskibene fra Norge ankommen med en Konvoj Handelsskibe, bl. a. en Del Islandsfarere[2]). Stykprammene m. fl. havde faaet Soldateske af de Geworbne af Kjøbenhavns Garnison.

Den 30. April kom Schindel med de to Orlogsskibe til Bornholm. Fregatten, der nogle Dage i Forvejen var sendt øst paa for at rekognoscere, stødte til ham her den 2. Maj „mellem Hamrene" og meldte, at den den 27. April og de nærmeste Dage derefter havde observeret et svensk Orlogsskib og nogle mindre inde under Land ved Sandvig; men de kom saa af Syne. Schindel satte saa Kursen over mod Jasmund og derefter atter nord paa; men uden at se noget til Fjenden. Den 4. Maj var han tilbage ved Møen, den 5. ved Stævns, hvor han afventede Forstærkning for derefter atter at gaa paa Kryds. Forstærkningen skulde midlertidig bestaa af to af de fra Norge komne Orlogsskibe, der skulde afløses, naar de to andre var gjort helt sejlklare. Admiralitetet havde den 1. Maj faaet Ordre til at lade de to først nævnte Skibe tage deres Soldateske ombord, saa at de den næste Morgen kunde afgaa til Schindel. Saa hurtigt gik det dog ikke, da Skibene havde adskillige Mangler, der først maatte afhjælpes. Men den 6. Maj har Hans Majestæt „med Forundring fornummet", at de to Skibe endnu ikke denne Dag var kommen afsted som befalet. Admiralitetet maa træffe Anstalt til, at en saa skæbnesvanger Langsomhed fremtidig hører op.

Samtidig befalede Kongen, at hele Rabens Eskadre, 12 Orlogsskibe m. m., skulde sættes i saadan Stand, at den med 24 Timers Varsel kunde gaa under Sejl, naar Vind og Vejr tillod det. Man var bleven nervøs og gnaven i Kjøbenhavn, thi omtrent samtidig med at Schindel gik over til Bornholm, havde svenske Smaakapere været inde i Kjøge

[1]) Admiralitetet havde forgæves modsat sig dette (Kr. Kanc. (Søet.) I. S. $^{29}/_{4}$)
[2]) „Elefanten"s Journal. Smlgn. S. 196 f.

Bugt og jaget Schindels armerede Chalup ind paa Stranden ved Højerup Klint, og der indløb Melding fra flere Steder om, at 4 svenske Orlogsskibe krydsede i Farvandet ved Bornholm. En engelsk Fregatkaptajn meldte endog, at den svenske Hovedflaade paa 25 Orlogsskibe snart vilde løbe ud og alt havde en Eskadre ude[1]).

Schindel formodede, at større Dele af den svenske Flaade nu alligevel var ude; gjorde klar til Kamp den 6. Maj og sendte Bud ned til de to Orlogsskibe, der samme Dags Morgen var gaaet under Sejl og var naaet op til Dragør, om snarest muligt at støde til ham; men Vinden var ugunstig. Samme Dag meldte Fregatten, at 4 fjendtlige Skibe stod ind i Farvandet mellem Falsterbo og Møen. Schindel lettede strax, med hvad han havde hos sig, og holdt ned mod Fjenden. Denne gjorde imidlertid omkring henimod Aften og gik sydefter. Schindel beordrede Fregatten til at holde Øje med Fjenden og mindskede selv Sejl for at oppebie de to Orlogsskibe, i den Hensigt, ved Daggry at angribe. Fjenden ønskede imidlertid ikke at optage nogen Kamp og havde i Nattens Løb fortsat Farten mod sydøst, hvorefter han gik øst om Bornholm og videre.

Schindel stoppede saa op og underkastede sine Skibe, der var kommen saa hastig afsted fra Ankerpladsen ved Stævns, at de havde efterladt en Del af deres Folk i Land — paa Fregatten endog selve „Ober Barberen" (Feltskæren) — en Mønstring. Vand manglede de ogsaa. Kursen sattes atter mod vest, og den 8. Maj var Eskadren samlet i Kjøge Bugt.

Paa Udrustningen af Hovedstyrken af Rabens Eskadre havde der været arbejdet Dag og Nat siden Slutningen af April, efter at Skibene var bleven slæbt ud paa Reden, mellem Kastelspynten og Trekroner. Af Besparelseshensyn nøjedes man længst muligt med en ringe Styrke paa dem og holdt sig navnlig til Aarstjenerne fra Holmen, hvilke under Ledelse af hvert Skibs „Skipper" og Arkelimesteren besørgede Arbejdet. Der var meget at bringe i Orden, inden de sværeste Skibe med de talrige Besætninger og det store Antal Kanoner var klare. Det største af dem, „Elefanten", Admiralskibet, førte 92 mest svære Kanoner og skulde provianteres til en Styrke af 753 Hoveder. Inden Skibene lagdes ud paa Reden, kunde de vel forsynes med Ballast og en Del af den uhyre Mængde Drikkevand; men først efter Udlægningen brag-

[1]) Denne Eskadre maa antages at have været den, der var beordret at løbe ud i Slutningen af April d. v. s. noget ind i Maj ny Stil — smlgn. S. 217.

tes Sejlene ud og sloges under Ræerne. Rapperter, Kanoner og Ammunition slæbtes ud; vældige Masser af Øl, Brød, Gryn, Ærter, Kød, Flæsk, Fisk, Ost, Salt, Brændsel m. m. fulgte efter.

Endnu medens Rabens Eskadre var under Udrustning, inspicerede Kongen den; lod sig ro langs med hvert Skib og gik derefter „ombord" paa Batterierne „Tre Kroner" og „Prøvesten". Paa alle Skibene vajede Gjøs og Flag, og overalt raabte Besætningen ni Gange: „Gud bevare Kongen!"

Den 7. Maj afgav Admiralitetet Beretning i det enkelte om, hvorvidt Eskadrens Udrustning var fremskreden. Grunden til, at den endnu ikke var sejlklar, var Kongens Bestemmelse i April, at der ikke maatte holdes mere Mandskab ombord end absolut nødvendigt. Men, udtalte Admiralitetet, en saadan Sparsommelighed rummede en Fare, og hvis et pludseligt Angreb skulde imødegaas, burde Skibene i ethvert Fald ligge udenfor Refshalegrunden og have det meste af Mandskabet ombord. Admiralitetet tvivlede om, at man havde Mandskab nok til fulde Besætninger, selv om der toges en Del af Sjoverne til Hjælp[1]).

Nu fik Admiral Raben Ordre til at paadrive Klargøringen for derefter ufortøvet at afgaa til Østersøen, drage Schindel til sig og tage Kommandoen over det Hele. Den 11. Maj lagde han ud i Kongedybet, og Kommandoflaget hejstes. Men endnu var ikke alt i Orden, og navnlig havde man endnu ikke Soldatesken ombord. Den 13. var ikke egnet til større Anstrængelser, da det var almindelig Bededag, og der skulde fastes over hele Linien til Kl. 4 Eftermiddag. Den 15. sendte Raben en Løjtnant til Dragør for at „fornemme", hvad man dèr vidste om Fjenden. Dagen efter kom Løjtnanten tilbage og meldte, at Svensken havde jaget „vore Skibe", altsaa Schindels, ind paa „Bugten" og nu var ankret dèr, 10 Linieskibe og to Fregatter stærk! Det var altsaa netop en Eskadre af den Styrke, som er omtalt foran, og som skulde løbe ud ved Slutningen af April[2]). Det kunde saaledes se ud til allehaande, og Raben fik Ordre til, med de sejlfærdige Skibe at gaa til Østersøen og „repoussere" Fjenden.

Der blev imidlertid først afholdt Mønstring ved „Kommissariatsherrerne" (Admiral Barfoed m. fl.), og Folkene fik deres tilgodehavende Kostpenge udbetalt. Besætningerne var nu fuldtallige; Sundhedstilstanden god.

Den 17. gik Raben under Sejl mod syd med 8 Orlogsskibe og nogle

[1]) Adm. Kop. $^{7}/_{5}$.
[2]) Side 217.

mindre. Et russisk Krigsskib sluttede sig til. Den 18. ankrede Raben foreløbig i Kjøge Bugt, hvor Schindel sluttede sig til. Men den fjendtlige Eskadre var nu forlængst sejlet øst paa.

Den svenske Eskadre, der saaledes havde aflagt et kort Besøg i de danske Farvande, maa være den, om hvilken den administrerende Chef i Karlskrona, Generalløjtn. Liewen, indberettede til Kong Karl, at Admiral Wachtmeister havde overtaget Kommandoen over de Skibe, der skulde løbe ud. Idet Kongen godkendte dette, tilføjede han, at Hensigten med Eskadrens Udsendelse var at støtte Søfarten paa de svenske Havne, at Handelen paa de i Østersøen forbudte Havne hæmmedes, og at Fjenden tilføjedes Skade og Afbræk. Der maatte ikke udsendes flere Skibe, end hvad der fandtes nødvendigt for disse Formaal, og der skulde spares paa Provianten. Admiral Wachtmeister fik Instruktion af Kongen i Overensstemmelse hermed og med den Tilføjelse, at skønt der ikke skulde udsendes flere Skibe end nødvendigt til de angivne Formaal, skal Fjenden dog stadig bibringes den Tro, at man er færdig med alle Skibene og har i Sinde at løbe ud, saa at Fjenden ingen Dag kan være sikker imod dem. Det har saaledes ikke været Kong Karls Hensigt, at Eskadren skulde indlade sig i Kamp med den danske Flaade, og i Overensstemmelse hermed har Admiral Wachtmeister forholdt sig.

Raben havde altsaa nu sine 12 Linieskibe samlet samt nogle Fregatter. Med denne Styrke sejlede han først lidt syd paa og ankrede dernæst mellem Falsterbo og Stævns. Med Vandafhentning og Indtagelse af nogle „Hoboygister" (Spillemænd) gik der et Par Dage her. Om Fjenden fik man ingen Efterretninger. Den 22. lettedes igen, og Kursen sattes i sydlig Retning i Ordre de bataille, med fire Orlogsskibe i hver Træfning — Avantgarde, Korps de bataille og Arrièregarde. Fregatter og andre lette Skibe ved Avantgarden. Da de udsendte Fregatter stadig intet meldte om Fjenden, gik Eskadren endnu samme Dag over til „Ordre de Mars" og holdt det krydsende mellem Møen og Dornbusch til den 23. om Eftermiddagen, da der ankredes op sydsydvest for Ystad, atter formeret i Ordre de bat. Men endnu samme Dags Aften sattes Kursen nord om Bornholm, hvor der ankredes mellem Simrishamn og Bornholm. Den 24. udsendtes herfra under Schindel en Eskadre paa 4 Orlogsskibe og en Fregat videre i nordøstlig Retning, mod Hanø. Fra Bornholm erfarede man, at for et Par Dage siden var en svensk Eskadre paa 3 + 9 Orlogsskibe passeret mellem begge Hamre, Kurs mod Karlskrona. I de nærmest følgende Dage kryd-

sede Raben med Hovedstyrken i Farvandet mellem Hanø og Bornholm og ankrede af og til. Den 28. var Orlogsskibene atter samlet ved Bornholm og kun nogle lette Fartøjer ude.

Ved sin Tilbagekomst havde Schindel meldt, at han den 25. om Eftermiddagen observerede to svenske Krydsere øst for Hanø. Han havde forfulgt dem, men de løb ind til Karlskrona. Dagen efter sejlede han op mod Indløbet til Karlskrona og kom om Eftermiddagen udfor Gabet, hvor han kunde se alle Orlogsskibene i og udenfor Hokken. Mellem de to Skanser, paa Reden, laa der 14 Orlogsskibe og en Fregat, alle med Sejl under Ræerne, og alle med Stykportene aabne. Der var tre Tredækkere: en med Admirals-, en med Viceadmirals Flag, en med Stander; endvidere 4 med 60—70 Kanoner, de øvrige med 50—60. Længere inde laa yderligere 3 Orlogsskibe. Omtrent det samme meldte Fregatchefen[1]).

Efter yderligere Kryds ved Bornholm satte Raben den 3. Juni Kursen mod Kjøge Bugt. Den svenske og den danske Flaade havde saaledes efter Tur aflagt Visit i hinandens Farvande og var, antagelig, hermed tilfredsstillet. Den 22. Maj (2. Juni) tilskrev Kong Karl General Liewen og Admiral Wachtmeister, at han af deres nylig ankomne Skrivelse saa, at Eskadren atter var løben ind, og da Besætningerne altsaa ikke længere behøvedes paa den, skulde de benyttes til Arbejde i Flaadeetablissementet. Han udtrykte samtidig sin fulde Tilfredshed med, hvad der var sket.

Den 28. Maj om Eftermiddagen, medens Raben laa ved Bornholm, havde han faaet Underretning om, at en engelsk Eskadre paa 10 Orlogsskibe og to Fregatter var kommen til Kjøbenhavn[2]). Den kommanderedes af Admiral Norris, den samme der havde været med Flaade i Østersøen 1716, og sluttede sig den 9. Juni i Kjøge Bugt til den danske. De to Chefer aflagde strax Visit hos hinanden, og Maaneden ud forblev begge Eskadrer samlet her under jævn Selskabelighed mellem de Kommanderende. Kun sendte Raben en Eskadre paa 4 Orlogsskibe øst paa den 30. Juni, til Rekognoscering.

Den engelske Flaade i Østersøen dette Aar var knapt halv saa stærk som den, Admiral Byng havde ført dertil det foregaaende Aar. Medens Byng, i ethvert Fald til at begynde med, havde været villig til at deltage med den danske Flaade i offensive Foretagender mod Sverige, var Norris' Forhold 1718 ganske anderledes. Strax efter sin Ankomst til

[1]) Adm. I. S. $^{3}/_{6}$; „Elefanten"s Journal og Protokol.
[2]) Den ankrede paa Kjøbenhavns Red d. 25. Maj.

Kjøbenhavn havde Admiralen været til Audiens hos Kongen, der udtalte Ønsket om at faa meddelt, hvad Instruktion Admiralen havde. Norris erklærede, at han skulde forene sig med den danske Flaade og sammen med denne afværge Angreb paa den danske Konges Lande samt forhindre den svenske Karlskrona Flaade i eventuelle Forsøg paa at løbe ud gennem Sundet.

Hans almindelige Instrux var udstedt allerede den 14. April, paa en Tid, da England gennem den gottorpske Diplomat Fabrice d. Y. førte hemmelige Fredsforhandlinger med Sverige. Norris skulde først i Sundet aabne sine egentlige Ordrer, hvis Indhold vilde afhænge af Resultatet af Fabrices Sendelse. Dette Resultat blev ganske negativt; men herom kan Norris næppe have faaet Underretning allerede d. 25. Maj[1]).

I et Par derpaa følgende Konferencer med Gyldenløve og Konsejllet fastholdt Norris sammen med Kong Georgs Ministre sit foran nævnte Standpunkt. Han var ikke bemyndiget til at støtte den danske Flaade i Handelsspærringen mod Sverige, endnu mindre til egentlige Angrebsforetagender mod den svenske Flaade i selve Østersøen[2]).

Dels i disse Konferencer, dels i Brev fra Kong Frederik blev der rettet tre Spørgsmaal til Admiral Norris: Om han var i Stand til, strax at slutte sig til den danske Flaade i Kjøge Bugt; om han i Forening med den danske Flaade vilde bekæmpe den svenske Flaade, hvis denne angreb; om han sammen med den danske Flaade vilde søge og angribe den svenske Flaade, hvis der var Sandsynlighed for Kamp paa lige Vilkaar eller med Fordel? Norris svarede, at han med første gunstige Vind vilde forene sig med den danske Flaade, og at han stedse vilde være rede til fælles Foretagender saavel for at hindre svenske Expeditioner mod dansk Omraade som ogsaa for at angribe Svenskerne, hvor det fælles Vel fordrede dette. Hvad dette sidste angaar, skal det bemærkes, at Norris af sin Regering var instrueret om først og fremmest at afværge svenske Expeditioner mod de engelske Kyster. Norris anbefalede indstændigt, at den danske Flaade blev gjort saa stærk som muligt.

[1]) Chance „The mission of Fabrice to Sweden 1717—18". (The engl. hist. review XXI 1906). Yderligere om Norris' Hverv se samme Forfs. „The northern question in 1718" i samme Bind.

[2]) Prot. cons. $^{27}/_{5}$ og $^{1}/_{6}$. Ifølge Herlitz „England och det svenska Östersjöväldets fall" (Svensk hist. tidskr. XXXI) gjaldt det fremfor alt at hindre Angreb paa de britiske Kyster og at neutralisere Virkningerne af den svenske og den russiske Flaades eventuelle Forening.

Den engelske Flaades Forening med Rabens krævede en særlig Instruktion til Raben under de nye Forhold. Det normale vilde være, at Instruktionen blev udarbejdet af Konsejllet og Admiralitetet, navnlig Generaladmiralen, under Kongens Approbation. Men saaledes gik det ikke denne Gang. Kongen havde sammen med Gabel begivet sig til Fyen for at arbejde paa Indretningen af Ryttergodset dèr. Herfra lod Kongen den 10. Juni Gabel tilskrive Konsejllet, at Raben alt havde faaet Instrux direkte fra Kongen om sammen med Admiral Norris at overlægge alt vedrørende Flaadernes Optræden og herefter iværksætte og udføre efter deres Forgodtbefindende, og saaledes som de to Admiraler skønnede det til det fælles Bedste. Raben behøvede ikke at beholde flere Skibe hos sig, end den engelske Admiral havde, saa at de blev af lige Styrke. De saaledes overtallige Skibe kunde saa repareres og ligge færdige saaledes, at man i Nødsfald i 1—3 Dage kunde faa dem ud[1]).

Dette Brev er mærkeligt. For det første ved den deri udtalte store Kølighed, næsten Ligegyldighed for, om de forenede Flaader foretager sig noget eller ikke, og at Rabens Handlinger gøres afhængige af Tilslutning fra den engelske Admiral. Det er klart, at med en saadan Instrux er Rabens Hænder fuldstændig bunden. Men dernæst er det paafaldende, at Kongen i en dog saa betydningsfuld Sag gaar fuldstændig udenom de herfor særlig kompetente Myndigheder og lader Gabel træde i Stedet for disse.

Det samme Forhold fremtræder i en Ordre, som Kongen samme Dag lod Gabel tilskrive Gehr. Vibe om, hvad der formentlig bør ske med Wismar, naar dettes Fæstningsværker nu snart var fuldstændig sløjfet — en Sag af stor politisk Betydning, da baade Kong Georg, Frederik Wilhelm af Preussen, Hertugen af Mecklenburg og flere var i høj Grad interesseret deri, om end deres Interesser var hverandre stik modstridende[2]). Herom ønsker Kongen dog en Betænkning af Konsejllet.

I det samme Brev lader Kongen Gabel paalægge Konsejllet at meddele Kong Georgs Ministre i Kjøbenhavn, hvad den danske Udsending hos Czaren, Westphalen, nylig har berettet om den Deklaration, som den engelske Minister hos Czaren skal have gjort denne „anlangende den Negotiation, som er mellem England og Sverige — at samme Negotiation var Hans Majestæt aldeles fremmed og ubevidst, som dog vel

[1]) Gehr. Chr. Sehesteds Ark. Søet. vedr. 1700—1719 I.
[2]) Westphalen $^{2}/_{12}$ Maj.

burde, som en alliered med England, derom have nogen Notice, vorforre Hans Majestæt forlangte, gærne herom at have nogen Efterretning".

Videre lader Kongen Gabel udtale, at da det af en Memorial fra Baron Bothmer til Kongen fremgaar, at Bothmer vil følge med Kongen paa dennes nuværende Rejse, „altsaa gaar Hans Maj.s Tanker derhen, at der vilde gøres en Kompliment til alle fremmede Ministre og gøres dem bekendt, saasom Hans Maj. havde ingen Ministre med sig, men hans hele Konsejl var bleven tilbage, og sig ej paa denne korte Rejse med Affaires vilde melere men alt sligt til hans Konsejl henvendte, at da de fremmede Ministre ej havde fornøden at bemøje sig med Rejsen, men gjorde bedst i Kjøbenhavn at forblive indtil Hans Majestæts Tilbagekomst"[1]). Det var Begyndelsen til den Isolation overfor de fremmede Ministre, som Frederik den Fjerde i nogen Tid gennemførte, og som stødte paa den stærkeste Modstand fra de paagaaende og fordringsfulde engelsk-hannoveranske Ministre. I denne Sammenhæng skal anføres, at allerede i Slutningen af det foregaaende Aar havde Kongen set sig nødsaget til at føre Besværing ved det engelske Hof over Lord Polwarth, der ikke vilde rette sig efter de af Kongen givne Bestemmelser for de udenlandske Repræsentanters Forhandlinger med Kongen personlig og Konsejllet[2]).

De to Breve viser, i hvilken Grad Kongen var under Paavirkning af Gabel, der fra sin egentlige Stilling som Referent af de militære Sager var rykket op til at blive Kongens nærmeste Raadgiver paa det udenrigspolitiske Omraade. Sandsynligheden taler for, at han nu benyttede Lejligheden til at paavirke Kongen til det mærkelige Skridt at affordre en Række høje Embedsmænd m. fl. Udtalelser angaaende den politiske Stilling, den saakaldte „Store Votering", og samtidig til at drive paa nær Tilslutning til England — bort fra Rusland.

[1]) Gehr. Chr. Sehest. Ark. Søet. vedr. I.

[2]) Se bl. a. Kons. Rel. $^{18}/_{6}$, $^{25}/_{6}$ og $^{9}/_{7}$ 1718; Söhlenthal $^{1}/_{2}$ og $^{4}/_{2}$ 1718.

17. Forhandlingerne paa Aalandsøerne mellem Sverige og Rusland. Fortsatte Forhandlinger i Kjøbenhavn med de engelske Ministre.

Omtrent samtidig med at Karlskronaflaaden under Wachtmeister og den danske Flaade under Raben lagde ud, gik den russiske Orlogsflaade og Galejflaade i Søen, og ved samme Tid aabnedes Underhandlingerne mellem Görtz og to Befuldmægtigede fra Czaren paa den lille Ø Løvø i Aalandsgruppen som Fortsættelse af de forlængst mellem Görtz og Czarens Ministre førte. De fulgtes overalt i Evropa og ikke mindst i Danmark-Norge med den mest spændte Opmærksomhed.

Allerede i Januar havde Czaren, der var meget utaalmodig efter at faa Forhandlingerne aabnet, givet sine Underhandlere Instruktion, medens Görtz af Beregning trak Tiden ud. De fremmede Ministre hos Czaren skulde holdes underrettet — men blev, den preussiske undtagen, naturligvis ikke — og Czaren lod udtale, at han ikke vilde indgaa paa nogen Overenskomst med Sverige, uden at hans Allierede medoptoges deri. Umiddelbart før Czarens Forhandlere afrejste til Løvø, modtog de yderligere Instruktioner[1]).

I Tidsrummet mellem de to Instruktioner havde Czarens Stemning overfor Kong Frederik forandret sig meget men til Ugunst for Kongen, thi dels var denne jo ikke gaaet ind paa Czarens Operationsplan for 1718[2]), dels havde han afvist Giftermaalsforslaget. De sidst udfærdigede Instruktioner gik for Czarens eget Vedkommende ud paa, at han vilde beholde samtlige sine Erobringer med Undtagelse af Finland. Hvis Kong Karl gik ind herpaa, vilde Czaren skaffe Sverige Erstatning, „Ækvivalenter", paa anden Maade. Hvori disse Erstatninger skulde bestaa, udtaltes vel ikke bestemt, men i ethvert Fald skulde Kong Frederik Wilhelm og Kong August medoptages i Freden. Hvad Kong Georg angik, fik Underhandlerne friere Hænder: Ham behøvede de ikke at tage Hensyn til. Men Frederik den Fjerde skulde tilbagegive alt, hvad han havde erobret af svensk Omraade, altsaa det i Felttogene 1715—16 i Nordtyskland tilkæmpede. Og da Czaren ikke traktatmæssigt havde bunden sig overfor Kong Frederik m. H. t. de

[1]) Holm 598 ff., Hartman II S. 1 ff.
[2]) Smlgn. S. 184.

gottorpske Landskaber, skulde Kong Karl have frie Hænder overfor disse. Direkte Hjælp hertil vilde Czaren dog ikke yde Kong Karl.

Forhandlingerne skred yderst trægt frem de første Uger. Russerne trængte paa at faa Gang i Sagerne, men for Görtz drejede det sig om at trække Tiden ud, at undvige bindende Aftaler, Afgørelser. Han vidste kun altfor godt, at hans Herre aldrig vilde gaa ind paa Czarens Betingelser, selv om disse blev mildnet noget, og anvendte al sin Kløgt paa alligevel at holde Russerne hen, indtil Kong Karl var saa vidt fremme med sine Forberedelser, at han pludselig kunde falde over Norge, uden at Russerne p. G. a. den sene Aarstid kunde gribe ind. Gentagne Gange rejste Görtz tilbage til Sverige, dels for at trække Tiden ud, dels for at forhandle med Kong Karls Kansler, Müllern. Under et af disse Besøg, den 15. Juni, meddelte han Müllern, at hvis Kong Karl vilde afstaa Østersøprovinserne og en Del af Karelien til Czaren, vilde denne med væbnet Magt hjælpe Kong Karl til at erobre Norge og Sveriges tyske Provinser samt medvirke til, at Hertugen af Gottorp genindsattes i Besiddelsen af sine Lande[1]).

Men saa vidt var det ikke kommen endnu, og Görtz' Meddelelse indeholdt kun en ringe Kærne af Sandhed. Netop i de samme Dage instruerede Czaren sin Hovedforhandler, Ostermann, om, at denne paa enhver Maade skulde søge at undgaa at komme ind paa eventuelle Forslag af Görtz om aktiv russisk Medvirken mod Danmark-Norge. Skulde Görtz trænge stærkt paa i saa Henseende, skulde Ostermann hævde, at russisk Hjælp mod Kong Georg[2]) var eet, mod Danmark-Norge noget helt andet; thi Kong Frederiks Forhold overfor Czaren kunde ikke tilnærmelsesvis sammenlignes med Kong Georgs Fjendskab. Selv om Czaren ofte havde set sig tilbagestødt af Kong Frederik, kunde han umulig bryde Tro og Love overfor sin danske Forbundsfælle. Om end Gørtz skulde stille sin Fordring som uomgængelig, skulde Ostermann modsætte sig længst muligt og kun i yderste Nødsfald gaa ind paa, at Czaren vilde holde sig passiv. Ja selv en saadan velvillig Nevtralitet fra Ruslands Side maatte ikke udtrykkelig nævnes i Fredstraktaten men burde affattes i almindelige Vendinger — som f. Ex. at Czaren ikke vilde hindre den svenske Konge i at skaffe sig Godtgørelse paa anden Maade for Aftrædelserne af Lande til Czaren. Og selv i denne ubestemte Form skulde det danske Spørgsmaal ikke

[1]) Holm 598 f.; Hartman II 141.

[2]) Til Tilbageerobringen af Bremen-Verden, der af Danmark var afstaaet, solgt til Kong Georg.

berøres i selve Traktaten men indsættes i en hemmelig Separatartikel.

Den 23. Juli foreviste Görtz Ostermann et Traktatudkast. Ifølge dettes Pkt. 5 skulde Danmark-Norge alene yde Sverige Erstatning for, hvad Sverige maatte afstaa af Land. Hertil skulde Rusland yde direkte Medhjælp. 1719 om Foraaret skulde Kong Karl med 40.000 Md. sætte over til Pommern, støttet af en russisk Flaadeafdeling og russiske Transportskibe, og her overtage 20.000 Md. russiske Tropper. Med den samlede Styrke skulde saa Kong Karl gennem Holsten trænge op i Jylland og gennemtvinge sin Villie — ja endog Bornholm skulde afstaas til Sverige.

Disse Forslag gik altsaa langt udover, hvad Czaren vilde gaa ind paa, hvorfor Ostermann foreløbig henskød sig under, at han først maatte indhente nye Instruktioner hos sin Herre.

Czaren havde indtil da holdt fast ved, hvad han vedrørende Danmark-Norge havde udtalt i sine Instruktioner til Forhandlerne; men ved denne Tid foregik der atter og yderligere en Forværring af Czarens Stemning overfor Kong Frederik.

Kongens diplomatiske Repræsentant hos Czaren, Etatsraad Westphalen, passede godt til de særlige russiske Forhold. Han var vel stærkt russisk paavirket, men han var samtidig glødende dansk Patriot; var dristig og paagaaende og lod sig ikke skræmme af Czarens og dennes diplomatiske Raadgiveres ofte voldsomme Sprog, som han jævnlig betalte tilbage med samme Mønt. Iøvrigt var han personlig ganske velset hos Czaren. Trods de store Vanskeligheder vidste han at skaffe sig mange gode Oplysninger om Forhandlingerne paa Løvø, og i sine Depecher søgte han Gang paa Gang at berolige Stemningerne i Kjøbenhavn m. H. t. Fredsforhandlingerne: Disse vilde ikke føre til positive Resultater. Samtidig opfordrede han stadig og indtrængende Regeringen i Kjøbenhavn til at holde fast ved, slutte sig nærmere til Czaren.

I Kjøbenhavn turde man imidlertid ikke ret fæste Lid til Westphalens Forsikringer; man saa meget mørkt paa Forholdene, og Kong Georgs Repræsentanter i Kjøbenhavn gjorde alt, hvad de kunde, for at drage Kong Frederik og hans Raadgivere bort fra Czaren, over til nær Tilslutning til Kong Georg, hvad der ogsaa mere og mere lykkedes for dem.

Dette kunde naturligvis ikke forblive skjult for de russiske Diplomater, der holdt Czaren nøje underrettet om Forholdene i Kjøbenhavn. Da Czaren længtes efter Fred paa for ham gunstige Vilkaar, er

det forstaaeligt, at han nu lod sin Bundsforvandt, Kong Frederik, i Stikken og overlod til Kong Karl at tage sin Erstatning, hvor denne vilde: i Norge. I Begyndelsen af August udtalte Czaren dog, at det af mange og tungt vejende Grunde var ham umuligt at føre Vaaben mod Kongen af Danmark, og denne Beslutning fastholdt han under de paafølgende Forhandlinger indtil disses Afslutning. Han fastholdt yderligere, at Erstatningen kun maatte tages i Norge og ønskede præciseret, hvor omfattende denne Erstatning skulde være. Hvad Kong Georg derimod angik, var han villig til at hjælpe Sverige med Vaabenmagt[1]).

Den 26. August, i Eda Skanse, lod Kong Karl udfærdige Resolution om de Betingelser, hvorunder han vilde slutte Fred med Czaren. Disse Betingelser var af en saadan Art, at Fortsættelse af Forhandlingerne maatte blive fuldstændig frugtesløse; men Kong Karl beordrede desuagtet Görtz til at fortsætte disse for at skaffe Tid til, uforstyrret af Rusland at gennemføre Felttoget mod Norge[2]).

Medens den forenede dansk-engelske Flaade roligt laa i Kjøge Bugt, aflagde den engelske Minister Polwarth jævnlig Besøg hos Admiral Norris og forhandlede ivrigt med denne. Det vil erindres, at det var under Norris' Anførsel, at en engelsk Flaade skulde have deltaget i Landgangen i Skaane, og det var ogsaa ham, der, 1719, efter at Kong Georg havde sluttet Særfred med Sverige, opfordrede den danske Regering til, at en forenet dansk-engelsk-svensk Flaade skulde opsøge og ødelægge Czarens Flaade, skønt Danmark-Norge var paa Krigsfod med Sverige og i Forbund med Czaren[3]). Noget i samme Retning men mod

[1]) Hartman III 84.

[2]) Dette Resumé af Aalandsforhandlingerne er hovedsagelig bygget paa Hartmans store og indgaaende Arbejde „Ålandska kongressen ...". Særlig betydningsfuld er Hartmans Paavisning af, at det Traktatudkast, som man hidtil har tillagt Görtz og Ostermann i Forening (Holm 599) og som i August blev godkendt af Czaren, alene er Görtz' Værk. Det er Görtz, der fremsætter Planen om, at Norge-Danmark skulde være Ofret for Freden mellem Sverige og Rusland. Professor Edv. Holm gør i sin her jævnlig citerede Afhandling (S. 602 Anm.) selv opmærksom paa, at paa dette for Norge-Danmark saa vigtige Punkt er svenske og russiske Historikere af forskellig Opfattelse. — Man kan herefter sige, at Czar Peter overlod den dansk-norske Stat til dens Skæbne — men ikke, at han „for sit Vedkommende dømte" den „til Opløsning" (Holm S. 600).

[3]) Smlgn. S. 13.

en forenet russisk-svensk Flaade har Englænderne haft isinde allerede i 1718 under Forhandlingerne paa Aalandsøerne, efter at de hemmelige Forhandlinger mellem Kong Georg og Sverige var strandet; thi saa tidlig som den 1. Juli indfandt Polwarth sig i Konsejllet og forestillede „diskursive", uden dertil at have Ordre fra sit Hof, at alle Efterretninger gik ud paa, at Czaren alt havde sluttet Særfred med Sverige. Man kunde nu ikke vide, hvad Rusland-Sverige havde sluttet m. H. t. de Nordiske Allierede, særlig Kong Frederik og Kong Georg; men det var muligt, at Czarens Flaade, der skulde tælle 30 Orlogsskibe, vilde forene sig med den svenske. Polwarth ønskede derfor gærne at faa en Resolution af Kong Frederik paa, hvad de forenede Flaader i Kjøge Bugt skulde foretage sig: Om de skulde søge at hindre Foreningen mellem den russiske og den svenske Flaade eller blive roligt, hvor de var. Det var nødvendigt at træffe en Bestemmelse herom og saa lade de to Admiraler handle.

Kong Frederik var stadig fraværende fra Kjøbenhavn. Herrerne i Konsejllet — det var Sehested og J. G. Holstein — svarede, ligeledes „diskursive", at de ikke vidste noget om, at Særfred allerede var sluttet; men derimod havde man fra Czarhoffet Oplysning om, at Kong Georg søgte Særfred med Sverige[1]). De to Gehejmeraader bad imidlertid strax Kongen om Forholdsordre for at kunne svare, naar ny Opfordring kom fra den engelske Minister. Sehested, der som Chef for Tyske Kancelli var den egentlige Udenrigsminister og mentes at være nærmest russervenlig, medens Holstein holdt paa England, tilføjede for sit Vedkommende, at da Kong Georg og Czaren gensidig beskyldte hinanden for at søge Særfred, og man ikke kunde faa noget bestemt at vide herom, vilde det være betænkeligt at skride til aabenbare Modforholdsregler mod Czaren, hvorved denne kunde drives til Skridt, som han maaske ikke oprindelig havde tænkt paa.

I den samme Konference havde Polwarth meddelt, at Admiral Norris var utilfreds med, at to af Rabens tolv Orlogsskibe var sendt til Kjøbenhavn, og henstillede, at de blev erstattet af andre. En Uge senere maatte Konsejllet beklage sig til Kongen over, at Raben, mod Skik og Brug, ikke havde sendt dem nogen Relation siden Kongens Afrejse, skønt det dog var Konsejllet, der under Kongens Fraværelse bestred de almindelige Regeringsforretninger. Det var sandsynligvis ogsaa her Gabel, der vilde gøre Konsejllet overflødigt.

Kongens Svar paa Polwarths Henstilling gik kortelig ud paa, at han

[1]) Smlgn. S. 235.

ikke skønnede, at en svensk-russisk Fred var nær forestaaende men tværtimod vilde støde paa store Vanskeligheder. Kongen kunde umuligt indlade sig paa at lade Rabens Eskadre fjærne sig fra de danske Kyster. Kongen haabede, at Admiral Norris vilde forblive og støtte Admiral Raben[1]).

Men Forholdene skiftede hurtigt. Et Par Uger senere mente Polwarth noget helt andet og meddelte Konsejllet som en Slags Svar paa Kongens Henstilling om Støtte af den engelske Flaade, at han var sikker paa, at hans Herre vel ikke vilde lade den danske Flaade i Stikken, hvis Sverige og Rusland, mod Forventning, sluttede sig sammen; men rette noget Angreb paa deres Flaader kunde han ikke. Den kombinerede dansk-engelske Flaade burde blive liggende i Kjøge Bugt og ikke løbe ud i Østersøen for at „hævde Overlegenheden dèr"[2]).

Det er iøvrigt vanskeligt at se, hvorledes den kombinerede Flaade med en Styrke paa 20 Orlogsskibe skulde kunne „hævde Overlegenheden", da den russiske Flaade alene var stærkere i Antallet af Skibe og næppe væsentlig ringere i Kampværd end den dansk-engelske — for ikke at tale om den svenske Flaade, som stadig indgød Respekt.

Men Forholdene ændredes betydeligt, da Norris i Juli blev forstærket hjemmefra med tre Orlogsskibe, samtidig med at det var lykkedes den engelske Regering at formaa Generalstaterne til Samarbejde i Østersøen. Generalstaterne lovede at sende en Eskadre til eventuel Deltagelse i Angreb paa den russiske Flaade, hvis Forhandlingerne paa Aalandsøerne førte til Fred og Forbund mellem Sverige og Rusland. Den hollandske Eskadre, 9 Orlogsskibe fulgt af en talrig Koffardiflaade, indtraf i Kjøge Bugt samtidig med de tre engelske Orlogsskibe. Den engelske og den hollandske Admiral enedes strax om, at den hollandske Eskadre og de tre engelske Skibe skulde konvojere de hollandske og engelske Koffardiflaader mod øst, medens Norris skulde søge at formaa Admiral Raben til at gøre sig Følgeskab til Bornholm for at observere Karlskrona Flaaden.

Raben var vel strax villig til at følge med Norris, men dennes Ønsker gik endnu videre, og han søgte at formaa Kong Frederik til at lade Raben deltage i eventuelle Foretagender mod den russiske Flaade. Kongen afslog dog at træffe afgørende Bestemmelse, og da Admiral Raben pressede paa Kongen direkte for at faa Resolution paa, hvorledes han skulde forholde sig, hvis den russiske Flaade forenede sig med

[1]) Orig. kgl. Ordr. t. Kons. (dat. Clausholm) $^{9}/_{7}$; Kons. Rel. $^{2}/_{7}$ og $^{9}/_{7}$
[2]) Kons. Rel. $^{18}/_{7}$.

den svenske, nægtede Kongen kort men bestemt at drøfte dette Spørgsmaal[1]).

Ved Midten af Juli lettede de forenede dansk-engelske Flaader og fulgtes ad mod øst, og i de følgende Maaneder dels krydsede, dels laa de for Anker i Farvandene omkring Bornholm. De havde stadig Krydsere ude, og et Par Gange var Hovedstyrken inde ved Karlskrona, hvor Fjenden forholdt sig ganske passiv. Den 12. Oktober skiltes de to Flaader midlertidig fra hinanden under udsøgte Høflighedsbeviser. Den engelske Flaade forblev ved Bornholm, formentlig af Hensyn til de engelske Koffardiskibe i Østersøen; den danske vendte tilbage til Kjøge Bugt, hvor den ankrede den 13. Oktober. Men allerede den 17. Oktober sluttede den engelske Flaade sig igen til den danske i Kjøge Bugt, fulgt af Hovedmassen af de engelske og hollandske Koffardiskibe. Den 23. Oktober gik de to Flaader samlet nord paa og ankrede ved „Trekroner", hvor ogsaa den hollandske Eskadre indfandt sig.

Den 2. November lettede den engelske Admiral og sejlede hjem. Den hollandske Eskadre var alt i Forvejen i flere Hold sammen med Koffardiskibene afgaaet. I Løbet af November blev Størstedelen af Rabens Besætninger dels sat i Land, dels ført over paa de Orlogsskibe, der laa i Reserve paa Reden. Soldatesken, de sjællandske Landregimenter, blev sendt hjem i Lægene. Orlogsskibene blev lagt indenfor Bommen, men holdtes dog i en saadan Stand, at de om fornødent hurtigt kunde gaa i Søen igen. En lille Eskadre af Skibe, der om Sommeren havde været i Nordsøen og nu var bleven efterset og repareret, beordredes at afgaa til Christiansø, hvor den skulde forblive Vinteren over[2]).

Togtet 1718 var endt for Flaadens Vedkommende, og dens Personale begyndte paa Vinterhvilen. Men oppe i Norge saa det anderledes ud. For omtrent to Maaneder siden var Armfelts Korps falden ind i det Nordenfjældske og havde kastet Forsvarerne ind i Trondhjem, og netop i de Dage, da Flaaden gik til Vinterhvile i Kjøbenhavn, skrev Rosenpalm oppe fra Frederiksstad: „Nu er Diævelen løs; Svecus er kommen ind ved Frederikshald . . . !"

[1]) Expd. $^{12}/_{8}$ Nr. 1182. Da havde Admiral Norris faaet Ordre af sin Regering til eventuelt at angribe den russiske Flaade.

[2]) Expd. $^{8}/_{10}$ og $^{26}/_{10}$; „Elefanten"s Journal.

Medens de to Admiraler, Raben og Norris, i Juli—Oktober plejede Venskabelighed paa Kryds og under Stilleliggen, havde Konsejllet i Kjøbenhavn ført stadige, skarpe Forhandlinger med Kong Georgs to Ministre dèr. Disse fortsatte deres Anstrængelser for at drive Kong Frederik til at slutte sig snævert til Kong Georg og dennes antirussiske Politik, og for at udvirke Ordre til Raben om at følge Admiral Norris, hvor denne maatte ønske at gaa hen. Kong Frederik og hans Raadgivere søgte vedblivende at undgaa afgørende Skridt i den ene eller den anden Retning, saalænge Aalandsforhandlingerne ikke havde viist bestemte, tydelige Resultater, og stillede sig afventende og, med Støtte i Westphalens Rapporter, tvivlende overfor de Efterretninger, som baade de engelske Ministre i Kjøbenhavn og de i London havde at meddele om, at Sverige og Rusland var bleven fuldstændig enige.

Kong Frederik havde dog forsaavidt føjet sig efter Englænderne, som han jo havde tilladt Raben at gaa med Norris øst paa og forblive hos ham; men han lod de engelske Ministre vide, at han forbeholdt sig at kalde Raben tilbage til Kjøge Bugt eller Dragør, for at have ham ved Haanden, hvis det skulde blive nødvendigt at forstærke Eskadren i Kattegat. En saadan Hjemkaldelse, til at ankre op ved Dragør, var iøvrigt bleven befalet midt i August, medens Flaaderne laa ved Bornholm, men Norris havde overtalt Raben til at udsætte sin Afsejling, indtil der var indhentet yderligere Ordrer fra Kjøbenhavn[1]).

I den af Admiral Norris givne Anledning havde Lord Polwarth i sin Konges Navn henvendt sig til Kong Frederik og indtrængende anmodet om, at Admiral Raben maatte faa Ordre til at forblive sammen med Norris, da det gjaldt om at forhindre Karlskrona Flaaden i at komme ud. Men omtrent samtidig havde Baron Bothmer givet Kongen „paalidelige" Efterretninger om nær forestaaende svenske Foretagender mod Norge, og ogsaa fra anden Side havde Kongen faaet Underretning om, at Svenskerne endnu i denne Maaned [September] med stor Magt vilde angribe Norge til Lands og til Vands og ventede stort Resultat deraf. Kongen beordrede Konsejllet[2]), at dette skulde gøre de engelske Ministre klar paa, at under saadanne Forhold var Kongen nødt til at trække Rabens Flaade tilbage for at kunne detachere deraf til Norges Forsvar, der laa Kongen saa stærkt paa Sinde. Hvor

[1]) Chance anf. Skrift S. 480.

[2]) Orig. kgl. Ordrer til Konsejllet $^{5}/_{9}$ (fra Nykjøbing paa Falster), med vedlagt Beretning fra Söhlenthal i London om de Svenskes store Forberedelser til Angreb paa Norge.

gærne Kongen end vilde bevare den gode Forstaaelse med Kong Georg, kunde han ikke efterkomme Polwarths Henstilling. De engelske Ministre maatte kunne indse, hvor skadeligt det vilde være ogsaa for England, om Svenskerne blev Herre i Norge. Kongen kunde dog gaa ind paa at lade Rabens Flaade blive i Østersøen, hvis Englænderne strax vilde hjælpe med en klækkelig Pengesum til Udrustning af en særlig Eskadre til Norge.

I de derpaa følgende Konferencer med de engelske Ministre udviklede Konsejllet det i den kongelige Ordre fremsatte og benyttede samtidig Lejligheden til at trænge ind paa Englænderne for at faa utvetydige, bindende Aftaler om, hvad Kong Georg vilde yde nu eller ved kommende Fredsforhandlinger, hvis Kong Frederik fulgte Opfordringerne om helt at slutte sig til England alene. Englænderne gav imidlertid kun svævende, ubestemte Svar og vedblev at modsætte sig, at Rabens Flaade blev trukken tilbage til Sjælland[1]). Og som nævnt føjede man dem forsaavidt, at Raben forblev sammen med den engelske Eskadre til hen i Oktober — formentlig indtil der var indløben Efterretninger om Fjendens Indfald i det Nordenfjældske.

Hvorvidt Bestemmelsen i August om at trække Rabens Eskadre tilbage var andet end et Paaskud for i et givet Øjeblik at kunne undgaa Faren for Komplikationer med Czaren faar staa hen; thi Englænderne havde Ret, naar de hævdede, at Rosenpalms Styrke i Norge var tilstrækkelig overfor de svenske Søstridskræfter i Kattegat.

Ligesom det var sket i Juli, havde Gabel ogsaa i September grebet direkte ind i Forhandlingerne mellem Konsejllet og de engelske Ministre. Kongen og Gabel befandt sig stadig paa Omrejser i Provinserne[2]), jævnlig ledsaget af Gehr. Vibe. Emnet for, Aarsagen til Gabels Indgriben var det samme som ved Konsejllets Forhandlinger: Englændernes Pres for at holde Raben ude i Østersøen og Forholdene i Norge, og Gabel stod paa samme Standpunkt som Konsejllet og hævdede dette overfor Hannoveraneren Generalltn. Bothmer med sømandsmæssig Friskhed og Utvetydighed: Han stolede for lidt, skrev han, paa Englænderne, til at han skulde fraraade Kongen at trække Flaaden tilbage

[1]) Chance anf. Skr. S. 479 f.

[2]) Det kunde se ud, som om Optøjerne af Holmens Folk i Januar har givet Kongen Afsmag for at opholde sig i Kjøbenhavn. Inden han endelig vendte tilbage dertil, var der udstedt en skarp Ordre til Rentekammeret om uvægerlig i Fremtiden at udbetale en bestemt Sum maanedlig til Holmens Folk, „at Folket ej af Nød og Hunger skulde krepere". (Expd. $^{3}/_{9}$ Nr. 1317).

til Kjøbenhavn for at have den til Raadighed for den norske Krigsskueplads, hvis det skulde blive nødvendigt. Iøvrigt vil han se Tiden an. Han personlig har altfor lidt „Esprit" til at kunne forstaa, at Englænderne og Hollænderne saa taalmodig har funden sig i alt det, Kong Karl har budt dem med sit Kaperreglement.

I en Svarskrivelse haler Bothmer iland, hvad Norge angaar. Han tvivler ikke om, at Kongen med sin talrige og brave Hær, den let forsvarlige Grænse, Flaaden og Flotillen, nok skal vide at hævde Norge. Men han kan ikke fatte, at Gabel kan indgive Kongen et saa farligt Raad som dette at trække sin Flaade fra Østersøen til Kjøbenhavn og aabne Vejen for den stærke Karlskrona Flaade. Heri er han, Bothmer, ganske enig med Polwarth i dennes Remonstrationer. Iøvrigt mener Bothmer, at England de tre Aar 1716, 1717 og 1718 har ydet Kong Frederik god Hjælp paa Søen.

I et voluminøst Aktstykke besvarede Gabel strax efter Bothmers Skrivelse. Her skal kun nævnes, at Gabel aldeles ikke lægger Skjul paa, at han ikke stoler paa den engelske Flaadehjælp, hvis det skulde komme til virkelige Krigshandlinger, og fremdrager et Tilfælde „engang[1]) jeg havde Kommandoen over en Eskadre, hvori der var sex engelske Orlogsskibe". Hans Krydsere havde bragt Efterretning om, at den svenske Flaade paa 15 Orlogsskibe befandt sig ved Ystad; han blev „henrykt herover og holdt Krigsraad, hvor Englænderne viste den samme Glæde. Men to Timer efter Midnat lod den engelske Kommandør mig sige den Kompliment, at han havde modtaget en Expres om at afrejse øjeblikkelig".

Gabel fremhæver med Rette Frederik den Fjerdes Ærlighed overfor sine Allierede i stærk Modsætning til disses Forhold overfor ham. Vi veed god Besked med Czarens Forhandlinger paa Aaland, skriver han; men vi veed ogsaa om den engelske Fregat, „der om Vinteren krydsede frem og tilbage mellem „Nystad" [Neustadt] og Sverige, ligesom ogsaa om Mons. Dückers Ambassade"[2]).

Man kan indvende en Del mod Gabels Indtrængen paa Konsejllets Omraade, men man maa erkende, at han resolut greb om Brændenæl-

[1]) Det maa have været 1716 om Efteraaret.

[2]) Gabel hentyder til de hemmelige Underhandlinger i 1717 mellem England og Sverige. En engelsk Fregat skulde holdes parat til at overføre den gottorpske Diplomat Fabrice d. Y. fra Neustadt til Ystad. Holm 610, 617 ff. I Overkrigssekretærens Koncepter 1718 findes et Læg diplomatiske Koncepter med Indlæg.

derne og ikke skyede at sige sin Mening. Efter saadanne Udtalelser om engelsk Politik er det dog uforklarligt, at Gabel ganske i de samme Dage var i højeste Grad interesseret i og paavirkede Kongen til at opgive Samarbejdet med Rusland og slutte sig nær til Kong Georg.

Medens de to Flaader i Slutningen af Oktober laa ved Kjøbenhavn, afholdtes en afsluttende Konference med Englænderne. Heri var, foruden Konsejllets Medlemmer, tilstede Raben og Gabel, Admiral Norris og Kong Georgs to Repræsentanter, Bothmer og Polwarth. Gehr. Sehested skulde paa Kongens Vegne spørge Englænderne, hvad der skulde ske med Flaaderne fra nu af, og indtil Frosten indfaldt, men navnlig om Admiral Norris vilde forblive Vinteren over ved Kjøbenhavn, for strax at være parat, saasnart Isen var borte. Sædvanlig løb den svenske Flaade ud tidligere end den danske, og før Englænderne plejede at indfinde sig i Østersøen.

Norris svarede, at han ifølge sin Ordre havde holdt sig sammen med den danske Flaade, indtil det haarde Vejr og den sene Aarstid havde tvungen denne til at gaa tilbage. Han havde ingen Ordre til at efterlade Orlogsskibe her for Vinteren, og saasnart han havde sin Flaade samlet, maatte han sejle hjem. Han foreslog, at nogle lette Fregatter af den danske Flaade skulde ligge Vinteren over ved Christiansø for at iagttage Karlskrona og Kalmar og hurtig melde, hvis der foregik noget særdeles.

Hermed sluttede de egentlige Flaadeforhandlinger. Men de to engelske Ministre benyttede Lejligheden til i skarpe Udtryk at paatale de danske [norske] Kaperes Fremfærd mod engelske Koffardiskibe. Konsejllet lovede at forebringe Kongen dette og stillede i Udsigt, at man i den Henseende vilde gøre alt for at tilfredsstille Kong Georg[1]).

---

18. „Den store Votering" om de politiske og militære Forhold.

I August foretog Kongen, vistnok paa Foranledning af Gabel, det ejendommelige Skridt at paalægge 28 af Statens højeste Embedsmænd i Ind- og Udland — dog ingen i Norge — at udtale sig om, hvilke

[1]) Prot. Confer. $^{23}/_{10}$; Chance anf. Skr. 482 f.

Skridt til fortsat Krig eller til Fredsforhandlinger samt Valg af Allierede, de skønnede at kunne tilraade Kongen under de foreliggende yderst vanskelige Forhold[1]).

Som Resumée kan siges, at langt de fleste raadede til at søge fast Alliance med England, der vedblivende burde opfordres til at sende en Flaadeafdeling til de dansk-norske Farvande samt yde en anseelig Pengehjælp, navnlig til yderligere Forstærkning af det dansk-norske Søforsvar, og sammen med hvem Krigen skulde fortsættes indtil en gunstig Afslutning.

Flertallet holdt ogsaa for, at Hertugen af Gottorp skulde afstaa sin Del af Slesvig, muligvis ogsaa af Holsten, og have Godtgørelse derfor andensteds. Sverige skulde give Afkald paa Toldfriheden i Øresund.

Et betydeligt Antal holdt for, at Vigen og Bahus Len skulde tilbagegives til Norge.

En Del opstillede yderligere og meget vidtgaaende Fordringer. Mange fremhævede, at Fred vel var i allerhøjeste Grad ønskelig og nødvendig; men kunde denne ikke opnaas paa antagelige Betingelser, maatte Krigsføringen genoptages og fremmes med Kraft efter den lange Venten i Uvirksomhed.

Kongen — og Gabel — var stemt for at følge Flertallets Forslag om Alliance med Kong Georg, og den udmærkede Kender af vor ældre Udenrigspolitik, Professor Edv. Holm, har fuldstændig godkendt dette Valg. Hertil er dog at bemærke, at Flertallet af de „Voterende" kun havde ringe Kendskab til den ydre Politik, hvad de ogsaa selv fremhæver, og at det var almindelig bekendt, at Czaren paa den Tid førte Fredsunderhandlinger med Sverige, medens derimod Kong Georgs Fredsforhandlinger var ukendt for de allerfleste.

Stiller man Spørgsmaalet saaledes op: Skal Danmark-Norge vælge Tilslutning til den af de to Stormagter, der for al Fremtid, saavidt Mennesker kan dømme, vil forblive en Modstander, en naturlig Fjende af Sverige, eller skal man foretrække den, der vel for Øjeblikket og for en mindre væsenlig Del (Kong Georgs tyske Lande) staar fjendtlig overfor Sverige, men hvis langt betydningsfuldere Del (Storbritannien) er venligt stemt overfor Sverige og ikke vel kan tænkes, i en overskuelig Fremtid at blive en alvorlig Fjende af dette Land? Med andre Ord: Skal man vælge at slutte sig til en Modstander, en Fjende af Sverige, eller skal man foretrække en Ven af dette Land? Rusland

[1]) Foruden til Samlingen „Betænkn. ang. den polit. Situation 1718" (Rigsark.) henvises til Holm 622 f. og samme Historikers Afhandl. i H. T. 6 V 295 ff.

vilde i Fremtiden forblive interesseret i et svagt Sverige, medens England ved sit Modsætningsforhold til Rusland vilde være interesseret i et stærkere Sverige.

Hvad angaar Trofasthed overfor Allierede, Paalidelighed m. H. t. indgaaede Traktater, politisk Ærlighed, havde ingen af de to Magter væsenlige Fortrin for den anden, og i ethvert Fald kom Czaren i disse Henseender ikke tilkort overfor Kong Georg og de engelske Politikere. Det maa erkendes, at under de daværende Forhold, et dansk-norsk, norsk-dansk Monarki var Herredømmet i Kattegat af meget væsenlig Betydning for det samlede Monarki. Hertil kommer, at man i hin Tid ligesom senere tillagde en Flaade, en overvejende Sømagt, en større direkte Betydning, end Kendsgærninger retfærdiggjorde (retfærdiggør).

Af Militære har foruden Gabel Generalerne Scholten og Dewitz, Generaladm. Gyldenløve og Adm. Sehested afgivet Udtalelser, og til Militære kan ogsaa henregnes Hærens Overgeneral 1709—10, senere Overjægermester m. m. C. D. Reventlow. Af disses Voteringer skal anføres nogle Bemærkninger.

Scholten udtaler sig kun kort. Han tillægger en kraftig dansk-norsk Flaade stor Betydning p. G. a. de særlige dansk-norske Forhold. Kun hvis man faar Troppehjælp fra Preussen og Hannover, Flaadehjælp fra England, samtidig med at Czaren angriber Sverige fra øst, er der Udsigter for et afgørende Felttog ind i Sverige. Et Angreb fra Norge med den dansk-norske Hær alene er udsigtsløst.

Dewitz' Udtalelse er ogsaa meget kortfattet og har tidligere været berørt i anden Forbindelse[1]). Han var Medlem af Konsejllet, hvad Scholten ikke var. Han var kendt som skarp Modstander af Czaren, men havde alligevel — formentlig p. G. a. Sygdom — ikke deltaget i Forhandlingerne med Englænderne i denne Sommer. Han fremhæver stærkt, at han indtrængende har raadet Kongen til at vælge Parti: En daarlig Beslutning er bedre end slet ingen. Forholdene er nu saaledes, at Kongen ikke længere kan se til men maa erklære sig for den ene eller den anden af de Allierede og handle.

Reventlow er derimod, som sædvanlig, overordenlig vidtløftig, men fremsætter dog adskillige interessante Udtalelser. Kongen har et stærkt Rytteri, et godt Infanteri og en temmelig stærk Flaade og kan altsaa lægge et betydningsfuldt Lod i Vægtskaalen. Han bør dog ubetinget undgaa at sætte Hæren ind paa et Hovedslag. Ganske vist raader Gud

[1]) S. 17.

for Sejren, og han haaber, at hans Profeti fra før Helsingborg Slaget ikke igen skal gaa i Opfyldelse. Kongen underholder et altfor talrigt Rytteri, som han ikke har Brug for, som han i Krigstid ikke kan underholde gennem Rekvisitioner [i fjendtligt Land] og ikke opretholde i Fredstid. Kongen har nu yderligere oprettet tre Dragonregimenter, som ikke kan naa at blive brugbare i denne Krig og bliver unyttige. Hæren bør reduceres til, hvad Landet kan underholde.

Gyldenløve udtrykker sig kort. Da denne Krig begyndte, havde Kongen 34—35 Linieskibe i Søen paa een Gang. Nu er Antallet meget formindsket; og de, der haves, bliver ringere for hver Dag. Han frygter for, at Hæren i Norge er forplejet saa daarligt, at man ikke kan stole paa den. Kongen maa gøre sit muligste for at opretholde en god Stemning i det norske Folk, „paadet man kan være vis paa, at det vil kontinuere udi den Troskab og Nidkærhed, som det altid har ladet se for sin Konge og udi den lykkelige naturelle Aversion, som dennem er saasom medfødt mod Sverige".

Admiral Sehested ser ualmindelig klart paa de politiske Forhold, og i Overensstemmelse med sin energiske Natur tilraader han kraftig Krigsføring, hvis ikke en tilfredsstillende Fred kan opnaas ved Forhandling. Der er tre Veje til at tvinge Sverige: Fra Norge trænge frem til Göteborg og sætte sig fast til Lands og til Vands; ikke vove noget Slag men ødelægge „Staden" ved Ild eller ved Sult. Eller med 40.000 Md. gaa over til Skaane; sætte sig fast til Lands og Vands ved Malmø; forskanse sig og erobre Byen. Eller, hvis ikke disse Angreb er mulige, „hvad Generalerne veed bedre end jeg" — da, med 20.000 Md. angribe Karlskrona og ødelægge Flaaden. Ved disse Foretagender kan man ikke vente nogen Hjælp fra England eller Hannover men nok fra Czaren.

Med Undtagelse af Sehested, der regner med militær Støtte af Czaren, udtaler altsaa ingen af disse Militære sig om Valg af Allieret.

Gabels Udtalelser er ikke mindst interessante for Kendskab til ham personlig. De viser ham som den frejdige, letbenede Optimist og Hasardør, her som paa andre Omraader. England maa laane os 500.000 Rdl. til Flaadens Ophjælpning. Grev Ulr. Ad. Holstein og Gehr. Rosenkrantz bør snarest sendes til England for at underhandle. Det gaar nok i Orden. I Norge har vi 30.000 Kombattanter foruden „de Udvalgte" [Landdragoner og Reserver]. Næste Aar kan dertil komme 16.000 Md. Med en saadan Hær kan vi næste Aar rykke ind i Sverige og sætte os fast dèr osv. osv. Efter en Række mærkeligt naive

politiske Udviklinger foreslaar han Kongen tre Ting, uden hvilke han ikke „tør love" noget godt Resultat: At standse de kostbare Planer for Rytteriets Nyindretning og anvende Pengene til næste Aars Felttog; at Hertug Carl Rudolph af Württemberg atter kommer til Danmark, udnævnes til Feltmarskal og faar Overkommandoen over Hæren, foruden at „Seckendorf eller Wilken"[1]) erhverves til at kommandere Infanteriet; at alt sættes ind paa at fuldende Forberedelserne, saaledes at Felttoget kan begynde først i April næste Aar. Otte Maaneder efter at det er begyndt, kan vi enten have Fred, eller ogsaa vil det halve Sverige være erobret.

For 51[!] „Tønder Guld" vil han kunne rejse en Flaade paa 20 Linieskibe, forøge den norske Flotille og gøre en Hær paa 40.000 Kombattanter fuldt kampberedt. Af Rytteri bør kun anvendes det højst fornødne, af Infanteri det mest mulige.

Efter de storpolitiske Udtalelser og Planen om Krigsføring næste Aar i stor Stil slutter Gabel af med nogle mærkelige Smaating: Af stor Betydning er det at sikre sig Medhjælp af Oberst Wilster[2]) og Oberstl. Bording[3]); thi det er to „Karle", med hvilke man kan udrette meget. Men de er begge farlige og entreprenante, og hvis de to „Karle" ikke bliver anvendt som tænkt, gaar de sikkert over til Svenskerne. Bording har nøje Kendskab til vore Sager og glimrende Kort. Han er en snedig og ondskabsfuld „Knægt", som man maa vogte sig godt for. Hvis Kongen gaar ind derpaa, vil Gabel kalde de to „Karle" for sig, sondere dem og spørge dem, om de har Lyst til „at knække Nødder" for at tjene Kongen og derved gøre hastigere Lykke.

En stærkere Modsætning end mellem Scholtens og Gabels Betingelser for et heldigt Felttog kan vanskelig tænkes. Den første anser Hjælpetropper fra Preussen og Hannover, engelsk Flaadehjælp og Angreb af Czaren for nødvendige som Støtte for egen Hær og Flaade — Angreb med de dansk-norske Kræfter alene for udsigtsløst. Gabel vil med en dansk-norsk Hær alene og vor egen Flaade afgøre det hele til Slutningen af 1719. Og det var en saadan Fusentast, Kongen havde valgt til Oversekretær for Hær og Flaade midt under en besværlig Krig. Til en saadan Mands Raad lyttede Kongen for Tiden mere end til nogen andens.

[1]) En kejserlig, resp. en kursachsisk General.

[2]) Om ham se Bd. VIII 101.

[3]) Han havde været Generalkvartermester i Norge men var bleven kaldt ned til Danmark, da Scheel kom op til Norge.

19. Den norske Hær Sommeren 1718.

Paa den norske Skueplads hengik den største Del af Sommeren uden nævneværdige Krigsbegivenheder, alene bortset fra de smaa Søbatailler paa Iddefjorden og i Svinesund. De personelle Forhold, mellem Civile og Militære og atter indenfor hver af disse to Klasser indbyrdes, er det eneste af større Interesse i disse Maaneder.

Som tidligere nævnt udtalte den dannede og elskværdige og ganske virksomme Rosenpalm sin Bekymring for, hvorledes „den gode, ærlige Lützow" skulde klare Overkommandoen. „Gud give god Harmoni mellem Generalerne," tilføjede han. Og hans Bekymringer var kun altfor vel begrundet. Et tydeligt Indtryk af, hvorledes Forholdene var nogen Tid, efter at Lützow havde overtaget Overkommandoen, faar man af et Papir blandt Gabels Haandbreve, hvori en ukendt Ikke-Militær — paa Fransk — oplyser Gabel om, hvorledes det stod til blandt de Ledende i Norge.

Han skriver, at Vicestatholderen, Krag, er gammel, nedbrudt og foragtet, fordi han lader sig beherske af sin Kone[1]) og p. G. a. Monsieur Tonsbergs[2]) stadige Anstrængelser for at gøre sin Superiør latterlig. Tonsberg er Hovedet for en lumsk, durkdreven og intrigant Klike, hvorimellem Sekretær Hass[3]) særlig glimrer. Tonsberg er en svoren Fjende af Krag og i Almindelighed af alle dem, der ikke vil føje ham og gaa med paa hans Intriger. Der er ikke et Sted, et Kollegium eller Kommission i Kristiania, hvor han ikke har sine Udsendinge. Sekretæren i Kommissionen[4]) i Kristiania er i hans Sold, og der sker intet dèr, uden at han underrettes, og hvis der sker noget mod hans Instruktioner eller Meninger. Og hans Forbindelse med M[onsieur] A[rnoldt] giver ham Midlerne til at krydse dem med Lethed. M. A[rnoldt] er i Slægt med Alverden[5]) og særlig Ven af M. Tonsberg. M. C[icignon] er ikke paa noget Parti; men Kommissærerne[6])

[1]) Hun var Griffenfeldts Datter og eneste Barn.

[2]) Stiftamtmand i Kristiania.

[3]) Sekretær under Vicestatholderen. Han levede i aabenbart Fjendskab med sin Chef, Krag, der stadig klagede til Kjøbenhavn over ham men ikke kunde faa Hævn over ham.

[4]) Den fra Kjøbenhavn beordrede Kontrolkommission af Generalmajorerne Cicignon og Arnoldt.

[5]) Se Bricka Dansk biogr. Lex.

[6]) Cicignon og Arnoldt.

staar ikke paa en god Fod med Bertouch. Bertouch lægger sig ivrigt efter sit Metier[1]); men jeg frygter, at han er lidt for hastig, og han har næsten alle imod sig, og navnlig Tonsberg.

General Lützow er gammel og nedbrudt. Og hvis jeg som en dødelig Civilist[2]) maa sige det, mangler han ganske Hukommelse. Det gaar saa vidt, at han efter en Times Forløb har glemt, hvad der er sagt eller sket — hvad der ofte medfører, at Ordrer forandres 4—5 Gange paa een Dag. I denne sin store Svaghed beherskes han af sin Kone samt Monsr. Trampe[3]) og [Oberst] Frölich.

Grev Sponeck er overordenlig virksom og bestemt og mere frygtet end elsket af Officererne og Soldaterne. Han staar paa en daarlig Fod med Lützow. Deres Ordrer modsiger hverandre næsten daglig, og deres Opfattelser dækker næsten aldrig hinanden — til stor Skade for Hæren og til Skade for Kongens Tjeneste. Det gaar saa vidt, at de aldrig skriver til hinanden anderledes end i de mest saarende Udtryk, og at de aldrig taler sammen uden at blive uenige; og enhver af dem opregner for den anden alle de Fejl, der er begaaet, og den Skade eller Risiko, der er løbet, samt hvad man bør gøre. Dette medfører, at man bliver foruroliget fra alle Kanter og unødvendig, og at man daglig forsømmer Lejligheden til at handle. Deres Fjendskab gaar saa vidt, at sidste Gang var det lige ved, at Sponeck og Trampe, hvilken sidste var tilkaldt for at hjælpe Lützow, fo'r hinanden i Struben.

Dette er i højeste Grad skadeligt for Hæren og Tjenesten. Gud hjælpe og afvende Faren i Tilfælde af fjendtligt Angreb!

Denne Meddelelse er antagelig skreven om Sommeren 1718 — muligvis dog noget senere, da Generalløjtnant Mörner ikke omtales deri. Han havde enedes ganske godt med Lützow. Der er saamegetmere Grund til at gengive og mærke sig disse Udtalelser, som Karakteristikerne i meget bekræftes af andre samtidige Vidnesbyrd. I Breve til Gabel kritiserede Krag jævnlig og skarpt Lützows Anstalter, og Sponeck gjorde det samme.

Overfor Wedel havde Krag til at begynde med staaet paa formelt korrekt og fordragelig Fod; men efterhaanden blev han forbitret over, at skønt han ifølge sin egen Instrux skulde deltage i de almin-

[1]) Som Generalkrigskommissær ved den norske Hær.

[2]) Uden Tvivl Amtmand Hans Nobel, der selv var Medlem af Slotsloven. Om ham se Bricka Dansk biogr. Lexikon. Han skal have været meget intrigant og en skarp Kritiker af sine Kolleger i Slotsloven.

[3]) Det er Generalmajoren.

delige Krigsraad o. l., havde Wedel aldrig givet ham Adgang dertil, og dette bidrog til at skærpe hans Kritik overfor Wedel. Krag var en vanskelig og meget kritisk Natur, der stedse var paa Vagt for at hævde sin personlige Stilling, og hans Kone, Datter af den store Rigskansler Griffenfeldt, synes at have støttet ham troligt heri. Som Stiftamtmand i Viborg i sin Tid havde Krag til det yderste kæmpet for den civile Befolknings Rettigheder overfor de Militære, den danske Adels Stilling overfor de indvandrede Tyske, og med ikke mindre Nidkærhed hævdede han som Vicestatholder i Norge det norske Folks, den norske Bondes, den udskrevne norske Soldats Rettigheder. Af hans talrige skriftlige Indlæg, Indberetninger til Kongen og Gabel faar man egentlig ikke det Indtryk, at han var „nedbrudt", og hans Udtalelser om militære Forhold viser baade, at han har godt Kendskab til disse og godt Overblik over den militære Stilling i Almindelighed. Midt i Juni, altsaa i den ellers farlige Tid af Aaret, hævdede han, at man foreløbig, uden Fare, kunde hjemsende det udskrevne Mandskab til Hjælp ved Bondearbejdet — de geworbne Afdelinger var foreløbig Sikring nok.

Af de to Generalløjtnanter foruden Lützow var den ældste, Sponeck, Infanteriofficer; Mörner var Rytter. Sponeck var fuldstændig tysk og forstod slet ikke Dansk (Norsk), hvorfor han maatte bede Lützow om at udfærdige Ordrerne til ham paa Tysk. Ved en Lejlighed, da han ansøgte Kongen om at ansætte en Tysk talende Feltpræst ved hans Regiment, da han ikke forstod Dansk, fik han dog strax og blankt Afslag: Han maatte se at vænne sig til dansk Prædiken. Hans almindelige Kundskaber var meget nødtørftige, og selv sit Modersmaal, en eller anden tysk Dialekt, skrev han ganske som det udtaltes. Iøvrigt var han en pligtopfyldende og brav Officer med grundigt Kendskab til og stor Interesse for Tjenestens Detailler. Efter hans Forhold som Højstkommanderende i det vigtige Frederikshaldske Kanton under Kong Karls Indfald i November 1718 at dømme synes han at have været meget middelmaadig som selvstændig Fører.

Mörner havde mere almindelig Dannelse end Sponeck. Han skriver baade Tysk (godt) og Fransk (taaleligt) og havde Interesser udenfor det rent militære.

Skønt han var kommen noget hovedkulds op til Norge, havde han, der dengang endnu var ugift, taget det Hele med godt Humør og søgte at indrette sig efter Forholdene saa bekvemt som muligt.

Det er nævnt foran, at Lützow, strax efter at have faaet Overkommandoen, havde kaldt de to Generalløjtnanter til sig til Konfe-

rence i Kristiania. I Løbet af en halv Snes Dage drøftede de forskellige Forhold, og det vedtoges, at der ikke skulde forandres væsentlig i Wedels Anordninger. Generalkrigskommissær Bertouch gav Oplysning om Provianteringen af Fæstningerne, der skred godt frem, og om Forplejningstilstanden ved Tropperne. De otte danske Batailloner og det ene Kyrasserregiment var tilstrækkelig forsynet, men ved de norske Regimenter og det andet Kyrasserregiment, der skulde forplejes af den norske Kasse, var det den sædvanlige Jammer.

Det var forsaavidt rigtigt, naar Bertouch forklarede, at de danske Batailloner var tilstrækkelig forsynet, da Generalkommissariatet i Kjøbenhavn havde sendt dels rede Penge op, dels Anvisninger for Lønninger indtil Oktober; men i August havde disse Afdelinger dog Lønning tilgode for 6 Uger. Generalkommissariatet paatalte atter overfor Kongen i meget skarpe Udtryk den daarlige Orden i det norske Pengevæsen, som dette Kommissariat ikke havde nogen direkte Myndighed over. Indtil August var der sendt Proviant op for et helt Aar; men hvorledes det var bleven fordelt, kunde man ikke faa nogen Oplysning om.

I Slutningen af August, efter indtrængende at have rykket Kongen, der stadig var paa Rejse med Gabel, om Resolution paa en Række Indstillinger vedrørende den norske Hær og atter paavist den store Uorden i det norske Finansvæsen skriver Generalkommissariatet: „Aus diesen Punkten werden Euer Königl. May. demach mit mehrern allerzu abzunehmen geruhen, wie es mit den übrigen Sachen in Norwegen ergehe, und warum wir niemalen deutlich Nachricht von dem, was wir verlangt, erhalten haben; sonsten dasz sie mit lauter Pratiquen umgehen und nichts mehr als Geld zu haben und Richtlichkeit zu machen und alles auf die lange Bank zu schieben." Det kan, hedder det videre, ikke vedblive at gaa med de norske Tropper som hidtil. Trods Deres Majestæts Befaling bliver de anviste Penge anvendt til andre Formaal, saa Tropperne maa lide Mangel. Hvem der har brugt Pengene, faar vi ikke at vide. Vi har erfaret, at Kammerh. Gabel har anvist Flotillen 145.000 Rdl. . . . Det er os umuligt at foranstalte noget til Gavn for Deres Maj.s Tjeneste; men vi kan intet Ansvar have derfor[1]).

Det bør udtrykkeligt fremhæves, at den daarlige Orden i det norske Pengevæsen ikke saa meget skyldtes Uærlighed, Underslæb som Mangel paa fast Ledelse og skarpt Tilsyn fra de Overordnedes Side. Bertouch var uden Tvivl baade dygtig og ærlig; men der skulde Tid til at sætte sig ind i Sagerne og komme tilbunds i Forholdene. I Be-

[1]) G. K. tyske Kop. $^{1}/_{9}$, $^{12}/_{8}$ og $^{13}/_{8}$.

gyndelsen af August klager han over den store Uorden i Magasinregnskaberne. Han har nu arbejdet med 12 Sekretærer, Overkrigskommission, Krigsprokurør, Generalauditør og Garnisonsauditør for at skaffe Oplysninger. Man maa passe paa dem som en Argus; altfor mange vil snyde Kongen[1]).

Den første Sammenkomst, Lützow havde med sine to undergivne Generalløjtnanter efter Tiltrædelsen af Overkommandoen, tegnede ikke godt for det kommende Samarbejde. Sponeck hævdede, at da han var ældre Generalløjtnant end Mörner, maatte Lützows hidtidige Kommando, det Frederikshaldske Kanton, tilfalde ham, saa at Mörner, der hidtil havde kommanderet Rytteriet i dette Kanton, maatte overtage det Vingerske efter Sponeck. Mörner erklærede imidlertid, at han som Rytterofficer ikke passede til Vingerske Kanton, der var en ren Infanterikommando; han ønskede at forblive, hvor han var, og beholde Kommandoen over de to Kyrasserregimenter og Dragonerne. Iøvrigt erklærede han, at de to Kyrasserregimenter var overflødige i Norge, hvis man vedblivende skulde forblive i Defensiven, og det var næsten uoverkommeligt i dette Land at skaffe Foder til de store Kyrasserheste. Dragonregimenterne kunde alene bestride Tjenesten baade nu, og naar Fjenden angreb. Men han var personlig villig til at støtte Lützow med sine Raad. I Overensstemmelse med sine Udtalelser indgav Mörner Indberetninger til Kongen og Gabel, hvorpaa Kongen strax resolverede at kalde Mörner bort fra Norge. Der var ogsaa kun ringe Mening i, at der i det Søndenfjældske var tre Generalspersoner af samme Grad, navnlig da de to yngre af dem ikke nærede høje Tanker om Lützows Egnethed som Højstkommanderende.

Inden denne Konference sluttedes, „betræd" Vicestatholder Krag denne og fremlagde af sin Embedsinstrux det Punkt, der omhandlede hans Pligter og Rettigheder under Krigsforhold. Hertil svarede Lützow, at han gærne „herefter ligesom tilforn" vilde konferere med Krag. Han tilføjede, at i Krigskonsejllerne blev kun forhandlet om den nødvendige Defension til Landets Sikkerhed og hvad der angik selve Militsen, hvad Krag ikke forlangte Lejlighed til at deltage i. I Krags Nærværelse drøftede man, hvorledes der kunde skaffes Penge til de norske Tropper, da Bertouch erklærede, at Krigskassen var tom. Krag foreslog, at man lod holde Auktion over nogle ved Raadhusretten prisdømte Skibes Ladninger. Skete der noget galt herved, kunde Sagen senere redresseres. Herom opnaaedes der hurtigt Enighed. Men de norske Myndigheders

[1]) Ref. S. $^{9}/_{8}$ Nr. 7; Okr. I. S. $^{6}/_{8}$ (Bertouch).

Konfiskationer skaffede Regeringen i Kjøbenhavn Vanskeligheder paa Halsen, navnlig fra engelsk og hollandsk Side, som var højst uvelkommen[1]).

De højere Landofficerers Skrivelser i denne Tid drejer sig mest om deres personlige Forhold og Klager over den slette økonomiske Tilstand, iblandet Efterretninger om Fjenden. De sidste vexler fra Dag til Dag, og nu veed man, at Kong Karl samtidig vil rette Angreb mod Norge og mod Sjælland. Rosenpalm var noget bedre underrettet eller sigtede sine Efterretninger bedre end Landofficererne. I Slutningen af Juni skriver han bl. a.: „Her lever vi hveranden Dag ved nye Tidender . . . Efter min enfoldige Tanke, saa tror jeg, at Kongen af Sverige veed endnu ikke selv, hvor han vil hen." Hvad der taler særlig for et Angreb paa Norge er dette, at Kong Karl daglig forøger Søarmaturen her. Og hvis han ikke bliver Mester tilsøs, vil han ikke kunne opnaa synderligt i Norge. Rosenpalm foreslaar derfor, at da der ikke kan true nogen Fare i Østersøen, kunde der sendes 3—4 Orlogsskibe op til Norge, hvorved al Fare for dette Rige fra Søsiden kunde forekommes. Forholdene indenfor Landetaten indgyder ham ingen Tillid: „Jeg længes sandelig for Gud efter, at Hans Majestæt vil sende en tro Mand herop for at se Tilstanden ved Land-Væsenet, der og kunde . . . se, hvad tjenligst er ved Sø-Væsenet. Thi jeg begriber, at egen Nærværelse betyder Sagens rette Beskaffenhed, bedre end den allerbedste skriftlige Demonstration . . ."[2]).

Om Rosenpalm med „en tro Mand" tænker paa nogen bestemt, vides ikke. Men at det maa være en højtstaaende Militær kan der ikke tvivles om — helst vel en til Overkommandoen særlig egnet. Gentagne Gange havde Kongen sendt en af sine Generaladjutanter op for at se paa og forhøre om Forholdene og derefter afgive skriftlig og mundtlig Beretning direkte til Kongen. Men Rosenpalm synes at sigte videre, og hans Forslag faldt i god Jord; thi Gabel optog strax Tanken, der kom ham vel tilpas, da der var Udsigt til at opnaa to for ham meget ønskelige Ting — en effektiv, energisk Overkommando deroppe og Bortfjærnelsen af en urokkelig Modstander af hans mange Projekter nemlig „General en chef" selv, Scholten. Iøvrigt maa det erkendes, at Tanken var nærliggende. Der kunde næppe være Tvivl om, at Hovedafgørelsen mellem Danmark-Norge og Sverige vilde falde i en nær

[1]) Memor. $^{16}/_{6}$ (Mörner); Okr. I. S. $^{18}/_{6}$ (Krag, Mörner); Chr. Fr. Pap. Løbe Nr. 16; Komm. Gen. Pakke IX Konfer. i Kria. Juni.

[2]) Ref. S. $^{25}/_{6}$ (Rosenp.); Rosenp. Kop. B. $^{25}/_{6}$ Nr. 158.

Fremtid, og at den vilde falde paa den norske Krigsskueplads. Og mod en Karl den Tolvte at stille en Generalløjtnant Lützow vilde være uforsvarligt, ja endnu mere: det vilde være upassende, Majestætsfornærmelse.

Skønt Gabel først den 14. Juli refererede Rosenpalms Skrivelse for Kongen, havde han allerede den 5. Juli, strax efter Modtagelsen af Skrivelsen, fra Clausholm henvendt sig til Scholten: At Kongen havde befalet ham at søge at „persvadere" Scholten til „for en Uges Tid eller sex" at gøre en Rejse til Norge. Ingen kunde bedre end Hærens øverste General ordne Sagerne deroppe. Der var ikke Udsigt til store Begivenheder før til Vinter, og det var vel „billigt", at Scholten som General en chef dog een Gang saa paa den norske Hær for at faa et fuldkomment Kendskab til denne og for at sætte Sagerne paa en saadan Fod, at man intet behøvede at frygte.

For at sige Sandheden, fortsatte Gabel, ønskede Hans Majestæt ikke at befale Scholten dette, skønt „Han" gærne saa det. Tiden var bekvemmere nu, end hvis Scholten skulde blive nødt til til Vinter at foretage denne Rejse. Som oprigtig Ven og Tjener af Scholten maatte Gabel tilraade at „favorisere" Kongen i denne Sag. Hvis Scholten gik ind derpaa, vilde Kongen gærne strax se ham i Kolding. Men hvis Scholten ikke vilde, medfulgte en Skrivelse, en Ordre, til Generalmajor Arnoldt om at rejse til Norge for, sammen med Generalmajor Cicignon, der var Medlem af Generalkommissariatet i Kjøbenhavn, at søge at bringe alt i Orden deroppe og give Gabel en „fuldkommen Eclaircissement". I saa Fald bad Gabel Scholten om at instruere Arnoldt, hvorefter de to Generalmajorer kunde „indrette alt saaledes ved Armeen, at det kunde forblive bestaaende paa en fast og regulær Fod". Gabel slutter med, atter og indtrængende at opfordre Scholten til at rejse op „sex Uger" og tage Gabel med sig. „Vi skulde kunne gøre Kongen og Landet mere Tjeneste [i et saadant Tidsrum], end vi ikke har kunnet det i tre Aar."

Gabel talte kun om en Tid af sex Uger; men han har nok ment, at hvis Scholten først var kommen til Norge, vilde mangehaande Forhold og indtrædende Begivenheder medføre noget ganske andet. Hvilke personlige Motiver Gabel end kan have haft til sin Henvendelse til Scholten, var hans Handling fuldstændig rigtig. Naar ikke Kongen selv vilde tage Ophold i Kristiania og lede Landets Forsvar i den kommende alvorsfulde Tid, burde Scholten være der.

Men Scholten vilde ikke. Han skrev til Kongen, at han i de 48

Aar, han havde tjent denne og Faderen, aldrig havde vægret sig ved at tjene, hvorhen han blev befalet. Men Kongen vidste, hvormeget der paahvilede Scholten i dennes Stilling. Et Hverv som det at undersøge Forholdene i Hæren og dennes Pengevæsen vilde tage Maaneder. Hertil kom, at Scholten ikke var Sproget saa mægtig, at han kunde tale med alle, som Nødvendighed krævede det. Han havde aldrig været i Norge, og Landet var ham fuldstændig fremmed, og nu, han snart var 70 Aar, vilde Omrejserne falde ham meget svært. Naar han instruerede de to Generaler, vilde de kunne udføre Hvervet. Det maatte, føjer han til, være hans Fjender, der havde funden paa et saadant Forslag for at fjærne ham fra Kongens Person, da de veed, at han, „aus reiner Absicht für Euer Königl. Mayestät Dienst", har bekæmpet deres Planer.

Hermed faldt Sagen bort for Scholtens personlige Vedkommende. Gabel kvitterede omgaaende for Scholtens „behagelige" Svar. Ogsaa han var nu „af de Tanker", at naar Arnoldt blev godt instrueret, var det ikke nødvendigt, at Scholten gik til Norge. Gabel var igen bleven den Lille overfor Scholten. Denne Gang maa man dog sige: beklageligvis. At Scholten med „Fjender", hvis Planer han har bekæmpet, først og fremmest har tænkt paa Gabel, kan der ikke være Tvivl om. Og Gabel har ikke været i Tvivl om, at den „behagelige" Udtalelse gjaldt ham[1]).

I den kongelige Ordre til Arnoldt og Cicignon siges, at de skal undersøge Krigskassens og Hærens Tilstand, iværksætte hvad de herved finder tjenlig og snarest give Rapport til Kongen om deres Indtryk af Forholdene, og hvad de har udført. Der anvistes dem lidt Penge af Sølvværkets Indtægter til Hærens Forplejning. Til Generalløjtn. Lützow udstedtes der Ordre om, at han ikke alene skulde forhandle med de to Generalmajorer om, hvorledes Sagerne bedst ordnedes, men ogsaa om Hærens Fordeling og Anvendelse. Hvad de to Generalmajorer foreslog til Lettelse for Tropperne eller Posteringerne, Opstillingerne, skulde Lützow iværksætte, hvis han ansaa det for gavnligt og gennemførligt, eller ogsaa skulde han grundigt angive, hvorfor han ikke udførte det, for at Arnoldt kunde referere det til Kongen. Tilsvarende Ordre fik Generalkrigskomm. Bertouch.

Den af Scholten udfærdigede Instrux omhandlede alene de økonomiske Forhold, men er uhyre vidtløftig, og desuden medfulgte et Antal Oversigter over alt muligt Regnskabsvæsnet vedrørende. Et særlig

[1]) Scholtens indk. Br. $^{5}/_{7}$ og $^{12}/_{7}$ (Gabel); Memor. $^{9}/_{7}$ (Scholten).

betydningsfuldt Arbejde paalagdes dem med Iværksættelse af de søndenfjældske udskrevne Infanteriregimenters Fordobling, Oprettelsen af et tredie Regiment nordenfjælds samt et Landdragonregiment søndenfjælds. Magasinernes Beholdninger skulde undersøges, Orden tilvejebringes i Lønningsvæsnet osv. osv.[1]).

Hvis den kongelige Ordre til „Den norske Kommission"[2]) havde indskrænket sig til det Omraade, som Scholtens Instruktion angav, altsaa til rent administrative Forhold, vilde den norske Hær have faaet, hvad der sædvanlig fandtes ved en større Hær i Felten: et Feltkommissariat, en Delegation fra Centralstyrelsen. Et saadant tiltrængtes ved den norske Hær og kunde blive meget nyttigt, hvis et saadant Feltkommissariat tog Generalkommissariatet i Kjøbenhavn til Mønster og gennemførte dettes Principer overfor de slappe norske civile Forvaltningsmyndigheder. Men at Kommissionens Beføjelser ogsaa kunde gælde de operative Omraader, kunde gribe afgørende ind i den kommanderende Generals Dispositioner, var et Misgreb og blev i den kommende Tid ikke til Gunst for Hæren, om end de to Generalmajorer optraadte hensynsfuldt overfor Lützow. Det var dertil i Modstrid med det af Scholten gentagne Gange til Kongen fremhævede: Den kommanderende General har Ansvaret; han alene skal disponere over Tropperne i Overensstemmelse med hans Skøn over, hvad Forholdene kræver. Ganske vist var Scholtens Udtalelser fremsat, medens Wedel havde Overkommandoen; men selv overfor Lützow var en Myndighed som denne Kommission en Uting. Lützow har imidlertid været saa loyal overfor en kongelig Ordre og saa tilfreds med at være Højstkommanderende, at han ikke protesterede mod den ham paaoktrojerede Institution. En mere selvstændig, mere energisk General vilde næppe være gaaet ind derpaa, men eventuelt have frasagt sig Kommandoen.

I Juli inspicerede Lützow Smaalenske Kanton under Indtrykket af, at Angrebet var nær forestaaende. Men, med Guds Hjælp, haaber han, at det nok vil bekomme Kong Karl ilde[3]). Han var bekymret over, at Arbejderne ved Frederiksstads Forstærkning kun skred langsomt

[1]) Expd. $^{6}/_{7}$ Nr. 1046, $^{25}/_{7}$ Nr. 1115 og 1116 mfl.; Dnk. Forhandl.prot. m. m. (Rigsark.).

[2]) Saaledes benævntes den almindeligt.

[3]) Memor. $^{9}/_{7}$ (Lützow).

frem, da Besætningen, Arbejdsstyrken, ikke var talrig nok. En Sag, der stadig voldte ham og andre et uhyre Besvær, Masser af Skriverier, Forhandlinger og Forslag, var Anskaffelsen af de store Mængder Hø til Kyrasserhestene. Fra Danmark var der sendt meget op, men Transporten deraf fra Havnebyerne op til Rytteriets Kvarterer var næsten uoverkommelig, da der var saa meget andet, der skulde transporteres. Efter yderligere Drøftelser og megen Uenighed samledes man endelig om den Udvej, at Rytterne med deres Heste skulde forlægges een til hver Bondegaard, til Forplejning af Mand og Hest. Herved var dog den Vanskelighed, at Kyrasserhestene ligesom Bondens egne skulde søge Foderet mellem Klipper og Sten, og de store, godmodige Dyr blev slaaet og bidt af Bøndernes Heste, der for en stor Del bestod af de smaa norske Hingste[1]).

Omtrent samtidig med Lützow havde ogsaa Sponeck været omkring i sit nye Kommandoomraade, det Smaalenske, hvorefter han til Lützow afgav en Rapport, der var fuld af Kritik. Da han lige havde afløst Lützow i dette Kanton, ramte Kritikken jo Lützow personlig. Han havde ladet Grænsedistriktets Bønder, der med deres Kreaturer og bedste Ejendele var flygtet ind bag Posteringerne, paa egen Risiko vende tilbage til deres Hjem, og han havde standset Befæstningsarbejderne ved Svinesund. At Proviantbeholdningerne ikke var samlet i enkelte store Magasiner, men spredt omkring i Troppernes Kantonnementer var til Skade for Kongen og Tjenesten. Hvis det virkelig var sandt, at Fjenden nærmede sig Grænsen, vilde Lützow med Hæren være i en „underlig Tilstand". Alle er misfornøjet; Undersaatterne sukker under Trykket; den norske Soldat faar slet ingen Penge, og de danske Bataillioner raaber paa Lønning. Hvad Modstand mener Lützow at kunne yde med saadanne Folk! Han maa gøre sit yderste for at skaffe Krigsraadets Krav om Penge efterkommet. Rytteriet kan ikke furageres, som det nu er fordelt, og om Frederiksstad kunde forsyne hele Hæren med blødt Brød var tvivlsomt. Efter hvad stedkendte Folk havde berettet Sponeck, kunde Rytteriet ikke samles ved Bergs Kirke i de forudsatte 24 Timer — det vilde tage sex Gange saa lang Tid — og hvad saa? Principet med at ødelægge Grænsedistrikterne blot for at den indbry-

[1]) Noget tilsvarende kendes fra Aarene 1758—62, da norske Dragonafdelinger deltog i Sikringsstyrken i Holsten under den preussiske Syvaarskrig. De norske Dragoner var bereden paa lutter Hingste, der altid maatte holdes afsondret fra de andre Afdelingers Heste for ikke at udsætte disse for at blive mishandlet.

dende Fjende skal finde et øde Land, er han en ivrig Modstander af osv. osv. — Af Elskværdighed overfor Lützow sendte Sponeck en Afskrift af hele dette lange Dokument til Gabel[1]).

Alt forinden havde Lützow indtrængende skildret de norske Troppers Nød, der dog, ifølge Bertouchs Erklæring, ikke overalt var ligestor, da nogle Regimenter kun havde ringe Tilgodehavender. Særlig virkningsfuldt berettede Lützow, at ved Oberst Huitfeldts Regiment faldt Folkene om paa Vagt og Arbejde og døde af Elendighed og Sult. Men alt, hvad Lützow opnaaede ved sine Skildringer, var en Resolution gennem Gabel: At det var unødvendigt at lade Folkene rykke i Felten, før Fjenden var i Landet — alt andet tjente kun til at udmatte dem. Havde man ingen Penge i Kassen, burde man lade Folkene blive i Lægene. Ellers vilde de være udsultede og ubrugelige, naar de skulde slaas[2]).

Vicestatholderens Standpunkt var det samme som tidligere og var ikke meget forskelligt fra Gabels. Alt staar til ligesom før; til ingen Nytte holdes hele Hæren i Felten, beretter Krag til Gabel. Folkene burde hjem at høste; Fjenden kommer ikke nu. „Iforgaars sendte Generalløjtnanten [Lützow] en Expresser om at sætte alt i Stand til en vigoureuse Resistance, da han havde sikker Efterretning, at Fjenden med 15.000 Md. inden tre Uger vilde angribe vore Posteringer. Men om saa var, mener jeg ikke, at vore opkomne Tropper er Fluer, som ved en Vind eller Trusel bortflyver." Det gaar ikke saa hurtigt med at samle en Hær og foretage et Angreb. Der er meget, der skal ordnes i Forvejen. Bliver Tropperne nu ikke hjemsendt, tager jeg uden nogen videre Mesures Bladet fra Munden og fulminerer i „Unde Maader; der maa end komme deraf, hvad der vil". Man kan ikke roligt se paa, at Landet ruineres[3]).

Krag [Slotsloven] havde, umiddelbart før han skrev dette, modtaget en lang Jeremiade fra Lützow om Tilstanden blandt de norske Tropper og indtrængende Anmodning om at skaffe Penge til disse samt Transportmidler til Forsyningerne. Men hvad der særlig havde opirret Krag, var en Opfordring til at beordre Almuen til at holde sig rede med Proviant for fire Uger og det nødvendige „Lod og Krudt"[4]). Slotsloven lovede dog efter Evne at imødekomme Lützows Henstillinger — kun

[1]) Sponeck til Lützow $^{12}/_{7}$ (Okr. I. S.).
[2]) Ref. S. $^{14}/_{7}$ (Lützow).
[3]) Okr. I. S. $^{16}/_{7}$ (Krag).
[4]) Lützow t. Krag $^{18}/_{7}$ (Afskrift ved Memorialer).

ikke øjeblikkelig Indkaldelse af Almuen; thi denne burde have en Frist af et Par Uger til at besørge Høhøsten, hvoraf Bondens hele Ve og Vel afhang[1]).

Senere i Juli indberettede Krag om en af de paa Iddefjord forefaldne smaa Søbatailler, at denne har forvoldt ligesaamegen Uro, som om Fjenden med en stor Hær havde anfaldet os. Han er overbevist om, at man ganske rolig kan lade de danske Tropper alene staa i Stillingerne og sende de Nationale hjem. Men det vil Generalerne ikke forstaa. Generalløjtn. Mörner, der nu skal rejse ned til Danmark, ser imidlertid meget fornuftigt paa Sagerne og vil nok støtte Krags Opfattelse. Sidst i Juli kan Krag dog med Tilfredsstillelse berette, at nu er de fleste af de nationale Tropper hjemsendt og Almuens Opbud forhindret. Fjenden forholder sig rolig; skulde han begynde at røre paa sig, kan vi tidsnok samles.

Der var dog ogsaa andre Officerer end Mörner, der tog Forholdene roligt — saaledes Generalmajor Gaffron, der overhovedet ikke ventede Angreb denne Sommer. Af andre kan nævnes Oberstløjtn. Haxthausen, der med en geworben Bataillon Johannsen laa paa Sydøstsiden ved Strömsfos og trods mange Strabadser havde klaret Vinteren godt mod Sygdom og Desertion. Han skriver i Juli til Gabel, at Kong Karl for Tiden er i Strømstad sammen med Hertugen af Gottorp. Vi frygter imidlertid ikke Angreb. Landet her er vanskelig passabelt for en Angriber, og paa Søen er vi Herrer. Vore [danske] Batailloner er ganske vist opstillet meget spredt, men de vil alligevel kunne gøre kraftig Modstand . . .[2]).

Den norske Kommission begyndte sine Arbejder i Kristiania den 10. August med at udbede Erklæringer over en Del Punkter vedrørende Regnskabsvæsenet. Den 15. samledes Kommissionen med Bertouch, Overkrigskommissær Schwertfeger og Kasserer Weybye for at foretage Undersøgelse af Forholdene med „Etaten [Hærens Inddeling m. m.], Cassa, Udgifter og Indtægter". Men Weybye bad om Udsættelse for at kunne gøre sine Regnskabsextrakter færdige. For ikke at spilde Tiden vilde Kommissionen saa længe undersøge Magasinregnskaberne — men ogsaa dette maatte opsættes, da disse Regnskaber ikke var ført

[1]) Slotsloven t. Lützow $^{25}/_{7}$ (Afskr. ved Memorialer).
[2]) Okr. I. S. $^{12}/_{8}$ (Haxthausen).

tilstrækkelig langt frem i Tiden. Til Gengæld anmodede Lützow Kommissionen om at samles med ham og nogle af de andre Generaler til Forhandling om, hvorvidt det var nødvendigt at efterkomme Opfordringer fra nogle af Generalerne til at opbyde flere af de nationale Tropper, end det alt var Tilfældet.

Dette Møde holdtes den 23. og 24. August, og skønt Lützow indrømmede, at der var Sandsynlighed for, at Kong Karl endnu denne Sommer vilde angribe, vedtoges det, ikke at indkalde Tropper men endog yderligere at hjemsende nogle. Dette var det første Resultat, Kommissionen kunde føre sig til Indtægt. Til Gengæld skulde det ene Kyrasserregiment skydes længere frem mod Grænsen. Man enedes endvidere om hurtig Iværksættelse af det vigtige Punkt i deres Instrux: Delingen af de udskrevne Infanteriregimenter. Denne skulde strax foretages ved de tre nærmeste søndenfjældske, medens de to resterende, Vesterlenske og Bergenhusiske, skulde tages for, saasnart Forholdene tillod det. Et tidligere fremsat Forslag af Sponeck til Lützow om en Diversion mod Fjenden til Sikring af Idesletten, altsaa et offensivt Foretagende[1]), blev nedstemt: Det maatte udsættes til bekvemmere Tid og Lejlighed. Man var enig om, at det var ønskeligt at komme af med de to Kyrasserregimenter, hvis Underhold voldte Besvær paa mange Maader, mod at faa helst sex, men mindst fire Infanteribatailloner op fra Danmark. Forplejningsforholdene for Mennesker og Heste drøftedes, Pengevæsnet ligesaa. Nogle mindre Troppeforskydninger vedtoges[2]).

Umiddelbart efter dette Møde skrev Sponeck et langt Brev til Arnoldt, „Kommitteret fra Hans Majestæt", om sine mange Betænkeligheder. Yderligere Befæstningsarbejder ved Svinesund var ganske vist nødvendige; men Mandskabet var af de mangfoldige Fatiguer og daarlig Forplejning „so mal content", at Sponeck nødig vilde paalægge dem saadant Arbejde. Det var iøvrigt tvivlsomt, mente han, om Fjenden vilde andet ved Svinesund end „amusere" Forsvarerne for derefter for Alvor at angribe andetsteds: Det kunde se ud, som om Fjenden kun „gasconnerer" her. Man kan kun lidet stole paa de Anstalter, der blev vedtaget paa Mødet, da Fjenden dog daglig, i Tillid til sin Overlegenhed, foreskriver os nye „leges". I Tilfælde af Malheur fralægger Sponeck sig ethvert Ansvar, „saaledes som jeg i nævnte Consejl har ladet

[1]) Der er ikke forefunden noget om, hvad det gik ud paa. I Oktober fremsatte Sponeck et Projekt af samme Art men var ogsaa da strax villig til at lade det falde.

[2]) Scholten I. S. $^{20}/_{8}$ og $^{27}/_{8}$ (Kommissionen); Komm. Gen. Ark. Pk. IX.

offentlig oplæse mine Remonstrationer"[1]). Det var naturligvis Meningen, at Arnoldt skulde bringe dette videre til Kongen.

Samtidig tilsendte Sponeck Gabel en lang Jeremiade med yderligere Opramsning af alle de Fejl og Mangler han kunde finde — antagelig en Afskrift af de „Remonstrationer", han omtaler i Brevet til Arnoldt. Og kort efter skriver han til Gabel, at han kun ønsker, at Krigen her snart var tilende. Han er ked af Livet her. General Lützow vil snart igen afholde „ein Consel de Gêre, worin de siville Obrigkeit wol mit erscheinen wirt". Om der kan komme noget godt ud deraf er tvivlsomt, „den der zu standt ist zu dol". I Slutningen af September resumerer han til Gabel sin Opfattelse af Forholdene saaledes: Tilstanden her er elendig; Forberedelserne slette. — Det var Chefen for det vigtigste Forsvarsafsnit, Lützows Næstkommanderende og nærmeste Støtte, der udtalte sig saaledes. Det varslede ikke godt.

Antagelig i det samme Møde havde Scheel forelagt et af ham udarbejdet meget detailleret og den 27. August dateret Forslag til Vinteropstilling for den søndenfjældske Hær. Han gaar atter her ud fra, at Regimenternes Dublering, de to Dragonregimenters Udvidelse og Landdragonregimentets Oprettelse er gennemført. Infanteriet skulde herefter tælle 31 Batailloner, hvortil tre Batlr. uberedne Landdragoner. Til Fæstningsgarnisoner beregner han 8 „regulære" Batailloner, alle norske, og 5 Kompr. beredne Dragoner. Ved fjendtligt Angreb skulde yderligere samtlige Landdragoner indkaldes og gøre Tjeneste i Fæstningerne. Flotillen skulde have 1800 Md. kommanderet Mandskab af forskellige norske Regimenter. I Lægene kunde forblive 8 Batlr. af de Akershusiske, Smaalenske og Oplandske Regimenter samt det meste af Dragonregimenterne. Tilbage har han saa 15 Batailloner, hvoriblandt samtlige danske geworbne, de to Kyrasserregimenter samt et enkelt geworbent Dragonkompagni og Skiløberne.

Denne mobile Styrke foreslaar han, ligesom ved Krigsraadet i Maj, inddelt i to Korps: Smaalenske og Oplandske. De skulde have omtrent samme Infanteristyrke, men Smaalenske begge Kyrasserregimenter. Smaalenske Korps skulde overtage Strækningen fra Sponvigen til og med Basmo, Oplandske det øvrige. Rytteriet skulde ligge i de ifjor opførte Barakker. Naar sikre Efterretninger indløb om Fjendens Anmarsch, skulde alt hjemsendt Mandskab indkaldes og Korpsene koncentreres mod de Steder, hvor Fjenden var stærkest. Hvert af de to Korps vilde i Felten have 11—12 Batailloner.

[1]) Komm. Gen. Ark. Pk. IX.

General Sponeck havde foreslaaet, at ogsaa Infanteriet skulde indlægges samlet i Barakker, men dette modsatte Scheel sig paa det stærkeste, da det altformeget vilde strabadsere Folkene i Vintertiden og medføre mange Vanskeligheder.

Til dette Forslag knyttede Scheel en Del almindelige Betragtninger over Forholdene, som imidlertid forbigaas, da selve Forlægningsplanen ikke kom til Udførelse, fordi Fjendens Indfald i det Nordenfjældske og Planer om en „Diversion" fra det Smaalenske ind paa fjendtligt Omraade kom til i Mellemtiden[1]).

At følge Kommissionen paa dens trælsomme Vej gennem de mangfoldige Undersøgelser og Drøftelser af Regnskaber, dens Oversigter og Extrakter, dens vidtløftige Korrespondance osv. skønnes lidet lønnende. Det skal kun siges, at de to Generalmajorer med megen Dygtighed og Samvittighedsfuldhed røgtede den Del af deres besværlige Hverv. Det Paalæg, Arnoldt havde faaet om snart at vende tilbage til Kjøbenhavn med mundtlig Beretning til Kongen, kunde han ikke efterkomme, thi Arbejdet i Kristiania osv. var saa stort og vanskeligt, at det varede Maaneder, inden det kunde bringes til nogenlunde Afslutning. Af særlig Interesse er derimod de to Generalers Udtalelser om de personelle Forhold, og de yder et godt Supplement til, hvad der i saa Henseende alt er omtalt. Om deres egen personlige Indstilling se S. 251.

I Slutningen af August skriver Arnoldt til Gabel: Generalløjtn. Lützow kan ikke forestaa Kommandoen, som den er nu, og endnu mindre, om Fjenden skulde komme, „i Henseende han snart ingen Memoire haver; han ejheller har Begreb nok at proponere nogen Ting i den Form, som det bør. Tilmed ingen Fatiger kan udstaa og derudover maa tro, hvad hannem af andre bliver anbragt". Römeling[2]) og Grev Sponeck er som Eet; og man skulde synes, at det „holdes, ligesom det kom af Børnedommen, hvad den Gamle siger. Saa man skulde dømme, at jo uordentligere det gik, jo hellere skulde det være for at faa hannem af Vejen". Det er dog til Skade for Tropperne og Kongens Kasse, naar Tropperne og Landmanden fatigeres ved unyttige Marscher og Kontramarscher. Det bliver ikke bedre med hans Efterfølger[3]), der hverken er yndet af Tropperne eller Befolkningen.

Kommissær Bertouch er brugelig under en General, der fører Tilsyn; men nu er han for selvraadig og haard og tager ikke Hensyn til

[1]) Chr. Fr. Nr. 17.
[2]) Se Bricka Dansk biogr. Lex.
[3]) D. v. s. Sponeck.

Forskellen mellem Fjendens og eget Land. Saalænge Kommissionen[1]) er her, kan dette temporiseres; men bliver han alene, veed man, hvad man kan vente.

General Wedel har beholdt de bedste Efterretninger og Kort over Landet, Posteringerne og Fæstningerne, saa jeg knap kunde faa et Kort hos Generalløjtn. Lützow — langtmindre en Original eller Kopi af sidste Krigsraad[2]).

„Efter den Ordre jeg har, at erkyndige mig om Armeens Tilstand, dernæst til at regulere alting paa en bestandig og god Fod, saa finder jeg mig allegeret, uden nogen Forskaansel at berette alting, saameget jeg har kunnet overkomme, ligesom det i sig selv er". Oberstltn. Bording[3]) gaar nu ogsaa herfra med adskillige Tegninger og Kort af Land, Fæstninger og Posteringer. Sligt burde Folk aflevere, inden de gik bort. „Enfin, jeg havde gjort mig langt større Tanker om Folks Kapacitet til en solide Kommando, end som jeg finder dèr". — Han vil helst ud til praktisk Tjeneste men indser, at det kan der ikke være Tale om foreløbig[4]).

Midt i September berettede Arnoldt igen til Gabel: Det er intet Under, at Alverden siger, at Svensken nu vil æde os op, saa de, der skulde forstaa det bedre, ... gør mere deraf, end som de burde — maaske fordi det siden skal hedde, ligesom det over deres Vigilence og gjorte Anstalter var efterbleven. ... Budde skriver, at Svenskerne nok snart vil gøre Alvor af det nordenfjælds[5]). Herfra kan endnu intet gøres, da Delingen af Regimenterne ej kan være udført før om fire Uger, og saa bliver det for sent ...[6]). Men senere kunde det udføres samtidig fra Land- og Søsiden. „Dog fik saadant at holdes overmaade dølt for ikke at blive rygtbart og af Kærringer contrarieret"[7]).

Naar man overvejer de forskellige Udtalelser om den kommanderende General og hans Næstkommanderende dels hver for sig, dels i deres Forhold overfor hinanden og overfor de yngre Generaler, forbavses man mere og mere over, at Kongen og Gabel ligesom lod fem

[1]) Cicignon og Arnoldt.

[2]) Det i Maj; Wedels sidste.

[3]) Om ham se S. 250.

[4]) Okr. I. S. $^{27}/_{8}$ (Arnoldt).

[5]) Da Arnoldt skrev dette, var Armfelts Angreb i fuld Gang.

[6]) Arnoldt tænker her paa den Diversion mod Fjenden i Vigsiden, som ved denne Tid overvejedes.

[7]) Okr. I. S. $^{17}/_{9}$ (Arnoldt).

være lige med Hensyn til en saa betydningsfuld Sag som Kommandoen over den norske Hær paa et saa skæbnesvangert Tidspunkt. Man kunde muligvis mene, at Myndighederne i Kjøbenhavn nu var bleven saa vant til Faren fra Sverige, til de nu i aarevis indløbne og stadig indløbende Alarmefterretninger, der ikke efterfulgtes af afgørende Begivenheder, at man dèr ikke mere troede paa Virkeliggørelsen af saadanne. Men dette var ikke Tilfældet. Man ventede bestemt et Hovedangreb, og indtrængende Advarsler herom vedblev at indløbe baade fra Udsendingene ved Kong Georgs og Czarens Hof og de engelske diplomatiske Agenter i Kjøbenhavn[1]).

Nogen Fatalisme har nok gjort sig gældende, det danske: Det gaar nok altsammen. Endvidere har man sat sin Lid til de vanskelige Naturforhold, geografiske som klimatiske, paa den norske Krigsskueplads, og til at paa denne afhang mere af Underførernes Dygtighed og Konduite hver indenfor sit Omraade end af Overkommandoens større eller mindre Dygtighed. Hertil kom, at den nu virkeligt Ledende paa det militære Omraade, Gabel, dels i Almindelighed var en let Natur, en Fatalist, dels for Øjeblikket var stærkt optaget af Storpolitik. Han har vistnok ogsaa endnu anset Sponeck for en Dygtighed, og det kan tænkes, at han har ment, at Lützow med Sponeck som Adlatus kunde gøre Fyldest. Og Sponeck vilde herved faa Lejlighed til at forberede sig til en høj Kommandopost ved det paatænkte store Felttog i 1719. Men det havde nu viist sig, at Kombinationen Lützow-Sponeck var saa uheldig som muligt, og den nylig stedfundne Indskyden af en tredie Faktor, Kommissionen, hjalp ikke synderligt paa Forholdene.

Men uforsvarligt var og blev det, at Wedel ikke strax var bleven efterfulgt af en dueligere General end Lützow. Nu, i Efteraaret, at sende en med de særegne norske Forhold ukendt General op var for sent. Men da det viste sig, hvor daarligt Lützow og Sponeck arbejdede sammen, burde man have ombyttet Sponeck med en dygtig og loyal yngre Generalløjtnant.

Det kan se mærkeligt ud, at Hærens ældste General, General en chef, Scholten, eller den fremragende dygtige og kloge Dewitz ikke søgte at retlede Kongen paa dette betydningsfulde Omraade. Men Gabel holdt disse to Mænd mest muligt udenfor alt, hvad der hed Kommandosager, navnlig de personelle — dem ordnede han selv dels med, dels uden Kongens Bemyndigelse. Om Scholten har vidst ret Besked om

[1]) S. 243.

de uheldige Kommandoforhold i Norge, faar staa hen. Som Følge af sine høje Stillinger stod han vel i skriftlig Forbindelse med en Del af de ældre Officerer i Norge; men medens man i Gabels indkomne Breve jævnlig træffer paa Sladder og Bagvaskelser, finder man intet af den Slags i Scholtens Korrespondance.

---

20. Fægtningerne paa Iddefjord.

Det er tidligere kortelig nævnt, at man allerede i 1717 saavel paa norsk som paa svensk Side havde slæbt nogle Fartøjer over Land til den lange, smalle Iddefjord, der syd for Frederikshald paa en Strækning af omtrent 15 Kilometer danner Grænse mellem Norge og Sverige. Nordmændene havde slæbt deres over fra Røsneskilen, Svenskerne deres fra Strømstad. Fra svensk Side var det planlagt som Begyndelsen til et offensivt Foretagende, sigtende til ved en Overgang over Iddefjorden at faa fast Fod paa Idsletten, hvorfra der var let Adgang til Frederikshald, Skaaningsfossen og Tistedalsbroen, og hvorved en Angrebsstyrke slap for at forcere Enningdalens vanskelige Terrænafsnit.

Svenskerne havde samtidig med Iver fortsat deres Arbejder paa at udbygge Basis for Angrebet paa Norge. Sundsborg forstærkedes yderligere til Støttepunkt for Overgang over Svinesund, og der arbejdedes vedblivende paa at udbygge Strømstad til Hovedmagasinplads og befæstet Støttepunkt for en Offensiv over Sundsborg—Svinesund eller ad Skærgaarden mod Frederiksstad m. m.

De paa norsk Side paa den nordre Bred af Svinesund, ligeoverfor Sundsborg, nyopførte Befæstningsanlæg i Forbindelse med det i sig selv meget vanskelige Terræn dèr gjorde imidlertid Overgangen over Svinesund til et vanskeligt Foretagende, der kunde støttes væsentligt ved et sekundært Angreb over Iddefjord.

Generalmajor Römeling berettede i September til General Scholten, at naar Kong Karl trods uhyre Vanskeligheder har ladet slæbe Overgangsmateriel over til Iddefjord, maa Grunden, foruden Vanskelighederne ved Overgang over Svinesund, være, at en Fremtrængen med

et svensk Korps over Enningdalen er skønnet meget vanskelig. Med „Partier og Fyrrører" [Skiløbere] kan Terrænet her forsvares mod selv betydelig overlegne Styrker, og det er næppe muligt, ad den Vej at fremføre Artilleriet og Bagagen. Med 2000 Md. vil Römeling kunne hævde sig dèr mod 6000. For et Angreb mod Terrænet øst for Iddefjord taler yderligere, at man fra dette med Kanoner kan beherske og tiltvinge sig Overgangen over Tistedalen, navnlig i denne usædvanlig tørre Sommer[1]).

Römeling, der var Kommandør for det norske geworbne Infanteriregiment, havde Kommandoen i det Terrænafsnit, han omtaler. To Maaneder senere førte Kong Karl sin første Angrebskolonne frem her, saagodtsom uden Modstand, skønt Römeling ogsaa da havde Kommandoen og havde en Troppestyrke omtrent som den, han nævner i Brevet til Scholten.

Midt i Juli erfarede man paa norsk Side, at Fjenden, i Nærheden af Pilegaarden, paa den svenske Bred, omtrent overfor Skriverøen paa norsk Side, havde et Antal Fartøjer parat til hurtigt at kunne sættes i Vandet. For at forhindre Fjendens Forehavende sendte Nordmændene en ved Frederikshald liggende lille Flotille paa 4 Fartøjer med 300 Infanterister til Skriverøen, hvor det Natten mellem den 18. og 19. kom til en lille Bataille. Fjenden var imidlertid stærkere paa Fartøjer og havde desuden opført et lille Batteri til Hjælp, foruden at der ved Sundsborg gjordes en Del Baade parat til ogsaa at gribe ind.

Rosenpalm, der havde opholdt sig i Nærheden, kom nu hurtigt tilstede og beordrede den lille Flotille tilbage til Frederikshald, hvor den skulde forene sig med nogle større Fartøjer, som Rosenpalm havde ladet slæbe over til Knivsø, mellem Svinesund og Frederikshald. Yderligere havde han i Forening med Kommandanten i Frederikssten, Landsberg, og Brødrene Colbjørnsen ladet et ved Frederikshald liggende større Koffardiskib bestykke med 10 12-Pds. Kanoner — „for at Fjenden ej aldeles skal blive Mester paa Fjorden og saaledes ganske ruinere Frederikshald". I det lille Sammenstød havde Nordmændene 11 døde og saarede, Fjenden muligvis lidt mere.

Den 22. Juli kastede Fjenden en lille Styrke iland paa Id, ved Kirken, i Nærheden af Skriverøen. For at afskære denne Styrke udsendtes der fra Tistedalen et Kommando, medens den samlede Flotille gik mod Landgangsstedet. Flotillen gik ogsaa paa med „al Bravour og god Konduite"; men Fjenden kom hurtig i sine Fartøjer igen og trak

[1]) Scholten I. S. $^{13}/_{9}$ (Römeling); smlign. S. 311 og 313.

sig tilbage efter et Sammenstød, hvor et Par af hans Fartøjer blev ødelagt. Det hed sig ogsaa, at Fjenden led et betydeligt Mandetab, medens Nordmændenes var ganske ringe. Kong Karl skal have overværet denne lille Fægtning.

Det er om denne lille Affære, at Statholder Krag skriver til Kongen, at Admiral Rosenpalms Vigilence og Erfarenhed nok skal vide at træffe de fornødne Modanstalter. Men „den samme cavalcade gør saadan bruit her, ligesom det halve Rige har været oversvømmet, der dog endnu til ingen fornemmes". Krag spottede vel gentagne Gange over Fjendens nye Paafund med at „levere Søslag til Lands"; men disse Smaafægtninger beskæftigede i høj Grad Sindene i Grænsedistriktet[1]).

Den 10. August havde Nordmændene ført en Del Skyts frem til Skriverøen og truffen Arrangementer til Kanonade og Skinangreb flere andre Steder. Et samtidigt Forsøg paa ved et direkte Angreb med Flotillen at ødelægge nogle af Fjendens Batterier mislykkedes, da Fjenden havde besat Søbredderne stærkt. Kanonaden fra Skriverøen tværs over Fjorden forblev temmelig virkningsløs, og den paafølgende Nat trak man det svære Skyts tilbage herfra. Nordmændene mistede en halv Snes Mand[2]).

Atter den 30. August blev der kanoneret stærkt fra norsk Side for at ødelægge de fjendtlige Fartøjer, hvis Antal i Mellemtiden var bleven forøget. Fjenden gjorde Gengæld ved efter en stærk Kanonade at sende tre Baadfulde Mandskab over til Rørbæk Batteri overfor Sundsborg. Det lykkedes Fjenden at fornagle de fleste af Kanonerne, hvorefter han atter gik tilbage[3]).

I den følgende Tid vedblev begge Parter at slæbe Baade og Fartøjer sammen — Nordmændene ved Frederikshald, Svenskerne navnlig ved Pilegaarden ligesom før, saa at Nordmændene tilsidst havde ialt 14 større og mindre, Svenskerne noget lignende. Med uhyre Besvær, store Arbejdsstyrker og mange Dages Arbejde var det endog lykkedes Svenskerne at slæbe en stærkt bestykket Helgalej over til Pilegaarden.

Ved Midten af September samlede Sponeck sine Underførere i et Møde paa Frederikssten, hvor ogsaa Kommandør Paulsen, der ledede Foretagenderne med Fartøjsmateriellet, kom tilstede. Det drejede sig

[1]) Memor. $^{23}/_{7}$ (Lützow), $^{27}/_{7}$ (Krag); Okr. I. S. $^{20}/_{7}$ (Sponeck); Rosenpalms Kop. B. $^{15}/_{7}$, $^{16}/_{7}$, $^{18}/_{7}$, $^{19}/_{7}$ og $^{23}/_{7}$ (Nr. mellem 209 og 222).

[2]) Okr. I. S. $^{19}/_{8}$ (Sponeck).

[3]) Okr. I. S. $^{31}/_{8}$ (Landsberg); Scholten I. S. $^{17}/_{9}$ (Lützow til Kommissionen).

om et af Sponeck planlagt større Tog[1]) mod den svenske Side af Iddefjord, da Fjendens Anstalter ved Pilegaarden og Pilegaardsbugten tydede paa en „befrygtende fjendtlig Irruption". Fjenden skulde nu have samlet saa meget flydende Materiel, at han fra de nævnte og andre Steder i Nærheden paa een Gang kunde overføre nogle Tusind Mand. Det besluttedes enstemmig at indstille til Lützow, at et lille Troppekorps blev trukket sammen paa Id mod Enningdalen, og at der slæbtes et stærkt Artilleri sammen paa Skriverøen til et nyt Forsøg paa hermed at ødelægge Fjendens Fartøjer, samtidig med et Foretagende med Fartøjsmateriellet. Dette førte til en Træfning den 22. September paa Iddefjord med heftig Kanoneren fra begge Sider 4 Timer igennem, indtil Mørket faldt paa og skilte Kæmperne fra hinanden. Tabet paa norsk Side var ikke helt ubetydeligt: 8 Faldne, 17 Saarede; men som sædvanlig hed det sig, at Fjendens Tab var meget større. Den følgende Nat slæbtes Kanonerne atter bort[2]).

Den sidste Bataille paa Fjorden fandt Sted den 14. November samtidig med Kong Karls Indbrud over Enningdalen mod Id. Kommandør Paulsen havde den foregaaende Nat med sin Flotille søgt at naa ind til den fjendtlige Bred for overraskende at angribe den fjendtlige Flotille. Fjenden var imidlertid paa sin Post og opmærksom, og Paulsen gik tilbage uden noget Sammenstød. Om Formiddagen gengældte den fjendtlige Flotille Besøget, og der opstod en Kanonade mellem de to Parter, der varede til Mørkets Frembrud, hvorefter Fjenden gik tilbage. Paulsen mente, at det havde været Fjendens Hensigt at føre en større Styrke over paa Flaader til Samvirken med den af Kong Karl førte Kolonne, hvis det var lykkedes at fordrive hans Flotille. Nordmændenes Tab var 18 Døde og Saarede. Paulsen roste meget sine Undergivne, og Rosenpalm berømmede Paulsen meget[3]).

Disse Smaatræfninger paa Iddefjorden gav stærk Genlyd, navnlig i Norge, og gav Anledning til en Syndflod af Beretninger og Sejrsbulletiner. Synderlig Betydning umiddelbart havde de ikke; men de virkede oplivende i en ellers stille Tid, og de havde givet de to Modstandere Lejlighed til at vise Aarvaagenhed og Kamplyst. Kong Karl maa efter-

[1]) Maaske det S. 263 omtalte.

[2]) Komm. Gen. Pakke IX (Sponeck); Okr. I. S. $^{28}/_{9}$ (Landsberg); Scholten I. S. $^{28}/_{9}$ (Römeling).

[3]) S. 203; Ref. S. $^{14}/_{11}$ (Paulsen) og $^{16}/_{11}$ (Rosenpalm). Rosenpalms Kopibøger oplyser yderligere mange Enkeltheder ved Begivenhederne paa Iddefjord.

haanden have indset, at der ikke var Udsigt til at opnaa betydningsfulde Resultater ad denne Vej, da hans Modstander paa dette begrænsede Felt kunde tilvejebringe mindst ligesaameget Fartøjsmateriel som han og havde Mandskab nok til at besætte det.

At Fjendens Anstalter paa Iddefjord dog ogsaa havde vakt Opmærksomhed i Kjøbenhavn ses af, at Scholten og Dewitz i November havde en Konference med Gabel herom. I denne mødte den forrige Generalkvartermester i Norge, Oberstltn. Bording, som Sagkyndig. Bording mente, at en Troppestyrke paa 4000 Md. Infanteri hurtigt kunde kastes over paa den svenske Side af Iddefjord og angribe de svenske Anlæg ved Hellevigs-Bugten i Ryggen, medens Flotillen støttede fra Søsiden, hvad han nærmere udviklede. Det ses dog ikke, at denne Konference foranledigede nogen Ordre eller Instruktion til Lützow eller Rosenpalm. Det var noget lignende som det, Sponeck nogen Tid havde gaaet og tænkt paa.

Medens der saaledes smaakrigedes paa Iddefjord, laa de egentlige norske Søstridskræfter stadig stille ved Makø uden at mærke synderlig til Fjenden[1]). I Mangel paa noget betydeligere tog en Del af Søofficererne Kommando inde paa Iddefjord, og Forholdene her tog efterhaanden al Rosenpalms Interesse fangen. Han blev, hvad Admiral Sehested ikke syntes om for sit Vedkommende, „en Flotille-Admiral" og gik med Iver op heri. Endnu midt i Juli havde han forestillet Gabel, at Formaalet for de svenske Sørustninger paa Kattegatskysten maatte være at opnaa Herredømmet her. Han havde derfor udbedt sig tre—fire Orlogsskibe[2]) til at sikre de norske Kyster, konvojere Forsyninger og Tropper og standse Fjendens Kaperier. I Stedet for nogle af de tunge Skytsskibe, der vanskelig kunde bevæges omkring i de snævre og krogede Farvande, udbad han sig nogle flere Galejer. Men herefter synes han ikke mere at have næret Bekymringer for Strømstad endsige for Göteborg og Marstrand; og uden større Sorg saa han sin Styrke reduceret til et enkelt Orlogsskib, de stadig krydsende Fregatter samt Skytsskibene, Galejerne og de mindre Fartøjer. Kommandoen over den egentlige Flotille ved Makø overlod han til Komm.kapt. Ulfeldt, og han ikke saa meget som nævner Ordet Strømstad mere. Dette sidste bliver saa meget mere paafaldende, naar det erindres, hvilken overordenlig Betydning der hidtil havde været tillagt dette Sted, baade af Hærens og Flaadens Officerer. Hertil har dog uden Tvivl bidraget dette, at

[1]) S. 203.
[2]) S. 256.

efterhaanden, som Tiden for Angrebet nærmede sig, lod Fjenden store Mængder af Belejringsmateriel transportere ad Landevejen hen i Egnen syd for Sundsborg, hvad der ikke kan have undgaaet Nordmændenes Opmærksomhed.

Det virker derfor overraskende, at Gyldenløve i September forestillede Kongen, at alle Efterretninger fra Norge gaar ud paa, at Fjenden stadig forøger sine Magasiner i Strømstad for derved bedre at udføre sine Desseins mod Norge. Med den ringe Styrke, Rosenpalm har, har han lagt sig ved Makø, formentlig for at forhindre Fjenden i at transportere Tropper frem til Angreb paa Frederiksstad. Rosenpalm bør derfor forstærkes med nogle lette Orlogsskibe, saaledes at han sættes i Stand til baade at hindre yderligere Transporter til Strømstad og navnlig at beskytte Frederiksstad — ja muligvis endog at blokere Göteborg[1]). Der blev dog ikke taget ringeste Hensyn til Gyldenløves Forestilling — ja Gabel har end ikke funden Anledning til at forelægge den for Kongen.

Det var ikke Søforsvaret, der burde forstærkes, thi det var rigeligt tilstede i Forhold til Fjendens Midler, men Landforsvaret, Tropperne og navnlig Infanteriet. Dette var man ogsaa paa det rene med i Kjøbenhavn, og samme Dag som Gyldenløve indleverede sit Forslag, blev der udstedt Ordre om, at 4 Infanteribatailloner af Kjøbenhavns Garnison snarest skulde overføres til Norge. Disse Batailloner hørte til Regimenter, der allerede havde en Bataillon i Norge. De var fuldtallige, hver paa omtr. 700 Hoveder. Dette medførte en Del Garnisonsforandringer med de hvervede Tropper, og en Del Mandskab af de sjællandske Nationale indkaldtes til Arbejde i Kjøbenhavn, da de to Garderegimenter ifølge deres Privilegier ikke maatte bruges hertil. Generalløjtn. Lützow beordredes til, naar disse Batailloner var udskibet, strax at sende dem ud i Posteringerne og til Gengæld hjemsende af de norske udskrevne[2]). En yderligere og værdifuld Forøgelse af den norske Hær var to Artillerikompagnier af Rendsborgs Garnison, der i Maj var bleven beordret ført op til Norge[3]).

Det tog nogen Tid, inden de 4 Batailloner kunde indskibes, da en Del af deres Mandskab var paa Arbejde ude i Sjælland, og Transportskibe til dem ikke strax var parat. Derefter blev de opholdt af Modvind i Sundet og senere i Kattegat, saa at de først den 24. Oktober

[1]) I. S. t. Krigskanc. (Søetaten) $^{9}/_{9}$ (Gyldenl.).
[2]) Expd. $^{12}/_{9}$; G. K. danske Kop. $^{10}/_{9}$.
[3]) Expd. $^{11}/_{5}$ (Nr. 825) og $^{30}/_{5}$ (Nr. 930).

naaede op til Larkollen. Her sattes de strax i Land og afmarscherede kompagnivis til Moss og videre. Med dem fulgte 34 Fustager Penge og to med Uniformer fyldte Koffardiskibe[1]).

21. Den norske Hær Efteraaret 1718.

De foran refererede Breve fra Arnoldt til Gabel viste, at der ikke bestod noget godt Forhold mellem Lützow og Arnoldt. En stadig Kilde til Uenighed fremkom ved de stedse hyppigere indløbende Efterretninger om fjendtlig Opmarsch og Forøgelse af Fjendens Angrebsanstalter ved Svinesund, Iddefjord og nu yderligere ved Holmedal i Værmland, der foranledigede Lützow til at indkalde af det hjemsendte Mandskab. Herimod remonstrerede Kommissionen, de to Generalmajorer, af Hensyn til „Cassen" og navnlig til, at paa den Maade blev det umuligt for dem at gennemføre den dem paalagte Dublering af Infanteriregimenterne.

Hertil kom en stærk Uenighed mellem de to Parter, efter at Armfelt den 12. September var brudt ind i det Nordenfjældske, om hvor stærkt et Undsætningskorps til Budde deroppe skulde være, og af hvilke Afdelinger det skulde bestaa, samt hvem der skulde kommandere det.

De to Generalmajorer halvvejs truede Lützow med, at til sin Tid kunde det Spørgsmaal blive rejst, „hvad der har foraarsaget saamange Marscher" og Indkaldelser paa tvivlsomme Rygter og Efterretninger. Til sin Retfærdiggørelse anførte Lützow mange Grunde for sin Handlemaade. „De Herrer vil se, at vi ikke mere paa vor Side er saa aldeles sikre mod en Besøgelse, som man før kunde tro . . ., saa at De til Deres kgl. Majestæts høj Magt paaliggende Tjeneste ej alene selv ville behage at besørge, efter Dennem allernaad. opdragne Kommission, men end og alvorlig holde Hr. Generalkrigskommissær Bertouch derhen, at Troppernes Lønningspenge" skaffes tilstede[2]).

Samtidig skriver Lützow til Gabel, at han vel holder igen, saameget han kan; men „Nød bryder Jærn", og naar det er nødvendigt, maa Pengehensyn sættes tilside.

[1]) „Stralsunds" Journal $^{19}/_{10}$—$^{5}/_{11}$.

[2]) Lützow til Kommissionen $^{17}/_{9}$ (Scholtens I. S.) og til Gabel samme Dag; Kommissionen til Lützow $^{3}/_{9}$, $^{10}/_{9}$ og $^{16}/_{9}$ (Scholtens I. S.).

Da Scholten havde bedt Kommissionen meddele, hvad den mente om Tingenes øjeblikkelige Stand, svaredes der bl. a., at man „vel fra det Smaalenske Kanton har hørt meget Skrig om Fjendens Indbrud og derfor absolut villet have den sidste Rest af det i Lægene værende Mandskab ud. Men da vi bestandig ikke har funden Fjendens Anstalter dertil tilstrækkelige og aldrig anset Kundskaberne af nogen Betydning, saa har vi bestandig været imod de for Landet og Kassen besværlige Opbydelser . . . Vi kan ikke indse, at Fjenden vil foretage noget mod dette Sted, da det saa snart havde maattet ske, inden det daarlige [Efteraars] Vejr begynder, da han herved nødes til at indstille sine Foretagender til Udgangen af December . . .“ — De to Generalmajorer regnede ikke med, at Kong Karl netop vilde udføre det usandsynlige, urimelige: angribe i den værste Efteraarstid.

Paa Efterretning gennem Kommissionen om Armfelts Indfald havde Lützow strax afsendt et lille Korps paa to Batailloner og fire Dragonkompagnier af Oplandske Korps til Undsætning for Budde[1]), og samtidig overvejede han, om der ikke søndenfjælds burde foretages en „Diversion“ med en større Styrke, enten direkte til Støtte for Budde, altsaa nordefter, eller indirekte ved et Angreb ind i Vigen eller Bahus Len. Det ser ud til, at Gabel nede i Kjøbenhavn alt forud har ledet Tanken hen paa noget lignende; thi Arnoldt skriver til Gabel, at en Diversion ind i Bahus Len nok var udførbar; dog vilde man først afvente en formel Befaling dertil fra Kongen[2]). Samme Dag, som Arnoldt skrev dette til Gabel, skrev Lützow til Kommissionen, at man nu maatte opbyde hele Hæren, for efter Forhandling og Beslutning i et Krigskonsejl „at gøre Fjenden en Diversion“ og skaffe Budde Luft. Han bad derfor de to Generaler om, ufortøvet at indfinde sig hos ham paa Gaarden Nygaard ved Frederiksstad.

De to Herrer svarede strax med en lang Udvikling af deres Syn paa Forholdene. De tvivlede om, at Fjenden havde isinde „med Gewalt at trænge ind“ i det Smaalenske men højst kunde tilsigte, med sine Fartøjer at afskære Byen Frederikshald fra Forbindelse tilvands. De mente, at der snarere kunde ventes Angreb i det Vingerske. De var enige med Lützow om, at en Diversion vel burde foretages snarest, men samtidig udmalede de vidtløftig alle de Forberedelser, der først maatte træffes, og de maatte holdes „geheimt“. De fraraadede at opbyde „Al-

1) Se S. 298.
2) Okr. I. S. $^{24}/_{9}$ (Arnoldt).

muen". Skønt de havde meget at bestille, vilde de dog afbryde deres Arbejde og møde til Krigskonsejllet[1]).

Lützow svarede bl. a., at han efter nylig modtagne Meldinger fra Sponeck og andre fandt det nødvendigt at opbyde alle Tropperne og rykke frem til Grænsen, „saa som det dog altid er mere forsvarligt at være tilforn forsigtig, end som at komme for silde". Han mente, at Statholder Krag „følger vel med" — til Krigsraadet.

Kommissionen replicerede den 1. Oktober. Den fastholdt sin Formening om, at Fjenden nærmest kun vilde rette et Skinangreb mod Smaalenske Kanton men foretage et alvorligt Indfald mod det Vingerske. Dog var det rigtigt, at der blev „vigileret" fra det først nævnte Kanton. Til Gabel skrev de to Generaler samme Dag, at Diversionen vel kunde iværksættes, men de opmarscherede ogsaa her med Masser af Vanskeligheder[2]).

Krigskonsejllet begyndte den 4. Oktober paa Nygaard men fortsattes i Frederiksstad. Hovedforhandlingen kom til at dreje sig om Diversionen. Et Par Dage i Forvejen havde Rosenpalm energisk opfordret Lützow til at bemyndige Sponeck til snarest muligt, uden videre Forespørgsel og uden først at drøfte det i Krigsraad, at angribe Fjenden ved Iddefjord, samtidig tillands og tilvands, for at ødelægge Fjendens Fartøjer. Endnu var man Fjenden „bastant" her; Øjeblikket maatte benyttes, selv om Foretagendet skulde medføre Mandetab. Men rask Beslutning og energisk Handling laa heller ikke for Lützow.

I Krigskonsejllet var tilstede — foruden Lützow: Statholder Krag, Sponeck, Trampe, Cicignon, Arnoldt, Vind, Römeling, Lüttichau, Rosenpalm og Scheel. Lützow forelagde til Besvarelse fem vidtløftigt formulerede Punkter:

1. Hvorledes man bedst kunde hjælpe Budde — enten ved en Diversion ind i Fjendens Land, eller direkte ved at sende ham yderligere og betydelige Forstærkninger.
2. Faren for „det ganske Kongerige" ved at sende flere Tropper til Budde fremhæves.
3. Om der ikke burde rekvireres yderligere Hjælp fra Danmark end de alt hertil bestemte 4 Batlr.

[1]) Lützow til Kommissionen $^{24}/_{9}$, Kommissionen til Lützow $^{26}/_{9}$ (Scholtens I. S.).

[2]) Lützow til Komm. $^{28}/_{9}$ og $^{30}/_{9}$ (Scholtens I. S.); Komm. til Lützow $^{1}/_{10}$ (Scholtens I. S.); Okr. I. S. $^{1}/_{10}$ (Kommissionen).

4. Om Hjælp af Skibe og Proviant til Trondhjem, hvor Budde nu var indesluttet af Fjenden.
5. Om man ikke ved et Angreb bør søge at ruinere Fjendens Fartøjer paa Iddefjord.

Konsejllets „Sentiment og endelige, eenstemmige Slutning" er udfærdiget den 6. Oktober i Frederiksstad. Nogle af Medlemmerne har indgivet skriftlig Betænkning.

Til Pkt. 1 svares, at som Forholdene er, er det „impraktikable nogen Diversion at gøre" søndenfjælds. Man maa indskrænke sig til Forsvar. Den usædvanlige Tørke „har gjort alle Tilveje passable", og et Hovedangreb maa ventes. Budde maa foreløbig klare sig selv. Naar der kommer Forstærkning op fra Danmark, kan man sende ham Hjælp.

2. Den allerede afsendte Forstærkning bør standses. Den Del, der er marscheret op gennem Østerdalen, bør sætte sig fast syd for Røros, ved Vingelen i Dalsbøjden. Den anden Del, der er marscheret op gennem Gudbrandsdalen, skal sætte sig ved Tofte paa Dovre Fjæld. Den skal dække det søndenfjældske Norge i Ryggen[1]). Generalkvartermester Scheel bør rejse op for at ordne dette.

3. Jo; ubetinget.

4. Rosenpalm har allerede afsendt en Fregat og et mindre Skib til Hjælp, og Krag har sørget for Forsyninger med Proviant til Trondhjem.

5. Alle er enige om, at et saadant Angreb bør føres, samtidig tillands og tilvands, og jo før, jo bedre. „Og jeg, Viceadmiral Rosenpalm, forsikrer at kunne paa een Gang landsætte 11—1200 Md. og fra Søen angribe med al udkrævende Fermetet." Men her reserverer sig den i Smaalenske Kanton kommanderende General [Sponeck], at hvis, mod Formodning, formedelst alt for stor Modstand af Fjenden, ved dette Dessein et større Antal Folk, „end man sig maatte forestille, skulde blive forlorne, saadant hannem ikke maatte imputeret blive".

Den først paatænkte Diversion, ind i Bahus Len, var altsaa opgivet, før Krigsraadet samledes. Den anden, ved Iddefjord, blev opgivet, da Sponeck maatte sende Forstærkninger til Ørje Bro, hvor, hed det sig, Fjenden truede med Indfald. Trods Rosenpalms Iver for et Foretagende mod Vigsiden (Iddefjord) har Sponecks Frygt for Ansvar været tilstrækkelig til, at man lod ogsaa dette falde.

---

[1]) De Punkter, hvor Hjælpekorpset skulde standses, ligger paa Hovedadgangen fra det norden- til det søndenfjældske Norge og var særlig egnet for at opholde en fra nord fremrykkende Fjende.

Den 10. Oktober afgik Lützows Generaladjutant som „Expresser" med Relation om Krigsraadet til Kongen[1]).

Helt negativt endte Krigsraadet dog ikke, skønt man af Protokollen, „Slutningen", maatte tro dette. De to Generalmajorer i „Kommissionen" indberetter nemlig den 8. Oktober til Scholten, at man i „Konsejllet havde fulgt et Forslag af dem og bestemt, at de hidtidige stærke Posteringer i forreste Linie blev ændret til kun smaa Vagter, samt at de hidtil i tre Korps, tre Kantons, fordelte Tropper blev sammendraget i kun to: et i Smaalenene, et i Oplandene. De skulde opstilles saaledes, at de i paakommende Fald kunde „gaa tilhøjre eller tilvenstre" for at støtte hinanden. Det var jo dette, Scholten og Scheel bestandig havde holdt for.

De to Generalmajorer tilføjer dog, at da der ikke blev truffen nogen „endelig Beslutning", skal det vise sig, hvad Generalløjtn. Lützow udfører deraf.

De havde ogsaa aftalt med Lützow, hvorledes Fæstningerne skulde forsynes med Besætning, samt at Kristiansfjæld, Vinger og Basmo fik nye „Overkommandanter". Det, man havde vedtaget angaaende Pkt. 2, var ogsaa bleven ændret. Der var nemlig bagefter indløben Efterretning om, at Fjenden, efter at have erfaret om det lille Hjælpekorps' Nærmelse, havde trukken sig noget tilbage fra Trondhjem, og at Budde var rykket ud derfra. „Kommissionen" havde derfor truffen Aftale med Lützow om, at Hjælpekorpset skulde fortsætte sin Marsch til Røros.

I Løbet af de allersidste Dage havde de to Generalmajorer ogsaa forsaavidt forandret Anskuelse m. H. t. Fjendens Planer mod det søndenfjældske Norge, som de nu skønnede, at det godt kunde gælde et virkeligt Angreb paa det Smaalenske[2]).

Hvorledes de to Herrer har forhandlet med „Konsejllet" og opnaaet, at dette gik ind paa Inddelingen i kun to Korps, vides ikke; men der foreligger et af sex af Deltagerne[3]) underskrevet Dokument, hvori de sex Herrer med „behørig Veneration" for Lützow som kommanderende General og under udførlig Motivering retter en Henstilling om Ordningen af Garnisoner, Posteringer, Korpsinddeling m. m.

[1]) Komm. Gen. Pakke IX: Propos. af Lützow $^{1}/_{10}$; Svar fra „Kommissionen", Bertouch og Rosenpalm; Forslag af Rosenpalm $^{2}/_{10}$; Mem. $^{1}/_{10}$ (Krag); Okr. I. S. $^{1}/_{10}$ (Krag).

[2]) Scholten I. S. $^{8}/_{10}$ (Kommissionen).

[3]) Lützows, Krags og de to Generalmajorers Navne findes — som rimeligt er — ikke under Dokumentet.

Hvis Fjenden skulde gaa over Glommen, og „Armeen skulde gøre saadanne Mouvements", at Frederiksstad ikke mere kunde støttes af den, bør denne Fæstning have sin Garnison forstærket; og hvis Hæren, „mod al Forventning", skulde blive kastet yderligere tilbage, bør ogsaa Akershus have Forstærkning.

Til Anvendelse i Felten, hedder det videre, kan regnes med 12.000 Md., hvoraf 9000 Infanterister, „virkelige Kombattanter". For hermed at „yde mærkelig Resistance" mod Fjenden, der skønnes i fuld Fremmarsch mod det søndenfjældske Norge, bør denne Styrke deles i to Korps, der, naar Posteringerne kun besættes med smaa Vagter, vil kunne bringe 5000 Md. virkelige Kombattanter til at „gøre Teste" mod Fjenden. Det Smaalenske bør have samtlige Kyrasserer og det meste af de beredne Dragoner samt Halvdelen af Infanteriet. Sponvigen, Svinesund, Tistedalen bør have forholdsvis stærke Besætninger.

De to Korps skal kunne understøtte hinanden i Løbet af 5—6 Døgn. De to Kantonchefer lader først Styrkerne kampere i Teltene og forbereder til Barakker og Hytter for Efteraaret samt bestemmer selv efter Forholdene, om en Del kan lægges i Kvarter eller gaa til Lægene.

Det er for Øjeblikket mere sandsynligt, at Fjenden vil angribe i Egnen ved Vinger og Høland end i det Smaalenske[1]).

I Memorial til Kongen midt i Oktober berettede Lützow, at han havde fulgt Krigsraadets Indstilling om Inddeling i to Korps. Nu vilde han se Tiden an. Kongen godkendte i Hovedsagen de i Krigsraadet fremsatte Anskuelser og Lützows Anstalter. Fæstningsbesætningerne burde indtil videre holdes saa smaa, som det skønnedes forsvarligt. Bønderne paa den østre Side af Glommen burde ved fjendtligt Angreb beordres over paa den vestre Side, medførende Kreaturer og Furage. De to Korps bør holde sig hver til sit Kanton og ikke regne med gensidig Støtte; men blev de tvungen til at gaa tilbage, burde de samles paa et dominerende Sted og dèr byde Fjenden Spidsen.

Kongen var betænkt paa at sende yderligere 4 Batailloner op til Hjælp; men paa Grund af den vanskelige Aarstid maatte Lützow ikke regne med dem til nogen bestemt Tid[2]).

---

[1]) Komm. Gen. Pakke IX.

[2]) Memor. $^{15}/_{10}$ (Lützow); Wahl 385 f.; J. Schiötz' Afhandl. „Hvad er Grunden til, at den norske Hær" osv. (Norsk milt. Tidsskr. 1929).

22. Forhold i den svenske Hær.

Ligesom man er henvist til Formodninger om, hvorvidt Kong Karl tilsigtede at erobre og beholde hele Kongeriget Norge (S. 51) eller kun Dele deraf, saaledes staar det ogsaa hen i det uvisse, paa hvad Tidspunkt han har ment at kunne begynde sit andet Erobringstog. Det har dog sikkert staaet ham klart, at med de omfattende Anstalter af alle Arter, han satte iværk, vilde han ikke kunne angribe før engang i 1718. Paa et Tidspunkt i Foraaret dette Aar kunde det se ud til, at han vilde angribe om Sommeren[1]). Det er muligt, at der er nogen Forbindelse mellem dette og de Anstalter, han traf til en Overgang over Iddefjord; men disse førte jo ikke til afgørende Resultater og gav ejheller Udsigt dertil. Men med Hensyn til Tidspunktet for Angrebet var Kong Karl ligesaa tavs og indesluttet som i alle andre Henseender. Ingen vidste noget bestemt, og i hans egen Hær, hans eget Land, ventede alle fra Dag til Dag, fra Time til Time, Ordren til Fremrykning. Overalt i Udlandet, og selvfølgelig navnlig i Norge og Danmark, afventedes med spændt Opmærksomhed det Øjeblik, da Kong Karl vilde sætte sine Skarer i Bevægelse.

Det har gentagne Gange været berørt, at de for et Angreb paa Norge gunstigste Aarstider, for Forsvareren de farligste, var Eftersommeren og den sidste Halvdel af Vinteren, navnlig det sidste, hvis der ikke var falden megen Sne. Hvad dette sidste angaar, skal der mindes om General Möstings Udtalelse, at naar der i det Vingerske og Hølandske laa to—tre Alen Sne, var der ofte kun en halv Alen i Smaalenene, der altsaa ved Vintertid var særlig truet.

Naar Vejene var bleven fremkommelige efter Vaarens Tøbrud; Vandløb, Søer og Moser havde deres laveste Vandstand; naar Græsset var voxet op til Føde for de talrige Rytter- og Trosheste; naar Vejrliget tillod at kampere i Telte eller paa aaben Mark, altsaa fra Juli Maaned, var den gunstige Aarstid inde for Bevægelser med store Troppestyrker. Men naar Efteraarsregnen satte ind og gjorde Troppebevægelser ad Vejene eller udenfor disse vanskelige, næsten uoverkommelige, kunde Forsvareren atter trække Vejret, indtil Frosten bandt Vandene og gjorde Landet fremkommeligt. Vintertiden bragte yderli-

[1]) Lagermark „sista fältt." II 284.

gere den Fordel, at Bønderne endnu havde Størstedelen af deres Hø og Korn i Behold til Supplering af, hvad Angrebshæren selv kunde medføre. Men den strænge Vintertid var til Gengæld den vanskeligste m. H. t. Underbringelse af Mand og Hest.

I den svenske Hær ansaa man almindeligt Vinteren for den gunstigste Tid for et Angreb paa Norge, bl. a. for et Angreb paa Frederiksstad, „det vigtigste Punkt i hele Norge". Derimod hævdede Görtz, under Processen imod ham 1719, at have opfordret Kong Karl til at føre Angrebet om Sommeren[1]).

Med den forholdsvis ringe Troppestyrke, det ubetydelige Feltartilleri, Træn og Tros, som Kong Karl havde med i Norge under Angrebet 1716, var Bevægelserne forløben forholdsvis hurtigt og glat. Anderledes maatte det derimod blive ved det andet Anfald, 1718, hvor alt havde faaet store Dimensioner, og hvor det store Træn og Tros, men navnlig Fremføringen tillands af det store Apparat til Belejringsforetagender, maatte berede næsten uoverstigelige Vanskeligheder.

Naar Kong Karl til sit store Angreb ikke oppebiede den gunstige Vintertid men satte det hele i Bevægelse til Indbrud i Efteraarstiden, kan han have regnet med, at den lave Vandstand, som den ganske usædvanlige Tørke, Sommeren 1718 havde medført, vilde holde sig endnu Efteraaret over, hvad der virkelig ogsaa tildels blev Tilfældet. Han kan ogsaa have regnet med, at Forsvareren havde benyttet Aarstiden til at hjemsende en Del af de udskrevne Tropper til Lægene og i det hele unde Tropperne Hvile, inden den strænge Vintertjeneste skulde begynde.

At Angrebet vilde blive ført frem fra fire Retninger: fra syd, sydøst, øst og nordøst, med fire Korps, var givet allerede ved Oprettelsen af Magasinerne ved Strømstad (Sundsborg), Vestra Ed, Holmedal (Hajom) og i Jæmteland. Valget af disse Steder var allerede delvis bestemt ved de naturlige Fremmarschretninger fra det udstrakte Land, hvor Tropperne hørte hjemme. Men først og fremmest maatte

[1]) Lagermark „sista fältt." II 281, 282 Anm.. Bidr. VIII 58 f. I Per Sörenssons „Ett betänkande rör. Norges erövring" osv. S. 235, af Görtz' efterl. Pap. anføres en Udtalelse af en tidligere dansk Officer, der anbefaler at føre Angrebet om Sommeren, og Fremstilling af tre Alternativer for Norges Forsvar og deraf følgende Operationer af Angriberen. C. O. Nordensvan, „Karl XII" S. 282, mener, at alt tydede paa, at Kong Karl tilsigtede et Vinterfelttog — sikkert veed man intet.

Angrebskorpsenes Opmarschpunkter og Angrebsretninger ligesom af sig selv fremgaa af de foreliggende geografisk-topografiske Forhold[1]).

I Magasinerne i Jæmteland fandtes kun de nødtørftigste Forsyninger til det lille Korps, der skulde udgaa herfra, og det havde endda voldt store Vanskeligheder i disse fattige Landskaber at samle den Smule. Magasinerne i Holmedal og Vestra Ed var noget bedre forsynet, men Hovedoplagene fandtes i Strømstad. Man havde vel ikke naaet at tilføre Strømstad saa store Beholdninger af Føde til Mand og Hest som tilsigtet; men der var dog, i Betragtning af de store Vanskeligheder for det udpinte Land, sammenbragt meget betydelige Mængder af de vigtigste Livsfornødenheder: Korn, Brød, Gryn, Ærter, Kød, Flæsk, Salt, Tobak og Brændevin.

Men navnlig af Belejringsmateriel: meget svært Skyts (Kanoner og Morterer), Kugler, Granater, Krudt, Lavetter, Morterstole, Blokvogne, Kraner osv. var der, navnlig i Strømstad og Omegn, ophobet saa store Mængder, at det maatte synes tilstrækkeligt til samtidigt Angreb paa to—tre Fæstninger. Det er imidlertid en Gaade, hvorledes Kongen har tænkt sig alt dette svære Materiel transporteret frem gennem det vanskelige norske Terræn. Det faldt allerede vanskeligt nok for de danske Infanteribatailloner at føre deres lette, hurtigskydende Kanoner med sig, saasnart der var falden Sne, eller Vejene var opblødt i Foraars- og Efteraarstiden.

Krigskonsejllet i Frederiksstad den 4.—6. Oktober havde ment, at Hovedangrebet vilde blive ført mod Egnen ved Vinger eller mod Høland; men allerede den 8. Oktober var man begyndt at ændre Anskuelse og skønnede, at Hovedangrebet vilde blive rettet mod Smaalenske Kanton. At Opfattelserne heraf kunde skifte saa hurtigt, forstaar man bedre, naar man ser, at de svenske Generaler lige til og med Generalissimus, Arveprinsen af Hessen, var fuldstændig uvidende om, hvilke Ideer Kong Karl havde m. H. t. Felttogets Indledning og Videreførelse — om Kongen i det hele taget havde gennemtænkt Problemerne, hvad man ganske savner Kendskab til[2]). Ingen vidste, om Kongen agtede

[1]) I sit Arbejde „Karl XII" 291 giver C. O. Nordensvan Udtryk for sin store Beundring for Planlæggelsen og Udførelsen af Felttoget 1718, hvor Kong Karl paa Krigskunstens Omraade skal have naaet Modenheden og Fuldendelsen. Det er det første af Kongens egne Felttog, der kan kaldes strategisk; Forberedelsen er grundet paa strategisk Beregning osv. I sin videre Udvikling af Betingelserne for en heldig Gennemførelse af Felttoget afsvækker Nordensvan imidlertid stærkt sine første, beundrende Udtalelser.

[2]) Cl. Adelsköld bemærker i „Karl den Tolvte och Svenskarne" II, at

ligesom i et Stormløb at feje Forsvarshæren tilside, forfølge og ophæve dens forskellige Dele for derefter ligesom i 1716 hurtig at trænge frem til Kristiania — eller om han vilde gaa systematisk tilværks, foreløbig kun trænge frem til Glommen, indeslutte og belejre det vigtige Frederiksstad og sætte alt ind paa at erobre dette Sted, inden der Foraaret 1719 kunde komme Forstærkninger op fra Danmark. At han vilde stoppe op og spilde den kostbare Tid med at belejre det i operativ Henseende forholdsvis ubetydelige Frederikssten, kan næppe nogen af de svenske Generaler have tænkt sig. Görtz synes at have været af samme Anskuelse som den i Fæstningskrig erfarne franske Officer Maigret: at Anstrængelserne, de store Midler, burde rettes mod at erobre Frederiksstad, medens Frederikssten kun skulde holdes afspærret.

Den Hær, som Kong Karl under de vanskeligste Forhold havde rejst i Løbet af Aarene 1716, 1717 og 1718, og som virkelig havde naaet eller endog overskredet det satte Maal, 60.000 Md., er mærkelig i sin Sammensætning, navnlig i Betragtning af at den var opstillet og organiseret med Erobring af Norge for Øje. Den Styrke, Kongen førte frem fra Holmedal, Vestra Ed og Strømstad, kan anslaas til omtrent 37.000 Hoveder. Heraf talte Rytteriet mindst 13.000, altsaa mere end en Trediedel.

Man søger forgæves efter en Grund til, ved Krig i et Land med Norges naturlige Beskaffenhed at opstille et saa mægtigt Rytteri. Man skulde snarere tro, at den nye Hær var beregnet paa fornyet Krigsføring i de vidtstrakte Slettelande i Rusland og Polen, hvor Kong Karl havde ført Krig i saa mange Aar, og en saadan Formodning lader sig meget vel forene med hans ringe Realitetssans.

Det er vel rigtigt, at Rytteriet forsaavidt var Hærenes Kærne, som det dengang og endnu en Række Aar var repræsenteret meget talstærkt; og det trak det bedste, kraftigste, paalideligste, længst tjente og mest modstandsdygtige Mandskab til sig; det følte sig og respekteredes som Infanteriet langt overlegent paa Kampladsen; det var Fyrsternes Øjenslyst og begunstigedes paa mange Maader.

Ikke destomindre var en saadan Sammensætning af den svenske Hær et stort Misgreb, thi ikke alene var Terrænforholdene i Norge de ugunstigst mulige for Rytteri i det hele taget, men det var navnlig

i Sverige var den Opfattelse ikke ualmindelig, at Kong Karl var psykisk abnorm. En noget lignende Opfattelse paatrænger sig, efterhaanden som man beskæftiger sig med Kong Karls Handlinger i hans sidste Aar.

absolut umuligt at skaffe de mange Tusind Heste det nødvendige Foder. Det siges, at man har fraraadet Kong Karl at gaa ind i Norge med en saadan Rytterhær. Han har altsaa, som saa ofte, ikke taget Hensyn til vel begrundede Raad.

Paa norsk Side var Forholdet bleven dette, at skønt de to danske Kyrasserregimenter erkendtes at være i alle Henseende fortrinlige Afdelinger, var man, navnlig som Følge af Vanskelighederne ved at skaffe Hestefoderet men ogsaa p. G. a. de ringe Betingelser for deres Optræden som Kamprytteri, nu begyndt at henstille, at de droges ned til Danmark og erstattedes med nogle Infanteribataillon er. De to søndenfjældske Dragonregimenter ansaas for tilstrækkelige for Sikrings- og Forbindelsestjenesten, og Mand og Hest var vant til Forholdene.

De svenske Infanteriregimenter havde nu dobbelt Udstyr af Befalingsmænd og var nogenlunde vel forsynet med Skydevaaben; med Ammunition og Feltrekvisiter rigelig. Man forbavses over, at en Trediedel af Infanteriregimenternes Mandskab var bevæbnet med Piker; men ogsaa dette skyldtes en af Kong Karls mærkelige Ideer om Krigsføring i Norge. Piken var et Vaaben, der krævede kraftige, vel indøvede Brugere, og havde tidligere været et godt Vaaben i Slaglinien i aabent Terræn, hvor Bataillonerne kæmpede Side om Side i fuldt sluttet Formation. Men paa den norske Krigsskueplads var dette Vaaben næsten unyttigt.

Med store Bekostninger var de svenske Infanteriregimenter bleven udstyret med et talrigt og vel organiseret Træn, bestaaende af Vogne til Proviant, Telte, Sygetransport, Ammunition osv. samt til Haandværkerne, og ført af et talrigt Personale af „Trosdrenge". Dette vilde ogsaa have været fortræffeligt — paa en anden Krigsskueplads end den norske, hvor Vogne kun i meget ringe Omfang kunde føres frem, og hvor kun Karrer og Pakheste var anvendelige. Ogsaa i denne Henseende var de danske Bataillon er holdt meget knapt men mere i Overensstemmelse med de norske Forhold, idet man først helt havde nægtet dem at føre Træn med op fra Danmark men omsider, efter indtrængende Henstillinger, havde tilstaaet dem et lille Antal enspændige Karrer.

Efterhaanden var de fleste Regimenter bleven godt eller dog nogenlunde forsynet med Uniformer; men der var dog adskillige, der drog ud til Efteraars- og Vinterfelttoget i det kolde, barske Land i daarlige Uniformer, og ved Armfelts Korps manglede Mandskabet Kapper.

Medens der med saa stor Møje var bleven sammenslæbt et formidabelt Belejringsartilleri, var der ikke draget tilstrækkelig Omsorg for Artilleripersonale dertil. Saadant Personale havde hidtil næsten udelukkende — i Sverige ligesom i andre Stater — været knyttet til Fæstningerne. Efter dets Organisation i et meget talstærkt Artilleriregiment, skulde dette ogsaa give Personale til Felthæren og Belejringsartilleriet; men foreløbig existerede Organisationen mere paa Papiret end i Virkeligheden. I Strømstad og Egnen deromkring stod der vel ved Felttogets Begyndelse et Antal Artillerikompagnier; men enten har disse ikke været sat tilstrækkelig ind paa Anvendelse ved Artilleriparken, eller ogsaa har Arbejdet overgaaet deres Kræfter, thi Infanteriet maatte tages i Brug i stor Udstrækning, da Skytset skulde bringes frem. Og hvad næsten værre var — der var ikke organiseret tilstrækkeligt af Træn til Trækkraft for alt det svære Materiel, saa at man maatte tage Trænhestene fra Infanteriregimenternes Tros, hvad der for Infanteriet fik de alvorligste Følger.

Trods det i mange Henseender beundringsværdige Organisationsarbejde, der under saa vanskelige Forhold var udført ved Opstillingen af Angrebshæren, havde denne saaledes meget betydelige Mangler, som meget vel kunde være undgaaet. Den var opstillet efter de Ideer, som Kong Karl nu een Gang nærede for en Hær; men den var ikke organiseret med den foreliggende Realitet for Øje. Skæbnen vilde, at Kong Karl sparedes for at se Konsekvenserne af sine Fejl, sin Mangel paa Realitetssans, sin fuldstændige Mangel paa Tilpasningsevne.

Kong Karls nye Hær var i højere Grad, end det havde været Tilfældet i næsten et Aarhundrede, en national, gammelsvensk Hær. Det maatte føles stærkt, at Sverige havde mistet sine tyske Landskaber, hvorfra det hidtil havde haft saa stor Tilgang af det gode tyske Soldatermateriale. For at opstille en saa talrig Hær indenfor det egentlige Sveriges Omraade havde det været nødvendigt at foretage haarde Udskrivninger, næsten at skrabe Bunden[1]). Man kan vistnok sige, at Blomsten af den svenske Ungdom af alle Samfundsklasser nu laa under Mulde i de Egne i Rusland, Polen og Nordtyskland, hvor Kong Karl havde ført Krig siden Aarhundredets Begyndelse.

Den nye Hær var, sammenlignet med den gamle, kun „zweite

[1]) Se G. E. Axelson „Bidrag till kännedom om Sveriges tillstånd på Karl XII tid" S. 92: Et Øjenvidne beretter fra 1719, at han i hele Sverige ikke har set en ung Mand mellem 20 og 40 Aar — Soldaterne undtagen.

Auslese". Men ogsaa den var fremgaaet af et ærekært, tappert, nøjsomt og haardført Folk.

Foruden at der var anvendt stor Omhu og store Pengemidler til det materielle paa alle Omraader, var der tilstaaet de høje Officerer et Træn og Tros, der gik langt udover, hvad der kendes i den dansk-norske Hær, og det betød saameget mere, som det svenske Generalitet var forholdsvis meget talrigt. Dette for den svenske Hær særegne Forhold staar i Forbindelse med, at der i Sverige, i det foregaaende Aarhundredes heroiske Erobrerperiode, af Officersstanden var fremgaaet en forholdsvis talrig Overklasse med Trang og Hang til at leve paa en stor Fod. Dette var saa meget mere iøjnefaldende, som det til Baggrund havde det svenske Folks ellers almindelige Nøjsomhed.

Endvidere var de svenske Regimenter og Stabe overdaadigt udstyret med Præster, Auditører, Sekretærer og andet Forvaltningspersonale. Til Musikpersonale og Musikinstrumenter var der kostet mange Penge.

For Mandskabets Uddannelse og Afhærdning med Krig for Øje synes der derimod vedblivende at have været gjort for lidt. Man har formentlig skønnet, at det overmaade talrige Befalingspersonale, der hovedsagelig bestod af krigsvante Mænd, tillod at slaa af paa det unge Mandskabs Indøvelse. Da Kongens Bud om Opbrud endelig kom, rykkede Regimenterne derfor ud lige fra de hjemlige Stuer, den hjemlige Kost, de hjemlige Sysler ud til et Efteraars- og Vinterfelttog i et ugæstmildt Land, et barskt Klima. Følgen blev, at trods Folkenes hjemmevante Nøjsomhed viste de sig kun lidet modstandsdygtige under Feltforhold. Sygdomme greb snart om sig, med stedse voxende Hastighed og med stedse værre Udgang. Hertil bidrog ogsaa, at Regimenterne førte deres transportable Syge med sig til Grænsen, samt at man synes ganske at have undladt at drage Omsorg for Infirmerier og Lazaretter i Operationsomraadet. Navnlig i Strømstad sammenhobedes de Syge i hundredvis og overfyldte hurtig de faa Barakker og Indbyggernes Huse.

At skabe Feltsoldater, der er afhærdet mod Sygdomme, Anstrængelser og Savn, kræver langvarigt Arbejde og omhyggeligt, dagligt Tilsyn fra Befalingsmændenes Side samt frivilligt eller fremtvunget Medarbejde af Soldaten selv.

23. Armfelts Tog i det Nordenfjældske[1]).

Allerede om Vinteren 1717—18 havde Kong Karl personlig givet Generalløjtn. Armfelt Instruktioner om Felttoget ind i det nordenfjældske Norge, og samtidig var man begyndt paa Oprettelse af Magasiner saa nær ved Grænsen som muligt. Til Hovedmagasinplads valgtes Dufved Skanse i Jæmteland, omtr. 45 Kilometer fra den norske Grænse, ved Hovedvejen til Trondhjem. Forsyningerne skulde være tilstrækkelige til 3000 Ryttere og 6000 Infanterister i 6 Maaneder; men som Følge af den meget daarlige Høst 1717 og de omliggende Landskabers ringe Ressourcer i alle Henseender naaede man kun at faa indsamlet en ringe Brøkdel af, hvad der var befalet.

I Marts 1718 beordrede Kong Karl, at Armfelts Korps, det Jæmtelandske, skulde bestaa af Flertallet af de finske Regimenter, der efter Finlands Erobring af Russerne stod i det nordlige Sverige, samt Jæmtelandske Infanteriregiment og Helsinge Infanteriregt.

Ved Slutningen af Maj beordrede Armfelt Jæmtelandske Regt. til at rykke frem mod Grænsen for at sikre Magasinerne mod norske Strejfkorps, hvoraf et havde været et godt Stykke inde over Grænsen. Regimentet rykkede foreløbig frem til Frøsø Skanse i Storsjøn, hvorfra det i Slutningen af Juni beordredes til at fortsætte Fremrykningen. Inden Afmarschen fremsatte Regimentchefen, Generalmajor R. H. Horn, nogle almindelige Bemærkninger om Forholdene i disse barske Egne: Det er endnu [det er i Begyndelsen af Juli] og har hidtil været et „grufwel kall wäder Leck", hvad der vil foraarsage Misvæxt i dette fattige Land. I de længst inde under Fjældet liggende Sogne er en stor Del Kreaturer og Heste bortdød af Sult og Kulde, hvad der ogsaa for en Del foraarsages af et Slags „odiur, Lemlar kaldet, ser ud som Marsvin, men gule med sorte Pletter", der i Tusindvis kommer ned fra Fjældene og har fortæret baade Sæd og Græs i Masser. — Fjældene begynder nu at blive noget brogede, men dog ej synderligt, formedelst det kolde Vejr, og de er mest hvide. Nu har det nogle Dage regnet stadig [hernede] . . ., men i Fjældene har det sneet . . . Paa den norske Side er Aarsvæxten meget miserabel, saa at ved Midten af Juni havde Landmændene endnu ikke faaet kastet Sæden i Jorden p. Gr. a. den megen Sne, der endnu laa. — Fra Duf-

[1]) Se navnlig et fortrinligt Arbejde af G. Petri: Armfeldts Karoliner (Sth. 1919.)

ved Skanse, tæt inde under Højfjældet, beretter Horn midt i Juli, at det længere oppe har sneet, og Sneen ligger endnu. Paa sin Vej fra Frøsøen bemærkede han, at Sæden knap var en Haandsbred høj. — Saaledes var Forholdene altsaa ved Højsommers Tid[1]) !

I Slutningen af Maj befalede Kongen, at Armfelts Korps skulde være ved Grænsen den 15. August. Men skønt nogle af Regimenterne havde været undervejs et Par Maaneder, kunde Korpset først ved Slutningen af August begynde den 45 Kil. lange Marsch fra Dufved mod Grænsen.

Korpset bestod i Hovedsagen af 3 Kavalleri- og 9 Infanteriregimenter[2]). Tre af disse sidste: Østerbottens, Helsinge og Jæmtelands var omtrent fuldtallige; Rytterregimenterne talte godt Halvdelen af den normerede Styrke. Derimod var Flertallet af de finske Infanteriregimenter, der i flere Aar næsten ingen Mandskabstilgang havde haft, meget svage. Den samlede Styrke opgives til omtrent 7300 „Md"., hvoraf omtr. 1800 Ryttere[3]). Hertil maa dog lægges mindst 10 Procent for Officerer og Underofficerer, saa at man kommer op paa 8000 Hoveder — foruden Tros m. m.

Af Artilleri medførtes kun nogle ganske faa 1- og 3-Pds. „geschwindschüssige" Kanoner, dels paa Slæder, dels paa Hesteryg. Ammunitionskasserne bares af Heste. Paa Armfelts Henstilling om noget sværere Skyts havde Kong Karl svaret, at saadant Artilleri ikke behøvedes ved det første Indbrud; men han fik heller ikke noget senere. Infanteriet var meget rigelig udstyret med Ammunition: Musketkugler, Rendekugler, Haandgranater og Krudt[4]). Manden maatte bære det hele, da der ikke var Køretøjer til Reservebeholdninger.

Beklædningen var nogenlunde god, men Reserver af Uniformer og Fodtøj havdes ikke[5]). En skæbnesvanger Mangel var det, at der hverken havdes Reserver af Hestesko eller Jærn til at fremstille saadanne af. Forraadene af Levnedsmidler kunde kun strække til for højst 5 Uger. Det medtoges altsammen og maatte transporteres paa Hesteryg, da Vejene ikke tillod Anvendelse af Køretøjer. Med Medi-

[1]) G. A. Taubes Brevvexl. Nr. 140 (Svenske Rigsark.).

[2]) K. K. Br. 1718 S. 2363.

[3]) Smlgn. Lagermark Armfelts tåg mot Trondhj. 1718 (Svensk hist. tidskr. 1889) S. 361, hvor Styrken er angivet med tilnærmelsesvis Rigtighed. Se dog bl. a. K. K. Br. 1718 S. 1889 (Nyslott og Savolax Inf. Regtr.) og hvori ogsaa nævnes to Frikompagnier. Smlgn. Petri anf. Skr. S. 60.

[4]) K. K. Br. 1718 S. 130.

[5]) K. K. Br. 1718 S. 1889.

cin- (Feltskær-) Kister, der kunde medføres paa Hesteryg, var Korpset kun mangelfuldt udstyret[1]).

Grænsen mellem Trondhjems Len og Jæmteland forløber paa den her i Betragtning kommende Strækning omtrent nord—syd og følger paa det nærmeste Vandskellet, saa at Vejene fra Sverige til Landegrænsen stadig fører opad, medens Fortsættelsen paa norsk Omraade i Hovedsagen fører nedad. Vandløbene og Dalsænkningerne og dermed Vejene har hovedsagelig Retning øst—vest; af Tværveje var der kun faa og ret vanskelig passable for sluttede Troppestyrker.

Over Vejsystemet, som det fandtes 1718, haves et Kort med Text[2]); begge Dele udarbejdet af den gamle Ingeniørkaptajn Coldevin, der som ung Konduktør selv har deltaget i Begivenhederne i Trondhjemegnen 1718. Texten er opsat under Forudsætning af en Fremrykning fra norsk til svensk Omraade, altsaa modsat Forholdet 1718. Af særlig Interesse er følgende:

Hovedpassagerne mellem Trondhjem og de svenske Magasinpladser Frøsø-Dufved var enten Stjørdalen eller Værdalen. Den sidst nævnte var den fortrinsvis benyttede for Færdslen mellem Trondhjem og Jæmteland og var farbar baade Vinter og Sommer, enten ad Landevejen langs med Suulelven eller i denne, naar den havde lav Vandstand. Om Sommeren var Vejen dog „meget slem" og kunde kun passeres tilhest, medens hverken Kærrer eller „Slæb" kunde benyttes. Om Vinteren kunde Suulelven benyttes i vid Udstrækning. Ved Gaarden Sul maatte Elven passeres paa Flaader. Den første Del af denne Vej paa svensk Side, over Skalstuen og Medstuen, karakteriseres som „klippet og myret, slem Vej"; men der fandtes tilstrækkelig med Skov til at reparere med. Først naar man naaede ned i „Ullensaker" [Undersåker] ved Hjerpe Skanse, blev Vejen god. En bedre Sommervej for Tropper med svær Bagage, Karrer og Feltstykker førte fra Stene [i Værdalen] over Tromsdals Bro, Mediaasen [Aasen] og videre op mellem Fjældpartierne Lille- og Store-„Haire" [Lille- og Store-Havren] til Skalstuen, hvor man var inde paa den først beskrevne Vej. En nogenlunde god Sidevej førte fra Levanger over Burum, nord om Søen Færen og videre til Skalstuen.

Vejen op gennem Stjørdalen førte over Handøl, Vallana og Tång-

[1]) K. K. Br. 1718 S. 1079.

[2]) Hærens Arkiv, Krigsføringsdepotet Scheelske Sager Pakke Nr. 5.

bøle til Dufved. Den var „blødagtig" og meget besværlig at passere, baade paa norsk og svensk Side, og kunde kun benyttes af mindre Styrker. Der fandtes dog Skov til at forbedre den med.

Skønt Svenskerne i Forvejen havde anvendt meget Arbejde paa at forbedre Vejen fra Dufved op til Grænsen, var Marschen yderst besværlig, og Korpset var 5—6 Dage, indtil den 4. Sept., om at tilbagelægge de 40 Kilometer fra Dufved til Skalstugan (Skalstuen), tæt ved Grænsen. Fra Begyndelsen af August, var dog det kolde, regnfulde Vejr bleven afløst af en usædvanlig Hede, hvorved Søernes Vandstand sænkedes, men navnlig Mosedrag og Elve hurtigt mere eller mindre tørlagdes, saa at Landstrækninger, der almindeligt ansaas for ufremkommelige, kunde passeres.

Endnu midt i Juli havde Stiftamtmand v. Ahnen ment at turde forsikre, at Tilstanden oppe i Fjældene var en saadan, at Angreb ikke mere var at vente i dette Aar[1]). Men i August meldte Generalmajor Budde til Lützow, at han nu havde sikker Efterretning om Troppesamlinger i Jæmteland til et Indfald i Trondhjems Len. Han satte imidlertid megen Lid til de store Vanskeligheder, ja næsten Umuligheder ved i Sverige at tilvejebringe Proviant for et længere Felttog.

Gennem sine udsendte „Partier" kunde Budde følge Fjendens langsomme Fremrykning, og den 7. September berettede han fra Stene Skanse i Værdalen til Gabel, at Fjenden nu kun var to Mil borte, og at han ventede at blive angrebet ved dette Sted om 8 Dage. Trods Fjendens Overmagt vilde han værge hver Fodsbred Jord, og i et afholdt Krigsraad havde han med sine nærmeste Underførere svoret, hellere at dø end at flygte[2])!

Det nordenfjældske Korps bestod af de gamle 1. og 2. Trondhjemske Infanteriregiment, hvert paa 12 Kompagnier, omtr. 2000 Md.; det endnu kun delvis organiserede 3. Trondhjemske Inf. Rgt.; Nordenfjældske Dragonkorps eller nu Dragonregiment i 5 Kompagnier; 2 Skiløberkompagnier. Dette var den egentlige Feltstyrke. Hertil kom i Trondhjem 1 Garnisonskompagni; paa Munkholm 1 do.; i Skaanes Skanse et blandet Detachement, og fordelt i de forskellige Pladser et Artillerikompagni. Yderligere 9 Kompr. Landdragoner (bevæbnede Bønder), der delvis var indstukket i Dragonregimentets 5 Kompagnier, og i Røros nogle af Bjærgværksarbejdere dannede Kompagnier

[1]) Okr. I. S. $^{16}/_{7}$ (Ahnen).
[2]) Okr. I. S. $^{3}/_{9}$ (Lützow), $^{7}/_{9}$ (Budde).

til det lokale Forsvar[1]). I Trondhjem fandtes der 2 Borgerkompagnier.

Feltstyrken talte 4—5000 Md. Infanteri, 500 Dragoner og et Par Hundrede Skiløbere. Forplejningsstyrken opgjordes i Oktober til 7070 Hoveder, hvori Detachementet fra søndenfjælds i k k e er medoptaget[2]).

Den paabegyndte Omorganisation af Infanteriet og Dragonerne skønnes at have været til Skade for Krigsdygtigheden. En Del af de nye Officerer var ret maadelige — adskillige af de gamle ligesaa.

Til at møde det bestemt ventede Angreb havde Budde fordelt Størstedelen af sine Tropper — 4400 Md. — paa Hovedadgangene til Landskabet, over en Strækning af et Par Hundrede Kilometer eller mere. Posterne i eller nogenlunde nær ved Værdalen var ret vel besat; men til Skanser og Forhug paa Snaasen, Aasen, Buran, Reistad, Meraker, Tydalen, Selbo osv. var der disponeret over ikke ringe Styrker — ja endog til Røros; og i Mellemrummene mellem disse fandtes der mindre Styrker. Opstillingen var altsaa efter den gamle Recept: Det hele skulde dækkes; men med kun ringe Mulighed for gensidig Støtte, uden Mulighed for effektivt Forsvar nogetsteds. En saadan Opstilling var man dog kommen bort fra søndenfjælds. Den Fare for at blive afskaaren og ophævet, som under andre Terrænforhold kunde true de enkelte Opstillinger ved et Gennembrud, var dog ikke overhængende under de særegne Forhold i dette Landskab, hvor Angriberen vanskeligt kunde udvikle sig til Siderne, og hvor Forsvarerne havde Adgang til at søge ned mod Trondhjemsfjordens Forgreninger og undslippe ad Søvejen[3]).

Korpsets Opstilling under Buddes Føring afviger saameget fra det Grundlag, den Opfattelse af Forholdene, som Kommandanten i Trondhjem Oberst Osten udviklede i Februar[4]), medens han midlertidig var Højstkommanderende, at der er Anledning til at omtale dette Grundlag nærmere her.

---

[1]) Bidr. VIII 59—62; Øverlands Afh. i Norsk hist. Tidsskr. 2, II, 201 f. særl. om Befalingsmændene; Ovenstad Den norske Hær 1628—1900 Blad 27 og 28 — et beundringsværdigt Arbejde. Wahl 318.

[2]) Dnk. Regnskabssager Bilag Litr. E.

[3]) Oversigt over Opstillingerne den 12. September findes i Mem. $^{24}/_{9}$ (Lützow; Rummelhof p. Munkholm); Okr. I. S. $^{7}/_{9}$ (Budde), $^{10}/_{9}$ (Ahnen) og $^{16}/_{9}$ (Budde) samt i Scholtens Konc. 1718. Se endv. Wahl 321 f.

[4]) Se S. 214.

Stene (Steine) Skanse[1]) kan ikke forsvares, erklærer Osten. Den er bygget af Træ; er enfileret fra de omgivende Højder; den mangler Vand og er ikke provianteret tilstrækkelig. Besætningen vil blive afskaaren eller omgaaet. Men for at Værdalen og Skognæs (Skaanes) ikke skal staa helt aabne, kan der i Stene lægges 2—300 Md. Herfra fremsendes der Poster til Suul (Sul) til Patrouillering videre op i Fjældene; til Tromsdals Bro til Patrouillering mod Snaasen og Søen Feren (Færen), hvis Fjenden vilde marschere gennem Skoven ned mod Buran og Reestad (Reistad). Ved stærkt Angreb gaar nogle af disse Styrker til Skognæs Skanse, hvor alle Baade fra Omegnen maa samles for at føre Tropperne og „Mand af Hus" bort samt ogsaa den Proviant, der ikke behøves til den lille faste Besætning i Skansen. Denne Skanse er i sig selv svag, dens Bestykning ligesaa.

Alle øvrige Tropper samles i Stjørdalen, som Fjenden skal passere for at komme til Trondhjem. — Værdalen har ingen gode, let forsvarlige Defileer, og der bør ikke anvendes større Detachementer her for ikke at splitte Styrken. Røros Skanse er vel noget bedre end Stene, men der mangler Underbringelsesrum til Besætningen og til Forsyninger med Ammunition og Proviant; Vand mangler. Endnu en Gang: Korpsets Hovedstyrke bør holdes samlet i Stjørdalen.

Begivenhedernes Forløb skulde vise, næsten Punkt for Punkt, at Osten havde bedømt Forholdene rigtigt. Det ser ikke ud til, at Budde har indbudt Osten til sine første Krigsraad. Han maa have disponeret ganske efter sit eget Hovede; thi de tre Regimentschefer i Februar havde — ganske vist med forskellig Motivering — erklæret sig enige med Osten.

Den 4. September var Armfelt altsaa naaet omtrent frem til Grænsen. Her skal han[2]) fra Skalstugan være bøjet af fra „Alfarvejen over Suul" og have ladet Hæren bygge en ny Vej i sydvestlig Retning ned til Søen Færen i Meraker. Derefter skal han være bleven staaende henved en Uges Tid ved denne Sø og have udsendt Rekognosceringskommandoer videre mod vest. Men samtidig skal han have fortsat Vejbygningen ned i Retning mod Stene Skanse. Ifølge Lagermark, der dog tildels holder sig til Øverlands Fremstilling, skal han den 5. September være bøjet af fra Skalstugan, op i Fjældene, og have bygget Vej frem til Færen Sø og yderligere $1^1/_2$ svenske Mil langsmed denne.

[1]) Denne Skanse var Hovedstøttepunktet i Opstillingen.
[2]) Ifølge Øverlands Afhandl. Se Petri anf. Skr. S. 62 f.

Men samme Forfatter siger samtidig, at der ikke fandtes Skov paa Fjældene, hvor Armeen trængte frem, men først nede ved Søen og ved Stene Skanse. Ifølge Buddes Rapporter og de svenske Beretninger traadte Armfelts Avantgarde den 12. Sept. Klokken 8 Morgen ud af Skoven tæt foran (øst for) Stene Skanse. Altsaa skulde det svenske Korps i Dagene 5.—11. September, 7 Dage, have bygget ny Vej, omtr. 40 Kil. (i Luftlinie) gennem et yderst vanskeligt Terræn, hvor Midlerne til Vejbygning, Skov, manglede paa store Strækninger og endda have ligget omtrent en Uge ved Færen Sø. Dette skønnes umuligt — selv om ogsaa Officererne, Civilbetjentene og Præsterne ifølge Armfelts Rapport til Kong Karl har maattet arbejde med paa at lave Faskiner. Armfelt selv nævner intet om, hvad Vej han togede frem[1]).

Den foran nævnte Ingeniørofficer Coldevin[2]) beretter, at Armfelt fortsatte ad Suulvejen, mellem „Kragvand" (Kraaksjø) og Storsjø, og først derefter vendte sig fra Vejen, da denne var vanskelig at passere paa Grund af „Klew-Veje" vest for Suul By og Forhug foran Stene Skanse. Han skulde nemlig, allerede inden han kom til Suul, to Steder passere Arme af Suulelven (Innaelven) og maatte formene, at disse var spærret med Forhug og besat. Han kan herved have benyttet den bedste Del af Vejen og er bøjet udenom den besværligste.

Om Armfelts Bevægelser i Dagene 5.—12. September vides i Virkeligheden kun ganske lidt, og for Tiden 22. August til 13. September synes der ikke at foreligge nogen Beretning fra ham. Derimod er der forefunden et interessant Kort[3]), hvori Marschruterne for hans Korps under hele Felttoget er indtegnet med Datoangivelser. Ifølge dette, hvis Angivelser utvivlsomt er rigtige, har Korpset den 4. Sept. lejret øst for Storsjøn; den 6. tæt nord for Østhjørnet af Færen; mellem den 6. og 8. ved Færen; den 10. umiddelbart vest for Hermannsnasen osv. Desuden findes der et Par Breve fra den foran omtalte Generalmaj. Horn. I det ene, dateret 31. August (11. September) i Kampementet ved Hermannsnasen[4]), mellem Færen Sø og Suul Vejen, 15 Kil. i Luftlinie fra Stene, fortæller han, at man af

[1]) Armfelt var, ligesom de svenske Officerer i Almindelighed kun lidet skrivende og begrænsede sig til faa, nøgterne Kendsgerninger. Ogsaa i den Henseende var han en skarp Kontrast til Budde, der skrev Beretning paa Beretning, den ene længere end den anden, og maa have tilbragt mange Timer med Pen i Haanden.

[2]) Han befandt sig ved Stene Skanse, da Armfelt angreb.

[3]) I Kgl. Bibl. Thott Fol. 689 Løbe Nr. 13. Se Kortbilag Nr. 11.

[4]) Horn til G. A. Taube $^{31}/_{8}$ (Svenske R. A.).

og til har set fjendtlige Partier (Patrouiller) i Fjældet men ikke kunnet faa fat paa dem. Først den foregaaende Dag havde man fanget en fjendtlig Soldat, der berettede, at Nordmændene havde trukken sig bort fra Stene Skanse, „sedan de fådt förnimma det, wi skulle komma densamma paa Ryggen", og kun efterladt 100 Md. som Besætning i Skansen. Altsaa har Korpset Dagen før Angrebet paa Skansen haft Lejr ved det angivne Sted; det har stadig haft Berøring med fjendtlige Patrouiller og har nu faaet nogen Oplysning om Fjendens Forhold. Den fangne Soldat er formentlig den Dragon, som i norske Beretninger siges at have været benyttet af Svenskerne som Vejviser mod Tromsdalen[1]). Det maa antages, at Budde gennem sine Patrouiller stadig har faaet Underretning om Fjendens Bevægelser, og det var rigtigt, at Budde paa Meldinger om Fjendens Bevægelser i sydvestlig Retning havde foretaget Troppeforskydninger henimod Stjørdalen. Han havde derfor kun omtrent 1000 Md. ved Stene og det nærmeste Terræn der omkring, da Fjenden angreb den 12. om Morgenen[2]).

Den 12. Sept. ved Daggry brød Armfelt op med en Del af Ryttertiet som Fortrop, og den øvrige Del af Korpset fulgte efter. Det var hans Hensigt at omgaa Fjendens Forhug og naa ind bag Stene Skanse for at afskære dennes Besætning. Han bøjede dog for tidlig ind mod Suul Vejen, løb lige paa et Forhug foran Skansen og maatte atter tilbage i Skoven for at søge ad en anden Vej at naa ind. Under den fornyede Fremrykning stødte han paa en af Buddes Posteringer, der ved Skydning meldte Fjendens Nærmelse. Budde sendte en lille Afdeling Dragoner frem for at standse Fjenden og vinde Tid til at unddrage sig Omfatningen ved at rømme Skansen. Dette lykkedes ham ogsaa, skønt Dragonernes Angreb ganske mislykkedes[3]).

Om Begivenhederne her beretter Horn kortelig den følgende Dag, at man havde haabet at skulle afskære Skansens Besætning; „men emedan arméen kom at gå något wilse och stöta in på wägen til Suul, drogo de [Forsvarerne] sig åter hit uti sina fördehlar igen", hvorfor Armeen nødtes til at tage en anden Vej gennem Kær og Morads tre „Fjerdingvej" længere op ad Elven ... Atter den følgende

[1]) Øverland 212.

[2]) Okr. I. S. $^{10}/_{9}$ (Ahnen).

[3]) Om Enkeltheder i Begivenhederne her og senere i Felttoget henvises til Øverlands og Lagermarks Afhandlinger. Se endv. Wahl S. 321 ff. Mem. og Okr. I. S. $^{15}/_{8}$ (Budde); Scholten I. S. $^{28}/_{9}$ (Römeling); Beretn. f. Arveprinsen af Hessen til sin Fader $^{17}/_{9}$ (Marburg Arkivet), paa Grundl. af Beretn. f. Armfelt; meget nøgternt og kortfattet.

Dag, den 14., vilde Armfelt fortsætte Fremrykningen mod Skaanes, hvor Fjenden sagdes at staa med hele sin Styrke og den opbudte Almue[1]).

Til egentlig Kamp kom det ikke, da Budde hurtigst trak sig tilbage. Nordmændene mistede nogle faa Mand; Svenskerne havde en Død og en Saaret. Det ved Stene forefaldne blev det eneste Tilløb til en Fægtning i lidt større Stil under hele Armfelts Felttog her.

Armfelt havde vel ikke naaet sit tilsigtede Maal, at ophæve en større Del af Forsvarsstyrken, men han naaede, hvad der under de særlige Forhold var af megen Betydning, nemlig at bemægtige sig de i Stene Skanse værende ikke ubetydelige Forraad af Levnedsmidler, og desuden erobrede han tre Kanoner med Ammunition, som Forsvarerne forgæves havde søgt at faa bragt med paa Tilbagetoget.

Buddes Anvendelse af de til Raadighed staaende Kræfter havde viist sig ganske forfejlet. Hans Forsvarssystem blev fuldstændig væltet overende allerede ved det første Stød derimod. Den af hans Tropper i Affæren udviste ringe Kampdygtighed maa derhos have overbevist ham om, at Muligheden for et sejgt, energisk Forsvar og kun skridtvis Tilbagegang ikke var tilstede. Der var ikke andet for ham at gøre end at søge tilbage, endnu medens Tid var. Da Armfelt imidlertid efter de udstaaede Anstrængelser undte sine Tropper to Dages Hvile ved Stene og ikke forfulgte Fjenden, lykkedes det dennes vidt spredte Styrker at trække sig tilbage saagodtsom uden Tab og efterhaanden og tildels ad Søvejen at samles om Budde i Stjørdalen.

Armfelt lod Stene Skanse indrette til Magasinplads og søgte at faa Tilførsel af Forplejningsmidler dels ved Opkøb, dels ved Rekvisitioner i Egnen, dels endelig ved at trække frem fra Jæmteland. Her som overalt viste Svenskerne den fortrinligste Orden og Krigstugt og vedblev hermed under hele Felttoget.

Armfelts nærmeste Maal herefter var Erobringen af Skaanes Skanse, der ifølge tidligere indhentede Efterretninger skulde være godt forsynet med Proviant. Besætningen i denne Skanse bestod hovedsagelig af Landdragoner, altsaa bevæbnede Bønder, og noget kommanderet Mandskab af Trondhjems Garnison. Landdragonerne flygtede strax ud fra Skansen, da de saa Fjenden nærme sig, hvorefter Skansekommandøren skønnede, at der ikke var andet for end at overgive sig.

Efter nogle Dages Ophold i Stjørdalen gik Budde tilbage over Stjør-

[1]) Horn t. G. A. Taube, dat. Steene Skanse $^{2}/_{9}$.

dalselven, trak de Posteringer, han endnu havde staaende i denne Egn, til sig og lod arbejde paa Forhug i Adgangene til Byen Trondhjem. Samtidig beordrede han Størsteparten af Styrken i Røros til at komme til Trondhjem. Armfelt var fulgt efter, og da Forholdene tillod ham at omgaa de anlagte Forhug, trak Budde sig ind i Trondhjem, hvor han ret hurtigt fik samlet omtrent hele sin Styrke. — Det havde været godt, om han ikke før Angrebet havde brugt saa heroiske Udtryk som at ville forsvare hver Fodsbred Jord; havde svoret paa hellere at dø end at flygte.

Den 20. September afholdtes der Krigsraad i Trondhjem, hvorved ogsaa Stiftamtmand Ahnen og Stadens Kommandant Oberst Osten var tilstede. I Enighed med Byens Magistrat og Borgerskab vedtoges det, at Byen skulde forsvares, og der toges strax fat paa at rydde i Byens Udkanter og opkaste Forskansninger. Da Byen paa de tre Sider var omgiven dels af Nidelven, dels af Fjorden, kunde man foreløbig nøjes med at befæste den fjerde Side[1]).

Den før omtalte Konduktør P. Nobel havde det foregaaende Aar skrevet om Trondhjem, at „Strømmen Nidaros" ved Byen er et Musketskud bred. Som en Slange snoer den sig om Byen og forsvarer denne paa de to, Søen „den anden" Side. „Isthmen" [den 4. Side] er meget smal og derfor let at befæste; her er ogsaa anlagt en Polygon (Forsvarsværk). Hvis Byen blev omgivet med en Kontreskarpe og Isthmen rigtigt befæstet, kunde den beskytte Indbyggernes „Haabe und Güter", hvilke er saa anseelige, at de aarlig indbringer Kongen 50.000 Rdl. i Told ... Paa Landsiden er Staden vel kommanderet af Højder ... men den kan med ringe Bekostning gøres næsten uindtagelig, hvis Værkerne anlægges hensigtsmæssigt. Indbyggerne har næsten alle gode Kældere, hvorhen de [ved en Beskydning] kan retirere sig med deres Effekter ...[2]).

Af svært Skyts fandtes der rigelig. Hvad der af Borgerskabet blev tilbage i Byen viste god Stemning for Forsvar, og i Landdragonerne og den opbudte Almue havdes rigelig Arbejdsstyrke. De to befæstede Punkter ved Staden: Munkholmen i Fjorden og Fortet Kristianssten tæt øst for Staden og dominerende denne, fik stærke Besætninger. I Staden var der Proviant for to Maaneder, og der gik strax Opfordring til Kristiania og Kjøbenhavn om yderligere Forsyninger[3]).

[1]) Se Kort Nr. 12.

[2]) Scholten I. S. $^{4}/_{2}$ 17.

[3]) Mem. $^{24}/_{9}$ (Justitsr. Abrah. Dreyer); Okr. I. S. $^{24}/_{9}$ (Ahnen); „Journal"

Efter den lange Tørkeperiode faldt det nu i med en Regntid, der var til ligesaa megen Fordel for Forsvarerne som til Ugunst paa mange Maader for Angriberen.

Armfelt var foreløbig standset paa den højre, nordlige Side af Stjørdalselven, hvor han forblev omtrent et Par Uger og afventede Tilførsel af Proviant, inden han vilde fortsætte Fremrykningen mod Trondhjem. Havde han hensynsløst fortsat Forfølgningen af Fjenden og hertil navnlig anvendt sit gode og forholdsvis talrige Rytteri, der viste en beundringsværdig Dygtighed til at overvinde Terrænvanskeligheder, er det muligt, at han havde kunnet erobre Trondhjem, inden de af det mislykkede Forsvar og Tilbagegangen deprimerede norske Tropper igen havde sundet sig. Men efter en kort Marsch i Retning mod Trondhjem gjorde han pludselig omkring, da han havde faaet Efterretning om, at Forbindelsen med Jæmteland og yderligere Tilførsel af Proviant ikke kunde ventes genoptagen, før Vinteren havde gjort Forbindelserne farbare for Transporter. Allerede før Midten af Oktober var Fjældet dog snedækt og Dalene fyldt med sammenføgen Sne.

I Egnen ved Skogn (Skaanes) standsede han Tilbagemarschen i Begyndelsen af Oktober og søgte ved udsendte Kommandoer at indsamle, hvad der endnu af Proviant var at opdrive i Egnen. Herved havde han det Uheld, at et større Kommando blev overrasket paa Ytteroen af et af Budde paa Baade udsendt Parti og mistede et ret betydeligt Antal Folk[1]). Mod Slutningen af Oktober rykkede Armfelt op i Værdalen for at være Hjemegnen og Tilførsler nærmere, men brød atter op i Begyndelsen af November og marscherede mod Trondhjem, efter at have sammenskrabet det mest mulige af Levnedsmidler.

I den forløbne Tid havde Budde bestandig haft større og mindre Kommandoer ude i Egnene omkring det fjendtlige Korps for paa alle Maader at lægge dette Hindringer ivejen. Denne Virksomhed lettedes væsenlig ved, at han var „Herre paa Søen", d. v. s. paa Fjorden, og havde rigelig med Fartøjer og Baade.

Budde synes ganske vist ikke at have været noget særligt som Fører; men han var fra tidligere Tid udmærket kendt med Egnen og var ivrig og ufortrøden paa den „lille Krigs" Omraade. Han var efter-

---

fra Budde med Referat af Krigsraadet. I Scholtens I. S. findes en god almindelig Oversigt fra Oberst Pretorius over Begivenhederne i det Trondhjemske i Oktober — vistnok paa Grundlag af Meddelelser fra Budde.

[1]) Lagermark „Armfelt" 334; Øverland 221 f. Fra Budde, Ahnen og Lützow findes talrige Beretninger i Memorialer og Okr. I. S.

haanden bleven meget utilfreds med Flertallet af sine Officerer og vistnok ikke uden Grund: Mange af dem „meriterede ikke Kommisbrødet". Han udbad og fik Kongens Tilladelse til sammen med Regimentscheferne at foretage en Gennemgang af sit Officerskorps og indstille til Afgang blandt dem, der skønnedes helt uegnede[1]).

Kort Tid før Armfelt atter rykkede mod Trondhjem, havde Budde beordret det lille Hjælpekorps fra den søndenfjældske Hærafdeling, der havde været standset i Egnen ved Røros, til nu at marschere til Trondhjem[2]).

De første Efterretninger om Armfelts Indfald i Trondhjems Len synes at være naaet til Kristiania den 19. September. De vakte selvfølgelig stor Bevægelse. Statholder Krag havde den nævnte Dag ved Expres[3]) fra Stiftamtmand Ahnen faaet Underretning om det den 12. ved Stene foregaaede og havde strax meddelt videre til Kommissionen (Cicignon og Arnoldt), der arbejdede i Kristiania, medens Lützow var hjemme paa sin Gaard ved Frederiksstad. I en Beretning den 24. til Kjøbenhavn giver Krag Udtryk for sin Overraskelse og Harme over de beklagelige Begivenheder, „eftersom vore Folk for Godt fandt ingen Modstand at gøre". Der er Fare for Trondhjem og hele Stiftet, hvis der ikke snarest sendes Hjælp derop[4]). At det pludselige og fuldstændige Sammenbrud af Forsvarssystemet deroppe har vakt Bestyrtelse blandt de højere Officerer søndenfjælds fremgaar af Oberst Pretorius' Beretning til Scholten. Uden „Guds vidunderlige Styrelse" ansaa man hele Trondhjems Len og Buddes Korps for fortabt. Pretorius ansaa det dog for udelukket, at Armfelt vilde angribe Trondhjem men vilde spærre Forbindelsen med det Søndenfjældske[5]).

Kommissionen satte sig øjeblikkelig i Forbindelse med Lützow og foreslog, at der sendtes en oplandsk og en akershusisk Bataillon samt 6 Kompagnier af Kruses Dragoner op, under Kommando af General-

[1]) Budde var vellidt hos Gabel og befæstede yderligere Forholdet ved at ægte en nær Slægtning af denne.

[2]) En af Bataillonscheferne i dette Korps var Oberstltn. Rappe. Med ham var Budde særdeles vel tilfreds: Han var ligesom Oberst Storm „en begribelig Mand", dygtig og hurtig til Handling.

[3]) Det synes, at en saadan „Expresser" i 4 Døgn har tilbagelagt den mindst 500 Kil. lange Strækning.

[4]) Okr. I. S. $^{24}/_{9}$ (Krag).

[5]) Scholten I. S., dat. Kria. $^{1}/_{10}$.

major Kruse. Lützow var af flere Grunde ikke stemt for at sende Dragonerne men gav dog efter, da Kommissionen forestillede, at det vilde give „større Rygte" hos Fjenden deroppe, naar der sendtes baade Infanteri og Dragoner; dog blev Antal Dragonkompagnier bestemt til kun 4. De to Batailloners Organisation efter Regimenternes Deling var endnu meget mangelfuld. Paa Grund af Svaghed maatte Generalm. Kruse melde Forfald, hvorfor Oberst Brockenhuus fik Kommandoen[1]).

Krag havde ogsaa strax sat sig i Forbindelse med Rosenpalm om Hjælp til Trondhjem ad Søvejen, og Rosenpalm beordrede en Fregat og en Hukkert til „straxen og uden ringeste Tidsspilde" at afgaa til Trondhjem, medtagende nogle Koffardiskibe med Levnedsmidler, som Krag havde skaffet tilveje[2]). Krag paalagde endvidere Myndighederne i Bergen, snarest at ile til Hjælp med nogle armerede Fartøjer samt med Proviant, hvilket ogsaa villig blev efterkommet.

Fra Kjøbenhavn beordredes et Orlogsskib under Komm.kapt. Rostgaard, en Fregat og en Hukkert til snarest at gaa op til Trondhjem, medtagende nogle Proviantskibe, der var bestemt for det sydlige Norge, men nu skulde følge til Trondhjem. Paa det første Stykke af Vejen skulde Rostgaard desuden konvojere en Troppetransport til det sydlige Norge. Yderligere gjordes to Fregatter klar til ogsaa at sejle til Trondhjem[3]).

Resultatet af de hverandre krydsende Ordrer om Hjælp ad Søvejen blev sluttelig, at Orlogsskibet, en Fregat og en Hukkert blev sendt op til Trondhjem.

Efter en meget vanskelig Sejlads i det haarde Efteraarsvejr naaede samtlige tre Orlogsfartøjer op til Trondhjem ved Midten af November, netop som Armfelts Korps ankom foran Staden, og fik anvist Pladser, hvorfra de virksomt kunde støtte Forsvaret[4]). De havde strax sat en Del af deres Konstabler iland til Betjening af Værkernes Skyts og lod ogsaa hele Soldatesken landsætte. Da der samtidig ankom et af Borgerskabet i Bergen udrustet og armeret Skib med Levnedsmidler, maatte

[1]) Kommiss. t. Lützow $^{19}/_{9}$, $^{20}/_{9}$ og $^{23}/_{9}$; Scholten I. S. $^{24}/_{9}$ (Kommissionen); Chr. Fr. Papirer Nr. 119, Konsejllet i Frederiksstad $^{4.6}/_{10}$ 18. Smlgn. S. 276 f.

[2]) Rosenpalm Kop. B $^{28}/_{9}$.

[3]) Expd. $^{5}/_{10}$ Nr. 1493; Adm. Kop. $^{6}/_{10}$ og $^{8}/_{10}$.

[4]) Adm. I. S. $^{19}/_{11}$ (Rostg.), $^{3}/_{12}$ og $^{17}/_{12}$ (Wessel), $^{19}/_{11}$, $^{26}/_{11}$ og $^{17}/_{12}$ (Ferry); Rosenp. Kop. B $^{3}/_{12}$ Nr. 208; „Södermanlands" og „Søridderens" Journaler.

Forsvaret anses for i enhver Henseende betrygget overfor en Angriber, der var saa slet udrustet til et alvorligt Belejringsforetagende. Ogsaa i den følgende Tid indtraf der Sendinger af Proviant til Trondhjem.

I Løbet af Oktober skønnede baade Gabel i Kjøbenhavn og Lützow meget rigtigt, at Armfelts Korps ikke alene ikke kunde vente at blive forstærket med flere Tropper, men at det vilde blive meget vanskeligt for den Styrke, Korpset nu havde, at skaffe sig, hvad der behøvedes til Livets Ophold. Af Forhandlingerne i Krigsraadet i Frederiksstad i Begyndelsen af Oktober fremgaar ogsaa, at den Bestyrtelse, som de første Efterretninger fra Trondhjem havde fremkaldt, hurtig gav Plads for nøgtern Vurdering af Forholdene: Nu skulde og kunde Budde selv klare det.

Samtidig med at Regeringen i Kjøbenhavn traf Anstalt til baade at bringe Hjælp til Trondhjem og sende Hjælpetropper op til det sydlige Norge, søgte den gennem Ministeren i London, Söhlenthal, at lægge et stærkt Pres paa den engelske Regering om at sende Hjælp af Tropper og Skibe samt Penge til Trondhjem. I meget energiske Udtryk udvikledes det, at de Allieredes Særforhandlinger var Skyld i den lange Uvirksomhed overfor Sverige. Dette Land havde nu i Ro kunnet forberede Angrebet paa Trondhjem, og to andre Hære stod rede til at falde ind i det sydlige Norge. Söhlenthal skulde tillige fremsætte de Argumenter, der til alle Tider har været de virkningsfuldeste overfor England, de forretningsmæssige: At det nordlige Norges betydelige Handel paa England vilde ophøre, hvis Svenskerne blev Herre dèr. Tilsvarende skulde Westphalen forestille Czaren, og Meyer i Berlin skulde minde Preussen om dets Forpligtelse ifølge Traktaten af 1715[1]). — Naturligvis blev disse Skridt fuldstændig frugtesløse.

Midt i November og samtidig med Kong Karls Indfald i det sydlige Norge ankom Armfelt foran Trondhjem og lejrede sig umiddelbart øst for Staden. Et Par Dage efter Ankomsten her indtraf hos Armfelt to af Kong Karls Generaladjutanter medhavende Skrivelse fra Kongen. Denne misbilligede paa det skarpeste, at Armfelt ikke strax var gaaet løs paa Trondhjem men i Stedet derfor havde trukken sig tilbage til Værdalen. Armfelt skulde nu ufortøvet rykke mod Trondhjem.

Armfelt begyndte strax at rekognoscere Stadens Forsvarsværker og

[1]) Geh. Reg. $^{8}/_{10}$ og $^{11}/_{10}$; Bengt Lundberg „Sverige och Preussen från krigsutbrottet" osv. II.

at lade forfærdige Angrebsmidler, saa godt som Forholdene tillod det. Han synes først at have tænkt paa at angribe fra øst, over Nidelven; men Forsvareren havde nu haft omtrent to Maaneder til at fuldstændiggøre Stadens Værker. At angribe Fortet Kristianssten med det ubetydelige Feltskyts, som medførtes, var paa Forhaand udsigtsløst. Den eneste svage Mulighed var et natligt Angreb over Nidelven mod Byens Østside; men hertil udkrævedes der Overgangsmateriel, som vanskeligt kunde tilvejebringes.

Mod Slutningen af November tiltvang Armfelt sig Overgang over Elven nogle Kil. syd for Byen for at se paa Mulighederne for et Angreb mod Syd- eller Vestsiden. Han indsaa dog snart Umuligheden af med sine af Sygdomme, Sult og Kulde hærgede Tropper, der yderligere i Tal svækkedes ved den nødtvungne Udsendelse af Kommandoer til Inddrivning af Fødemidler, at udrette noget overfor en Forsvarer, der nu var ligesaa talstærk som hans Korps. Han havde dog nu opnaaet det Gode at komme til at staa i en Egn, der ydede det nødtørftigste Underhold til Mand og Hest.

Efter at have forjaget Nordenfjældske Dragonregiment, der havde søgt at hindre hans Overgang over Nidelven, og ladet et Rytterkommando under Generalløjtn. de la Barre forfølge de norske Dragoner i sydlig Retning helt op til Røros og Dovre Fjæld, forlagde Armfelt sin Lejr til Melhus, en lille Dagsmarsch syd for Trondhjem. Her vilde han se Tiden an; afvente at Nidelven frøs til og derpaa angribe Trondhjem.

I Buddes Korps rasede Sygdomme med mindst ligesaa stor Heftighed som i Armfelts og reducerede hurtig Styrken af Kampdygtige til mindre end to Trediedele af Forplejningsstyrken[1]). Ogsaa paa Krigsskibene gjorde Døden sin Høst gennem Sygdomme[2]). Endnu i den første Halvdel af November havde Budde været ved godt Mod, og i den Tid Armfelt havde trukken sig tilbage i Værdalen, var Budde rykket ud af Staden med en Del af sin Styrke; men paa Efterretning om Armfelts nye Fremmarsch mod Trondhjem gik han tilbage til Byen. Et Angreb paa denne mente han nok at skulle tilbagevise; men en Henstilling fra Lützow om at rykke ud og optage en Kamp i aaben Mark afviste han med den Udtalelse, at „udi Marken kan jeg ikke være ham bestændig", og navnlig frygtede han Armfelts Rytteri[3]).

---

[1]) Okr. I. S. $^{9}/_{12}$, $^{16}/_{12}$ og $^{31}/_{12}$ Styrkelister fra Budde.
[2]) „Södermanlands" Journal.
[3]) Ref. S. $^{12}/_{11}$ (Budde til Lützow); Okr. I. S. $^{6}/_{12}$ (Budde).

Natten mellem den 11. og 12. December var Kong Karl bleven dræbt i Løbegraven foran Frederikssten, og mod Slutningen af Maaneden naaede Efterretning herom op til Armfelt, omtrent samtidig med at Budde fik Meddelelse fra Lützow. Armfelt lod strax afholde Krigsraad, hvori man vedtog, at Korpset skulde marschere tilbage til Sverige. Korpset brød umiddelbart efter op fra Melhus og tog Vejen op gennem Guldalen til Holtaalen, derfra over Fjældene til Tydalen, hvorfra fortsattes over Fjældene i Retning mod Handøl i Jæmteland. De i Skaanes og Stene staaende Afdelinger med de mange Syge skulde tage Hovedvejen tilbage til Dufved.

Undervejs i de skovløse Fjælde blev Hovedkorpset overfalden af en frygtelig Snestorm og Kulde, der varede uafbrudt tre Døgn igennem. Mangfoldige af disse ulykkelige Mennesker, som i Forvejen Maaneder igennem havde lidt store Savn og var underernæret og daarlig klædt, savnede Modstandskraft til at modstaa denne sidste, skrækkelige Prøvelse og bukkede under af Overanstrængelse og Kulde, medens mange andre kun med frygtelige Forfrysninger naaede frem.

I de samtidige norske Beretninger og senere er vel Svenskernes Tab under Tilbagetoget bleven stærkt overdrevet; senere og grundige Undersøgelser har dog viist, at Tabet naar omtrent 30 Procent af Styrken, foruden at Korpset i Forvejen havde haft en Afgang, hovedsagelig ved Sygdomme, af omtrent 15 Procent[1]).

Med en saa frygtelig Katastrofe endte Armfelts Felttog. Trods en mangelfuld Forberedelse var det bleven indledet med Dygtighed og Energi fra Føringens, Udholdenhed, Hengivenhed og beundringsværdig Disciplin fra Troppernes Side. Under stadig Kamp for det nødtørftigste Underhold, Kamp med et haardt, barsk Klima og andre ugunstige Naturforhold havde Korpset under store Savn og Anstrængelser i næ-

[1]) Øverland 254—259; Lagermark 356—361. Foruden de af Øverland og Lagermark anførte norske Kilder om Armfelts Tilbagetog henvises til Okr. I. S. $^{31}/_{12}$ 1718, $^{3}/_{1}$, $^{7}/_{1}$, $^{10}/_{1}$, $^{11}/_{1}$, $^{21}/_{1}$ og $^{24}/_{1}$ 1719 (Budde); $^{3}/_{1}$, $^{7}/_{1}$ og $^{28}/_{1}$ 1719 (Ahnen); $^{20}/_{1}$ 1719 (Emahus). I Scholtens I. S. findes en samtidig Afskrift af den Beretning, som Øverland og Lagermark omtaler (henholdsvis S. 256 og S. 356). Sammesteds findes endvidere en paa Tysk affattet, til Generalløjtn. Sponeck stilet original Beretning fra Major Emahus, som den Øverland og Lagermark omtaler, dog noget udførligere. Sponeck var i disse Dage i Røros. Af svenske Kilder foruden de af Lagermark anførte kan nævnes, at nogen yderligere Oplysning giver K. K. Br. 1719 2365 og 2367 (Frisenheim) samt 2875 (Horn). Se endv. Petri anf. Skr. S. 180.

sten fire Maaneder hævdet sig paa fremmed Omraade. Og trods alt det forudgaaede havde det begyndt Gennemførelsen af Tilbagetoget sluttet, kampdygtigt og i fuld Disciplin — for saa at blive overvældet, overvundet af Naturmagterne.

I det norske Forsvarssystem var der baade paa den norden- og den søndenfjældske Krigsskueplads tillagt de særlige Naturforhold en ret stor Betydning, dels i sig selv, dels under Udnyttelse ved Forsvarsstyrkerne. Det viste sig imidlertid overalt, at vanskelige Fjældegne, skovbevoxede som træløse, Elvene og Moserne intet Sted lagde meget væsenlige Hindringer i Vejen for en energisk Angriber. Det viste sig ogsaa, særlig paa den nordenfjældske Krigsskueplads, at det store Arbejde, der mange Steder var anvendt paa ved Forhug at lægge Fjenden Hindringer i Vejen, var saagodtsom spildt. Enten gik Angriberen udenom dem, eller han ryddede dem hurtig til Side, hvad der skete saameget lettere, som der næsten ikke kendes noget Exempel paa Forsøg paa at forsvare Forhuggene.

De Forventninger, som i ethvert Fald nogle af de norske Førere har næret til Landbefolkningens virksomme Medhjælp ved Udnyttelsen af de naturlige og kunstige Hindringer, blev ogsaa næsten ganske skuffet. Baade Landdragonerne og Mandhusingerne var nordenfjælds ganske uden Betydning for Forsvaret — ja har endog ved deres Forhold overfor Fjenden virket nedbrydende paa de regulære Afdelinger. Man kan muligvis mene, at de Tider, da ogsaa den almindelige Befolkning greb til Vaaben mod en indtrængende Fjende, forlængst var forbi paa den store nordiske Krigs Tid. Mod saadan Formening skulde dog tale dette, at man paa begge Sider af Kjølen i nogen Grad regnede med direkte Støtte af Befolkningen, og iøvrigt var det kun omtrent et halvt Aarhundrede siden, at Landbefolkningen i Jylland og paa Smaaøerne havde kæmpet paa Liv og Død mod Landets Fjender.

Naar den norske Landbefolkning saaledes afholdt sig fra Krigsdeltagelse, kan en Grund hertil have været den svenske Hærs beundringsværdige Disciplin, og at de svenske Førere med Kong Karl som Forbillede overalt søgte gennemført Skaansomhed og Mildhed overfor Befolkningen i de Egne, hvor de kom frem under de egentlige Krigsbegivenheder, og i videst muligt Omfang agtede den private Ejendomsret. Det kan vel være rigtigt, at den svenske Hærs Ledelse bevidst og med Tanken paa varig Erobring af Norge har lagt an paa at vinde den norske Befolkning; men saadanne Tanker har den menige

svenske Soldat næppe næret. Hans Forhold overfor Befolkningen har været bestemt af høj Disciplin i Forbindelse med Retsind, Æresfølelse og naturlig Godmodighed.

Der er foran anført en Udtalelse af Gyldenløve om det norske Folks „lykkelige" naturlige Aversion overfor Svenskerne. Der kan vel have været Perioder, da saadan Indstilling har været tilstede; men paa den her behandlede Tid var Gyldenløves Udtalelse som Almindelighed kun svagt begrundet i Virkeligheden. Noget andet er, at det norske Folk helt igennem var fuldt kongetro.

---

24. Forhold søndenfjælds før Kong Karls Angreb.

Af nogle Ytringer i Kommissionens (Cicignon og Arnoldt) Beretninger til Gabel Efteraaret 1718 fremgaar, at en Udvidelse af Fredriksstads Befæstning til ind paa Rolvsø har været overvejet. Det synes, at Spørgsmaalet er rejst af Gabel selv eller af Kongen gennem Gabel. Det havde ved flere Lejligheder været fremhævet, at Fredriksstad i operativ Henseende var det vigtigste Punkt i Norge og da særlig under Hensyn til Forbindelsen med Danmark. Byen var vel befæstet, og 1717 og 1718 havde der yderligere været arbejdet paa at forstærke dens Værker. Til Støttepunkt for Flaaden var Pladsen særlig egnet, da den blev nogenlunde tidlig isfri og frembød særlig gunstige Ankringsforhold („Leeren"). De store, af Arme af Glommen omflydte Øer i Byens umiddelbare Nærhed gjorde en Cernering vanskelig, og endelig var Stedet forlængst af Gabel udset til Hovedmagasinplads ved hans store, afgørende Felttogsplan mod Sverige. Gabel har kendt Forholdene ved Frederiksstad meget nøje og har haft Blik saavel for Stadens Betydning som for de ved dens Befæstning klæbende Svagheder og kan af den Grund have ønsket, at Rolvsø blev medinddraget under Fæstningsomraadet. I den Plan, som han i November, da den første Efterretning om Kong Karls Indfald gennem Enningdalen naaede til Kjøbenhavn, skitserede for Lützow om Norges Forsvar i den kommende Tid, har han ogsaa tiltænkt Frederiksstad en afgørende Betydning. Der-

imod nærede Rosenpalm ikke synderlig Tillid til Udsigten til i Længden at forsvare Frederiksstad under et alvorligt Angreb.

I den givne Anledning har Scheel udarbejdet et den 5. November dateret og for „Kongen af Danmark og Norge" bestemt Udkast „med Hensyn til at trenchementere og i Forsvarsstand sætte Øen Rolfsøen". Han fremhæver heri navnlig det uheldige ved denne Øes store Omfang, samt at ogsaa den beherskes fra det omliggende Terræn. Ved en Udvidelse som foreslaaet vil Stedet kræve til Besætning hele den søndenfjældske Hær, og saa maa hele det øvrige Norge ofres. Med den Styrke, den svenske Hær nu har naaet, vil Fjenden have Kræfter nok tilovers til at blokere Frederiksstad og afskære den fra Forbindelsen med det øvrige Land, og den her indesluttede Hær kan ikke komme ud derfra. Dens Værker er nu sat i en saadan Stand og saaledes forsynet med Besætning af Infanteri og Artilleri samt Ammunition, Skyts og Proviant, at den vil kunne holde sig indtil Sommeren 1719 mod fjendtlig „Surprise". En formel Attake er udelukket ved det Fæstningen omgivende sumpede Terræn. Med Fæstningen i Ryggen vil Smaalenske Korps, eventuelt med Støtte af det Oplandske, kunne dække den betydeligste og bedste Del af det Søndenfjældske.

Men skulde Kongen alligevel ønske at udvide Befæstningsomraadet over Rolvsø m. fl. Steder for derved at sikre mod „Bombardement og Kanonade, hvad dette betydningsfulde Sted i høj Grad fortjener", kan der udarbejdes et Projekt derover. Foreløbig indskrænker Scheel sig til et Overslag over, hvad der vilde behøves af Materialer og Arbejdsmandskab m. m. Scheels Fremhæven af at sikre mod Bombardement og Kanonade, medens han ikke nævner noget om regulær Belejring, passer godt med Opfattelserne i den svenske Hær, hvor man kendte de stedlige Vanskeligheder for egentlige Belejringsarbejder og de gunstige Forhold for Bombardement. Stedets uhindrede Forbindelse med Søen vilde imidlertid tillade, at Civilbefolkningen hurtigt søgte bort, hvormed en væsenlig Faktor for Virkningen af et Bombardement vilde være elimineret[1]).

Der blev herefter ikke rørt mere ved denne Sag. De umiddelbart efter indtrædende store Begivenheder tog al Interesse fangen. Dog skete der dette, at Scheel blev beordret til ved indtrædende Belejring af Frederiksstad at gaa ind i Fæstningen som Medkommandant — sammen med Generalmajor Vind.

[1]) Komm. Gen. Pakke IX. Smlgn. Per Sörensson „Ett betänkande rör. Norges erövring" osv. (Karolinska förbundets årsbok 1924) 236.

Den 8. November, samtidig med at de svenske Korps i Hovedsagen havde endt deres Opmarsch og stod i kun en Dagmarsches Afstand fra den norske Grænse, og samme Dag som Kong Karl ved Vestra Ed beordrede Fremrykning til Indbrud iværksat herfra, indleverede Generalkvartermester Scheel i Kristiania Disposition for Vinterpostering i Overensstemmelse med det i Krigsraadet i Frederiksstad (Nygaard) en Maaned i Forvejen vedtagne. Da Fjenden angreb, inden der kunde begyndes paa Iværksættelse af Dispositionen, og navnlig inden man havde begyndt paa at lade Dele af det udskrevne Mandskab gaa hjem i Lægene, skal denne kun nævnes i Hovedtrækkene, hvorefter de geworbne Afdelinger, altsaa navnlig de danske Bataillioner, skulde ligge i sammentrængt Kantonnement i Grænsedistrikterne; Agershusiske, Smaalenske og Oplandske skulde hjem i Lægene; Vesterlenske og Bergenhusiske til Fæstningerne. Hvis Smaalenske Korps „mod Formodning" ikke kan holde Stillingerne ved Torpedal [Tistedalen], Svinesund og Sponvigen mod Fjendens Overmagt, trækker det sig tilbage under Frederiksstad, til Rolvsø og Tune, hvor det efter Omstændighederne forsvarer sig, indtil det kan støttes af Oplandske Korps eller, hvis det „blev saameget kastet tilbage af Fjenden, retirere mod Kristiania til „Hobro" eller endog til „Jabro", ind i Bjærgene"[1]).

Ved Begyndelsen af det egentlige Felttog 1718, da Kong Karl i November brød ind, bestod den Søndenfjældske Hær af

1. *Generalitetet.*

Generalløjtn. Lützow,
Generalkvartermester Oberst Scheel,
Generaladjutant Oberstltn. Schlanbusch,
Generalkvartermesterløjtn. (ved Smaalenske Korps) Sundt,
Artillerichef Oberst Mushardt,
Generalkrigskommissær Oberst Bertouch,
Overkrigskommissær Schwertfeger,
Generalauditør Göttzsche.

Kommitterede:

Generalmajorerne Cicignon og Arnoldt.

[1]) Komm. Gen. Ark. Pakke IX.

Smaalenske Korps:

Chef Generalløjtn. Sponeck,
Næstkommanderende Generalmaj. Trampe,
ved Infanteriet Generalmaj. Römeling,
ved Rytteriet Generalmaj. Lüttichau.

Oplandske Korps:

Chef Generalmaj. Gaffron,
Generalmaj. Kruse.

Kommandant i Frederiksstad Generalmaj. Vind.

2. *Tropperne:*

2 Kyrasserregtr. (Lüttichau og West),
2 Dragonregtr. (Kruse og Ötken),
10 norske udskrevne Infanteriregimenter à 2 Batlr. (1. og 2. Smaalenske, 1. og 2. Agershusiske osv.),
1 norsk geworb. Infanteriregiment (Römeling) i 2 Batlr. + 4 Kompr.,
12 danske geworb. Batlr. (Dronningen, Fyen, Eickstedt og Johannsen hver en Batl., Sjælland, Jylland, Reichwein og Prinsen af Sønderborg (forhen Schultz) hver med 2 Batlr.),
Skiløberkompagniet,
7 Artillerikompagnier (2 af Holstenske Artilleri, 5 Fæstningskompr.),
1 Landdragonregiment i 2 à 3 Bataillioner.

Til Trondhjem var detacheret 2 Inf.batlr. og 4 Kpr. Dragoner.

I Oktober beregnedes Forplejningsstyrken (med de forventede 4 Bataillioner fra Danmark) til 31.958 Hoveder[1]).

Den 27. November, altsaa efter Tilbagetoget bag Glommen, opgav Generalkvartermester Scheel[2]) Feltstyrken, efter Fradrag af Detachementet til Trondhjem, af Fæstningsbesætningerne og af Besætningen (Soldatesken) til Flotillen, til 15.441 Md. — Befalingsmændene iberegnet men formentlig uden Officersknægtene. I det enkelte angaves Kyrasserne til 1344 Md. og Heste; beredne Dragoner 1090, uberedne Do. 436; Infanteriet 12.571. Afgangen i den da forløbne Del af Felttoget havde været saa ubetydelig, at man ikke behøver at tage Hensyn dertil. Scheel regner med 18 Bataillioner i Feltstyrken, hvad der giver knap 700 Hoveder pr. Batl. — noget mere for de udskrevne, noget

[1]) Dnk. Regnskabssager Bilag Litr. E.
[2]) Mem. $^{27}/_{11}$ (Scheel); Chr. Fr.s Pap. Løbe Nr. 22.

mindre for de geworbne. Regner man med 33 Infanteribatailloner søndenfjælds, idet Landdragonerne ikke medtages, skulde de 15 Batailloner Besætningstropper antages at give godt 10.000 Md. (Hoveder). Man kommer herved, naar man medtager Skiløberne og Artillerikompagnierne, op paa en Styrke af ialt omtrent 26.000 Hoveder[1]).

Scheel bemærker imidlertid, at der er omtrent 100 Syge pr. Bataillon, og at de nye Bergenhusiske Reserver [5 Kompagnier] samt de uberedne Dragoner ikke er feltdygtige. Det nyorganiserede Landdragonregiment regner han slet ikke med.

Professionelle Soldater var de geworbne Afdelinger: Kyrassererne, Størstedelen af Dragonerne, Römelings Regiment og de 12 danske Batailloner. Kyrassererne havde saagodtsom ingen Syge; de danske Batailloner, der stadig fik nyhvervet Mandskab sendt op fra Danmark, var omtrent fuldtallige og havde paa dette Tidspunkt ikke mange Syge[2]).

Dubleringen af de udskrevne norske Regimenter var helt gennemført ved Smaalenske, Agershusiske og Oplandske, men ikke ganske ved Vesterlenske og Bergenhusiske, hvor Befalingsmænd og Mandskab vel var omtrent fuldtallige, men hvor en fast, taktisk Inddeling endnu ikke var fuldt gennemført og Bevæbningen endnu ufuldstændig.

Foruden de lette, hurtigskydende Kanoner ved de danske Regimenter og Batailloner var der opstillet et lille Feltartillerikorps, nærmest af de to holstenske Artillerikompagnier.

Troppefordelingen skulde umiddelbart før det egentlige Felttogs Begyndelse være følgende efter det den 7. Oktober i Frederiksstad vedtagne[3]).

1. *Garnisonstropper.*

Frederikssten: 1 Bataillon Dronningen, 1 Batl. 1. Agershusiske, $^1/_2$ Batl. (3 Kpr.) Römeling.

Frederiksstad: 1 Batl. 2. Smaalenske,

[1]) Munthe beregner i Norsk hist. Tidsskr. B. 58 (1895) 603 Styrken til 25.800 foruden Artillerikompagnierne men med Landdragonerne. I den af Munthe gengivne Liste er dog samtlige otte danske geworbne Regimenter beregnet med to Batlr. hver; men 4 af dem havde paa det angivne Tidspunkt endnu kun een Batl. i Norge.

[2]) Okr. 1. S. $^{29}/_{10}$ (Lützow); Komm. Gen. Pakke V (Haxthausen).

[3]) Altsaa forinden de 4 Batlr. var opkommen. Oversigten her er hovedsagelig taget fra Chr. Fr. Papirer Løbe Nr. 55. Smlgn. Wahl S. 383–85. Som af Munthe i den foran nævnte Afhandling bemærket, skete der jævnlig Ændring i Dispositionen af Tropperne.

Kristiania: 4 Kpr. 1. Agershus, 2 Kpr. Vesterlenske.
Kristiansfjæld: 1 Kp. 1. Oplandske, 3 Kpr. Eickstedt.
Kongsvinger: 3 Kpr. Eickstedt, 2 Kpr. 1. Oplandske.
Basmo: 1 Kp. Eickstedt, 2 Kpr. 1. Oplandske.
Kristianssand, Staværn m. m.: 4 Kpr. Vesterlenske, 1 Kp. Römeling.

2. *Flotillen.*

1 Batl. 2. Smaalenske, 1 Batl. Bergenhus, 1 Batl. Vesterlenske, 2 Kpr. 1. Agershus.

3. *Felttropper.*

Smaalenske Korps: Kavalleri: Halvdelen af Lüttichaus Regt., Wests Regt., 2 Kpr. Kruse, 8 Kpr. Ötken (hvoraf 2 uberedne). Infanteri: 1 Batl. Zepelin (Sjæll.), 1 Batl. Scholten (Fyen), 1 Batl. Johannsen, 2 Batl. Scharffenberg (1. Smaalenske), 3 Batl. Bergenhus, 2 Batl. Römeling. Ialt 6 Esk. (12 Kpr.) Kyrasserer, 10 Kpr. Dragoner, 10 Batlr.

Oplandske Korps: Kavalleri: Halvdelen af Lüttichaus Regt., 4 Kpr. Kruse, 2 Kpr. Ötken.
Infanteri: 1 Batl. Scheel (Jyske), 1 Batl. Reichwein, 1 Batl. Prinsen af Sønderborg, 1 Batl. Pretorius (2. Agershus), 2 Batl. Pentz (2. Oplandske), 2 Batl. Vesterlenske. Ialt 2 Esk. (4 Kpr.) Kyrasserer, 6 Kpr. Dragoner, 8 Batlr.

Landdragonregimentet fordeltes til Fæstningerne. Skiløberne deltes mellem de to Korps.

Da de 4 Bataillioner fra Danmark opkom mod Slutningen af Oktober, gik foreløbig Bataillonen Sjælland og Prinsen af Sønderborg til Smaalenske Korps, Jylland og Reichwein til Oplandske.

Over sine Bataillioner i forreste Linie havde Sponeck disponeret meget detailleret, men i Hovedsagen saaledes, at 4 Bataillioner skulde forsvare Strækningen Røsneskilen—Sponviken—Svinesund—Knivsø (omtr. 5 Kil. vest for Frederikshald). Her havde Oberst Hartv. Huitfeldt (1. Bergenhus) Kommandoen. Det næste Afsnit, paa begge Sider af Femsjøen (fra Tistedalen til Brekke Kanal) var besat med 2 Batlr. Römeling samt Halvdelen af Skiløberkompagniet. Generalmaj. Römeling havde Kommandoen. Ved Adgangene mellem Aremarksjø og Aspernsjø (Skotsberg) stod nogle faa Kompagnier af forskellige Batail-

loner. Ved Strømsfos Postering 1 Batl. Johannsen. Ørje Bro 1 Batl. Zepelin.

Hvert af disse Afsnit fik tildelt et Dragonkommando. Overalt skulde en Fjerdedel af Styrken besætte Posterne, medens den øvrige Styrke laa indkvarteret tæt bagved. Vejknuden ved Rakkestad skulde være almindeligt Samlingspunkt, hvis Fjenden brød gennem Posteringerne[1]).

Ved Rødenes havde Smaalenske Korps Forbindelse med de sydligste Poster af Oplandske Korps. Dette besatte ligeledes et stort Antal Posteringer, dog med mindre Styrker — op til 100 Md. ved nogle, de fleste dog kun med 20 Md. hver.

Gennemgaar man Beretningerne fra de højere Officerer fra det sidste Par Uger, før Kong Karls Angreb fandt Sted, altsaa under Angrebshærens sidste Opmarsch, ses det, at Brevskriverne, som man siger, „svævede mellem Haab og Frygt".

Fra Løken ved Høland skriver Oberst Pretorius den 21. Oktober, at samtlige Efterretninger fra Grænsen eenstemmig gaar ud paa, at Kong Karl trækker samtlige Tropper, han har i sit Rige, sammen mod vore Grænser og er fast bestemt paa i næstkommende Uge at forsøge sin Lykke. Men skulde det slemme Vejr vedblive som nu, turde hans Anslag dog blive til Vand. Arveprinsen af Hessen er i Karlstad og skal føre Kommandoen mod det Vingerske Kanton, medens Kong Karl selv vil bryde ind i Smaalenene. Generalmajor Gaffron meddeler idag at have set et fjendtligt Armeekorps, der kamperer i Vinger Egnen[2]). Mod dette [Hølandske] Kanton er der ved Holmedal samlet et Korps paa fem Infanteriregimenter og nogle Kompagnier tilhest. Men skulde Fjenden ikke blive stærkere her, kan han, skønt vi kun har to Bataillioner ved Haanden strax, ikke udrette synderligt[3]).

Fra Frederikshald skriver Sponeck til Gabel den 22. Oktober, at han haaber, at det daarlige Vejr vil standse Fjenden og give os Tid til

---

[1]) Dog vel kun for det østlige Distrikts Vedkommende. Disposition af Sponeck (udat.) i Komm. Gen. Pakke IX.

[2]) Altsaa ved Eda.

[3]) Scholtens I. S.

at faa Hjælp fra Danmark[1]). Jeg gør alt i mit Kanton for at berede Fjenden en varm Modtagelse. [Iøvrigt Klager over alt muligt.]

Som Svar paa en Forespørgsel fra Lützow om eventuelle Hjemsendelser til Lægene af en Del af det udskrevne Mandskab skriver Sponeck den 31. Oktober, at han meget maa fraraade dette. Han har det Indtryk, at Fjendens Forberedelser er vidt fremme, saa at det er raadeligst at forblive fremme ved Grænsen med hele Styrken. Og hvad vilde Hans Majestæt mene, hvis en Ulykke skulde indtræffe! Men det er alligevel paa Tide at tænke paa Vinteropstillingen. Naar Glommen lægger til[2]), ændres vor Stilling ganske. De nu ankomne Batailloner fra Danmark bør alle dirigeres til det Frederikshaldske [ɔ: hans eget] Kanton. Men nogle faa Dage senere er Sponeck tvivlraadig — om man ikke alligevel skal lade nogle af Tropperne gaa hjem til Lægene. Han er meget mistrøstig med det hele[3]).

Generalmaj. Römeling, Sponecks Næstkommanderende ved Infanteriet og Fortrolige, beretter 2. November fra Asak, umiddelbart nord for Tistedalen, ved Sydvesthjørnet af Femsjø, til Scholten i Kjøbenhavn om en lille Fægtning ved Ørje Bro mellem Zepelin og et fjendtligt Korps ved Tøcksmark[4]) (Holmedal). Fjenden sender betydelige Forstærkninger til dette Korps og har ladet alle Veje, der fører ind mod vore Posteringer, istandsætte, saa at han kan føre Kanoner frem. Af Kavalleri har Fjenden endnu kun fire Regimenter ved Grænsen her, men flere skal være i Fremmarsch, skønt jeg ikke kan indse, hvad Nytte de er til her. Fjendens Anstalter med Artilleri og Ammunition er overalt, men mest ved Sundsborg, overordenlige. Alle Efterretninger gaar ud paa, at Fjenden om faa Dage vil angribe fra alle Sider.

Efter den sunde Fornuft er det ganske vist mærkeligt, fortsætter Römeling, paa denne Aarstid at foretage et saa konsiderabelt Entreprise. Men jeg skønner, at hvis han [Kong Karl] til Vinter vil udføre sit Haupt-Dessein, maa han allerede nu søge at drive os bort fra vor Sommerpostering og coupere Frederikshald; ved et Bombardement søge at bringe Fæstningen her [Frederikssten] til det yderste og saaledes faa Ryggen fri. Scholten har ganske vist udtalt, at vi har et ret betydeligt Antal Tropper her ... [Herefter en lang Jeremiade over de 10 nylig

[1]) Da var de 4 Batailloner endnu undervejs. Okr. I. S.

[2]) Det var netop i de Dage begyndt at fryse efter en længere Regnperiode.

[3]) Okr. I. S. $^{2}/_{11}$.

[4]) Komm. Gen. Pakke I D (Beretn. fra Zepelin $^{5}/_{10}$).

afdelte norske udskrevne Infanteriregimenter; over det jammerlige Artilleri; de slette Anstalter for Troppernes Underhold — han vilde, skriver han, behøve 5 Ark Papir for at udvikle dette tilstrækkeligt]. Den langvarige Undersøgelse af „Kassen" ved Kontrolkommissionen kan ikke fylde Maven paa de stakkels udsultede Soldater . . . „Imidlertid skal Kongen erfare, at han har Folk, der ikke uden Blod vil skænke Fjenden en Fodsbred Land"![1]).

Cicignon og Arnoldt beretter til Scholten den 5. November, at de den Dag vil gaa ilag med at indrette de Bergenhusiske og Vesterlenske Regimenter samt Landdragonregimentet. De slemme Efterretninger, der sendes ned fra Norge [om Fjendens Foretagender, Forberedelser], har intet paa sig. Vi har intet at frygte før efter Nytaar. Men saa maa man frygte det værste. De to Herrer er meget betænkelige ved Forslaget om Udvidelse af Frederiksstads Befæstning, hvad ogsaa Generalkvartermester Scheel er[2]).

Kommandanten i Frederikssten, Oberstltn. Landsberg, er den 9. November[3]) fuldt forberedt paa et nær forestaaende Angreb paa hans Fæstning. Alt Fjendens Infanteri og Artilleri skal gaa over ved Sundsborg og Pilegaarden[4]).

Lützows Opfattelse og Stemning skifter fra Dag til Dag. Den 29. Oktober, efter lige at have modtaget og expederet de opsendte 4 Batailloner, beder han indtrængende Kongen om yderligere Forstærkning, da alt tyder paa Angreb. Den 5. November er han i Kristiania og forhandler med Kommissionen og mener ligesom denne, at Delingen af de resterende Regimenter nu kan gaa for sig. De to Generalmajorers Opfattelse af Forholdene har vel øvet sin Indflydelse paa ham, men han mener dog, at „man haver med saadan en Fjende at bestille, som ikke just og ment følger Raison, men tager Tiden, som den falder"[5]).

Samme Dag skriver han til Gabel, at han haaber, at der ikke foreløbig sker noget Angreb søndenfjælds. Dog maa man holde sig beredt. Nogle Dage i Forvejen havde han berettet om en „mægtig Bevægelse" — om ikke just lige nu, saa til Vinter.

Den 10. November var Fjenden med et Fortrav over Enningdalen

[1]) Scholtens I. S.
[2]) Okr. I. S. $^{20}/_{10}$ og $^{5}/_{11}$; Scholtens I. S. $^{5}/_{11}$.
[3]) Den Dag begyndte Kong Karl Fremrykningen fra Vestra Ed.
[4]) Okr. I. S. $^{9}/_{11}$.
[5]) Mem. $^{5}/_{11}$.

trængt ind paa Idsletten paa norsk Omraade. Den 12., inden Lützow havde faaet Melding herom, skriver han til Gabel, at Efterretningerne om Angreb ganske vist antager stedse bestemtere Form — ja man vidste endog at nævne, hvad Dag det skulde ske. Han mente alligevel, at det først vilde ske til Vinter. Men inden han fik denne Beretning afsendt, modtog han Melding fra Sponeck om, at Fjenden var trængt ind i Enningdalen. Lützow kunde dog ikke tro, at det drejede sig om et virkeligt Angreb, da Forholdene her var ligesaameget til Gunst for et sejgt Forsvar som til Ugunst for en Angriber[1]). I en udførlig Beretning til Kongen samme Dag udtaler han, at trods de hidtil indløbne Efterretninger maa man haabe, at Aarstiden og raison de guerre vil gøre Fjenden begribeligt, hvor vanskeligt det for Tiden er at føre et alvorligt Angreb. Han har nu, efter Samraad med Kommissionen, bestemt at forlægge en Del af de udskrevne Tropper til Lægene for at spare paa Kassen og lette Byrderne for „Landmanden". Men skulde en idag indløben Efterretning bekræfte sig, maa alt opbydes til kraftig Modstand[2]).

Vicestatholder Krag skriver den 5. November til Gabel, at det hedder sig, at Fjenden om faa Dage med 27.000 Md. vil skride til Angreb. Krag tvivler dog om, at Fjenden kan udrette synderligt paa denne Aarstid — han tilsigter antagelig kun en Demonstration for at hindre Afsendelse af yderligere Forstærkninger til det Trondhjemske[3]).

Som Resumé af det foregaaende kan det siges, at man vel nu, som saa mange Gange tidligere, ventede et Hovedangreb, men først naar Vinteren var indtraadt og da enten mod det Vingerske, den korteste Vej mod Kristiania m.m., eller over Svinesund. At Angrebet kom umiddelbart efter en langvarig Regnperiode og kun ubetydelig Frost, allerede i den anden Uge af November, og at det indledes med et Indfald gennem et særlig vanskeligt Terrænafsnit, virkede overraskende paa de fleste.

---

[1]) Egnen her hørte under Römelings Omraade; smlgn. S. 269.
[2]) Mem. $^{12}/_{11}$; Okr. I. S. $^{29}/_{10}$ og $^{12}/_{11}$.
[3]) Okr. I. S. $^{5}/_{11}$.

25. Karl den Tolvtes Angreb paa det Søndenfjældske November 1718.

Som kortelig omtalt tidligere var der allerede i Maj[1]) givet Baron Görtz en foreløbig Underretning om, hvorledes Regimenterne skulde fordeles til de dengang paatænkte tre Armeekorps: Bahuslenske, Værmlandske og Jæmtelandske samt Regimenternes daværende Kvarterdistrikter, for at der betimelig kunde drages Omsorg for Indsamling og Fordeling af Forplejningsgenstande paa Marschruterne til Opmarschstederne. Endelig Bestemmelse kunde, hed det, først træffes, naar Kongen var vendt tilbage til Lund. Saadan Bestemmelse synes dog ikke at foreligge, og Opmarschen skete efter ændrede Synspunkter.

Der foreligger en anden, betydelig senere affattet, udførlig Fortegnelse over, hvilke Knudepunkter i Vejsystemet de enkelte Regimenter under Opmarschen skulde passere paa bestemte Datoer, for derefter paa en fastsat Dag at indtræffe ved det paagældende Korps' Samlingspunkt[2]). Men heller ikke denne Bestemmelse er bleven fulgt, og navnlig er Regimenternes Fordeling til Angrebskorpsene bleven ændret betydelig i sidste Øjeblik under Opmarschen.

Arveprinsen af Hessen beretter d. 28. September fra Stockholm til sin Fader, at han den 24. samme Maaned gennem en af Kong Karls Generaladjutanter har modtaget en Ordre fra Kongen om at befale „alle de til den norske Kampagne bestemte Regimenter til virkeligt Opbrud" og Marsch til Grænsen den 1. og 20. Oktober[3]). Dog synes Regimenterne i Stockholm at have modtaget Ordre af Kongen selv til Opbrud den 7. Oktober[4]). Kongen meddelte samtidig Prinsen, sammen med hvem han 4 Uger i Forvejen ved Eda Skanse havde rekognosceret Grænsen, at det var tidlig nok, om denne personlig kom tilstede i Strømstad engang i Oktober, thi først i Slutningen af Okto-

[1]) Sv. R. R. $^{3}/_{5}$.

[2]) St. nord. Kr., vol. 3, Strödda handlingar 1715—18 (Svenske Rigsark.); Lagermark sista fältt. I S. 284.

[3]) „so auf den 20sten hujus und 9ten zukünftigen Monats festgestellet", skriver Prinsen. Den første Dato maa vel antages at være Opbrudsdagen, den anden Ankomstdagen ved Grænsen. (Statsarkivet i Marburg. Brevet er dateret $^{17}/_{6}$ gl. Stil). Se endvidere Lagermark sista fältt. S. 284 om Brevet til Arveprinsen og om Regimenternes Opbrud.

[4]) K. K. Br. 1718 751.

ber eller Begyndelsen af November skulde Regimenterne indtræffe dèr. Prinsen bemærker imidlertid, at han snarest vil begive sig til Strømstad for at træffe Kongen dèr.

At dømme efter de store Forberedelser med Magasinanlæg m. m. i Egnen om Strømstad og de nævnte Marschruter skulde Hovedkorpset samles her og Hovedstødet udgaa herfra, og herpaa tyder ogsaa de faa Udtalelser, der haves fra Kong Karl om disse Forhold. Han har imidlertid i sidste Øjeblik forandret sine Planer og lod en Del af de til Bahuslen, Strømstad, bestemte Regimenter standse ved Vestra Ed, hvor der efter den oprindelige Bestemmelse kun skulde have været samlet et mindre Korps, og hvor der ikke fandtes betydelige Forsyninger af Forplejningsmidler og kun ubetydeligt Krigsmateriel.

Arveprinsen beretter den 12. November, at han „for otte Dage siden" er ankommen til Strømstad og dèr traf Kong Karl i bedste Velgaaende, men at denne „strax derpaa" rejste til Vestra Ed[1]). Ifølge Lagermark[2]) begav Kongen sig den 25. Oktober (5. Nov.) til Vestra Ed. Afstanden mellem Strømstad og V. Ed er kun omtrent 70 Kilometer, en Strækning som Kong Karl lettelig har kunnet tilbagelægge paa en Dag. Inden Afrejsen fra Strømstad beordrede Kongen Arveprinsen til ikke at foretage noget med Korpset her før paa nærmere Ordre.

Efter alt, hvad der var forberedt og sket paa svensk Side lige til de sidste Dage før Indbrudet i Norge, skulde man antage, at Kong Karl selv med Hovedkorpset, samlet i Egnen Strømstad—Sundsborg, vilde aabne Felttoget med en Overgang over Svinesund. Han har imidlertid i sidste Øjeblik ændret Plan, Forsæt — hvorfor vides ikke. Man er her, som jævnlig ved hans Handlinger og Forandringer af trufne Bestemmelser, henvist til Formodninger. Arveprinsen havde jævnlig ledsaget Kongen ved dennes Rekognosceringer af de paatænkte Indbrudssteder paa de norske Grænser, navnlig ved Svinesund, og han kendte nøje Forholdene her. Efter at han den 19.—20. November havde passeret Svinesund med sit Armeekorps[3]) og nøje undersøgt

[1]) Arveprinsen til Faderen $^{1}/_{11}$ (gl. Stil) (Statsark. i Marburg).

[2]) Sista fältt. II 218.

[3]) Forholdet m. H. t. Overbefalingen over Strømstadkorpset er bleven opfattet, som om baade Arveprinsen og Generalløjtn. Dücker havde Overkommandoen (Lagermark S. 226, Wahl S. 398). Dette synes dog lidet rimeligt, da Arveprinsen var den svenske Hærs Generalissimus, og yderligere befandt Feltmarsk. Mörner sig ogsaa ved dette Korps. Det synes heller ikke at kunne rimes med Kongens Befaling til Arveprinsen forinden Bortrejsen til V. Ed. Dücker kan have haft Kommandoen over Infanteriet.

de stærke Forsvarsanlæg og vanskelige Terrænforhold paa den norske Side, skriver han til Faderen, at det sandsynligvis vilde have kostet den svenske Hær betydelige Ofre at tage disse Anlæg ved et Angreb[1]). Det kan derfor antages, at Kong Karl, efter at han paa sit sidste Besøg i Strømstad og Sundsborg endnu en Gang har undersøgt Forholdene, set paa de stærke Værker og den stærke Besætning paa den nordlige Bred, derefter har opgivet at bryde ind her.

Oberst Stenflycht, en af Kong Karls Yndlinge, der ogsaa hyppig fulgte med paa Kongens Rekognosceringer, fortæller, at engang, da Kongen, ledsaget af nogle Generaler, fra Sundsborg besaa de norske Forskansninger ved Svinesund, udtalte Generalerne, at man let kunde miste den halve Hær ved Indbrudet og Forceringen af disse Værker. Kongen skal have leet herover og set hen paa Stenflycht, med hvem han alt da i Fortrolighed skulde have udarbejdet en Plan om, hvor og hvorledes Angrebet kunde gennemføres uden at koste ret meget Blod[2]). Om Stenflychts Fortælling er rigtig, kan ikke afgøres, men den finder nogen Bekræftelse i Arveprinsens Brev. Den skulde være et yderligere Vidnesbyrd om de norske Forsvarsanstalters Effektivitet.

Ved Kongens Overvejelser i sidste Øjeblik kan det ogsaa have været af Betydning, at de store Anstrængelser for ved Hjælp af en Flotille paa Iddefjorden at føre et Biangreb mod Idesletten ikke syntes at skulle medføre det ønskede Resultat: Herredømmet paa Fjorden.

Ved Begyndelsen af den anden Uge i November stod Angrebshæren fordelt i tre Korps: Værmlands Korpset, under Generalløjtn. v. Albedyll, ved Holmedal-Töcksmark, overfor Ørje Bro, paa 6000 Md.; Korpset ved Vestra Ed, under Kongen personlig, paa omtr. 8000 Md.; Bahuslenske Korps, „Kærnen af Armeen"[3]), som Arveprinsen betegner det, under Arveprinsen med Hertugen af Holsten-Gottorp m. fl.

[1]) Det bør dog bemærkes, at en af de franske Ingeniørofficerer, der ledsagede Kong Karl under Felttoget, ytrede sig meget nedsættende om de norske Værker her. Imod denne Kritik kan dog anføres, at Generalkvarterm. Scheel ved sin Inspicering (han havde ikke selv udarbejdet Planen til dem) fandt dem vel anlagt, og Scheel var en meget erfaren Krigsmand og Ingeniør.

[2]) St. nord. Kr. vol. III, Strödda handl. 1715—18. Stenflychts Beretninger kan kun benyttes med megen Kritik, da de øjensynlig er nedskreven længe efter Begivenhederne.

[3]) Brev $^{23}/_{11}$ fra Arveprinsen, hvori han angiver Styrkerne saaledes (Statsark. i Marburg).

Ifølge Lagermark[1]) skal de tre Korps have talt effektive, af Menige og Underofficerer, foruden Syge og Bortkommanderede, 13.321 Ryttere og 20.739 Infanterister og Artillerister[2]). Lægges hertil det meget talrige Officerspersonale, kommer man op paa mellem 35.000 og 36.000 Md. effektiv. De ogsaa meget talrige Trosknægte, som Lagermark ikke medoptager i den egentlige Effektivstyrke, samt Forplejnings- og andre „Betjente" bringer Tallet op paa mindst 37.000 Hoveder[3]).

Overfor den norske søndenfjældske Hærs ca. 26.000 Md. (de Syge iberegnet) synes Angrebshærens Styrke ikke overvældende. Men det maa erindres, at den norske Hær var spredt i Posteringer og Fæstninger i forreste Linie over en stor Grænsestrækning samt i Pladser bagved. Hertil kommer for den svenske Hær de almindelige Fordele ved Offensiven: Valg af Tid og Sted og Samling af Kræfterne paa de valgte Indbrudspunkter samt den moralske Betydning af at være den talstærke, den angribende, den der foreskriver Loven.

Der synes ikke at foreligge nogen egentlig Ordre de bataille for den svenske Angrebshær, navnlig ikke en Oversigt over Sammensætningen af de tre Korps, der nu skulde træde i Virksomhed. Selvfølgelig har Tanker om en Troppeinddeling til vexlende Tidspunkter og efter vexlende Opfattelser beskæftiget Kongen, men han har stadig udskudt den endelige Beslutning. Denne synes først taget de allersidste Dage af Opmarschen og har alene resulteret i mundtlige Ordrer i V. Ed til de sidste af de dèr indtræffende Regimenter om at standse, ikke fortsætte til Strømstad. Endvidere synes det, at nogle for Værmlands

[1]) Rustningarna Bilag 3 og 4 (S. 304 ff.). Nogle af Regimenterne maa efter deres store Talstyrke formenes at have haft flere Kompagnier og Batailloner end det normale. Blandt andet synes Garden t. F. med en Styrke af over 2700 Uoffr. og Menige at have været inddelt i 4 Batlr. Ogsaa Kongens Livrgt. t. H. med omtr. 1600 Uoffr. og Mg. maa antages at have haft mere end de sædvanlige 8 Kompr. (K. K. Br. 1718, 1087 og 1917).

[2]) Trods indgaaende Undersøgelser har Lagermark ikke kunnet meddele Styrkeopgivelser ved Felttogets Begyndelse men har maattet tage dem fra meget forskellige Tidspunkter baade før og efter. Det er muligt, at fortsatte Specialundersøgelser kan ændre noget ved Lagermarks Opgivelser — noget betydeligt bliver det næppe. Det skal nævnes, at han opgiver Smaalands Tremænnings Regiment til en Styrke af 643 Md. — Kongen havde dog befalet, at det skulde forøges til 1700 Md. (K. K. Br. 1718 S. 1733). For Artilleriet opgiver L. kun Tallet 827. Hertil kan føjes, at 8 Kompagnier var med i Felttoget i Norge (K. K. Br. 1718 S. 1853).

[3]) General Leutrum angiver i Brev til Landgreven af Hessen den svenske Hær i det Søndenfjældske til 40.000 Md. (Hartman IV 115).

Korpset bestemte Afdelinger i sidste Øjeblik er bleven trukken ned til V. Ed Korpset. Den pompøse Opstilling i December 1717 over Generalernes Fordeling til og Anvendelse ved de da tænkte Korps, det Bahuslenske og det Værmlandske, synes kun at være Papir[1]).

I J. O. Wahls betydningsfulde og i nærværende Bind jævnlig nævnte Afhandling „Felttogene 1716 og 1718" findes en Oversigt[2]) over Sammensætningen af det Værmlandske Korps og det ved V. Ed paa Grundlag af „General Detaille af Kgl. Maj. i Sverige Karl XII Armé . . . ." efter et Dokument i det svenske Rigsarkiv. Idet der iøvrigt henvises til denne Oversigt samt til den, som C. O. Munthe giver i sit meget interessante og meget grundige Arbejde „Frederikshalds og Frederiksstens Historie indtil 1720"[3]), skal der her meddeles en tredie Oversigt, som i flere Henseender skønnes af Interesse. Den findes i det svenske Krigsarkiv (Generalstaben)[4]) og har Betegnelse, Overskrift, som ved Wahls Oversigt men med Tilføjelsen, „hvilken uti Aggerhus Län inbröt uti 3ne Colonner vid slutet af October och Början af Nov. Månader år 1718". Om den er „samtidig" skønnes af flere Grunde tvivlsomt; den er ikke fuldstændig, og den har enkelte vitterlige Fejl. En Afskrift efter Wahls Dokument er den — trods den første Del af Overskriften — ikke, og den har desuden det tredie Korps, Strømstadgruppen, med, ikke at tale om flere Afvigelser fra det af Wahl meddelte.

Første Kolonne . . .,

der samlede sig ved Vestra Ed og brød ind i Norge under Karl XII Anførsel, tagende Vejen over Fossane Bro, Mosskasen [?] og Præste-

[1]) Se S. 161. I den svenske Generalstabs Værk „Karl XII på slagfältet" S. 952 omtales denne Disposition over Generalerne samt Hærens Inddeling i større Enheder. Derefter hedder det, at Kong Karl inden sit Fald naaede at vise, „hvor sikkert Redskabet arbejdede. Indrykningen i Norge Efteraaret 1718 foregik med en Præcision, som kun blev overgaaet af den Hurtighed, med hvilken enhver Bevægelse blev iværksat". I en Note smst. tilføjes, at man hidtil forgæves har søgt efter Oplysning om, hvorledes Ledelsen i den nye Form kom til at virke, men der henvises bl. a. til en „General Detaille". En Sammenligning mellem Dispositionerne (Ordrerne) fra Slutningen af 1717 og „General Detaillen" viser strax, at Korpsinddelingen og Generalernes Anvendelse i November 1718 er sket ganske uafhængig af Dispositionerne.

[2]) S. 389 f.

[3]) S. 697 f.

[4]) I Samlingen „St. nord. kr. III c Truppsammandragn. och krigshändelser, Västkusten, Norge". Formentlig den samme som nævnes i „Karl XII på slagfältet" IV 952.

bakke til Sletten Ide og Frederikshald. [Herefter om, hvilke Generaler, der fulgte med denne Kolonne — rigtigt og urigtigt mellem hverandre.] Regimenternes Marsch til Norge fulgte i Ordenen:

Kavalleri: Dronningens Livregiment, 4 Kompr. (Ob. Wallenstjerna),
Bahus Lens Dragon Regt. 4 Kompr. (Ob. Ture Bjelke),
Polske Vallosch Regt. 4 Kompr. (Obe. Urbanowitz og Rosokatski),
ialt 12 Kompr.

Infanteri: Garde 2 Batlr. (Ob. Törnflycht),
Kronobergs 1 Batl. (Obl. Silfversparre),
Kalmar 1 Batl. (Obl. Trumvie),
Vestgøta Dals 2 Batlr. (Ob. Rosenstjerna),
Vesterbotten 2 Batlr. (Ob. Buddenbrock),
ialt 8 Batlr.

Følgende Regimenter tog en anden Vej, over Jakobsrud og . . .klefva til Sletten ved Ide og Frederikshald, nemlig:

Infanteri: Jönköpings 1 Batl. (Ob. v. Kothen),
Södermanlands 2 Batlr. (Ob. Fuchs),
Uplands 2 Batlr. (Genm. Fleetwood),
Östgöter 1 Batl. (Genm. Ribbing),
Vestmanland 2 Batlr. (Ob. Dellwig),
ialt 8 Batlr. Tilsammen 16 Batlr.

Kavalleri: Liveskadronen, kommanderet af Gen. Hierta, 500 Heste,
Livregimentet 4 Kompr. (Ob. Koskull),
Livdragoner 4 Kompr. (Major Tungelfelt),
Vestgöta 4 Kompr. (Oberstltn. de la Valle),
Södra Skaanske 4 Kompr. (Oberstltn. Gyllenstjerna),
Östgöta 4 Kompr. (Oberstltn. Falkenhagen),
ialt 20 Kompr.; med de 12 foran ialt 32 Kompr. foruden de 500 Heste af Liveskadronen.

Anden Kolonne . . .,

hvilken tog Marschen til Norge gennem Sundsborg over Svinesund til Torpum, under Hs. kgl. Højh. Arveprins Frederik af Hessen. [Herefter nævnes Generalerne.] Regimenternes Marsch . . . skete i følgende Orden:

Kavalleri: Livregimentet 4 Kompr. (Oberstltn. Liljeström),
Livdragoner 4 Kompr. (Oberstltn. Odelström),

Vestgöta 4 Kompr. (Oberst Greve Frölich),
Smaaland 4 Kompr. (Genm. Silfverhjelm),
Norra Skaanske 4 Kompr. (Oberstltn. Gyllenbjelke),
Södra Skaanske 4 Kompr. (Ob. Roos),
Smaalandske 4 Kompr. (Oberstltn. ?),
Östgöta 4 Kompr. (Ob. Otto Koskull),
ialt 32 Kompr.

Infanteri: Grenaderer 2 Batlr. (Oberstltn. Stockman),
Skaraborgs Regt. 2 Batlr. (Oberst Stael),
Elfsborgs 2 Batlr. (Oberstltn. Lilja),
Östra Skaanske 2 Batlr. (Ob. Ollenberg),
Jönköpings 1 Batl. (Oberstltn. Boyer),
Smaalands 3-Mænn. 2 Batlr. (Genltn. Stackelberg),
Kronobergs 1 Batl. (?),
Kalmar 1 Batl. (Ob. Arvidson),
Hallands 2 Batlr. (Genm. v. Essen),
Östgöta 1 Batl. (Ob. Stjernecrantz),
ialt 16 Batlr.

Ved og omkring Sundsborg . . . var posteret af Adelsfanen 4 Kompr. (Ob. Baumgarten), Tyske Dragoner 6 Kompr. (Ob. Düring).

Tredie Kolonne,

. . . samledes ved Holmedal og brød ind i Norge ad Vejen over Ørje Bro til Basmo og Blaker Skansen. Disse to Skanser blev blokeret af følgende Tropper under Genltn. Albedyll [m. fl.].

Infanteri: Dals Regt. 3 Batlr. (Ob. Jegersköld),
Nerke og Værmland 3 Batlr. (Ob. Grev Torstensson),
Værmlands 3-Mænn. 2 Batlr. (Obltn. Lydenhjelm),
ialt 8 Batlr.

Kavalleri: Af Adelsfanen 1 Komp. (Ritm. Roos),
Uplands Dragonregt. 8 Kompr. (Ob. Grev Fersen),
ialt 9 Kompr.

„Denne Kolonnes Marschordning til Norge er her for Vidtløftigheds Skyld udeladt."

Denne Oversigt giver 83 Kompr. Ryttere og Dragoner, omtrent $10^1/_2$ Regiment, og 40 Batlr. Infanteri, c. 20 Regimenter. Den er imidlertid, som nævnt, ikke fuldstændig, da den af Lagermark med-

delte Oversigt[1]) over de „Tropper, som under Høsten 1718 indfaldt i det sydlige Norge eller laa ved dets Grænse", har 11 hele Regimenter Ryttere og Dragoner samt større og mindre Dele af yderligere 7 Regimenter; af Infanteri 21 hele Regimenter og større og mindre Dele af yderligere 7. Men for en Del ligger Forskellen i, at Lagermark ogsaa oplyser om Afdelinger, der vel stod ved Grænsen men ikke rykkede over denne.

Den 5. November kom Kong Karl altsaa fra Strømstad til V. Ed. Da var Regimenternes Opmarsch endnu ikke fuldført, hvorfor Kongen ventede til den 8., inden han gav Ordre til Fremrykning[2]). Af en Del af det talrige Rytteri udskilte han et Fortrav paa 900 Heste, der den 9. November over Forsane Bro (mellem mellemste og søndre Kornsjø), Klagerød (mellem nordre og søndre Bullaren) og Vasbotten skulde bryde ind over Enningdalen og aabne Passagen for den foran nævnte første Kolonnes Fodfolk. Samme Kolonnes anden Afdeling skulde følge en nordøstligere og kortere Vej, formentlig over Strand og Klefmarken, for derefter over Jakobsrud at bryde ind over Grænsen ved Hallerød. Herfra skulde den arbejde sig frem mod Idsletten og søge Forbindelse med Kolonnens første Afdeling. Føringen af Fortravet overlod Kongen til Oberst Stenflycht, og selv fulgte han med paa nærmeste Hold under Fremrykningen.

Den for en Rytterstyrke ejendommelige Opgave, at aabne Vejen

---

[1]) Rustningarna S. 304 ff. (Bilag 3 og 4).

[2]) M. H. t. Begivenhederne paa svensk Side de første Dage af Fremrykningen fra V. Ed er man næsten udelukkende henvist til den foran omtalte Oberst Stenflychts Beretning. Hvornaar denne er nedskrevet, og for hvem den er bestemt, kan ikke oplyses. Man maa tage den, som den er, i Mangel paa andet. Allerede Munthe har gjort opmærksom paa en ikke uvigtig Fejlhuskning af Stenflycht. Nogen Supplering af Stenflychts Beretning haves i de paa norsk Side førte „Journaler" fra Kommandanten i Frederikssten Oberstltn. Landsberg, fra Magistraten i Frederikshald og fra ubekendt Haand i Christian Frederiks Papirer. De er omtrent ens, og deres Opgivelser om Frederiksstens Indeslutning og Belejring skønnes paalidelige, medens deres Meddelelser om Fjendens Opmarsch skønnes usikre. Yderligere beretter P. Colbjørnsen i Skrivelse til Gabel d. 17. (16.) November om denne Opmarsch; men heller ikke hans Opgivelser skønnes helt paalidelige. Stenflychts Beretning er trykt i Norsk milt. Tidsskr. Aarg. 1902. Udførlig Fremstilling af Begivenhederne ved Fremrykningen fra V. Ed til Id findes hos Munthe S. 699 ff.

for Infanteriet gennem et i sig selv yderst vanskelig passabelt Terrænafsnit, som maatte antages forberedt til Forsvar, løste det svenske Fortrav med forholdsvis Lethed og Hurtighed — takket være dristig Føring, hensigtsmæssig Udrustning med Pionerredskaber (Øxer, Spader) og et ringere end maadeligt Forsvar[1]). Den 12. November naaede Stenflycht frem til Forsvarets Hovedstilling ved Tistedalen, efter saagodtsom uden eget Tab at have kastet de fjendtlige Fortropper — en Bataillon Infanteri og et Rytterkommando paa Idsletten samt nogle mindre Infanterikommandoer længere mod syd og øst — tilbage, ind under Frederiksstens Kanoner. Han havde herved aabnet uhindret Adgang for Hovedstyrkerne gennem et Afsnit, som General Römeling havde lovet at forsvare mod tredobbelt Overmagt. P. Colbjørnsen oplyser, at General Sponeck kom tilstede under det lille Sammenstød paa Idsletten og nær var bleven tagen til Fange. Hvis dette er rigtigt — det bekræftes ikke fra anden Side — har Sponeck strax maattet modtage et meget slet Indtryk af sine Troppers Kampdygtighed.

Den 15. November om Morgenen naaede første Kolonnes anden Afdeling frem til Idsletten, hvorved antagelig hele Styrken fra V. Ed er bleven samlet.

Den 14. November havde den sidste Kanonade paa Iddefjord fundet Sted, i Kong Karls Paasyn. En mærkelig Situation: De to Flotiller kanonerede ufortrødent løs paa hinanden Timer igennem, medens svenske Tropper stod paa begge Sider af det smalle Vand og saa til[2]).

Indtil og med den 16. November rekognoscerede Kong Karl Forskansningerne ved Tistedalen samt Frederikssten og rykkede lidt efter lidt nærmere ind mod begge. Noget Angreb paa Forskansningerne fandt ikke Sted og kunde vel næppe for Alvor paabegyndes, før noget Artilleri var trukket til. Gennem Enningdalen har Svenskerne næppe kunnet føre Artilleri frem; men efter at Forsvarerne var kastet helt bort fra Idsletten, havde Angriberne uhindret Forbindelse over Iddefjord med

[1]) De to Veje, ad hvilke Kolonnerne fra V. Ed trængte frem, beskrives af H. O. Scheel („Krigens Skueplads" S. 49) saaledes: ... En Vej ... fra Venersborg gennem Dalsland over (svensk) Jakobsrud og (norsk) Hallerød — begge ved Grænsen — og videre over Id til Frederikshald; men ved Vest-Ed i Dalsland er den allerede kun en Ridevej. Alle Sommerveje paa disse Grænser er af samme Beskaffenhed, da Bjærgaasene mellem Lee- og Korn Søen kun tillader smalle, besværlige Stier. En saadan Vej kommer ogsaa fra svensk Naverstad, over de bahuslenske Grænsebjærge ind i norsk Enningdal. Men Buller Søen og Idefjorden er om Vinteren, naar de er tillagt, den slagne Vej ind i Landet.

[2]) Se S. 271.

Strømstadkorpset og skal strax have begyndt at trække Proviant og svært Skyts frem over Fjorden.

Ifølge Lagermark[1]), og efter ham Wahl og Munthe, skal Kong Karl, samtidig med Anordningerne for Fremrykningen fra V. Ed have beordret Værmlandsgruppen til at kaste Fjenden bort fra Ørje Bro[2]). Saa selvfølgelig en saadan Ordre skulde være, synes den dog ikke at være udstedt, thi dels satte Værmlandsgruppen sig først i Bevægelse sex Dage efter Korpset ved V. Ed[3]), dels og navnlig beretter General Leutrum[4]), der førte Kommandoen over Værmlandskorpset sammen med General Albedyll, at han og Albedyll den 14. November „besluttede" at bryde op næste Dag for at gaa mod Ørje Bro, hvad der ikke tyder paa nogen Ordre fra Kongen herom. Korpsets Uvirksomhed i de følgende Dage tyder heller ikke paa nogen fra Kongen modtaget Ordre. Ganske vist satte Korpset sig i Bevægelse den 15. og bemægtigede sig Passet ved Ørje Bro, der ikke blev forsvaret, da Forsvarerne hurtig trak sig bort. Efter denne Anstrængelse hvilede Værmlandskorpset indtil den 20. November, da det sendte Kommandoer syd paa til Passene ved Strømsfoss og Skotsberg, der imidlertid forlængst var forladt af Forsvarerne.

Strømstadkorpset efterkom samvittighedsfuldt Kongens Paabud om ikke at foretage sig noget før paa nærmere Ordre, hvilken Arveprinsen med Utaalmodighed, „med hver Time", ventede paa, efter at han allerede den 11. November ved en Expres fra Kongen havde faaet Underretning om, at denne med et Armeekorps lykkeligt var trængt ind i Norge[5]).

Situationen paa svensk Side er højst mærkelig i disse Dage. Man kunde vente et nøje Samarbejde mellem de tre Grupper, der i Løbet af en Dags Tid kunde faa Forbindelse med hinanden, eller i ethvert Fald Kongen med de to Fløjgrupper. De stod med overlegen Styrke og operationsberedt; men en Samvirken fandt ikke Sted. Kongen var alene optaget af Forholdene ved Midterkorpset; Strømstadgruppen maatte ikke røre sig, og Værmlandsgruppen nøjedes med nogle forsigtige Smaabevægelser langs Grænsen.

[1]) Sista fältt. 219, 223.

[2]) Arveprinsen har ogsaa berettet til Faderen, at Albedyll og Leutrum med deres Korps var brudt ind fra Holmedal, og at Kongen „strax derefter" med Edkorpset faldt ind i Norge. Prinsen har altsaa ikke vidst bedre (Brev dat. Torpum $^{23}/_{11}$. Marb. Ark.).

[3]) Skønt Forbindelse pr. Ordonnans ell. lign. kunde opnaas i 10—12 Timer.

[4]) Hans efterladte Papirer er delvis trykt i Norsk milt. Tidsskr. Aarg. 1902.

[5]) Arveprinsen til Faderen, Strømstad $^{1}/_{11}$ (Marburg Arkivet).

Og endnu mere forbavsende bliver Forholdet paa svensk Side, naar det betragtes sammen med det samtidige Forhold paa norsk Side.

Ligesaa selvfølgelig en Samvirken mellem Angrebsgrupperne maatte være, ligesaa overflødig blev den; thi paa Forsvarerens Side var Afgørelsen falden allerede den 16., næsten uden at der var løsnet et Skud; alene Synet af Fjenden havde været tilstrækkelig.

Den 13. havde Admiral Rosenpalm faaet Meddelelse fra Kommandanten i Frederiksstad, Generalm. Vind, om, at Fjenden med „et konsiderabelt Korps" stod ved Ide Kirke „og dèr omkring". Rosenpalm beordrede i den Anledning Kommandør Paulsen ved Flotillen til, hvis Infanteribesætningen paa Fartøjerne droges bort, enten at „sjunke" Fartøjerne under Frederiksstens Kanoner eller opbrænde dem. Dette meddelte han Sponeck[1]).

Sponeck opholdt sig dels i, dels i Nærheden af Frederikshald. Her havde han til Raadgiver faaet Peder Colbjørnsen. Denne virksomme, paagaaende og intrigante Mand stod i direkte Korrespondance med Gabel og vidste uden Tvivl, at denne nærede høje Tanker om Sponecks Dygtighed. Han havde knyttet nøje Forbindelse med Sponeck, som vistnok ellers ikke var yndet af Civilbefolkningen. De to Mænd knyttedes yderligere sammen ved deres Ringeagt for Lützow som kommanderende General[2]).

Allerede den 14., medens Kong Karl endnu kun havde en mindre Del af V. Ed Korpset hos sig, og de andre Korps forholdt sig uvirksomme, samlede Sponeck sine Underførere, nemlig Generalerne Römeling, Trampe og Lüttichau samt nogle af Obersterne, hos sig til Krigsraad. Han indledede dette med at meddele, at 4 fjendtlige Regimenter, der havde staaet ved Tœcksmark [af Værmlandskorpset] var brudt op og var rykket ind i Ømark [8 Kil. syd for Ørje Bro], altsaa var gaaet et lille Stykke ind over Grænsen. Han føjede hertil, at der ikke syntes at kunne være Tvivl om Fjendens Hensigt, „und ich die schlechte Situation unsers betrübten Zustandes in genauer Con-

[1]) Rosenpalms Kop. 1718 Nr. 158.

[2]) Som tidligere nævnt var et af Colbjørnsens mange Virkeomraader Ledelsen af en Slags Efterretningsbyro, som han drev i Forbindelse med sit udstrakte Købmandsskab, og som kan have skaffet ham Indflydelse paa Sponeck. Den 17. November skriver han fra Frederiksstad til Gabel bl. a.: Jeg har faaet Sponeck til at nægte Lydighed [d. v. s. til at nægte at hjemsende af det udskrevne Mandskab til Lægene først i November] og beholde Tropperne samlet ... Lützow er for gammel og svag. Han har ingen Hukommelse; kan ej stole paa sig selv men maa følge andre, endog Fruentimmer ...

sideration gezogen" med Hensyn til Brød og Furage. Hvis derfor Fjenden med overlegne Kræfter rettede et virkeligt Angreb ved Svinesund eller Tistedalen, skulde man i g o d Orden gaa tilbage bag Glommen, som skulde forsvares. Hvis Korpset „engagerede" sig med Fjenden ved Grænsen, vilde det ikke kunne „degagere" sig; hele Infanteriet vilde gaa tabt, og ikke alene „Kantonet" men hele Norge løbe Hazard[1]).

Heri var de andre enige med Sponeck. Da Fjenden dog ikke endnu havde rettet noget Angreb paa Stillingerne, var man jo nødt til at se Tiden lidt an.

I den Beretning, som Sponeck den 16. indsendte til Gabel om Krigsraadet den 14., tilføjer han følgende Venlighed mod sin taalmodige, overbærende Foresatte, Lützow: Det er Frugten af vore slette Anstalter, som snart vil være moden. Og dog synes man i Kristiania at være koldsindig. Generalløjtn. Lützow skriver, at jeg blot skal rapportere flittigt; saa kommer han ved Lejlighed selv og bringer maaske Hjælp. — Udtrykket om „Frugten" synes Sponeck at have brugt overfor sine Underførere m. fl., thi efter Krigsraadet to Dage senere skriver Landsberg til Gabel: Dette er Frugten af, hvad jeg ej tør sige, men maa overlade til andre[2]).

I sin Beretning nævner Sponeck ikke noget om, hvorfra han har Oplysningen om de 4 Regimenter ved Ømark. Posteringen dèr hørte nærmest under Oberst Zepelin af Sponecks Korps; men hverken fra Zepelin eller fra den meget aarvaagne Kommandant i Basmo, Major Stuart, der sædvanlig bragte gode Efterretninger, er der forefunden Meldinger i den Retning, og endnu den 17. stod Albedylls (Leutrums) Korps ganske uvirksomt. I sin Rapport til Kongen den 20. skriver Lützow ganske vist, at Sponeck skal have faaet Efterretningen fra Posteringen ved Strømsfoss. Denne kommanderedes af Oberstl. Haxthausen af Johannsens Regiment. Haxthausen var imidlertid altfor god en Soldat til, at man kan tro, at han skulde have meldt noget, der ganske savnede Grund.

Ifølge Lagermark[3]) skal Rosenpalm have deltaget i Krigsraadet den 14. Dette finder vel Støtte i Landsbergs mange Aar senere nedskrevne Beretning; men Landsberg maa her have forvexlet Krigsraadet den 14. med det den 16. afholdte. Rosenpalm skriver nemlig den 13. til Sponeck, at han nu strax vil begive sig til Flotillen ved Makø, og

[1]) Ref. S. Sponeck t. Gabel $^{16}/_{11}$.
[2]) Ref. S. $^{16}/_{11}$.
[3]) Sista fältt. 223.

Sponeck skriver selv til Gabel, at i Krigsraadet den 14. deltog Generaler og Oberster, og han nævner ikke Rosenpalm.

Efter afholdt Krigsraad berettede Sponeck til Lützow, der endnu var i Kristiania, at han skønnede, at et Angreb forestod. Han havde raadført sig med sine Underførere, der i en „Betænkning" havde stemt for en frivillig Retræte. Sponeck tilføjer dog, at han har beordret Römeling [Tistedalen] og Oberst Huitfeldt [ved Svinesund] til, ikke at „retirere", før man var klar over, at Fjenden „vilde" angribe.

Den 14. eller 15. maa Sponeck have modtaget en Ordre fra Lützow af den 13.[1]) til at yde kraftig Modstand ved Tistedalen og flittig sende Rapport om Fjendens og egne Forhold. Skønt Lützow ansaa et Angreb mod det Vingerske for nærliggende og i Kristiania var dette Omraade nærmere, vilde han dog snart indfinde sig hos Sponeck. Den 16. meddelte Lützow Sponeck, at han havde stillet en Forstærkning paa to Bataillioner til Raadighed for ham, og den følgende Dag meddelte han, at han havde beordret Vinger Korpset til at stille, yderligere, tre Bataillioner og Halvregimentet Lüttichau parat til at kunne støtte ham. Dog, det nyttede altsammen intet; thi allerede *den 16. om Aftenen havde Sponeck forladt sine Stillinger.*

Om Begivenhederne i Frederikshald, Sponecks Hovedkvarter, i disse Dage har Landsberg mange Aar senere givet en Beretning[2]), der nok i Hovedsagen kan være rigtig, skønt Landsberg sammenblander Tingene noget. Han havde været tilkaldt til Krigsraadet den 14. om Aftenen og havde faaet Meddelelse om, at det var besluttet at sænke Flotillen paa Iddefjord, hvad han dog stærkt fraraadede. „Den anden Morgen", altsaa den 16., sendte „Generalerne" igen Bud op til ham paa Frederikssten: Om han ikke vilde komme ned til dem [i Frederikshald][3]). Han modtoges med den Erklæring, at nu vilde Flotillen blive sænket, hvorimod han „hart protesterede". Derefter drøftede man Forholdene for Korpsets Vedkommende, idet det aabenbart i Forvejen var vedtaget, at Korpset skulde forlade sine Stillinger, og efter nogen Diskussion og Protester fra Landsberg herimod blev der forelæst et Brev fra Fogden i Rakkestad om, at Fjenden med 6000 Md. havde kastet det Zepelinske Regiment tilbage. Landsberg henstillede, at man søgte nærmere Oplysning om Forholdene, inden man traf en afgørende Beslutning; men det skete ikke. Generalerne bad ham spise Middag med

[1]) Ref. S. Lützow t. Kongen $^{20}/_{11}$.

[2]) Hærens Arkiv, Scheelske Sager Pakke 5. Den er dateret 1739.

[3]) Det er godt et Kvarters Gang.

dem; men han var vred og afslog dette; satte sig paa sin Hest og red op i Fæstningen.

I en meget udførlig Redegørelse til Kongen den 20. November[1]) for Begivenhederne ved det Sponeckske Korps skriver Lützow, at Sponeck den 16. „relaterer i blandt andre synderlige expressioner |: hvilke jeg aldrig har reflekteret paa, men imod ham som alle andre alene gaaet den ene Vej, udi alt, hvis mig har tilkommet til Deres Majestæts Tjeneste at foranstalte, hvilken jeg i ingen Maade veed at forsømt have :|" at Fjendens Styrke paa Id efter en Desertørs Udsagn skulde bestaa af 8 Infanteriregimenter, og at Kong Karl befandt sig ved sit Rytteri ved Tistedalen. Sponeck formodede, at han den følgende Nat eller tidlig næste Morgen vilde blive angrebet, da Fjenden havde foretaget adskillige Bevægelser den 15. „Siger dog derefter, at intet til samme Dato i saa Fald passeret var". Men efter at have sluttet sin Skrivelse — fortsætter Lützow — havde Sponeck tilføjet paa Omslaget, at han i dette Øjeblik havde faaet Melding om, at 4 Regimenter var falden ind gennem Ørjebro Postering. For ikke at faa sine Styrker ved Tistedalen og Halden afskaaret, vilde Sponeck derfor Natten til den 17. sukcessive trække Infanteriet tilbage, hvis han kunde faa tilstrækkelig Tid dertil.

Dette for Lützow ligesaa overraskende som nedslaaende Budskab modtog han i Kristiania Natten til den 18.

Med en lignende Vending som den paa Omslaget til Lützow tilføjede har Sponeck sluttet den foran omtalte Rapport til Gabel samme Dag [den 16.]: Nu meldes, at de 4 Regimenter er gaaet over Ømark og Ørjebro Postering, og nu maa jeg tænke paa Retræten med Infanteriet.

I disse to Beretninger taler Sponeck kun om Ørje Bro (og Ømark), ikke om Rakkestad. Det samme er Tilfældet med en udateret Beretning fra Römeling til Scholten i Kjøbenhavn, hvor der kun siges, at da Fjenden med et konsiderabelt Korps havde „forceret Ørjebro", maatte alle andre Poster være belavet paa Angreb[2]).

For at kunne skønne om Grundene til Sponecks og hans Underføreres Beslutning om Afmarsch, uden at Fjenden endnu havde rettet noget Angreb paa de befæstede Punkter, er det af Betydning at se, hvilke Efterretninger der yderligere havdes i Sponecks Hovedkvarter om Fjendens Styrke m. m.

[1]) Ref. S. $^{20}/_{11}$ Lützow.
[2]) Scholten I. S.

Colbjørnsen, der maa betragtes som Sponecks Efterretningsmand, opgiver til Gabel, at det fjendtlige Korps fra Holmedal er gaaet ind ved Ørje Bro med 7—9 Tusind Md. — senere i Beretningen opgivet til 8 Tusind. Paa Id skal Fjenden have 8 Regimenter Infanteri; hans Styrke af Rytteri dèr kendes ikke[1]). Samtidig opgiver Oberst Huitfeldt, der stod ved Svinesund, Fjendens Styrke dèr til 4000 Md.; paa Id, overfor Tistedalen, havde Fjenden 10.000 Md., ved Ørje 4000[2]). Rosenpalm, der synes saa temmelig at have tabt Hovedet[3]) og forsvarer Sponecks Handling, opgiver Fjendens Styrke til 27000 Md. Det er dog ikke Fjendens Overmagt, skriver Rosenp., der har tvungen Sponeck til at gaa tilbage men Manglen paa Brød og Furage[4]). Rosenpalm har den Opfattelse, at det ikke er det store Angreb, der er indledet i disse Dage, og at dette først kan ventes til Foraaret.

Disse Vurderinger af Fjendens Styrke er ingenlunde overdrevne men endog meget ædruelige. Det er ikke dem, men Meldingen fra Rakkestad, der har givet Stødet til Sponecks Beslutning om at rømme sine Stillinger. Rakkestad er et vigtigt Knudepunkt omtrent 40 Kil. ret nord for Frederikshald, altsaa i Ryggen paa Sponecks Hovedstilling. Fra Rakkestad er der kun omtr. 20 Kil. til Grønsund, en af Overgangene over Glommen. Hvis en betydelig fjendtlig Styrke virkelig var naaet til Rakkestad, kunde det med Rette vække Betænkeligheder.

Det er først gennem Lützows Beretning til Kongen, dateret Moss den 20., at man erfarer, at Sponeck i to Beretninger fra Frederikstad d. 18. til Lützow har oplyst, at Grunden til Tilbagetoget var Efterretningen om Indrykningen af et fjendtligt Korps over Strømsfoss og Skotsberg, og at dette Korps havde „indtrocket" sig i Rakkestad Sogn. Lützow tilføjer, at der hidtil kun gennem Sponeck er meddelt noget om, at Fjenden er gaaet frem „med noget Korps over Ørje, Strømsfoss eller Skotsberg Posteringer og er indkommen i Rakkestad Sogn".

Meldingen, Brevet, som Landsberg omtaler, synes ikke at existere mere, saa at man er afskaaret fra at skønne, om dets Ordlyd har været en saadan, at Sponeck med Rette har forstaaet det saaledes, at Fjenden

[1]) Okr. I. S. $^{16}/_{11}$ og $^{17}/_{11}$.
[2]) Okr. I. S. $^{30}/_{11}$.
[3]) Han tilraadede strax Kommissionen i Kristiania at flytte Pengekassen til Tønsberg eller Larvik.
[4]) Ref. S. $^{19}/_{11}$.

var rykket ind i Rakkestad Sogn, eller som Wahl[1]) udtrykker det, „nu marscherede sydover gennem Rakkestad". Saaledes som Landsberg kortelig refererer Brevets Indhold, kunde Ordet „derigennem" iøvrigt ligesaagodt gælde Ørje som Rakkestad[2]); men saaledes har Sponeck altsaa ikke opfattet Forholdet.

Wahl siger, at Meldingen kom fra Major Stuart, Kommandanten i Basmo. Dette maa dog anses for lidet sandsynligt, da der foreligger fortrinlige Meldinger fra Stuart til Lützow den 15., 16. og 17. om Forholdene netop ved den her omhandlede Del af Grænsen, hvori siges, at Fjenden ikke er synderlig stærk og forholder sig ret passiv[3]); og det kan ikke antages, at Stuart samme Dag sender beroligende Melding til Lützow og Alarmefterretning til Sponeck. Det er sandsynligt, at Landsberg husker rigtigt, naar han nævner Fogden i Rakkestad som Meldingens Ophavsmand. Det er ogsaa sandsynligt, at Dele af Zepelins Regiment paa Tilbagetoget er passeret gennem Rakkestad Sogn, og at Fogden af disse har erfaret, at Fjenden var trængt ind ved Ørjebro. Man skulde ikke tro, at Fogden blot paa et Rygte har kunnet skrive, at Fjenden var rykket ind i hans Fogderi, uden selv at have set det.

Allerede det i Krigsraadet den 14. vedtagne viser imidlertid, at Sponeck kun ventede paa et om end nok saa ringe Stød af Fjenden for skyndsomst at trække sig tilbage. Et virkeligt Stød paafulgte imidlertid ikke, hverken den 14., 15. eller 16., og han har derfor — med Begærlighed kunde man næsten sige — grebet Efterretningen om Ørje Bro osv. og Rakkestad den 16. til at iværksætte sit Forsæt.

Det maa forbavse, at Sponeck har haft saa daarlig Forbindelse med sin venstre Fløj langs Linien Skotsberg—Ørje Bro, at det skulde blive en misforstaaet Melding fra en civil Mand, der fik saa betydelige Virkninger. Ved Posteringerne i denne Linie fandtes dog tilstrækkeligt Ryt-

---

[1]) S. 394. Ørje ligger i Rakkestad Fogderi. (Se Note 2).

[2]) Ordlyden hos Landsberg er: „Da nu Generalen fick et brev ifra, den værende Foged, udi Rachestad, at fienden med 6000 Md. skulle have brudt derigiennem og Repousseret det Zeplinsche Regimente, som dèr stoed Posteret" [d. v. s. ved Ørjebro m. m.]. Brevet maa antages at have været affattet paa Norsk (Dansk), som Sponeck ikke forstod; men Colbjørnsen har vel været hos ham. Lagermark oplyser (S. 221), at han kender Landsbergs Beretning.

[3]) Stuarts Melding den 15. fra Høland gaar ud paa, at Fjenden siges at være gaaet over Solefjæld og at staa ved „Sættre" [Sætre? ved Grænsen, omtr. 10 Kil. sydøst for Ørje Bro] for derfra at gaa over Ørje Bro, hvor Fjenden desuden skal have i Sinde at gaa til Vinger. (Lützow til Kongen $^{20}/_{11}$).

teri til at etablere Relaislinier[1]) til Forbindelse med Sponeck selv, der yderligere disponerede over en betydelig Rytterstyrke.

Disse Posteringer, Styrker af Sjællandske Regiment og Johannsens Regt., havde hidtil viist, at de ikke uden Modstand vilde opgive deres vigtige Poster. Naar Fjenden desuagtet med ringe Styrker kunde gaa over aldeles uden Modstand, fristes man til at tro, at Posteringerne forinden — efter det den 14. afholdte Krigsraad — har faaet Ordre til at trække sig tilbage, saasnart de skønnede, at et Angreb forestod. Paa anden Vis kan det ejheller vel forklares, at de kom tilbage til Frederiksstad samtidig med Hovedkorpset. Udtryk i Stenflychts Optegnelser kan tyde paa, at der kun var efterladt et mindre Kommando i Posteringerne, og at Hovedstyrken var gaaet tilbage før.

Det kan have nogen Interesse at tænke over Smaalenske Korps' Situation under den Forudsætning, at 4 fjendtlige Regimenter virkelig var naaet frem til Rakkestad, og at Sponeck desuagtet ifølge sin Ordre vilde holde Stillingen Tistedalen—Svinesund. Med Flotillens Besætning stod der i hans Afsnit ialt 18—19 Bataillioner, $1^1/_2$ Kyrasser- og omtrent et Dragonregiment. Ved at inddrage Besætningen paa Flotillen, der nu maatte betragtes som sat ud af Spillet, vilde han, efter at have ladet Besætningerne i de to Fæstninger samt i og bagved Hovedposteringerne forblive som hidtil, med de tilbage gaaede Besætninger fra Ørje Bro, Strømsfoss og Skotsberg have 8—9 Bataillioner og omtrent hele Rytterstyrken til Raadighed. Med denne Styrke kunde han søge Fjenden i Retning mod Rakkestad og kunde vel endog vente nogen Støtte fra Naboen i det Hølandske for ikke at tale om, at Lützow havde truffen Anstalt til at forstærke ham.

I sin Skrivelse til Gabel den 16., forinden han havde modtaget den famøse Melding fra Rakkestad, udviklede Sponeck de skæbnesvangre Følger af, i Posteringerne at optage en Kamp mod en overlegen Styrke: At han ikke vilde kunne løsgøre sig fra Fjenden, at Infanteriet vilde blive afskaaret, gaa tabt, hvis Fjenden brød igennem et eller andet Sted. Hans Bekymringer i saa Henseende skønnes dog stærkt overdrevne. Han raadede jo over en ganske betydelig Reserve af Infanteri

[1]) Lützow i Kristiania havde Relaisforbindelse baade med Vinger- og Hølandsafsnittet samt med Sponeck i Frederikshald. Om Sponeck havde saadan Forbindelse med sin venstre Fløj vides ikke. I sine betydningsfulde Overvejelser af det sydlige Norges Forsvar i 1717 havde Scholten anbefalet at postere en Rytterstyrke paa 100 Heste ved Vejknudepunktet Rakkestad til Patrouillering mod Grænsen (S. 139).

og Rytteri, hvormed han efter Omstændighederne kunde støtte eller optage Besætningerne i forreste Linie. De foreliggende Terræn- og Vejrforhold begunstigede i værste Fald mere en vigende Styrke end en forfølgende, og selv under et uordnet Tilbagetog vilde Afdelingerne af sig selv søge tilbage mod Frederiksstad, Sandesund osv., uden at Fjenden havde synderlige Muligheder for at afskære dem. I September havde man iøvrigt i det Trondhjemske set, hvorledes det overfor en dygtig Føring og gode Tropper paa Angriberens Side var lykkedes Forsvarerne saagodtsom uden Tab at trække sig tilbage, efter at Angriberen ganske pludselig var stødt igennem i Midten af Opstillingerne.

Det skal imidlertid erkendes, at overfor en energisk Angriber ud fra Opstillinger, som de virkelig forelaa i disse Dage, kunde Smaalenske Korps' Situation nok give Anledning til Betænkeligheder hos Førerne. Men Midterkorpset under Kong Karl gav sig jo særdeles god Tid efter at være naaet ind paa Idsletten, og Fløjkorpsene forholdt sig næsten ganske passivt — og endelig stod Forsvareren dog ikke i aaben Mark men i forberedte Stillinger, bag betydelige naturlige Hindringer, som Angriberne ikke uden videre kunde overskride.

Fra om Aftenen den 16. og i Løbet af Natten rømmede Smaalenske Korps alle sine Stillinger og tog den 17. en midlertidig Opstilling ved Skjeberg, mellem Sandesund (Sarpsborg) og Skjeberg Kilen. Da Fjenden overalt stod syd for Vanddragene, der kun kunde passeres efter Broslagning, kunde Rømningen foregaa ubemærket af Fjenden. Træn og Tros var den norske Hær ikke belemret med. Først den 17. om Formiddagen opdagede Svenskerne, at Forsvareren var gaaet tilbage. Kong Karl nøjedes med at lade en lille Rytterstyrke opsøge Modstanderen, hvad der førte til en lille Fægtning mellem de to Parters forreste (bageste) Rytterkommandoer. Kong Karl skal have beklaget, at det fjendtlige Korps saaledes havde unddraget sig Omklamringen. Heri havde han dog selv Hovedskylden. Han havde hverken ved Angreb eller Demonstration med sit eget Korps søgt at fastholde Forsvareren eller drevet sine Fløjkorps frem til Angreb, saa at de for Angrebshæren overordentlig gunstige Operationsbetingelser ikke var bleven udnyttet.

Natten til den 18. gik Sponeck helt tilbage til Frederiksstad med Rytteriet og det meste af Infanteriet. Han lod Huitfeldt med to Bataillioner besætte den syd for Sandesund opførte men ikke fuldførte Forskansning. Da denne ikke skønnedes tilstrækkelig egnet til Forsvar, trak Huitfeldt det meste af sin Styrke over paa den anden Side af Glom-

men. Styrkerne fra Ørje Bro, Strømsfoss og Skotsberg naaede betimeligt og uden Tab tilbage til Hovedstyrken.

Forinden Afmarschen fra Posteringer, Skanser og Batterier havde man fornaglet det i disse værende svære Skyts og sænket Flotillen fra Iddefjord under Frederiksstens Kanoner. Paa Grund af de Anstrængelser, det havde voldet at skaffe denne Flotille tilveje og dens hæderlige Smaabatailler, beklagedes dette Skridt meget. Men naar Fjenden indesluttede Fæstningen og Byen, maatte Flotillen ofres, hvis man ikke vilde søge med den at passere ud gennem Svinesund forbi Sundsborg. I Begyndelsen af November havde Rosenpalm tænkt sig Muligheden heraf ved gunstige Vindforhold, men noget Forsøg derpaa blev ikke gjort[1]).

Under Korpsets Tilbagemarsch søgte man at ødelægge hvad Furage m. m., der fandtes hos Bønderne. Dette kunde dog nu vanskelig helt gennemføres, og Fjenden forefandt ikke helt ubetydelige Beholdninger, da han rykkede ind og besatte Egnen øst for Glommen. Størstedelen af Befolkningen flyttede med deres rørlige Ejendele over paa den anden Side af Glommen og blev optaget af Befolkningen her. Hvad der ikke var flyttet strax, flygtede ved Fjendens Indrykning, saa at hele Landskabet syd og sydøst for Glommen blev saagodtsom ganske blottet for Civilbefolkning. Inden Korpsets Afmarsch blev Frederiksstens Besætning forøget nær op til den i Forvejen fastsatte Styrke.

Det kan ikke undre, at Lützow skarpt kritiserede Sponecks Optræden, og han var i sin Ret til overfor Kongen at fralægge sig Medansvar derfor. Efterretningen om Rømningen kom ham saamegetmere overraskende, som han selv havde modtaget beroligende Meldinger netop fra Egnen ved Ørje. I de i det sidste Par Aar afholdte almindelige Krigsraad var det ogsaa Gang paa Gang fastslaaet, at saalænge Vandhindringerne var aabne, skulde der ydes kraftig Modstand i Hovedposteringerne, først og fremmest ved Svinesund og Tistedalen, ogsaa naar det store Angreb kom. Særlig i Krigsraadet i Maj 1718 hedder det i Generalernes „Slutning" (S. 210), at selv om Fjenden trænger ind gennem Strækningen Vinger—Strømsfoss, maa dog Stillingerne Tistedalen—Svinesund ikke forlades, før Fjenden med stor Styrke har tvungen Smaalenske Korps til at gaa tilbage for at dække Frederiksstad. Endnu var Vandene aabne og dannede en væsenlig

[1]) Rosenp. Kop. $^{3}/_{11}$ Nr. 142.

Hindring overfor en Angriber, der ikke raadede over Overgangsmateriel ved Tistedalen. Yderligere havde Lützow endnu den 13. indskærpet Sponeck at yde kraftig Modstand særlig paa dette Sted. Nu, ved Stillingernes Opgivelse manglede det vel ikke paa kritiske Udtalelser om den ringe Fordel, man kunde vente af Anlægene i Forhold til det dèr nedlagte Arbejde og Bekostningerne, men det var jo Bagklogskab. Indvendingerne burde hellere have været fremsat i Tide[1]).

I sine Rapporter til Lützow efter Rømningen nævner Sponeck som den ene af Aarsagerne til denne Manglen paa Forplejning — Soldaterne har som Børn skreget efter Brød, skriver han. Herefter maatte man antage, at Manglen paa det nødvendige Underhold lige med eet, samtidig med Fjendens Nærmelse, var bleven akut; men herom foreligger der iøvrigt intet. Bebrejdelsen for Forsømmelighed i Forplejningstjenesten maatte falde ligesaameget paa Sponeck selv, da der i Frederiksstad, kun faa Mile fra Hovedstillingerne, var ganske godt forsynede Magasiner, ikke alene til Fæstningens Besætning men ogsaa til Sponecks Korps, for ikke at tale om, at Rosenpalm dèr havde oplagret betydelige Mængder af alleslags Levnedsmidler. Det drejede sig kun om, paa hensigtsmæssig Maade at udnytte alt dette, og hertil havde Sponeck som kommanderende General i Distriktet tilstrækkelig Adgang. Iøvrigt havde Sponeck selv tidligere overfor Lützow protesteret imod, at Forplejningen til Mand og Hest fordeltes omkring i Kantonet[2]).

I sin udførlige Rapport til Kongen den 20. om Begivenhederne i disse Dage refererer Lützow hvad Ordrer og Meldinger, der er udvexlet mellem ham og Sponeck, og fremhæver særlig, at han paa Grundlag af de tidligere vedtagne Dispositioner og ikke mindst de fra General Wedels Tid aftalte, havde befalet Sponeck, at Posteringerne langs Svinesund og Tistedalen kun maatte forlades, hvis Fjenden forcerede dem. Det har derfor berørt Lützow „ubehageligt" at erfare, at Posteringerne var blevet forladt uden at have været angreben, uden at der var affyret et Skud imod dem. Sponecks to Grunde til Rømningen: Faren for at blive afskaaret og Manglen paa Brød kan Lützow aldeles ikke godkende. Med Hensyn til det første henviser han til de Meldinger, han selv har modtaget fra Egnen ved Ørje Bro m. m., og hvad angaar den foregivne Brødmangel, findes der i Frederiksstad og Moss, altsaa

[1]) Ref. S. $^{16}/_{11}$ (Rosenpalm), $^{19}/_{11}$ (Krag); Okr. I. S. $^{19}/_{11}$ (Cicignon). Colbjørnsen skriver ogsaa, at han forlængst havde forudsagt, at Skanser osv. ingen Nytte var til.

[2]) Okr. I. S. $^{22}/_{7}$ (Sponeck til Lützow (se S. 260)).

indenfor Sponecks eget Omraade, betydelige Oplag af Brød og Mel. Han, Lützow, hævder, at han selv har gjort sin Pligt.

I en samtidig Skrivelse til Gabel og under Henvisning til Rapporten til Kongen udtaler Lützow sig skarpere og fremhæver den „saare slette Resistance", Fjenden fandt ved Enningdalen og senere paa Id, samt at Posteringerne uden allerringeste Attake osv., mod al Forhaabning og den gjorte Disposition er forladt, skønt de i kraftigste Maade skulde defenderes. Ogsaa overfor Gabel hævder Lützow at have truffen enhver mulig Anstalt for Kongens Tjeneste, hvad forhaabenlig ogsaa Kongen og Gabel vil erkende[1]).

Der kan ikke med Rette indvendes noget mod Lützows Redegørelse eller rettes nogen Anke mod hans Forhold og Handlinger, og hans Udtalelser om hans Undergivnes Forhold er meget maadeholdne.

Den skarpeste Kritik over slap Ledelse af de militære Anliggender i Almindelighed og Sponecks Tilbagetog i Særdeleshed kom fra Vicestatholderen. Den 19. November bad han Gabel referere for Kongen, at Tilstanden var „møged slett". Generalerne har funden for godt at forlade Posteringerne, der havde kostet saa meget og næsten ruineret det hele Land. Gud maa vide, hvad der har bevæget Generalerne til „en saa hastig Præcipitation", da Fjenden dog ikke er os overlegen. Dette har foraarsaget en stor Frygt blandt Folket overalt. Vor Tilstand er endnu slettere, end den var 1716, da Gud hjalp os, saa vi med en ganske ringe Magt dog gjorde noget, „mens nu med en formidabel Magt slet intet, mens frygter sig for enhver Vind, der blæser".

Den 26. skriver han, at det ser værre ud for Norge end nogensinde før. Allevegne er vi indespærret af Fjenden, som angriber os paa alle Kanter. Vi viger overalt og lader ham gøre, hvad han vil, uden at yde Modstand. Det værste er den Ulykke, at Uenighed har taget Overhaand ved Armeen. Han ser kun een Udvej, nemlig at der opsendes en kommanderende General med den Autoritet, han bør have, „og det faar at være en Dansk, thi der er alt saa stor Animositet mellem de Norske og Tyske, som være kan", hvad der under de nærværende Forhold maa medføre alt Ondt. Den bedste hertil er Generalløjtnant v. Eyndten[2]).

---

[1]) Ref. S. $^{20}/_{11}$.

[2]) Han var 53 Aar gammel; var født Nordmand; havde i mange Aar været i udenlandsk Krigstjeneste. Han havde det foregaaende Aar været udset til at lede Foretagendet mod Gulland. Han var gift med en Søster til Vicestatholderen, var en meget velstaaende Mand og af en fast, selvstændig Karakter. Det er værd at bemærke, at for Krag er Norsk og Dansk det samme.

Skulde man mene, at to Svogre ikke samtidig burde sidde i Landets øverste Styrelse, vilde Krag gærne give Afkald paa sin Stilling, „thi jeg ikke [veed] hvortil jeg her mere er nyttig end det femte Hjul paa en Vogn". Forøvrigt var hans Helbred vaklende.

Det er jo kun altfor sandt, hvad Krag skrev om den slette Forstaaelse mellem Generalerne. Daarligt havde det været, siden Lützow fik Overkommandoen, og det nu foregaaede havde meget forværret det. Uheldigvis havde Sponeck i Krigsraadet den 14., saavidt det kan skønnes, draget de øvre Generalmajorer Trampe, Vind og Lüttichau og flere af Obersterne over paa sin Side — de var jo bleven hans „Medskyldige" i Rømningen — og Römeling var i Forvejen hans svorne Tilhænger. Cicignon synes at være bleven vaklende, hvad Parti han skulde tage: Lützow eller Sponeck, saa at kun Gaffron oppe i det Vingerske og Arnoldt holdt sig udenfor — den sidste efter at han dog en Tid havde været ret fjendtligt stemt overfor Lützow. Kruse var stadig ikke helt rask og skønnes, hans personlige Bravhed ufortalt, at have været ret ubetydelig.

Hvis Kongen virkelig skulde gaa ind paa at skifte Heste midt i Vadestedet, kunde der næppe findes nogen bedre egnet end den af Krag foreslaaede Eyndten, der hævede sig op over Gennemsnittet. Kongen havde ganske vist en Gang tidligere, i 1710, skiftet Overgeneral paa det mest kritiske Tidspunkt; men dels var Reventlow dengang virkelig syg, i ethvert Fald stærk sjælelig deprimeret, og bad indtrængende om at blive afløst, dels var han næppe Kongen sympatisk paa Grund af hans uforbeholdne Kritik af Tilstandene i og udenfor Hæren. Erindringen om den under den brave Jørgen Rantzau indbrudte Katastrofe kort efter Overtagelsen af Kommandoen skulde heller ikke opfordre til at skifte Kommandoen endnu en Gang under lignende Forhold; Kongen var til en vis Grad en trofast Natur, taalmodig og overbærende, og lod nødig den i Stikken, der engang, med mere eller mindre Adkomst, havde opnaaet hans Tillid. Og det maa antages, at Lützows brave Forhold i 1716 havde vundet ham Kongens Taknemlighed, som Lützows senere og seneste Forhold ikke kan have svækket, da der ikke var noget positivt at bebrejde ham.

Det synes, at der i Norge, udenfor Kredsen af dem, der havde Medansvar for Rømningen, havde rejst sig en stærk Stemning mod Sponeck; thi selv hans hidtidige ivrige Tilhænger og Fortaler Peder Colbjørnsen begyndte at kritisere ham, efter at Sponeck og Colbjørnsen hidtil havde været omtrent de eneste, der havde en forstandig Op-

fattelse af Forholdene. Han [Sponeck] er en brav Herre nok, skriver Colbjørnsen til Gabel, i den Charge, han nu betjener. Men at føre Chefs Kommando, tvivler jeg paa, hans Forstand er fuldkommen nok endnu[1]).

Rosenpalm saa meget mistrøstigt paa Kommandoforholdene ved Hæren. Gud give et Hovede heroppe, skriver han til Gabel, som havde Autoritet og Videnskab af Landets Væsen til Lands!

Det er vanskeligt at indse en saglig Grund til, at Sponeck efter en Dags Ophold i Stillingen ved Skjeberg trak Korpset helt tilbage til Frederiksstad; men det er muligt, at det skyldes en Ordre fra Lützow[2]). Skjeberg Stillingen var i sig selv vel egnet som Flankestilling for en Styrke som Smaalenske Korps, saavel til Forsvar som til Udgangsstilling for Angreb, naar Fjenden rykkede frem mod Glommen. Udstrækningen var omtr. 8 Kil. mellem Skjeberg Kilen og Sandesund. Korpset var dækket i begge Flanker og havde i Ryggen den betydelige Fæstning med dens velfyldte Magasiner; det dækkede baade Fæstningen og de nærmeste Sogne ved denne. Skade, at Sponeck saa hurtigt gik tilbage, inden der blev Lejlighed til at erfare, om Fjenden vilde vove at passere forbi, frem til Glommen. Sandsynligheden er for, at Fjenden ikke vilde vove dette uden videre. Han maatte i ethvert Fald efterlade nogle Tusind Mand ved Frederikssten og ved et Korps paa 10—15.000 Md. sikre sig mod Flankeangreb fra Sponecks Korps, og saaledes splitte sin Styrke. Flankestillingen turde muligvis vise sig virksommere for Forsvar af Glommenlinien end en meget spredt Opstilling til frontalt Forsvar.

Natten til den 18. havde Lützow i Kristiania modtaget Sponecks Rapport af den 16., der sluttede med, at Sponeck som Følge af det fjendtlige Korps' Fremtrængen over Ørje Bro vilde trække sig ud af sine Stillinger Natten til den 17. Den følgende Morgen samledes Lützow med de to kommitterede Generalmajorer m. fl. for at træffe Anstalter mod dette Korps. De forsamlede Herrer synes dog ikke at have troet paa Rigtigheden af Sponecks Melding, der jo stod i Modstrid med de Meldinger, der var indkommen fra den paagældende Egn, og de gik derfor i deres Anordninger ud fra, at Sponeck endnu kunde

[1]) I det foran nævnte Brev til Gabel den 17. November i Frederiksstad havde han rost Sponeck i høje Toner: Hans [Sponecks] er Fortjenesten, at Fjenden ej har kunnet besætte hele Landet ... Han handler som sin Konges tro Mand osv. osv. ... Jeg bliver hos Grev Sponeck ...

[2]) Lützows Rapport til Kongen $^{20}/_{11}$.

staa i sine Stillinger. For dog at være paa den sikre Side blev det anordnet, at Detachementer paa ialt 4 Batailloner med noget Rytteri skulde gaa frem mod sydøst over Blakersund og Onstadsund. Naar disse Detachementer havde bragt i Erfaring, at Smaalenske Korps endnu stod i sine Stillinger ved Grænsen, „hvad der maatte formodes", skulde de energisk angribe en over Ørje Bro m. m. fremrykkende Fjende. Fra Oberst Reichwein, der med to Batailloner stod i det Hølandske Distrikt og var fast besluttet paa at yde kraftig Modstand her, vilde Detachementerne kunne vente kraftig Støtte[1]).

Dette meget vel anordnede Foretagende kom dog ikke til Udførelse, da den vigtigste Forudsætning derfor: Sponecks Forbliven i Stillingerne, var bristet, inden det kunde iværksættes. Lützow maatte nu træffe sine Anstalter paa det Grundlag, at hele Landskabet øst for Glommen var overladt til Fjenden, og at Glommen fra Frederiksstad til Sydenden af Øjeren skulde forsvares. Denne Strækning, 70—80 Kil., deltes mellem Zepelin (højre Fløj), Huitfeldt (Midten) og Römeling, der hver fik 4 Batailloner og noget Rytteri. Foreløbig, saalænge Glommen var aaben, mente Lützow at kunne se Forholdene roligt an. Men naar Floden frøs til, maatte han vistnok gaa tilbage ad Kristiania til for at have Forbindelse med Søen og dække den bedste Del af Landet. Han kunde dog ogsaa tænke sig Muligheden af at trække Hæren sammen, naar Isen lagde til, og saa levere Slag — „dog med stor Forsigtighed"[2]). Med andre Ord: Han vilde helst have Direktiver fra Kjøbenhavn for, hvad han skulde gøre.

Begivenhederne ved Smaalenske Korps havde berøvet Rosenpalm hans hidtil gode Stemning; han var nu kun betænkt paa Flotillens og Mandskabets „Konservation ved disse nærværende Konjunkturer samt Aarsens Tid" og forhandlede med Lützow om at trække Prammene og de andre Skytsskibe tilbage til Frederiksstad og alene lade Galejerne blive ved Makø, saalænge Vinteren vilde tillade dette. Han mente, at han var Fjenden overlegen i Antal Galejer og fandt det lidet sandsynligt, at Fjenden vilde søge at føre Transporter fra Strømstad nordefter; men han vilde dog nødig løbe nogen „Hasard", hvis Fjenden alligevel skulde vise sig saa „desperat" at forsøge paa at føre Furage op i Røsneskilen.

Det er vanskeligt at indse, hvad Hasard Rosenpalm kunde løbe, da han foruden Chalupper, Pramme og Galejer m. m. havde tre Orlogs-

[1]) Ref. S. $^{18}/_{11}$ (Lützow til Sponeck).

[2]) Ref. S. $^{22}/_{11}$ (Lützow til Gabel, dat. Frederiksstad).

skibe og to Fregatter; men han lod alligevel sine underordnede Chefer, Kommandørerne Paulsen og Ulfeldt samt Kommandørkaptajn Vossbein træde sammen for at drøfte Forholdene. Resultatet blev omtrent enstemmige Erklæringer om at fraraade længere Ophold ved Makø, men tilraade at lægge hele Styrken ind ved Frederiksstad og forblive dèr, indtil Vandene begyndte at fryse til[1]). Dette passede Rosenpalm meget godt. Han var overbevist om, at saasnart Elve og Søer lagde til, vilde Fjenden „prosekvere hans onde Dessein". Det kunde saa komme til en Bataille [til Lands], der kunde falde saaledes ud |: det Gud forbyde :|, at det ikke gik efter Ønske for vore Tropper. Han nærede ikke megen Tillid til, at Frederiksstad ret længe kunde forsvare sig, hvis Hæren gik nord paa, og vilde i ethvert Fald ikke risikere sine Proviantoplag dèr. Tilmed vilde hans Folk blive nødt til at drikke Vand, hvis de skulde blive i eller ved Frederiksstad, og den Risiko turde han heller ikke løbe. Han øjnede ingen anden Udvej, end at han ved Islæg maatte forlægge hele Søarmaturen over til Vestsiden af Kristianiafjord, til Larvik og Gjersø.

Lützows Sindsstemning kan ikke være bleven forbedret ved at se, at hans sømilitære Kollega saa saa sort paa Forholdene; men han synes dog ikke at have indvendt noget mod Rosenpalms Forslag. Skønt Vejrliget længe holdt sig mildt om end ustadigt, trak Rosenpalm Prammene og Galejerne ind til Frederiksstad og nøjedes med at lade Chalupperne patrouillere ind i Singlefjorden m. fl. St. Orlogsskibene lod han forblive ved Koster endnu en kort Tid. Fregatterne lod han skifte til at gøre nogle Ture op langs Svenskekysten[2]). Til den svenske Flotille i Strømstad mærkedes intet, saalidtsom til Styrkerne i Marstrand og Göteborg, og Rosenpalms Patrouillefartøjer undgik omhyggeligt at komme for nær til de af Fjenden besatte Steder paa Kysten.

Den norske Søarmatur hævdede saaledes Herredømmet paa hele Kyststrækningen uden at løbe nogensomhelst „Hasard", uden at der vexledes et Skud med fjendtlige Fartøjer. Den Søarmatur paa den svenske Vestkyst, som Kong Karl en Tid havde viist betydelig Interesse, og som 1717 og en Del af 1718 havde voldt saamegen Bekymring baade i Norge og Danmark, forholdt sig ganske passiv under det egentlige Felttog. Den første af de den tiltænkte Opgaver, Transporterne

[1]) Rosenp. t. Lützow $^{17}/_{11}$ (Kop. Nr. 166); endv. til Sponeck; Komm. Gen. Arkiv Pakke IX Afskrift af Søofficerernes „Slutning", dat. Makø $^{26}/_{11}$.

[2]) Rosenp. Kop. $^{24}/_{11}$ (180), $^{26}/_{11}$ (184), $^{1}/_{12}$ (197), $^{3}/_{12}$ (198 og 202), $^{16}/_{12}$ (222).

til Strømstad, var bleven løst med Dygtighed og Dristighed. For den anden, direkte og indirekte at medvirke ved Kong Karls Erobringstog, var den altfor underlegen overfor de betydelige Kræfter, der var stillet til Rosenpalms Raadighed.

Der er en paafaldende Modsætning mellem det Hastværk, blandt andet to paa hinanden følgende Nattemarscher, hvormed Sponeck rømmede sine Stillinger og gik tilbage til Frederiksstad, og det sindige Tempo paa svensk Side. Kong Karl havde ganske vist efterhaanden ladet det Korps, han selv ledede, rykke ind mod de fjendtlige Stillinger, men han havde ikke direkte foruroliget Forsvarerne, endsige forsøgt noget Angreb paa dem, og deres Afmarsch var foregaaet ganske ubemærket af ham. Herefter indesluttede Angriberne ogsaa Frederikssten fra Nordsiden og lod Rytteriet gaa frem til den sydlige Del af Glommen, men Kong Karl lod som foran fremhævet flere Dage hengaa uden at lade Arveprinsen faa den Ordre til med „Hærens Kærne" at gaa over Svinesund, som Prinsen ifølge sin egen Udtalelse skulde afvente. Først den 20. skal Oberst Stenflycht være bleven sendt til Svinesund med Ordre til „General Dücker eller Arveprinsen af Hessen" om at lade slaa Bro og føre Tropperne over[1]). Stenflychts Angivende herom er dog sikkert urigtig, thi Arveprinsen berettede til sin Fader[2]), at han den 19. var „brudt op" med sin Hærafdeling og over en i Hast kastet Skibsbro gaaet over Svinesund. Han taler ikke om nogen modtagen Ordre. At Prinsens Opgivende, den 19., maa være rigtig bekræftes af Kvitteringer for Pengebeløb, der udbetaltes til Kommandoer, der dels allerede om „Natten den 18. November" bar Pontoner ned i Vandet, dels den 18. og 19. November „arbejdede paa Broen", dels endelig den 19. „var ved den anden Side at rasere Fjendens Værk" og om Aftenen den 19. arbejdede „med Ponton Bryggens Udlægning" osv.[3]).

Mærkeligt er det ogsaa, at Kong Karl ikke før i Begyndelsen af December beordrede General Albedyll, der en halv Snes Dage havde staaet ganske uvirksom ved Grænsen mod det Hølandske, til Fremrykning mod Basmo og Blaker.

Den samme Sindighed bemærker man ogsaa ved Forberedelserne

[1]) Stenflychts Manuskr.; Wahl 398; Munthe 711 f.

[2]) Arveprinsen til Faderen $^{23}/_{11}$ (Marburg Arkivet).

[3]) Truppsamm. o. krigshändelser, västkusten, Bohuslänsarmee cassaräkn. (Svenske Krigsark.); Optegn. i St. nord. kr. III, Strödda handl. dat. Strømstad $^{8}/_{19}$ Nov.

til Angrebet paa Frederikssten, idet der hengik 12 Dage fra Fæstningens fuldstændige Indeslutning den 18. November, inden man begyndte paa at føre de 6 Kanoner og 4 Morterer, hvormed Artilleriangrebet paabegyndtes (og afsluttedes) fra Sundsborg til Batteristedet. Det skal dog bemærkes, at forudgaaende Vejbygning for Transporten af Skyts og Ammunition var nødvendig. Derimod begyndte man allerede fra den 22. November at slæbe svære Kanoner og Morterer med Lavetter og Blokvogne over Broen ved Sundsborg til „den danske Side" og afstikke Vej dèr for den videre Transport. Disse Transporter synes ikke at have haft Frederikssten som Maal, men synes mere at have været en Forberedelse til Fremføring af Belejringsartilleri mod Fredriksstad[1]).

Et Angreb paa det særdeles betydningsfulde Fredriksstad maa antages at have beskæftiget Kong Karl stærkt de foregaaende to Aar, da man ellers vanskelig kan forestille sig, hvad han har tilsigtet ved med saa overordenlige Anstrængelser at lade et vældigt Belejringsartilleri med alt Tilbehør sammenslæbe i Strømstad og Omegn. For et Angreb paa Frederikssten behøvedes kun en ringe Del af alt dette Materiel, som hovedsagelig kom til at henligge ubenyttet, og hvis Borttransport fra Strømstad i 1719 voldte nye Anstrængelser og maatte opgives, inden det kunde fuldføres. En næsten absolut Forbetingelse for et Belejringsforetagende mod Fredriksstad maatte det dog være, at Svenskerne beherskede Søvejen dertil. Men ogsaa Arbejderne herpaa blev opgivet paa Halvvejen — og kunde næppe have været gennemført.

At et Angreb paa Fredriksstad har været overvejet fremgaar af en udateret, paa Fransk affattet Betænkning: Tanker om et Angreb paa Fredriksstad i Slutningen af November 1718[2]). Den er efter Tidens Skik affattet i en Slags Spørgeform, en Opstilling af Vanskelighederne med vedføjet Svar om Vejen til at overvinde Vanskelighederne. Den slutter med at fraraade, samtidig at blokere Frederikshald (Frederikssten) og Fredriksstad og yderligere føre et Angreb frem mod Kristiania, men tilraader at angribe Frederikshald (Frederikssten), hvis Befæstning ikke er videre god. Hvis, som det menes, Forfatteren til Betænkningen er den franske Ingeniørofficer Maigret, der stadig var

[1]) Bohusläns arm. cassaräkn.

[2]) St. nord. kr. III, Strödda handl ... Nærmere refer. i Munthe „Frederikshald" 722. Om det er rigtigt, at den først er affattet i November 1718, kan ikke afgøres. Smlgn. S. 283.

om Kong Karl i denne Tid, kan det antages, at han ogsaa mundtligt har forestillet Kongen Indtagelsen af Frederikssten som et forholdsvis let og hurtig gennemførligt Arbejde.

For at drøfte Grundlaget for en ny Operationsplan under de saa uformodet og indgribende ændrede Forhold sammenkaldte Lützow Cheferne ved Smaalenske Korps til Krigsraad i Frederiksstad den 27. November. Der var jo alt truffen en midlertidig Ordning til Forsvar af Glommen, og Fjenden forholdt sig næsten ganske passiv.

Paa Mødet, der varede i tre Dage, fremlagde Lützow en af de sædvanlige Propositioner til Overvejelse og Besvarelse og lod samtidig Generalkvarterm. Scheel forelægge en af Lützow forlangt og til ham stilet Betænkning over Propositionerne. Disse var:

1. Om man skulde angribe Fjenden; i bekræftende Fald, om det skulde ske med samlet Styrke eller Detachementer.

2. Hvis Angreb ikke skønnedes tilraadelig — hvorledes man da kunde hindre Fjenden i at gaa over Glommen og trænge videre frem.

3. og 4. Hvorledes Tropperne burde opstilles, naar Glommen m. m. frøs til: Om man burde samle hele den søndenfjældske Hær i eet Korps og, i Forbindelse med almindeligt Opbud, med al Magt angribe Fjenden, eller man skulde søge at standse ham i et eller andet Defilé, som han maatte passere. Endelig, om man ikke burde forberede en Stilling, hvortil Hæren kunde trække sig tilbage, hvis den blev kastet af Fjenden.

5. og 6. Om ikke Kristiania By, hvor saa store Magasiner fandtes, burde omgives med Forskansninger, hvori Størstedelen af Hæren kunde stille sig til yderste Resistance. Hvis dette ikke kunde gennemføres — hvor skulde saa Hæren tage Opstilling til at dække Kongsberg Sølvværk og de Havnebyer, hvorover Forbindelsen med Danmark kunde opretholdes[1]).

Man skønner, at Lützow mest hældede til en defensiv Optræden, og at selv et Forsvar af Landskaberne øst for Kristiania Fjord ikke tillagdes stor Vægt. Det er muligt, at Lützow, efter Overraskelsen ved Fjendens Indrykning uden at møde Modstand, selv har været i en deprimeret Stemning og har faaet det Indtryk, at Afdelingernes Kampdygtighed og Kamplyst dels paa Forhaand var ringe, dels at deres

[1]) Memor. $^{10}/_{12}$ (Lützow) hvorved som Bilag „Krigsraadets Plan".

Moral var rystet ved de nylige Begivenheder. At Tilstanden ved og Stemningen blandt Tropperne dog var upaaklagelig eller endog god, fremhævede Scheel i en Beretning direkte til Kongen den 17. December[1]), endnu inden man vidste noget om Kong Karls Død og den svenske Hærs Udmarsch. Han skriver, at han sætter sin Lid til Tropperne, som „bei denen vielen Fatiguen in diesem kalten Winter dennoch bei gutem Muth, und in allen Begebenheiten zum Dienst willig und unverdrossen sind".

Scheel indleder sin Betænkning med, at den afgives med Henhold til hans særlige Stilling som Hærens, af Kongen udnævnte Generalkvartermester[2]). Derefter giver han en kort Oversigt over Feltstyrken, altsaa foruden Fæstningsbesætninger m. m., hvilken han regner til mellem 15 og 16.000 Md. (uden Befalingsmændene), hvoraf omtrent 13.000 effektive[3]). Han tillægger Hærens Opgaver øst for Kristiania Fjord betydelig Vægt; vil hævde det mest mulige af det frugtbare oplandske Omraade og i Forbindelse dermed hindre mulige Forsøg af Fjenden paa Samvirken med Armfelts Korps i det Nordenfjældske. Men Generalerne maa afgøre, om de mener, at Styrken er tilstrækkelig til, at man kan angribe Fjenden i aaben Mark med Udsigt til Sejr. Saalænge Glommen er aaben, maaske 4—5 Uger endnu, kan den nuværende Opstilling langs Floden bibeholdes; men samtidig bør der arbejdes videre paa den tidligere paabegyndte forskansede Linie fra Drøbak til „Hobro", og den bør efter Omstændighederne fortsættes op til Mastevejen og Gjelleraasen. Herved vil man dække baade den Del af Kristiania Fjord, der erfaringsmæssig kunde tilfryse, selve Kristiania samt de vestlige Landskaber. Om Kristiania By bør der ligeledes strax anlægges Forskansninger.

Naar Glommen fryser til, bør Hæren tage en Opstilling, hvorfra den kan hindre Fjendens Fremmarsch; i Nødsfald gaar den ind bag den befæstede Linie.

I den midlertidige Opstilling, saalænge Glommen er aaben, kan Hæren deles i tre Grupper: En nord for, to syd for Øjeren, hvad der specificeres nærmere. Til Arbejde paa den befæstede Linie og ved Kristiania kan der afgives 4 Batailloner, og Landfolk bør opbydes til

[1]) Memor. $^{17}/_{12}$ (Scheel).

[2]) En saadan Vending har han ikke tidligere brugt. En Maaned senere maatte han overfor Lützow protestere imod, at denne, uden at raadføre sig med ham, havde truffen Anstalter, der faldt indenfor hans Tjenesteomraade.

[3]) Se S. 307.

Arbejdet sammen med Soldaterne. Yderligere en Del Forslag om Hærens Proviantering.

Der er en meget væsenlig Forskel paa Lützows og Scheels Tanker om Felttogets Fortsættelse — forsaavidt man af Lützows Proposition kan skønne, hvad han egentlig vil. Hans Tanke synes at være den samme, som han kortelig angav for Gabel i sin foran omtalte Beretning af 22. November[1]): Saalænge Glommen er aaben, kan han se det an. Men naar Floden fryser til, maa han gaa tilbage mod Kristiania for at have Forbindelse med Søen og dække den bedste Del af Landet. Dog kunde han nok tænke sig at trække Hæren sammen, naar Isen lagde til, og levere Slag — „dog med stor Forsigtighed".

Scheel ser en væsenlig Del af Hærens Opgave i at hævde Landet øst for Kristianiafjord og hindre Forbindelse mellem Fjendens søndenfjældske Grupper og Armfelt. For dette Formaal vil han optage en Kamp vest for Glommen — eventuelt gaa tilbage til en Flankestilling paa den østre Side af Kristiania Fjord. I sin Udtalelse om Frederiksstad den 5. November[2]) var han inde paa Tanken om en Flankestilling: Med Frederiksstad i Ryggen vil Smaalenske Korps kunne dække den største Del af det Søndenfjældske. Efter de nu foreliggende Forhold har han maattet vælge en noget nordligere Opstilling, men stadig som Trusel mod Flanken af en fremrykkende Fjende. Den 27. og 28. indgav Generalerne m. fl. deres skriftlige Udtalelser; den 29. udarbejdedes der en Fælleserklæring fra det samlede Krigsraad.

Trampe og Vind har fremsat en Fællesudtalelse. De er næsten enige i Scheels Forslag.

Arnoldt fraraader Angreb med den samlede Styrke. Han er i det væsenlige enig med Scheel.

Oberst Huitfeldt tilraader hyppige Foretagender mod Fjenden med mindre Styrker. Han tør ikke efter Glommens Tilfrysning gaa med til at holde sig saa sydlig som af Scheel foreslaaet og foretrækker en Stilling Gjelleraasen—Mastevejen—Bagaasen—Kristiania; eventuelt maa man gaa tilbage til Gjellebæk.

Cicignon havde ikke været tilstede i Krigsraadet men indgav senere en Betænkning. Han vilde have en større Styrke foran Frederiksstad; forstærke Korpset i Oplandene, saa at der herfra kunde ageres kraftigere. Ligesom Huitfeldt fraraadede han at benytte en Stilling Drøbak—„Hobro".

[1]) S. 337.
[2]) S. 305.

Sponeck har besvaret Lützows Proposition og Scheels Betænkning hver for sig. Til Lützow fremsætter han først den Spydighed, at det i Krigsraadet i Begyndelsen af Oktober var forudsat, at naar Fjenden gik løs paa et af Korpsene, skulde det andet forstærke det, „es aber nunmehro nicht geschehen, sondern vors erste die „Glumme" vor uns zu behalten resolviert worden". Man bør holde Styrken samlet og gøre „en og anden Bevægelse dermed" for at tvinge Fjenden til at trække sig sammen, hvad der meget vil genere hans Underhold. Gør Fjenden ikke dette, kunde man angribe den ene fjendtlige Post efter den anden med stærke Detachementer. Naar Glommen fryser til, bør man gaa tilbage og dække Kristiania m. m.

Til Scheels Plan udtaler Sponeck, at Hærens Styrke er altfor ringe og altfor afmægtig til at løse de af Scheel nævnte Opgaver øst for Kristiania Fjord. At sprede Hæren, „den lille Hob", i den foreløbige Opstilling bag Glommen som foreslaaet, er ganske forkasteligt og vil blot give Fjenden Lejlighed til at forjage den ene „lille Hob" efter den anden. Hertil en ny Spydighed: „. . . sintemalen man wohl gesehen, auf was Art und was „for" Behendigkeit die Smaalenschen Postirungen sekundirt worden sind"[1]). Vi maa fatte en fast Beslutning og Plan for det, vi vil gøre, og holde fast derved, hvormeget end Fjenden „wüte und tobe im Lande". Naar Glommen fryser til, var det bedst at samle Hæren i Frederiksstad; men da der ikke dèr er tilstrækkeligt af Forplejning, bør man gaa tilbage til Kristiania.

Gaffron, Römeling, Lüttichau og Kruse, hvis Poster var fjærnest fra Frederiksstad, var ikke tilstede i Krigsraadet og ses ikke at have udtalt sig.

Rosenpalm var tilstede. For ham drejede alt sig om „Konserveringen" af Materiellet.

I Krigsraadets „Slutning" fremhævedes, at da man var uden nogetsomhelst Kendskab til Fjendens Styrke og Opstilling, og Troppernes Tilstand ikke var god, var det ikke tilraadeligt at angribe ham med samlet Styrke. Man maatte begrænse sig til, ved mindre Foretagender at forurolige ham. Naar Glommen lægger til, bør Hæren sammendrages „mellem Blaker Sund og Onstadsund" [altsaa vest for Øjeren], med Mulighed for at møde Fjenden, nord eller syd for dette Vand, ved de to nævnte Hovedpassager. Blev Tilbagegang nødvendig, skulde den gaa til den af Scheel foreslaaede befæstede Linie til kraftigst Re-

[1]) Han glemmer, at han skyndte sig bort derfra uden foregaaende Kamp og uden at afvente de beordrede Forstærkninger.

sistance. Denne Linie skulde, saasnart det begyndte at fryse, sættes i Arbejde[1]). Hertil skulde afgives to norske og to danske Batailloner og opbydes 2000 bevæbnede Bønder. Der skulde træffes særlige Anstalter til, at disse Bønder ikke, som i 1716, uden Tilladelse løb fra hverandre. Man vilde ikke allerede nu træffe Bestemmelse om, hvorfra Modstanden skulde fortsættes, hvis denne Linie maatte forlades.

Af denne „Slutning" ses, at Scheels Opfattelse var trængt igennem, og at der var Flertal for en mere energisk Krigsføring. Man vilde ikke uden Kamp rømme det store Omraade mellem Glommen og Kristiania Fjord; og selv om man ved Frostens Indtræden og fjendtlige Foretagender nødtes til at opgive det frontale Forsvar, vilde Flankestillingen aabne Mulighed baade for offensiv Optræden og for fortsat Hævdelse af betydelige Dele af Omraadet. — Yderligere vedtoges det, hvorledes Feltstyrken skulde fordeles til Forsvar og Observation af Glommen, saalænge denne var aaben.

Den 20. November maa de første Efterretninger om Kong Karls Indbrud være naaet ned til Kjøbenhavn — altsaa omtrent samtidig med at det svenske Hovedkorps, Strømstadkorpset, var gaaet over Svinesund, og at Smaalenske Korps blev fordelt til Forsvar af Glommenlinien —. Antagelig har Rosenpalms Rapport den 13. været den først indtrufne. Allerede den 20. udstedtes der en Række Ordrer om, at 4 Batailloner: to i Kjøbenhavn, en paa Kronborg og en i Rendsborg skulde gøre sig færdig til paa første Vink at afgaa til Norge[2]). Hertil var udset saadanne Regimenter: Dronningen, Fyen, Eickstedt og Johannsen, der alt havde en Bataillon i Norge, saa at den norske Hær herefter vilde have 8 komplette geworbne danske Infanteriregimenter. Nu skulde ogsaa de 4 Regimentschefer følge med. Transport- og Konvojskibe skulde strax gøres rede, og da Tordenskjold laa parat til med en lille Eskadre at afgaa til Christiansø, blev han beordret til at føre Transporten op til Norge og derefter strax vende tilbage og gaa til Østersøen. Tropperne medførte Lønningspenge for Tiden indtil April næste Aar. Til Forstærkning af Garnisonerne i Kjøbenhavn og Rendsborg i Stedet

---

[1]) Okr. I. S. $^{28}/_{11}$ (Sponecks Erkl. t. Scheels Betænkn.); Chr. Fr.s Afskr. Nr. 22 og 23; Komm. Gen. Pakke IX (Medlemmernes Enkeltudtal.); Dnk. Dagbog $^{25}/_{11}$—$^{6}/_{12}$; Lagermark Sista fältt. 228 f.; Wahl 423 ff.

[2]) Expd. $^{20}/_{11}$ Nr. 1744 o. følg.

for de udkommanderede Bataillioner blev der indkaldt af det udskrevne Infanteri.

Efter Afsendelsen af disse 4 Bataillioner blev Fordelingen af Hæren i Danmark og Hertugdømmerne m. m.:

Paa Sjælland med Fæstningerne Kjøbenhavn og Kronborg 13 Inf. Batl., 7 Kyrass. Regtr., $1^1/_2$ Drag. Regt.
Paa Fyen $2^1/_2$ Inf. Batl., 1 Kyrass. Regt., $^1/_2$ Drag. Regt.
I Jylland $2^1/_2$ Inf. Batl., 3 Kyrass. Regtr., 1 Drag. Regt.
I Holsten $3^1/_2$ Inf. Batl., $1^1/_4$ Kyrass. Regt., 2 Drag. Regtr.
I Oldenburg og Wismar 3 Inf. Batlr.
I Stralsund 4 Inf. Batlr., $^3/_4$ Kyrass. Regt.
Spredt i Fæstningerne 6 Frikompagnier Inf., 2 Batlr. Artilleri.
6 Infanteriregimenter og 3 Dragonregimenter bestod af udskrevet Mandskab.

De herefter hurtigt paa hinanden følgende Beretninger fra Militære og Civile i Norge viste, at Stillingen deroppe var meget alvorlig; men nogen egentlig Bestyrtelse som den foregaaende Sommer (1717), da ubestemte Rygter indløb om Tordenskjolds Nederlag ved Strømstad, var der ikke Tale om nu. Man var forberedt paa Angreb, om dette end, ligesom almindeligt i Norge, først ventedes noget senere.

Som det vil ses nedenfor, synes Beslutningen om denne yderligere Forstærkning til Hæren i Norge at være tagen imod Overkrigssekretærens, Gabels, Ønske, saa at det formentlig skyldes Scholten, at det blev sat igennem. Ogsaa General Dewitz var i Kjøbenhavn i disse Dage.

Et i Scholtens indkomne Breve forefundet Aktstykke, dateret den 22. November i Kjøbenhavn og originalt underskrevet af Gabel, viser, hvorledes i ethvert Fald denne saa paa Forholdene. Brevet er skrevet under den Antagelse, at Smaalenske Korps endnu stod i sine Stillinger ved Svinesund m. m. Det er stilet til en Generalløjtnant, uden Tvivl Lützow, og lyder i noget forkortet Gengivelse:

Efter alt at dømme vil Fjenden ved sin Mængde snart repoussere „os", saa at „vor" Retræte velsagtens bliver en Selvfølge. Herved vil „jeg" kun erindre om dette, at hvis „vi" skulde blive nødt til at gaa tilbage til Kristiania eller Gjellebæk, at da Drøbak, som „jeg" anser af stor Betydning, observeres, idet for det første Kristiania Fjord derved kan holdes aaben og derover stedse Forbindelse holdes med Drammen og Laurvig og tillige alle Forsyninger bringes derhen [?]

til Vands. Derfor vilde „jeg" gærne, at dette maatte blive observeret af Oberst Scheel, og at der afholdtes et Consejl de guerre derom.

„Vi er ellers her i fuldt Arbejde med at sende yderligere 4 Bataillloner op, hvormed jeg imidlertid ikke er tilfreds" paa Grund af den sene Aarstid og Troppernes Hasard m. m. „Jeg" har derfor været stemt for, at man skulde sende Penge og rigeligt Underhold op til de Tropper, der alt er i Norge, saa de kan holdes i god, komplet Stand og konservere sig for næste Foraar, da man saa, naar Fjenden i Vinter har udmattet sig vel i Norge og ruineret sit Kavalleri — hvad der sikkerlig vil ske — med en konsiderabel Force undsætter Norge, hvad der meget let kan ske og vel fremfor alt vilde være det nyttigste. Selv om ogsaa Fjenden igen skulde trænge saa langt ind som for to Aar siden, og vor Armee maatte staa ved Gjellebæk og Drøbak eller ved Gjellebæk alene, kunde vi til Foraaret komme til Hjælp med 15—16.000 Md. og sætte dem i Land ved Frederiksstad og kunde transportere [en Del] af Armeen ved Gjellebæk over Vandet til Frederiksstad. Saa havde vi jo Svenskerne i en Musefælde.

„I Mellemtiden vil jeg anbefale Deres Excellence to Ting": Ved Dag og Nat at sørge for, at vor Armee kan leve i Overflod og „vergnügt"[1]). Endvidere at al Barmhjærtighed overfor vore Bønder sættes tilside, men at der gøres rent Bord, saa at Fjenden intet finder for sig. Dog at det sker efter Vurdering og mod Betaling senere og saaledes, at den stakkels Mand faar Lov at beholde det allernødtørftigste. Thi tager vi det ikke, tager Fjenden det. Navnlig bør al Furage ødelægges under Retræten. Jeg erfarer nemlig desværre allerede, at Fjenden har forefunden en temmelig betydelig Del Furage.

„Hvilket jeg altsammen vil have Deres Excellence anbefalet til yderligere Overlæg og Foranstaltning, og ønsker, at den Allerhøjeste vil bistaa Deres Excellence med Raad, Kraft og Visdom".

Indeni Brevet er der lagt en Seddel, hvorpaa er gentaget den indtrængende Opfordring til at „gøre rent Bord".

Dette mærkelige Dokument er altsaa Overkrigssekretærens paatænkte „Direktiver" til den kommanderende General med de ledende Principer for Norges Forsvar. Om Gabel forud har forhandlet med Kongen derom fremgaar ikke af Ordlyden, men det er jo muligt. Under alle Omstændigheder er det forbavsende, at Gabel har kunnet tænke sig at paatage sig Ansvaret for en saa betydningsfuld Tilkendegivelse.

[1]) Dokumentet er udfærdiget paa Tysk men ikke med Gabels egen Haand eller hans ejendommelige Tysk.

Men hvadenten Gabel forud har følt sig for hos Kongen og ment at have dennes Godkendelse, eller han helt har handlet paa egen Haand, er Dokumentet et yderligere Bevis for Gabels store Indflydelse.

Hvorfor og hvorledes Brevet er havnet i Scholtens Papirer vides ikke. Det kan tænkes, at Gabel overfor Kongen har antydet noget om dets Indhold og har faaet Paalæg om at forelægge det for Scholten inden Afsendelsen, og at Scholten har fraraadet. Af Lützows hyppige Rapporter til Kongen og Gabel fremgaar der intetsomhelst om, at han har modtaget et saadant eller lignende Dokument.

Hvis det var bleven afsendt, kunde det have faaet mærkelige Konsekvenser, thi det kan ikke betvivles, at Lützow og Flertallet af Generalerne med saadanne Direktiver i Haanden og Gabels Støtte vilde have opgivet Glommenlinien. Hvis Direktiverne var naaet op til Norge i den anden-tredie Uge af December samtidig med Troppetransporten, kunde Følgen være bleven, at den norske Hær gik tilbage mod Kristiania, samtidig med at Fjenden rømmede Landet!

I Slutningen af November beordrede Kongen General Scholten til at træde sammen med Konsejllet for at drøfte det slette og skadelige Forhold mellem Lützow og hans Næstkommanderende, Sponeck. Foruden Scholten var i ethvert Fald to Medlemmer af Konsejllet, General Dewitz og Gehr. Vibe, tilstede. I et Møde den 30. blev oplæst de sidst ankomne Rapporter fra Lützow og Sponeck og navnlig en fra den sidst nævnte til Gabel, hvori Sponeck udviklede sin Misstemning mod de af Lützow efter Krigsraadet i Frederiksstad i Oktober trufne Anordninger[1]). Herefter udtalte de forsamlede Herrer i en Fælleserklæring, at det af alt det foreliggende fremgik, at den af Lützow anordnede Opstilling ganske var, saaledes som vedtaget i Krigsraadet og bekræftet med Underskrift af baade Sponeck og de andre Deltagere. Krigsraadsslutningen var derefter bleven approberet af Kongen og sendt tilbage til Generalitetet i Norge sammen med et Reskript i den Anledning[2]). Yderligere havde Gehr. Vibe med Kongens Godkendelse skrevet til de to Generaler i saadanne Udtryk, at man havde haabet, at de mellem dem opstaaede „Differentier og Animositet" var bleven bilagt. De forsamlede Herrer ansaa det alligevel for heldigt, om Kongen nu vilde reskribere til de to Generaler, at de begge i slige Tilfælde vilde holde sig til deres Ordrer og Instruktioner og tragte efter, ikke ved saadan Uenighed at skade Kongens Interesser, men tværtimod ved god Har-

[1]) Der kan være Tale om to: enten $^{22}/_{10}$ eller $^{2}/_{11}$.

[2]) S. 279.

moni og Endrægtighed fremme disse. At de derfor anordnede de mod Fjenden trufne Anstalter saaledes, som enhver af dem mente at kunne forsvare og saaledes, at det een Gang besluttede og bedst befundne strax behørigt sattes i Udførelse. Sluttelig motiverede Herrerne et Forslag til Kongen om at sende nogle Generalspersoner op, saa at der ved hvert af de to Korps kunde være mindst en Generalløjtnant og to Generalmajorer af Infanteriet.

De fleste vil vistnok mene, at den brave og loyale Lützow ikke havde fortjent at tildeles den samme Reprimande som Sponeck. Det er formentlig Vibe, der har skaaret dem over een Kam, thi han var dels gennem Gabel, dels gennem Sponecks hidtidige Faktotum Colbjørnsen forud indtaget for Sponeck. Kongen har dog aabenbart ikke villet følge Henstillingen om et Fællesreskript; thi alene Sponeck fik tilkendegivet, at den af ham kritiserede Opstilling jo var vedtagen i et Krigsraad, hvor han selv havde været tilstede. Det vedtagne var derefter godkendt af Kongen. Sponeck vilde herefter have at adlyde Lützow uden Vrøvl. Lützow fik alene Underretning om Afgørelsen.

Da bestemte Efterretninger om Kong Karls Fald og hans Hærs Tilbagetog langt om længe var naaet frem til den norske Hær, benyttede Sponeck den formentlig gunstige Lejlighed til et Forsøg paa at retfærdiggøre sig overfor Kongen: Med Forfærdelse havde han erfaret, hvilke Følelser overfor ham man havde forsøgt at vække hos Kongen i Anledning af Opgivelsen af Posteringerne osv. Den øvrige Del af hans Skrivelse var en stærkt afbleget Gentagelse af de tidligere Besværinger og Anker og har næppe gjort større Indtryk paa Kongen[1]).

Medens Kong Karl ved Frederikssten med Infanteriet traf de indledende Skridt til Belejringen, stod det talrige Rytteri næsten ganske uvirksomt, spredt over Landskabet syd og sydøst for Glommen, hovedsagelig beskæftiget med at skaffe sig Underhold i Kvarterdistrikterne. Bortset fra enkelte Smaaforetagender forholdt ogsaa den norske Hær sig passivt. Paa begge Sider saa man Tiden an. Mod Slutningen af November lod Kong Karl Oberst Stenflycht med nogle Ryttere rekognoscere op langs Glommen til i Højde med Høland for at undersøge Forholdene for en Overgang[2]). Om Kongen hermed har forbunden bestemte Tanker eller Planer for det videre Felttog vides ikke. Omtrent ved samme Tid beordrede Kongen Generalmajor Hiertta (Gierta) til med

[1]) Okr. udg. forrest ved December 1718; Expd. $^{3}/_{12}$ Nr. 1794; Memor. $^{24}/_{12}$ (Sponeck).

[2]) Udførlig Beretn. herom i Stenflychts Manuskr.

et stærkt Rytterkorps[1]) og i Forening med Værmlandskorpset at kaste de fjendtlige Afdelinger, der vedblivende stod i det Hølandske, tilbage over Glommen, bemægtige sig Blaker Skanse og besætte Passene ved Fet og Blakersund.

De norske Tropper i det Hølandske bestod kun af et Par Bataillioner og lidt Rytteri. De følte sig for svage til alvorlige Forsøg paa at opholde Fjenden og gik tilbage over Glommen efter at have kastet en Bataillon ind i Blaker Skanse. Skønt denne ikke var i nogen god Forsvarsstand og Besætningen ikke videre kamplysten, opgav Svenskerne, der af Artilleri kun raadede over et Par 3-Pds. Feltkanoner, dog at føre noget Angreb derimod. Efter nogen Parlamenteren med Forsvarerne opløstes dette store Rytterkorps, nærmest paa Grund af Forplejningsvanskeligheder, for atter at genoptage Virksomheden med at skaffe sig Forplejning. Ogsaa denne resultatløse Kavalkade af en Styrke paa 3000 vel udrustede Ryttere — men uden Infanteri — viser, hvor forfejlet den svenske Hærs Organisation var under de foreliggende Forhold.

I Begyndelsen af December indberetter Lützow til Kongen, at den fjendtlige Magt hinsides Glommen er i stadig Tiltagen og nu tæller 20.000 Md. foruden Korpset ved Frederikshald. Under Beskyttelse af Kanoner og Morterer, hvoraf mange var ført frem til Torpum, Arveprinsens Hovedkvarter, agtede Fjenden at gaa videre ind i Landet, hvad der ikke vilde falde ham vanskeligt, da der for Tiden kun var lidt Vand i Floden[2]). Men Lützow har beordret sine Chefer at gøre Modstand „til det yderste". Han beklager, at det er næsten umuligt at faa Efterretninger fra hinsides Glommen, og særlig om Tilstanden i Frederikshald er man ganske uden Efterretning.

Hvad Lützow beretter om Samlingen af Artilleri ved Torpum var vel ikke helt urigtigt, men udover de forholdsvis faa Kanoner og Morterer, som Arveprinsen strax efter Overgangen over Svinesund havde ladet slæbe frem, ses der ikke at være foregaaet nogen Artilleritransport her.

---

[1]) I Modsætning til Lagermark og Wahl angiver Munthe (S. 713) Styrken til det rigtige: 1200 Heste. (Beretn. fra Hiertta til Arveprinsen om Expeditionen (Prins Frederik af Hessens Brevvexl. 1715—19, indk. Skr. fra ensk.; (Svenske Rigsark.)).

[2]) Det har ikke været lutter Bagvaskelse, at Lützow „ingen Hukommelse har"; thi i Brev til Gabel samme Dag skriver han, at Glommen for Tiden er opsvulmet. (Ref. S. og Okr. I. S. $^{3}/_{12}$).

26. Belejringen af Frederikssten. Kong Karls Død. Den svenske Hærs Udmarsch.

I foregaaende Bind af „Bidragene" S. 168 f. har Generalløjtn. Tuxen givet en Beskrivelse (efter Munthe) af Frederiksstens Fæstnings Beliggenhed, Betydning, Værker og Bestykning, hvortil henvises. Det skal dog bemærkes, at Frederiksstens Bestemmelse nærmest var den mindre væsenlige at beskytte Byen Frederikshald og ikke egentlig at tjene som Spærrefæstning mod de to Veje, der fra syd førte ind over Grænsen, nemlig over Id og over Svinesund (og Sponvigen). Det er rigtigt, at Frederikssten tillige spærrede den førstnævnte Vej; men den spærrede ikke den over Svinesund, der dog var Hovedvejen fra Vigsiden og nu, ved Valget af Strømstad til Hovedmagasinplads, havde faaet yderligere Betydning.

Den tidligere nævnte Fæstningskonduktør Nobel gav i Februar 1717 følgende Beskrivelse af Frederikssten[1]), der faar særlig Interesse ved de nu indtrædende Begivenheder.

Frederikssten eller Frederikshalle, som Byen nu hedder[2]), er en paa en Høj liggende Bjærgfæstning, saa at intet andet er istand til at kommandere den end Vejret. Paa de fleste Steder er den omgivet af stejle Skrænter men er alligevel omgivet med tykke Mure af Højde syv og Tykkelse tre à fire Alen. Stenene hertil har man mineret fra andre, fjærne Klipper og med stor Møje og Bekostning ladet bringe op paa denne Klippe. Barakkerne er alle, helt op igennem, af Bindingsværk. I Stedet for disse burde man i Klippen have udmineret et Brystværn og ladet Kamre minere ind i Klippen. De store Batterier og Souterrains er kun til ringe Nytte, da Fæstningen ligger saa højt, at den ikke kan forsvares med Kanoner men, ligesom andre Bjærgfæstninger, forsvares bedst med [Haand] Granater, store Stenblokke og Musketteri. Han betvivler, at Fæstningen er til videre Nytte, da den hverken kan beskytte Byen, der ligger nede ved Foden af den, eller disputere Passagen. Den er derhos for lille til, at en Hær, efter at være slaaet, kan trække sig tilbage dertil, og der er ikke Plads til større Magasiner . . .

[1]) Scholten I. S. $^4/_2$ 1717 (Nobel).

[2]) Stedets tidligere Navn var — og er nu atter — „Halden".

Frederiksstens Kommandant, Oberstløjtnant Landsberg, var en dygtig og erfaren Officer med godt Kendskab til Fæstningskrig. Hans Formand, H. J. Brun, der havde lagt sig ud med det af Peder Colbjørnsen ledede Borgerskab i Byen, var bleven udnævnt til Oberst og Kommandør for det nyoprettede Landdragonregiment, men havde indtil sin Afgang med megen Nidkærhed arbejdet paa at forøge Fæstningens Modstandsstyrke. Landsberg havde nu i omtrent et Aar fortsat disse Arbejder, og navnlig efter at Oberst Scheel var kommen op til Norge og havde inspiceret Forsvarsanlægene, var der med Kraft arbejdet videre herpaa, da Scheel formaaede at skaffe de nødvendige Pengemidler[1]).

Efter Provianteringsplanen skulde Frederikssten være forsynet med Levnedsmidler for et Aar, hvad dog ikke fuldtud var naaet, da det var vanskeligt at skaffe de nødvendige Transportmidler. Udrustningen med Skyts og Ammunition var rigelig.

Inden Sponeck trak sig tilbage fra Egnen, var Besætningen paa Landsbergs indtrængende Indstillinger bleven forøget til nær op mod den fastsatte Styrke og bestod nu af en Bataillon af Dronningens Livregiment, en Bataillon Akershus, 3 Kompagnier af Rømelings norske geworbne, to Kompagnier af to andre norske Regimenter samt et Artillerikompagni — ialt omtrent 1800 Md., hvoriblandt dog mange Syge, der indlagdes i det omtrent folketomme, delvis afbrændte Frederikshald. Man kan regne, at langt den største Del af Besætningen var vel uddannede, afhærdede Soldater. Af Udenværkerne var Overberget besat med 200 Md., Stortaarnet og „Gyldenløve" hver med 30. Det særlige Værk Borgerskansen var besat med 300 Md. Saasnart Landsberg indsaa, at der forestod virkelig Belejring, traf han en Række Anstalter til at formindske Virkningerne af fjendtlig Beskydning, til sikrere Underbringelse af Besætningen og Sikring af de vigtigste Dele af Provianten[2]).

Overledelsen af Belejringsarbejderne havde Kong Karl overdraget til Generalmaj. P. B. v. Schwerin. Denne udarbejdede en omhyggelig Plan for hver Dag for Tilvejebringelsen og Oplagringen af de store

[1]) Se endvidere Munthe 630 f, 666 f.

[2]) Mem. $^{21}/_{12}$ (Landsberg), $^{25}/_{12}$ „Relat. og Journal" (Landsberg); den er trykt i Nyt hist. Tidsskr. 2. I, 115 ff.; Landsbergs „Extrakt og tilforladelig Relat." af 1739.

Frederikshald (Halden). Efter Maleri (1699) af Jac. de Coning. Længst tilvenstre Færgestedet „Svinesund". I Midten Byen, til begge Sider af Tistedalselven. Længst tilhøjre Frederikssstens Fæstning. [Norske Folkemuseum].

Sponvigen (*Sponviken*) Skanse. Efter Maleri (1702) af Jac. de Coning. [Norske Nationalgalleri].

Mængder Belejringsmateriel: Tømmer, Faskiner, Skansekurve m. m. samt Inddelingen af Infanteristyrker til Arbejdskommandoer og Dækningskommandoer og af Ingeniører, Pionerer, til de mere specielle Arbejder. Desuden havde Kongen i sin Stab flere i Fæstningskrigen erfarne franske Ingeniørofficerer.

I de sidste Dage af November begyndte Transporten af Skyts og Ammunition fra Sundsborg tilvands til Furuvarp ved Idsletten, og hermed fortsattes der, saalænge Angrebet varede, idet dog kun en ringe Del af Materiellet var bragt i Batteri, da Kongen faldt[1]).

Paa Grundlag af Rekognosceringer bestemte man sig til, først at bemægtige sig det lille Forværk „Gyldenløve" og derefter fortsætte Angrebet frem mod den „Gyldenløve" nærmeste Del af Fæstningen. Den 28. bemærkede Forsvarerne, at Fjenden arbejdede paa at lægge en Bro over Harekas Sumpen, og Desertører fortalte, at ad denne Bro skulde Skyts og Ammunition transporteres frem til Angrebet paa „Gyldenløve". Ved Beskydning søgte Forsvareren at hindre dette Arbejde, der dog gennemførtes uden større Tab, da Forsvarerens Observation meget hindredes af de lange mørke Nætter og den hyppige Taage om Dagen. Den 1. December om Aftenen kunde Angriberen begynde Anlæget af Brechebatterier mod „Gyldenløve" — tre Batterier til to Kanoner hver og to „Kedler" til to Morterer hver — og Arbejdet herpaa fortsattes om Dagen den 2. December. Denne Dags Eftermiddag klarede det imidlertid op, og nu saa Forsvarerne „tydelig, at Fjenden paa et Berg" [Studekollen] bag „Gyldenløve", 600 Skridt fra dette Værk, havde opkastet tre Batterier i Kløfterne. Men først den 6. kunde Angriberen aabne Ilden, dels mod „Gyldenløve", dels mod Fæstningen, og havde indtil da selv været beskudt fra Fæstningen og Forværkerne — dog uden større Virkning. Beskydningen fortsattes den 7. og 8. Sidstnævnte Dag om Eftermiddagen gik en Stormkolonne frem mod „Gyldenløve", Kong Karl i Spidsen, og erobrede dette Værk. Tabet var paa begge Sider ringe.

Den 5. December om Aftenen havde Angriberen aabnet den første Løbegrav, udgaaende fra Tistedalselven, ved Skaaningsfoss, og føl-

[1]) Arveprinsen beretter $^{23}/_{11}$ ($^{4}/_{12}$), at man, efter at Fæstningen var indesluttet, „trods den vanskelige Aarstid og de bundløse Veje med den største Flid har arbejdet paa at forfærdige og fremføre, hvad der behøves til en regulær Belejring". Egenhændig har den ellers altid saa loyale Prins tilføjet den lille Kritik: „Es geht etwas langsam". (Statsarkivet i Marburg).

gende Indsænkningen mellem „Gyldenløve“ og Studekollen. Den førtes 871 Skridt[1]) frem, med 10—11 Brudpunkter, og udvidedes og færdiggjordes i Løbet af Dagen den 6., uden at Forsvarerne anede, hvad der foregik. Først den 7., om Dagen, opdagede de Løbegravsarbejdet. De følgende Dage og Nætter fortsattes Løbegravsarbejderne under stedse voxende Vanskeligheder[2]) og ikke ubetydelige Tab af Folk, da Forsvarerne Dag og Nat vedligeholdt stadig Beskydning med svært Skyts saavel fra Fæstningen som fra Yderværkerne og senere ogsaa med Infanteriild fra Kontrescarpen.

Natten til den 11. December blev der gravet en Parallel mellem „Gyldenløve“ og den ligeoverfor liggende Del af Fæstningen i en Afstand af omtrent 250 Skridt fra denne, d. v. s. fra Kontrescarpen (Redanen). Denne Parallel blev gjort færdig den 11. om Dagen, og den følgende Aften og Nat skulde der omtrent fra Midten af Parallelen føres en Approche ind mod den nordøstlige Del af Fæstningen.

Kong Karl havde Dag og Nat fulgt Angrebsarbejderne, og for bestandig at være ved Haanden havde han ladet sammentømre en lille, transportabel Hytte i den første Parallel, under „Gyldenløve“. Her tog han den nødvendigste Hvile og indtog sine Maaltider. Man mente at have bemærket, at Kongen om Dagen den 11., en Søndag, mod Sædvane var i en noget mørk Stemning, skønt han iøvrigt var venlig mod alle, og han skal om Morgenen have opbrændt nogle nylig modtagne Papirer, som bagefter mentes at have indeholdt Advarsler om, at der var planlagt et Anslag mod hans Person. Efter at have overværet Eftermiddagsgudstjenesten i Lejren i Tistedalen vendte han tilbage til sin Hytte og begav sig ved Mørkets Frembrud op i den sidst anlagte Parallel for at følge det nye Arbejde, der nu skulde begynde. Han skal da have været i meget godt Humør.

I ethvert Fald først paa Aftenen hvilede en tæt Taage over Land-

[1]) Efter en i Hærens Arkiv værende Tegning. Munthe har 861 Skridt. Denne Tegning skønnes at være fuldt „samtidig“ og at være udført af en direkte Deltager, en Svensk. Den har en paafaldende Lighed med en i Marburg Arkivet forefunden, som vel kan antages af Arveprinsen at være sendt Faderen. Munthes følgende Angivelser af de enkelte Løbegravsstykkers Længde stemmer med den først nævnte Tegnings og med den paa den anden opførte „Journal af Attaquen“. Den først nævnte Tegn., se Bil. 13.

[2]) General Rømeling udvikler i Beretning til Scholten, med hvilken „utrolig Møje og Arbejde paa Grund af det klippefulde Terræn og slemme Vejr“ Tranchéarbejderne skred frem (Scholten I. S. December).

skabet, men Taagen fordelte sig, og det blev stjerneklart. Omtrent Klokken 8 om Aftenen stod Maanen op og lyste klart[1]).

Da det trak ud over den for Arbejdsmandskabets Samling i Parallelen bestemte Tid, blev Kongen utaalmodig og sendte flere Gange Officerer tilbage for at skynde paa men underholdt sig iøvrigt livligt med de tilstedeværende Officerer. Nogen Tid efter at Arbejdet var begyndt, mellem Klokken 7 og 8[2]) om Aftenen, muligvis dog lidt senere, og efter at Kongen i Løbegraven (Parallelen) havde indtaget nogen Aftensmad, lagde han sig op paa den indre Brystværnsskraaning af Parallelen, nogle faa Skridt fra Gennemskæringen i Brystværnet til den nye Tranché, med Hovedet og en Del af Overkroppen ovenover Brystværnskronen. Nogle af Herrerne i Følget søgte at overtale ham til, ikke at udsætte sig saaledes for den denne Aften særdeles voldsomme og uophørlige Beskydning, der mest muligt rettedes mod Arbejdsstedet fra de Steder, hvorfra Forsvareren kunde række. Fæstningskommandanten lod brændende Begkranse ophænge og udkaste Lyskugler for at oplyse Forterrænet, særlig Arbejdsstedet. „Fæstningen var ogsaa ud imod Angrebssiden oplyst med mange brændende Begkranse, som gav et vakkert Syn og oplyste hele Marken"[3]). Kongen var imidlertid ikke at bevæge til at gaa ned i Dækning til de andre, men befalede dem af dem, der havde særlige Forretninger, at gaa til disse og blev liggende, indtil det øjeblikkelig dræbende Skud tværs igennem Hovedet traf ham.

Det Klokkeslet, Kong Karl blev dræbt, angives forskelligt til mel-

---

[1]) Om Vejrliget i disse Dage er der ikke forefunden bestemte Oplysninger fra selve Frederikssten, men Skibsjournalerne fra Flotillen udenfor Frederikstad, omtrent 24 Kil. derfra, oplyser, at det den 3.—9. December regnede mere eller mindre stærkt hver Dag; enkelte Gange lidt Taage eller Rimfrost. Den 10. December klart og stille; den 11. og 12. klart med lidt Blæst; den 13.—15. Storm og Regn; den 16. Smaaregn og stille; den 17. og 18. let Frost; den 19.—21. Regn. Ved Frederikssten har Vejret antagelig været omtrent det samme. Kommandøren for Nordre Skaanske Kavalleriregiment beklager, at den Halvdel af Regimentet, der var posteret ved Glommen, „mest under den bare Himmel i stedsevarende Regn- og Snevejr den hele Tid, uden at komme til hverken at tørre Klæderne eller Hestemunderingen . . ." (K. K. Br. 1719 2335). I en Afhandling af Amnéus „Den 30. Nov. 1718" (Svensk hist. tidskrift XII 1892) siges ganske vist, at efter Regnperioden fulgte en gennemtrængende Kulde. Hvis dette er rigtigt, maatte det væsenligt have hindret Løbegravsarbejderne; men herom foreligger der intet.

[2]) Maigrets Erklæring (Nyt hist. Tidsskr. 2 I 73).

[3]) Carlbergs Beretn. (Nyt hist. Tidsskr. 2 I 93).

lem Klokken 9 og 10, mellem 10 og 11, mellem 11 og 12, og ingen af de Tilstedeværende synes at have opnoteret noget derom. Det paalideligste skulde vel Arveprinsens være: „. . . igaar Aftes, mellem Klokken 10 og 11, i Approchen foran Frederikshald, med en Kardæsk i Hovedet, tværs igennem begge Tindinger . . .“ og øjeblikkelig død[1]) — vel den mest „samtidige“ Udtalelse af alt, hvad der kendes.

Trods Forsøgene paa foreløbig at hemmeligholde Kongens Død bredte Efterretningen derom sig hurtigt i Hæren, og Angrebsarbejderne gik strax istaa. Feltmarskallerne Rehnsköld og Mörner tog Ledelsen i deres Hænder uden synderligt Hensyn til Arveprinsen[2]), Hærens Generalissimus, og endmindre til Hertugen af Gottorp. Feltmarskallerne sammenkaldte den følgende Dag de tilstedeværende Generaler til Krigsraad under de saa pludselig og indgribende forandrede Forhold. Det vedtoges, at Belejringen skulde ophæves og Hæren trækkes tilbage fra Norge: Den drivende Kraft i Erobringstoget var borte; efter Fred, Hvile, Hjemmet længtes alle, fra Generalen til den Menige.

Frederikssten holdtes dog skarpt indesluttet endnu en Uges Tid, medens der arbejdedes paa at skaffe det sammenslæbte Belejringsartilleri tilbage og føre de mangfoldige syge til Hjemlandet. Under store Anstrængelser transporteredes Artilleriet dels over Iddefjord, dels over Svinesund, hvorefter det meste oplagredes i Strømstad. Ogsaa Borttransporten af de syge og kraftesløse Folk stødte paa store Vanskeligheder, da Regimenternes Køretøjer dels ofte var efterladt paa andre Steder end de, der passeredes paa Hjemmarschen, dels fordi He-

[1]) Arveprinsen til Faderen 1. Dec. 1718 fra Torpum, kun en halv Times Vej fra Frederikssten. I Christian Frederiks Afskrifter Løbenr. 26 angives Klokkeslettet til mellem Kl. 9 og 10; af en Musketkugle gennem Hovedet (Desertørefterr.). Den af Magistraten i Frederikshald førte Journal: Med en Skraakugle, truffen paa den venstre Side ind oven i hans Hovede og ud paa hans Kind paa den højre Side og ind i hans højre Skulder og langs ind igennem hans Arm, ud ved hans Albue (Desertørefterretning). Landsbergs Beretning $^{21}/_{12}$ 18: Mellem Klokken 9 og 10, med en Kardæskkugle gennem Hovedet (Desertørefterretning). Landsbergs Journal: Kongen blev skudt gennem Hovedet, over det højre Øje (Desertørefterretning). Ref. S. $^{27}/_{12}$: Mellem Klokken 11 og 12 Nat; skudt af en lille Kugle i Hovedet, osv. osv. Munthe S. 738 angiver Klokken lidt over 9.

[2]) Man sporer paa mange Maader en Bestræbelse hos de højere Militære for at holde Arveprinsen udenfor Hærens Ledelse de første Maaneder efter Kongens Død. Først lidt efter lidt og ved sin Gemalindes Hjælp lykkedes det Prinsen at opnaa den Myndighed, der ifølge hans Stilling maatte tilkomme ham. Se ogsaa C. O. Nordensvan „Karl XII“ 290, 292 f.

stene var taget i Brug til Transporterne af Artilleriparken og for Størstedelen omkommen af Anstrængelser og utilstrækkeligt Foder. De med saa store Vanskeligheder fremskaffede Beholdninger af Forplejning m. m. maatte delvis opbrændes for ikke at komme Fjenden til Gode.

Men ligesom paa den nordenfjældske Krigsskueplads var den svenske Hær gaaet tilbage efter fri Beslutning; som Situationens Herrer; uden at blive forfulgt — ja end ikke efterfulgt af Forsvarerne.

Udmarschen skete ad de samme Passager som Indmarschen, og som det faldt bekvemmest efter Regimenternes nuværende Standpladser: over Ørje Bro, Enningdalen og Svinesund. Den 20.—21. December gik de sidste Afdelinger af Strømstadkorpset tilbage over Svinesund og trak Broerne over til den svenske Side. Mandskab og Heste ved de inddelte Regimenter blev hjemsendt til deres Rusthold og Roder, medens de andre forlagdes til Beskyttelse af Grænserne og til de større Byer.

Bagefter rejstes der i Sverige nogen Kritik over, at man ikke havde fortsat og gennemført Belejringen af Frederikssten og fastholdt Landskabet indtil Glommen for at have et Pant paa Haanden ved kommende Fredsforhandlinger. De to Feltmarskaller hævdede imidlertid, at Beslutningen var eenstemmig vedtagen i Krigsraadet, altsaa af Mænd, der stod midt i Begivenhederne og kunde bedømme de uoverstigelige Vanskeligheder ved foreløbig Vinteren over at holde Liv i Mandskab og Heste.

Det kan næppe betvivles, at Svenskerne vilde være i Stand til at erobre Frederikssten; men derved vilde kun lidet være vundet af reel Betydning. Overfor Frederiksstad vilde de næppe kunne udrette noget væsentligt, og Udsigterne for et fortsat Felttog i Norge med den af Sygdomme og Sult yderst svækkede Hær og uden Tilstedeværelsen af Kong Karls stædige Erobrervillie overfor den atter forstærkede og uslagne Forsvarer maatte i ethvert Fald forekomme meget tvivlsomme.

Om den svenske Hærs Tab ved Frederikssten haves der en Del Opgivelser, navnlig fra svenske Desertører. De er imidlertid afgivet paa maa og faa og ganske overdrevne — i ethvert Fald var Tabene ved Fjendens Vaaben relativt ubetydelige[1]). Selvfølgelig havde Forsvarerne den Tro, at deres Vaabenvirkning havde været betydelig, men de havde intetsomhelst Holdepunkt derfor. Derimod har den svenske Hærs Tab

[1]) Antagelig godt 150 døde og saarede. Fra Fæstningen var affyret mellem 6 og 7 Tusind Skud med Kanoner og Morterer, hvad der giver 1 „Træffer" for omtrent 40 Skud.

ved Sygdomme, Savn og Anstrængelser været store, allerede under det kortvarige Felttog, og endnu mere skæbnesvangre blev Eftervirkningerne og dette saamegetmere, som flere Egne af Hjemlandet allerede hærgedes af smitsomme Sygdomme, der fandt et let Bytte i de hjemvendende Soldater, der var uden Modstandskraft[1]). Forsvarernes Tab var ganske ubetydelige.

I Fæstningen bemærkede man strax, at Fjendens Angrebsarbejder var omtrent gaaet istaa allerede den Nat, Kong Karl blev dræbt, uden at man kunde skønne Grundene dertil. Skydningen fortsattes hele Natten til den 12., tildels ogsaa om Dagen den 12. og atter Natten til den 13., skønt der ikke mærkedes noget til Genoptagning af Angrebsarbejderne. Den første Efterretning om Kong Karls Død bragte en Desertør, der ogsaa berettede, at Angrebet var opgivet, og at Artilleriet skulde føres tilbage, og yderligere Desertørmeddelelser bekræftede dette. Landsberg stillede sig imidlertid foreløbig tvivlende, da han ikke kunde se tilstrækkelige Grunde til en saa betydningsfuld og overraskende Vending i Begivenhederne. Trods den stærke Spænding, han gik i, nøjedes han flere Dage med at se det an, og først den 18. begyndte han at udsende Spejdere og Patrouiller for at skaffe nærmere Oplysninger, og den 20. meldte hans Patrouiller, at der nu kun var nogle faa fjendtlige Afdelinger tilbage nord for Svinesund, medens Hovedstyrkerne allerede var gaaet tilbage over Broerne dèr. Han synes dog endnu at have næret Mistillid til, at det var rigtigt, og han gjorde endnu ikke Forsøg paa at faa sendt Melding til Lützow.

Den første sikre Efterretning om Forholdene ved Frederikssten modtog Lützow fra Major Thiele, som den 21. om Morgenen tidlig med et Kommando „med al Forsigtighed" gik over Glommen ved Sandesund frem mod Frederikshald, som han naaede om Eftermiddagen. Landskabet var næsten ganske folketomt; men undervejs havde han dog faaet at vide, at det sidste fjendtlige Infanteri samme Dags Morgen var gaaet tilbage over Svinesund og havde trukket Broerne over til sig[2]).

Om Forholdene i Belejringshæren og de dèr forefaldne store Be-

---

[1]) Smlgn. Cl. Adelsköld „Karl den Tolvte och Svenskarne" II 400 f. om den svenske Hærs Tilstand ved Afslutningen af dette Felttog. A. maler dog med meget stærke Farver.

[2]) Memor. $^{23}/_{12}$ (Lützow, med Thieles Rapp. som Bil.); Okr. I. S. $^{23}/_{12}$ (Lützow).

givenheder havde Lützow dog allerede den 17. modtaget Efterretning fra General Römeling, der laa i Kvarter i Spydeberg, bag Onstadsund og Grønsund, idet Overløbere nævnte Dags Formiddag havde berettet til ham, at Kong Karl var falden, at de svenske Regimenter hinsides Glommen den 16. om Aftenen havde faaet Ordre til øjeblikkelig Afmarsch, og at denne var paabegyndt den 17. om Morgenen i største Stilhed.

Baade Lützow og Landsberg havde saaledes udvist megen „Forsigtighed" med selv at skaffe Oplysninger. Lignende „Forsigtighed" udvistes fra Marinens Side. Rosenpalm havde 4 store Chaluper med 150 Mands Besætning samt flere Galejer gaaende i Farvandet udenfor Svinesund, ved Sponviken bl. a., kun 3—4 Kil. fra Broerne ved Svinesund. De havde Ordre til daglig at give Rapport om Fjendens Bevægelser. Men først om Aftenen den 21., efter at Lützow havde rykket Rosenpalm for Efterretninger og Rosenpalm havde ladet Opfordringen gaa videre, modtog Rosenpalm Melding om, at Fartøjerne ikke havde observeret fjendtlige Tropper paa den norske Side af Svinesund, og at de „intet har fornummet til Broen eller nogen fjendtlig Mouvement". Positive Oplysninger om Fjendens Tilbagemarsch over Broerne i Dagene den 19., 20. og 21. bragte de ikke. Først den 22. kunde Rosenpalm berette, at hans Galejer havde vovet sig ind i Svinesund og set, at Broerne var halet over paa den svenske Side[1]).

De nærmere Omstændigheder ved den højst betydningsfulde Begivenhed i Løbegraven foran Frederikssten Natten til den 12. December 1718, der satte Punktum for et Levnedsløb af en næsten enestaaende Karakter, er kun tildels oplyst og bliver det næppe nogensinde fuldtud. Kong Karls Død, hans Dødsmaade, har i Tidens Løb og lige til denne Dag sat mange Penne i Bevægelse[2]). Navnlig har Spørgsmaalet: Blev Kongen dræbt ved et Skud fra Fæstningen, eller faldt

[1]) Rosenpalms Kop. $^{20}/_{12}$, $^{21}/_{12}$ og $^{22}/_{12}$ (Nr. 228—230).

[2]) Navnlig har Historikeren C. Paludan-Müller underkastet Forholdet en særdeles indgaaende og interessant Undersøgelse („Kong Carl den Tolvtes Dødsmaade") i Nyt hist. Tidsskr. 2. I 1—128. Se ogsaa interessante Iagttagelser i O. Kuylenstjerna „Kring Karl XII" 146 ff. I Scandia II 229 ff. „Carl XIIs Død" søger L. Weibull at føre Sandsynlighedsbevis for, at Kong Karl er falden for Snigmord og peger paa Arveprinsen. Hvad Weibull anfører om Skudretningen, Skudbaner osv. skønnes imidlertid i flere Henseender uholdbart.

han for et Snigmord, udøvet af en af hans egne, været drøftet i det uendelige, og Argument efter Argument har været fremlagt snart for det ene, snart for det andet.

Et Moment af største Betydning er dette, om det dræbende Projektil er gaaet ind fra venstre eller fra højre Side. De i Dødsøjeblikket Tilstedeværende har formentlig efter Kongens Plads og Stilling i det afgørende Øjeblik kun tænkt sig eet: at Projektilet er kommen fra venstre, fra fjendtlig Side, fra Fæstningen. Ligets Svøbning og Balsamering skete i Uddevalla i de første Dage af Januar under Ledelse af den gamle Hofmarskal v. Düben, der havde været om Kongen fra dennes spæde Ungdom til hans Død, med Hjælp af tre fornemme Damer og nogle Herrer, som v. Düben havde tilkaldt. Handlingen besørgedes af Kongens egen Livkirurg, Direktør Neumann, og stod paa i tre Dage. Düben beretter, at Liget har holdt sig fuldkommen frisk; Hans Majestæt „er sig aldeles lig udi Ansigtet", og Düben beklager, at der ikke er nogen Maler ved Haanden, der kan „aftage" det[1]). Men noget egentligt Ligsyn synes ikke at være foretaget, hverken i disse Dage eller forud.

Da Spørgsmaalet om Kongens Dødsmaade mere og mere diskuteredes i de følgende Aar, blev der 1746 foretaget en Undersøgelse af Liget ved tre fornemme Herrer, hvoriblandt dog ingen Læge eller særlig Anatom. De kom til det Resultat, at Projektilet var gaaet ind fra højre Side, altsaa mindre sandsynligt fra Fæstningen. Mærkeligt nok synes ikke nogen af dem, der havde været hos Kongen i Løbegraven, at have gjort Indsigelse mod Resultatet af denne Undersøgelse. Herefter tog Diskussionen yderligere Fart, og 1859 blev der foretaget en ny Undersøgelse; denne Gang af fremragende Læger i Overværelse af andre. Denne Undersøgelse fastslog, at Projektilet, sandsynligvis en Musket- eller Kardæskkugle, var gaaet ind fra venstre Side. Men Rygterne og Tvivlen var ikke hermed udryddet, og der kunde anføres adskilligt til Grund for disse Tvivl. Endelig blev der 1917 foretagen en meget indgaaende og sagkyndig Undersøgelse[2]). Denne gav som Resultat, at Projektilet var gaaet ind fra venstre Side. Om Skudet var affyret fra nært eller fjærnere Hold, dristede man sig ikke til at afgøre.

---

[1]) Nærmere Enkeltheder i v. Dübens Breve Fasc. Kungl. Ark., Skr. t. Ulrika Eleonora d. y. $^{16}/_{12}$, $^{24}/_{12}$ og $^{28}/_{12}$ 1718 og $^{7}/_{1}$ 1719 (Svenske Rigsark.).

[2]) Key-Åberg Om Kong Karl XIIs Banesaar (Sth. 1918).

Under den Forudsætning, at Kongens Stilling, særlig Hovedets, i Dødsøjeblikket har været som af Øjenvidner flere eller færre Aar efter forklaret[1]), er det vanskeligt at indse, at et Projektil med en saa betydelig Nedgangsvinkel, som der her kan være Tale om, kan være gaaet igennem fra Tinding til Tinding, da man maatte vente, at det maatte gaa ud gennem Kinden. Men den Mulighed ligger nær, at Kongen er bleven truffen af en Opspringer, hvad iøvrigt ogsaa Saaraabningernes Form kunde tyde paa. I en af de samtidige Beretninger fremhæves, at Skansekurvene flere Steder maatte fyldes med Sten, Klippestykker, der selvfølgelig kunde give uberegnelige Opspringere. Har Projektilet været en Opspringer, fra en Skansekurv eller fra Brystværnskronen, kan det ligesaagodt være afskudt fra Fæstningen, fra et eller andet Sted af Kontreskarpen, som fra Overberget.

Landsberg fortæller, at han havde søgt Oplysning hos Desertører om Kong Karls Opholdssted men samtidig befalet, at der ikke maatte kastes Bomber dèrhen[2]). Datidens Soldater kunde ikke tænke sig at blive direkte Skyld i en Konges Død: Det var altfor frygtelig en Gærning. Naar de gamle, geworbne Soldater, der havde deltaget i Krigen i Norge, senere, paa de lange Vagter i Garnisonerne, drøftede denne verdenshistoriske Begivenhed, vidste de vel at fortælle om, hvem den Kammerat var, der havde affyret dette Skud; men det blev fremhævet, at det søgtes hemmeligholdt, hvem der var Kong Karls Banemand.

Spørgsmaalet, om Kong Karl faldt for en fjendtlig Kugle eller blev snigmyrdet af en af sine egne, kan selvfølgelig aldrig besvares med fuld Sikkerhed. Men saaledes som Kongen hin Aften udsatte sig for Fjendens Ild, kunde han ligesaagodt blive truffen som enhver anden, og netop denne Aften var Mandefaldet forholdsvis betydeligt. Det er vel sandt, at det svenske Folk i det hele forlængst var krigstræt og sukkede efter Fred, og at mange Officerer, navnlig blandt de ældre, kun nølende fulgte deres Konge i dette Felttog og viste en paafaldende Passivitet i deres Kommandoføring. Herfra og til Ud-

[1]) I Paludan-Müllers Afhandl. S. 79: Kongen „var stegen op paa en Skansekurv, med Maven støttet paa Brystværnet". S. 83: „Kongen lagde sig paa Knæ paa den indre Dossering, støttede sine Albuer paa Brystværnet og betragtede i nogen Tid Arbejderne." S. 93 f.: „liggende paa Trancheens indre Dossering (inre talud eller docering) ... paa den venstre Side ...; han holdt den venstre Haand under Kindbenet og Hovedet opret over Kronen af Brystværnet, Ansigtet noget vendt imod Fæstningen."

[2]) En Extract og tilforladelig Relation (1739).

øvelsen af en saa nedrig Handling som den at snigmyrde en Konge, hvis Politik vel var yderst fordærvelig for Folk og Land, men hvis uforlignelige Mod og glimrende Soldateregenskaber stedse vil lyse for Efterverdenen, var der imidlertid et Svælg, som ingen svensk Mand vilde overskride. Og hvad skulde bevæge en Udlænding til at udføre en saadan Gærning? Hertil maatte der behøves betydningsfulde Bagmænd, men der kan ikke med tilstrækkelig Grund udpeges saadanne.

Det Sted, den Plet, hvor Kong Karl blev truffen af den dræbende Kugle, blev af en svensk Desertør, en Fændrik, paavist for Oberstl. Landsberg, der afmærkede Stedet; og 1723 blev der her opsat en Mindestøtte. Denne blev paa Christian den Sjettes Befaling fjærnet allerede 1730, strax efter Tronskiftet. Senere blev der paa forskellige Steder i Nærheden opsat andre, hvorved det oprindelige Sted gik i Forglemmelse. Først 1899, efter indgaaende Undersøgelser ved General Ræder, genfandt man det Sted, hvor den første Mindestøtte havde været opsat[1]).

Om dette Sted virkelig er Dødsstedet afhænger alene af, hvorvidt Desertørens Paavisning var rigtig. Stedet var strax bleven afspærret for at forhindre al Færdsel dèr forbi, indtil Kongens Lig var bleven ført bort; men Fændrikken skal alligevel have haft Lejlighed til at se det og have vidst, at det var Kongens Lig, der laa paa Brystværnet. De tilstedeværende høje Officerer havde dog strax med megen Omhyggelighed søgt at hemmeligholde, at Kongen var død, hvad der meget begunstigedes ved, at der ved Kong Karls Paaklædning ikke var noget for ham særegent. At dette ikke lykkedes, er dog vist nok.

De mangfoldige Tegninger og Planer over Fæstningsangrebet, der nu findes i Arkiver og Biblioteker, er mere eller mindre afvigende fra hverandre, mere eller mindre samtidige. De fleste af dem, der har Betegnelse for Kongens Dødssted, angiver dette til et Sted i Parallelen,

---

[1]) Munthe 756 f. Atter i 1930 har man ved 1. Division (Frederikssten) ladet foretage omhyggelige Gravninger paa den Strækning, hvor Parallelen, hvori Kong Karl blev dræbt, hidtil er antaget at have ligget. Disse Gravninger viste imidlertid ikke Spor efter Parallelen. Samtidig hermed foretoges Eftersøgning efter den ufuldendte Approche, men ligeledes med negativt Resultat. Efter dette staar man altsaa paa bar Bund m. H. t. det virkelige Dødssted.

nogle Skridt nord for Gennemskæringen til den paabegyndte Approche[1]). Planen fra Marburg Arkivet (Arveprinsens?) har ikke nogen Betegnelse for Dødsstedet. Paa den anden, her[2]) særlig fremhævede Plan, har Tegneren trukken en Linie fra Stortaarnet hen til et Punkt omtr. 100 Skridt foran Parallelen, altsaa urigtigt; men han skriver forsigtigt, at „efter berättelse" er Skudet kommen fra Stortaarnet og har haft den angivne Retning.

Paa de forskellige Planer angives den Vinkel, som Approchen dannede med den nordlige Del af Parallelen, forskelligt, mellem omtr. 45 og 60 Grader; men ifølge de Gravninger paa Stedet, som General Ræder lod foretage, skal Vinklen kun have været omtrent 20 Grader. Dette sidste kan vel være rigtigt, skønt Graven med en saadan Retning, snart vilde blive indset fra og udsat for Beskydning paalangs fra Overberget. Øjenvidner udtaler, at umiddelbart før Dødsøjeblikket laa Kongen paa sin venstre Side, med venstre Haand under Kindbenet og „med Ansigtet noget vendt mod Fæstningen og den nye Linie derudenfor" [d. v. s. udenfor Parallelen). I denne Stilling, altsaa med venstre Side af Ansigtet nærmest vendt mod Jorden, og fra dette Sted, kan Kongen bekvemt have fulgt Arbejdet i den nye Linie, navnlig hvis denne dannede en Vinkel paa kun 20 Grader med Parallelen, hvori han laa; men han har ikke godt samtidig kunnet holde Øje med Fæstningen. Det hedder sig, at Kongen var belavet paa, at Forsvareren ved et Udfald vilde søge at forstyrre det nye Arbejde, hvorfor Kongen havde opstillet en særlig Afdeling i en Dal for at tage Udfaldskommandoet i Flanken. Efter de stedlige Forhold skulde man nærmest tænke sig, at et Udfald maatte blive ført frem fra den østlige Del af Fæstningen, maaske fra det Punkt, hvor Vejen fra „Gyldenløve" førte ind mod Kontreskarpen. Men med en Kamp her har Kongen vanskelig kunnet holde Øje fra det Sted og i den Stilling, der lige er bleven anført. Hertil kommer, at den Officer[3]), som man kan kalde Hovedvidnet, forklarede, at da han ganske kort før Katastrofen fra den nye Linie vendte tilbage til Parallelen, gik han „sex eller otte Skridt frem" i denne forat naa til det Sted, hvor Kongen opholdt sig. Vilde han, hvis den nye Linie, hvorfra han kom, kun dannede en Vinkel paa 20 Grader med Parallelen, sige at han gik „frem", naar han i

[1]) Saaledes bl. a. paa det Kort, der er „henlagt" ved Landsbergs Rapporter (Munthe 736).

[2]) Bilag Nr. 13. Se S. 356.

[3]) Daværende Løjtnant Carlberg.

Virkeligheden inde i Parallelen gik de 6—8 Skridt i Retning modsat af den, han havde fulgt i den nye Linie? Ganske vist kan man sige, at Carlberg saa længe bagefter ikke nøje har vejet Ordene „frem" og „tilbage"; men det er dog muligt, at Dødsstedet har ligget syd og ikke nord for Gennemskæringen — med andre Ord, kan det betragtes som fastslaaet, at det genfundne Sted, hvor den første Støtte blev sat, virkelig er Dødsstedet?

De 4 Bataillioner, der skulde forstærke den norske Hær, ankom — efter forskellig Modgang — til Norge den 16. December, altsaa endnu inden Fjenden havde forladt Landet, og tidlig nok til at komme til Anvendelse, hvis Fjenden efter Erobringen af Frederikssten havde villet føre Angrebet videre frem. Bataillonen fra Rendsborg (Eickstedt) var bleven befordret paa paratholdte Bøndervogne uafbrudt Nat og Dag og kom fuldtallig til Sæby Natten mellem den 4. og 5. December[1]) for dernæst at indskibes ved Fladstrand.

Transporten fra Kjøbenhavn var afsejlet den 4. December, og Størsteparten af den ankom til Fladstrand allerede den 6.; men Lederen af Transporten, Kommandør Tordenskjold, manglede. Han havde, allerede da han den 1. om Formiddagen lagde ud paa Kjøbenhavns Red, paasejlet den nye Fregat „Stralsund", der skulde med i Konvojen og laa for Anker, og skamferet den ret betydeligt[2]). Tordenskjold skød Skylden paa „Stralsunds" Chef. Tordenskjold havde yderligere det Uheld, at hans Skib, skønt Vejret var gunstigt, om Aftenen den 7. løb paa Grund paa Læsø; men denne Gang var det Overstyrmandens Fejl. Ved Læsøboernes Hjælp kom Skibet af Grunden og naaede den 13., i Storm, ind i Nærheden af Fladstrand[3]). Den 15. havde Vejret bedaget sig saameget, at „Laaland" kunde gaa ind

[1]) Scholtens I. S. $^{7}/_{12}$ (Eickstedt).

[2]) „. . . raabte vores Capitein 3 à 4 Gange til hannem [Tordenskj.], at han skulde dreje af, eftersom vi laa ved den østre Grund, helder sejlte han paa os. Og sejlte os saa midt paa Livet agter ved Storrøsted, saa hans Anker rev 2de Planker ud og Stor-Røsted istykker, hele Galleriet fra os og en Lanterne fra os og hele Agterskibet ganske knust . . . osv." („Stralsunds" Journ.) Bergersen 881. Tordenskj. førte vedblivende „Laaland".

[3]) Tordenskjold havde to af Kongens Generaladjutanter ombord hos sig. Memor. $^{15}/_{12}$ (Møsting og Samitz); I. S. t. Krigskanc. (Søet.) $^{21}/_{12}$ (Tønder); Rosenpalms Kop. $^{16}/_{12}$ Nr. 222; „Stralsunds" Journ.; Bergersen 882 ff.

til de andre paa Fladstrands Red, og samme Dag gik Transporten under Sejl. Allerede næste Dag blev den observeret oppe ved Færder. Der manglede imidlertid et Fartøj med tre Kompagnier af Oberst Johannsens Regiment. Fartøjet havde været helt oppe under Norge men blev læk, saa at det maatte søge tilbage til Fladstrand igen, hvorfra saa senere de tre Kompagnier blev overført til Norge paa et Par Fregatter. Endvidere havde Tordenskjold maattet efterlade et lille Kommando af Dronningens Regiment paa Læsø.

De to opskikkede Generaladjutanter skulde have Stemme i Krigsraadene, flittig rapportere til Kongen og en af dem med 5—6 Ugers Mellemrum rejse ned til Kjøbenhavn for at give mundtlig Beretning. Foruden dem sendtes Generalmajor Erik Juel af Infanteriet op til Norge for at anvendes dèr. Den norske Kommission (Cicignon og Arnoldt) beordredes samtidig til, snarest muligt at afslutte sit Arbejde, hvorefter Cicignon skulde overtage sin Plads i Generalkommissariatet i Kjøbenhavn, medens Arnoldt skulde gøre praktisk Tjeneste i Norge. For det mulige Tilfælde, at Fjenden vilde belejre Frederiksstad, beordredes Oberst Scheel, som foran nævnt, til dèr at „varetage Kongens Tjeneste og Fæstningens Forsvar" paa bedste Vis[1]).

Umiddelbart før Jul, og endnu før Efterretninger om de i Norge forefaldne vigtige Begivenheder var naaet ned til Kjøbenhavn, lod Kongen Gabel udfærdige en længe tiltrængt Ordre om Forholdet mellem de civile og de militære Myndigheder i Norge. Det blev en Oprejsning for Vicestatholderen, til hvem Skrivelsen var stilet. Slotsloven skal, sammen med Cicignon og Arnoldt, overlægge, hvad der under de nærværende Konjunkturer anses bedst for Hans Majestæts Tjeneste og Hærens Konservation, hvilket de dernæst „kunde meddele" General Lützow. Lützow er samtidig bleven beordret til at konferere med Slotsloven „om alt forefaldende" og skal „flittig raadføre sig med Deres Excellence" [Krag]. Det paalægges dem samtlig, paa alle Maader at virke til Kongens Tjeneste, Hærens Konservation og at opretholde god Harmoni indbyrdes. — Lützow fik Ordre i Overensstemmelse hermed og Paalæg om at rette sig derefter[2]).

Et spændende Moment fremkom, efter at man ved Overkommandoen i Norge havde faaet fuld Vished for Kong Karls Død og den fjendtlige Hærs Udmarsch, saa at der kunde afgives sikker Beretning herom til Kongen. Der var fire officielle Myndigheder til at rapportere:

[1]) Expd. $^{24}/_{12}$ Nr. 1918, 1919.
[2]) Okr. udg. $^{24}/_{12}$ Nr. 412, 413.

Vicestatholderen, Lützow, Rosenpalm og Generaladjutanterne. Af disse var Rosenpalm i Frederiksstad den, der først fik skrevet sin Rapport, sent paa Dagen den 22., efter at han havde faaet Melding fra sine udsendte Galejer. Han havde tidligere paa Dagen beordret Kommandør Paulsen paa Orlogsskibet „Jagten Kronen" til at holde sig parat til en „Expedition". Paulsen havde ifølge Rosenpalms Rapporter viist sig særdeles flink under Fægtningerne paa Iddefjord og havde nu personlig bragt Rosenpalm Efterretning om Fjendens Afmarsch. Paulsen synes at være kommen afsted paa Vej til Kjøbenhavn den 23., thi den 24. undskylder Rosenpalm overfor Generalkommissariatet, at ved Paulsens Afrejse var baade „Tiden og Tidenderne kostbare"; men han haaber, at Paulsen er ankommen til Kjøbenhavn og det medbragte „eclateret". Samtidig undskylder han sig overfor Admiralitetet, „siden Tiden ej tillod mig at tilbageholde saa uventelig, dog forhaabende for Hans Majestæt kærkommen Tidende"[1]).

Krag og Lützow vilde lade den nylig opkomne Generaladjutant Møsting være Overbringeren af Nyhederne. Krag havde lige faaet den af Magistraten i Frederikshald førte Journal under Belejringen, og Lützow, der opholdt sig i Moss, havde den 23. skrevet sin Rapport og vedlagt Major Thieles Melding samt formentlig ogsaa Landsbergs Rapport af den 21. til Kongen. Forinden Møstings Afrejse, havde han og den anden Generaladjutant, Samitz, imidlertid sammen med Lützow været oppe ved Sandesund, for efter Selvsyn at kunne rapportere yderligere. Herved er Møsting bleven opholdt i Moss til den 24. Ifølge Rothe[2]) havde Tordenskjold af Vicestatholderen faaet Ordre til at føre Møsting til Kjøbenhavn, og Møsting maa saa med alle sine Nyheder have søgt Tordenskjold, hvis Skib laa ovre ved den sydvestlige Side af Kristiania Fjord. Men Tordenskjold havde skyndt sig at komme afsted allerede den 24. om Formiddagen uden at afvente Møsting. Denne skyndte sig nu over til Frederiksstad til Rosenpalm og fik af denne Anvisning paa Fregatten „Raa", der skulde ligge ved Staværn. Fregatten var imidlertid ogsaa afsejlet derfra, da, om Eftermiddagen den 25. en „Jagt kom [dertil] østerfra, som hafde General Agiodant inde"[3]). Derimod laa Komkpt. Ulfeldt her med Orlogsskibet „Prins Carl", da Ulfeldt skulde føre en Konvoj til Fladstrand. Møsting anmodede da

[1]) Rosenpalms Kop. $^{22}/_{12}$ og $^{24}/_{12}$ (Nr. 230, 233 og 234); Memor. $^{31}/_{12}$ (Samitz).

[2]) „Tordenskjold".

[3]) „Prins Carls" Journal.

Ulfeldt om, i Hans Majestæts høje Tjeneste at føre ham over enten til Fladstrand eller helst, hvis Vind og Vejr vilde føje sig, direkte til Kjøbenhavn. Hertil var Ulfeldt villig. Men Lodsen ombord turde ikke tage Ansvaret for med den herskende Vind at føre Skibet ud af Havnen, og først den 26. om Formiddagen kom Skibet afsted. Hermed var den stakkels Møstings Uheld dog ikke forbi; thi efter gunstige Vejrforhold i Begyndelsen af Sejladsen faldt det i med Vindstille, saa at Skibet først den 28. kom Sjælland saa nær, at Møsting kunde lade sig ro til Kjøbenhavn.

Tordenskjold havde været heldigere. Efter at have skaffet sig en Afskrift af Magistratens Journal og faaet Lejlighed til at læse en Meddelelse fra Rosenpalm til General Arnoldt om Resultatet af Galejernes Rekognoscering samt faaet fat i et Par svenske Desertører, skyndte han sig ombord paa sit Skib. Den 24. kom han under Sejl og var den 26. paa Kjøbenhavns Red med Nyhederne[1]). Som bekendt udnævnte Kongen i sin Glæde over Efterretningerne Paulsen og Tordenskjold til Schoutbynacht. Men den stakkels Møsting maatte nøjes med at se til.

Landsberg blev forfremmet til Oberst.

I Krigsraadet i Frederiksstad sidst i November havde Generalkvarterm. Scheel faaet sat igennem, at der til Støtte for et virksomt Forsvar af Landsdelene nord for Glommen, naar denne frøs til, anlagdes en befæstet Linie fra Drøbak nordefter. Til Arbejde herpaa samt til Arbejder ved Kristiania og til Besætning skulde der afgives 4 Bataillon er og opbydes 2000 Bønder, og Scheel skulde selv lede Arbejdet. Scheels Forsvarsplan havde jo mødt adskillig Modstand i Krigsraadet, og navnlig havde Sponeck ivret stærkt imod den, og det synes, at ogsaa Lützow helst vilde tilbage til Stillingerne øst for Kristiania. Planen var imidlertid vedtaget, indsendt til Kongen, og den kunde ikke godt ændres direkte. Men den er aabenbart bleven saboteret, thi Styrkerne af Soldater og Bønder mødte ikke som vedtaget. Den forskansede Linie kunde derfor ikke bygges, og hermed bortfaldt Forudsætningen for Scheels Forsvarsplan.

Man kan forstaa, at dette har harmet den dygtige og handlekraftige Mand, og at det drev ham til, ved direkte Henvendelse til Kongen at fremkalde en Ændring i den militære Ledelse. Midt i December ind-

[1]) Bergersen 885 ff.

berettede han, at den højeste Nød og hans Samvittighed drev ham til at oplyse Kongen om Fjendens „Invasion og for vidt extenderede Progresser". I de forskellige Krigsraad m. m. var der udfunden meget Godt til Landets Forsvar; men der var desværre ogsaa forsømt et og andet. Fjenden har saagodtsom uden at møde Modstand kunnet bryde ind over Grænsen, er rykket frem til Glommen, har besat en stor Del af de bedste Egne og angrebet Frederikshald og Basmo — altsammen uden at miste en eneste Mand. Naar Glommen fryser til, vil Fjenden kunne benytte sit stærke Rytteri, og vi har ikke nogen Befæstning til Støtte i Tilfælde af Ulykke. Den kommanderende General har efter sidste Krigsraad befalet Afgivelse af 4 Batailloner og 2000 Bønder, men hidtil er der ikke mødt fulde to Batailloner og kun 200 Bønder, og selv om de manglende mødte nu, er det for sent, da Vejrliget ikke tillader at udføre Arbejderne. De eneste Lyspunkter i Situationen er, at Fæstningerne er i god Stand, og at Tropperne trods de mange Anstrængelser i denne kolde Vinter er ved godt Mod, villige og ufortrødne, ihvad der end monne indtræffe. Men for at sikre Norge bør der enten føres en Diversion mod Skaane eller sendes 8—10 Batailloner[1]) og to Regimenter Dragoner eller lette Ryttere op til Norge. Den norske Hær maa have en General, der med Autoritet kan føre sine Ordrer igennem, og der maa bringes Orden i Forplejningsvæsenet med Penge, Proviant, Brød og Furage[2]).

General Lützow var strax rede til paa den ene eller anden Maade at drage Konsekvenser af den fjendtlige Hærs Udmarsch. Den 24. December, i Moss, udarbejdede han sammen med sin Generaladjutant en Plan for Hærens Forlægning[3]) i spredte Hvilekvarterer, men samtidig og egenlig i Modstrid med denne Forlægningsplan tilstillede han Generalerne m. fl.[4]) en Proposition af den sædvanlige Art om, hvad man nu burde foretage med Hæren. Han havde dog allerede efter Af-

[1]) Da Scheel skrev dette, har han næppe vidst, at de 4 Batailloner lige var ankommen.

[2]) Memor. $^{17}/_{12}$.

[3]) Da et saadant Arbejde alleregenligst hørte under Generalkvartermesterens, Scheels, Ressort, foranledigede det Scheel, der for Øjeblikket var i Kristiania, til overfor Lützow at henvise til Kongens Instrux af 1717 til Scheel. Scheel mente under saadanne Forhold at være overflødig som Generalkvartermester og bad Lützow om Tilladelse til at følge med paa Toget nordefter, hvori en af hans Batailloner deltog. De to Herrer blev dog hurtig forsonet.

[4]) Men ikke Slotsloven; thi Ordren om at forhandle med denne var først udfærdiget lige i de samme Dage.

tale med Sponeck og Kongens Generaladjutanter beordret Afsendelsen af et Hjælpekorps paa yderligere 4 Batailloner og lidt Rytteri under Kommando af Generalmajor Gaffron, foreløbig til Kristiansfjæld for at modsætte sig yderligere Fremtrængen af Armfelts Korps.

Han ønskede snarest Udtalelse

1. om det ikke vilde være rigtigt og nødvendigt, at man „noget mod Fjenden tenterede udi hans eget Land" — og da hvorledes.

Eller 2. om man „skulde alene bemøye sig for at afskære det fjendtlige Korps i det Trondhjemske".

I begge Tilfælde burde man dog nøje overveje den slette Tilstand i Magasinerne og Troppernes alt udstaaede store Anstrængelser og utilstrækkelige Beklædning.

Svarene gik gennemgaaende ud paa at fraraade Angreb sydefter, dels fordi man savnede Efterretninger om Fjendens Opstillinger og Styrke, dels af Hensyn til Troppernes Tilstand. Den alt befalede Afsendelse af det lille Korps til Hjælp for det Nordenfjældske godkendtes. Scheel særlig fremhævede, at Konfusionen blandt Fjenderne nu maatte antages at have sat sig, og at de alt havde truffen Forsvarsanstalter, samt at Armfelt formentlig forlængst havde faaet Ordre til at forlade Norge, saa at man næppe naaede at faa fat i ham[1]).

Lützows Forlægningsplan synes at være afsendt med Møsting. Den blev af Kongen tilstillet Scholten, der allerede den 30. udtalte sig for Godkendelse. Da det imidlertid ikke kunde ses af Planen, om Grænsepassene, navnlig Svinesund og Tistedalen, var tildelt de fornødne Vagtstyrker, henstillede Scholten, at Lützow fik Ordre i saa Henseende. Scholten tilføjede, at det ganske vist ikke var at formode, at Fjenden i denne Vinter kom igen, men raison de guerre paabød dog, at en saaledes i spredt Kantonnement forlagt Hær fik anvist bestemte Rendezvous Steder for alle Tilfælde. Han tilraadede endvidere, at Lützow snarest indhentede Efterretninger om Fjendens Opstilling hinsides Svinesund, da man maatte være betænkt paa at søge at „ruinere og rasere" de nye Fæstningsanlæg ved Sundsborg og Strømstad.

I Overensstemmelse med Scholtens Indstilling udfærdigedes kongelig Ordre til Lützow allerede paa Aarets sidste Dag. Lützow skulde udtrykkelig tilkendegive enhver Chef, „at hvem, som imod tilkommende Foraar sig ej med sine Underhavende i god komplet og marsch-

[1]) Memor. $^{31}/_{12}$ (Samitz); Chr. Fr. Afskrifter Løbe Nr. 24; Komm. Gen. Pakke IX Lützows Propos. samt Udtalelser fra Gaffron, Kruse, Lüttichau, Rømeling, Trampe, Arnoldt, Scheel og Samitz.

færdig Stand befandt, maatte vente sig, uden Pas og Afsked at vorde kasseret, saasom Hans Majestæt ingen Undskyldning, ihvad Navn den endog have kunde, ville modtage". Det var, hed det til Slut, Kongens Hensigt at „erobre, ruinere og rasere" Værkerne ved Sundsborg og Strømstad, hvis det uden stor Hasard kunde lade sig gøre[1]).

Ligeledes paa Aarets sidste Dag var Generalitetet m. fl. samlet med Slotsloven for at ordne Hærens Forlægning i Garnisonerne, i „Ruhekvarter" og i Lægene. Til disse sidste forlagdes 13 Bataillonер af de udskrevne norske — to af Bataillonerne var jo i Trondhjem — samt de udskrevne Dragoner. I Ruhekvarter kom 16 Bataillonер, hovedsagelig af de geworbne, samt de to Kyrasserregimenter. 4 Bataillonер var paa Marsch op gennem Østerdalen. Resten af Hæren forlagdes i Garnisonerne eller i Nærheden af disse[2]). Da den kongelige Approbation paa Belægningsplanen bl. a. indeholdt, at Fæstningerne hovedsagelig skulde besættes af de geworbne Afdelinger, blev nogen Ændring af Forlægningen nødvendig, hvorom Scheel efter Ordre fremsatte Forslag til Lützow[3]).

Det under Gaffron (og Sponeck) afsendte Detachement standsede kort før Nytaar sin Marsch nord for Kristiansfjæld, hvor man erfarede, at Fjenden havde trukken sig tilbage. Herefter gik ogsaa disse Afdelinger i Vinterkvarter.

---

27. Bemærkninger til Felttoget søndenfjælds.

Karl den Tolvtes sidste Felttog havde været forberedt gennem to Aar og varede kun en Maaned. Det var bleven indledet under Betingelser, der i operativ Henseende maatte synes at være de gunstigst mulige, og Indbrudet af det Korps, hvorved Kong Karl selv befandt sig, skete under Forhold med Hensyn til Tid, Sted og Udførelse — til Hærpaukers og Felttrompeters Lyd — som det kunde ventes af en

[1]) Expd. $^{31}/_{12}$.

[2]) Udførlig Oversigt findes i Memor. (Lützow) under $^{31}/_{12}$. Se ogsaa Wahl 491 f.

[3]) Komm. Gen. Pakke IX Forslag af Scheel $^{27}/_{2}$ 19.

Karl den Tolvte. Men det romantiske, overraskende, ved Indledningen tabte sig hurtig og druknede i Taage, Regn og Sne; Søle, Slid og Slæb; Afkræftelse og dødelige Sygdomme. Og med Kong Karl var det forhen saa mægtige svenske Vælde gaaet under. Et Aarhundrede havde det svenske Folks heroiske Tid varet. Magten havde vel gennemgaaende været udøvet klogt og med Maadehold, men nu var nye Erobrere traadt frem efter deres Tur.

Fra militært Synspunkt betragtet er der ikke noget godt at fremhæve ved det kortvarige Felttog søndenfjælds, hverken ved Angrebet eller Forsvaret. Menneskeligt set er der imidlertid det Gode at fremhæve, at Tabet af Menneskeliv ved Vaabenvirkning var ganske ubetydeligt — paa norsk Side vel en Snes Mand, paa svensk nogle faa Snese: Det skulde ikke vække nogen Bitterhed, nogen Trang til Hævn hos de to Parter.

Paa svensk Side havde Manglen paa Samvirke mellem de tre Grupper, Manglen paa energisk Ledelse fra Kongens, paa Foretagsomhed fra Underførernes Side været meget stærkt fremtrædende.

For Forsvarernes Vedkommende bør det fremhæves, at Tiden og Forholdene arbejdede for dem, og at der ved Kamp, navnlig Angreb, med større Styrker var meget at tabe, lidet at vinde. De maatte undgaa „Hazard", som det da ogsaa i Almindelighed hørte til Tidens Krigsføring. Men at lade Forsigtighed være det alt beherskende Princip var hverken nødvendigt eller formaalstjenligt. Af Forsigtighed havde Sponeck opgivet sine Stillinger, før de blev angreben. Kun med „stor Forsigtighed" kunde Lützow tænke sig Muligheden af at modsætte sig Fjendens Fremtrængen over Glommen. Med al Forsigtighed havde Landsberg ledet Forsvaret af sin Fæstning; ikke en Patrouille var der bleven udsendt derfra, endsige gjort noget Forsøg paa at forstyrre Fjendens Angrebsarbejder, udover den temmelig virkningsløse Kanonade. Med Forsigtighed var Stillingerne paa Sydøstfronten bleven forladt uden Kamp. Med „al Forsigtighed" havde et Kommando vovet sig frem over Glommen mod syd, gennem det af Fjenden fuldstændig rømmede Landskab. Og endelig havde Rosenpalms Styrker med Forsigtighed og i meget god Tid trukken sig tilbage til norsk Farvand og havde af Forsigtighed ikke mærket noget til, at Fjenden til sidste Mand var gaaet tilbage over Svinesund.

Spørgsmaalet, om Kong Karl, hvis han var forbleven i Live, havde kunnet erobre Norge og fastholde det, har jævnlig været rejst. Nogle har ment at kunne besvare Spørgsmaalet med ja — andre med nej. Da Problemet er overvejende militært, kan kun Militære, der har de fornødne Forudsætninger af forskellig Art, med nogenlunde Sikkerhed besvare Spørgsmaalet.

Den svenske Hær i Norge og i Hjemlandet var efter Tidens Forhold en stor men ikke nogen stærk Hær, og allerede dens talmæssige Størrelse og mangelfulde Krigstræning maatte i et Land som Norge skabe uoverstigelige Vanskeligheder for dens Underhold — ikke alene for Mandskab men ogsaa for de 16—20.000 Heste, den førte med sig. Den svenske Hærs talmæssige Overlegenhed paa Krigsskuepladsen over den norske var, som tidligere nævnt, ikke overvældende, og de højst 20.000 Mand, der var forbleven tilbage i Hjemlandet, kunde dels ikke undværes dèrfra af Hensyn til Hjemlandets Beskyttelse mod Russere og Danske, dels vilde de, om Dele af dem var bleven trukken til Norge, yderligere have vanskeliggjort Underholdet.

Det kan ikke betvivles, at det vilde være lykkedes Kong Karl at erobre Frederikssten. De følgende Operationer for at erobre Norge maatte blive Fortsættelse af Fremrykningen, over Glommen, og en Belejring eller Blokade af Frederiksstad. Fremføring ad Landvejen af det nødvendige, meget omfattende Belejrings- eller Bombardements-Materiel mod Frederiksstad maatte blive ganske overordenlig vanskelig og kræve megen Tid — og Søvejen var jo spærret. Men hvad enten man bestemte sig for Belejring, Bombardement eller Blokade, maatte Hæren vedblivende deles i et Belejringskorps og et eller to Operationskorps; de sidste bestaaende af en Del af Infanteriet og Hovedmassen af Rytteriet. Operationskorpsene vilde vel faa den kampdygtigste Del af Hæren, Rytteriet, men dermed ogsaa den Del, hvis Underhold var vanskeligst. I Tal vilde de ikke blive Forsvarshæren overlegen, vel snarere underlegen; de maatte sprede sig over store Strækninger for at leve og løbe den dermed forbundne Risiko. Om deres Føring vilde vise sig tilstrækkelig overlegen over den norske Hærs til baade at overvinde de store Vanskeligheder paa mange Omraader og Farerne, tør vel ikke helt benægtes, men er efter de hidtidige Erfaringer ikke overvejende sandsynligt.

Hertil vilde komme stedse voxende Vanskeligheder ved Sikring af Forbindelserne med Hjemlandet, der vilde kræve betydelige Kræfter. Ganske vist havde Civilbefolkningen i det Søndenfjældske hidtil for-

holdt sig ganske passivt; men at dette vilde vedblive saaledes, naar de langstrakte Transporter ad snævre, krogede Veje gennem yderst vanskeligt Terræn tog deres Begyndelse, maa betvivles. Allerede i den korte Tid, Felttoget i Sydnorge havde varet, havde den svenske Hær lidt meget stor Afgang ved Sygdomme og Død, og Forholdene i saa Henseende udviklede sig stadig til det endnu værre. I Sammenligning hermed var Forholdene i den norske Hær langt gunstigere, da de indfødte norske Tropper var vænnet til Feltforhold, og de fra Danmark overførte Afdelinger bestod af afhærdede, krigserfarne Folk.

Alt dette taget i Betragtning skønnes det, at selv om det lykkedes den svenske Hær i Løbet af Vinteren at trænge frem over Glommen, vilde mangelfuld Ernæring, utilstrækkelig Beklædning i den værste Vintertid, Sygdomme og Død efterhaanden udtynde Regimenterne i saadant Omfang, at Bevægelser med den samlede Hær maatte ophøre, og at kun særlig modstandsdygtige Dele af Rytteriet vilde forblive operationsdygtige. Men det i Begyndelsen af December med et Korps paa 3000 Ryttere af de bedste svenske Regimenter iværksatte, ganske resultatløse Tog mod nordøst havde klarlig viist Rytteriets Afmagt selv overfor svage og kun mat forsvarede Befæstningsanlæg.

NAVNEREGISTER

Adeler, Cort Sivertsen, Gen.-Admiral, f. 1622, d. 1675. 23.

v. Ahnen, Iver, Stiftamtmand, f. o. 1660, d. 1722. 192, 212—214, 290, 296, 298.

Albedyll (Albedyhl), Heinr. Otto Friherre, sv. Genlltn., f. 1666, d. 1725. 316, 320, 323, 325, 339.

Alberg (Albjerg), Mathias Christoffer, Kapt., d. 1718. 164.

Anna Petrovna, Peter den Stores Datter, f. 1708, d. 1728, g. m. Hert. Karl Frederik af Holst.-Gottorp. 184.

Appelmann, Gust. Gabr. Friherre, sv. Genmaj., Landshøvding, f. 1656, d. 1721. Genlltn. 55.

Arentskjold, Ezechias Levin, Oberst, f. 1682, d. 1744. Genlltn. 64.

Armfelt, Karl Gustaf, sv. Genlltn., f. 1666, d. 1736. 213—214, 242 266, 274—275, 284, 287—304, 342, 371.

Arnoldt, Hans Jacob, Generalmaj., f. 1669, d. 1758. Feltmarskal, Gehr. 251, 257—258, 263—266, 274—276, 298, 304, 306, 312, 335, 343, 367, 369.

Arvidson, Sten (Natt och Dag), Friherre af Sture, sv. Oberst, f. 1681, d. 1730. Genmaj. 320.

August II, Konge af Polen, Kurfyrste af Sachsen, f. 1670, d. 1733. 236.

Barfoed, Niels Larsen, Admiral, f. 1650, d. 1730. 150—151, 230.

de la Barre, Rob. Fr., sv. Genlltn., d. 1731. 301.

Baumgarten, Nils Christer, sv. Oberst, f. 1674, d. 1727. 320.

Bernstorff, Andr. Gottl., hannoveransk Statsmand, f. 1649, d. 1726. 12, 19, 65, 179.

Bertouch, Georg, Genkrigskomm., Oberst, f. 1668, d. 1743. Genlltn., Genadj. 220, 252, 254, 258, 261—262, 265, 274, 306.

Bille, Michael (Michel), Schoutbynacht, f. 1680, d. 1756. Adm. 198.

Bjelke, Thuro (Ture) Gabr., Greve, sv. Genmaj., f. 1684, d. 1763. Rigsraad. 319.

Blix, Steen Christersen, Oberst, f. 1670, d. 1722. 157, 204.

Bording, Georg, Oberstltn., afsk. 1730, Oberst. 160, 250, 266, 272.

v. Bothmer, Fr. Joh., Greve, hannov. Gesandt i Kbhvn., f. 1658, d. 1729. 17, 67, 69, 235, 244—246.

Boyer, sv. Oberstltn. 320.

Boysen, Chr., Komdkapt., f. 1679, d. 1739. Komd. 135.

Brandt, russ. Komd. 74.

Brockenhuus, Jørg. Otto, Oberst, f. 1664, d. 1728. 46, 299.

Brun, Hans Jac., Oberstltn., f. o. 1661, d. 1739, Genmajor. 158, 352.

Brunner, Carl Christ., Ritmester ved Vestgöta Kav. Regt., afsk. 1719. 79—80.

Budde, Vincens, Genmaj., f. 1660, d. 1729. 124, 125, 127, 157—158, 163, 170, 192, 213, 266, 274—277, 290—291, 293—298, 300—301.

Buddenbrock, Henr. Magnus, sv. Oberst, f. 1685, d. 1743. Genlltn. 319.

Byng, George Viscount Torrington, eng.

Admiral, f. 1662, d. 1732. 41, 62, 65—70, 73, 75, 77, 91—92, 111, 113—118, 121, 131.

Calwell, eng. Admiral. 69, 116.
Carlberg, Bengt Vilhelm, sv. Løjtn. ved Fortifikationen, f. 1696, d. 1778. Oberst. 365—366.
Christian VI, Konge af Danmark, f. 1699, d. 1746. 364.
Cicignon, Fr. Christ., Genmaj., f. 1667, d. 1719. 160, 163, 165, 192, 251, 257—258, 266, 276, 298, 304, 306, 312, 335, 343, 367.
Clausen, Johan, sv. Oberstltn., d. 1718 Oberst. 101.
Colbjørnsen, Hans, Borger i Frhald, f. o. 1680, d. 1754. 29, 158, 269.
Colbjørnsen, Peder, Borger i Frhald., f. 1683, d. 1738. 29, 158, 269, 322, 324, 328—329, 333, 335—336, 349, 352.
Coldevin, Jørgen, Ingeniørkapt., afsk. 1751. 293.
Cronstedt, Carl, Friherre, sv. Gen., f. 1672, d. 1752. 52, 54—55.

Dam, J., Maaneds Kaptltn. i Fl., d. 1717. 107.
Danielsen, Alb., Kapt. i Fl., d. 1730. Komd. 102—104, 107.
v. Dellwig, Bernh. Reinh., sv. Oberst, f. 1686, d. 1741. 319.
v. Dewitz, Frantz Joachim, Gen., Gehr., f. 1666, d. 1719. 17, 25, 68, 70, 119, 181, 184, 248, 272, 346, 348.
Duwahl (de Val), Carl Philip, Oberst, d. 1729. 157.
Düben (adl. v. Düben), Gustav, sv. Hofmarskal, Friherre, f. 1659, d. 1726. 362.
Dücker, Carl Gust., Baron, sv. Genlltn., f. 1663, d. 1732. Feltmarskal. 25, 245, 315, 339.
v. Düring, Joh. Chr., sv. Oberst, f. 1695, d. 1759. Feltmarskal. 320.

Eickstedt, Christoph., Friherre til Wintersborg, Oberst, d. 1728. Genmajor. 135, 157, 307, 309, 345, 366.
Eickstedt, Val., General, Overkrigssekr., Gehr., Amtmd., f. 1669, d. 1718. 24, 35, 49, 90.
Emahus (Eimhaus), Jens (Johan) Henr., Major, d. 1752. Genmaj. 302.
v. Essen, Henr. Joh., sv. Genmaj., f. 1674, d. 1750. 320.
v. Eyndten, Albr. Phil., Genlltn., f. 1665, d. 1731. 119, 334—335.

Fabrice, Fr. Ernst, holst.-gott. Diplomat, f. 1663, d. 1750. 233, 245.
Falkenhagen, Johan, sv. Oberstltn., f. 1663, d. 1728, Oberst. 319.
v. Fersen, Joachim Fr., sv. Oberst, d. 1728. Genmaj. 320.
Fleetwood, Georg Wilhelm, Friherre, sv. Genmajor, Landshøvding, f. 1669, d. 1728. 319.
Frederik IV, Konge af Danmark, f. 1671, d. 1730. 13, 19, 24, 118, 130, 132, 145, 150, 156, 178—180, 183—186, 196, 221, 230, 233—247, 250, 254—255, 257, 266, 273, 279, 334—335, 347—349, 367—370, 372.
Frederik, Arveprins af Hessen, f. 1676, d. 1751. Konge af Sverige. 17, 52, 85, 88, 282, 310, 314—316, 319, 323, 339, 350, 355—356, 358, 365.
Frederik Vilhelm, Konge af Preussen, f. 1688, d. 1740. 15, 185, 234, 236.
Frölich, Carl, Greve, sv. Oberst, f. 1680, d. 1754. Præsident i Svea Hofret. 320.
Frölich, Joh. Fr., Oberst, f. 1681, d. 1757. Genmaj. 252.
Fuchs, Rutger, sv. Oberst, f. 1682, d. 1763. Friherre, Genmaj., Overstath. i Stockholm. 319.

Gabel, Chr. Carl, Adm., Overkrigssekretær, f. 1679, d. 1748. 13, 27,

37, 40, 49, 60—62, 68, 69, 73—75, 90—93, 109, 121, 127—129, 132—133, 136—138, 140, 142, 144—145, 147, 150—152, 156, 158, 170—171, 173—182, 191, 194—197, 199—200, 202—203, 217, 220—221, 234—235, 240, 244—252, 254—257, 261—262, 264—268, 272—276, 290, 298, 300, 304, 310, 312—313, 324—325, 330, 334, 336, 343, 346—350, 352, 367.

Gaffron, Adam Abraham, Genmaj., f. 1665, d. 1738. 133—134, 157, 163, 199, 222, 262, 307, 310, 335, 344, 371—372.

de la Gardie, Magnus Julius, sv. Genlltn., f. 1668, d. 1741. Øverstemarskal. 79.

Georg I, Kurfyrste af Hannover, Konge af England, f. 1660, d. 1727. 11, 12, 14, 16, 17, 18, 179—180, 183, 185, 233—234, 236—240, 243—244, 246—248.

Gerner, Andreas, Søkadet, f. 1699, d. 1749. Komdkapt. 102, 105—106.

Grambow, Hans Henrich, Oberstltn., f. o. 1677, d. 1758. Brigader. 104, 107.

Grib, Peter, Kapt. i Fl., f. 1680, d. 1757. Ejer af Færgen ved Snoghøj. 104—105, 227.

Griffenfeld, Charlotte Amalie, g. m. Vicestatholder i Norge Fr. Baron Krag, f. 1672. 251, 253.

Griffenfeld, Peter, Greve, Rigskansler, f. 1635, d. 1699. 251, 253.

Gude, Michel, Kommandør, f. 1682, d. 1723. 64.

Gunerus (Gunner), Rasmus, Stabskirurg, d. 1732. 169, 197.

Gyldenløve, Ulr. Chr., Generaladmiral, f. 1678, d. 1719. 20, 26, 68, 70, 71, 73, 119, 131—132, 153, 174, 225, 233, 248—249, 273, 304.

Gyldensteen, Jean Henri Huguetan, Greve, f. 1654, d. 1749. 136.

Gyllenbjelke, Håkon, sv. Oberstltn., d. 1719. Oberst. 320

Gyllenstjerna af Lundholm, Axel Erik, Friherre, sv. Oberstltn., f. 1678, d. 1751. Oberst, Landshøvding. 319.

Görtz, Georg Heinr. gen. v. Schlitz, Baron, Carl XII's Minister, Geh.-Raad, f. 1668, d. 1719. 16, 18, 51, 52, 60, 183, 216, 236—239, 281. 283.

Göttzsche (Götsche), Ulrik Fr., Gen.-auditør i Norge, d. 1730. 306.

Hammarschiöld, sv. Regtkvarterm. 214.

Hass (Hasse), Joh., Sekretær i Slotsloven i Norge, fratræder 1718. 251.

Haxthausen, Chr. Friderich, Greve, Oberstltn., f. 1690, d. 1740. Genlltn. 262, 325.

Heinsohn, Marc., Oberst, d. 1737. Genmajor. 64.

Hierta (Gierta), Johan, sv. Genmaj., f. 1666, d. 1740. Friherre, Genlltn. 101, 108—109, 143, 319, 349.

Holstein, Joh. Georg, Gehraad., f. 1662, d. 1730, Statsmin. 17, 67, 174, 181—182, 184, 240.

Holstein, Ulrik Adolf, Greve, Statsmand, f. 1664, d. 1737. Storkansler. 249.

Horn, Reinh. Henr., sv. Genmaj., Overstatholder i Jæmteland, f. 1673, d. 1725. 214, 287, 293—294.

Hornemann, Henrik (Wilken), Raadmand og Handelsmand i Trondhjem, f. 1644, d. 1716. 195.

Huitfeldt, Hartvig, Oberst, f. 1677, d. 1748. Gen. 153—155, 157, 261, 309, 326, 328, 331, 337, 343.

Jacob Edward, eng. Prætendent, f. 1688, d. 1766. 16.

Jegersköld, se Tegensköld.

Johannsen, Peter Boye, Oberst, f. 1666, d. 1721. 135, 157, 262, 307, 309—310, 325, 330, 345, 367.

Judichær, Ole, Admiral, f. 1661, d. 1729. 13, 25—26, 70—71, 119, 120, 122, 132, 195—196, 224.

Juel, Erik, Genmaj., f. 1662, d. 1742. Genlltn. 367.

Kaas, Henr. Bielke, General, f. 1686, d. 1773. 13.
Kaas, Ulrik, Schoutbyn., f. 1677, d. 1746. Adm. 72, 173.
Karl XII, Konge af Sverige, f. 1682, d. 1718. 11, 16, 17, 18, 21, 25, 31, 32, 42, 51, 54, 56, 57—59, 66, 78, 100, 103, 113, 129, 144, 153—157, 161, 162, 166, 179, 183, 195—196, 215, 217, 222, 231—232, 236—239, 245, 256—257, 259, 262—263, 268—270, 271, 275, 280—288, 302—304, 306, 310—312, 314—318, 321—324, 327, 331, 338—342, 345, 349, 355—367, 372—374.
Karl VI, tysk Kejser, f. 1685, d. 1740. 185.
Karl, Landgreve af Hessen-Cassel, f. 1654, d. 1730. 17.
Karl Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp, f. 1700, d. 1739. 52, 247, 262, 316, 358.
Karl Leopold, Hertug af Meklenburg-Schwerin, f. 1679, d. 1747. 185, 234.
Karl Rudolph, Hert. af Württemberg-Neustadt, dansk Gen., f. 1667, d. 1742. 25, 250.
Katharina (I) Alexejevna, Kejserinde af Rusland, f. c. 1684, d. 1727. 184.
Koskull, Anders, Friherre, sv. Oberst, f. 1677, d. 1749. Genlltn., Landshøvding. 319.
Koskull, Otto Johan, sv. Oberst, f. 1680, d. 1728, Friherre, Genlltn. 320.
v. Kothen, Simon Gustaf, sv. Oberst, f. 1662, d. 1736. 319.
Krag, Arent Mogensen, Oberst, f. 1670, d. 1718. 46.
Krag, Fr., Baron, Vicestatholder i Norge, f. 1655, d. 1728. 20, 24, 34, 182, 193, 213, 251—253, 255, 261—262, 270, 276—77, 298—299, 313, 334—335, 367—368.
Kruse, Ulr. Chr., Genmaj., f. 1666, d. 1727. 190, 199, 204, 298—299, 307, 309, 335, 344.
Körbitz, Johan Christoffer (Caspar), Oberst, d. 1726. Genmajor, Overkrigssekr. 130, 140.

Landsberg, Barthold Nic., Oberst, f. 1668, d. 1740. Genlltn. 269, 312, 325—326, 328—329, 352, 358, 360—361, 363—364, 368—369, 373.
Lemvig, Wilh., Kapt. i Fl., d. 1717. 38.
Leutrum v. Ertingen, Carl Magnus, Friherre, sv. Gen., f. 1680, d. 1739. Kejserlig Feltmarskal. 317, 323, 325.
Levetzow, Chr. Fr., Greve, Oberst, f. 1682, d. 1756. Genlltn., Gehkfr. 28.
Lilja (Lillie), Joh. Abraham, Friherre, sv. Oberstltn., f. 1675, d. 1738. Oberst. 320.
Liljeström, Jakob, sv. Oberstltn., f. 1651, d. 1725. Oberst. 319.
v. Liven (Liewen), Hans Henrik, sv. Genlltn., f. 1670, d. 1733. Rigsraad. 231—232.
Lydenhjelm (Lydinghielm), Otto Wilh., sv. Oberstltn., f. 1680, d. 1733. Oberst. 320.
Lüttichau, Hans Helmuth, Genmajor, f. 1670, d. 1732. Genlltn. 135, 140, 199, 276, 307, 309, 324, 326, 335, 344.
Lützow, Barth. Heinr., komd. Gen. i Norge, f. 1654, d. 1729. 19, 24, 30, 31, 34, 45, 46, 58—59, 97, 128, 142, 153, 157, 163, 199, 221—222, 251—253, 255, 257—261, 263—267, 271—279, 290, 298—302, 306, 311—313, 324—330, 332—338, 341, 343—344, 346, 348—350, 360—361, 367—368, 370—373.

Maigret, Philip, fransk Ingeniørofficer i sv. Tj., Kapt. ved Fortifikationen 1718. 340.

de la Marck, fransk Dipl. 66, 74, 113, 129.
Meyer, Bendix, Genmaj., dansk Gesandt i Berlin, d. 1721. 300.
Mushardt, Chr. Eberh., Oberst, d. 1732. Genmajor. 306.
v. Müllern, Heinr. Gust., sv. Statsraad, f. 1664, d. 1719. 52, 237.
Mørner, Bernh. Joach., Genlltn., d. 1741. 181, 193, 199, 221, 252—253, 255, 262.
Mörner, Carl Gust., Greve, sv. Feltmarskal, f. 1658, d. 1721. 53, 78—80, 84—85, 88—89, 100, 101, 143, 189, 315, 358.
Møsting, Alex. Fr., Oberst, Genadj., Stiftamtmd., f. 1680, d. 1737. 43, 44, 280, 366—367, 369.
Møsting, Chr. Georg (Jørgen), Genmaj., f. 1668, d. 1720. 20, 42—43, 46, 48.

Neumann, Melchior, kgl. sv. Livkirurg. Direktør, f. 1692, d. 1742. 362.
Neve, Joh., Etatsr., f. 1648, d. 1718. 179.
Nobel, Hans, Amtmd., Medl. af Slotsloven i Norge. f. 1657, d. 1732. Etatsr. 252.
Nobel, Peter, Konduktør, d. o. 1731. 296, 351.
Norris, John, Sir, engelsk Admiral, f. 1660, d. 1749. 12, 13, 232—234, 239—243, 246.

Odelström, Erik, sv. Oberst, f. 1684, d. 1753, Landshøvding. 319.
Ollenberg, Carl, Friherre, sv. Oberst, f. 1677, d. 1745. 320.
v. d. Osten, Otto Frederik, Oberst, d. 1728. 213—214, 291—292.
Ostermann, Heinr., Joh. Fr., russ. Statsmand, f. 1686, d. 1747. 237—239.

v. Paulsen, Joh. Anton, Komd., f. 1683, d. 1736. Viceadm. 40—41, 61—62, 67, 171, 198—199, 270—271, 324, 338, 368—369.
Pentz, Barthold Ernst, Oberst, d. 1734. 309.
Peter I, Czar af Rusland, f. 1672, d. 1725. 11—19. 22, 155, 179—180, 183—185, 236—240, 244—245, 248, 250, 300.
Polwarth, Alex., Lord, eng. Min. i Kbhvn. 1716—21. 14, 67, 69, 93, 131, 235, 239—240, 243—246.
Pretorius, Andreas, Oberst, f. 1683, d. 1762. Hollandsk Gen. 297—298, 309—310.

Raben, Peter, Adm., f. 1661, d. 1727. Stiftsbefmd. paa Island. 69, 72, 75, 77, 90—92, 111, 113—116, 119—122, 132, 172—173, 203, 225—232, 234, 240—241, 243—244, 246.
Rantzau, Chr., Baron, f. 1683, d. 1771. Greve, Gehr. 150—151.
Rantzau, Hans, kar. Kapt. $^{15}/_{11}$ 1717. 192.
Rantzau, Jørgen, Gen., f. 1652, d. 1713. 335.
Rappe, Frederik Otto, Oberstltn., f. 1679, d. 1758. 298.
Reedtz, Knud, Admiral, f. 1683, d. 1734. 132.
Reedtz, Valdemar, Genmaj., Komd. paa Bornholm, f. 1659, d. 1724. 173.
Rehnsköld, Carl Gustav, Greve, sv. Feltmarskal, f. 1651, d. 1722. 25, 57, 358.
Reichwein, Lorentz, Oberst, d. 1735. 135, 157, 307, 309, 337.
Reventlow, Chr. Ditlev, Greve, Gen., Overjægerm., f. 1671. d. 1738. 248—249, 335.
Ribbing, Lennart, sv. Genmaj. f. 1652, d. 1733. 319.
Roos, Axel Erik, sv. Oberst, f. 1686, d. 1765. Genlltn. 320.
Roos af Hjelmsäter, Magnus, sv. Ritm., f. 1686, d. 1730. Oberstltn. 320.

Rosenauer, Henr., Genmaj., d. 1729. 43, 46.
Rosenkrantz, Chr. Korfitz, Major, d. 1717. 107.
Rosenkrantz, Iver, Gehr., f. 1674, d. 1745. 249.
Rosenpalm, Andreas, Schoutbynacht, f. 1679, d. 1754. Adm. 108, 114, 118, 133—135, 145—153, 166—172, 182, 188, 194—203, 218, 222, 224, 225, 244, 251, 256—257, 269—273, 276—277, 299, 305, 324—325, 328, 332—333, 336—339, 344—345, 361, 368—369, 373.
Rosenstierna, Liebert, Friherre, svensk Oberst, f. 1679, d. 1732. Genmaj. 319.
Rosokatski, sv. Oberst. 319.
Rostgaard, Hans Jac., Kapt. i Fl., f. 1685, d. 1756. Viceadm. 102—104, 110, 299.
Rutenschiöld, Ax., sv. Oberst, d. 1736. 101.
Ræder, Hans Jacob Theodor Wilhelm, norsk Genmaj., f. 1831. 364—365.
Rømeling, Patroclus, Genmaj., f. 1663, d. 1736. Genlltn. 191—192, 199, 265, 268—269, 276, 307—309, 311, 313, 322, 324, 327, 335, 337, 344, 352, 356, 361.

Sahlgaard, Chr., Kapt. i Fl. d. 1739. 38, 103—104, 106, 142—144.
Samitz, Georg Balthasar, Genmaj., Genadj., f. 1656, d. 1732. 366.
Scharffenberg, Herman Nicolai, Oberst, d. 1727. 309.
Scheel, Hans Henr., Oberst, Genkvarterm., f. 1668, d. 1738. Genlltn. 50. 127, 134, 138, 156, 158, 161, 163, 164, 169, 191, 194, 199, 203—212, 264—265, 276—278, 305—307, 312, 316, 341—345, 347, 352, 367, 371—372.
Scheel, Heinr. Otto, Major, preuss. Genmaj. f. 1745, d. 1808. 123.
Schindel, Wiglas, Schoutbynacht, f. 1684, d. 1756. Adm. 227—232.
Schlanbusch, Fr. Henr., Oberstltn., d. 1740. 306.
Schmettau, Hans Valdemar, Rigsgreve, Komd. Gen. i Norge, Præses i det norske Krigsdirektorium, f. 1719, d. 1785. 137.
Scholten, Henr., Oberst, f. 1677, d. 1750. Gen. 135, 309.
Scholten, Jobst, General, f. 1649, d. 1721. 20, 24—25, 39, 42, 49—51, 68, 119—121, 127—134, 137—141, 145, 150—151, 156, 158, 160, 174, 176—179, 191, 194—195, 211—212, 217—218, 220, 248, 250, 256—259, 267—269, 278, 311—312, 327, 330, 346, 348, 371.
Schoultz v. Ascheraden, Mart., sv. Genltn., f. 1660, d. 1730. 60, 76.
Schultz, Hans Jacob, Oberst, d. 1717. 157, 307.
v. Schwerin, Phil. Bogislaw, sv. Genmaj., f. 1687, d. 1733. Kejserlig Feltmarskal. 352.
Schwertfeger, Ditl. Joh., Genkrigskomm., d. 1740. 150—151, 220, 262, 306.
Seckendorff, Friedrich Heinr., østrigsk Feltmarskalløjtn., f. 1673, d. 1763. Rigsgreve, Feltmarskal. 250.
Sehested, Christian Thomesen, Adm., f. 1664, d. 1730. 25, 37, 63—64, 68, 72, 132, 248—249, 272.
Sehested, Chr., Gehrd., f. 1666, d. 1740. 65, 67, 91, 119—120, 121, 131—133, 148, 151, 174, 184, 240, 246.
Sievers, Gerh., Kapt. i Flaaden, f. 1681, d. 1717. 20, 38—39, 40, 82, 83, 86, 88.
Silfverhjelm, Göran, sv. Genmajor, f. 1681, d. 1737. Feltmarskal. 320.
Silfversparre, Joh. Carl, f. 1682, d. 1758, sv. Oberst. 319.
Sponeck, Georg Vilh. v. Hedwiger, Rigsgreve, Genlltn., f. 1672, d. 1740. 157, 175—178, 181, 193, 199, 221—222, 252—253, 255, 260—261, 263—265, 267, 271—272, 276—277, 307, 309—311, 313, 322, 324—337, 339, 344, 348—349, 352, 369, 371—373.

Stackelberg, Carl Adam, Friherre, sv. Genlltn., d. 1749. 320.
Staël v. Holstein, Georg Bogislaus, Baron, sv. Oberst, f. 1685, d. 1763. Feltmarskal. 320.
Stavanger, Lars Larsen, Komd., f. 1650, d. o. 1718. 62.
Stenbock, Magnus, svensk Feltmarskal, f. 1664, d. 1717. 25.
Stenflycht, Joh., sv. Oberst, f. 1681, d. 1758. Genlltn. 316, 321, 330, 339, 349.
Stjerncrantz, Peter, Friherre, sv. Oberst, f. 1681, d. 1739. 320.
v. Stockman, Georg Albrekt, sv. Oberstltn., d. 1726. 320.
Storm, Christian Ulrich, Oberst, d. 1727. 158, 298.
Strömstjerna, Olof, sv. Admiral, f. 1664, d. 1730. 88.
Stuart, eng. Kommandør. 39, 65.
Stuart, Jacob Philip, Major, Komd. paa Basmo, d. 1749. Genmaj. 155, 325, 329.
Sundt, Michael Vilhelm, Major, Gen.-kvartermesterløjtn., f. 1679, d. 1753. 306.
Söhlenthal, Heinr. Fr., Rigsfriherre, Gesandt i England, f. 1685, d. 1752. 16, 17, 19, 65, 172, 179, 243, 300.

Tegensköld (Jegersköld), Carl Fr., Friherre, sv. Oberst, f. 1665, d. 1735. Genmaj. 320.
Thambsen, Otto Jac., Schoutbynacht, f. 1670, d. 1724. Guv. paa St. Thomas. 102.
Thiele, Henrich Jacob, Major, d. 1744. Oberst. 358, 366.
de Tonsberg, Vilhelm, Etatsr., Medl. af Slotsloven i Norge, f. 1680, d. 1731. 251.
Tordenskjold, Peter, Komd., f. 1691, d. 1720. Viceadm. 20, 21, 23, 28, 34, 36—41, 44, 45, 46, 60—61, 67, 71—112, 128, 130—131, 133, 142—146, 148—149, 166—168, 171—172, 176, 189, 345—346, 366—369.
Torstensson, Carl Ulrik, Greve, sv. Oberst, f. 1685, d. 1727. 320.
Trampe, Philip Detlef, Greve, Genmaj., f. 1678, d. 1750. 156, 163, 252, 276, 307, 324, 335, 343.
Trumvie, sv. Oberstltn. 319.
Tungelfelt, Marcus, sv. Major, f. 1682, d. 1730. Oberstltn. 319.
Tyrholm, dansk Konsul i St. Petersborg. 15.
Törnflycht, Mikael, sv. Oberst, f. 1683, d. 1738, Friherre, Genmaj. 319.

Ulfeldt, Lauritz Christopher, Komdkapt., f. 1678, d. 1762, Schoutbynacht. 272, 338, 368—369.
Ulrikka Eleonora, sv. Prinsesse, f. 1688, d. 1741. Dronn. af Sverige. 52, 358.
Urbanowitz, Christ. Cyprianus, sv. Oberst, d. 1731, russ. Genmaj. 319.

Wachtmeister, Carl Hans, Baron, sv. Adm., f. 1682, d. 1731. 231—232, 236.
de la Valle (Laval), Carl Magnus, sv. Oberstltn., f. 1680, d. 1749. Oberst. 319.
Wallenstjerna, Samuel, sv. Oberst, f. 1674, d. 1733. 319.
Wecke, Peter, Kommandør, d. 1737. Schoutbynacht. 62.
Wedel, Erhard, Baron, Genlltn., komd. Gen. i Norge, f. 1668, d. 1740. 24, 27—36, 42, 44—45, 47, 49—50, 58, 76—77, 79—80, 82, 83, 87, 89, 93—99, 110—112, 120, 124—130, 135—137, 140—141, 144—146, 148—150, 152—159, 162—172, 181—182, 190—196, 199—201, 203—211, 213, 218—223, 252—254, 259, 266—267, 333.
Weinmann, Hans Jørgen, Oberst, d. 1759. 44, 135, 192—193.
Wessel, Caspar, Kapt. i Fl., f. 1693, d. 1768. Viceadm. 107.
West, Niels Madsen, Genmaj., f. 1666, d. 1752. 307, 309.
Westphalen, Hans Georg, Diplomat,

Etatsr., f. 1674, d. 1733. Konfr. 12, 129, 180, 195, 235, 238, 243, 300.
Weybye, Poul, Hovedkasserer i Norge. 140—141, 219, 262.
v. d. Weyde, Hans Elias, Oberstltn., f. 1691, d. 1759. 13.
Vibe, Ditlev, Gehr., Stath. i Norge, f. 1660, d. 1731. 67, 121, 129, 151, 174, 178—180, 184, 234, 244, 348—349.
Vibe, Johan, Genlltn., Vicestath. i Norge, d. 1710. 152.
v. Wilcken, Ernst Ludv., sachsisk-polsk Gen., f. 1653, d. 1725. 250.
Wilster, Peter Jac., Oberst, f. 1661, d. 1725. 35, 126—127, 250.
Vind, Ove, Genmaj., f. 1665, d. 1722. 97, 127, 155, 166, 192, 213, 276, 307, 324, 335, 343.
Vossbein, Chr., Kapt. i Fl., f. 1686, d. 1744. Schoutbyn. 41, 44, 81, 87, 89, 92, 169, 198, 338.

Zengerlein, Georg Dav., sv. Oberst, f. 1674, d. 1729. 84.
Zepelin, Dan. Ernst, Oberst, f. 1662, d. 1732. 134, 309—311, 325—326, 329, 337.

Ørnfeldt, Jonas Fr., Friherre, sv. Viceadmiral, f. 1674, d. 1733. 59.
Ötken, Joh. Vilh., Genmaj., f. o. 1668, d. 1733. 190, 204, 307, 309.